

**KROK University
Kodolanyi Janos University
Netherlands Business Academy
Academy of Economic Studies of Moldova (ASEM)
WSB University, Poland**

МАТЕРІАЛИ
IV МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ, ПІДПРИЄМНИЦТВО:
ІНФОРМАЦІЙНІ, СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ»**

07 грудня 2022 р.

Київ 2022

УДК 001.8
Д-36

*Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК»
(протокол № 4 від 01 лютого 2023р.)*

ISBN 978-966-170-074-0

Д-36 Збірник містить матеріали IV міжнародної конференції «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку», що була організована та проходила у Вищому навчальному закладі «Університет економіки та права «КРОК» 07 грудня 2022 року. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2022. 648 с.

Збірник призначено для здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, фахівців з туризму, а також тих, хто цікавиться актуальними питаннями сучасної наукової думки.

Тези опубліковані в авторській редакції. Організатори конференції не несуть відповідальності за їх зміст.

ISBN 978-966-170-074-0

© ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2022
© Автори, 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Information risks analysis in management of energy projects <i>Bielov O. E., Danchenko O., V. Bielova O. I.</i>	15
Визначення «економікс» методом системних кварталей дефініцій <i>Росошанська К. О.</i>	17
Система керування авторським правом вмісту комп'ютерної програми на основі blockchain технології <i>Матюшенко М. В.</i>	19
Event-маркетинг як інструмент просування бренду ТОВ «Тарасушка» <i>Генчев Тарас Олександрович, Мала Ірина Борисівна</i>	22
Особливості авторського права на комп'ютерні програми <i>Рач В. А., Джапаров Т. Р.</i>	25
Архітектура як опис підсистем цільової системи «програмний продукт» <i>Рач В. А., Гунько О. Р.</i>	29
Вплив комп'ютерних технологій на розвиток проектної культури в дизайні <i>Бердинських С. О.</i>	31

СЕКЦІЯ 2. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Моделі медіації та їх імплементація до правової системи України <i>Француз А. Й., Марина Ю. Ю.</i>	34
Проблемні питання закріплення інституту приватної детективної діяльності в Україні <i>Рибалко М. В.</i>	37
Правове регулювання державної аграрної політики в Україні <i>Ніязбердієва Г.</i>	41
Перспективи реалізації положень Стамбульської конвенції про боротьбу з насильством щодо жінок у кримінальному законодавстві України <i>Доляновська І. М., Науменко А. О.</i>	45
Кримінальна відповідальність за вчинення крадіжок в умовах військового стану в Україні <i>Доляновська І. М., Шевченко Д. О.</i>	48
Суспільна небезпечність кримінальних посягань на життя людини під приводом національної, расової, релігійної нетерпимості <i>Доляновська І. М., Василенко А. С.</i>	51
Особливості кваліфікації статевих кримінальних правопорушень, вчинених під час військових дій <i>Доляновська І. М., Копачовець І. А.</i>	54
Тероризм: сучасні суспільно-правові аспекти <i>Доляновська І. М., Щербина А. Ю.</i>	56
Захист кримінальним законом волі, честі та гідності особи як основоположних прав людини на прикладі торгівлі людьми <i>Доляновська І. М., Защеринська М. І.</i>	59
Правове регулювання сфери охорони здоров'я в Угорщині: сучасний стан <i>Ткач К. Д.</i>	61
Illegal immigrants and terrorism <i>Sarteep Mawlood</i>	67

Медіація в умовах війни як дієвий спосіб вирішити сімейні спори <i>Француз-Яковець Т. А., Бабат О. І.</i>	70
Інституційне забезпечення діяльності зовнішніх функцій України та Угорщини <i>Горбаченко О. В.</i>	74
Проблеми застосування статті 214 кпк України в часи російської агресії проти України <i>Григорчук М. В., Мулик К. Т.</i>	81
Epistemological component of the characteristics of the system of principles of legal responsibility <i>Dubovoi A. S.</i>	84
«Принципи торонто»: концептуально-правовий аналіз <i>Гнілуша С. І.</i>	86
Співвідношення приватної детективної та правоохоронної діяльності <i>Француз А. Й., Корченев Т. С.</i>	89
Відшкодування матеріальної шкоди: цивільно-правовий аспект <i>Корольова В. В., Шевченко Д. О.</i>	92
Сутність правового закону крізь призму принципу верховенства права <i>Корольова В. В.</i>	95
Проблемні аспекти реалізації права на життя як особистого немайнового права фізичної особи <i>Корольова В. В., Василенко А. С.</i>	98
Особливості реалізації права на спадкування в умовах війни <i>Корольова В. В., Защеринська М. І.</i>	101
Окремі аспекти правового регулювання віртуальних активів крізь призму стандартів FATF <i>Самань В. В.</i>	104
Особливості організації інклюзивного навчання в закладах освіти, в контексті збройної агресії Росії проти України <i>Павлусенко О. В.</i>	106
Гармонізація національного законодавства до нормативно-правових актів ЄС за перспективними напрямками нових «безвізів»: у сфері енергетики, митниці, перевезень, цифрового ринку та торговельних умов <i>Казік Т. В.</i>	110
Діти-заручники війни в Україні <i>Степаненко Н. В.</i>	114
Загальна характеристика військової тематики у працях діячів Центральної ради <i>Вікторська Я. В.</i>	117
Порушення кримінального провадження на досудовому розслідуванні вположеннях держави і права <i>Григорчук М. В., Мулик К. Т.</i>	119
Державно-юридичні засади правового виховання здобувачів освіти в управлінні діяльністю закладів освіти у процесі формування громадянських і соціальних компетентностей <i>Помінчук В. І.</i>	122
Судовий порядок захисту суб'єктів господарювання <i>Махно О. І.</i>	125
Парламентаризм України у воєнний час <i>Степаненко Н. В.</i>	127

Окремі питання правового регулювання інституту деліктної відповідальності публічних суб'єктів <i>Француз-Яковець Т. А., Гавриленко О. О.</i>	130
СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ	
Торгова система трейдера. Варіанти налаштування ковзних середніх <i>Савченко В. Ю.</i>	133
Вплив політики Пенсійного фонду України на соціально-економічний розвиток суспільства <i>Герасименко Мирослава Миколаївна</i>	136
Соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів, підприємств та бізнесу <i>Пижъянов С. К.</i>	139
Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку <i>Костильова Вікторія Володимирівна, Румик Ігор Іванович</i>	142
Стан та тенденції розвитку криптовалютного ринку <i>Стригуль Наталія Олександрівна</i>	145
Смарт-контракти як новий рівень в економіці трансакційних витрат <i>Ковальчук Юрій Русланович</i>	147
The ways of using the fintech system for the development of innovative financial services <i>Рутук І.</i>	150
Конкурентоспроможності та виявлення конкурентних переваг підприємства <i>Пекна Г. Б., Андрієвський В. О.</i>	152
Діагностика ринкового середовища підприємства <i>Пекна Г. Б., Самсонюк В. А.</i>	156
Важливість розуміння та вибору стратегій розвитку діяльності підприємства <i>Пекна Г. Б., Топал М. Ю.</i>	159
Управління інвестиційно-інноваційною діяльністю підприємства <i>Пекна Г. Б., Ваносмал Кевін</i>	162
Розробка бізнес-плану новоствореного підприємства сфери послуг на ринку нерухомості <i>Гофман М. О., Коненко О. В.</i>	165
Інструментарій оцінювання економічної безпеки підприємства та його застосування <i>Радіонова І. Ф., Возруд В. М.</i>	168
Прогнозування ринку дорогоцінних металів <i>Ярошенко Оксана Петрівна</i>	170
Методика оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства та напрямки її вдосконалення <i>Андрєєва В. А., Окунський Д. О.</i>	173
Управління фінансовими ресурсами підприємства <i>Плетенецька С. М., Царенок О. В.</i>	178
Шляхи покращення майнового стану на підприємстві <i>Румик І. І., Гриценко В. В.</i>	181

Бізнесові процеси життєвого циклу підприємства в умовах соціально-економічної невизначеності <i>Сивак Ольга Анатоліївна</i>	184
Дослідження процесу функціонування ринку нерухомості <i>Пекна Г. Б., Чепурко А. О.</i>	187
Оптимізація запасів в системі управління оборотним капіталом підприємства <i>Нескородько Олег Анатолійович</i>	191
Основні тенденції розвитку ІТ-сектору української економіки <i>Акулов О. О.</i>	195
Алгоритми створення та функціонування підприємств в умовах воєнного стану <i>Троц І. В., Примак А. А.</i>	198
Основні джерела отримання доходів сучасних домогосподарств <i>Троц І. В., Діденко О. М.</i>	201
Проблеми, тенденції та перспективи розвитку електронного бізнесу в Україні <i>Троц І. В., Нагорна В. А.</i>	203
Оцінка фінансового стану як передумова ефективного управління підприємством <i>Троц І. В., Галензовська Є. В.</i>	205
Створені та реалізовані біоенергетичні проекти, як запорука розвитку економіки України <i>Петровець С. О.</i>	210
Сучасні тренди та прогнозування на українському ринку житлової нерухомості <i>Андрєєва В. А., Кузнєцова Т. Д.</i>	212
Фінансовий механізм соціального страхування в Україні <i>Цісельська Ольга Василівна</i>	215
Психологічні аспекти реклами мобільного маркетингу в умовах військових конфліктів <i>Коваленко А. М., Калінін О. В.</i>	218
Концепції маркетингу та ситуаційні виклики <i>Держак Н. О.</i>	219
Система ризик-менеджменту банків в умовах цифрової економіки та її розвиток <i>Калініченко З. Д.</i>	222
Сучасний стан та перспективи страхування в Україні <i>Паскевич А. А.</i>	226
Глобалізація та бренди <i>Наумова О. О., Наумова М. О.</i>	229
Проблеми та перспективи перекваліфікації фахівців старшого віку в ІТ сектор <i>Сміленко М. Ю.</i>	231
Сутність та ідентифікація орендних відносин <i>Сич І. В., Ромашко О. М.</i>	233
The importance of emotional intelligence in corporate culture <i>Iryna Petrova, Liyousa Taghikilandamavandi</i>	238
СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ	
Розвиток психологічної компетентності керівників організацій <i>Сингаївська І. В.</i>	241
Особливості формування життєвого сценарію та його вплив на розвиток особистості <i>Абаніна Г. В., Романченко О. А.</i>	244

Психологічні ресурси стійкості спортсменів до стресу в умовах командної діяльності <i>Апішева А. Ш., Водолазська В. В.</i>	247
Толерантність до невизначеності як передумова прийняття управлінських рішень в умовах воєнного стану <i>Гура Г. Н.</i>	249
Феномен суб'єктивного благополуччя особистості: вплив ненормативних криз <i>Васильченко О. М., Глушенко О. А.</i>	253
Характеристика домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні у менеджерів по роботі з клієнтами <i>Капацина А. О.</i>	255
Вплив кризової ситуації на психологічне благополуччя особистості <i>Гарєєва Ф. М., Апішева А. Ш.</i>	257
Функції нарративного підходу при аналізі життєвого сценарію особистості <i>Гогу О. С., Склярєва Г. О.</i>	260
Причини дефіциту смислових орієнтирів під час вибору першої професії <i>Науменко В. В., Живоглядєв Ю. О.</i>	262
До питання історії розвитку психології кольору <i>Безкоровайна А. І., Склярєва Г. О.</i>	265
Переживання свободи та відповідальності, пов'язаних з вибором життєвого шляху молоді у кризисний період <i>Гилєвич Юлія Олександрівна, Живоглядєв Юрій Олександрович</i>	268
Актуальність навчання батьків дітей раннього віку з розладами спектру аутизму <i>Іващенко О. В., Сингаївська І. В.</i>	270
Перехід від нарративу життєвого сценарію до екзистенційного нарративу: практика екзистенційного кризового консультування <i>Коніщєв С. О., Склярєва Г. О.</i>	272
Емпатія як базова професійна компетентність практичного психолога <i>Ковалєнко Ю. І., Петрунько О. В.</i>	275
Взаємозв'язок між часовими орієнтаціями особистості та базовими копінг-стратегіями, активованими під час війни <i>Кузьменко О. М., Сингаївська І. В.</i>	277
Теоретичні підґрунтя застосування тілесно-орієнтованих практик в допомозі потерпілим від війни <i>Кириченко М. В., Живоглядєв Ю. О.</i>	280
Психологічні аспекти проведення внутрішнього аудиту, як процесу впровадження системи управління якістю <i>Лісніченко Т. В., Сингаївська І. В.</i>	282
Свідомий вибір професійної діяльності, як умова досягнення особистісної зрілості <i>Макаренко М. С., Васильченко О. М.</i>	284
Структура емоційно-вольової сфери професійної культури медичних фахівців <i>Песоцька В. В., Живоглядєв Ю. О.</i>	286
Типи екстремальних ситуацій та психологічні чинники ефективності їхнього вирішення <i>Малкова Т. М.</i>	290
Аналіз психосоматичних проблем у підлітків <i>Мелєсик С. В., Сингаївська І. В.</i>	293

Особливості соціально-психологічної адаптації людей, які виїхали за кордон та тих, які лишилися в Україні під час війни <i>Мохнач Л. Ю., Сингаївська І. В.</i>	296
Мета і завдання роботи дитячого практичного психолога в закладах дошкільної освіти <i>Мороз Ю. В., Петрунько О. В.</i>	299
Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій та ставлення до шлюбу та сім'ї <i>Полінкова М. О., Сингаївська І. В.</i>	301
Соціально-психологічні чинники оптимізації якості життя осіб похилого віку <i>Понаріна-Кузнєцова М. О., Петрунько О. В.</i>	304
Стресостійкість як умова ефективної діяльності працівників правоохоронної сфери під час війни <i>Порада Д. М., Петрунько О. В.</i>	307
Трансформація навчальної мотивації студентів на різних етапах навчання у ВНЗ <i>Порада Т. М., Петрунько О. В.</i>	310
Особливості психоемоційного стану батьків, діти яких є онкопацієнтами <i>Пучка Ю. В., Склярова Г. О.</i>	312
Вплив батьківської прихильності на розвиток самостійності дошкільника <i>Садовська Х. В., Сингаївська І. В.</i>	315
Асертивність, як умова успішності професійної діяльності психолога-консультанта <i>Хрущова Г. О., Васильченко О. М.</i>	318
Соціально-психологічний супровід віл-інфікованої особистості <i>Сак А. В., Сингаївська І. В.</i>	321
Чинники виникнення стресу в професійній діяльності психолога <i>Швець О. М., Гончарова Г. О.</i>	324
Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в органах державного управління в умовах воєнного стану <i>Сімоненко О. А.</i>	327
Ставлення студентів ЗВО України до навчання в умовах війни <i>Склярова Г. О.</i>	330
Теоретико-методологічний аналіз проблем посттравматичного стресового розладу <i>Соколовська Л. І., Мельник А. П.</i>	333
Музикотерапія як засіб корекції агресивної поведінки у дітей шкільного віку <i>Соловяненко Т. В., Склярова Г. О.</i>	335
Проблема визначення сутності поняття «щастя» та чинників, що впливають на уявлення про щастя <i>Сурова К. В., Апішева А. Ш.</i>	338
Гендерні особливості рольових очікувань у молодій сім'ї <i>Терещенко О. О., Васильченко О. М.</i>	340
Особливості роботи зі страхами та тривожністю дітей-біженців за допомогою методів арт-терапії <i>Токар І. Є., Склярова Г. О.</i>	342
Корекційна робота з підлітками, що мають епізодичний досвід вживання алкоголю <i>Токарська Т. О., Васильченко О. М.</i>	345

Застосування методів арттерапії для розвитку резильєнтності у дітей під час війни	348
<i>Вальковська М. О., Сингаївська І. В.</i>	
Асертивність майбутніх психологів як чинник успішного опанування професією	351
<i>Гутник О. О., Петрунько О. В.</i>	
Підліткова сексуальність: критичні періоди в психосексуальному розвитку підлітка з позиції сексології	354
<i>Федорець С. Б.</i>	
Психологічні особливості монетарної поведінки в різні вікові періоди	358
<i>Никоненко О. В.</i>	
Переваги використання наративного підходу в кризових життєвих ситуаціях	361
<i>Варакіна Ю. М., Склярова Г. О.</i>	
Ознаки психологічного віку особистості	364
<i>Василенко Т. С., Склярова Г. О.</i>	
Типи життєвих криз осіб середнього віку	367
<i>Вітковський О. В., Петрунько О. В.</i>	
Психологічні особливості альтруїстичних взаємин у парі «чоловік-жінка»	370
<i>Владимирова А. В., Петрунько О. В.</i>	
Методичний інструментарій аналізу взаємоз'язку образу батька і соціальної ідентичності підлітків	373
<i>Вольська Л. Ю., Васильченко О. М.</i>	
Теоретичний аналіз феномену соціальних уявлень	376
<i>Євміна Л. Д., Васильченко О. П.</i>	
Соціально-психологічні чинники формування організаційної культури сучасного університету	378
<i>Юрчук В. В., Петрунько О. В.</i>	
Використання коучингового підходу батьками підлітків	381
<i>Іванова О. В., Сингаївська І. В.</i>	
Особливості розвитку психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі	384
<i>Антибура І. М., Петрунько О. В.</i>	
Група психологічної підтримки для людей, які втратили близьких, як метод психологічної допомоги	387
<i>Берестовська А. В., Сингаївська І. В.</i>	
Психологічні особливості криз особистості	391
<i>Біліловець Б. Б., Нежинська О. О.</i>	
Розлади харчової поведінки під час подій воєнного характеру	393
<i>Бондаренко А. М., Сингаївська І. В.</i>	
Резильєнтність, як професійно важлива якість психолога	396
<i>Булах М. Ю., Васильченко О. М.</i>	
Фактори формування особистості та особливості впливу міжпоколінної трансляції	398
<i>Бурова С. Є., Васильченко О. М.</i>	
Аналіз психологічних аспектів самостійності	400
<i>Чекман Н. В., Петрунько О. В.</i>	
Визначення феномену резильєнтності	402
<i>Давиденко О. В., Сингаївська І. В.</i>	

Проходження життєвої кризи особистості в ракурсі переживання свободи та відповідальності <i>Дорогавцева М. А., Живоглядюв Ю. О.</i>	405
Теоретико-методологічний аналіз материнських практик сучасних українок <i>Федрик Н. В., Васильченко О. М.</i>	408
Психологічні особливості сучасних жінок <i>Кибукевич І. П., Сингаївська І. В.</i>	410
Проблема прокрастинації у студентів під час навчального процесу <i>Симоновська О. С., Сингаївська І. В.</i>	412
Уточнення поняття «порушення харчової поведінки» <i>Рьоріг С. А., Апішева А. Ш.</i>	414
Вплив віку та вікових криз на рішення про зміну професійної діяльності <i>Карпенко М. С., Апішева А. Ш.</i>	419
Сім'я як психологічний чинник формування та розвитку особистості <i>Бастикайтес А. М., Васильченко О. М.</i>	422
Особистісно орієнтований підхід до формування професійно важливих якостей майбутніх психологів <i>Чумаченко О. В., Петрунько О. В.</i>	424
Особливості формування корпоративної культури та її моніторинг у навчальному закладі <i>Наконечна Н. В.</i>	427
Чинники впливу на формування життєвих перспектив комбатантів <i>Сідненко Л. М., Склярова Г. О.</i>	429
СЕКЦІЯ 5. УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ	
Концептульні підходи до формування стратегій та стратегічного розвитку підприємств <i>Алькема Віктор Григорович, Діденко Валерій Васильович</i>	432
Інноваційний логістичний інструментарій для ефективного ведення бізнесу <i>Сумець О. М.</i>	435
Концептульні засади забезпечення економічної безпеки підприємства <i>Кириченко Оксана Сергіївна, Кобільник Микола Мар'янович</i>	437
Концептуальні засади науково-технічного оновлення та інноваційного розвитку підприємств <i>Кириченко Оксана Сергіївна, Баля Олександр Анатолійович</i>	440
Програмний підхід до інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції <i>Кириченко Оксана Сергіївна, Демидов Сергій Іванович</i>	444
Перспективи впровадження проектного підходу до забезпечення інноваційного розвитку підприємств <i>Кириченко Оксана Сергіївна, Ретинський Андрій Володимирович</i>	448
Напрямки підвищення конкурентоспроможності послуг приватних медичних закладів <i>Фролов Владислав Валерійович, Кириченко Оксана Сергіївна</i>	451
Наукові підходи до обґрунтування стратегії розвитку підприємств <i>Кириченко Оксана Сергіївна, Діденко Валерій Васильович</i>	453
Особливості управління релігійними організаціями <i>Зіскінд Євген Юхимович</i>	456

Competitive management in post-war conditions <i>Bielov O. E., Bielova O. I., Danchenko O. B.</i>	458
Практична цінність поєднання Scrum техніки розробки програмного забезпечення з методами Six Sigma <i>Карун О. В.</i>	460
Фінансова безпека підприємства в ринкових умовах <i>Кириліченко Аліна Вікторівна</i>	463
Фактори впливу на конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу <i>Баля О. А.</i>	465
Аспекти управління проектами в умовах циклічної економіки в Україні <i>Османов Сархан Темразович</i>	468
Теоретико-методологічні основи системи управління якістю послуг в організаціях <i>Пазєєва Ганна Михайлівна</i>	470
Управління персоналом логістичної компанії <i>Філатов С. А., Патекрикіна А. К.</i>	475
Управління закладом неформально освіти дорослих: сутність та особливості <i>Наконечна О. А., Ляшенко О. М.</i>	478
Управління процесами забезпечення якості в системі вищої освіти України <i>Алькама В. Г.</i>	480
Роль логістичного каналу у діяльності підприємств <i>Пазєєва Г. М., Осколок Є. В.</i>	483
Управління розвитком менеджерів закладів дошкільної освіти <i>Пазєєва Г. М., Одноколова О. В.</i>	487
Теоретичні аспекти деструктивних конфліктів в компанії <i>Федоріненко В. В.</i>	490
Особливості планування доставки фреш-продукції від складу до пунктів реалізації торговельної мережі <i>Сумець О. М., Хваль С. О.</i>	495
Основні положення стандарту М-7 ММОГ/LE в оцінюванні логістичної діяльності організації <i>Сумець О. М., Романюк О. М.</i>	499
Особливості створення веб-ресурсу агентства з нерухомості <i>Шаров Я. О.</i>	502
Організація проведення оцінки відповідності РН-метрів в органі сертифікації <i>Віткін Л. М., Шмигльова О. В.</i>	505
Виклики та діяльність громадських організацій України під час війни <i>Пазєєва Г. М., Атамась Л. В.</i>	508
Optimization of the logistics processes through cross docking operations <i>Клутовуш Роман</i>	510
Управління персоналом банківської установи <i>Мельніченко Михайло Ігорович, Кириченко Оксана Сергіївна</i>	513
Методи заповнення кадрового дефіциту в ІТ-компаніях <i>Мартиненко В. І.</i>	516
Управління логістичними ризиками підприємства <i>Філатов С. А., Клименко Н. В.</i>	518
Управління педогогічним персоналом закладу дошкільної освіти <i>Пазєєва Г. М., Дем'яненко О. М.</i>	521

Розробка стратегії просування бренду ТМ «ETNODIM» з використанням інструментів івент-маркетингу <i>Шевкун Софія Олександрівна, Мала Ірина Борисівна</i>	525
Планування та контроль діяльності персоналу закладу дошкільної освіти <i>Яценко С. П., Пазєєва Г. М.</i>	527
SWOT-аналіз української системи технічного регулювання <i>Віткін Л. М.</i>	530
Використання методології Scrum для управління проектами в умовах віддаленої роботи <i>Боголій О. М.</i>	534
Новітні виклики управлінських рішень ІТ-аутсорсинг компаній <i>Сивицький Є. Ю.</i>	536
Роль блокчейну в електронному врядуванні та прийнятті рішень <i>Османов Х. Т.</i>	538
Державно-юридичні засади правового виховання здобувачів освіти в управлінні діяльністю закладів освіти у процесі формування громадянських і соціальних компетентностей <i>Помінчук В. І.</i>	541
Зарубіжний досвід оцінки ефективності державних службовців <i>Дятко Р. І.</i>	544
Удосконалення методичних основ оцінки діяльності державних службовців <i>Маков А. В.</i>	546
Організаційно-правові проблеми управління відомчою адміністративною звітністю в системі освіти <i>Паращенко Л. І.</i>	548
Енергоменеджмент в освіті: уроки ринку енергетики в умовах військового часу <i>Салій Б. В.</i>	552
Особливості оцінювання правильності методик аналізу в діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості <i>Сингаївська О. О., Віткін Л. М.</i>	556
Аутсорсинг як інструмент підвищення економічної ефективності суб'єкта господарювання <i>Железняк Л. О.</i>	559
Interconnection between functions of public administration and business management <i>George Arthur, Iryna Petrova</i>	561
Методика аналізу логістичних витрат виробничого підприємства та механізм його управління <i>Турянця М. Є., Філатов С. А.</i>	563
Управління маркетинговою діяльністю закладу дошкільної освіти <i>Єргіна Ольга Олегівна, Алькема Віктор Григорович</i>	565
Застосування методу кластерної оцінки схожості/розбіжності цінностей для задачі формування проектних команд <i>Медведєва О. М., Россошанська О. В.</i>	569

СЕКЦІЯ 6. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Зовнішньоекономічна стратегія України в умовах воєнного стану <i>Терехов В. І., Філатов С. А.</i>	572
Розвиток та становлення держави на міжнародній арені через призму громадянської освіченості <i>Троц І. В., Кондратюк В. Р.</i>	575
Виключення Росії з ради безпеки ООН як одна з умов стабільності системи міжнародної безпеки <i>Маруховський О. О.</i>	578
Яка головна причина системного конфлікту ЄС та Угорщини <i>Ткач Дмитро Іванович</i>	581
Як дизайн змінює бізнес. Зміни в структурі та процесах компаній <i>Ретинський А. В.</i>	586
Розвиток міжнародних відносин України в умовах повномасштабного вторгнення Росії <i>Пазєєва Г. М., Бабат О. І.</i>	588
Як українська влада мінімізує наслідки масованих атак росіян на енергосистему України <i>Ткач Д. І., Ткач Д. К.</i>	591

СЕКЦІЯ 7. ТУРИСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Сучасний стан і перспективи розвитку туристичного бізнесу в Україні <i>Гаврилюк С. П., Кравченко В. В.</i>	594
Приклади застосування штучного інтелекту у діяльності підприємств туристичної індустрії <i>Музика О. Є., Чернозубкін І. О.</i>	596
Рекреаційна діяльність у Києві та його околицях <i>Уварова Г. Ш.</i>	599
Застосування цифрових технологій у діяльності підприємств готельного та туристичного бізнесу <i>Бабутін Л. І., Чернозубкін І. О.</i>	602
Унікальні природні ресурси регіонів України, використання їх в туризмі <i>Бахмацька Х. О., Уварова Г. Ш.</i>	606
Порівняльний аналіз програмного забезпечення для автоматизації підприємств готельного бізнесу <i>Чернозубкін І. О., Троцько В. В.</i>	609
Управління розвитком суб'єктів господарювання в сфері зеленого туризму <i>Греков К. В.</i>	613
Проблемні аспекти оцінки рівня привабливості туризму в Україні <i>Карюк В. І.</i>	616
Сучасні тенденції управління індустрією туризму закарпатського регіону <i>Козійчук О. Г.</i>	619
Теоретичні підходи до визначення сутності туристичної дестинації <i>Кудряшов Є. О.</i>	621
Туризм як інструмент створення регіональних брендів <i>Уварова Г. Ш.</i>	623

Роль курсу «організація ресторанного господарства» у формуванні професійних компетентностей фахівців з туризму <i>Литвинова Т. С.</i>	626
Просвітницька туристична експозиція «Спадщина ЮНЕСКО як скарб людства»: популяризація як виклик часу <i>Мелько Л. Ф.</i>	628
Світовий та вітчизняний туризм на сучасному етапі: стан та перспективи розвитку <i>Сокол Тетяна Георгіївна</i>	631
Особливості проведення позаміських екскурсій <i>Сагач Анна Олександрівна, Сокол Тетяна Георгіївна</i>	633
СЕКЦІЯ 8. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ	
Переосмислення призначення «філософії» у вищій школі України в контексті досвіду Оксфордського університету бакалаврської програми «Філософія, політика та економіка» <i>Маруховська-Картунова О. О.</i>	636
Культурна спадщина Полісся в туристичних маршрутах чорнобильської зони відчуження <i>Васянович О. О.</i>	639
Культурологічний підхід у навчанні іноземних мов у сучасній вітчизняній освіті <i>Скуратівська М. О.</i>	642
Role of media for nation building processes <i>Далявська Т. П.</i>	644
Культурологічні засади споживацької діяльності <i>Химченко О. М.</i>	646

СЕКЦІЯ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Information risks analysis in management of energy projects

Bielov O. E.

*Postgraduate student of the Department of Management Technologies
University of Economics and Law «KROK», Kyiv, Ukraine,
e-mail: bielovoy@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4976-5501*

Danchenko O. B.

*Doctor of technical sciences,
Professor of the Department of Computer Science and System Analysis,
Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine,
e-mail: elen_danchenko@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-5657-9144*

Bielova O. I.

*PhD in Economic, associate professor of the Department of Marketing
and Behavioral Economics
University of Economics and Law «KROK», Kyiv, Ukraine,
e-mail: bielovaoi@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9359-6947*

According to the calculations of the International Energy Agency (IEA), a record increase in the share of renewable energy sources is planned for 2022 in the world. In this regard, it can be said that renewable energy is a priority direction of the development of the energy industry and therefore requires a comprehensive study of the problem of project management, in particular in the area of information risk management.

Since the energy industry is related to innovative activities, information risks in this area have a high probability of occurrence and a significant degree of impact on renewable energy projects in particular. The specifics of the industry provide for the wide application of project risk management methodology tools at all stages of the project life cycle.

For the high-quality implementation of projects, in accordance with RMBOK, it is necessary to identify and systematize groups of information risks, the probability of which may threaten the implementation of these projects.

A risk is an uncertain event or condition that, if it occurs, will have a positive or negative impact on one or more project goals [1].

As for the definition of the concept of information risks, there is still no clear understanding of what an information risk is.

Thus, in [2] information risk is defined as the ability of a threat to use the vulnerability of information resources with the further aim of causing damage to the enterprise. In [3], the authors investigated information risks in digitization projects and drew conclusions about the need for periodic analysis of information security with modeling of threats and prerequisites for the probability of information risks.

Therefore, renewable energy project team members should proactively find and identify information risks at the initial stages and throughout the project life cycle in order to avoid or minimize the impact of risks and initiate or maximize consequences. Both risks and consequences have a set of possible response strategies that can be planned to be implemented

in the event of an information risk.

According to the project management methodology, in order to effectively manage information risks, the project team needs to obtain information about the level of risk impact and the degree of its acceptability for achieving project goals. This is determined by measurable risk thresholds (acceptable deviation from the target), which reflect the risk appetite of the project. The threshold is usually indicated and communicated to the project team, as well as reflected in the definitions of information risk exposure levels for the project.

The main characteristics of the elements of the risk management strategy are as follows: avoidance, escalation, transfer, mitigation, acceptance.

Active risk-taking can involve developing a contingency plan that will be triggered in the event of such an event, or it can be passive acceptance, which means inaction.

Summarizing the materials of scientific literature and research by scientists in this area, the following conclusions can be drawn regarding the management of information risks in projects [4, 5]:

Step 1. Identification of information resources of the project that may be the object of risk.

Step 2. Determining the degree of probability of information risk, i.e. conducting a quantitative and qualitative analysis of information risk.

Step 3. Assessing the value of losses in the event of information risks.

Step 4. Carrying out the procedure for countering and/or preventing information risks, using risk management tools.

Information risk management is a set of measures that include the processes of: risk identification, risk analysis and making effective management decisions aimed at preventing (reducing) the occurrence of risky situations and their consequences. Therefore, the task of information risk management is to reduce the impact of undesirable factors on the project life cycle in order to obtain results as close as possible to the desired ones that meet the project goals.

Список використаних джерел

1. «A Guide to the Project Management Body of Knowledge» (PMBOK Guide)-Seventh Edition BISAC: Business & Economics / Project Management, Newtown Square, PA, USA: Project Management Institute, 2021.
2. Semko O. V., Borisova N. I. Risk analysis of alternative energy projects // Innovative development of society: management of projects and intellectual property.-Materials of the International Scientific and Practical Internet Conference, Donetsk, October 25-26, 2013, pp. 155-158
3. Semko O. V., Danchenko O. B. Information risks in digitization projects // Project management: state and prospects: Proceedings of the International scientific-practical conference.-Mykolaiv 2020.-170 p.-P.101- 103
4. Kiseleva I. A., Iskadjian S. O., Information risks: assessment and analysis methods, IT portal, No. 2, 2017 [Electronic resource]. Access mode: <http://itportal.ru/science/economy/informatsionnye-riski-metody-otsenk/>
5. Danchenko O. B., Lanskikh E. V., Semko O. V. Information risks of the digital format // Bulletin of the Cherkasy State Technological University 3-2020 P.58-66

Визначення «економікс» методом системних квартилей дефініцій

Росошанська К. О.

*студентка кафедри міжнародних економічних відносин,
Навчально-Науковий Інститут Міжнародних Відносин
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: karolina.rossoshanskaya@gmail.com*

Підготовка економістів в різних країнах світу передбачає вивчення на бакалаврському рівні дисципліни «Економікс». Вона в системі економічних дисциплін займає провідне місце, оскільки є базовою у формуванні концептуальних основ сучасного економічного мислення. Для майбутніх фахівців у галузі міжнародних економічних відносин дуже важливо розуміти, як визначається сутність «Економікс» у провідних країнах в період суттєвих трансформації, більш точно орієнтуватися в сучасному мейнстрімі економічної науки. Для цього доцільно застосувати метод системних дефініцій, в якому в якості структурних елементів аналізу виступає тріада категорій «одиничне-пов'язуюче-ціле» [1], до яких нами додано категорію «середовище». Застосування чотирьох (квартилі) категорій замість трьох відповідає позиціям системного мислення, а також доведено великою кількістю відповідних досліджень в різних галузях знань (зокрема, у [2]).

У табл. 1 наведено приклади застосування методу системних квартилів дефініцій для «класичного» визначення «Економікс», яке належить П. Самуельсону, автору першого підручника «Економікс», виданого у 1948 році, а також К. Макконелу та С. Брю, одного з популярніших у американських коледжах та університетах підручника «Економікс».

Таблиця 1 –Визначення та компоненти «Економікс» які отримані методом системних квартилів дефініцій

№	Визначення	Елементне	Пов'язуюче	Ціле	Середовище
1	Суспільна наука, яка вивчає закони розвитку економічних систем, діяльність економічних суб'єктів, спрямованих на ефективне господарювання в умовах обмежених ресурсів, з метою задоволення своїх безмежних потреб [3].	діяльність економічних суб'єктів	ефективне господарювання	задоволення безмежних потреб	обмежені ресурси
2	Досліджує проблеми ефективного використання ресурсів або управління ними з метою досягнення максимального задоволення матеріальних потреб людини [4].		Ефективне		

В табл. 2 наведені тільки компоненти визначень восьми джерел, які сформовані за аналогічним підходом аналізу.

Таблиця 2-Компоненти визначення «Економікс» отримані методом системних кватилів дефініцій

№	Елементне	Зв'язуючи	Ціле	Середовище
1	Варіанти	Вибір	Мотивація поведінки	Умови дефіциту
	https://economics.northwestern.edu/undergraduate/why-economics/what-is-economics.html			
2	Виробництво, розподіл та споживання товарів та послуг	Вибір	Окремі особи, підприємства, уряди і нації	Виділення ресурсів
	https://www.investopedia.com/terms/e/economics.asp			
3	Товари, послуги	Зростання виробництва	Добробут суспільства	Використання ресурсів в умовах дефіциту
	https://economictimes.indiatimes.com/definition/economics			
4	Дефіцитні засоби	Поведінка людини	Альтернативне використання	Залишки
	https://management.viu.ca/economics/definitions			
5	Людина	Особиста та соціальна діяльність	Звичайне ведення життя, добробут	Надбання матеріальних ресурсів
	https://www.allexamnotes.com/2017/06/economics-marshall-definition/			
6	Альтернативне використання, виробництво та розподіл різних товарів	Вибір	Споживання	Обмежені виробничі та дефіцитні продуктивні ресурси
	https://old.amu.ac.in/emp/studym/100004235.pdf			
7	Економічні запити суспільства	Ефективне використання	Досягнення максимального забезпечення	Рідкісні ресурси
	https://old.amu.ac.in/emp/studym/100004235.pdf			
8	Що, як і для кого виробляти	Вирішення	Суспільство	Обмежені дефіцитні ресурси
	Фішер С. Економіка. М. Дело 1993. 829 с.			

Аналіз виділених компонентів визначень «Економікс» свідчить про різноаспектність визначень. Саме тому в різних визначеннях в якості елементного, пов'язаного та цілого виступають різні поняття. Разом з тим, загальним є зміст компоненту «середовище», який в різних варіаціях пов'язаний з обмеженими ресурсами. Слід також відмітити, що за даними дослідження [5] в сучасному стандарті, який прийнятий в американській шкільній освіті, прописано говорити не про потреби, а про бажання та вподобання.

Список використаних джерел

1. Баранцев Р. Г. Системная триада дефиниций. Международный форум. №1. С. 9-13.
2. Хаббард Д. Как измерить все, что угодно. Оценка стоимости нематериального в бизнесе. М., ЗАО «Олимп-Бизнес». 2009. 320 с.
3. Самуельсон П. Экономика: Підручник. Львів: Світ. 1993. 496 с.
4. Маконелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: Принципы, проблемы, политика: В 2 т. М.: ИНФРА-М, 2003. 983 с.
5. Матвеев В. Д., Железняк Т. И. Политическая экономия и «Экономикс»: единство или антагонизм? ЭНСП. 2005. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-ekonomiya-i-ekonomiks-edinstvo-ili-antagonizm>.

Система керування авторським правом вмісту комп'ютерної програми на основі blockchain технології

Матюшенко М. В.

*заступник директора із організаційно-правових питань,
асистент кафедри комп'ютерних наук Навчально-наукового
інституту інформаційних та комунікаційних технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: matiushenko@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-0999-9108*

Сфера створення комп'ютерних програм як спосіб вираження творчості віднайшла своє відображення після глибокої інтеграції суспільства з цифровими технологіями, але ця інтеграція також висвітлила проблеми традиційних угод з авторським правом. По-перше, відповідно до традиційно встановленої парадигми право власності важко встановити, адже в даному випадку виникає унікальний об'єкт творчості-комп'ютерна програма, де принцип автоматичного встановлення авторського права залишає правила доказів відносно відкритими та складними, тоді як необов'язкова реєстрація авторського права (лише факт створення твору) має інституційні недоліки, що ускладнює визначення власника авторського права [1]. По-друге, усталене управління операціями з авторським правом щодо комп'ютерних програм є неефективним. Адже, в цифрову епоху з'явилося більше каналів розповсюдження та способів використання творів, а зниження вартості порушень супроводжується збільшенням таких випадків [2-4]. В свою чергу у системі цивільного судочинства на правовласників покладається тягар доведення, але вони не мають можливості надати докази, що ускладнює захист авторських прав вмісту комп'ютерної програми [5-6].

Так, на противагу вищевказаного постає Blockchain-технологія забезпечення для баз даних, інтегрована з розподіленою мережею, криптографією, смарт-контрактами. Технологія Blockchain має певні характеристики, першою з яких є інформаційна прозорість [7]. Крім особистої інформації для самоперевірки, можна ділитися всією іншою інформацією, що може сприяти прозорості не тільки права володіння, а і управління авторськими правами. По-друге, це захист від фальсифікацій [8-9]. Завдяки перевірці хеш-функції інформація захищена від спотворень, що може сприяти автентичності володіння авторським правом. По-третє, відкритість даних та можливість простеження виконання операцій із об'єктом. Зберігання даних у Blockchain дозволяє ефективно та недорого визначати право власності, ідентифікувати порушника та підтверджувати справжність авторського права [9-10]. Це забезпечує -достовірне депонування та ефективну перевірку електронних доказів і знижує вартість захисту прав сторін. По-четверте, він може автоматично виконувати замовлення на основі смарт-контрактів за встановлених для нього вимог [10]. Технологія в свою чергу має функції активної або пасивної обробки даних, отримання, зберігання, надсилання значень, а також контролю та управління різними типами, в нашому випадку, інтелектуальних активів у ланцюжку, що може зменшити частоту замовчування під час транзакцій авторських прав між учасниками операцій.

В даному випадку пропонується система керування авторським правом вмісту комп'ютерної програми на основі Blockchain технології в якій розглядаються авторські

права різних учасників, які роблять внесок у створення кінцевого продукту, а також прозоро та безпечно фіксує інтеграцію інших захищених авторським правом продуктів обмежених відповідним ліцензійним забезпеченням (Рис.1). Зокрема, запропонована система фіксує внесок усіх пов'язаних робіт від взаємодії учасників до моменту створення кінцевої роботи із врахуванням Blockchain. Так, наступні дослідження вбачаються у встановленні кількісного показника доцільності застосування нової технології на протипагу існуючим способам захисту вмісту комп'ютерної програми із застосуванням раніше визначених характеристик кожного існуючого підходу щодо авторського права вмісту комп'ютерної програми.

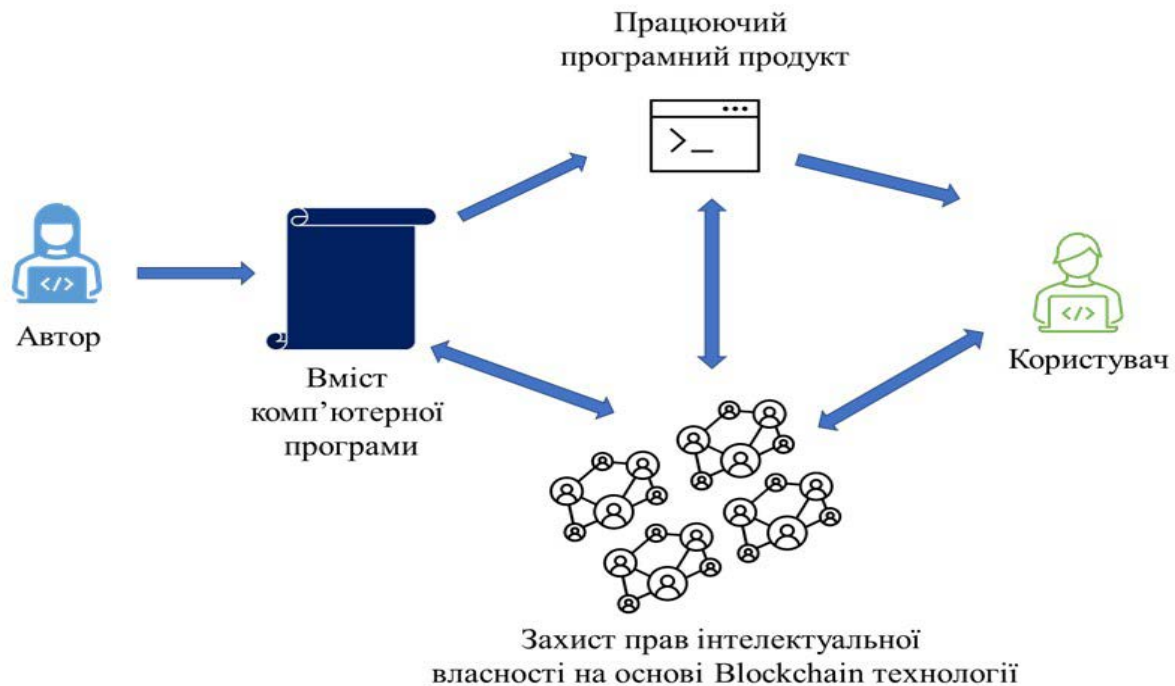

Рис.1. Ланцюжок потоку даних вмісту комп'ютерної програми із захистом прав інтелектуальної власності на основі Blockchain технології

Джерело: розроблено автором

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. №3792. Ст.64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
2. Ю. Л. Бошицький. Деякі організаційно-правові аспекти удосконалення правової охорони інтелектуальної власності в сучасній Україні. Проблеми права інтелектуальної власності. Часопис кийвського університету права. 2020. С.239-247. URL: <file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BFik/Downloads/506-Article%20Text-973-1-10-20210519.pdf>
3. І. Цимбалюк. Комп'ютерна інформація як об'єкт права інтелектуальної власності. Національна академія державної податкової служби України. "Правова інформатика". № 2(10)/2006. С.37-47. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/06tipiv.pdf>
4. Зеров К. Захист авторського права на комп'ютерні програми. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2020. №6. С. 5–14. URL: <https://issuu.com/constantinezzerov/docs/5-14>
5. Рішення Господарського суду м. Києва від 12.05.2015 у справі №9/174 від 12.05.2015. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44342133>
6. Рішення Господарського суду Черкаської області у справі № 925/1153/18 від 19.03.2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80684911>
7. М. Pilkington, (2016). 11 Blockchain technology: principles and applications. Research handbook on digital transformations, PP. 225-253. URL: <https://10.4337/9781784717766.00019>

8. Xiao Li, Weili Wu. *Recent Advances of Blockchain and Its Applications*. 2022. URL: <https://arxiv.org/pdf/2208.07993.pdf>
9. Zhaofeng, Huang Weihua, Gao Hongmin. (2018). *A new blockchain-based trusted DRM scheme for built-in content protection*. *EURASIP Journal on Image and Video Processing*. URL: https://www.researchgate.net/publication/327759254_A_new_blockchain-based_trusted_DRM_scheme_for_built-in_content_protection
10. Michele Finch, Valentina Moscon (2019). *Copyright Law on Blockchains: Between New Forms of Rights Administration and Digital Rights Management 2.0*. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*.

Event-маркетинг як інструмент просування бренду ТОВ «Тарасушка»

Генчев Тарас Олександрович

здобувач III курсу, гр. МА-20,

e-mail: HenschewTO@krok.edu.ua

Мала Ірина Борисівна

науковий керівник,

старший викладач кафедри управлінських технологій,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: IrynaMB@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-00030773-533

Актуальність теми визначається необхідністю просування бренду з використанням інструментів івент-маркетингу на прикладі ТОВ «Тарасушка».

Об'єктом дослідження є використання заходів івент-маркетингу під час просування бренду компанії ТОВ «Тарасушка».

Предметом дослідження: є напрямки забезпечення ефективної маркетингової діяльності в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства в сучасних ринкових умовах господарювання за допомогою івент-маркетингу.

Метою дослідження є вивчення теоретичних і практичних аспектів подієвого маркетингу і розробка заходів подієвого характеру як способу просування бренду

Для здійснення мети необхідно виконати наступні завдання:

- визначити заходи та інструменти подієвого маркетингу;
- розробити стратегію досліджуваного підприємства;
- визначити терміни підготовки та реалізації стратегії просування бренду.

Інформаційною базою дослідження послужили наукові публікації, монографії, матеріали наукових конференцій і досліджень, звіти та аналітичні матеріали, звітні дані офіційних статей та сайтів.

Методологія дослідження: В ході проведення дослідження був проведений морфологічний аналіз для інтерпретації сутності «подієвого-маркетингу», «бренду» та «маркетингу» також здійснене теоретичне узагальнення для опису інструментів подієвого маркетингу; наведено обґрунтування ефективності проекту.

Організація event-заходів стає все більш популярним підходом до просування брендів, особливо серед великих компаній. Але не кожен захід буде ефективним. Більш того, неправильний вибір заходу і погана організація можуть негативно відбитися на іміджі бренду і неправильно його комунікувати [1].

Отже, для організації подій необхідно володіти знаннями щодо методики, способів та інструментів event-маркетингу.

Практична значимість даної роботи полягає в придбанні знань, а також умінь організації event-заходів. В рамках PR-спеціалізації такі навички можуть бути практично застосовні. Адже сьогодні організація івентів одна з головних складових просування компаній на сучасному ринку.

Більш того, рекомендується проаналізувати стратегії просування брендів конкурентів. В даний час, здебільшого йде боротьба брендів за перерозподіл часток вже існуючих на ринку компаній. Її мета-захоплення частки ринку суперника і перемикання споживача бренду конкурента на власний. Саме для цього потрібно застосовувати event

заходи.

Event-заходи покликані вирішувати наступні завдання:

- формування успішного бренду;
- створення новинного приводу для pr-кампанії;
- яскравий випуск продукту на ринок;
- позиціонування бренду;
- формування іміджу компанії;
- просування бренду.

Головна перевага будь-якої події-встановлення безпосереднього контакту між клієнтом (продуктом, брендом) та аудиторією, створення між ними емоційного зв'язку. За допомогою подієвого маркетингу виробники намагаються створити собі імідж, та виробити у споживачів позитивне ставлення до продукту, що вони виробляють [2].

На сьогоднішній день, щоб вижити в постійно мінливому середовищі, компаніям необхідно швидко і точно реагувати на всі зміни, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищі, які впливають на успіх бізнесу. Теорія зацікавлених сторін, як стратегічний підхід управління, дає можливість компаніям та її менеджерам розуміти та керувати цими змінами, що зачіпають не тільки внутрішнє середовище організації, а й зовнішнє бізнес-оточення [3].

Для розробки ефективної стратегії підприємства життєво необхідний грамотний стратегічний аналіз, заснований на сучасних підходах, завдяки конкретному аналізу підприємства його сильних та слабких сторін.

Методи управління проектами та програмами включають: мережеве планування та управління, календарне планування, логістику, стандартне планування, структурне планування, ресурсне планування.

Підприємство ТОВ «Тарасушка» має свій набір компонентів, які групуються разом з метою ефективного управління та для досягнення стратегічних цілей організації. Реалізація проекту відбувається у рамках організації, структура якої значною мірою впливає на успіх проекту. ТОВ «Тарасушка» виділяють такі важливі організаційні форми: - функціональна структура, що передбачає використання існуючої функціональної ієрархічної структури організації Менеджер проекту здійснює лише загальну координацію робіт; - проектна структура-даний підхід передбачає, що комплекс робіт проекту розробляється незалежно від ієрархічної структури організації.

Будучи спеціалізованою компанією, для ТОВ «Тарасушка» потрібно основний акцент у плануванні робити на розробку структури фірми та обґрунтуванні нових інвестиційних проектів. Пропозиція та вирішення цих питань треба зосереджувати на найвищому рівні управління, оскільки саме там є вся інформація.

Практична значущість результатів дослідження. Останнім десятиліттям попит на event-маркетинг збільшився. І це викликано насамперед тим, що він відповідає потребам людей, а людина, в силу своєї природи, завжди хоче отримати нові враження, стати частиною якихось унікальних подій. І в цьому сенсі event-маркетинг-одна з найефективніших зброї, що повністю відповідають цим вимогам. З'явився як інструмент короткострокового просування товару, соціальний маркетинг еволюціонував до довгострокової ринкової стратегії, що визначає позиціонування товару. Використовуючи event-маркетинг, компанії отримують рідкісну можливість побудови довготривалих та міцних взаємин із споживачами. Вище були наведенні основні аспекти розвитку для

компанії ТОВ «Тарасушка» завдяки стратегіям івент-маркетингу.

Список використаних джерел

1. Аакер Д. А. Створення сильних брендів / Д. А. Аакер.-М: ІД Гребенникова, 2003.-544 с.
2. Берер Т. Побудова бренду за допомогою маркетингу подій / Т. Берер.-М.: Інститут комунікацій Мудри Ахмедабад, 1998.-20 с
3. Розробка стратегії просування бренду з використанням інструментів івент-маркетингу: <https://cutt.ly/jNSOhIt>

Особливості авторського права на комп'ютерні програми

Рач В. А.

*д. т. н, професор,
директор ННІ інформаційних та комунікаційних технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: v_rach@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6563-2354*

Джапаров Т. Р.

*студент кафедри інформаційних технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: talvindzaporov379@gmail.com*

Сьогодні будь-який програмний продукт (ПП) має бути захищеним авторським правом, адже інакше він є вразливим до неправомірного його використання без відповідальності за це. Таке використання є недопустимим, адже будь-який ПП є результатом творчої праці людей і об'єктом інтелектуальної власності.

Комп'ютерна програма (тут синонім ПП) охороняється авторським правом як твір, а саме-літературний твір. Але створення ПП сьогодні має певні особливості, які на законодавчому рівні поки ще не враховані. Одна з них полягає у визначенні співавторів та їх творчого внеску під час створення кінцевого твору. Відповідно до статті 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі Закон [1]), «Співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір... Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить всім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення». Комп'ютерна ж програма-це завжди результат творчої діяльності декількох (іноді великої кількості) людей, які цю діяльність можуть реалізовувати послідовно-паралельно. В процесі реалізації такої діяльності по створенню ПП відбувається зміна його конфігурації. І дуже часто конкретний виконавець на своєму етапі творчої зміни конфігурації не знає того, хто брав участь на попередніх стадіях. Крім того, в кінцевому продукті (тексті коду) явно (прямо) не представлені результати творчої праці виконавців попередніх етапів. Тому виникає завдання справедливого визначення кола співавторів ПП, які зробили внесок в його отримання результатами своєї творчої діяльності. Подальша фіксація цих результатів актуальна на етапі написання заяви для реєстрації авторського права на комп'ютерну програму. Так, п. 9 заяви про реєстрацію авторського права на твір [2] передбачає визначення частини твору, до якої зроблено творчий внесок, та суть цього творчого внеску.

Ця практична проблема поки що не була експлікована у достатньо повному обсязі, і не має наукового обґрунтування вирішення. Тому достатньо велика кількість осіб, які творчо виконували свою роботу зі створення ПП навіть не здогадуються, що вони є його співавторами. Вперше ця проблема була артикульована у 2021 році під час викладання дисципліни «Інтелектуальна власність в галузі ІТ» для здобувачів освітньої програми «Комп'ютерні науки» Університету «КРОК» проф. Медведєвою О. М. [3]. Тоді була висловлена й думка про шлях бачення її розв'язання через аналіз життєвого циклу розроблення ПП в контексті результатів творчої діяльності. Це змінює масштаб бачення проблеми, розширює його до меж цілого процесу створення ПП, а не окремих його етапів, результати яких наразі розглядаються як окремі твори. Саме цей шлях і знаходить

подальший розвиток в нашому дослідженні.

Згідно з Законом [1], комп'ютерна програма визначається як «набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером». По суті це текст, написаний мовою програмування. Комп'ютер іншого зчитувати не може. І такий текст є продуктом творчої діяльності програміста, особи, яка спеціалізується на кодуванні у вузькій області. І саме код розглядається як об'єкт інтелектуальної власності. Але програміст це робить на підставі творчих наробок попередніх учасників процесу розробки, які, відповідно до розуміння співавторства Законом, також такими є.

Для виявлення співавторів ПП з цих позицій скористаємося модифікованою V-діаграмою життєвого циклу [4], яку доповнимо логічним переліком стейкхолдерів окремих етапів (цифри у колі) (рис.1)

Рис. 1

Розглянемо робоче місце (роль) кожного стейкхолдера з позиції необхідності застосування творчої праці. А реальний прояв такої праці буде залежати від культури компанії, яка буде створювати ПП у конкретному проекті, його особливостей, конкретних виконавців ролей і співпраці між ними, та ін. Запропонований варіант розкриття поставленої задачі базується на обробці інформації, яка була отримана від експертів різних компаній та фірм. Експерти висловлювали свою думку на предмет потенційної наявності творчої праці у кожній ролі за 10-бальною шкалою (1-дуже низька, 10-дуже висока доля творчої праці, умовно-коефіцієнт творчої праці К). При цьому, слід зауважити, що сучасна ІТ галузь характеризується появою великої кількості нових термінів для позначення різних ролей, які не мають однозначного тлумачення. Тому однакові функції часто можуть виконувати різні ролі. Виходячи з цього, автори не претендують на академічну «правильність» та строгість цієї роботи.

Перша роль (позначена «0» на рис.1)-це замовник компанії, який повинен чітко розуміти, для ліквідації яких «болей» бізнесу замовляється ПП, які потреби він буде задовольняти і який системний ефект отримає компанія після його вбудовування в

функціонуючу систему бізнесу. І ця роль достатньо творча, тому що отримати системний ефект можливо тільки від чогось нового, чого не було до цього (K=6–10). Друга роль (позначена «1» на рис.1)-це роль бізнес-аналітика, головне завдання якого глибоко розібратись в особливостях взаємодії майбутнього ПП з компонентами функціонуючого бізнесу і цілісно представити роботу бізнесу з ПП. У культурах багатьох компаній одна і та ж особа виконує і роль «2», головне завдання якої-формування вимог та обмежень до ПП. Для неї творча праця для різних ПП може змінюватись в широких межах (K=4- 10). Наступна роль «3»-це роль архітектора. Усі експерти однозначно визначили, що ця роль має найбільшу долю творчої праці з K=8-10. Такий висновок пов'язаний з тим, що архітектура ПП-це його технологічна база, принципова організація ПП, втілена в його елементах та їх взаємовідносинах і з середовищем, а також принципи, що спрямовують проектування та еволюцію ПП.

Сьогодні роль «4» має назву техлід (технічний лідер). Вона поступово входить у звичний вжиток переліку ролей в ІТ. Це експерт з технологій проекту, що реалізується компанією. Йому, зазвичай, належить останнє слово у прийнятті технічних рішень. І будь-який великий проект, де багато завдань, який має насичену архітектуру, команду з більше трьох фахівців, не може обійтись без творчого техліда. Проте, в його праці більше технічного аналізу, ніж творчості. Тому для цієї ролі експерти визначили K=3-5.

Роль «5» пов'язана з безпосереднім написанням коду, який і розглядається як об'єкт інтелектуальної власності сучасним законодавством. На думку експертів, залежно від особливостей функціонала у конкретному ПП, яку реалізує частина коду, творча діяльність може бути дуже різною. Тому K=3-10.

Стосовно ролей «6» та «7». Більшість експертів вважають, що ця роль DevOps інженера. Його головне завдання-завантажити працюючий ПП на сервер замовника. Тому DevOps інженери мають розбиратися у розробці, тестуванні, архітектурі продукту, різних способах автоматизації, підтримки продукту як до, так і після випуску. Він повинен також розуміти особливості роботи як команди розробників так і експлуататорів. Тому він постійно знаходиться у творчому пошуку нових знань, можливостей та варіантів для покращення цих команд. Незважаючи на таку важливість цієї ролі, експерти визначили для неї K=3-5.

Останню в моделі роль «8» приписують Project Manager, Delivery Manager, Product Owner та ін. Ця роль відповідальна за постачання замовленого ПП клієнту. І тут потрібна більше не творча праця, а прояв м'яких навичок. Тому для цієї ролі K визначили K=4-6.

Таким чином, проведене дослідження доводить, що на усіх етапах створення ПП відбувається творча праця, результати якої утворюють основу для написання коду ПП. З цього рівня бачення процес створення ПП виявляється як колективна творчість. Специфічною рисою такої творчості є те, що на кожному з етапів присутній результат творчості, який цілком можливо розглядати як окремий об'єкт інтелектуальної власності, разом з тим, код базується на усіх попередніх творчих досягненнях. А це робить доцільним включення усіх, хто дотичний до його появи в межах процесу створення ПП, до кола співавторів.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
2. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір:

Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF#Text>

3. Медведєва О. М. Інтелектуальна власність в галузі ІТ: матеріали навчального курсу CSB026. URL: <https://dist.krok.edu.ua/course/view.php?id=28>.

4. Левенчук А. Системное мышление: Учебник . Бостон-Ульдинген-Киев. Проект «Баловство», Толіман. 2019. 536 с.

Архітектура як опис підсистем цільової системи «програмний продукт»

Рач В. А.

*д. т. н, професор,
директор ННІ інформаційних та комунікаційних технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: v_rach@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6563-2354*

Гулько О. Р.

*студент кафедри інформаційних технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HunkoOR@krok.edu.ua*

Одним з етапів розробки будь-якого програмного продукту (ПП) є етап побудови його архітектури. В професійному ІТ середовищі поняття архітектури містить в собі дуже багато аспектів виробництва ПП, починаючи від визначення проблем у замовника, цілей автоматизації та закінчуючи етапом утилізації застарілого ПП, яке колись було розроблено в межах конкретного проєкту. Крім того, незважаючи на наявність стандартів (наприклад ISO/IEC/IEEE 42010 «Системи та розробка програмного забезпечення. Опис архітектури» [1]), книжок, які закликають «оновити свою архітектурну практику для нових викликів, середовищ і очікувань зацікавлених сторін» [2], кожна компанія має власне корпоративне бачення архітектури. Саме тому за даними, зібраними на веб-сайті Інституту програмної інженерії університету Карнегі-Меллон, вже нараховується більше 150-ти визначень цього терміну. Це дає нам підставу припустити, що однією з причин такого становища є відсутність методологічних основ організації діяльності, яка пов'язана з ІТ архітектурою. Логічним кроком у вирішенні цього питання може стати застосування сучасного системного підходу 2.0, його базової термінології, принципів та організації нового мислення [3].

З позиції методологічного рівня, доречно скористуватися наступним ємним визначенням архітектури: «архітектура-це про все важливе. Щоб це не було» [4]. А як визначити, що важливо і хто це повинен визначати? Згідно з системним мисленням, це стейкхолдери, які в проєкті виконують відповідні ролі. Для кожної ролі майбутньої ПП в системі діяльності замовника буде представлятись у своїх аспектах (системних поділах), кожний з яких є дисципліно-орієнтованим і має свою мову опису. Але при цьому при множині описів у системному мисленні ПП буде залишатися цілісною/холістичною/цілокупністю всіх системних поділів і розглядатись як холон, тобто систему яка одночасно є частиною і більшої надсистеми. Тоді таку цілісність треба розглядати як цільову систему, а ролі поділити на дві групи. Ролі першої групи відносяться до надсистеми і представляють інтереси систем в її оточенні, а ролі другої-інтереси підсистем, які складають у взаємосодії цільову систему.

Такий підхід не суперечить відомій схемі Захмана, яка на сьогодні є одним з повних архітектурних каркасів, що визначає загальні властивості інформаційних систем. Це рівень, коли властивості ще не залежать від парадигми проєктування, технологій і засобів розробки [5]. Її перевага полягає в тому, що вона систематизує знання про архітектуру системи і охоплює всі аспекти про все важливе, щоб це не було, яке визнали стейкхолдери. Наразі з позиції системного мислення рекомендовано виділяти не менше трьох груп опису: функціональний / ролевий / аналітичний; модульний / конструктивний /

синтетичний; просторовий.

Перевіримо запропоновану методологію бачення на прикладі методу Крухтен 4+1 перспектив [6]. Він передбачає чотири групи опису: логічний, функціональний, фізичний, розробки. Інтерфейсом між групами є сценарії. Логічний опис-це **що** система робить, який функціонал ПП надає для задоволення потреб клієнта. Функціональний опис-це **як** ПП робить, що відбувається всередині функціоналу, як саме система виконує його. Фізичний опис-це **де, коли, чим** ПП виконується, яке технічне обладнання, системне забезпечення. Опис розробки-це **ким та як** буде реалізовуватись ПП.

Розглянемо, які ролі до якого опису можна віднести. Логічний опис відноситься до першої групи стейкхолдерів, всі інші-до другої. Стейкхолдери першої групи виконують роль планувальників, які встановлюють межі, інтерфейси, основні функції ПП. До стейкхолдерів другої групи відносяться ролі проєктувальника, який визначає фізичні компоненти ПП, їх взаємодію, межі, інтерфейси, відноситься до фізичного опису; розробника-проєктувальника, який визначає ієрархічну структуру, технології, бібліотеки ПП, відноситься до опису розробки; менеджера проєкту, який визначає бюджет, терміни, ролі в команді розробників, відноситься до опису розробки; інтегратора, який визначає сценарії та потоки даних, графічний інтерфейс користувача, відноситься до функціонального опису; конструкторів, які поєднують описи між собою, створюючи загальну картину архітектури.

Перша група ще виконує роль моделювання для перевірки правильності й повноти розроблених описів вимогам, які були сформульовані на попередньому етапі. У разі позитивного результату перевірки друга група формує план щодо тестування етапу виготовлення (складання). В ньому визначають головні атрибути якості, для яких надалі будуть зроблені сценарії. Ця група також буде формувати команду розробників на основі розробленої архітектури.

Як бачимо, методу Крухтен 4+1 перспектив повністю відповідає запропонованій методології бачення, яка базується на сучасному системному мисленні 2.0.

Список використаних джерел

1. ISO/IEC/IEEE 42010. Systems and software engineering. Architecture description. URL: https://www.academia.edu/38568828/ISO_IEC_IEEE_42010_Systems_and_software_engineering_Architecture_description
2. Woods E., Erder M., Pureur P. (2022). *Continuous Architecture in Practice: Software Architecture in the Age of Agility and DevOps*. Addison-Wesley Professional. 352 p.
3. Левенчук А. Системное мышление: Учебник . Бостон-Ульдинген-Киев. Проект «Баловство», Толман. 2019. 536 с.
4. Fowler M. (2003). *Who Needs an Architect?* IEEE Computer Society. URL: <https://martinfowler.com/ieeeSoftware/whoNeedsArchitect.pdf>.
5. Мадорская Ю. М. *Схема Захмана при разработке требований к ИС. Практика проектирования систем*. 2015. URL: <http://reqcenter.pro/zachman-framework/>.
6. *Software Architecture Course Notes*. (2017). University of Alberta. URL: https://d3c33hcgivew3.cloudfront.net/_773d48108e2dda1c1a731bf69b06c3be_Software-Architecture_Course-Notes.pdf?Expires=1670025600&Signature=IEbjuAUrbdcMQs31d4sRb2~fLLajnAAmj4Ymw0cFni---e4mblhjxfYbi2n9m5CGcvdbhw5IViFve3wfcJ5BGDJzyRFqO3Z4ilUewrzwfEAlkzftkQIDeXv0T-MclPCSkmlfQ5BX6XWOB5ojXwBF7mGblvUSMhWz4VvCZHjtk8Y_&Key-Pair-Id=APKAJLTNE6QMUY6HBC5A

Вплив комп'ютерних технологій на розвиток проектної культури в дизайні

Бердинських С. О.

*к. т. н., завідувач кафедри дизайну,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SviatoslavBO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2911-7504*

Проектна культура має досить тривалий шлях формування. Кожен із етапів розвитку проектної графіки призводив до розширення її функціональних можливостей, і таким чином впливав на якість процесу проектування і моделювання об'єкта.

Про значення проектної графіки писав ще давньоримський архітектор Вітрувій. За його висловом, уміти рисувати архітектор повинен для того, щоб «...мати можливість зобразити без зусиль за допомогою рисунків задуманий ним твір». Вітрувій також висвітлив роль геометричного креслення: «Геометрія ж приносить велику користь архітектурі, і перш за все вона вчить використовувати циркуль і лінійку, що надзвичайно спрощує складання планів будівель і правильне використання наріжників, рівнів та висків». Графічні матеріали готичних будівельників нагадують сучасну технічну ілюстрацію ескізного характеру. Ремісник того часу поєднував в одній особі проектувальника і виробника або будівельника, тому не існувало самого поняття «проект» в сучасному розумінні цього слова. Однак прогрес у розвитку креслення відбувся у Західній Європі завдяки архітекторам і художникам доби Відродження. На відміну від минулих років, тоді зображували не існуючі вже предмети, а їх проекти в справжньому розумінні цього слова. Через потребу в побудові реалістичного зображення в мистецтві тоді набула розвитку теорія перспективи, основні принципи якої досі використовуються в проектній графіці. З появою масштабу креслення набуло більшої інформативності, стало засобом зберігання та поширення інформації. На думку американського вченого Дж. Джонса, масштабне креслення повністю змінило парадигму розробки форми, відокремивши метод проб і помилок від виробництва і давши змогу експериментувати над формою та змінювати її на кресленні, а не на самому виробі. Розвиток будівельної справи, кораблебудування, технологій виробництва спричинив удосконалення теорії ортогональних проекцій. З часом окремі правила і прийоми побудови зображень накопичувались, а 1799 р. французький вчений-геометр Гаспар Монж у праці «Geometrie descriptive» звів ці правила і прийоми в систему і розвинув їх. Метод паралельного проєкціювання, викладений французьким математиком Гаспаром Монжем, забезпечував виразність, точність та зручність вимірювання зображень предметів на площині.

Впродовж розвитку традиційні способи виконання зображень накопичили велику кількість напрацьованих прийомів і технік графічної передачі простору. Окрім того, за період їхнього використання в різних сферах діяльності людини були створені різноманітні формалізовані засоби зображення об'єктів: лінійна графіка, тональне моделювання, зображення площинними плямами тощо. Ці засоби не лише передають з різним ступенем умовності інформацію про властивості зображеного об'єкта, а й, залежно від композиції графічних елементів, по-різному формують образно-виразові властивості

твору. Проектна графіка на певному етапі стала справжнім художнім мистецтвом. Графічні засоби стали максимально точно розкривати основний об'єктивний зміст, посилювати емоційний вплив зображеного об'єкта, а також досягати гармонійності та композиційної узгодженості елементів усієї системи зображень проектною графікою.

Однак зростання об'ємів технічної документації, велика трудомісткість і повільність ручного виконання робочих креслень змусили шукати засоби механізації виконання. Механізація креслярських робіт підвищила продуктивність праці, але не забезпечила суттєвого виграшу в часі. З часом прискорити виконання проектно-конструкторських робіт дозволило застосування комп'ютерної техніки, що значно розширила функціональні можливості проектною графікою. Цифрові технології не лише дуже спростили технологічну частину роботи, а й створили нові інструменти моделювання і розширили спектр засобів коригування зображеної форми на всіх етапах роботи.

Отже, одним із основних напрямів розвитку проектною графікою є широке залучення комп'ютерної графікою для вирішення практичних завдань проектування. Так, двовимірною векторною графікою стала основним інструментом для створення креслень і робочої документації. Метод роботи в системах двовимірної векторної графікою багато в чому споріднений з методом створення традиційного креслення, в якому всі напрацьовані прийоми та графічна мова можуть бути без винятку використані у сучасних програмах на новому якісному рівні та з новими функціональними можливостями в створенні геометричних та візуальних моделей. Поява векторної комп'ютерної графікою, нових цифрових методів створення зображень зробили графікою високоточною, тим самим відкривши перед нею новий спектр завдань, зокрема реалізовувати ідеї площинної комбінаторики, розширити спектр творчого пошуку, за певний проміжок часу створювати і розглядати порівняно більшу кількість можливих формальних варіантів відповідного вирішення. На відміну від традиційного креслення, де кожен елемент зображення (точка, лінія, пляма) є фіксованим на матеріальному носії, векторна графікою дозволяє в реальному часі пересувати, обертати та множити графічні елементи у площинному просторі, змінювати їх розміри, поєднувати в групи і, вільно комбінуючи, знаходити потрібні поєднання.

Тривимірне моделювання є найперспективнішим інструментом художнього формоутворення, переваги тривимірної графікою простежуються у більшості з аспектів проектування просторових об'єктів. Практика дизайну свідчить, що тривимірною графікою стала сьогодні основним інструментом творчого пошуку, моделювання, візуалізації та інженерно-технологічної розробки. Удосконалення програмних продуктів збільшує формотворчі можливості тривимірного моделювання, в чому вбачається один із пріоритетних шляхів розвитку проектною графікою.

До спектру задач 3d- моделювання в архітектурі та дизайні входить створення об'єктивних візуально-ефектних зображень просторових форм: точність побудови перспективи, простота вибору ракурсу, засоби реалістичного моделювання сценарію освітлення та візуальних властивостей матеріалу надає 3d- моделюванню значення основного інструмента репрезентації. Серед інших завдань-створення комплексної параметричної моделі об'єкта, яка дозволяє тримати будь яку інформацію про геометричну структуру об'єкта, а саме його будь-якої проекції, розрізу, розгортки, тощо у точних розмірах, необхідних для процесів аналізу та реалізації. Окрім цих

двох утилітарних задач 3d- моделювання стає інструментом пошуку та моделювання властивостей об'єкта на всіх стадіях проектування: оцінювати форму в процесі створення можна одночасно з багатьох ракурсів.

Отже, стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, автоматизація дизайн-процесів та засобів обміну інформацією ведуть до зміни уявлення про традиційну проектну культуру. Це означає не лише розробку нових інструментів, а й ревізію традиційних принципів та методик проектування. Зважаючи на це, на сучасному етапі розвитку проектна графіка акумулювала в собі низку проблемних питань. Сьогодні основною ознакою проектної культури можна назвати одночасне функціонуванні традиційних ручних і комп'ютерних засобів проектування, з невизначеністю методичного базису, здатного об'єднати в комплексі окремі методи і дані різних підходів. Проектна графіка сьогодні, поєднуючи традиційні засади та новітні технології, є основним засобом формування професійного мислення, проектної розробки і реалізації об'єктів, охоплюючи системно весь спектр засобів проектування, естетизації та експертної оцінки. Поєднання традиційних засобів візуалізації, яким характерні необмежені виражальні властивості, із комп'ютерними технологіями з великим спектром інструментів трансформації, редагування та деформації дає перспективний напрям розвитку проектної графіки, зокрема її репрезентативного аспекту, відкриває нові можливості у використанні традиційних графічних технік та підвищення якісних характеристик проектного процесу.

Список використаних джерел

1. Бердинських С. О. Роль нарисної геометрії в процесах художнього формоутворення / С. О. Бердинських // *Дизайн, архітектура, образотворче мистецтво.*-Полтава: ППЕП, 2013.-Вип. 10.-С. 41–45.
2. Бердинських С. О. Ескізування в творчо-пошуковому процесі художнього формоутворення / С. О. Бердинських // *Технічна естетика і дизайн.*-К.: КНУБА, 2013.-Вип. 12.-С. 18–26.
3. Бердинських С. О. Тривимірне моделювання як інструмент проектної графіки [Текст] / С. О. Бердинських // *Вісник Закарпатської академії мистецтв: Збірник наукових праць.*- 2017.-Випуск 9.- С. 102-105.
4. Бердинських С. О. Універсальність креслення в системі традиційної проектної графіки / С. О. Бердинських // *Технічна естетика і дизайн.*-К.: КНУБА, 2013.-Вип. 12.-С. 27–35.

СЕКЦІЯ 2. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Моделі медіації та їх імplementація до правової системи України

Француз А. Й.

*Герой України, Заслужений юрист України,
Лауреат премії ім. Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Марина Ю. Ю.

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MarinaYY@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6375-5118*

В сучасних правових вченнях і досі немає єдиного цілісного підходу до розуміння суті медіації. Саме ж поняття «медіація» походить від латинського «mediare», що означає бути посередником. Медіація-це загальнозживаний міжнародний термін, який відповідає українському терміну «посередництво». Серед нормативних визначень медіації слід зазначити наступне. Медіація-переговори за участю нейтрального посередника, також, це конфіденційний та добровільний процес, під час якого третя нейтральна сторона (посередник) допомагає конфліктуючим сторонам досягнути взаємоузгодженої угоди, а також, метод, за допомогою якого сторони управляють та контролюють процес і його результат за допомогою угоди, щобто без згоди сторін нічого не вирішитися не може.

Модель медіації демонструє стандартизовані правила проведення визначеного виду медіації, разом з тим, характеризуючи мету, завдання, методики, техніки, порядок її проведення та обсяг повноважень медіатора.

Класифікація моделей медіації виконує ряд функцій:

- інформаційну, суть якої полягає в тому, що, вивчаючи моделі медіації, ми отримуємо інформацію про техніки і прийоми медіації, що використовуються в роботі медіатора, і їх вплив на результат процедури медіації;
- пізнавальну, яка дозволяє вивчити і дослідити процедуру медіації як з правової, так і з пізнавальної точки зору;
- аналітичну, за допомогою якого можна провести порівняльний аналіз використання медіації в різних державах та в різних галузях;
- евристичну, мета якої-зрозуміти закономірності виникнення, розвитку та використання моделей посередництва.

Н. Александер в концепції «Метамоделі медіації» виділяє два плани посередництва: план взаємодії і план «втручання». Перший належить сторонам і характеризує конкретний і обраний спосіб проведення медіації. Також, автор виділяє три методи ведення переговорів:

- позиційні переговори, спрямовані на взаємоприйнятний поділ ресурсів, який відбувається через досягнення компромісу, що оснований на взаємних поступках;

- інтеграційні переговори, в ході яких приймаються більш нестандартні та творчі рішення і визначаються підходи в процесі медіації;

- «трансформаційні переговори», згідно з якими головний не матеріальний результат, а трансформація відносин між сторонами в русло миру і взаємної поваги.

Разом з цим, Н. Александер виділяє власні критерії розподілу моделей медіації: за взаємодією сторін в переговорах з позиції мети та за обсягом повноважень медіатора в переговорному процесі. Науковець установлює 6 моделей медіації: регулятивна медіація (позиційні переговори з можливою участю юридичних представників сторін), експертна медіація (наявний високий рівень втручання в суть спору медіатора), традиційна медіація, медіація «мудрої поради», фасилітативна медіація (створення медіатором найліпших умов для переговорів сторін) та трансформативна медіація [1, с. 8].

Найпоширенішими моделями медіації в науковому вимірі можна назвати наступні:

1. Стимулятивна медіація, що передбачає звужений об'єм повноважень посередника. Таким чином, посередник (медіатор) не може давати свою оцінку обставинам справи та пропонувати власні варіанти вирішення конфлікту.

2. Оціночна медіація, згідно з якою повноваження медіатора являються ширшими-крім контролю та організації процесу, медіатор має змогу оцінювати правові позиції сторін, виражати особисті судження стосовно становища сторін, недоліки та переваги подібного роду становища. Також, досить важливою є наявність правових знань у медіатора.

3. Трансформативна модель медіації, в якій головна ціль-це не власне вирішення спору, а відновлення взаємовідносин між сторонами спору.

4. Наративна медіація, заснована на такому переконанні, що посередники та сторони спору реалізують продовжний взаємовплив один на одного під час діалогу, тобто-це процес, під час якого конфліктуючі сторони подають власні погляди та позиції щодо подій [2, с. 6].

Таким чином, вищенаведені моделі медіації, без сумніву, мають досить велике значення для повноцінного становлення інституту медіації в якості альтернативного способу вирішення спорів в Україні. Саме через це доцільно розглянути нагальне питання, що стосується імплементації до правової системи України певної медіаційної моделі.

Найбільш поширеним аргументом на користь того що імплементація інституту медіації в правову систему України ефективна є те, що вітчизняна судова система не спроможна ефективно та швидко розв'язувати юридичні спори. Серед причин можна також назвати і вагому проблему з виконанням рішень, досить тривалий розгляд справ, а також, випадки некомпетентності або ж зловживань тощо. Також, досить вагомим фактором стосовно тривалості розгляду справ є навантаження, яке припадає на одного суддю в Україні. Звісно ж наближення медіації до правової системи України є безумовно позитивним явищем, адже дозволить не лише зменшити навантаження на судову владу та сприяти підвищенню іміджу і інвестиційної привабливості України, але й перш за дасть можливість відчувати людям, що вони можуть самотужки розв'язувати ті ситуації, які виникають в їхньому житті чи діяльності, трансформувати якість відносин і підсилити загальний рівень розуміння і прийняття інших в нашому суспільстві.

Отже, можемо робити висновок що, модель медіації являється абстрактною конструкцією, яка відображує прикмети і особливості конкретного виду медіації: мету,

завдання, порядок проведення, а також, основні методики процедури; обсяг прав та роль посередника; вимоги до професійних вмінь посередника. Найбільш поширеним являється поділ медіації на позасудову, присудову та судову медіації.

Прийняття Закону «Про медіацію» [3], створення відкритих реєстрів медіаторів та суддів-медіаторів, а також, впровадження обов'язкової медіації в певних категоріях спорів дозволить в повній мірі наблизити всі три моделі медіації до правової системи України.

Список використаних джерел

1. Alexander N. *The Mediation Meta Model: Understanding Practice Around the World*. [Електронний ресурс]-Режим доступу: http://www.asiapacificmediationforum.org/resources/2008/KEYNOTE_NADJA.pdf
2. Кохан Г. *Чи потрібна медіація Україні? Юридичний радник*, 2014. № 2(74). [Електронний ресурс]-Режим доступу: <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-87-d0-b8-d0-bf-d0-be-d1-82-d1-80-d1-96-d0-b1-d0-bd-d0-b0-d0-bc-d0-b5-d0-b4-d1-96-d0-b0-d1-86-d1-96-d1-8f-d1-83-d0-ba-d1-80-d0-b0-d1-97-d0-bd-d1-96/>
3. Закон України «Про медіацію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51) [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>

Проблемні питання закріплення інституту приватної детективної діяльності в Україні

Рибалко М. В.

*студентка кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: marinarybalko559@gmail.com*

Питання належного законодавчого закріплення інституту приватної детективної (розшукової) діяльності на теренах нашої держави з кожним днем набуває все більшої актуальності. Провідні юристи, науковці, фахівці в сфері права широко обговорюють легалізацію та приведення у відповідність до європейських стандартів та норм сферу надання приватних детективних (розшукових) послуг в Україні. Задля знаходження спроб легалізації сфери таких послуг в Україні обов'язковою умовою є аналіз змісту запропонованого Проекту Закону України «Про приватну детективну діяльність» від 04.02.2020 № 3010, який прийнятий Верховною Радою України в першому читанні 17 лютого 2021 року та який, за думками фахівців, має значні недоліки та невідповідності. Окрім того, необхідно провести детальний аналіз наукових досліджень щодо ролі приватного детектива, аналізу приватної детективної (розшукової) діяльності та її реалізації у правовому полі України.

Проблеми питання приватної детективної (розшукової) діяльності в тій чи іншій формі були предметом дослідження низки вітчизняних та зарубіжних вчених, юристів та громадських діячів, серед яких, зокрема, А. М. Волинська, А. І. Добрускін, О. Дитинко, О. С. Євич, А. П. Заєць, А. Й. Француз, В. О. Черков та інші. Метою даної роботи є аналіз проблематики законодавчого регулювання приватної (детективної) діяльності в Україні та її розвитку шляхом перегляду змісту Проекту Закону України «Про приватну детективну діяльність» від 04.02.2020 № 3010 (далі-«Законопроект-3010»), який прийнятий Верховною Радою України в першому читанні 17 лютого 2021 року, та формування висновків щодо подальших перспектив розвитку в Україні сфери діяльності приватних детективів.

Якщо в пошуковій системі Google ввести словосполучення «приватний детектив» або «детективне агентство», то ми знайдемо десятки оголошень про надання детективних послуг. При чому спектр таких послуг може бути різноманітним: від виявлення подружніх зрад, перевірки приміщень та автомобілів, пошуку власника мобільного телефону до проведення поліграфічного дослідження чи аналізу ДНК тощо. Всі ці послуги надаються незважаючи на те, що відсутнє правове регулювання подібної діяльності [9].

Інститут здійснення приватної детективної діяльності в Україні законотворці намагаються врегулювати ще з 2000 років, хоча активно це почалося уже після 2015 року і у квітні 2017 року на проголосований в другому читанні Верховною Радою Проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність № 3726 від 28.12.2015 [4], Президентом було накладено «вето». Але через 4 роки відбулася спроба № 2 і 17 лютого 2021 року депутатами ВРУ прийнято в першому читанні Законопроект-3010 [3].

Цікаво відзначити, що за часів незалежності України, ми не знайдемо визначення терміну «детектив». Лише у 2015 році, після внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, до вітчизняної юридичної термінології офіційно були включені поняття «старший детектив

Національного антикорупційного бюро України» та «детектив Національного антикорупційного бюро України» [2]. Також 28 січня 2021 року було прийнято Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», де було визначено поняття «детектив Бюро економічної безпеки України» [1].

Водночас у Національному класифікаторі України «Класифікатор професій ДК 003:2010» передбачена така посада як «приватний детектив» [5], а у Національному класифікаторі України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009-2010» під кодом 80.30 передбачено такий вид економічної діяльності як «проведення розслідувань» [6]. Саме такий вид діяльності як основний вказують при реєстрації більшість нині діючих приватних детективів і детективних агентств, які здійснюють свою діяльність як фізичні особи-підприємці або юридичні особи-приватні підприємства чи товариства з обмеженою відповідальністю.

М. А. Хлистік та О. В. Озеруга відзначають, що Законопроект-3010 визначає головні терміни, що стосуються детективної діяльності, але разом із тим визначення самих понять «приватний детектив» та «детективне агентство», які по суті є основними у сфері приватної детективної діяльності, відсутнє, що безумовно є суттєвим недоліком та рекомендують статтю 1 «Визначення основних термінів» доповнити пунктами 9 і 10 такого змісту:

9. приватний детектив-це фізична особа, яка здійснює приватну детективну діяльність на підставах і в порядку, що передбачені цим Законом;

10. детективне агентство-юридична особа, створена у формі господарського товариства з метою здійснення приватної детективної діяльності на підставах і в порядку, що передбачені цим Законом [10].

Я. В. Сербін відзначає, що присутня неясність, в чому саме, відповідно до Законопроекту-3010 полягає специфіка детективної діяльності, адже після ознайомлення з текстом документу виникає питання: чим саме права приватного детектива відрізнятимуться від прав, наприклад, журналістів або просто звичайних громадян? Навіть адвокат має в разі більше повноважень, ніж запропоновано надати детективам [9]. Виходячи з цього, виникає необхідність розширити права приватного детектива. У частині 4 статті 2 Законопроекту-3010 сказано, що «суб'єкти приватної детективної діяльності не мають права здійснювати оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії, віднесені законом до виключної компетенції органів правопорядку» [3]. Позбавлення приватних детективів права здійснювати негласні заходи нівелює саму ідею та мету їхньої діяльності.

Що стосується освіти приватного детектива, то виходячи з положень Законопроекту-3010, освіта приватного детектива обмежена лише наявністю вищої юридичної освіти або освіти у сфері правоохоронної діяльності. М. А. Хлистік та О. В. Озеруга пропонують залишити вимогу щодо наявності в претендентів на цей вид діяльності вищої освіти без деталізації професійної сфери за умови проходження приватними детективами відповідного навчання. Доречно також було б передбачити в Законі (за аналогією з порядком отримання свідоцтва про зайняття адвокатською діяльністю) вимоги щодо проходження стажування в приватного детектива чи роботи визначений період часу помічником приватного детектива перед отриманням свідоцтва про право на зайняття приватною детективною діяльністю, а для осіб, які раніше працювали та мають значний досвід роботи у відповідних підрозділах правоохоронних

органів, взагалі спростити процедуру отримання свідоцтва [10].

Законопроект-3010 передбачено, що одним із методів отримання інформації приватним детективом є направлення письмового запиту до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб. Проте він хоч і передбачає обов'язковість надання відповіді на такий запит, але не визначає строків надання.

Подібним методом збору інформації користуються адвокати, посилаючись на право на подання адвокатського запиту. Але в такій ситуації строки для надання відповіді є. Окрім цього, за нерозгляд, порушення п'ятиденного строку відповіді, відмову в наданні інформації чи документів, передбачена відповідальність.

На думку Я. Сербіна терміни для отримання відповіді мають надважливу роль- деякі злочини можливо розкрити лише по гарячих слідах, тому потрібно законодавчо врегулювати терміни надання відповідей на письмові запити приватних детективів і встановити відповідальність за ненадання такої відповіді [9].

Більшість науковців і юристів-практиків критично поставилася до переліку видів приватної детективної діяльності, передбачених у статті 13 Законопроект-3010. Зокрема, пропонуються, що приватний детектив здійснюватиме детективні послуги у вигляді збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному судочинстві. При цьому замовником цього виду послуг може бути лише сторона відповідного провадження. Але, як слушно зауважують адвокати-практики, у проекті закону не закріплено правовий статус інформації, яку добуватимуть приватні детективи. Не передбачено внесення відповідних змін в процесуальні кодекси, які б встановили правила використання інформації, отриманої приватними детективами як доказів в суді. Відсутність таких змін фактично зводить нанівець сенс детективної роботи та використання адвокатами її результатів для захисту клієнтів в судах [8].

У проекті пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 182-1, якою встановити кримінальну відповідальність за незаконне розголошення детективної таємниці. Фактично це будь-які відомості, якими користується детектив у процесі виконання своїх обов'язків. При цьому забороняється розголошувати їх у будь-якій формі (крім випадків інформування правоохоронних органів про факти вчинення тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення або про готування до вчинення такого кримінального правопорушення, що стало відомо у процесі здійснення приватної детективної діяльності (п. 1 ч. 2 ст. 16 Законопроект-3010) [3].

За таким критерієм виділяють й адвокатську, нотаріальну, страхову, лікарську, журналістську та деякі інші види таємниці. Та, наприклад, у випадку доведення вини адвоката, який розголосив адвокатську таємницю, найсуворіший вид дисциплінарного стягнення-це позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України.

Детективи в багатьох аспектах будуть наділені правами, аналогічними повноваженням адвоката, наприклад, звертатися із запитом до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, фізичних осіб, отримувати на договірній основі письмові висновки та усні консультації фахівців і експертів.

Крім цього, як детективна, так і адвокатська діяльність є незалежними видами

професійної діяльності відповідних осіб, важливою складовою якої є необхідність збереження ними конфіденційної інформації про клієнтів.

Погоджуємося з думкою працівників Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, які вважають, що «такі діаметрально протилежні підходи щодо міри відповідальності за незаконне розголошення адвокатської/детективної таємниці, є необґрунтованими» [7]. Тому важливо привести до єдиного знаменника усі види покарань за порушення професійної таємниці.

Ухвалення законопроекту «Про приватну детективну діяльність» в нинішній концепції лише формально закріпить приватну детективну діяльність. Але вона не стане настільки привабливою та затребуваною, як адвокатська, враховуючи, що адвокат у порівнянні з приватним детективом має більше прав та гарантій. Крім того, для розробки ефективної моделі приватної детективної діяльності необхідно створити робочу групу, до якої також будуть входити науковці, адвокати, представники правоохоронних органів і особи, які вже надають детективні послуги.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. // Відомості Верховної ради України. 2021. № 23. Ст. 197.
2. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.
3. Про приватну детективну діяльність : Проект Закону України від 4 лютого 2020 р. № 3010. Верховна Рада України : офіційний веб-портал. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення: 23.11.2022).
4. Про приватну детективну (розшукову) діяльність : Проект Закону України від 28 грудня 2015 р. № 3726. Верховна Рада України : офіційний веб-портал. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580 (дата звернення: 23.11.2022).
5. Національний класифікатор України «Класифікатор професій ДК 003:2010», затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 р. № 327. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення: 23.11.2022).
6. Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010», затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 р. № 457. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10> (дата звернення: 23.11.2022).
7. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 26.05.2000. Верховна Рада України : офіційний веб-портал. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення 23.11.2022).
8. Перспективи приватної детективної діяльності в Україні: аналітика від Оксани Дитинко. Асоціація правників України : веб-сайт. URL : <https://uba.ua/ukr/news/7360/> (дата звернення 23.11.2022).
9. Сербін Я. В. Приватні детективи в Україні. Елементарно, Ватсон? Насправді ні. URL : <https://uba.ua/ukr/news/8318/print/> (дата звернення : 23.11.2022).
10. Хлистік М. А., Озеруга О. В. Проблемні питання визначення правового статусу приватних детективів в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 6. С. 188-191.

Правове регулювання державної аграрної політики в Україні

Ніязбердієва Г.

*студентка кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: gulshatn17@gmail.com*

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору України важливим завданням залишається дослідження основних складових державної аграрної політики та осмислення основ формування та розвитку аграрної політики в Україні. Економіка України органічно та нерозривно пов'язана із сільським господарством опинилася в умовах термінової необхідності, перегляду, переоцінки системи державної підтримки сільського господарства, глибокого аналізу правових основ її надання, встановлення шляхів удосконалення та подальшого розвитку аграрного законодавства в цій сфері. Потреба в регулюванні відносин сільського господарства з'явилася тоді, коли сільське господарство почало функціонувати на підприємницьких засадах в умовах ринкової економіки, але при цьому потребувало особливих цілеспрямованих дій держави для свого стабільного розвитку. Фактично, поява правового регулювання державної підтримки сільського господарства завдячує зміні економічного устрою в країні. Однак, законодавче забезпечення державної підтримки аграрного сектору містить і недоліки, які не дозволяють досягти сприятливих умов ведення сільськогосподарської діяльності та гарантування охорони прав та інтересів національних сільськогосподарських товаровиробників. Вищевказані передумови зумовлюють потребу у проведенні глибокого та всебічного дослідження правового регулювання державної аграрної політики в Україні.

Проблеми питання правового регулювання державної аграрної політики в тій чи іншій формі були предметом дослідження низки вітчизняних та зарубіжних вчених, юристів та громадських діячів, серед яких, зокрема, Н. К. Васильєва, Х. А. Григор'єва, Н. В. Ільків та інші. Метою даної роботи є аналіз проблематики правового регулювання державної аграрної політики в Україні та її розвитку та формування висновків щодо подальших перспектив державної підтримки аграрного сектору в Україні.

Забезпечення злагодженої та ефективної роботи всіх елементів агропромислового комплексу-це стратегічно необхідний процес, тому аграрна політика сьогодні повинна спрямовуватися на створення дієвої та стійкої системи, здатної забезпечити споживачів продуктами харчування, а заводи-сировиною. З огляду на специфіку аграрного сектору, необхідною умовою забезпечення конкурентного статусу галузі є формування і реалізація ефективної аграрної політики, що безпосередньо впливає і на розвиток економіки загалом. Шляхом подолання проблем може стати реальна інтеграція на новій основі балансу інтересів його учасників [12].

Державне регулювання сільського господарства-це вид державної діяльності, яка здійснюється уповноваженими на це державними органами. Державні органи, які здійснюють державне регулювання, визначаються в кожному конкретному випадку особливостями об'єкта державного регулювання [8].

Державно-правовому регулюванню сільського господарства як одному з особливих видів соціального регулювання притаманні певні юридичні ознаки й особливості, аналіз яких має важливе значення для його поглибленого розуміння. Дослідження спеціальної

літератури та чинного законодавства дозволяє виокремити такі ознаки й особливості державного регулювання сільського господарства:

- закріплення на конституційному рівні основних засад державного регулювання сільського господарства та зобов'язань держави у цій сфері;
- державне регулювання сільського господарства здійснюється в умовах аграрної та земельної реформи;
- зміст державного регулювання сільського господарства визначається аграрною політикою України та конкретизується в законах України [13].

Х. А. Григор'єва вважає, що що під державною аграрною політикою має розумітися комплекс взаємопов'язаних цілеспрямованих заходів уповноважених органів держави, що має на меті здійснювати стратегічний вплив та формувати певну парадигму розвитку аграрних відносин, відповідно до якої відбувається гарантування продовольчої безпеки, підтримання стабільності доходів товарних виробників сільськогосподарської продукції, охорона навколишнього природного середовища під час здійснення сільськогосподарської діяльності, соціальний розвиток села. Виходячи з цього, основна мета державної аграрної політики-це або підтримання наявної, або запровадження нової парадигми розвитку аграрних відносин у країні [7].

І. Галиця визначає, що державна аграрна політика спрямована на досягнення таких стратегічних цілей:

- гарантування продовольчої безпеки держави;
- перетворення аграрного сектора на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави;
- комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі [5].

У літературі зустрічаються думки щодо можливості регламентувати відносини державної підтримки сільського господарства в рамках господарського права України. Такі погляди ґрунтуються, зокрема, на публічно-правовій природі господарського права, закріпленому принципі захисту національного товаровиробника (ст. 6 ГК України) та загальних засад надання державної підтримки підприємництва (ст. 48 ГК України) [1].

Однак, на думку Х. А. Григор'євої, відносини державної підтримки сільського господарства настільки різноманітні, що теж не «вміщуються» у предмет господарського права. Загальні засади господарського права розповсюджуються здебільшого на ті види державної підтримки, які мають договірну природу. На жаль, потенціал таких заходів підтримки використано недостатньо ефективно. Арсенал державної підтримки сільського господарства має розширюватися в бік створення правових механізмів підтримки на засадах партнерських взаємовигідних відносин, що формує подвійний ефект: забезпечує задоволення інтересів аграріїв та знижує навантаження на бюджетну систему. Усі ці та багато інших правових аспектів мають враховуватися під час формування законодавства про державну підтримку сільського господарства України [6].

Системність та ефективність державної політики залежить, перш за все, від законодавчої основи для її впровадження. На сьогодні в Україні відсутній системоутворюючий нормативно-правовий акт, який би визначав засади та пріоритети розвитку аграрної політики та політики сільського розвитку, адже Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» фактично перестав діяти [2].

Сам факт прийняття такого Закону був позитивно оцінений у науковій літературі, однак до його змісту та ефективності вчені висували низку зауважень. Так, по-перше, в Законі бракувало дефініції базового поняття «державна аграрна політика» [9]. По-друге, висувалися зауваження щодо вузького кола відносин, на які розповсюджується даний Закон. Це штучно обмежувало сферу реалізації державної аграрної політики і тим самим негативно впливало на її ефективність. По-третє, висловлювалися зауваження, зокрема, щодо декларативного характеру норм аналізованого Закону, а також необхідності коригування державної аграрної політики з урахуванням впливу світової фінансово-економічної кризи на функціонування аграрного сектора національної економіки України. Головною проблемою все ж слід визнати той факт, що Закон виявився нежиттєздатним, оскільки державні органи практично повністю його ігнорували [11].

Перші спроби розробити документ, який би мав не строковий, а комплексний характер, були здійснені наприкінці 2015-початку 2016 років. Розширеною колегією Міністерства аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики) було схвалено Єдину комплексну стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, у якій запропоновано цілі та стратегічні напрямки розвитку агропродовольчого сектора. Разом з тим, зазначений документ не має обов'язкової юридичної сили, має строковий характер та не може виступати законодавчим підґрунтям для формування довгострокової державної аграрної політики та політики сільського розвитку. Він може слугувати лише референтним інструментом для розвитку окремих напрямів державної аграрної політик та подальшої розробки нормативно-правової бази.

Слід зазначити, що у ряді держав Європейського Союзу прийняті рамкові закони, які визначають основні засади розвитку сільського господарства та пріоритети державної політики сільського розвитку. Більш того, Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення національного законодавства до законодавства Європейського Союзу у сфері сільського господарства [4].

Тому у контексті проведеного аналізу законодавчого забезпечення державної аграрної політики важливою подією є реєстрація законопроекту «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» № 9162 від 04.10.2018 року [3].

Серед позитивних аспектів представленого законопроекту необхідно відзначити, зокрема, сам факт його розробки та опрацювання законодавцем проблеми законодавчого забезпечення державної аграрної політики. Також, наприклад, Є. П. Суєтнов зазначає, що в цьому законопроекті були продовжені сучасні тенденції розвитку аграрного сектору економіки нашої держави, в основу яких покладено екосистемний підхід, оскільки впровадження екосистемного підходу визнається у проекті одним із пріоритетних напрямів державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку [10].

Державна аграрна політика України є важливою складовою національної економічної політики нашої держави. Вона спрямовується на розвиток і ефективне функціонування такого пріоритетного сектору економіки, як сільське господарство. Пріоритетність розвитку сільського господарства України в національній економіці зумовлюється винятковою значущістю та незамінністю вироблюваної сільськогосподарської продукції в життєдіяльності людини і суспільства.

Основними недоліками цього законопроекту Х.А. Григор'єва визначає:

- високий ступінь декларативності положень, що пропонується винести на рівень

закону;

- формування дивної термінології, а саме: надання визначень понять, які недоречні для такого закону (наприклад, середній виробник сільськогосподарської продукції, агропродовольчі ланцюги створення доданої вартості), а натомість-відсутність необхідних дефініцій.

- не визначена роль та значення державної підтримки сільського господарства в процесі реалізації державної аграрної політики.

- розмежування державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку [6].

Державна аграрна політика повинна здійснюватися на основі рівноправного доступу до інформації, вільного ціноутворення з поєднанням державного регулювання та посилення антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії і послуги, що використовуються сільськогосподарськими товаровиробниками. Створення єдиного законодавчо закріпленого підходу до формування та реалізації державної аграрної політики забезпечить створення сприятливих умов для функціонування усіх форм господарювання, що задіяні в агровиробництві та несільськогосподарському підприємстві на селі, стале економічне зростання агропродовольчого сектору.

Список використаних джерел

1. *Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст. 144.*
2. *Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 р. Відомості Верховної ради України. 2006. № 1. Ст. 17.*
3. *Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку : Проект Закону від 04.10.2018 № 9162. Верховна Рада України : офіційний веб-портал. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64742 (дата звернення: 01.12.2022).*
4. *Пояснювальна записка до проекту Закону України від 21.03.2018 № 8171. Верховна Рада України : офіційний веб-портал. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64742 (дата звернення: 01.12.2022).*
5. *Галиця І. Державне регулювання в умовах ринкових відносин. Економіка України. 2022. № 6. С. 52–58.*
6. *Григор'єва Х. А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.*
7. *Григор'єва Х. А. Співвідношення правових категорій державної підтримки сільського господарства та державної аграрної політики. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. С. 64–68.*
8. *Марченко С. І. Поняття державної підтримки суб'єктів аграрного підприємництва. Вісник КНУ. 2002. Вип. 46.*
9. *Скидан О. В. Законодавче забезпечення аграрної політики в Україні: проблемні питання. Право України. 2006. № 4. С. 55.*
10. *Суєтнов Є. П. Впровадження екосистемного підходу як пріоритетний напрям державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку. Актуальні проблеми екологічного, земельного та аграрного законодавства в сучасних умовах: матер. круг. столу, присвяч. 90-річчю В. К. Попова (Харків, 1 бер. 2019). Харків, 2019. С. 185–186.*
11. *Уркевич В. Ю. Правове забезпечення державної аграрної політики. Законодательное обеспечение экономической политики государства и юридическое образование: матер. межд. науч.-практ. конф. (Донецк-Святогорск, 16-17 апр. 2009). Донецк: Юго-Восток, 2009. С. 39.*
12. *Чуб А. Державне регулювання та формування державної аграрної політики в Україні. Проблеми і перспективи управління. 2021. № 4(28). С. 112–120.*
13. *Янчук В. З. Державно-правове регулювання сільського господарства. Аграрне право України. 2000. С. 190–202.*

Перспективи реалізації положень Стамбульської конвенції про боротьбу з насильством щодо жінок у кримінальному законодавстві України

Долянська І. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096,*

Науменко А. О.

*здобувач вищої освіти рівня «Бакалавр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NaumenkoAO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3160-416*

Відповідно до статті 126¹ КК України домашнє насильство-умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [6, ст.126-1].

Жертвами цього правопорушення виступають виключно жінки. Насильство проти жінок в Україні — вкорінена соціальна проблема, як і в більшості країн світу. За інформацією Програми розвитку ООН, від фізичного домашнього насильства в Україні страждає близько 2 мільйонів людей. Статистика свідчить, що у понад 80% це є випадки фізичного насильства чоловіків щодо жінок. Щороку від домашнього насильства гинуть 600 українських жінок [7].

Анексія Криму, війна на Донбасі (з 2014), пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення Росії (2022) загострили кризу. За даними Нацсоцслужби, лише за I півріччя 2021 року від жінок над йшло 86 955 звернень з приводу домашнього насильства [1].

Розробка Стамбульської конвенції це фактично перший міжнародний акт, що стосувався саме насильства проти жінок, посилював кримінальну відповідальність [2].

Конвенція відкрита для підписання 11 травня 2011р. у Стамбулі, набула чинності 1 серпня 2014 року і є постійно відкритою до підписання будь-якою країною світу. Наразі її підписали 47 країн, 36-ратифікували.

Україна залишила свій підпис під Стамбульською конвенцією ще у 2011 року. А потім їй знадобилося 11 років, аби її ратифікувати. 1 листопада 2022 року Закон про ратифікацію Конвенції набув чинності. [3] Верховна Рада України ратифікувала цей документ під ворожі вибухи ракет і канонади артилерійського вогню росії. Ратифікація стала важливим і символічним кроком України у бік європейських цінностей.

Цілями цієї Конвенції є: захист жінок від усіх форм насильства сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками.

Ключовими поняттями цієї Конвенції виступають такі, як: «насильство стосовно жінок», «домашнє насильство» «гендер», «насильство за гендерною ознакою» [3].

Тут мусимо звернутися до головної причини, яка на 11 років віддетермінувала ратифікацію Конвенції. Виявилось, що наше суспільство не було готовим до змін, які

пов'язані із термінами «гендер» та «насильство за гендерною ознакою». Спробуємо розібратися у сутності даного питання.

Для того, щоб відрізнити біологічні і соціальні ознаки жінок і чоловіків, у середині ХХ століття американський психоаналітик Роберт Столлер запропонував використовувати поняття «гендер» як позначення соціальної статі, та «стать» як позначення біологічної статі.

Метою використання терміна «гендер» було роз'яснення, що багато проявів нерівності, стереотипів і, як наслідок, насильства випливають не з наявних біологічних відмінностей між жінками та чоловіками, а скоріше із соціально сконструйованих відмінностей, із розуміння та сприйняття того, як жінка та чоловік мають бути представлені в соціальному житті [4].

Головні зміни, які привносить Конвенція:

1. Раніше жертви домашнього насилля мали звертатися до різних фахівців-слідчих, лікарів, психологів, юристів. Однак не всі з фахівців знали, які правильно себе вести з жертвами, а тепер їх навчатимуть. Держава має створити єдину установу, де людина може отримати комплексну підтримку в одному місці, й всі ці служби мають між собою координуватися.

2. Раніше жінкам не було куди йти від кривдника. Притулки, які існували, фінансували переважно громадські організації, і цього було замало. Тепер постраждалі повинні мати доступ до притулку в найближчому місті цілодобово і зможуть залишатися там з дітьми.

3. Раніше домашнє насилля розслідували лише тоді, якщо про нього заявить жертва. Після ратифікації розслідуватимуться усі випадки. Якщо сусіди почують крики за дверима і викличуть поліцію, та має перевірити і реагувати.

4. До ратифікації жертви не мали можливості та правових механізмів вимагати компенсації шкоди у кривдника-тепер така можливість має бути.

5. Раніше домашнє насильство в присутності дитини не вело до позбавлення батьківських прав. Тепер батьківські права можуть бути обмежені, якщо насильство відбулося в присутності дитини або стосовно неї.

Це доленосне рішення було прийнято у найбільш складні для України часи й на тлі повідомлень та звинувачень російських військових у сексуальному насильстві щодо жінок, дітей та чоловіків в Україні. І тому нині, під час війни це рішення є критично важливим і своєчасним, ніж будь-коли. Конвенція надає країнам-учасницям юридичну базу, стратегії щодо протидії будь-якому насильству щодо жінок.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20575.html> (дата звернення 11.11.2022)
2. Стамбульська конвенція: порятунок від насилля у сім'ї. URL: <https://eba.com.ua/stambulska-konventsija-poryatunok-vid-zasylyya-nasylyya-u-sim-yi/> (дата звернення 11.11.2022)
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами // {Конвенцію ратифіковано із змінами Законом № 2319-IX від 20.06.2022} URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 11.11.2022)
4. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
5. Стамбульська конвенція: як цей документ може змінити Україну URL: <https://www.eurointegration>.

com.ua/articles/2022/06/20/7141602 (дата звернення 11.11.2022)

6. Кримінальний кодекс України від 02.11.2004. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ст.131.

7. Промова Омбудсмена України Д. Лубінця. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3621741-vid-domasnogo-nasilstva-v-ukraini-soroku-ginut-600-zinok-lubines.html> ((дата звернення 11.11.2022)

Кримінальна відповідальність за вчинення крадіжок в умовах військового стану в Україні

Долянська І. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2446-6131*

Шевченко Д. О.

*здобувач вищої освіти рівня «Бакалавр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: shevchenkodo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-8536-3657*

17 листопада Президент України підписав закони, згідно з якими строк воєнного стану та загальної мобілізації продовжено ще на 90 діб — до 19 лютого 2023 р. 18 листопада Закони № 2738 та № 2739 були опубліковані в газеті «Голос України»[3]. Але це не означає, що злочинність, яка відбувалась до воєнного стану, зникне і майно людей буде в безпеці. Навіть в такій складній ситуації злочинці можуть скористатися нагодою та таємно заволодіти речами особи.

Військовий стан-специфічне кризове середовище, в якому Україна та її громадяни перебувають вперше, тому вони очікують підтримки, особливо від держави. Із початком війни було введено воєнний стан, а згодом прийняті закони, які змінили Кримінальний кодекс України (КК), посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану. Зокрема, було внесено зміни до Кримінального кодексу України щодо злочинів за статтями 185, 186, 187, 189, 191 КК, які посягають на суспільні відносини з приводу власності [2], але у даних тезах автори мають намір окреслити актуальні питання, присвячені питанням кримінальної відповідальності за вчинення крадіжок в умовах воєнного стану.

Крадіжка є різновидом викрадення і спосіб заволодіння майном відрізняється від інших видів викрадення. Таємність, як характеристика полягає в тому, що виконавець крадіжки вважає, що він вилучає майно, про факт викрадення якого потерпілому не відомо. Можливі причини крадіжки включають грошові та негрошові мотиви. Детермінантами крадіжок також виступають жадібність, потреба в грошах, наркозалежність, помста тощо.

Дослідження крадіжок серед неповнолітніх показує, що неповнолітні можуть красти через новизну досвіду, тиск з боку однолітків, бажання придбати речі, які неповнолітні не можуть придбати на законних підставах, фінансові причини, а також самовпевненість та акт помсти у складних стосунках з батьками [5, ст.4-5].

А крадіжка, вчинена в умовах війни, стає можливою є через відсутність більшості громадян в своїх власних будівлях, потреби крадія в грошах (матеріальних ресурсах) та усвідомлення того, що увага правоохоронних органів спрямована на безпеку об'єктів важливої інфраструктури та таких будівель, як лікарні, банки та інше.

Сукупність причин, зазначена нами вище, може створити враження, що кількість крадіжок зросла, однак відповідно до наявної статистики Генеральної прокуратури про зареєстровані крадіжки [4] за останні два роки, висновки є доволі несподіваними.

Кількість крадіжок знизилася з 57 516 за січень-травень 2021 року до 27 613 за аналогічний період нинішнього, 2022 року. Чим можна пояснити такий різкий спад даного виду злочинів? Насамперед, заходами, які були реалізовані правоохоронцями та військовими адміністраціями, а саме: посилення патрулювання вулиць та введення комендантської години. Позначився й виїзд мільйонів українців, які покинули країну, включно з потенційними злочинцями. Крім того, деякі потенційні злочинці, навіть ті, які відбували реальні покарання, вирішили поповнити ряди територіальної оборони та Збройних Сил України.

І хоча зареєстрована кількість крадіжок, про які нами зазначалося вище і є нижчою порівняно із попередніми роками, це все рівно є болісним нагадуванням, що навіть у такі складні часи власність громадян зазнає злочинних зазіхань.

Тому законодавче посилення кримінальної відповідальності за крадіжки є єдиним і необхідним кроком попередження даного виду злочину.

Отже, 7 березня 2022 року Законом № 2117-IX внесено зміни до КК щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні майнові злочини, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні-крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Крадіжка-ч. 1 ст. 185 КК до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн. до обмеження волі строком до 5 років [1, ст. 185]. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб, з проникненням у житло або інше володіння, у великому, особливо великому розмірі-передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі.

Нині ж крадіжка, учинена в умовах воєнного або надзвичайного стану-є особливо кваліфікованим складом злочину. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років [6]

Отже, викладене вище дозволяє прийти до наступного висновку: українське кримінальне законодавство дуже серйозно ставиться до відповідальності за крадіжки та передбачає широкий спектр покарань для злочинців. Сьогодні вкрай необхідним є теоретичне уявлення про нове законодавство про кримінальну відповідальність за крадіжки та практику його застосування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III: станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19. 11. 2022).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03. 03. 2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 27.11.2022).
3. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 16. 11. 2022 р. № 2738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2738-20#Text> (дата звернення: 27. 11. 2022).
4. Кімраль О. Війна в Україні: яка ситуація зі злочинністю? URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vijna-v-ukrajini-jaka-situatsija-zi-zlochinnistju.html> (дата звернення: 19. 11. 2022).

5. Сорока І. В. Розслідування крадіжок майна громадян, учинених неповнолітніми: дис.... канд. юрид наук: 12.00.09/ Дніпр. держ. ун-тет внутр.. справ, Дніпро, 2017. 257 с.

6. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. URL: <https://pravo.ua/voenni-stan-iaak-obstavyna-iaak-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-rokarannia/#:~:text=Нині%20ж%20крадіжка,%20учинена%20в,від%205%20до%208%20років.> (дата звернення: 19. 11. 2022).

Суспільна небезпечність кримінальних посягань на життя людини під приводом національної, расової, релігійної нетерпимості

Долянська І. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2446-6131*

Василенко А. С.

*студентка 2 курсу, спеціальність «Право»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Vasylenkoas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9013-9916*

Суспільна небезпечність кримінально-протиправного діяння — ґрунтовна й важлива матеріальна властивість кримінального правопорушення [1].

Особливо слід у цьому відношенні виділити надзвичайно високу ступінь суспільної небезпечності кримінально-протиправних посягань на життя людини. А враховуючи ситуацію в країні, яка знаходиться у стані війни як способу виборення незалежності та ідентичності українського народу, мови та культури, подальше наукове дослідження питань охорони життя людини від посягань під приводом національної нетерпимості є на часі.

Отже, кримінальна відповідальність за умисне вбивство, вчинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, передбачена п. 14 ч. 2 ст. 115 КК [2]. Це саме ті поодинокі випадки, коли підсудний не бажав (не хотів) та/або не спромігся терпимо поставитися до людини іншої раси чи національності, або людини з іншими релігійними поглядами.

Ненависть та нетерпимість є тотожними виразами. Нетерпимість охоплює більш широке коло мотиваційних почуттів. За своїм змістом нетерпимість включає ненависть, але не зводиться лише до цього відчуття. Наприклад, нетерпимість може відображати стан постійного або переважного невдоволення щодо оцінки діяльності, яку здійснює людина іншої національності.

Застосований законодавцем термін «расовий» походить від слова «раса». Расо-велика група людей, що мають спільне походження і ряд характерних спільних фізичних особливостей, набутих у процесі історичного розвитку під впливом природних і соціальних умов існування [3].

Майже кожна країна стикається із загостренням етнічної та расової конфронтації між корінним населенням і так званими «відвідувачами» або «іншими». Дискримінація та вороже ставлення до людей з іншим кольором шкіри, формою очей, національністю, релігійними переконаннями інколи зумовлені природними явищами. За даними правоохоронних органів, починаючи з 2000-х років, вбивств з мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості реєструється 1-2 на рік. Але дослідники даного питання вважають, що проявів расової нетерпимості набагато більше. Представники Міжнародної організації з міграції нарахували 2008 року 41 напад на іноземців в Україні, у тому числі чотири вбивства на ґрунті расової нетерпимості. [4] Водночас, загальна статистика всієї злочинності на ґрунті расової, національної або релігійної нетерпимості,

свідчить про те, що загалом таких злочинних діянь набагато більше. Так, в Україні у 2020 році зареєстрували 178 злочинів, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, у 2021 році зареєстрували 20 злочинів. І така розбіжність у загальному числі злочинів відповідно до мізерної кількості зареєстрованих вбивств, автори пояснюють неправильною кваліфікацією таких діянь як злочинів з хуліганських мотивів [5].

Що, на думку експертів, є причинами, які викликають такі ознаки нетерпимості? Так, соціологи стверджують: «коли у суспільстві негаразди, люди шукають кого звинуватити...». Не менш важливим каталізатором провокування таких настроїв, є проведення виборів у країні [6].

Зазвичай ксенофобія виникає, коли погіршується соціально-економічна ситуація в країні. На думку спеціалістів, місцеве населення у будь-якому соціуму часто звинувачує іноземців у відсутності роботи або низькій зарплаті. Однак це не можна вважати головною причиною, адже останнім часом навіть у ситій і благополучній Європі все частіше почастишали випадки расової нетерпимості [6].

Особливе занепокоєння викликає той факт, що розпалювання ворожнечі, ненависті та нав'язування негативних стереотипів у суспільстві є бомбою уповільненої дії, яка може призвести до соціального вибуху в країні. У чинному Кримінальному кодексі України передбачено й умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14 ч. 2 ст. 115). Саме на розкритті особливостей досудового розслідування цих злочинів слід надалі зосередити увагу.

В юридичній літературі панує думка, яка здається нам слухною: расова, етнічна та релігійна нетерпимість може значно посилитися у певних групах, які є ворогами між собою, применшуючи позитивні якості ворожої держави [7]. На жаль, подібні настрої, з огляду на військові дії, панують на території нашої країни. Зокрема, через розв'язану Російською Федерацією агресивну війну, національна, а останнім часом і релігійна нетерпимість, загострилася не тільки між українцями та росіянами, а й між громадянами України всередині країни.

Подібні погляди має і А. В. Савченко. Він вважає, що умисне вбивство, учинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості наявне тоді, коли саме винний прагне продемонструвати людську неповноцінність жертви (потерпілого) через належність останнього до конкретної раси, національності чи етнічної групи або віровчення (релігійної конфесії) та внаслідок цього виявляє своє упереджене, ненависницьке ставлення до нього [8].

Підсумовуючи викладене, із сумом констатуємо, що лише бажана перемога та відновлення агресором статусу окупованих територій як невід'ємної складової України, може бути знаковою подією, яка положить початок припиненню різноманітних ксенофобних проявів в суспільстві.

Список використаних джерел

1. *Суспільна небезпечність діяння-фундаментальна ознака поняття кримінальне правопорушення*. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform-com-ua.translate.goog/dumka-eksperta/suspilna-nebezpechnist-diyannya-fundamentalna-oznaka-ponyattya-kryminalne-pravoporushennya> (дата звернення 19.11.2022)
2. *Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25- 26.*

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., переробл. та доповн. Київ: Юридична думка, 2010. 1288с.
4. Явир В. А. Суспільно-політичний вимір та правові механізми протидії ксенофобії в Україні // Бібліотека українських авторефератів. URL: <http://librar.org.ua/sectionsload.php?id=577&s=policy&start=7> (дата звернення 19.11.2022)
5. В Україні торік зареєстрували 178 злочинів з мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zlochyny-rasova-natsionalna-neterpymist/31156280.html> (дата звернення 19.11.2022)
6. Права людини в Україні 2009-2010. URL: <https://osvita.khpg.org/files/docs/1298312399.pdf> (дата звернення 19.11.2022)
7. Савків І. М. Поняття расової, національної та релігійної нетерпимості у кримінальному праві України. Юридична психологія та педагогіка. 2011. №2. С. 84-92.
8. Савченко А. В. Вплив мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості на кваліфікацію злочинів. Вісник Академії адвокатури України. 2010. №1 (17). С. 174-177.

Особливості кваліфікації статевих кримінальних правопорушень, вчинених під час військових дій

Долянська І. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2446-6131

Копачовець І. А.

здобувач вищої освіти рівня «Бакалавр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kopachovetsi@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4186-6690

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України Президентом України було введено військовий стан із 05 годин 30 хвилин 24 лютого 2022 року [3].

Сексуальне насильство під час збройного конфлікту використовується для деморалізації мирного населення. Ці злочинні діяння ґрунтовно порушують норми міжнародного гуманітарного права та прав людини. Особи, які підпадають під захист Конвенції «Про захист цивільного населення під час війни», мають право за будь-яких обставин на особисту повагу, повагу до своєї честі. Також їх потрібно захищати від будь-якого акту насильства чи зґвалтування. Що стосується жінок, то відповідно до положень Конвенції, вони потребують особливого захисту їх честі, в тому числі захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність [4, ст. 27].

Якщо звернутися до положень Конституції України, а саме до статті 3, то в ній проголошується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, ст.3]. В статті 29 цього ж головного закону зазначається, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість [1, ст.29].

В поєднанні цих основних прав і свобод людини має велике значення статева свобода, а повне забезпечення державою статевої недоторканості вважається найвищим рівнем цивілізації та зрілості суспільства. Всі кримінальні правопорушення, родовим об'єктом, яких є статева свобода та статева недоторканість, об'єднанні в розділі IV Особливої частини КК. До них відносяться: зґвалтування (ст. 152 КК), сексуальне насильство (ст. 153), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК), статеві відносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155), розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК). Окрім цього до сфери сексуальних злочинів відносяться і інші статті Кримінального кодексу, це положення статей 301-303 КК [5].

Всі форми сексуального насильства, вчинені в період війни, відносяться до воєнних злочинів і підлягають розгляду Міжнародним кримінальним судом. Важливо також зауважити, що відповідно до Загальної частини Кримінального кодексу України, вчинення злочину з використанням воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання [2, ст.67].

У чому ж складність належної кваліфікації дій особи, яка вчинила статеве кримінальне правопорушення, особливо якщо брати до уваги вчинення таких діянь в умовах військового стану? Основна проблематика розкриття кримінальних правопорушень пов'язаних із зґвалтуванням та видами сексуального насильства, полягає в тому, що постраждалі зазвичай виступають проти розголошення факту сексуального насильства, тому часто з цим фактом виступає і клопотання про збереження цієї таємниці від рідних та близьких людей. Як висновок, така обставина ускладнює сам процес розслідування. Також ще однією з особливостей цих злочинів, що робить процес розслідування складнішим, є емоційний стан потерпілого. Як правило, особа психологічно не готова до розкриття подробиць зґвалтування [6]. До того ж, особи після вчинення насильства над ними продовжують перебувати у тому ж середовищі, де і проживали. Як наслідок, розголошення факту сексуального насильства ставить потерпілого у вкрай вразливу позицію.

Що стосується особливості кваліфікації таких правопорушень під час збройного конфлікту, то окрім вище зазначених проблемних питань кваліфікації, ще однією проблемою є новий характер пошуку таких злочинців. Адже про вчинення сексуального насильства та про жертв такого насильства у місцевостях, які були окуповані, стає відомим уже після деокупації цих територій. Як відомо, для розслідування потрібно встановити повну картину злочину і зібрати для цього всі необхідні докази [7]. Це і є одним із пріоритетних напрямків діяльності як Офісу Генеральної прокуратури, так і правоохоронних органів на сьогодні, з метою доведення причетності окупантів до такого виду насильства.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР).-1996.-№ 30.-с. 141.-URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.11.2022)
2. Кримінальний кодекс України від 06.11.2022 № 2147а-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 19.11.2022)
3. Указ Президента України від 18.11.2022 «Про введення воєнного стану в Україні» // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 19.11.2022)
4. Конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» від 08.02.2006 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154?find=1&text=%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5+%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE#n7 (дата звернення 19.11.2022)
5. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. поради / О. О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка.-Сєверодонецьк: РВВЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. URL: https://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/books/%D0%94%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2_%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81.%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf
6. В. Ю. Шенітько. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Ю. Шенітька.-2-ге вид., переробл. і допов.-К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004.-728 с, 2004 URL: <http://ibib.ltd.ua/kriminalistichna-harakteristika-zgvaltovan.html>
7. Сексуальних злочинів, ймовірно, в 100 разів більше за офіційну статистику-Українська Гельсінська спілка з прав людини URL: <https://helsinki.org.ua/articles/seksualnykh-zlochyniv-ymovirno-v-100-raziv-bilshe-nizh-v-ofitsiyinyi-statystytsi/>

Тероризм: сучасні суспільно-правові аспекти

Долянська І. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2446-6131*

Щербина А. Ю.

*здобувач вищої освіти рівня «Бакалавр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShcherbynaAY@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3241-8068*

Реалії сьогодення допомагають осмислити важливість небезпеки тероризму. Міжнародні організації намагаються запобігати тероризму, але по мірі розвитку людства, розвиваються і способи його знищення.

Дослідження стосується основних правових аспектів, котрі допомагають у боротьбі з тероризмом, а також суспільної сутності небезпеки самого тероризму.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що держави мають постійно вдосконалювати заходи попередження та боротьби з тероризмом, оскільки шкода об'єктам інфраструктури, промисловим об'єктам, органам влади та населенню є майже непоправною. Організаційно-правові заходи, що реалізуються у цьому відношенні країнами, зумовлені широкомасштабною боротьбою з тероризмом в цілому, але історично-суспільною зумовленістю попередження тероризму є наслідки терактів, що вражають соціум.

Від початку ХХ століття суспільство відчуло на собі велику кількість такого роду конфліктів, що й стало вагомим внеском у його розвиток в цілому. Після великої кількості збройних терактів, що завжди закінчуються незліченними жертвами, людство прагне як можна якісніше захиститися та попередити їх. Гарним прикладом є наша Україна, котра бореться з цілою державою терористом, яка спонсорує геноцид нашого народу.

Саме тому, питання проблеми світового тероризму зумовлює різні правові способи боротьби з ним. Після інциденту 11 вересня 2001 року увага до тероризму посилилася ще більше. Тоді НАТО почало низку превентивних дій, що допомагали боротися з тероризмом. З того часу світова громадськість здійснює спроби утворити новий міжнародний правопорядок. У 1999 р. була прийнята Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму.[1] Згідно зі ст. 8 Конвенції «кожна держава застосовує для цілей можливої конфіскації відповідно до принципів внутрішнього права заходи для того, щоб визначити, виявити, заблокувати або арештувати будь-які кошти, що використовуються або виділені з метою вчинення злочинів, які входять у сферу дії Конвенції, а також кошти, отримані в результаті таких злочинів [2].

У жовтні 2001 року Палата представників Конгресу США ухвалила законопроект про боротьбу з тероризмом. Одне з ключових його положень передбачає спрощення процедури одержання правоохоронними органами санкцій суду на прослуховування розмов можливих екстремістів, а також проведення обшуку в їхніх помешканнях [3].

Події, що трапилися у нашій країні, ілюструють, що посилення боротьби з тероризмом зумовлює не тільки захистом населення на правовому рівні, а також підтримку тих, хто

активно бореться з тероризмом. Такий приклад існує, оскільки Парламентська асамблея ООН підтримала пропозицію про створення міжнародного трибуналу для покарання російських злочинців та визнала Росію державою-терористом. Резолюція містить низку важливих для України рішень: збільшення постачання озброєння для України; розробка конкретних кроків стосовно вступу України до НАТО; створення механізму стягнення репарацій з РФ за завдані Україні збитки.

У резолюції закріплений принцип про те, що НАТО буде підтримувати Україну стільки, скільки буде потрібно [4].

Існують інші, не менш серйозні загрози тероризму. Досить часто завдяким неадекватним заходам боротьби з тероризмом може бути завдана не менша шкода, ніж самими терактами. Гарним прикладом є результати 15 років «боротьби з терористами» на Північному Кавказі, наслідком якої стали дестабілізація ситуації в регіоні та розширення географії терактів.

12 грудня 2016 року на засіданні Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй було прийнято резолюцію № 2322 (одним з авторів є Україна), яка закликає держави до укріплення та розширення міждержавної взаємодії та взаємодопомоги у сфері боротьби з тероризмом, обміну інформацією щодо терористичних організацій та бойовиків-терористів, включаючи їх біометричні та біографічні дані. У документі також зазначається важливість співробітництва між судовими та правоохоронними органами щодо розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом [5].

До речі, однією з проблем «війни з тероризмом» стала власне назва. Назвавши операцію «війною», американці фактично визнали Аль-Каїду воюючою стороною. Тим самим, терористи повинні вважатися солдатами, які підпадають під захист відповідних міжнародних конвенцій. Наприклад, захоплений в полон боєць вже не злочинець, а військовополонений [6].

Дослідження показало, що світ активно бореться з тероризмом, але ще не має достатньо досвіду, щоб викоринити цю небезпеку. Активну політику проти тероризму розгорнула Організація Об'єднаних Націй, котра широко допомагає країнам, котрі розгорнули антитерористичні процеси у своїх країнах.

І ось тут логічним завершенням також можна згадати про заходи боротьби з тероризмом в Україні: серед основних слід зазначити, звичайно Конституція України, Кримінальний кодекс, та низка законів «Про боротьбу з тероризмом», «Про основи національної безпеки України» [7], «Про Положення про Антитерористичний центр» [8].

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text (дата звернення 24.11.2022).
2. Запобігання тероризму URL <https://nuft.edu.ua/studentu/gid-studenta/zapobigannya-terorizmu> (дата звернення 24.11.2022 р).
3. Сучасний тероризм-українські реалії Окремі політико)правові зауваження, Сергій Телешун URL https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/teleshun_suchasnyi.pdf (дата звернення 24.11.2022).
4. ПА НАТО визнала Росію державою-терористом URL https://varta1.com.ua/news/pa-nato-viznala-rosiyu-derzhavoyu-teroristom_356901.html дата звернення 24.11.2022 р.
5. S/RES/2322 (2016) 12 December 2016 Threats to international peace and security caused by terrorist acts URL: <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-2016> (дата звернення 24.11.2022 р.)
6. Мельник Олексій. Чим небезпечний тероризм в Україні? URL: <https://tema.in.ua/article/8226.html>

(дата звернення 24.11.2022 р.)

7. Закон України «Про основи національної безпеки України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення 24.11.2022 р.)

8. Закон України «Про Положення про Антитерористичний центр» URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/99#Text> (дата звернення 24.11.2022 р.)

Захист кримінальним законом волі, честі та гідності особи як основоположних прав людини на прикладі торгівлі людьми

Долянська І. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2446-6131*

Защеринська М. І.

*здобувач вищої освіти рівня «Бакалавр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZashcherMH@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4476-434X*

Злочинність проти волі, честі та гідності особи-це тема, яка є вкрай актуальною на сьогодні. Про те, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, зазначено у статті 3 Конституції України [1].

Особливе місце за ступенем суспільної небезпечності у кримінальних правопорушеннях проти волі, честі та гідності особи становить торгівля людьми, або так зване «сучасне рабство», що набуває великих масштабів у сучасному світі. Здавалося б, що рабство це не сучасний вид порушення прав людини, але за статистикою, яку надає Національна поліція України у період з початку 2022 року в Україні зафіксували 77 випадків торгівлі людьми, у тотожний період 2021 першого року було зафіксовано 130 випадків, більшість були з метою втягнення людей у злочинну діяльність, але не стали виключенням також трудова та сексуальна експлуатація [2].

Жертви торгівлі людьми одержують величезні психологічні та фізичні травми, а життя в умовах рабства руйнує їхнє життя, що призводить до особистих і соціальних відхилень. Іноді люди навіть не усвідомлюють, що вони стали жертвами злочину, що їхні права порушені, що вони в кабалі. Як і жінки, чоловіки також не бажають повідомляти поліцію про те, що трапилося, боячись осуду та нерозуміння.

Міжнародними документами, які спрямовані на протидію та запобігання торгівлею людьми, у яких зазначено основні поняття та визначено коло суспільно-небезпечних діянь, які підпадають під кримінальну відповідальність, а також передбачають захист та реабілітацію жертв такого злочину, є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, що доповнюється Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2004 року [3] і Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року [4]. В Україні стаття 149 Кримінального Кодексу України «Торгівля людьми» [5] містить відповідне визначення даного злочинного діяння, яке повністю співвідноситься із його міжнародно-правовим трактуванням.

Об'єктом даного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері волі, честі та гідності особи. Додатково такими об'єктами можуть виступати здоров'я та життя людини, статевая честь та недоторканість особи, порушення встановленого порядку перетину державного кордону України. З об'єктивної сторони, торгівля людьми, це саме дія купівлі-продажу, яка полягає у отриманні чи передачі людини на оплатній

основі. У статті 149 Кримінального Кодексу України зазначається також, що вчинення даного кримінального правопорушення, можливе шляхом вербування, переміщення особи, переховуванням, передачею чи отриманням. Перелічені злочинні дії можуть вчинятися за допомогою низки способів. Зокрема, Кримінальний кодекс зазначає, що ними виступають такі, як обман, шантаж або використання уразливого стану особи.

Суб'єкт правопорушення вчиняє його з прямим умислом, і найчастіше корисливим мотивом. Спеціальним суб'єктом є особа, яка крім загальним ознак, які притаманні загальному суб'єкту, має ще спеціальні ознаки, такими наприклад можуть бути особи, які скористались своїм службовим положенням або батьки.

У міжнародних документах також визначено заходи, які спрямовані на захист потерпілої особи від вчинення таких злочинних дій. Особа, яка постраждала від такого злочину як торгівля людьми набуває особливого статусу та наділяється правами на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання інформації щодо свої прав та можливостей, тією мовою, якою володіє така особа. Потерпілій особі надається за бажанням допомога у тимчасовому розміщенні та за відсутності житла. Також така особа має право на відшкодування моральної та матеріальної шкоди, від дій осіб, які заподіяли їй таку шкоду у порядку встановленому Цивільним Кодексом України [6]. Також така особа має право на одноразову матеріальну допомогу у порядку встановленому Кабінетом Міністрів України [7], також на допомогу у працевлаштуванні та реалізацію права на освіту.

Надання таких прав особі, яка постраждала від торгівлі людьми, надається незалежно від звернення такої особи до правоохоронних органів, чи участі у кримінальному процесі або ж наявності документа, що посвідчує особу, про це зазначено у статті 16 Закону про протидію торгівлі людьми [8].

На сьогоднішній день такі заходи є вкрай важливими для їх реалізації правоохоронними органами, оскільки проведення військових дій на території нашої держави, на жаль, створює сприятливі умови для вчинення такого виду кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 29.11.2022)
2. Крамар О. В Україні з початку року зафіксували 77 випадків торгівлі людьми. URL: hromadske.ua/posts/v-ukrayini-z-pochatku-roku-zafiksuvali-77-vipadkiv-torgivli-lyudmi (дата звернення 29.11.2022)
3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.05.2002 року URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення 29.11.2022)
4. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення 29.11.2022)
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44
7. Про затвердження форми відомості про виплату одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми від 12.09.2012 №577 URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1677-12#n6> (дата звернення 29.11.2022)
8. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739 VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення 29.11.2022)

Правове регулювання сфери охорони здоров'я в Угорщині: сучасний стан

Ткач К. Д.

*аспірант юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: doktorvzgljad@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-0141-2202*

Постановка проблеми. Після зміни політичної системи в Угорщині перед законодавчою та виконавчою владою стала проблема створення такої системи охорони здоров'я, яка б відповідала кращим європейським зразкам та гармонізувалася із законодавством ЄС. Таке завдання вимагало ввести суттєві зміни в Основний закон країни, ухвалити низку законодавчих актів, які були направлені на створення галузевого кодексу охорони здоров'я, охороні прав хворих, деталізацію умов надання медичної допомоги, забезпечення прав споживачів соціальних послуг, регламентацію умов надання медичних послуг, створення системи управління охороною здоров'я, забезпечення соціального страхування, фармацевтики. Уже в 20 роках ХХІ сторіччя це завдання було реалізовано, але робота по створенню ефективної системи охорони здоров'я продовжується до сьогодні.

Виклад основного матеріалу наукового дослідження. Демонтаж і трансформація єдиної державної системи охорони здоров'я в Угорщині розпочато в 1990 році. Вже тоді зміни мали два напрямки.

1. Перший з них запроваджений з 1992 року, а саме повернення до медичних послуг, заснованих на принципі страхування, замість медичної допомоги, що надавалася громадянам при соціалізмі. Це відбулося завдяки.

внесення змін до Закону про соціальне забезпечення № 60/1991. (Х. 29.) Рішення OGY [1]. Між 1993 і 1998 роками адміністрація медичного страхування була організована як муніципальна адміністрація соціального забезпечення.

2. Другий був пов'язаний з трансформацією системи державного управління та відновленням органів місцевого самоврядування (ОДС). Оскільки ОДС були відокремленні від центральних органів влади то відповідно між ними були роздільні заклади охорони здоров'я.

У той же час організація охорони здоров'я буда і залишається одним із головних завдань держави. Це стосується сфери громадського здоров'я та епідеміології для чого у 1991 р. була створена Державна служба охорони здоров'я та медичної допомоги на чолі з головним лікарем [2]. Згідно із законом організація медичного обслуговування за винятком національних інститутів є обов'язком органів місцевого самоврядування (міським та обласним).

Після 2010 року система охорони здоров'я зазнала значних змін.

Обласні органи самоврядування передали управління стаціонарних лікарень центральним органам державної влади, а ОМС займаються лише організацією амбулаторної допомоги (сімейні лікарі, спеціалізовані клініки).

В Угорщині право на охорону здоров'я кожного громадянина гарантується Основним законом країни. Ще у 1972 році воно було включено до Конституції. Поправка до Конституції 1989 року змінила положення таким чином, що воно гарантувало кожному громадянину «право на фізичне та психічне здоров'я щонайвищого рівня».

У той же час у XX статті Основного Закону вже було попущено визначення “щонайвищого рівня” в статті 1, однак у пункті 2 було розширено коло державних завдань, а саме організація охорони праці, підтримка спорту та регулярних занять фізичною культурою, забезпечення захисту навколишнього середовища, заборона генетично модифікованих рослин, тварин і мікроорганізмів у сільському господарстві, а також гарантування населенню доступу до здорової їжі та питної води.

18 квітня 2011 року державні збори прийняли новий Основний закон.

У цьому документі не було зроблено корінних змін щодо захисту права на соціальне забезпечення. Так у статті XIX [1] зазначено, що Угорщина прагне забезпечити соціальний захист усіх своїх громадян. У разі материнства, хвороби, інвалідності, інвалідності, вдівства, сирітства та безробіття, що виникли не з вини громадянина, кожен громадянин Угорщини має право на допомогу, передбачену законом [2]. Угорщина впроваджує соціальне забезпечення через систему соціальних інституцій і заходів для осіб, які потребують допомоги відповідно до пункту [1] та інших. [3] Характер і обсяг соціальних заходів можуть встановлюватися законом відповідно до корисної для суспільства діяльності особи, до якої застосовуються соціальні заходи.

[4] Угорщина сприяє забезпеченню засобів до існування в похилому віці шляхом підтримки єдиної державної пенсійної системи, заснованої на соціальній солідарності, і шляхом забезпечення діяльності добровільно створених соціальних установ. Законом також можуть бути встановлені умови для отримання права на державну пенсію з урахуванням вимоги посиленого захисту прав жінок [3].

У статті XX [1] сказано про те, що кожен має право на фізичне та психічне здоров'я, а у [2] підкреслюється, що Угорщина підтримує реалізацію права згідно з параграфом [1] у сільському господарстві, вільному від генетично модифікованих організмів, забезпечуючи доступ до здорової їжі та питної води, організовуючи безпеку та гігієну праці, підтримуючи спорт і регулярні фізичні вправи, а також шляхом забезпечення захисту навколишнього середовища.

Для того, щоб положення щодо охорони здоров'я, які закріплені в Основному законі Угорщини були втілені в життя Державні збори країни прийняли низку законів.

Створення галузевого кодексу охорони здоров'я. Ще у 1972 році був Державними зборами був прийнятий Закон № II «Про охорону здоров'я». Цей документ був модифікований та у 1997 році був затверджений Закон № CLIV «Про питання охорони здоров'я», який 1 липня 1998р. набрав чинності. Загальна частина цього законодавчого акту регулює права пацієнтів, здоров'я населення, види медичної допомоги, тобто структура системи медичного обслуговування, матеріальні та персональні умови надання медичних послуг, забезпечення якості, відповідальність державних органів в її організації. Окрема частина закону стосується медичних досліджень, репродукції людини, лікування та догляд за психіатричними пацієнтами, трансплантація органів і тканин тощо [4].

Особливу увагу Державні збори Угорщини приділили охороні прав хворих та прийняли низку законів у цій царині. Так у 1992 році було прийнято закон № LXXIX «Про охорону життя плоду», у 1997 р. № XLVII. «Про захист персональних даних пов'язаних із здоров'ям громадянина». Закон 2000 року № CXVI «Про порядок медіації в медицині».

Наступним предметом законодавчого регулювання є деталізація умов надання

медичної допомоги. У 2000 році був ухвалений Закон II «Про незалежну медичну діяльність». У преамбулі до закону підкреслено, що Парламент, усвідомлюючи, що реалізація реформи охорони здоров'я, профілактика, розпізнавання та лікування хвороби може бути реалізована лише за активної участі медичної спільноти, яка любить свою професію, пам'ятаючи, що лікування є суспільною справою, в якій основна відповідальність лежить на лікуючому лікарі, визнання цієї роботи медичною спільнотою для того, щоб покращити його становище і тим самим підвищити якість обслуговування пацієнтів, створює наступний закон.

У 2003 році був ухвалений Закон LXXXIV «З окремих питань здійснення діяльності з охорони здоров'я». Приймаючи цей законодавчий акт з метою щодо окремих питань правового статусу медичних працівників Державні збори Угорщини керувалися наступним:

- усвідомлюючи надзвичайну важливість діяльності з охорони здоров'я;
- пам'ятаючи про соціальну повагу до медичних працівників;
- враховуючи специфіку безперервного функціонування системи охорони здоров'я та діяльності медичних працівників;
- враховуючи право пацієнтів на догляд відпочиваючим медичним працівником;
- беручи до уваги нейтральні до сектору вимоги щодо прав та обов'язків постачальників медичних послуг;
- враховуючи відмінності, що виникають із правовідносин щодо продовження індивідуальної медичної діяльності та роботи;
- з метою єдиного визначення правил для медичних працівників і, таким чином, підвищення безпеки медичної допомоги [5].

Державні збори Угорщини приділяють велику увагу забезпеченні прав споживачів соціальних послуг. У 1993 році був прийнятий Закон № III «Про соціальне управління та соціальні виплати» у якому було встановлено регулювання пільг, була створена інституційна система, необхідна для оцінки відповідності вимогів до виплати допомоги. Цей закон забезпечує права споживачів соціальних послуг, які передбачені конституцією. Він детально описує особливі права кожної групи бенефіціарів, особливо звернута увага на інвалідів, психіатричних хворих та бездомних.

Відповідно до закону держава відповідає за забезпечення умов соціального догляду через центральні органи влади та органи місцевого самоврядування, а також надає можливість останнім встановлювати інші пільги за рахунок власного бюджету. Таким чином ОМС слід класифікувати як один з органів соціального управління.

Закон поширюється на громадян Угорщини та іммігрантів, які проживають в країні а також для бездомних, біженців та європейських соціальних а також для громадян інших країн, які мають Європейську соціальну картку, які легально проживають в державі.

Встановлені виплати в основному можна розділити на дві великі групи: соціальні грошові виплати, а також соціальні виплати в натуральній формі.

Щодо першої групи то до неї слід віднести: пенсію для людей похилого віку, догляд за працездатними особами, утримання житла, плата за догляд, тимчасова допомога та допомога на поховання. Щодо другої то це: допомога при працевлаштуванні, утримання житла, державне медичне обслуговування, право на медичні послуги, управління боргом обслуговування та підтримка енергоспоживання [6].

Наступним предметом законодавчого регулювання є регламентація умов надання

медичних послуг. Так у 2000 році затверджений Закон № II «Про незалежну медичну діяльність, у 2003 р. Закон № LXXXIV «Про деякі питання здійснення діяльності з охорони здоров'я». 2006 рік Закон № CXXXII «Про розвиток системи охорони здоров'я».

Закон 2011 року № CLIV «Про передачу закладів охорони здоров'я органів місцевого самоврядування та столичного муніципалітету державі», Закон 2012 року № XXXVIII «Про передачу у власність стаціонарних спеціалізованих закладів місцевого самоврядування та внесення змін до деяких законів щодо передачі», Закон 2013 року № XXV від 2013 року «Про взяття центральними бюджетними органами виконання спеціалізованих завдань та господарських товариств зі 100% державною формою власності, які надають базові медичні послуги, пов'язані з окремим стаціонарним лікуванням, а також щодо вирішення пов'язаних з цим процедурних питань», Закон 2015 року № CXXXIII «Про основну медичну допомогу».

У сфері охорони громадського здоров'я необхідно виділити прийнятий у 1993 році Закон № XCIII «Про охорону праці» у якому визначені матеріальні та організаційні умови безпечної для здоров'я праці з метою охорони здоров'я та забезпечення працездатності працівників та гуманізації умов праці, запобігання таким чином нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням та пов'язані з цим обов'язки та права держави, роботодавців і працівників [7].

А також, Закон № XXV 2000 року «Про хімічну безпеку», у приамбулі якого говориться про те, що беручи до уваги основні конституційні права громадян на найвищий рівень фізичного та психічного здоров'я та здорове навколишнє середовище-з метою забезпечення пов'язаних з хімічною безпекою прав фізичних осіб, які проживають в Угорщині, відповідної ідентифікації та запобігання шкідливого впливу небезпечних речовин і небезпечних сумішей, приймається цей закон [8].

У 2011 році був прийнятий Закон № XLI, яким було модифіковано Закон XLII 1999 року «Про захист некурців і правила споживання та розповсюдження тютюнових виробів». При цьому Державні збори Угорщини керувалися наступним:

- враховуючи несприятливі показники здоров'я населення Угорщини;
- з метою зменшення доступності цих виробів для неповнолітніх шляхом часткового обмеження розповсюдження тютюнових виробів;
- заявляючи про свій намір, що шляхом регулювання споживання тютюнових виробів переважно в громадських місцях, має бути забезпечений захист некурців та осіб, які іншим чином потребують посиленого захисту через їхній вік або стан здоров'я від шкідливих наслідків пасивного куріння;
- далі визнаючи, що нормативні акти щодо захисту некурців повинні переглядатися через регулярні проміжки часу паралельно з поширенням здорового підходу, щоб держава могла забезпечити захист від шкідливих наслідків пасивного куріння в нових сферах;
- окрім поваги до прав на недоторканність приватного життя, рішуче наголошуючи на тому, що паління слід уникати, особливо в присутності неповнолітніх, вагітних жінок, пацієнтів або осіб з обмеженою мобільністю з будь-якої причини, навіть на теренах приватного життя, особливо в закритому приміщенні або в закритому салоні автомобіля, оскільки тютюновий дим у будь-якому випадку токсичний, він не має безпечних для здоров'я меж,-тим самим сприяючи реалізації та захисту конституційних прав, пов'язаних із здоров'ям та здоровим довкіллям [9].

У 2008 році був прийнятий Закон XLVI «Про харчовий ланцюг та офіційний нагляд

за ним» [10]. Цей законодавчий акт також, був направлений на охорону громадського здоров'я, шляхом забезпечення людей безпечною їжею, що у свою чергу вимагає постійного офіційного нагляду за всім харчовим ланцюгом. Відзначимо, що цей закон був розроблений відповідно до норм Європейського Союзу.

Окремі законодавчі акти регулюють систему управління охороною здоров'я. Так у 1991 році був прийнятий Закон №XI «Про охорону здоров'я та адміністративну діяльність пов'язану з цим» та у 2006 році Закон ХСVII «Про професійні палати, що діють у сфері охорони здоров'я охорони здоров'я».

Велику увагу законодавець приділяє створенню законодавчої бази для забезпечення соціального страхування. Так у 1997 році був затверджений Закон LXXXIII від 1997 р. «Про виплати обов'язкового медичного страхування». При цьому законодавець керуючись вимогами до охорони здоров'я громадян викладені в Основному законі, парламент ухвалив такий закон про медичну допомогу, який гарантував громадянам умови для збереження, відновлення та покращення їхнього здоров'я, а також часткову компенсацію втраченого доходу працівників через хворобу. є одним із елементів законодавства про соціальне забезпечення [11].

У 2019 році був ухвалений Закон № СХХII «Про громадян, які мають право на соціальні виплати, і покриття цих виплат». Метою цього законодавчого акту є регулювання правовідносин, що створюються в рамках соціального страхування, відповідно до принципів індивідуальної відповідальності та соціальної солідарності, визначення обов'язків роботодавців і застрахованих осіб щодо страхових правовідносин, обов'язку застрахованих осіб для участі в системі соціального страхування, платіжні зобов'язання роботодавців і застрахованих осіб і належне виконання відповідальності держави, а також обсяг виплат соціального забезпечення [12].

Окремою галуззю регулювання державою сфери охорони громадського здоров'я є фармацевтика. У 2005 році був ухвалений Закон № ХСV «Про лікарські засоби для використання людьми та інші закони, що регулюють фармацевтичний ринок». Метою закону є визначення основних положень щодо медицини, постачання лікарських засобів та прав споживачів лікарських засобів з урахуванням правових актів Європейського Співтовариства та інших міжнародно-правових норм і рекомендацій.

Обов'язком держави є визначення умов постачання ліків. У рамках цього держава визначає систему вимог, яка забезпечує доступ громадян до безпечних, ефективних, якісних ліків, що відповідають нормативам [13].

У 2006 році був прийнятий закон № ХСVIII «Про безпечне та економне постачання лікарських засобів і засобів медичного призначення, а також загальні правила відпуску лікарських засобів». У цьому законодавчому акті законодавець підкреслив, що взяв до уваги те, що ліки та медичні засоби відіграють особливу роль у збереженні здоров'я, попередженні, виявленні та лікуванні захворювань, покращенні якості життя. А також враховуючи той факт, що навіть у разі успіху зусиль із запобігання хворобам неможливо усунути індивідуальні відмінності шансів, що є результатом хвороб, і для того, щоб зменшити ці відмінності, необхідне державне регулювання, яке стверджує справедливість, справедливість та ефективність.

Приймаючи цей закон Державні збори керувалися тим, що сучасна охорона здоров'я не може бути реалізована без трансформації фармацевтики, і що ця трансформація має базуватися на вітчизняних традиціях, міжнародних правилах і практиці [14].

Висновки. Таким чином можна констатувати, що в Угорщині, за часи незалежності, створена потужна законодавча база, для забезпечення ефективної діяльності сфери охорони здоров'я. При цьому приймаючи той чи інший закон Державні збори гармонізували його у відповідність до вимог Європейського Союзу. Тому ці законодавчі акти є досить продуманими та виваженими і слугують укріпленню галузі громадського здоров'я.

Список використаних джерел

1. *A társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény módosításáról szóló 1992. évi IX. Törvény*
2. *Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatról szóló 1991. évi XI. törvény. Hatályos címe: az egészségügyi hatósági és igazgatási tevékenységről szóló 1991. évi XI. törvény. Az azóta bekövetkezett szervezeti változásokat a III. fejezet tartalmazza.*
3. *Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
4. *1997. évi CLIV. Törvény az egészségügyről* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700154.tv>
5. *2003. évi LXXXIV. Törvény az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300084.tv>
6. *1993. évi III. Törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300003.tv>
7. *1993. évi XCIII. Törvény a munkavédelemről*
8. *2000. évi XXV. Törvény a kémiai biztonságról.* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000025.tv>
9. *2011. évi XLI. Törvény a nemdohányzók védelméről és a dohánytermékek fogyasztásának, forgalmazásának egyes szabályairól* *szóló 1999. évi XLII. törvény módosításáról* <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100041.TV>
10. *2008. évi XLVI. Törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0800046.tv>
11. *1997. évi LXXXIII. Törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700083.tv>
12. *2019. évi CXXXII. Törvény a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900122.tv>
13. *2005. évi XCV. Törvény az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500095.tv>
14. *2006. évi XCVIII. Törvény a biztonságos és gazdaságos gyógyszer- és gyógyászatisegédeszköz-ellátás, valamint a gyógyszerforgalmazás általános szabályairól.* <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0600098.tv>

Illegal immigrants and terrorism

Sarteep Mawlood

Postgraduate student, «KROK» University, Kyiv,

e-mail: sarteep30@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-0663-208X

Abstract: From time to time particularly in the last two decades immigrants, displaced people and refugees increased unexpectedly due to wars, unsafety, poor situation, other social and political reasons. It is important to distinguish between those people who seek for asylum, want live safely which unfortunately some countries see them as terrorists with those real terrorists who do terrorism and cannot compare or mix them at all, as because several reasons such as changing of atmosphere, wars, starving, other unusual issues which never happened before.

Keywords: Terror, migrants, refugees, displaced people, media, violence, torture, violation, exploiting asylum seekers by countries, human being, threat, expulsion, starve, intimidation, deportation, risk, conflict, racism.

JEL Classification: k10, k14, k19, k33, k37, k38, k39, k40, k41, k42, k49 Formula: Formulas: 0; fig.: 1; tabl: 0; bibl.: 5.

Introduction: While the world is busy with the war Russia`s invasion on Ukraine, global pandemic (Covid19), as well as states are in a high cautious with of the foreign terrorist fighters, unstable of political situation, aggression to some country by another, changing of environment, civil war in some countries is still ongoing, other issues caused vulnerable, other people to look for a safe place, shelter which became a burden on some countries nowadays and the case has left with no solution yet.

Literature Review: It does not mean illegal immigrants are terrorists, there are agreements, conventions, declaration of UN resolutions regarding the issue with several attempts to solve this international issue, but the problem is still a big challenge.

Aims: The main idea of the article is to correct wrong ideas that can put the dots on the letters in a right way through differing foreign terrorist fighters with asylum seekers who become sacrifices of the case, as well as unifies the views and opinion of states regarding the issue.

Methods: Throughout the article several ideas, thinking have studied and compared with one to another based on cases that which are ongoing nowadays in borders, meanwhile analyzing interviews, declarations of high official ranks of some countries on it.

Results: The end of World War Two brought in its wake the largest population movements in European history. Millions of Germans fled or were expelled from Eastern Europe. And other refugees from every country in Eastern Europe rushed to escape from the newly installed Communist regimes. The expulsions were, in fact, conducted in a ruthless and often brutal manner (1).

Fig. 1. The end of the war in Europe was only the beginning of the suffering for millions of people left homeless by the fighting, released from captivity or expelled as an act of vengeance, source: _ European Refugee Movements After World War Two, 2011 (1)

In the past, terrorists have capitalized on these vulnerabilities. Given the country's susceptibility to being used as a terrorist safe haven and platform for staging trans-border terrorist attacks, authorities need to strengthen and improve existing measures aimed at countering terrorist infiltration. (2) Since news came out that at least one of the Paris terrorist attackers travelled to Europe embedded in a group of Syrian and Iraqi refugees trekking from Turkey through Greece, the Western Balkans and further northwards, there has been a steady drumbeat by many right-wing political parties across Europe that the overcrowded, unseaworthy refugee boats sailing across the Mediterranean are filled with terrorists and jihadists. (3) We expose the false link with terrorism, especially about those asylum seekers who seek to enter the country. "This is important because, post 9/11, politicians have used the public's fear of terrorist attacks to restrict access to refugee protection in Australia. There's no credible evidence or data to suggest asylum seekers are a national security risk. (4) June 20 was World Refugee Day, an annual reminder that millions of people are living their lives in limbo. UNHCR data show that about 1 in every 95 people on the planet is currently forcibly displaced, either internally within their home country, or as an asylum seeker or refugee in another country. The number of refugees — around 26.4 million — hasn't been at this level since World War II. While refugee numbers are rising globally, the willingness of countries to accept refugees is steadily declining (5).

Discussion: During the war thousands of people will be fled, expelled, killed, tortured, died, abnormal brutal manners happened to people which no one may expect it, as it happened during the second world war, millions of people had to flee from place to another just to be safe, not to have a better life, because no one leave their home, properties even sometimes their children under bombing, terrorism acts, when Germans, Jews, other ethnics fled to other places, they had to, and there were not accused of terrorism or as terrorist because of religion as Jewish, or nation as German or any other ethnics, but now is not the situation as it is after

second world war.

Conclusion: During our study and analyzing the various sources of the title, we reached to conclusions as below:

- It clearly confirms that terrorism has no relationship with illegal immigrants and asylum seekers, in fact immigrants themselves suffer from terrorism acts. No measurement nor such as rules to count those people as terrorists.
- Most states pretend they are defenders of human rights, democracy, and freedom in all around the world, but when it comes on the ground it does not seem to be like that.
- Even the UN Counter Terrorism Office as it is the main office and responsible to fight against terrorism has repeatedly mentioned that asylums are not terrorists.
- Neither states nor other foundations should not work on just suspect, to accuse people as charge of terrorism then evidences, other confirmed information needed.

Список використаних джерел

1. Wasserstein B, (2011), *European Refugee Movements After World War Two*, retrieved from: https://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/refugees_01.shtml
2. Abdul Nasir A, Santhana Dass R. A, (2020), *Foreign Terrorist Fighters: Implications for Malaysia's Border Security*, retrieved from: <https://www.mei.edu/publications/foreign-terrorist-fighters-implications-malaysias-border-security>
3. Dessalegne D, Savvidou E, (2015), *Do not conflate refugees with terrorists*, retrieved from: https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2015/12/JointStatementUNHCR-Ombudswoman_Dec2015.pdf
4. Billings P and Ananian-Welsh R (2020), *No evidence that asylum seekers bring terror risk*, retrieved from: <https://www.uq.edu.au/news/article/2020/10/no-evidence-asylum-seekers-bring-terror-risk>
5. Polo M. T. S and Wucherpennig J, (2021) *As refugee numbers rise, many countries want to shut them out for security concerns*, retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/06/21/refugee-numbers-rise-many-countries-want-shut-them-out-security-concerns/>

Медіація в умовах війни як дієвий спосіб вирішити сімейні спори

Француз-Яковець Т. А.

*д. ю. н, професор юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9138-5385*

Бабат О. І.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права, студент
навчально-наукового інституту менеджменту та освіти
дорослих, асистент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: babato@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0169-9330*

Стаття присвячена особливостям розвитку сімейної медіації як способу врегулювання сімейних спорів в умовах війни. Проаналізовано міжнародний досвід регулювання сімейних конфліктних відносин та можливість використання процедури медіації для вирішення конфліктів.

Постановка проблеми. Медіація існує в Україні вже понад 20 років, однак, до теперішнього часу вона так і не здобула повсюдного поширення та не стала частиною культури врегулювання спорів. За останні п'ять років ситуація значною мірою покращилася, адже державою було усвідомлено необхідність розвитку цього напрямку в контексті реалізації взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення доступу до правосуддя, підвищення інвестиційної привабливості України, сприяння зняттю соціальної напруги в суспільстві. Певною мірою, покращенню ситуації допомогла досить висока законодавча активність. З 2010 року в Верховній Раді України було зареєстровано понад 10 законопроектів щодо медіації, однак жоден не був прийнятий [1, с. 6].

Розлучень в умовах війни за даними Міністерства юстиції України стало в рази менше. Так, майже вдвічі менше розлучень та ще більше шлюбів, ніж минулого року, було зареєстровано за I півріччя 2022 року. Зокрема, органами державної реєстрації актів цивільного стану в I півріччі 2022 року складено 103 903 актових записів про шлюб і 7 632-про розірвання шлюбу. За аналогічний період 2021 року було зареєстровано 85 960 шлюбів та 13 153 розлучень.

Стан наукової розробки. В. В. Землянська, В. Жмудь, Г. Єрмоєнко, В. Замніус, Р. Коваль, Д. В. Проценко, Д. К. Возьянов, Н. Гайдук, І. Гончар, Д. Давиденко, Т. П. Кучмай, Ю. І. Микитин, Паліашвілі й інші, хоча зарубіжні вчені присвячували свою увагу даній темі досить давно. Так, серед зарубіжних вчених свою наукову увагу вивченню даної проблематики присвячували такі вчені та дослідники: лися в основному зарубіжні вчені, зокрема, Л. Фуллер, Х. Бесемер, Х. Бродаль, Р. Буш, Ф. Глазл, Х. Зер, Ч. Каррас, Ч. Ліксон, М. Райт, Т. Глейсер, Ч. Мур та інші. Проте, дослідження сімейної медіації до цього часу дуже фрагментарне і базується переважно на досвіді застосування медіації загалом з певним нахилом до особливостей сімейної медіації.

Виклад матеріалу. Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення. З огляду на це в процесі інтеграції в європейське співтовариство Україна орієнтована на зміцнення цієї ланки суспільства та створення ефективного механізму

захисту прав суб'єктів сімейних правовідносин відповідно до міжнародних (в тому числі європейських) стандартів [2, с. 158].

Основною відмінністю сімейної медіації від інших видів вирішення спорів, в умовах розвитку системи освіти, є її недирективність. Медіація лише використовує право на відміну від традиційних способів, що засновані на правовому регулюванні. Гнучкий і демократичний спосіб вирішення спорів, заснований на добровільній участі сторін, створює сторонам умови для контролю не тільки за процесом розробки й прийняття рішення, але й за якістю цього рішення, гарантуючи їм повну конфіденційність, забезпечуючи збереження репутації і можливість конструктивної взаємодії в майбутньому.

Свій початок сімейна медіація бере з 1960-х років в США, вже пізніше вона поширилась і в країнах Західної Європи. У цю сферу юридичної практики входить вирішення спорів при розлученні подружжя, суперечок про спадщину, конфліктів з органами соціального захисту, а також проблем, пов'язаних з усиновленням, адаптацією прийомних дітей тощо. В Україні нова послуга стала розвиватися з середини 2000-х років [3, с. 48].

Підписання у 2014 році Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом надала Україні унікальну можливість для запровадження європейського досвіду медіації і приєднання до європейської спільноти медіаторів. Згідно ст.1 Угоди, ЄС та Україна повинні посилювати співпрацю у сфері правосуддя, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод [4]. Забезпечення верховенства права та покращення доступу до правосуддя має включати доступ як до судових, так і до позасудових методів врегулювання спорів.

На міжнародному рівні прикладом самостійної регламентації питань сімейної медіації виступає Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року [5]. Комітет Міністрів у відповідності з положеннями статті 15(b) Статуту Ради Європи посилаючись на Європейську конвенцію про здійснення прав дитини і, зокрема, на статтю 13 цієї Конвенції, яка стосується забезпечення медіації та інших процедур розв'язання спорів, які мають вплив на дітей; беручи до уваги результати досліджень застосування медіації та здобутий в кількох країнах досвід, який показує, що застосування медіації в сімейних справах може: поліпшувати спілкування між членами родини; послабити конфлікт між сторонами спору; призводити до дружнього врегулювання; забезпечувати тривалість особистих контактів між батьками та дітьми; знижувати соціальну та економічну вартість окремого проживання і розлучення для сторін у справах і для держав і скоротити той час, який потрібен за інших обставин для врегулювання конфлікту [5].

Розглядаючи сімейну медіацію слід погодитися з точкою зору Л.Паркінсон, що сімейна медіація «найчастіше застосовується щодо розриву шлюбних відносин або розлучення. Колишнє подружжя для того, щоб допомогти один одному зберегти свій статус батьків і відокремити спільне здійснення своїх батьківських обов'язків від гіркоти і смутку, пов'язане з припиненням їх взаємовідносин, приймають міри щоб залишитися в якості партнерів» [6]. Отже, предметом сімейної медіації можуть виступати не тільки розбіжності подружжя при розлученні, але і цілий ряд суперечок, що виникають як на стадії оформлення сімейних відносин, наприклад, при укладанні шлюбного контракту, так і в процесі спільного життя.

Дане твердження підтверджується і досвідом Ізраїлю. Медіація (гішур-міст) в Ізраїлі-це процес, заснований на системі вирішення конфліктів. Сторони конфлікту отримують підтримку від посередників-професіоналів, які пройшли спеціалізацію з посередництва (медіації), щоб прийти до спільної домовленості. У процесі медіації подружжя зустрічаються в зручних і комфортних умовах, у приємній та спокійній атмосфері. Посередник пом'якшує напругу між сторонами і дає сторонам можливість чітко сформулювати свою позицію з різних питань. Самостійні рішення подружжя є основою договору про розлучення, котрий пізніше отримає силу судової постанови за законом, зрозуміло, після його затвердження судом у сімейних справах або судом раввінським [7].

Основна мета медіації стосовно подружжя-дати їм можливість досягти домовленості в процесі, правильно розлучитися і розійтися за законом.

Н. Килинник у своїй роботі зазначає, що поширеними сферами застосування медіації є цивільні, зокрема сімейні, спори. Застосування медіації у вирішенні сімейних спорів є найбільш ефективним методом їх вирішення, який має виключно позитивні наслідки. Лише завдяки відновленню нормальних взаємин між учасниками спору можливе зміцнення інституту сім'ї в Україні [8, с. 27].

Якщо звернути увагу на судову практику у цій сфері, то рішенням Деснянського районного суду м. Києва від 30 липня 2018 р. (провадження № 2/754/940/18, Справа № 754/7581/17) у цивільній справі про обмеження у праві спілкування з дитиною, «враховуючи результати діагностики малолітнього ОСОБА_4, особливу надмірну імпульсивність у взаємовідносинах між батьками, Суд рекомендував: матері та батьку при вирішенні питання подальших взаємин між собою пройти курс сімейної медіації з метою вирішення конфліктної ситуації мирним шляхом, оскільки взаєморозуміння між батьками є запорукою гармонійного розвитку ОСОБА_4. Для повноцінного психічного розвитку дитини важливо встановити графік зустрічі з завчасно зумовленим місцем і часом зустрічі. Вони мають відбуватися у спокійній і безпечній атмосфері, враховуючи його вікові потреби...» [9]. Таких рекомендацій дотримуються також і інші судді [10; 11].

Щодо того, яким чином запроваджувати медіацію в національний механізм захисту, то нині в Україні з цього приводу домінують дві концепції. Концепція судового посередництва, згідно з якою остання має стати невід'ємною частиною процесуальної процедури, в якій, як зазначає М. Поліщук, медіатор лише сприяє, допомагає сторонам налагодити діалог, змінити ставлення до проблем, що стали причиною спору, знайти компроміс [12, с. 137]. Натомість представники другої концепції стверджують, що медіація має бути автономним способом вирішення юридичних спорів, за прикладом третейського судочинства, функціонувати паралельно із судовими процесами. Так, Г. Єременко у своїй праці зазначає, що дедалі більш нагальним в Україні стає питання ефективного юриста, котрий діє як «співпрацюючий юрист (collaborative lawyer)», допомагаючи клієнтам врегульовувати спори в найбільш сприйнятій для урегулювання конфлікту спосіб [13, с. 4]. Така ідея є основою для діяльності груп посередників, які вже функціонують в Україні.

Використання сімейної медіації не тільки є необхідною умовою стимулювання процесу модернізації механізму захисту прав особи, адже завдяки відновленню нормальних взаємовідносин між учасниками спору зміцнюватиметься інститут сім'ї в Україні.

Ключові слова: медіація, сімейна медіація, врегулювання сімейних спорів, медіатор.

Список використаних джерел

1. Б. Маан Ремко ван Рі, А. Сергєєва, С. Сергєєва, Л. Романадзе, В. Родченко Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. 2020. 71 с.
2. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулювання сімейних конфліктів. Міжнародне приватне право. 2016. С. 158-162. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2016/15/41.pdf>
3. Явор О. А. Закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних країнах та в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2021. С. 47-53. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2021/07/11-1.pdf>
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоду ратифіковано Законом від 16.09.2014 № 1678-VII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
5. Рекомендація № R (98) І Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf
6. Паркінсон, Л. (Lisa Parkinson) (2016). Семейная медиация. 316 с Москва: Издательства «МЦУПК».
7. Сюзан З. Развестись и остаться друзьями. Хайфа; Аскамод, 2004.
8. Килинник Н., Ковальчук І. Застосування інституту медіації в справах про розірвання шлюбу. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5. С. 24-27.
9. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 18 травня 2017 р. № 752/3238/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66678394>
10. Рішення Чаплинського районного суду Херсонської області від 6 липня 2018 р. № 665/62/18 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75294122>
11. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 26 липня 2018 р. № 754/15378/URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75712214>
12. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 65. С. 134-139.
13. Єршоменко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectyvu.pdf>

Горбаченко О. В.

*асистент кафедри державно-правових дисциплін,
аспірантка юридичного факультету
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: gorbachenkoov@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-8805-4024*

Для досягнення мети, що визначає соціальне призначення держави, необхідно вирішувати об'єктивно конкретні проблеми. У разі виникнення останніх виникає потреба у виконанні відповідних функцій, оскільки окрім їх не вирішення залишаються невиконаними й державні завдання. Історичний досвід показує, що кожному історичному етапу відповідають свої «функції»: у міру переходу держави на новий етап зміст його функцій перезавантажується, частково або повністю замінюється, говорить С. Бостан- [1, с.97]. Важливо наголосити, що такої думки дотримуються і закордонні колеги. Так, угорський вчений Аттіла Барта стверджує, що діапазон конкретних рішень та їх відносні пропорції мають тенденцію змінюватися з часом, як в залежності від країни, так і епохи, на що можуть впливати різні соціальні фактори (такі як демократія, правовий розвиток, професійні та технічні вимоги). Так звані організаційні принципи (такі як централізація, ієрархія, децентралізація, автономія, інтеграція та державна служба) [2]. Важливо підкреслити, що жоден з організаційних принципів сам по собі не є цінністю і не може бути виключною кінцевою метою. Швидше, це керуючі правила, які разом присутні в інституційній системі державного управління, і визначення правильної пропорції один до одного є вирішальним. Державні функції здійснюються відповідними органами державної влади у правомірних чи ж організаційних формах, як говорить О. Скакун. Так, правомірна-формально визначена діяльність державних органів, виконання якої спрямоване на здійснення юридично значущих актів та операцій, що належать до його компетенції, видання відповідних правових актів, що спричиняють правові наслідки; організаційна-діяльність державних органів, яка полягає у здійсненні фактичних дій, спрямованих на забезпечення правомірної форми діяльності та операцій у межах юридично значущих правових форм, при цьому без створення юридичних наслідків [3]. Поряд з тим, правові містять ряд ознак, що кардинально відрізняють їх від організаційних:

1. Є системою юридично значущих заходів, що вживаються державними органами, посадовими та іншими уповноваженими органами. Акти зосереджуються на задоволенні соціальних потреб правовими засобами, набуваючи «юридично значущих» ознак. Початковою та кінцевою метою цих дій є забезпечення впливу держави на суспільні відносини шляхом створення нормативно-правових актів, прийняття нормативно-правових актів та забезпечення їх виконання.

2. Предметом юридично значущих актів є низка правових питань, які мають вирішуватися в інтересах зацікавлених сторін. Таким чином, прийняття закону має відповідати інтересам народу і держави, рішення суду-інтересам позивача чи відповідача.

3. Юридично значущі акти здійснюються юридичними засобами, такими як розробка та прийняття нормативно-правових актів, видання актів тлумачення, прийняття конкретних актів законодавства тощо. Правові форми функцій держави

втілюють механізм правового регулювання.

4. Результати застосування окремих правових форм фіксуються в правових актах (законі, постанові уряду, рішення суду, міжнародному договорі тощо).

5. Порядок вчинення юридично значущих актів у принципі регулюється процесуальними нормами. Вона може бути детально врегульована (наприклад, врегулювання процесуальними кодексами порядку роботи судових органів) або фрагментарно (регулювання порядку окремих державних органів і посадових осіб при вирішенні правових питань) [4]. Як доцільно говорить Л. Наливайко: функції держави є об'єктивно необхідними, взаємопов'язаними напрямками та видами діяльності, що направлені на реалізацію завдань та досягнення конкретної мети з допомоги спеціально наявних методів, які й виражають суть, соціальне призначення, роль і місце держави в суспільстві на певному щаблі розвитку [5, с.55].

Як пояснює У. Кузенко на процес реалізації функцій держави впливають різноманітні економічні, політичні, ідеологічні, соціальні, інтелектуальні, культурні та інші соціальні явища. Звідси зміст кожної функції визначається як вплив держави на суб'єкта даних сфер однорідних суспільних відносин. Самі відносини функціонують як державно-правові об'єкти в процесі функціонування держави [6, с. 231]. Тому вона визначається різноманітністю соціальних умов, що регулюються державою різноманітність його функцій. Поряд з тим, як говорить угорський вчений Золтан Йожа, що функція державного управління в самому загальному значенні відноситься до соціальної ваги держави, а задоволення потреб суспільства є основною функцією інституційної та організаційної системи для виживання, цілісності та майбутнього розвитку суспільства. З моменту створення інституційної та організаційної системи для виконання громадських завдань державне управління обслуговує задоволення конкретних економічних та соціальних потреб. Відносно постійне функціонування функцій державного управління та динамічна зміна його задач, пов'язаних з економічними, соціальними, політичними та культурними особливостями цієї епохи, а також з цілими управліннями [7].

Таким чином, під інституційним забезпеченням зовнішніх функцій вартує розуміти – юридично визначений в порядку чинного законодавства алгоритм дій компетентного органу і осіб на реалізацію теоретично передбачених функцій. А зміст діяльності таких інституцій відповідно криється в передбачених законодавством цілях і меті їх діяльності.

Виходячи з Конституції України інституційне забезпечення зовнішніх функцій є комплексним підходом, адже залучає як Президента який виступає керівником зовнішньополітичної діяльності держави [8, ст. 106], Верховну Раду, як орган, що визначає зовнішню та внутрішню політику України на законодавчому рівні [8, ст. 106], так і Кабінет Міністрів України, який забезпечує здійснення зовнішньої політики [8, ст. 106]. І відповідно до Постанови КМУ «Положення про Міністерство закордонних справ» від 30.03.2016 року за № 281-Кабінет Міністрів є координуючим органом Міністерства закордонних справ, який у свою чергу є центральним органом виконавчої влади у сфері інституційного забезпечення зовнішньополітичної діяльності держави. Основною метою такого центрального органу виконавчої влади за вище згадану Постановою виступають:

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері міжнародних відносин;
- забезпечувати захист національних інтересів України в міжнародних відносинах;

дипломатичні засоби і методи забезпечення суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та недоторканності кордонів України, політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів; розвиток відносин з іноземними українцями та їх громадськими організаціями, координація діяльності органів внутрішніх справ щодо розвитку таких відносин; державні органи інформацією, необхідною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики в Україні;

- реалізує в Україні зовнішньополітичний курс, спрямований на розвиток політичних, економічних, культурно-гуманітарних, наукових та інших відносин з іноземними державами та міжнародними організаціями;

- координування діяльності державних органів з метою реалізації єдиної зовнішньої політики України;

- захист прав та інтересів громадян та юридичних осіб України за кордоном;

- сприяти утвердженню міжнародного престижу України та підвищенню її іміджу як надійного та передбачуваного партнера у світі;

- вивчення та аналіз політичної та економічної ситуації у світі, зовнішньої та внутрішньої політики зарубіжних країн, діяльності міжнародних організацій;

- участь у реалізації державної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки у світову економічну систему в межах компетенції, передбаченої законом;

- участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України до європейського політичного, економічного, безпекового та правового простору, членство в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору;

- участь у забезпеченні розвитку міжнародного права [9].

Виходячи з положень статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» можна виділити основні цілі Міністерства закордонних справ, як органу на відповідальність котрого покладено забезпечення і реалізації зовнішнього курсу української республіки: забезпечувати дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захист суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів; використовувати міжнародний потенціал для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку; створювати сприятливі зовнішньополітичні умови для розвитку української нації, її економічного потенціалу, історичної свідомості, національної гідності українців, а також етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України усіх національностей; утверджувати провідне місце України у системі міжнародних відносин, зміцнювати її міжнародний авторитет; поглиблювати співпрацю з НАТО з метою набуття членства; підтримувати та зміцнювати роль міжнародного права у міжнародних відносинах; створювати сприятливі умови для задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, підтримувати з ними сталі зв'язки; забезпечувати інтеграцію України до ЄС; підтримувати розвиток торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; забезпечувати з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну

систему; розширювати міжнародне співробітництво з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку; підтримувати інтеграцію України у світовий інформаційний простір [10].

На нашу думку, Міністерство закордонних справ-це PR менеджер міжнародного рівня конкретної держави. Виходячи із вище вказаних законодавчих завдань МЗС України, ми зі свого боку пропонуємо систематизувати наведені компетенції в шість логічних груп. Перша-просування інтересів України та підтримка безпеки і територіальної цілісності. Друга-інвестиції та інформаційний простір. Третя-підтримка зв'язків з юридичними і фізичними українцями. Четверта-формування іміджу. П'ята-ЄС і НАТО А зі врахуванням зовнішньополітичної стратегії, шостою групою можемо виділити розширення відносин з Африкою, Азією, адже це не лише новий подих на оновлення відносин, це і новий етап інвестицій та торгівлі, що є взаємовигідним для обох боків.

Хочеться згадати слова угорського науковця Габора Сульок, які вдало систематизують основні цілі як українського, так і угорського інституційного забезпечення: «основними цілями та функціями міжнародного права є забезпечення впорядкованого співіснування, консолідація міжнародного порядку та стабілізація міжнародних відносин, збереження міжнародного балансу сил, зменшення нерівності між державами, встановлення відносин між національними правовими системами, передача та прийняття політичної культури, захист і заохочення прав людини, сприяння міжнародній соціалізації та визначення бажаної поведінки, забезпечення спільної мови та бази даних, регулювання міжнародних законодавчих процедур і процедур прийняття рішень, забезпечення виконання міжнародних рішень та запобігання міжнародних суперечок та сприяння мирному врегулюванню» [11]. З угорської точки зору відповідно до Закону 2016 LXXIII «Про зовнішні представництва та постійну службу» першочерговим завданням зовнішньої політики Угорщини є створення сприятливих зовнішніх умов для соціально-економічного розвитку Угорщини. Угорські дипломатичні місії та угорська дипломатія відіграють значну роль у презентації національних інтересів за кордоном, у формуванні сприятливого іміджу Угорщини, у представленні угорських позицій та у сприянні розвитку угорської економіки із зовнішніх джерел [12]. Угорщина хоч і як країна Європейського Союзу, проте кардинальних відмінностей в Основному Законі в порівнянні з Україною не має. Так, угорська Конституція передбачає статтею 9, частини 4, пунктів а та б Президент Угорщини визнає обов'язкову силу міжнародного договору, назначає та приймає послів, а у випадку Національних зборів (Парламент), то за статтею 1, пункту d санкціонувати визнання обов'язкової сили міжнародного договору. І в цілому, як говорить стаття Q Угорщина має на меті співпрацювати з усіма народами й націями світу для підтримки миру й безпеки та стійкого розвитку людства. У випадку Уряду, то за статтею 15 він є загальним органом виконавчої влади та підзвітним Парламенту [13]. Окрему увагу ми хотіли би приділити деяким нестандартним для України, частинам угорської Конституції-«Ситуація превентивного захисту», «Терористична надзвичайна ситуація», «Неочікувана атака» та «Надзвичайна ситуація» у зв'язку зі стихійним лихом чи ж аварією на підприємстві, адже на конституційному рівні Угорщина закріпила й такі можливі варіанти розвитку подій та пішла далі меж зрозумілого та віднедавна відчутого українцями військового стану, зазначимо, що в частині «Неочікуваної атаки» опис дещо схожий з поняттям військового стану, проте у випадку інших частин, Україні було би

також доречно розглянути можливість закріпити їх конституційно, продовження даної теми матиме продовження в наступній частині даного розділу.

Основні цілі та мету діяльності угорського Міністерства закордонних справ відходячи від Інструкції 4/2009 (П.13.) «Про правила організації та діяльності Міністерства закордонних справ» можна виділити такі:

1. Встановлення та підписання міжнародних договорів, оформлення дипломатичних паспортів.

2. Здійснення зовнішньої безпекової політики.

3. Представництво та діяльність в межах ЄС та інших двосторонніх і більше відносинах.

4. Двосторонні відносини міжнародного співробітництва в галузі розвитку та координації гуманітарної допомоги з країнами Америки, Азії, Тихого океану та Африки [14].

А виходячи від Постанови Уряду Угорщини 182/2022 (т.24) «Про обов'язки та повноваження уряду» Прем'єр-міністр повинен представляти Угорщину в Європейській Раді, і повинен організувати представництво Угорщини з усіх питань, що стосуються Європейського Союзу, які вимагають участі держави на найвищому рівні, якщо інше не ухвалено Основним Законом або Законом; визначає та координує діяльність міністрів, у якій він може давати вказівки міністрам щодо здійснення їх діяльності; визначає загальну політику Уряду та керує її реалізацією. Поряд з цим в питанні Європейського Союзу зазначаємо, що Прем'єр-міністр може діяти як особисто, так і через Державного секретаря. Такими обов'язками є:

- вести переговори з державами-членами Європейського Союзу та з представниками установ Європейського Союзу;

- брати участь у підготовці та проведенні тематичних засідань уряду ЄС;

- брати участь у системі урядової координації, пов'язаної із членством у Європейському Союзі;

- підтримувати зв'язок та погоджувати з міністром та міністрами, відповідальними за позицію уряду щодо членства в ЄС;

- звертатися за порадою та консультуватися з державними органами [15].

Говорячи про Міністра закордонних справ і торгівлі, то дорамок його відповідальності відноситься:

- формулювати зовнішньоекономічну політику Уряду, в рамках якої здійснює оцінку та аналіз зовнішньоекономічних і міжнародних процесів, що їх зачіпають;

- брати участь у відстоюванні економічних інтересів Угорщини за кордоном, у відповідній діяльності з розвитку торгівлі та у створенні сприятливого іміджу Угорщини, в рамках чого сприяє зміцненню зовнішньоекономічної діяльності та цивільних відносин, підтримує реалізацію зовнішньоекономічних цілей та форумів, що сприяють міжнародному співробітництву;

- готування та координування виконання угод про стратегічне співробітництво з великими компаніями;

- керувати системою регіональної інвестиційної допомоги, яка може надаватися окремими рішеннями Уряду;

- нести відповідальність «за» та «в» контексті багатосторонньої торгової політики;

- у співпраці із заінтересованим членом уряду формулювати позицію уряду щодо

спільної комерційної політики Європейського Союзу;

- забезпечувати відповідність зобов'язань міжнародної торгової політики внутрішньому законодавству;

- нести відповідальність за виконання Угоди про торгівлю та співпрацю між Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з одного боку, та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії, з іншого боку, а також за координацію відносин між Сторонами у зв'язку з цим;

- координувати урядові завдання, пов'язані з Європейською Дунайською стратегією;

и) відповідає за управління зовнішньоекономічною дипломатичною мережею;

- відповідає за управління туристичною дипломатичною мережею;

- виконувати завдання, пов'язані з угодами про захист інвестицій;

- розробляти позицію, яку слід зайняти на міжнародних переговорах з енергетики, та представляти її на двосторонніх та багатосторонніх переговорах [15].

Висновки. Таким чином, ми можемо підсумувати що інституційне забезпечення зовнішніх функцій є юридично визначеним в порядку чинного законодавства України та Угорщини-алгоритм дій та компетенцій відповідного органу і осіб на реалізацію законодавчо передбачених функцій. Такими органами є у випадку України: Верховна Рада, Президент, Прем'єр-міністр, Міністр закордонних справ, у випадку Угорщини: Парламент, Президент, Прем'єр-міністр, Міністр закордонних справ і торгівлі. Зміст діяльності таких інституцій на наш погляд виходить з передбачених законодавством та вище зазначених цілях і меті їх діяльності за для забезпечення економічних та соціальних потреб його народу. Ми вважаємо, що зміст інституційної діяльності обох держав є спорідненим в силу хоча б і того, що обидві держави є демократичними республіками, проте не можемо назвати їх ідентичними. Відходячи від досвіду Угорщини щодо систематизації своїх основних зовнішніх напрямків вважаємо за доцільне запропонувати зі свого боку таку ж систематизацію і для України. Так, ми вважаємо, Міністерство закордонних справ-це PR менеджер міжнародного рівня конкретної держави. Виходячи із вище вказаних законодавчих завдань МЗС України, ми зі свого боку пропонуємо систематизувати наведені компетенції в шість логічних груп. Перша-просування інтересів України та підтримка безпеки і територіальної цілісності. Друга-інвестиції та інформаційний простір. Третя-підтримка зв'язків з юридичними і фізичними українцями. Четверта-формування іміджу. П'ята-ЄС і НАТО А зі врахуванням зовнішньополітичної стратегії, шостою групою можемо виділити розширення відносин з Африкою, Азією, адже це не лише новий подих на оновлення відносин, це і новий етап інвестицій та торгівлі, що є взаємовигідним для обох боків. На наш погляд, ці шість груп на сьогоднішній день є актуальними та вдало охоплюють спектр діяльності Міністерства на найближчі роки.

Список використаних джерел

1. Бостан С. (2013). *Теорія держави і права (Актуальні проблеми). Навчальний посібник. Київ. 331 с.*
2. BARTA Attila *A közigazgatás intézményrendszere és szervezési elvei.* Вилучено з: <https://ijoten.hu/szocikk/a-kozigazgatas-intezmenyrendszere-es-szervezesi-elvei>.
3. Скакун О. *Функції держави.* Вилучено з: <https://westudents.com.ua/glavy/70000-8-funkts-derjavi.html>.
4. *Теорія держави і права. Лекції.* Вилучено з: <http://studies.in.ua/teorija-derzhavy-ta-prava-lekcii/4366-formi-ta-metodi-zdysnennya-funkcy-derzhavi.html>.
5. Наливайко Л. (2020). *Теорія держави і права в таблицях і схемах. Навчальний посібник. Київ.*

Хай- Тек-Прес. 296 с.

6. Кузенко У. (2017). *Форми реалізації політичної функції держави: поняття, види. Підприємство, господарство і право. Випуск 2. Київ. С. 230-234.*

7. JÓZSA Zoltán *A közigazgatás funkciói és feladatai.* Вилучено з: <https://ijoten.hu/szocikk/a-kozigazgatas-funkcioi-es-feladatai>.

8. Конституція України (Основний Закон) від 28.06.1996 року. №30, ст. 141. В редакції станом на 07.06.2022. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Постанова КМУ «Положення про Міністерство закордонних справ» від 30.03.2016 року. № 281. В редакції станом на 07.06.2022. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#top>.

10. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики (Закон України) від 01.07.2010 року. № 2411-VI. В редакції від 08.07.2018 року. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

11. SÜLYÖK Gábor. *Nemzetközi jog.* Вилучено з: <https://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-jog>.

12. 2016. évi LXXIII. Törvény *A külképviseletekről és a tartós külszolgálatról.* Вилучено з: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600073.tv>.

13. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) *веб-сайт URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV* (дата звернення 07.06.2022).

14. 4/2009. (II. 13.) *KüM utasítás a Külügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról.* Вилучено з: <https://njt.hu/jogszabaly/2009-4-B0-27>.

15. 182/2022. (V. 24.) *Korm. Rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről.* Вилучено з: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2200182.KOR&searchUrl=/gyorskereso%3F3%225A9r%25C5%2591l>.

Проблеми застосування статті 214 КПК України в часи російської агресії проти України

Григорчук М. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
ORCID: 0000-0003-0523-030X*

Мулик К. Т.

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
ORCID: 0000-0001-7197-0061*

Тематика представлених тез зобов'язує здійснити юридичний аналіз здійснюваних державою заходів щодо захисту бізнесу в умовах російсько-української війни. Авторський пошук засвідчив, що в Україні напрацьовуються механізми з документування завданих воєнними діями агресора матеріальних збитків представникам підприємницької сфери, а також вишукуються можливості для застосування передбачених вітчизняним і європейським законодавством правових інструментів для поновлення порушеного суб'єктивного права на власність у широкому розумінні цієї економіко-правової категорії.

Проблеми, пов'язані з теоретико-правовим розумінням порядку застосування статті 214 КПК України, розглядали під різними кутами зору відомі вчені-процесуалісти, серед яких Алєнін Ю. П., Гуцуляк Ю. В., Дрозд В., Лоскутов Т. О., Серєда Г. П., Столітній А. С., Торбас О. та інші.

Разом з тим, вчені не дійшли одностайної думки щодо ефективності механізмів, призначених для правового закріплення події злочину. Полярність висловлених наукових поглядів з цього питання зумовило необхідність подальшого дослідження повноти процесуального наповнення заходів з документування кримінально-караних діянь.

Ю. П. Алєнін, досліджуючи проблеми вдосконалення кримінального процесуального законодавства в розрізі застосування положень статті 214 КПК України, вказує, що чинний КПК України 2012 року вніс досить багато змін до порядку розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень. Проте, навіть через дев'ять років, серед науковців та практиків досі тривають суперечки щодо доцільності ліквідації одних процесуальних інститутів та введення інших. І, можливо, основним предметом таких диспутів і досі є змінений порядок початку досудового розслідування [1].

Конституцією України, зокрема статтями 3 (задекларовано, що людина є найвищою соціальною цінністю в державі, 27 (кожна людина має невід'ємне право на життя), 29 (кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність) [2] закладено підвалини правового захисту громадян і представників підприємницької сфери від протиправних посягань.

Фіналізація цих гарантій закладена в статті 55 Основного Закону (Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб) [2].

Коментуючи стан дотримання прав людини на стадії відкриття кримінального провадження і внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), відзначаємо, що наука, залишаючись на позиціях безперервних дискусій стосовно

дієвості інституту початку досудового розслідування, продовжує вишукувати механізми найбільш якісного і повного забезпечення прав людини і представників бізнесу саме на стадії відкриття кримінального провадження.

Положеннями стаття 214 (Початок досудового розслідування) КПК України визначено порядок роботи органів досудового розслідування з заявами і повідомленнями про злочини. Частиною 1 згаданої статті КПК передбачено, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач-керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання-керівником органу досудового розслідування [3 КПК].

Проте необхідно зазначити, що, не зважаючи на чіткі роз'яснення вищої судової інстанції з цієї проблематики, ситуація залишається досить неоднозначною.

Даючи оцінку ситуації щодо рівня оскаржування постанов органів досудового розслідування про відмову у відкритті кримінального провадження, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в узагальненні від 12.01.2017 № 9-49/0/4-17 «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування», зазначає, що найбільш складним і неоднозначним питанням, яке характеризує стан судової практики розгляду аналізованої категорії скарг, є правова оцінка заяви чи повідомлення на предмет обґрунтованості викладених у них відомостей, що свідчать саме про кримінальне правопорушення. У слідчій і в судовій практиці щодо цього питання є щонайменше два підходи. Згідно з першим передбачається так зване автоматичне внесення відомостей про кримінальне правопорушення, якщо такі відомості викладені особою в заяві чи повідомленні про кримінальне правопорушення. Цей підхід не передбачає оцінки відповідної заяви чи повідомлення на предмет того, що викладені відомості дають підстави констатувати певні ознаки складу злочину. У свою чергу, другий підхід не передбачає автоматичного внесення відомостей, викладених у будь-яких заявах чи повідомленнях-вносяться лише визначені як такі, що, на думку суб'єкта, який їх вносить, дійсно можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Реалізація другого підходу, крім іншого, допускає розгляд заяв, які не містять таких відомостей, у порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян» [4 <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00212>].

Цієї ж позиції дотримується О. Ю. Татаров, який зазначає, що сьогодні важко визначити в процентному відношенні частину кримінальних проваджень, які завідомо не будуть мати судової перспективи, але слідчий буде витратити на них свій робочий час. Крім того, розслідування більшої частини таких матеріалів призводитиме до обмежень прав і свобод громадян, дії яких (можливо, фактично й не вчинені ними) стануть предметом розслідування [5, с. 184 Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія. Донецьк : ВПП Промінь, 2012. 640 с].

Проте, правова позиція вищої судової інстанції, наведена в «Узагальненні...» [4] чітко дає відповіді на всі проблемні питання, зазначаючи: «якщо зі звернення особи вбачається, що вона порушує перед органом досудового розслідування питання про вчинення кримінального правопорушення, ініціюючи здійснення ним дій, визначених КПК, то навіть за умови, що результати аналізу наведених особою відомостей свідчать про відсутність ознак складу злочину, такі відомості мають бути внесені до ЄРДР з подальшим закриттям кримінального провадження відповідно до ст. 284 КПК.

Таким чином, з метою належного дотримання процесуальних вимог щодо розгляду скарг на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, слідчим суддям необхідно зважати на те, що такі вимоги не передбачають здійснення оцінки обґрунтованості заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, а передбачають лише обов'язок уповноважених органів здійснити фіксацію наданих особою відомостей про кримінальне правопорушення, які вона надає усвідомлено для реалізації відповідними органами завдань кримінального провадження».

Автори тез не погоджуються з тим, що кожне повідомлення з вимогою внесення відомостей до ЄРДР має бути безапеляційно зареєстрованим як злочин. Йдеться про необхідність перевірки наведених у повідомленнях відомостей, і в такий спосіб буде вивчено факти для обґрунтування представником органу досудового розслідування правової оцінки (має місце злочин, чи не відбулося події злочину) і прийняття процесуального рішення про відкриття чи відмови у відкритті кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України.-1996.-№ 30.-Ст. 141.
2. Алєнін Ю. П. Загальнотеоретичні проблеми вдосконалення кримінального процесуального законодавства в сучасних умовах. URL : se.opiu.edu.ua/bitstream/handle/.
3. Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://uazakon.ru/ukr/tspk/1/default.htm>.
4. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та ділової репутації в цивільному праві. — К.: Науковий світ, 2001. — С. 29.
5. Білоусов Ю. В. Захист цивільних прав та інтересів: питання теорії, юрисдикції та завершеності // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. — Одеса, 2004. — С. 43.
6. Гражданское право. Учебник / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — М.: Проспект, 1997. — Ч. 1. — С. 268-270.
7. Юридична енциклопедія: У 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 1998. — 2004. — Т. 6. — С. 490.

Epistemological component of the characteristics of the system of principles of legal responsibility

Dubovoi A. S.

*graduate student of the department of
theory and history of the state and law,
«KROK» University, Kyiv, Ukraine,
e-mail: dubovoi@i.ua,
ORCID: 0000-0002-5313-3187*

The epistemological connection between the specific assessment and application of legal responsibility was first emphasized in Plato's works [1, p. 297]. So, according to his view, the cognitive assessment of responsibility is the epistemological basis for the correct formulation and interpretation of the rules according to which the society exists. At the same time, the legal postulate value that consolidates or determines the extent of what is permissible for legal liability in such a case is directly proportional to a historical stage of the society, to the specified internal and external factors, to certain social regulators characterizing the value and genuineness in a particular civilizational and cultural plane.

As a result, the legal values that legal epistemology operates with are related to the field of law enforcement. Particularly, in order for a court verdict to have proper social value, it must be based on the genuine picture of a criminal event, genuine crime qualification (which implies the genuine interpretation of legal norms), genuine understanding of a defendant's individuality. The integrity of values and genuineness to a certain extent characterizes the execution of punishment as well. The judicial practice is a universal criterion of both the genuineness and value in their integrity, which is directly derived from the interpretation and characterization of the system of principles of legal responsibility, which stipulate the provisions of relevant profile norms.

The historical retrospective review has considerable experience that confirms the inalienability of the genuineness both as a principle and as a category, including epistemological one. For instance, the law development after bourgeois revolutions in the United States of America and France was accompanied by a major breakthrough of views, reassessment of values, which eventually formed the basis for the consolidation of human rights and freedoms (for example, the American Declaration of Independence of 1776 and the French Declaration of the Rights of Man and the Citizen of 1789) [2, p. 115].

The cognitive and intellectual component of the characteristics of the system of principles of legal responsibility is also expressed in the fact that this element generalizes the thought process of applying these principles, because the completeness and integrity of their use is the criterion that, among other things, requires significant cognitive intervention and comprehension [3, p. 203]. Furthermore, the epistemological process of comparing a real-life event with the ideal construction of this event provided for by a legal norm. The final stage of this process is always formalized (objectified-proclaimed, set out in writing, etc.).

In addition, as T. Kokhaniuk states, the "legal responsibility" category is epistemological. This is the assessment level of an act from the standpoint of justice and law. The existence or absence of public danger in certain actions determines its punishment, significance as an offense [4, p. 10].

The profound works and publications of Hans Jonas, a German philosopher, a representative

of the Marburg School of Law and Philosophy, are exceptional from the point of view of our study, because his works were largely devoted to the search for an ideal, legally optimal and moderate social layout of the system of principles of legal responsibility. In his work “The Principle of Responsibility. In Search of Ethics for Technological Civilization” [5, p. 127-134] he emphasizes two fundamental connotations, conclusions that essentially reflect the nature of epistemology in relation to the institution of legal responsibility: 1) the responsibility is epistemological, and therefore it is always conditioned by cognitive processes. That is why the cognitive activity degree determines the responsibility nature and extent; 2) the responsibility is hermeneutic, i.e., it is based on a scrupulous comparison of externally expressed reality and subjective vision, when explanation or interpretation is significantly related to personal beliefs, but it refers to jurisprudence at the same time. Any other responsibility (physical or physiological, moral or religious, political or economic, or any other) is only hermeneutic legalized varieties of responsibility, because they are always associated with the violation of accepted norms, objective laws or established rules and therefore with the need for ontological sanction in its specific types.

Список використаних джерел

1. Platon. *State. Book four. Kyiv: Osnovy, 2000. 355 p.*
2. Boginich O. L. *Principles of law: separate ontological, epistemological and axiological aspects. Law and society. № 5. 2018. P. 113-118.*
3. Dyakov V. S. *Epistemological prerequisites of error in criminal proceedings. Law and society. № 4. 2016. P. 201-208.*
4. Guralenko N., Kohanyuk T. *Stages of legal responsibility: analysis of structural elements. Legal Bulletin. № 1. 2020. P. 6-12.*
5. Jonas G. *The principle of responsibility. In Search of Ethics for a Technological Civilization. Kyiv: Libra, 2001. 400 p.*

«Принципи торонто»: концептуально-правовий аналіз

Гнілуша С. І.

*аспірант 4 року навчання за наук. спеціальністю «081-Право»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: GnilushaSV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5979-5627*

Починаючи з 2017 року, на міжурядовому рівні між Україною та країнами-партнерами було ініційовано проведення щорічної міжнародної конференції «Ukraine Reform Conference», що має на меті експертний обмін думками щодо прогресу реформ в Україні: огляд основних результатів реформації в різних галузях та визначення подальших пріоритетних напрямів процесу реформ с залученням думок бізнесу, міжнародної спільноти, а також представників українського громадянського суспільства [1].

Перша конференція була проведена в Лондоні в 2017 році, а друга вже в Копенгагені в 2018 році. За результатами другої зустрічі, де були присутні високопосадовці з різних країн, зокрема голова МЗС Канади Христя Фріланд та тогочасний міністр закордонних справ Великої Британії-Боріс Джонсон, було розроблений пакет з щонайменше 35 законів в економічній сфері для підтримки бізнесу, а також обговорено результати за 5 пріоритетними напрямками реформації, що були оголошені на першій зустрічі у Лондоні [2].

Отож, третя конференція з питань реформ в Україні була проведена на початку липня 2019 року за підтримки Уряду Канади у Торонто, де було зібрано делегатів з 31 країни. І вже на цій міжнародній зустрічі було представлено візійний документ щодо пріоритетних реформ в Україні від громадського суспільства-«Принципи Торонто».

Слід зазначити, що проєкт документу було попередньо презентовано у травні 2019 року на форумі Коаліції Реанімаційного Пакету Реформ, що виступала як координатор групи експертів громадського суспільства з підготовки зазначеного документу, з метою дискусії та збирання думки українців.

Особливістю «Принципів Торонто» є представлення згуртованої позиції понад 90 громадських організацій та об'єднань: всеукраїнські, регіональні та асоціації українського бізнесу, а також залучення понад 100 галузевих експертів [3].

«Принципи Торонто»-це, в першу чергу, не юридичний документ, а спільне бачення українських громадян майбутнього України на подальші 5 років (2019-2023 рр.). Не зважаючи на те, що документ не має юридичної ваги, його важливість просліджується саме в розкритті поглядів українського суспільства та ставлення до реформ в Україні, що представляють справді важливі напрямки реформування, які потребує громадськість. Дійсно, «Принципи Торонто» мають глибинне трансформаційне значення, адже документ був створений у синергії гілок громадянського суспільства, що є справжнім рушієм впровадження реформ в Україні, на чому також наголошує і Христя Фріланд [4].

На IV міжнародній конференції, що проходила у Вільнюсі в 2021 році, Урядом України була представлена «Стратегія України 2030», в якій переважали завдання з економічного розвитку та його підтримки міжнародним співтовариством, а також закріплено курс на євро- та євроатлантичні інтеграційні процеси, зміцнення та підтримку демократії й верховенства права, що зазначаються як невід'ємні елементи розвитку країни [5].

«Принципи Торонто» став фундаментальним документом для подальшого обговорення процесу реформ в Україні. Так, під час підготовки до IV конференції було проведено форум «Діалоги про реформи: на шляху до Вільнюса», що об'єднав представників влади, міжнародних партнерів та громадського суспільства. Учасниками форуму було обговорено процес та результати реформ за рік.

Коаліція Реанімаційного Пакету Реформ, продовжуючи слідувати визначеним пріоритетним напрямкам реформ у візійному документі «Принципи Торонто», кожного року проводить моніторинг та оцінку політики проведених реформ та її відповідність «Принципам Торонто». Далі, за результатами оцінки, визначаються актуальні виклики та проблеми за галузевим напрямом та надаються рекомендації стосовно пріоритетних питань на наступний рік.

Слід звернути увагу на останній моніторинг результатів впровадження реформ за період 2020-2021 роки [6]. Визначимо загальні показники оцінки виконання рекомендацій експертів (за групами) та відобразимо в таблиці 1.

Таблиця 1. Загальні показники оцінки виконання рекомендацій експертів (за групами)

Критерій виконання	Група			
	Верховенство права і національна безпека	Демократія і належне врядування	Економіка і сталий розвиток	Розвиток людського капіталу
Всього рекомендацій	66	83	48	94
Виконано	7	3	2	5
Частково виконано	37	46	32	53
Не виконано	22	34	14	36

Відповідно, до визначених загальних показників просліджується закономірність для кожної групи напрямків реформ. В першу чергу, загальний відсоток виконання рекомендацій у середньому становить 5,93%, коли часткове виконання у середньому 58,63%, а невиконання рекомендацій-35,44% (рис. 1).

Так, роблячи висновки, спостерігаємо, що більшість рекомендацій або невиконується, або знаходиться у частковому виконанні, тобто процес реформ дає дослухування до громадянської думки має досить невтішний результат та повільні темпи виконання.

Рис.1. Загальні показники оцінки виконання рекомендацій експертів (за групами, у %)

Висновок: Грунтуючись на основах демократії, «Принципи Торонто» як візійний документ, є вагомим планом дій, до якого слід дослухатися владі, зокрема виконавчій гілці, тому як це спільна декларація громадянського суспільства в Україні, що охоплює важливі сфери суспільного життя, які дійсно є пріоритетними задля ефективного реформування країни.

Однак, більшість рекомендацій виконуються частково, що свідчить про те, що документ, що має рекомендаційний характер не досить охоче дотримуються представники влади. Саме тому, важливо, на думку автора, запровадити новий механізм, який забезпечить дотримання планів та поглядів від громадськості-підписання меморандуму за результатами проведення конференції «Ukraine Reform Conference».

В такому випадку, меморандум буде виконувати юридичну функцію накладання зобов'язань на виконавчі органи влади щодо дотримання визначених дій, які будуть представлені та затвердженні на конференції.

Список використаних джерел

1. Міжнародна конференція з питань реформ в Україні. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/mizhнародni-konferenciya-z-pitan-reform-v-ukrayini> (дата звернення: 28.11.2022).
2. Reforms in Ukraine: Progress and Priorities. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України : веб-сайт. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/Ukraine_Reform_Conference_II_web.pdf (дата звернення: 28.11.2022).
3. «Принципи Торонто»: ключові пріоритети проведення реформ в Україні на 2019–2023 роки. Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ : веб-сайт. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/TORONTO-PRINCIPLES-ua.pdf> (дата звернення: 30.11.2022).
4. «Принципи Торонто»: директор ЦЕДЕМ представив міжнародним партнерам програму реформ. Центр демократії та верховенства права : веб-сайт. URL: <https://cedem.org.ua/news/pryntsypu-toronto/> (дата звернення: 30.11.2022).
5. Міжнародна конференція з питань реформ в Україні, Вільнюс, липень 2021. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/mizhнародni-konferenciya-z-pitan-reform-v-ukrayini/mizhнародna-konferenciya-z-pitan-reform-v-ukrayini-vilnyus-lipen-2021> (дата звернення: 28.11.2022).
6. Моніторинг Реформ. UAReforms : веб-сайт. URL: <https://uareforms.org/monitoring> (дата звернення: 30.11.2022).

Співвідношення приватної детективної та правоохоронної діяльності

Француз А. Й.

*Герой України, доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, професор
кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Anatoliyff@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Корченок Т. С.

*студент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tarasromanov9999@gmail.com*

Ст. 1 Конституції України проголошує Україну правовою державою, в якій одним із головних завдань є створення ефективного та діючого механізму захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб [1]. А важливим елементом функціонування механізму захисту та забезпечення прав і свобод людини на сьогодні є інститут приватних детективів. І саме розвиток цього інституту на сучасному етапі становлення України, як цивілізованої європейської держави, є одним із завдань, вирішення якого сприятиме кращій реалізації прав та свобод людини.

Нажаль, в нашій державі досі не прийнято закон, який би регулював діяльність приватних детективів, хоча перші спроби по легалізації приватної детективної діяльності були здійсненні вже давно. А існуюча на сьогодні велика кількість приватних детективів, зареєстрованих як адвокатські контори, приватні підприємства чи громадські організації з правового захисту населення, свідчать про те, що в нашій країні росте попит на послуги приватних детективів, які фактично лишаються поза законом [2]. Тому, на нашу думку, питання легалізації діяльності приватних детективів в Україні на сьогодні є вкрай актуальним.

Але поки окремого закону щодо приватної детективної діяльності Україною не прийнято, ми будемо орієнтуватись не тільки на сьогоднішній досвід детективної діяльності, а й на проект Закону «Про приватну детективну діяльність» №3010 від 04.02.2020, який був прийнятий Верховною Радою України в лютому 2021 року у першому читанні [3].

Згідно вищезазначеного проекту Закону, приватна детективна діяльність-це незалежна професійна діяльність приватного детектива або діяльність детективного агентства щодо надання замовникам приватних детективних послуг з метою забезпечення захисту їх прав та законних інтересів на платній договірній основі.

Так, як діяльність приватних детективів спрямована на забезпечення захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб доцільно буде порівняти діяльність приватних детективів з діяльністю правоохоронних органів.

Під правоохоронною діяльністю розуміється вид державної діяльності, який здійснюється уповноваженими державою органами з метою забезпечення дотримання прав і свобод громадян, їх реалізації, забезпечення законності та правопорядку шляхом застосування заходів впливу в повній відповідності із законом. Тобто правоохоронна діяльність спрямована на запобігання виникненню умов і причин можливих та вчинених суспільно небезпечних явищ, припинення їх розвитку та ліквідацію наслідків [4].

Згідно Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до правоохоронних органів можна віднести органи служби безпеки, поліцію, прокуратуру, антикорупційні органи, суди та інші [5].

Тепер щодо правоохоронної діяльності. На думку д. юрид. н., колишнього Голови Верховного Суду України В. Т. Маляренка, до правоохоронної діяльності належать такі напрями:

- діяльність із забезпечення охорони учасників кримінального судочинства;
- діяльність органів прокуратури;
- діяльність із виявлення, запобігання та розслідування злочинів;
- діяльність із захисту державної (національної) безпеки, державного кордону й охорони правопорядку;
- забезпечення законності [6].

Важливою ознакою правоохоронної діяльності є застосування заходів юридичного впливу (державний примус і стягнення) до правопорушників. Тобто, практично вся ця діяльність направлена на попередження і боротьбу зі злочинами та іншими правопорушеннями, а також на усунення їх наслідків.

А діяльність приватних детективів спрямована на захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. Проаналізувавши проект Закону Про приватну детективну діяльність і беручи до уваги сьогоденний стан приватної детективної діяльності, до діяльності приватних детективів можна віднести наступні напрями:

- збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ під час судочинства;
- пошук осіб;
- розшук зниклого чи вкраденого майна;
- економічні розслідування;
- перевірка контрагентів;
- збирання доказів та інше.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що приватна детективна діяльність здійснюється на договірній і оплатній основі, тоді як правоохоронна діяльність не має на меті отримання прибутку і основним завданням якої є попередження та боротьба зі злочинністю. Але не дивлячись на дані відмінності ці два види діяльності подібні за своїми принципами та завданнями, головними з яких є принцип законності та соціальної справедливості. А особливе місце серед завдань правоохоронної та детективної діяльності посідає захист прав, свобод, законних інтересів людини, честі, гідності та безпеки. З моменту легалізації приватної детективної діяльності, приватна та державна системи будуть доповнювати одна одну, що розвантажить роботу правоохоронців і зменшить рівень злочинності.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради, 1996, №30, с. 141;
2. Француз Ф. Й. Особливості становлення приватної детективної діяльності в Україні у порівнянні із зарубіжними країнами. Правничий вісник Університету «КРОК», №38. [Електронний ресурс].-2020, URL: <https://lbku.krok.edu.ua/krok-university-law-journal/article/view/264/219> (дата звернення 13.11.2022)
3. Про приватну детективну діяльність: Проект Закону від 04.02.2020 №3010. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення 13.11.2022)
4. Волуйко О. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі концепції

національної безпеки України // Підприємництво, господарство і право.-2020.-№10.-С. 95;

5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України №3781-ХІІ від 24.11.2021. // Відомості Верховної Ради, 2021, №23, ст. 197;

6. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник / В. Т. Білоус, О. С. Захарова, В. С. Ковальський та ін.; відп. ред. В. Т. Малярєнко. — Київ : Юрінком Інтер, 2007. — С. § 1 гл. 1 розд. 1. — ISBN 966-667-255-3.

Відшкодування матеріальної шкоди: цивільно-правовий аспект

Корольова В. В.

к. ю. н., доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV:@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

Шевченко Д. О.

студентка юридичного факультету,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ShevchenkoDO@krok.edu.ua

Проблема відшкодування матеріальної шкоди має не лише важливе теоретичне значення а й практичне значення.

В житті доволі часто зустрічаються ситуації, коли фізичній особі завдають шкоди через протиправні дії інших осіб, що виявляється у зменшені, знецінені або знищенні майнових благ, що охороняються законом.

В таких ситуаціях потрібно реагувати належним чином та захищати свої права, оскільки саме відшкодування шкоди замінило особисту помсту, що існувала на самому початку утворення інституту відшкодування шкоди.

Конституція України проголошує Україну соціальною і правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3); закріплює непорушність права власності громадян (ст. 41); гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб (ст. 55); передбачає обов'язок кожного відшкодувати завдані ним збитки (ст. 66) [1].

Цивільний кодекс України серед способів захисту цивільних прав та інтересів та формою відповідальності визначає “відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди” [2, ст. 16].

У ст. 22 ЦК України говориться, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками є:

- втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

- доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [2].

Отже, майнові втрати мають форму збитків. Перший вид-фактичні, реальні збитки, а другий — упущена вигода (неотримана заробітна плата, авторська винагорода тощо).

Слід погодитися із науковцями, які до реальних збитків включають всі витрати необхідні для відновлення порушеного права і ці витрати мають бути підтверджені відповідними розрахунками. Основною метою відшкодування реальних збитків є відновлення майнового стану особи, який існував до його порушення.

Досить важливим питанням є відшкодування упущеної вигоди. Особливості упущеної вигоди характеризуються тим, що вона проявляється не одразу після порушення права, а згодом, у вигляді не отриманих доходів, які особа могла б отримати за нормальних умов, якби не було порушено її право.

Відшкодування упушеної вигоди не залежить від відшкодування реальних збитків, яких може не бути взагалі, або розмір яких є незначним у порівнянні з упушеною вигодою.

Проблемним залишається визначення розміру упушеної вигоди. У ч. 2 ст. 22 ЦК України передбачається, якщо особа, яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упушеної вигоди, що має відшкодуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право. Таке положення в певній мірі полегшує доведення упушеної вигоди, адже довести розмір доходів правопорушника може бути значно простіше, аніж власні не отримані доходи [3, с. 46].

Обчислення розміру упушеної вигоди є досить складним питанням. Аналіз судової практики свідчить, що відшкодування упушеної вигоди здійснюється переважно у відносинах пов'язаних з користуванням земельними ділянками. Причиною цього є те, що для розрахунку збитків у земельних відносинах використовується постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам» від 19.04.1993 р. № 284, яка передбачає, що розмір збитків, у тому числі упушеної вигоди, визначається спеціальними комісіями, які створюються місцевими органами влади [4].

ЦК України встановлено принцип повного відшкодування збитків тобто повинні відшкодуватися у повному розмірі як реальні збитки, так і упушена вигода.

При цьому законодавець вказує, що договором або законом може бути передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі [ч. 3, ст. 2].

Відповідно до ч. 4 ст. 22 ЦК України майнова шкода може бути відшкодована як в грошовій формі так і у натуральній формі [2].

В науці цивільного права існують різні підходи щодо співвідношення термінів «шкода» і «збитки». Більшість науковців вважають, що дані поняття необхідно відмежовувати, тому що вони мають різне змістовне наповнення.

Не вдаючись до дискусії з цього приводу, ми погоджуємось, що поняття шкоди є ширшим за обсягом, ніж збитки, оскільки охоплює не тільки ті негативні наслідки правопорушення, які можуть бути обчислені як збитки, а й немайнову (моральну) шкоду, яка не має вартісного еквіваленту. Тобто збитки є грошовим еквівалентом вираження завданої майнової шкоди.

Ще однією із проблем є співвідношення інституту деліктної та договірної відповідальності.

Зокрема, у Роз'ясненні ВГСУ про відшкодування шкоди акцентується увагу на тому, що слід відрізнити «обов'язок боржника відшкодувати збитки, завдані порушенням договірної зобов'язання (статті 623 ЦК України), від зобов'язання, що виникає внаслідок завдання шкоди (глава 82 ЦК України)»; водночас «можуть мати місце випадки, коли сторони перебувають у договірних відносинах, але заподіяння шкоди однією із сторін іншій стороні не пов'язане з виконанням договірної зобов'язання» [5].

Наразі питання про відшкодування шкоди визначається главою 82 ЦКУ. Вона стосується зобов'язань, що виникають не за договором, а внаслідок заподіяної шкоди (їх умовно називають деліктними зобов'язаннями). Залежно від об'єкта розрізняють деліктну відповідальність за завдання шкоди майну та деліктну відповідальність за

завдання шкоди особі.

У статті 1166 ЦКУ закріплені загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду [2].

Як зрозуміло зі ст. 1166 ЦК України, в українському цивільному законодавстві передбачено принцип повної компенсації шкоди.

Відповідно до роз'яснень, що містяться в п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» шкода заподіяна особі і майну громадянина, підлягає відшкодуванню в повному обсязі особою, яка її заподіяла, за умови, що дії останньої були неправомірними, між ними і шкодою є безпосередній причинний зв'язок та є вина зазначеної особи [6].

Наведене свідчить про те, що цивільне законодавство в деліктних зобов'язаннях передбачає презумпцію вини; якщо в процесі розгляду справи зазначена презумпція не спростована, то вона є юридичною підставою для висновку про наявність вини заподіювача шкоди.

Аналізуючи зміст ст. 1166 ЦК України науковці звертають увагу на те, що вона має розширене тлумачення. Це пояснюється тим, що, незважаючи на те, що вона називається «загальні підстави відповідальності за майнову шкоду», вона визначає не лише підстави відповідальності, але й підстави відшкодування збитків у цілому, тобто охоплює характеристики ряду різних правових категорій [6, с. 1070].

Підсумовуючи наведене вище зазначимо, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого майнового права та інтересу. Способами захисту прав та інтересів можуть бути, зокрема, відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. Поняття «збитки» за своїм об'ємом, юридичним значенням вужче поняття «шкода», оскільки включають в себе тільки реальні збитки і упущену вигоду, а відшкодовуються, як правило, за наявності майнових відносин і в грошовому виразі. Під шкодою, окрім іншого, слід розуміти будь-які збитки, завдані особі: як внаслідок правопорушення, так і внаслідок правомірних дій третіх осіб, власних дій чи подій.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Ківалова Т. С. Відшкодування збитків внаслідок порушення прав інтелектуальної власності. Митна справа, № 5. 2010. С. 44-49.
4. Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1993 р № 284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-%D0%BF#Text>.
5. Про деякі питання практики вирішення спорів пов'язаних з відшкодуванням шкоди: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 01.03.1994 року в редакції Рекомендацій президії Вищого господарського суду України від 29.12.2007 р. № 04-5/239. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_215800-94#Text.
6. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92#Text>.
7. Цивільний кодекс України: науково-практ. комент. [6-е вид.] / За ред. Є. О. Харитонов, Н.Ю. Голубевої. Х.: Одиссей, 2009. 1200 с.

Сутність правового закону крізь призму принципу верховенства права

Корольова В. В.

к. ю. н., доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

У сучасній Україні верховенство права як принцип, проголошений у статті 8 Конституції України є фактором, який розкриває сутність правового закону [1]. Положення даної статті вимагають від правового закону підкорення принципам права, відповідності та несуперечності нормам Конституції, сприяння їх безпосередній реалізації, тобто забезпечують реалізацію дії верховенства права.

Як об'єктивне явище право, і за часом, і за своєю суттю і змістом передує закону як продукту суб'єктивної творчості, акту законодавця. Ще стародавні римські юристи вбачали різницю між правом і законом та вважали, що у разі розходження між цими явищами закон необхідно було приводити до права [2]. На думку В. Селіванова “мова не йде про просте протиставлення права законів. Йдеться про складну природу їх діалектичного взаємозв'язку, коли одне й теж поняття права по різному може визначатися на різних ступенях його конкретизації. Дійсно, тільки інституційоване у формі закону, нормативного акту право може виконувати роль регулятора суспільних відносин” [3, с. 14].

Між тим, поняття правового закону повинно бути пов'язано з тим чи іншим розумінням права, з новою сутністю права в громадянському суспільстві, тобто такою, що виходить з визнання пріоритетності прав людини. Як справедливо зауважую В. Б. Авер'янов, що “у громадянському суспільстві право повинно точно відображати соціальні інтереси, потреби, соціальні цінності, яким віддають перевагу великі і малі соціуми і окремі члени суспільства” [4, с. 61].

Слушною вважаємо думку Т. Я. Багрія з приводу того, що для розуміння первинності та визначальності принципу верховенства права стосовно принципу законності, важливо зрозуміти сутність права як загальнолюдського, наднаціонального явища. Право первинне і визначальне, закон похідний, вторинний стосовно права. Закон має свої витoki у волі та авторитеті законодавця, а право виринає з природного порядку речей. Отже, принцип верховенства права є первинним і визначальним стосовно принципу законності, який є вторинним, похідним від принципу верховенства права, але лише у випадку правової законності. Саме як принцип правової законності він відповідає демократичним цінностям і є складовою принципу верховенства права. Принцип правозаконності не може бути тотожним з принципом верховенства права, оскільки право ширше за обсягом від закону. Принцип верховенства права та принцип законності співвідносяться також як загальне та одиничне [5, с. 14].

Н. М. Оніщенко стверджує, що для детального аналізу співвідношення верховенства права та верховенства закону слід розглянути питання основних шляхів прояву права у національній правовій системі. Можна припустити, що верховенство права може проявлятися у національній правовій системі, зокрема такими основними шляхами:

1. через верховенство закону, який відповідає вимогам природного права (тобто

верховенство права проявляється через верховенство правового закону). У таких ситуаціях верховенство права опосередковується через дію верховенства закону;

2. через «коректувальну» правотворчу та правотлумачну практику, в результаті якої позитивне право, що не відповідає вимогам природного права, корегується компетентними державними органами (наприклад, певний акт законодавства з метою забезпечення його відповідності верховенству права скасовується, змінюється, доповнюється; пропонується адекватне офіційне тлумачення цього акта). В зазначених випадках верховенство права підпорядковує собі дію верховенства закону;

3. через належну правозастосовну діяльність, яка здійснюється відповідно до вимог саме природного права, за умови, що позитивне право не пропонує однозначного вирішення правової ситуації. Такий прояв верховенства права може мати місце в силу, зокрема, наступних обставин:

- абстрактності юридичної норми, що підлягає застосуванню;
- прогалини у правовому регулюванні, що породжує потребу застосування аналогії права чи закону;
- відносній визначеності санкції юридичної норми;
- колізії юридичних приписів.

Якраз остання обставина набуває сьогодні особливого значення, якщо взяти до уваги той факт, що відповідно до чинного законодавства України рішення Європейського суду з прав людини визнаються тепер теж (як і акт законодавства) джерелом позитивного права [6, с. 86].

Р. Гринюк у своєму дослідженні правової держави наголошує: «Закон має найвищу юридичну силу не стільки завдяки тому, що він задовольняє певні формальні ознаки, ... скільки завдяки тому, що він відповідає праву як мірі належного і справедливого» [7, с. 9]. Тобто лише у правовій державі закон стає правовим, стає виразником духу права.

Не можна не погодитись з аргументами тих авторів, які до характерних ознак правового закону відносять:

- по-перше, правовий закон є виразом та закріпленням об'єктивованої у праві міри свободи людей;
- по-друге, правовий закон втілює у собі принципи формальної правової рівності і має загальний характер справедливості, тобто його вимоги однаково стосуються як громадян, так і держави;
- по-третє, правовий закон завжди враховує інтереси тих, хто знаходиться за межами правової рівності (люди похилого віку, недієздатні особи, безробітні і т. д.);
- по-четверте, правовий закон є необхідною складовою частиною реальних правовідносин, що виникають у суспільстві (у цьому сенсі законодавець не створює змісту права, а лише формулює його у нормах, відображаючи тим самим об'єктивні потреби суспільного розвитку);
- по-п'яте, правовий закон завжди є антитезою свавілля.

Відмінності правових і неправових законів мають практичний результат — створення механізму контролю за змістом законів, їх відповідністю вихідним людським цінностям.

В Україні конституційний контроль здійснює Конституційний Суд України, котрий згідно зі ст. 147 Конституції України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів

Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим [1].

Отже, принцип верховенства права наповнює реальним змістом закріплене у Конституції положення про те, що Україна є правовою державою, тобто державою, що підкоряється праву. Сутність правового закону, що розкривається Конституцією України, полягає в його похідному характері від необхідності забезпечення дії верховенства права, підпорядкуванні положенням Конституції України та функціональному призначенні адекватної реалізації конституційних положень.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Калюжний Р. А., Вовк В. М. *Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]*. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
3. Селіванов В. М. *Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів “верховенства права” і “верховенство закону”*. *Право України*. 1997. №6. С. 8-18.
4. Авер'янов В. Б. *Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині українського адміністративного права*. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 11 (61). С. 57–69.
5. Багрій Т. Я. *Принцип верховенства права як засада розвитку публічного права сучасної України (на матеріалах окремих галузей публічного права): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 18 с.*
6. Оніщенко Н. М. *Взаємодія верховенства права з верховенством закону: загальнотеоретичні аспекти. Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (08-09 грудня 2006 року)*. Суми, 2006. С. 85-87.
7. Гринюк Р. Ф. *Поняття законності та її вплив на процес розбудови правової держави*. *Правничий часопис Донецького університету*. 2003. № 1 (9). С. 3-9.

Проблемні аспекти реалізації права на життя як особистого немайнового права фізичної особи

Корольова В. В.

к. ю. н., доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

Василенко А. С.

студентка юридичного факультету,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: Vasylenkoas@krok.edu.ua

Право людини на життя є одним із визначальних серед природних, невід'ємних, невідчужуваних і непорушних прав.

Конституція України у ст. 3 проголошує життя людини найвищою соціальною цінністю. Також ст. 27 Основного закону закріплює невід'ємне право на життя, гарантуючи його заборонаю свавільного позбавлення життя та встановлюючи обов'язок держави захищати життя людини [1].

Як об'єкт юридичної охорони, право на життя передбачено також і Цивільним кодексом України [2, ст. 281].

Право на життя є основним правом людини, яке міститься в багатьох всесвітніх і регіональних міжнародно-правових документах і конституціях більшості країн світу. Так, право на життя вперше проголошено в статті 3 Загальної декларації прав людини 1948 року у ній говориться, що кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканість [3].

Право на життя затверджено, зокрема, в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966), у Конвенції про права дитини (1989).

Право людини на життя є невід'ємним правом фізичної особи, яке забезпечує її природне існування та захищене міжнародними та національними нормативно-правовими актами.

Важливе значення для реалізації, охорони і захисту права на життя має визначення моменту, після якого людина набуває право на життя.

В юридичній літературі усі існуючі погляди з даного питання у своїй сукупності Р. О. Стефанчук поділяє на дві основні концепції, які умовно називає «ембріональна» та «натусіальна». Ембріональна концепція виходить з того, що право людини на життя виникає до моменту народження. Натусіальна концепція ґрунтується на тому, що пов'язує момент виникнення права на життя із моментом народження фізичної особи [4, с. 274-278].

Законодавство України ґрунтується на натусіальній концепції початку людського життя, де ембріон не наділяється правосуб'єктністю.

Частина 2 ст. 25 ЦК України встановлює, що цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження [2]. Із цього положення можемо зробити висновок, що правом на життя людина наділяється безпосередньо під час народження, тому й момент виникнення життя потрібно вважати саме народження. Аналогічний висновок можна

зробити і зі ст. 269 ЦК України, де встановлюється момент виникнення особистих немайнових прав особи: «Особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом» [2].

Водночас варто зазначити, що народження-це не момент, а процес. Тому слушним визнаємо твердження, закріплене у ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства»: «Кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ)» [5]. Отже, момент виникнення життя потрібно пов'язувати з моментом живонародження.

З моментом виникнення права на життя пов'язані наступні проблемні питання: по-перше, це питання легальності абортів, по-друге,-статусу ембріона.

Ще у II столітті н.е римський юрист Тертулліан писав, що “той, хто буде людиною-вже людина” [6].

Означене вище положення римського права було рецепійовано шляхом закріплення в статті 25 ЦК України положення згідно якого у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще ненародженої дитини [2].

Але, існування цієї норми не означає, що існує виняток з правила про момент виникнення правоздатності. За ст. 1222 ЦК особи, зачаті за життя спадкодавця, можуть бути спадкоємцями лише якщо вони народжені живими після смерті [2]. Таким чином, правоздатність виникне лише з народженням такої особи і лише за умови її народження живою. Тобто, можливість прийняти спадщину в даному випадку пов'язується з моментом народження особи.

Отже, законодавство не визнає правоздатності ембріону і він не може бути суб'єктом правовідносин.

У науковій літературі простежується тенденція підтримання науковцями думки щодо виникнення життя з моменту зачаття та необхідності правового врегулювання статусу ембріона тобто регламентувати статус ембріона, подібно як це зробили інші країни світу, які заборонили використовувати їх з комерційною метою.

В Україні не встановлено заборону проводити аборти. Але законодавство містить численні норми, що стосуються медичної практики щодо абортів і спрямовані на захист життя та здоров'я жінки. Відповідно до ч. 6 ст. 281 ЦК України, штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, можна здійснювати за бажанням жінки [2].

Розглядаючи часові межі життя і права на життя, вважаємо за необхідне звернутися до питання завершального моменту існування життя й права на нього. Смерть є багатоаспектним поняттям-філософським, етичним, правовим і медичним.

У більшості країн світу, моментом закінчення життя-є біологічна смерть мозку. У ст. 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» йдеться, що «померла особа (померлий)-особа, стан якої визначено як незворотна смерть відповідно до закону» [7].

Цікавим є те, що під час дослідження права на життя виникає питання чи має людина право на смерть? Деякі вчені вважають, що право на смерть людини полягає в можливості особи усвідомлено (на свій розсуд), у вибраний нею проміжок часу «піти з життя» вибраним й доступним способом.

Існує думка, що ніхто не вправі заборонити особі здійснити це право.

Під час дослідження права на життя в аспекті його закінчення, тобто смерті,

об'єктом наукової дискусії стає правомірність самогубства та евтаназії.

Самогубство — це навмисне, свідоме і добровільне позбавлення людини власного життя. Самогубство завжди засуджувалося суспільством. У разі суїциду смерть людини безпосередньо пов'язана з її свідомими діями, тоді як у випадку евтаназії смерть людини є наслідком дій (активних чи пасивних) іншої людини.

У науковій літературі висловлюється, зокрема, думка, що самогубство можна визначити як один із способів реалізації права на розпорядження життям [8, с. 212].

Ми не погоджуємося із цим, адже самогубство-це вкрай негативне явище, яке на може бути прикладом реалізації права.

Українське законодавство не визначає поняття самогубства. Основи законодавства про охорону здоров'я не мають спеціальної статті, присвяченої цій проблемі.

Евтаназія-ще один спосіб добровільного припинення життя людиною. У науковій літературі, під евтаназією розуміють цілеспрямовані та свідомі дії або бездіяльність медичного працівника, які здійснюються на прохання невиліковно хворого або у випадку, коли хворий не зможе висувати таке прохання, то на прохання родичів (найближчих) з метою припинення нестерпних фізичних і психічних страждань хворого, що знаходиться в загрозовому для життя стані, і внаслідок яких настає його смерть.

Застосування евтаназії в будь-який спосіб (активний і пасивний) в Україні вважається неприйнятним. Евтаназія заборонена вітчизняним законодавством (ч. 3 ст. 52 Основ Закону України «Про охорону здоров'я»; ч. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України). Це може бути навіть склад злочину. 115, п. 6 ч. 2 ст. 115 ч. 2 ст. 137 ч. 2 ст. 139 або ч. 2 ст. Стаття 140 Кримінального кодексу України. Проте, питання доцільності та прийнятності легалізації евтаназії в Україні є предметом наукової дискусії.

Отже, право на життя є невід'ємним, невідчужуваним і непорушним правом фізичної особи. Досліджуючи питання реалізації права на життя не можна оминати таку проблеми як самогубство, евтаназію та аборт, які потребують більш чіткого законодавчого унормування. Можна погодитися із пропозиціями науковців щодо доцільності розробки спеціального закону, який регулював би всі аспекти права на життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія, відп. ред. Я. М. Шевченко. К.: КНТ, 2008. 626 с.
5. Закон України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992. Відомості Верховної Ради України. 1993 р. №4. Ст. 19.
6. Тертуллиан. Богословские труды. М., 1984. С.180.
7. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17.05.2018. Відомості Верховної Ради України. 2018. №28. Ст. 232.
8. Паньків О. М. Право людини на розпорядження життям: деякі аспекти. Медичне право України: проблеми становлення та розвитку : матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 квітня 2007 р.). Львів, 2007. С. 210–215.

Особливості реалізації права на спадкування в умовах війни

Корольова В. В.

к. ю. н., доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

Защеринська М. І.

студентка юридичного факультету,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ZachshtrMH@krok.edu.ua

Питання спадкування перебуває в центрі уваги не лише держави, суспільства, законодавця, науковців, а також тією чи іншою мірою стосується кожного.

Цивільний кодекс України визначає спадкування як перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла, (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) (ст. 1216 ЦКУ) [1]. Спадкування здійснюється за заповітом або за законом.

Спадкування-це цілий комплекс самостійних, але водночас взаємопов'язаних між собою правовідносин: правовідносин, що виникають із факту відкриття спадщини; правовідносин, що виникають відносно охорони спадкового майна; правовідносин із факту прийняття чи відмови від спадщини; правовідносин щодо виконання заповіту тощо.

Війна та воєнний стан в Україні внесли свої корективи у повсякденне життя, в тому числі і у сферу спадкових відносин.

На сьогоднішній день в Україні, в умовах війни, регулювання спадкових відносин здійснено шляхом прийняття підзаконних нормативно-правових актів.

Так, 28 лютого 2022 року Постановою КМУ від 28.02.2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» (з відповідними змінами та доповненнями) були визначені особливості спадкування в умовах воєнного стану [2]. Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 року № 1118/5, що набрав чинності 19.03.2022, були внесені зміни в Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5 [3].

Проаналізуємо зміни, які відбулися у правовому регулювання спадкових відносин.

Змінився строк прийняття та відмови від спадщини.

За загальним довоєнним правилом, для прийняття спадщини чи відмови від її прийняття встановлювався строк у шість місяців, який починався з часу відкриття спадщини. На час дії воєнного стану перебіг строку зупиняється, але не більше ніж на чотири місяці [2]. Вказана зміна почала діяти з 06.03.2022 року. Таким чином, в разі якщо до 06.03.2022 року шестимісячний строк спадкування не сплинув, то він автоматично подовжується ще на 4 місяці і в сумі становить 10 місяців, а якщо сплинув під час воєнного стану, але до 06.03.2022 року, то діє стара норма, за якою строк прийняття спадщини або відмови від неї не подовжується та становить 6 місяців.

При цьому слід взяти до уваги, що зупинення строку не гарантує у майбутньому безспірності спадкових правовідносин, а тому пропущення шестимісячного строку для прийняття спадщини може у майбутньому призвести до негативних наслідків,

включаючи необхідність звернення до суду для визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Проаналізувавши судову практику, яка стосується цього питання, можна побачити, що суди поважними визнають такі причини пропусчення строку як хвороба спадкоємця, неможливість з'явлення до нотаріуса у зв'язку із скрутним матеріальним становищем, перебування на військовій строковій службі у складі ЗСУ.

Також під час воєнного або надзвичайного стану звернення про спадкову справу можна подати до будь-якого нотаріуса України, незалежно від місця відкриття спадщини, тобто спрощена процедура заведення спадкової справи [3].

В умовах війни можливість заведення спадкової справи без прив'язки до місця відкриття спадщини є важливою зміною, оскільки на частині територій нашої держави ведуться бойові дії. Крім того, велика кількість громадян змушені були виїхати в інші регіони.

Нотаріус може завести спадкову справу, навіть без використання Спадкового реєстру, якщо до нього доступ обмежено. З відновленням доступу до Реєстру нотаріус зобов'язаний протягом п'яти робочих днів перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту. З метою недопущення зловживань щодо спадщини в цей період встановлені певні обмеження щодо видачі свідоцтва про право на спадщину. Так діє заборона видачі Свідоцтва про прийняття спадщини, якщо справа не зареєстрована у Спадковому реєстрі.

Під час дії воєнного стану свідоцтво про право на спадщину видається нотаріусом після закінчення строку для прийняття спадщини. Тобто, останніми змінами, що були внесені 02.06.2022 року до п. 3 постанови КМУ №164 [2], свідоцтво буде видаватись спадкоємцям, але не через 6 місяців з дня смерті спадкодавця, а через 10 місяців з моменту його смерті або оголошення особи померлою.

Не варто забувати також, що багато хто виїхав за кордон. У такому разі, відповідно до статті 38 Закону України «Про нотаріат» [4], за кордоном нотаріальні дії вчиняють консульські установи та дипломатичні представництва. Окрім того, заяву про прийняття спадщини можна відправити нотаріусу поштою, але при цьому справжність підпису на такій заяві повинна бути нотаріально посвідчена.

Слід звернути увагу, що перебування за межами України не є поважною причиною для пропуску строку на звернення із заявою про прийняття спадщини.

Варто відзначити, що законом передбачена можливість прийняття спадщини окремими особами автоматично, без подання нотаріусу заяви про прийняття спадщини. Згідно ч. 3 статті 1268 ЦК України “Спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу, він не заявив про відмову від неї.” Такий випадок отримав назву фактичного отримання спадщини. Підтвердженням факту постійного проживання особи із спадкодавцем є відмітка у паспорті спадкодавця про реєстрацію його місця проживання; довідка комунальних органів про факт реєстрації місця проживання спадкоємця за відповідною адресою разом із спадкодавцем. У разі відсутності документального підтвердження факт постійного проживання може підтверджуватися рішенням суду.

Також до категорії осіб, які вважаються такими, що прийняли спадщину віднесені малолітні, неповнолітні, недієздатні особи, а також особи, цивільна дієздатність яких

обмежена, якщо від спадку не відмовляться батьки, усиновлювачі чи опікуни (частині 2-4 статті 1273 ЦК Кодексу) [1]. Однак і в першому і в другому випадку все ж таки рекомендується подавати заяви, щоб у майбутньому уникнути судових розглядів.

Спiрним питанням є розширення кола осіб, наділених правом посвідчувати заповіти, який надано у Постанові КМУ від 28.02.2022 р., адже в ЦК України у статтях 1251, 1252 закріплено вичерпний перелік посадових, службових осіб, наділених правом посвідчувати заповіти. Розширення переліку осіб, наділених таким правом можливе виключно шляхом внесення змін до ЦК України. У протилежному випадку, це призведе до численних судових спорів.

Отже, в умовах сьогодення, а саме введення в Україні воєнного стану від 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією РФ, вплинуло на всі сфери суспільних відносин, включаючи спадкування. А тому держава повинна ефективно та своєчасно реагувати на такі виклики з метою забезпечення стабільності майнового обороту, а також захисту прав суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Деякі питання про нотаріат в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. №164 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>
3. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>
4. Закон України "Про нотаріат" від 02.09.1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст.383

Окремі аспекти правового регулювання віртуальних активів крізь призму стандартів FATF

Самань В. В.

*к. ю. н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: samanvv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2320-3113*

Серед дискусійних питань як на міжнародній арені, так і в національних наукових та практичних колах, є необхідність легалізації віртуальних активів та врахування можливих наслідків правового регулювання діяльності, пов'язаної з їх обігом. Загальновизнаною є проблема зловживання віртуальними активами для відмивання коштів та фінансування тероризму, що становить виклик фінансовій стабільності та безпеці, тому феномен віртуальних активів та пов'язаної з ними діяльності не оминули увагу Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), стандарти якої є належним інструментом для запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ) [1].

Так, FATF у жовтні 2018 року переглянула Рекомендацію 15 щодо оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, які можуть виникати у зв'язку із впровадженням нових технологій для запланованих або існуючих продуктів, а у червні 2019 року прийняла нову Пояснювальну записку до Рекомендації 15 після конструктивних консультацій з приватним сектором. Зазначеними актами було змінено сферу дію останньої, щоб охопити діяльність із віртуальними активами та забезпечити поширення вимог у сфері ПВК/ФТ на постачальників послуг віртуальних активів, їх ліцензування або реєстрацію для можливості забезпечення ефективних систем моніторингу дотримання Рекомендацій FATF.

У останньому Цільовому Оновленні щодо впровадження стандартів FATF стосовно віртуальних активів та постачальників послуг віртуальних активів визначено серед пріоритетних напрямків для Контактної групи щодо віртуальних активів, членів Глобальної мережі та приватного сектору моніторинг відповідності Рекомендації 15/ Пояснювальної записки до Рекомендації 15 із урахуванням оцінки ризиків віртуальних активів та постачальників послуг віртуальних активів та застосування заходів у сфері ПВК/ФТ для їх зменшення; запровадження «правила подорожей» FATF («Travel Rule»), у тому числі врахування викликів міжнародного простору шляхом полегшення функціональної сумісності технологічних рішень, моніторингу та зменшення ризиків щодо операцій між постачальниками послуг віртуальних активів та без серверними гаманцями («unhosted wallets»), захист персональних даних; розвиток ринку (застосування стандартів FATF до децентралізованих фінансів (DeFi), невзаємозамінних токенів (NFTs), а також підвищення обізнаності стосовно платежів програмам-вимагачам та пов'язаного з ними відмивання коштів через віртуальні активи та постачальників послуг віртуальних активів) [2].

Міжнародне нормативне середовище ПВК/ФТ не повинно перешкоджати впровадженню інновацій, наданню все більшого спектру фінансових послуг і покращення фінансової доступності та інклюзії, проте утримуватися від регулювання діяльності з віртуальними активами, особливо у сфері ПВК/ФТ, не є вирішенням

комплексності проблеми. Вказане обумовлює важливість розробки нормотворчого механізму регулювання обігу віртуальних активів, актуальність та доцільність прийняття нормативно-правової бази для забезпечення повноцінного функціонування ринку віртуальних активів [3], потребу у наявності єдиного підходу до регламентування суспільних відносин, пов'язаних з віртуальними активами.

Для ефективності імплементації зазначених стандартів та зниження ризиків, притаманним віртуальним активам, необхідним вбачається наявність уніфікованого регуляторного та наглядового підходу на міжнародному рівні, а також послідовне та належне впровадження на національному рівні. Крім того, враховуючи минулий досвід FATF щодо забезпечення відповідності, очікується, що майбутні національні ініціативи та ініціативи ЄС будуть узгоджені зі стандартами FATF щодо віртуальних активів у рамках процесу взаємної оцінки FATF.

Зважаючи на важливість уніфікованого глобального підходу, у розвиток стандартів FATF та для зменшення можливостей застосування регуляторного арбітражу щодо діяльності крипто активів у рамках ЄС, майбутньому регулятору (наразі Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку) необхідним є забезпечення перегляду положень Закону № 2074-IX [4], який на сьогодні ще не набрав чинності, з урахуванням пан європейського регуляторного контексту, а саме положень Європейського регламенту MiCA (Markets in Crypto assets) [5].

Список використаних джерел

1. Financial Action Task Force. *The FATF recommendations. FATF-GAFI: website.* 2012. URL: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatfrecommendations.html> (Last accessed: 04.12.2022).
2. Financial Action Task Force. *Targeted Update on Implementation of the FATF Standards on Virtual Assets/VASPs. FATF-GAFI: website.* 2022. URL: www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/targeted-update-virtual-assets-vasps.html. (Last accessed: 04.12.2022).
3. Нагнибіда В. І. Реалізація положень законодавства про віртуальні активи у світлі політики діджиталізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2021. № 5. С. 45-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2021_5_7. (дата звернення: 04.12.2022).
4. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 04.12.2022)
5. *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 (MiCA).* Council of the European Union website. 2022. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13198-2022-INIT/en/pdf>. (Last accessed: 04.12.2022).

Особливості організації інклюзивного навчання в закладах освіти, в контексті збройної агресії Росії проти України

Павлушенко О. В.

*викладач кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olenap@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4350-0147*

Розглядаючи дане питання, важливо зазначити, що право дитини на освіту відіграє важливу роль у формуванні суспільства, адже, діти-це майбутнє України. Їм обов'язково доведеться брати участь у відбудові та розвитку держави. Освічені діти сьогодні-запорука успішної країни завтра. Тому, соціальна та правова підтримка дитинства є пріоритетним напрямом у досягненні поставлених державою цілей. Право на освіту є основоположним соціально-культурним правом, що забезпечує стабільний розвиток молодого покоління.

Отже, статтею 53 Конституції України кожному гарантовано право на освіту. Визначено, що повна загальна середня освіта є обов'язковою. В ст.19 ЗУ «Про охорону дитинства» також зазначено, що кожна дитина має право на освіту. Держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти. Ст.ст. 2,6. ЗУ «Про загальну середню освіту» визначено, що основними завданнями законодавства України про загальну середню освіту є передусім забезпечення права громадян на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти, а також зазначено, що громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, особливостей інтелектуального, соціального і фізичного розвитку особистості, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах.

Рішенням Конституційного Суду України від 04.03.2004 № 5рп/2004 визначено, що доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, визначених статтею 24 Конституції України(254к/96-ВР), означає, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливості для реалізації цього права. Ця сама норма відображена статтею 2 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав і основних свобод людини.

Ст. 26 Загальної декларації прав людини визначено, що кожна людина має право на освіту. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, ст. 13 визначає, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту:

- початкова освіта повинна бути обов'язковою;
- середня освіта повинна бути відкрита і зроблена доступною для всіх шляхом життя всіх необхідних заходів.

Забезпечення інклюзивної освіти є одним з пріоритетів реформ в Україні. Кожна людина є індивідуальністю, а, отже, одним з основних завдань сучасної системи освіти є створення умов для розвитку потреб і здібностей кожного та гарантія права на освіту.

Очевидним є той факт, що кількість дітей, що мають особливі потреби через вади психофізіологічного розвитку, з кожним роком тільки зростає. Сьогодні 40-50 %

новонароджених мають певну схильність до змін у розвитку, в порівнянні з 20 століттям, коли 60-70% були практично здоровими. Отже, основним завданням усіх учасників навчального процесу є забезпечення умов для безболісної адаптації даної групи дітей. Адже, при правильному підході до навчання, соціально-психологічному супроводі таких дітей, їх розвиток може бути наближений до нормального.

Дітей з особливими потребами, ні в якому разі не можна ізолювати від суспільства, як це робилося раніше. На таку групу людей взагалі не хотіли звертати уваги.

Забезпечення сприятливих умов в процесі навчання, можливість таких дітей отримувати освіту в звичайних школах, а не в спеціалізованих школах-інтернатах, продовження навчання у Фахових коледжах, подальше отримання вищої освіти є достатньо затратним для держави. Всі ці умови потребують підготовки додаткових спеціалістів, асистентів вчителів та викладачів, психологів, корекційних педагогів.

Основними завданнями, які стоять перед даними спеціалістами- є допомога в налагодженні взаємодії дитини з особливими потребами з усіма учасниками навчально-виховного процесу, здобутті навичок для майбутньої професії, повноцінній адаптації та реалізації в суспільстві, після закінчення навчального закладу.

Спеціального супроводу в процесі навчання потребують діти з такими потребами:

1. З відхиленнями психофізичного розвитку. Це діти, які мають незначні відхилення слуху та зору, порушення читання та письма (дислексія, дисграфія); темпоритмічні порушення мовлення виражені у вигляді заїкання, порушення мовлення (алалія, дислалія).

2. Діти, що мають обмежені можливості здоров'я (діти- інваліди).

3. З порушеннями інтелекту (розумово- відсталі діти).

Спільними ознаками всіх вище вказаних груп є соціальна дезадаптованість, відсутність мотивації, через розуміння свого особливого, на їх думку, статусу, нестабільність емоційної сфери.

При правильній організації навчального процесу, постійному соціально-психологічному супроводі усіх учасників, такі діти можуть досягати високих результатів в навчанні, іноді, навіть, випереджаючи своїх абсолютно здорових однолітків.

Варто зазначити, що в країнах Європи, вже давно втілюється форма інклюзивного навчання на практиці, головним принципом якої-є освіта для всіх, без винятку. Політика даних держав направлена на вільний доступ до отримання освіти всіх людей, в тому числі з обмеженими можливостями, забезпечення рівності прав та свобод для кожного громадянина.

Важливо звернути увагу на те, що процес впровадження інклюзивної освіти в в Україні розпочався ще в жовтні 2010 року, після затвердження Міністерством освіти та науки України « Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні. » Впровадження принципів даного документу, виявилось досить довготривалим, через психологічну невідповідність суспільства, до сприйняття дітей з особливими потребами, як повноцінних членів українського суспільства. На жаль, навіть, зараз є випадки відмови таким дітям у зарахуванні до навчального закладу.

Враховуючи все вище сказане, варто зазначити, що право дітей на освіту-є одним із основоположних прав, яке забезпечується та регламентується всіма державами.

Не можна не звернути увагу на те, що сфера освіти, як і всі сфери життя суспільства, зазнала сильних змін в умовах воєнного стану. Усі ми вчилися та продовжуємо вчитися

жити в цих нових умовах: хтось продовжувати здобувати освіту, а хтось- працювати.

Відповідно до рекомендацій МОН, з 14 березня 2022 року в тих областях нашої держави, де є можливість навчатись, відновлено освітній процес. Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено рекомендації щодо організації навчального процесу для дітей із порушеннями зору, слуху та інтелектуального розвитку.

Під час війни діти з особливими освітніми потребами постійно перебувають у стані невизначеності. Звук повітряної тривоги та вибухів, дорога та незнайомий простір у випадку евакуації-усе це викликає страх, розгубленість і тривогу. Оскільки, ці діти мають обмежені можливості швидко реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища, важливо запроваджувати у навчальний процес кроки підтримки, які допоможуть мінімізувати наслідки психологічної травми.

На нашу думку, ключова роль в адаптації до нових умов дитини з особливими освітніми потребами належить педагогу. Адже, індивідуальний підхід, любов, розуміння, дружнє ставлення вчителя, допомагає дитині відчувати себе потрібною в нових умовах. Саме педагоги згуртовують дітей, дозволяють їм розкритися і навчатися із задоволенням.

Під час дистанційного навчання дітям з особливими освітніми потребами часто потрібна допомога батьків, аби проговорювати візуальну інформацію на екрані. Додаткові можливості для школярів пропонує платформа «Всеукраїнська школа онлайн» для змішаного та дистанційного навчання.

У травні 2022 року представники Українського інституту розвитку освіти презентували «Путівник по Всеукраїнській школі онлайн». Він допоможе школярам, педагогам та батькам опанувати ресурс та використовувати всі його можливості. У пригоді може стати також створений волонтерами сайту Освіта.ua Telegram-бот.

До кожного уроку на платформі існує транскрипт усного мовлення вчителя з синхронним підсвіченням кожної репліки. Ним можуть скористатися діти з порушеннями слуху. Учні та студенти з порушенням зору зможуть слухати аудіодискрипції-детальні описи предметів та процесів на відео.

Із платформою зручно працювати й педагогам. Вони можуть самостійно адаптувати тексти для легкого читання, використовувати додаткове коментування, переклад на українську жестову мову та інші ресурси для підтримки учнів. Платформа містить Кабінет педагога, що дає можливість відстежувати прогрес кожного учасника навчального процесу, ділити на групи, підгрупи тощо.

До війни питання інклюзії привертало значну увагу українських освітян. Так, за день до початку повномасштабного вторгнення з'явився перший навчально-методичний посібник з асистивних технологій для спілкування «Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами».

Унаслідок війни діти потребують більш уважного ставлення. Дуже важливо дотримуватися коректної термінології та не наголошувати на пережитому травматичному досвіді.

Підсумовуючи все вище сказане, ми можемо зробити висновки, що людина, її права та свободи, становлять у держави найвищу соціальну цінність та гарантуються Конституцією України, як основним Законом. Саме на їх найповнішу реалізацію у суспільному житті, має бути спрямована уся державна діяльність.

Список використаних джерел

1. World Bank, *Education in Sierra Leone: Present Challenges, Future Opportunities*, Africa Human Development Series, 2007, p. 68
2. *War Report*, 2018. Geneva Academy
3. <https://osvita.ua/school/method/87002/>
4. <https://kristti.com.ua/inklyuzyvna-osvita-kyiyivshhyny-funktsionuvannya-v-umovah-voyennogo-stanu/>
5. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000190743>
6. <http://www.protectingeducation.org/guidelines/support>
7. https://genevacall.org/wp-content/uploads/dlm_uploads/2013/12/DoC-Protecting-children-in-armed-conflict.pdf
8. https://genevacall.org/wp-content/uploads/dlm_uploads/2017/12/GC-research-on-education.pdf
9. <http://barna-consult.com/zminy-shhodo-poryadkiv-organizatsiyi-inklyuzyvno-navchannya-u-zv-yazku-z-vijnoyu/>
10. <https://saveschools.in.ua/>
11. naurok.com.ua/post/rekomendaci-schodo-organizaci-inklyuzivno-navchannya-v-umovah-voennogo-stanu
12. <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-irc-v-umovah-voyennogo-stanu-zdijsnyuyut-suprovid-vnutrishno-peremishenih-osib-z-ooop>
13. https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/vneseno-zmini-do-poryadkiv-organizatsiyi-inklyuzivno-navchannya-u-sadochkah-ta-shkolah-na-period-voyennogo-stanu
14. <https://edu-post-diploma.kharkov.ua>
15. <https://rcpio.ippo.kubg.edu.ua>
16. <https://specialolympics.ru/blog/inclusion-simple-words>
17. <https://ru.wiktionary.org/wiki>
18. <https://corr.ks.ua/files/File/books/inclPTU.pdf>
19. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text>
20. <http://www.oblpto.in.ua/1485-inklyuziya-v-umovakh-profesijnoyi-profesiyi-tekhnichnoyi-osvity>
21. <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
22. <http://nmc-pto.zp.ua/wp-content/uploads>

Гармонізація національного законодавства до нормативно-правових актів ЄС за перспективними напрямками нових «безвізів»: у сфері енергетики, митниці, перевезень, цифрового ринку та торговельних умов

Казік Т. В.

*аспірантка 4 року навчання за наук. спеціальністю «081-Право»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KazikT@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5753-5768*

Самовідданість громадян у захисті своєї держави, незламність та нескореність українського духу стали залізним щитом на захисті не тільки суверенітету та територіальної цілісності України, а й країн Європи. У теперішні, важкі для України часи, в умовах повномасштабного російсько-українського протистояння, Україна вкотре підтверджує непохитність євроінтеграційних прагнень, а підтримка зі сторони країн-членів ЄС та органів організації тільки засвідчує їх готовність стояти пліч-о-пліч та підтримувати тиск на рф.

Підтвердженням цього є велика кількість санкцій проти держави-агресора, фінансова та гуманітарна допомога, а також вагомий крок, який показує повагу до кожного українця-визнання та юридичне закріплення Європейським Союзом статусу кандидата для України.

Так, 23 червня 2022 року лідерами 27 країн-членів ЄС було прийнято історичне рішення-ухвалення рішення щодо надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі [1]. Однак, варто пам'ятати, що новий статус надає не тільки додаткові можливості, а й зобов'язання щодо прискорення процесу гармонізації національного законодавства до європейських норм.

Закладення фундаменту імплементаційних заходів щодо наближення законодавства відбулося ще в процесі виконання Плану дій з лібералізації Україною візового режиму (ПДЛВР або VLAP) та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Одним із пріоритетними тематичними напрямками, що ще називаються вікнами, на яких фокусується процес розширення ЄС, є і територіальне та транскордонне співробітництво, що передбачає безбар'єрність в різних сферах інтеграції.

Так, вже довгий час, ще до набуття статусу кандидата та початку повномасштабного протистояння і війни з рф, Україна веде перемовини та консультації з ЄС з низки перспективних напрямків нових «безвізів»: у сфері енергетики, митниці, перевезень, цифрового ринку та торговельних умов. Тому слід розглянути основні результати та здобутки України з точки зору нормативно-правового забезпечення нових «безвізів».

Енергетичний безвіз

Шлях енергетичного «безвізу» почався ще з енергетичної реформи в Україні, що було започатковано у 2014 році. Ще з років незалежності Україна рухалася на шляху до енергетичного «безвізу» з ЄС, тому у національне законодавство, починаючи з 1996 року, поступово впроваджувалися «Енергетичні пакети», набори директив ЄС в сфері поставок газу та електроенергії, а також пов'язаних з ними нормативних актів [2, 3]. А в 2014 році було оголошено про початок проведення Енергетичної реформи, що також повинна була базуватися на європейських нормах.

Так, важливо визначити декілька основних подій реформування законодавства на

прикладі електричної енергії:

- у квітні 2017 року Верховною Радою ухвалено Закон «Про ринок електричної енергії»;
- підготовлено проект Національного плану дій з енергоефективності до 2020 року, відповідно до Директиви 2006/32/ЕС від 5 квітня 2006 року;
- розпочато процес анбандлінгу, що характеризується відокремленням діяльності з транспортування від видобутку і постачання. Даний процес планувалося закінчити до 1 січня 2019 року;
- запуск конкретного оптового ринку електроенергії відповідно до Закону «Про ринок електричної енергії».

Як наслідок, підключення до об'єднаної енергетичної системи ЄС було заплановано на 2023 рік для завершення заходів з тестування та сертифікації, однак, було ухвалено екстрене рішення з синхронізації вже у 11 березня 2022 року з подальшим підписанням Угоди про надання НЕК «Укренерго» статусу члена-спостерігача ENTSO-E від 26 квітня 2022 [4].

На сьогодні, в умовах постійних терористичних ракетних обстрілів енергетичної інфраструктури України, що в останні місяці набули більш тяжкого характеру, синхронізація з енергосистемою ЄС дозволяє в екстрених випадках робити технічні перетоки електроенергії до України.

Митний безвіз

Даний напрямок також має вагомe значення в умовах війни, саме тому більшість рішучих дій на шляху митного «безвізу» було виконано вже у 2022 році. Так, зі сторони ЄС набув чинності Регламент Європейського Парламенту та Ради № 2022/870, який направлений на тимчасові заходи з лібералізації торгівлі.

Українська сторона, у свою чергу на законодавчому напрямі прийняла наступні нормативні акти для можливості розгортання NCTS на локальному рівні [5]:

- Закон «Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами»;
- Закон «Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту»;
- Закон «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Транспортний безвіз

Велику успіху досягло підписання та імплементація угоди про спільний авіаційний простір між Україною та ЄС від 12 жовтня 2021 року. Саме тому в аспекті гармонізації національного законодавства до європейського було виконано ухвалення та впровадження низки нормативно-правових актів, що дозволило у пришвидшеному режимі підписати нову угоду в транспортній сфері щодо лібералізації автомобільних перевезень-за напрямом регуляції вантажних перевезень автомобільним транспортом від 29 червня 2022 року [6].

На сьогоднішній день, проводяться перемовини та технічні консультації щодо продовження транспортного «безвізу» ще на 1 рік.

Промисловий безвіз

Складним та довготривалим слід визначити процес впровадження промислового

«безвізу», де Україна, вже понад 15 років підготовлює національне законодавство для укладання угоди АСАА. У 2015 році було підписано План дій з підготовки, ще до початку переговорів щодо Угоди про асоціацію України до ЄС.

Першочергова складність лібералізації даного процесу у визнанні еквівалентності системи технічного регулювання та оцінки відповідності європейським стандартам.

Так, в кінці літа 2022 року планувалося завершення роботи місії з оцінки готовності України до укладення вказаної угоди, що розпочало б процес офіційних переговорів за даним напрямком. У свою чергу, прем'єр-міністр України Денис Шмигаль зазначив, що на сьогодні планується підписання угоди вже наступного року [7].

Цифровий безвіз

Це новий та досить перспективний напрямок розвитку взаємовідносин. Так, у вересні 2022 було підписано Угоду між Урядом України та Єврокомісією щодо приєднання України до програми «Цифрова Європа» [8]. Приєднання до програми слід вважати початковим етапом розвитку діалогу щодо цифрового «безвізу».

Висновок: За результатами аналізу слід зазначити, що хоча й прискорено, але впевнено запрацювали 2 напрями «безвізу»: енергетичний та транспортний. Так, на думку прем'єр-міністра України Дениса Шмигала [9] вагомими кроками було виконано щодо митної політики, де українська сторона технічно готова до впровадження безвізу у даній сфері.

Стосовно цифрового напрямку було виконано перші кроки інтеграційного процесу до цифрової системи ЄС, що в подальшому відкриває нові можливості не тільки на державному рівні, й для реалізації ідей ІТ-бізнесу через отримання грантів від ЄС в рамках програм «Цифрова Європа».

Однак, щодо промислового «безвізу» уповільнює процес саме вирішення технічних бар'єрів та гармонізації законодавства пов'язаного із сертифікацією.

Список використаних джерел

1. Статус кандидата на вступ до ЄС: економічні та фінансові переваги. Економічна правда : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/28/688638/> (дата звернення: 29.11.2022).
2. Гречаник Б. В. Проблеми імплементації енергетичних хартій (третього енергопакету) країн ЄС в енергетиці України. Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., 11-13 жовтня 2017 р. Івано-Франківськ : Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 2017. С. 47–50. URL: https://iscsees.nung.edu.ua/files/conference_thesis_2017.pdf (дата звернення: 29.11.2022).
3. Лір В. Енергетична політика сталого розвитку як вектор інтеграції Україна-ЄС. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2016. № 4. С. 158–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2016_4_15 (дата звернення: 29.11.2022).
4. Енергетичний безвіз. Єдиним фронтом з Європою. Економічна правда : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/19/684314/> (дата звернення: 29.11.2022).
5. Зелене світло “митному безвізу”-Україна передала європейській стороні необхідні інструменти для приєднання. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zelene-svitlo-mytному-bezvizu-ukraina-peredala-ievropeiskii-storoni-neobkhidni-instrumenty-dlia-pryiednannia> (дата звернення: 29.11.2022).
6. Угода між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом, міжнародна угода. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/15/97/261bc523c91b6c5c680fcd44533f4028_1663320692.pdf (дата звернення: 29.11.2022).
7. Прем'єр-міністр: 31 жовтня запрацює митний «безвіз» із ЄС, а наступного року — промисловий. Юридична Газета : веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/premerministr-z-1-zhovtnya->

zaprasuyue-mitniy-bezviz-iz-es-a-nastupnogo-roku--promisloviy.html (дата звернення: 29.11.2022).

8. *Україна стає частиною Цифрової Європи,-Комітет з питань цифрової трансформації. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України: веб-сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/227653.html> (дата звернення: 29.11.2022).*

9. *Денис Шмигаль: П'ять «безвізів» із ЄС, які планувала отримати Україна, вже майже виконані. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України : веб-сайт. URL: <https://www.kmi.gov.ua/news/denis-shmigal-pyat-bezviziv-iz-yes-yaki-planivala-otrimati-ukrayina-vzhe-majzhe-vikonani> (дата звернення: 29.11.2022).*

Діти-заручники війни в Україні

Степаненко Н. В.

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NataliaSV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206*

Діти-це майбутнє кожної держави. Внаслідок російської агресії тисячі дітей стають заручниками війни, перед якими щодня з'являються численні виклики, пов'язані з порушенням абсолютно всіх прав, що зазначені в Конвенції ООН з прав дитини, міжнародному законодавстві, законах України. Український народ ніколи не пробачить російським окупантам знущання та вбивства сотень невинних дітей.

Масові евакуації, переміщення дітей, сімей з дітьми з населених пунктів, де ведуться активні бойові дії, постійні загрози життю та здоров'ю, вбивства чи захоплення дітей у заручники, обстріл мирних населених пунктів, а також ризик вчинення різних форм жорстокого поводження, адміністративних чи кримінальних правопорушень по відношенню до дітей є злочинами проти людяності та військовими злочинами, відповідно до Римського статуту міжнародного кримінального суду [1].

Найголовніше право-право на життя, закріплене статтею 6 Конвенції ООН про права дитини [2]. Російські загарбники не лише стріляють по дітях, яких українці намагаються вивезти із зон бойових дій, а й використовують їх у якості живого щита для переміщення своїх колон. Вже в перші дні війни вдалося вивезти в безпечні місця значну частину дітей, але є й ті діти, котрі пережили обстріли, бомбардування, окупацію в підвалах та сховищах. За даними державного порталу розшуку дітей «Діти війни», понад 12572 тис. дітей перебувають у списку депортованих та примусово переміщених до Росії [3].

На жаль, в умовах сьогодення, незважаючи на дію міжнародно правових актів, неповнолітніх залучають до воєнних дій та збройних конфліктів. Вони стають не тільки жертвами, але й тими, що самі чинять насильство. Військові держави-агресора, попри заборони, використовують дітей для збору даних розвідки, готують для участі в бойових діях та виконання допоміжних функцій, перетворюють на засіб ведення війни, систематично вербують у військові формування або викрадають, щоб перетворити в дітей-солдатів. За такі дії передбачено покарання, згідно зі статтею 150 Кримінального кодексу України [4]. Залучення дітей до збройного конфлікту викликано необізнаністю дітей і дорослих про норми міжнародного гуманітарного права та ювенального законодавства України, що забороняють використовувати дітей у будь-яких видах воєнної активності.

Відомо також про численні факти сексуальних відносин через залякування, погрози, шантаж, використання безпорадного стану з особою, якій не виповнилося 18 років, що караються статтями 152, 153, 155, 156 Кримінального кодексу України [4]. Застосування фізичної сили, так само як і погрози цим, до дітей, яких підозрюють у стосунках із представниками військових формувань іншої сторони збройного конфлікту, а також залучення неповнолітніх осіб до будь-якої роботи під час тримання під вартою засуджуються статтями 126, 127, 146 Кримінального кодексу України [4].

Порушенням Кримінального кодексу України статті 315 є спроба пригостити підлітка пігулками або «травкою», а також алкоголем для того, щоб він легше сприймав ситуацію, пов'язану з військовими діями. А за свідоме залишення без допомоги дитини, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження передбачене покарання стаття 135 Кримінального кодексу України [4].

Заручниками війни діти стали й у численних порушеннях права на освіту. Наразі, внаслідок повномасштабного вторгнення, станом на 04.12.22 року через бомбардування та обстріли збройними силами рф пошкоджено 2719 закладів освіти, 332 з них зруйновано повністю. Захоплення чи використання закладів освіти задля військових цілей призводить до того, що в умовах війни про якісну освіту не може бути мови. Знищені від обстрілів заклади закриваються, діти змушені переходити на дистанційне онлайн навчання до інших закладів освіти. Небезпека ракетних обстрілів, відсутність електропостачання та мережі інтернет заморожують освітню діяльність. Доводиться переховуватись в бомбосховищах чи підвалах, опрацьовувати матеріали самотужки [5].

Наша держава постійно допомагає найвразливішій категорії-дітям, пропонуючи різноманітні способи підтримки. Набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 302 [6].

З метою пошуку та визволення дітей з місць примусового переміщення чи депортації від початку повномасштабної війни в Україні запрацював державний портал розшуку дітей «Діти війни». Це інформаційна платформа, де можна повідомити про дитину, яка загубилась, про злочин, скоєний проти неї, про примусову зміну громадянства та документів дитини. Тут зібрана інформація про число вбитих, поранених, зниклих безвісти, депортованих і тих, кого вдалося розшукати і повернути [3].

Для допомоги дітям, які опинилися у складних ситуаціях у воєнний час Офіс Президента України спільно з ЮНІСЕФ та Міністерством соціальної політики України створили телеграм-бот «Дитина не сама» [7]. Там розміщений алгоритм дій, якщо знайдено дитину без супроводу, що робити, якщо загубили дитину під час евакуації, а також оновлена інформація щодо усиновлення дітей під час війни, які перебувають у закладах інституційного догляду. Було дещо спрощено процедуру опіки для родичів дітей, а також запропоновано «Тимчасове влаштування». Питання усиновлення, тимчасового влаштування дитини у родину, захисту прав дітей, які залишилися без піклування батьків чи перебувають у складних життєвих обставинах, оновлені 22.03.2022 постановою Кабінету Міністрів України № 349 [8]. Наразі усиновлення дітей, які перебувають на території України, провадиться лише в тих регіонах, де немає воєнних дій та працюють державні органи влади України і тільки по відношенню до тих дітей, щодо яких вдалося встановити обставини життя їх батьків або інших родичів.

Отже, небезпека ракетних обстрілів, переміщення, ризик постраждати або стати свідком насильства, відділення від сім'ї, психосоціальний стрес,— нові виклики, які з'явилися внаслідок російської збройної агресії. Діти повинні жити зі своїми батьками і на безпечній території. Для вирішення цієї глобальної проблеми міжнародній спільноті необхідно посилити заходи, спрямовані проти участі дітей у збройних конфліктах через посилення санкцій на російську федерацію для припинення воєнної агресії проти України.

Список використаних джерел

1. Римський статут Міжнародного-кримінального суду (редакція від 01.07.2002р.). База даних «Законодавство України» /Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 19.11.2022).
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). (редакція від 20.11.2014 р.). База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 19.11.2022).
3. Платформа Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua> (дата звернення: 04.12.2022).
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (редакція від 06.11.2022). База даних «Законодавство України» /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 19.11.2022).
5. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2022 р. № 274. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 19.11.2022).
6. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 302 від 17 березня 2022. База даних «Законодавство України» /Верховна Рада України. URL: [Про утворення Координаційного шт... | від 17.03.2022 № 302 \(rada.gov.ua\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF) (дата звернення: 19.11.2022).
7. Дитина не сама | Інструкція з турботи. URL: [Дитина не сама | Інструкція з турботи \(msp.gov.ua\)](https://msp.gov.ua) (дата звернення: 19.11.2022).
8. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 р. № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF> (дата звернення: 19.11.2022).

Загальна характеристика військової тематики у працях діячів Центральної ради

Вікторська Я. В.

*аспірантка кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Pyshniak@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6291-564X*

2014 рік стає роком поштовху для сучасних науковців, політиків та пересічних громадян, в тлі переосмислення, вивчення, та детального аналізу діяльності рдянських діячів щодо національних ідей під час Української революції 1917—1921 років, яка нині являється знаковим явищем у новітній історії українського народу. Неоднозначне ставлення лідерів революції до армії визначало перспективу військового будівництва початкового етапу Визвольної боротьби. Науковий інтерес становлять праці українських політичних діячів періоду Центральної ради у аспекті дослідження проблематики військової політики. Зокрема, історик Ю. Каліберда у своєму дисертаційному дослідженні зробив аналіз поглядів військових мемуаристів на створення і бойову діяльність українських військових формувань, зокрема й у період Центральної ради. Увагу привертає відсутність у праці аналізу поглядів політичних діячів на військову справу початкового періоду Української національної революції [1]. Окрему зацікавленість у дослідження військової думки діаспори проявив О. Фуртес, який обґрунтував концепцію військово-історичної думки М. Грушевського і С. Петлюри, а саме відзначив певну еволюцію поглядів М. Грушевського на військове будівництво періоду Центральної ради [2]. Грушевський-голова Української Центральної ради, який залишив низку політичних брошур, що розкривають думку автора як діючого політика. У своїх політичних роздумах М. Грушевський підтримував ідею автономного статусу України у федерації з майбутньою демократичною російською республікою [3]. “Військо українське-поки не буде замінене міліцією-хоч підлягатиме розпорядженням центральної воєнної власті республіки, буде відбувати свою службу в межах України, утримуватися її коштом і не виводитиметься з української території інакше як при оголошенні війни”- писав, М. Грушевський [4]. Натомість, колишній очільник Генерального секретаріату, соціал-демократ В. Винниченко пропагував ідею формування українського війська. Політик намагався навпаки використати тяжке становище в російській армії на користь українській справі. Головним фактором створення українського війська стало, за словами В. Винниченка, зростання національної свідомості серед солдат-українців, які були готові захищати Україну [5]. Очевидним є те, що питання організації української армії було суто політичним процесом, виразом національної дозрілості українців [5]. У цілому з міркувань В. Винниченка не зрозуміло, якою бачили представники соціал-демократичного табору Центральної ради українську армію. Відсутня інформація про плани її майбутньої структури і форму комплектації. Провідний діяч соціал-демократичного руху П. Феденко відзначав керівні позиції Центральної ради у національному військовому русі, акцентував увагу на провідній ролі соціалістів у військово-організаційній справі [6]. Оптимальним варіантом формування міліції повинні були стати українізовані частини російської армії. Одночасно деякі політики (П. Христюк) критично ставились до українізації і були прихильниками окремого формування народного війська. Загалом в працях провідних діячів Центральної ради відсутня інформація про плани формування

армії та принципи її внутрішньої побудови. Поза увагою залишилось висвітлення і аналіз нормативно-правової бази, щодо регулювання процесу військового будівництва. Значний інтерес становить вивчення праць істориків консервативної політичної думки, яка репрезентувала ідею розбудови регулярної армії, як важливого інституту становлення національної державності. Сучасний стан вітчизняної історіографії історії військової політики Української Центральної ради вимагає залучення масиву оригінальних архівних джерел, періодичної преси які, врешті-решт, започаткують процес об'єктивного вивчення її багатьох аспектів і напрямків.

Список використаних джерел

1. *Каліберда Ю. Ю. Військова мемуаристика як джерело вивчення історії українських військових формувань 1917-1921 рр.: автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22. Київ, 2003. 19 с.*
2. *Фуртес О. О. Військово-історична проблематика у працях української еміграції 1920-1939 рр.: дис. канд. іст. наук: 20.02.22. Львів, 2009. 220 с.*
3. *Грушевський М. Ілюстрована історія України. Відень, 1921. 575 с.*
4. *Грушевський М. Якої ми хочемо автономії і федерації // Твори: У 50 т.-Львів: Світ, 2007. 432 с.*
5. *Винниченко В. Відродження нації. Відень, 1920. Ч.1. 348 с.*
6. *Феденко П. Історія революції (1917–1921). 1. Центральна Рада. Б. м., б. г. 29 с.*

Порушення кримінального провадження на досудовому розслідуванні в положеннях держави і права

Григорчук М. В.

кандидат юридичних наук,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
ORCID: 0000-0003-0523-030X

Мулик К. Т.

аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: muroslavgy@livekrokedu.onmicrosoft.com,
e-mail: catherinefm88@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-7197-0061

Мета. Розкриття теоретичних та практичних проблем реформування досудового розслідування в положеннях держави і права.

Постановка проблеми. Правозастосовна діяльність органів досудового розслідування змінюється з роками, це обумовлено тим, що в законодавстві вносять зміни, які створюють нові прогалини. Проблеми, які виникають на стадії досудового розслідування порушення кримінальної справи, практики та теоретики, дискутують з приводу нагального розкриття полеміки при встановленні обставин злочинів.

Виклад основного матеріалу. Самостійна стадія порушення кримінальної справи приходить багато етапів перед прийняттям процесуальних рішень у суді залежить від завдання та перевірки матеріалів та виявлення порушення, які виникли в процесі здійснення протиправних дій.

За теоретичним змістом спрямованість держави координується теоретико-юридичними знаннями та їх системою, правовими засобами держав, які виокремлені теорією держави та права. Відповідно законом устанавлюють межові ознаки та порядок здійснення суб'єктами органами виконавчої влади своїх повноважень. Принаймні не погоджуюсь із висловом В. С. Зеленецького, що орган дізнання, який порушує кримінальне провадження, не є органом держави [10]. Значний потенціал у розв'язанні державних і правових проблем має теорія держави і права, що є однією з фундаментальних юридичних наук, яка досліджує основні властивості держави та права як складних соціальних явищ, процеси їх виникнення, становлення та перспективи розвитку, розробляє методологію їх наукового осмислення, формує державну і правову картину світу [9, ст.8].

Розкриваючи поняття злочину, С. М. Стахівський, Н. С. Карпов, О. В. Баулін зазначають, що, він вважається повністю розкритий, якщо встановлені: обставини, що підлягають доведенню у справі; подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини скоєння злочину); винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину; обставини, що впливають на відповідальність обвинуваченого, а також інші обставини, що характеризують особу обвинуваченого; характер та їх можливі збитки [9].

Після прийняття процесуального рішення порушення кримінальної справи через призму внесення відомостей про злочин відповідно до ст. 214 КПК України (далі-КПК, КПКУ), та положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі-ЄРДР), затвердженого наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 №

139, до ЄРДР подаються обставини, що свідчать про вчинення злочину [8].

Порядок внесення відомостей до ЄРДР слідчим, прокурором, дізнавачем регулюється процесуальним положенням кодифікованого акта ст. 214 КПК України [2], межові ознаки, якого 24 години впливають на початок кримінального провадження Повністю погоджуюсь із висловлювання науковця Слінько С. В. щодо зобов'язань слідчого приймати всі необхідні заходи для встановлення конкретних подій злочину в межах своїх повноважень, а саме: викривання винних у скоєнні злочину; забезпечення підозрюваному і обвинуваченому можливості захищатися встановленими законом засобами, а також забезпечення охорони його особистих і майнових прав; прийняття заходів щодо охорони прав і законних інтересів потерпілих [7].

У своєму рішенні ККС ВС за змістом статті 214 КПК України дійшов висновку, підставою внесенням даних до ЄРДР є подання заяви (повідомлення) чи самостійне виявлення слідчим обставин. Відносно слідчий за своїми наслідками приймає процесуальне рішення про початок досудового розслідування, має перевірити достатність даних, що свідчить про реальне кримінальне правопорушення [3]. Відповідно суд при оцінці доказів загалом керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» рішення у справі «Ірландії проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A № 25) [5]. Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи схожих неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою рішення у справі «Салман проти Туреччини» (Salman v. Turkey) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII) [6].

У Рішенні ЄСПЛ справа «Аднаралов проти України», з посиланням на ст. 4 Конституції [1], ст. 94, 99-1,214 КПКУ, що підставами порушення кримінальної справи в суді є достатні докази, які вказують на ознаки злочину [4]. Відповідно в рішенні ЄСПЛ «Ірландія проти Сполученого Королівства» суд при оцінював докази, керуючись критерієм «поза розумним сумнівом» [5]. При цьому зміст рішення суду ЄСПЛ «Салман проти Туреччини» впливає з неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою [6].

Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) розслідування справи має призвести до покарання винних осіб у вчиненому злочині [7].

Варто зазначити, що закриття кримінальної справи перш за все залежить від прийнятих рішень справа «Ассенов та інші проти Болгарії» [11] з посилання на позицію справи «Танрікулу проти Туреччини», в якому суд повинен вжити всі розумні та допустимі заходи для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, серед іншого, покази свідків та висновки судових експертиз [12].

Висновок. Отже, у теоретичному осмисленні встановлення інституту досудового розслідування-це початковий етап для розслідування злочину, від якого прокидається характер ведення справи в суді. Ураховуючи тенденції правового розвитку та міжнародно європейські стандарти, Україна посилила свою діяльність у захисті прав людини, що має на меті сприяти діяльності держави та органам досудового розслідування.

Ураховуючи вище викладене, у своїй діяльності органи досудового розслідування мають оцінювати правильно конкретну ситуацію та правильно реалізовувати норми права, дотримуючись вимог закону.

Ключові слова: досудове розслідування, внесення даних про злочин до ЄРДР, теорія держави та права.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Аднаралов проти України» (Заява № 10493/12) від 27.02.2015, Стразбург.
4. Постанова ККС ВС у справі № 556/450/18 (провадження № 51-4229км20) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>.
5. Рішення ЄСПЛ «Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A № 25)
6. ЄСПЛ рішення у справі «Салман проти Туреччини» (Salman v. Turkey) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII.
7. Слінько, С. В. Теорія і практика досудового розслідування: генезис та перспективи реформування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Сергій Вікторович Слінько; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ.-Дніпропетровськ, 2010.-40 с.
8. Наказ від 30.06.2020 № 298 «Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» Офіс Генерального прокурора» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#top>.
9. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова.-К. : НАВС, Освіта України, 2017.-320 с.
10. Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні : монографія / кол. авт. ; за заг. ред. В. І. Борисова, В. С. Зеленецького.-Х. : Право, 2010.-*** с
11. Рішення ЄСПЛ справа «М.С. проти Болгарії» (Case of M.C. v. Bulgaria) від 4 грудня 2003 року, Стразбург.
12. Рішення ЄСПЛ Справа «Мехді Танрікулу проти Туреччини» від 08.07.1999 року.

Державно-юридичні засади правового виховання здобувачів освіти в управлінні діяльністю закладів освіти у процесі формування громадянських і соціальних компетентностей

Помінчук В. І.

*магістр історії, вчитель історії,
правознавства та громадянської освіти
Київського ліцею бізнесу м. Київ, Україна
e-mail: volodymyr.pominchuk@lecos.org*

В процесі активного розвитку демократизації української держави громадянська та соціальна освіта і виховання становлять одне із завдань в управлінні діяльністю закладом освіти. У становленні національної демократичної держави однією з передумов є формування соціуму свідомо активних громадян, які дотримуються демократичних цінностей у своїй поведінці, а також продукують громадянські ініціативи та демократичну культуру.

Актуальність і важливість проблеми викликана недостатнім розробленням її в системі управління та освіти.

Проблему управління діяльністю закладів освіти в контексті формування громадянських і соціальних компетентностей здобувачів освіти досліджують та розкривають у своїй працях українські науковці-Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, С. Є. Трубачова, А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, В. Я. Тацій.

Відповідно до Закону України (Далі-ЗУ) «Про освіту» і ЗУ «Про повну загальну середню освіту» це освітній результат-сформовані компетентності [2, 3]. Зокрема, громадянські та соціальні компетентності пов'язані з ідеями демократії, моралі, справедливості, рівності, свободи, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

- спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському й суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння духовно-моральних, соціальних, економічних і політичних понять і сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини й верховенства права, поцінювання культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України;

- виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального й фізичного добробуту та здоров'я; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки й спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та базуються на загальноприйнятих моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності [2, 3].

Формування громадянських та соціальних компетентностей здійснюється також через реалізацію правового виховання в закладах освіти. Правова освіта-це цілеспрямований, організований, систематичний процес оволодіння правовими знаннями і навичками правової поведінки. Правове виховання тісно пов'язане з правовою освітою: виховання не може обходитися без освіти, а освіта в тому чи іншому ступені дає і виховний ефект. У

зв'язку з цим особливий упор у справі формування правової культури в сучасній Україні має бути зроблений на правову освіту.

Система правового виховання й освіти має бути безперервною. Починаючи з дошкільного закладу, вона повинна продовжуватися у школі, а потім у ВНЗ, в тому числі й у системі підвищення кваліфікації кадрів. Людина часто припускається помилок у поведінці, вчиняє протиправні діяння лише тому, що не знає, як правильно поводитися у тій чи іншій ситуації [7, С. 379].

Формування високого рівня правосвідомості і правової культури неможливе без науково обґрунтованої державної правової політики, яка в Україні перебуває ще в стані формування. Правова політика держави, на думку багатьох правознавців, повинна здійснюватися у трьох основних формах: правотворчості, правозастосуванні і правовому вихованні. Кожній з форм реалізації правової політики повинен бути притаманний свій інструментарій.

Правове виховання і правове навчання органічно взаємопов'язані, оскільки припускають безперервний взаємозв'язок процесів цілеспрямованого формування свідомості особи законослухняного громадянина і правника-професіонала, включаючи етичні ідеали, правові настанови та ціннісні орієнтації, спеціальні, професійно необхідні характеристики. Украй важливо сформуванню відповідну мотивацію-позитивне ставлення до пізнаваного змісту і потребу до постійного розширення та поглиблення правових знань [7, С. 381].

Для підняття рівня правової культури молоді України перш за все необхідні чітка державна правова політика, у тому числі у сфері правового виховання, системний, науковий підхід до проведення правових заходів, скоординованість усіх зусиль державних органів, закладів освіти у цьому процесі.

На основі збалансованої державної правової політики в українській системі освіти створена та направлена атмосфера на виховання поваги до Конституції України, її правової системи в цілому, засудження порушень норм права, розгорнена активна боротьба за утвердження принципу соціальної справедливості і відродження етичних норм.

Держава повинна не тільки мати у своєму розпорядженні ефективні засоби підтримки правопорядку в суспільстві, а й саме своїми діями демонструвати позитивний приклад високої правової культури, дотримання законів, прав і свобод громадян також через виховання здобувачів освіти.

Завдання правової освіти в Україні визначені Конституцією України, яка виходить з того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека повинні стати щонайвищою соціальною цінністю. Як наслідок формування правової культури населення і перш за все підростаючого покоління має бути сьогодні однією з провідних складових діяльності всіх гілок влади України [7, С. 382].

Керівними документами, що визначають правову освіту в Україні, є: Національна програма правової освіти населення, Закон України «Про освіту», Програма розвитку юридичної освіти, Концепція національнопатріотичного виховання молоді та ін. Відповідно до цих документів і повинен здійснюватися процес правової освіти, спрямований на формування правової культури населення.

Основним органом, який повинен виконувати координаційну функцію з питань правової освіти в країні, відповідно до положень Програми розвитку правової освіти є

Всеукраїнська міжвідомча координаційно-методична рада з правової освіти населення. Метою роботи даної Ради є розроблення пропозицій щодо координації діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних та культурних закладів, наукових установ, видавництв тощо у сфері правової освіти, а також надання методичної допомоги в проведенні цієї діяльності. Важливим напрямком оптимізації правового виховання в сучасній Україні є створення багатоступеневої системи правової освіти, яка повинна забезпечити безперервність правовиховних дій на населення [7. С, 384].

Варто зазначити, що правова освіта в демократичному суспільстві повинна здійснюватися на всіх етапах життя особи: у сім'ї, дошкільних закладах, загальноосвітніх середніх школах, професійно-технічних навчальних закладах, у вищих навчальних закладах, установах післядипломної освіти, державних установах, на підприємствах, у фірмах різних форм власності, громадських організаціях, а також самостійно. Тільки така багатоступенева система правової освіти може забезпечити ефективність та формування необхідного рівня правосвідомості і правової культури. Кожний із таких етапів правової освіти повинен відповідати рівню розвитку людини і сприяти не тільки засвоєнню правових знань, а й формуванню чітких та сталих переконань щодо необхідності правомірної поведінки.

Отже, необхідність дослідження проблеми правового виховання здобувачів освіти безпосередньо впливає на формування та розвиток громадянської та соціальної компетентностей. Це обумовлює потребу в неухильному розвитку і досягненні високого рівня правової освіти та правової культури кожного громадянина, а це можна зробити шляхом вдосконалення навчальних програм освітніх закладів.

Список використаних джерел

1. Гетьман А. П. *Основні засади та напрями оптимізації правового виховання в сучасній Україні* / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян // *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Секція: Філософія права.*-№ 3, 2010.-С. 86-96.
2. *Закон України «Про повну загальну середню освіту»* // *Відомості Верховної Ради (ВВР).*-2020.-№ 31.-С. 226.
3. *Закону України «Про освіту»* // *Відомості Верховної Ради (ВВР).*-2017.-№ 38-39.-С. 380.
4. *Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, С. Є. Трубочова.-К.: Вид-во «К.І.С», 2004.-112 с.
5. *Концепція громадянського виховання*// *Інформаційний збірник Міністерства освіти України.*-2000.-№ 22.-С. 7–20.
6. *Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки* / О. І. Пометун // *Вісник програм шкільних обмінів.*-2005.-№ 23.-С. 18.
7. *Правове виховання в сучасній Україні : монографія* / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна.-2-ге вид., переробл. і допов.-Х. : Право, 2013.-440 с.
8. *Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів* / [Укладач Наталія Степанова.] -Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014.-44 с.

Судовий порядок захисту суб'єктів господарювання

Махно О. І.

бакалавр права,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: MakhnoOI@krok.edu.ua

Відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від посягань і незаконного втручання. Кожен має право звернутися за захистом своїх прав і свобод до компетентних міжнародних судових установ або компетентних органів міжнародних організацій, членом чи учасником яких є Україна, скориставшись усіма національними засобами правового захисту.

Проте таке право має бути не тільки гарантоване, але й належним чином забезпечене, оскільки вдосконалення судової системи є одним із пріоритетних завдань становлення демократії в українському суспільстві.

Головним методом протекції порушених прав і законних інтересів суб'єктів господарювання є судовий захист прав, який здійснюється від імені держави, що регулюється в першу чергу нормами Господарського процесуального кодексу України [1, с. 102].

Звернення до суду є правом товариства, підприємця, і угода про відмову від цього права є недійсною (ст. 2 ЦПК). Компанія-позивач може лише відмовити у вже поданому позові, але це ще більше позбавляє позивача права знову звернутися до суду з цими вимогами [2, с.12].

Здійснення правосуддя у господарських відносинах здійснюють господарські суди. У відповідності із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» систему спеціалізованих судових органів, якими здійснюється правосуддя у господарських відносинах, складають Вищий господарський суд України, апеляційні господарські суди областей, а також місцеві.

Порядок розгляду справ та інших питань судочинства визначається Господарським процесуальним кодексом України.

При зверненні до господарського суду з позовом щодо протекції власних порушених прав суб'єкти господарювання зобов'язані сплатити державне мито.

Суб'єкти господарювання (як позивачі, так і відповідачі) користуються рівними процесуальними правами в господарському судочинстві. Результатом судового вирішення господарського спору є рішення суду чи ухвала-офіційний акт, що пов'язує правову норму з конкретним юридичним фактом і поширює на цей факт дію норми, який встановлює права та обов'язки конкретних юридичних осіб [3, с. 163].

Рішення господарського суду набирає законної сили після закінчення десятиденного строку з дня його прийняття, а якщо в судовому засіданні було оголошено лише попередню та резолютивну частини рішення, воно набирає законної сили після спливу строку десяти днів з дня підписання рішення. У разі подання апеляційної скарги або апеляційної скарги прокуратурою рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним органом.

Зміст і структура судового рішення мають бути відповідними вимогам ст.84 ЦПК України. Ухвала суду складається зі вступної, описової, мотивувальної та резолютивної

частин. Надійний захист прав та інтересів суб'єктів господарювання забезпечує встановлений законом порядок перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, під час якого перевіряється законність і обґрунтованість рішень, ухвал і постанов, винесених господарськими судами.

Підсумовуючи, можна сказати, що проблема удосконалення судового порядку захисту прав суб'єктів господарювання залишається актуальною та потребує подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

- 1. Петруня В. В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2019. 20 с.*
- 2. Зельдіна О. Р., Хрімлі О. Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія. НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.*
- 3. Похиленко І. С. Способи судового захисту суб'єктів господарювання. Юридичний вісник. № 1 (54). 2020. с.162-166*

Парламентаризм України у воєнний час

Степаненко Н. В.

доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NataliaSV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206

Парламентаризм-це система представницьких органів влади, за якої чітко розподілені функції законодавчих і виконавчих органів і в якій вирішальну роль відіграє парламент як постійно діючий представницький орган влади [1]. Парламентаризм був, є і буде невід'ємною складовою демократії.

У процесі свого становлення парламентаризм суттєво видозмінився, набув нових якостей та функцій. Водночас він зберігає універсальну форму і за всіх відмінностей виконує типові завдання, що характеризує його значення в різні періоди історії та у різних системах.

На думку дослідниці з питань українського парламентаризму А. Погорелової, в Україні гостро відчувається потреба в якісній владі, тобто в міцній та єдиній владі. Адже поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову-це поділ суто функціональний, професійний. І нав'язані суспільству думки, дискусії щодо того, яка влада важливіша, є не лише продуктивними, а й хибними за своєю сутністю [2].

Сутність парламентаризму полягає у збереженні пріоритету демократичного представництва за фактичного дистанціювання представників від виборців, які делегували їм на обмеженій часовими рамками термін свою волю і владу [3]. Законодавча влада, хоч і має найвищий статус, але є владою від народу, якому належить верховна влада.

Під час повномасштабного вторгнення Росія атакувала суверенітет, політичну незалежність та територіальну цілісність України. Її збройний напад також є нападом на український конституційний лад. Україна-конституційна демократія, в якій функціонує принцип верховенства права. Росія використовує військову силу з метою впровадження неконституційних змін в Україні поза правилами, інститутами та процедурами, встановленими Конституцією України [4].

У зв'язку з військовою агресією в Україні виникла необхідність заснування дієвого механізму збереження повноцінної та результативної роботи органів державної влади, реагування на швидкі зміни ситуації, з'явилася потреба адаптувати законодавство до реалій війни, дуже швидко розробляти та приймати відповідні закони, майже з нуля.

Конституційна більшість депутатів продовжила працювати як єдиний законодавчий орган-у надзвичайних умовах виконували свої функції. Ще ніколи український парламент не мав такого досвіду. Президент фактично передав законодавчу роль у формуванні внутрішньої політики уряду і депутатам. Подані президентом за цей час законопроекти-виключно ратифікації, укази та символічні проекти законів, які стосувалися питань зовнішньої політики, безпеки та оборони (що, до речі, чітко відповідає розподілу повноважень за Конституцією).

Від початку повномасштабного вторгнення Верховна Рада України дуже багато попрацювала, навіть встановила рекорд із кількості прийнятих законів за одну сесію

(ухвалено 229 законів). Маємо дані про пленарний час: половина законопроектів, прийнятих у першому читанні, була розглянута менш ніж за 41 секунду; 90% законопроектів у першому читанні депутати розглядали менше двох хвилин; половину всіх законопроектів, що пройшли обидва читання, законотворці розглядали в сесійній залі менше шести хвилин. Зумовлено це необхідністю негайно реагувати на реалії повномасштабної війни; загрозою безпеці народних депутатів під час засідань Верховної Ради, - Росія неодноразово «обіцяла» удари по «центрах прийняття рішень» та відсутністю онлайн-трансляцій засідань, а отже й потреби виголошувати розлогі промови, націлені на виборців. Але ефективність роботи не дорівнює якості. Нові реалії війни і «турборежим» воскресили старі та створили нові «баги» в системі законотворчості [5].

Також вдвічі зменшився час, який потрібен для прийняття депутатських законопроектів. Звертає також увагу те, що половину від усіх депутатських законопроектів було прийнято за менш ніж 5 днів березня 2022 року через потребу у швидкій адаптації до умов воєнного стану. На чверть зменшився час, потрібний для прийняття законопроектів Президента. Єдиний суб'єкт, в якого зросла кількість часу від реєстрації до прийняття в першому читанні та в цілому, це Уряд. Такі показники для Уряду обумовлені міжнародними угодами та ратифікаціями, що були давно зареєстровані і довго очікували свого розгляду [6].

Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України у період з січня по грудень 2022 року провів 44 засідання, на яких розглянуто 120 питань. Ухвалено 62 висновки на законопроекти, з яких його визначено головним і 11 експертних висновків на відповідність оформлення та реєстрації проектів законів України вимогам закону, Регламенту Верховної Ради України та прийнятим відповідно до них нормативно-правовим актам [7].

Чи можемо ми бути впевненими, що всі вони якісно виписані й проаналізовані або принаймні прочитані? Ні. Чи знаємо ми, як ці ухвалені рішення вплинуть на країну надалі, зокрема після закінчення війни? В умовах сьогодення це неможливо оцінити.

Необхідно також відмітити, що нові повноваження Верховної Ради та Президента можуть з'явитися лише через зміни до Конституції, що заборонено під час воєнного стану. Потреба в адаптації законотворчого процесу до умов воєнного стану створила ще одну незвичну парламентську практику – закони, в яких під однією назвою ховаються кілька різних за предметом регулювання та змістом законів. Зазвичай такі закони мають один зміст і спрямованість на етапі першого читання. Та потім до них вносять поправки, якими фактично додають абсолютно нових положень, що не тільки не розглядалися під час першого читання, а й належать до іншої сфери регулювання.

Наприклад, Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [8]. В редакції першого читання він стосувався розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями. Але на етапі поправок до другого читання було додано положення, якими розширюються повноваження Верховної Ради та Президента. Зокрема, на основі цих нових норм звільнено Уповноважену Верховної Ради з прав людини Людмилу Денісову. Нові положення, додані до другого читання, не лише стосувалися зовсім іншої теми, а й порушували Конституцію, адже розширювали повноваження Верховної Ради та Президента.

Новації законодавства у різних сферах діяльності Верховної Ради України:

- розподіл повноважень парламенту щодо визначення особливостей діяльності військових адміністрацій, обрання та звільнення посадових осіб;
- обмеження повноважень у фінансовій сфері;
- реалізація права на інформацію щодо розміщення на офіційному веб-сайті законопроектів, прийнятих законів України;
- форматування роботи фракцій;
- спроби переведення сесій та порядку голосування до онлайн формату;
- організації діяльності Ради та обліку робочого часу народних депутатів України.

Варто зауважити, що після скасування воєнного стану Раді та Кабміну, із залученням експертів громадянського суспільства, потрібно буде провести ревізію прийнятих поспіхом законів, аби виключити можливі негативні наслідки в період мирного життя.

«Якою б не була страхітливо руйнівна війна, яким би брудним ураганом не пройшла вона по Україні, її величезне позитивне значення для історії українського народу безперечно. У цій пожежі, хаосі й крові злились воедино всі українські землі. І якою б не була, очевидно на початку їхня доля тяжкою і трудною, в кінцевому рахунку український народ робить рішучий і неминучий крок вперед», - написав у щоденнику О. Довженко у 1944 році [9]. Дійсно ці слова є актуальними і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Парламентаризм. URL: Вікіпедія ([wikipedia.org](https://uk.wikipedia.org))
2. Погорєлова А. Культура парламентаризму – культура демократії // Віче. –2003. –№ 4. –С. 17.
3. Парламентаризм у державному управлінні –основа функціонування сучасної нашої держави та формування майбутніх державників (golos.com.ua)
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Як працює Верховна Рада в умовах війни-плюси та мінуси закритого режиму URL: (zn.ua)
6. Моніторинг роботи Верховної Ради ІХ скликання за 7 сесію (нів року війни) URL: [Monitoring_7-9-1.pdf](https://parlament.org.ua/monitoring_7-9-1.pdf) (parlament.org.ua)
7. Новини комітетів-Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України у період з січня по грудень 2022 року провів 44 засідання, на яких розглянуто 120 питань. URL: Офіційний портал Верховної Ради України (rada.gov.ua)
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.03.2022 № 2259-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>
9. Щоденник-Олександр Довженко. URL: Бібліотека Української Літератури-UkrClassic.com.ua

Окремі питання правового регулювання інституту деліктної відповідальності публічних суб'єктів

Француз-Яковець Т. А.

*д. ю. н., професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua*

Гавриленко О. О.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HavrylenkoOO@krok.edu.ua*

Разом з проголошенням основних прав і свобод людини та створенням дієвих механізмів забезпечення їх реалізації, важливе місце в сфері утвердження прав і свобод людини займає створення ефективних правових механізмів їх захисту. На сьогоднішній день існує низка таких механізмів, серед яких одним з основних є інститут деліктної відповідальності публічних суб'єктів.

Незважаючи на те, що законодавство покладає на публічних суб'єктів, зокрема, на державу, обов'язки з утвердження та дотримання прав і свобод людини і що в своїй діяльності публічні суб'єкти та органи влади, через які вони реалізують свої повноваження, мають керуватися такими правами і свободами, на практиці виникають ситуації, коли публічні суб'єкти завдають шкоди фізичним і юридичним особам. Як результат постає питання про відшкодування такої шкоди та пов'язаних з цим проблем як теоретичного, так і практичного характеру.

Так, однією з теоретичних проблем правового регулювання відшкодування шкоди завданої публічними суб'єктами є відсутність у науковому колі єдиного погляду щодо питання можливості притягнення публічних суб'єктів до деліктної відповідальності незалежно від їх вини. Зокрема, одна група науковців, до якої можна віднести Бурлаку І. В. та Паришкура В. В., підтримують ідею можливості притягнення публічних суб'єктів до деліктної відповідальності незалежно від вини, а інша група науковців, до представників якої можна віднести, наприклад, Кanzaфарову І. С. та Заїку Р. Ю., вважають, що при відсутності вини притягнути публічних суб'єктів до деліктної відповідальності не можна [1, с. 7-8; 2, с. 67; 3, с. 20; 4, с. 12]. Погоджуючись з думкою науковців першої групи, вважаємо, що, незважаючи на наявність великого масиву досліджень щодо даного питання, дослідження можливості настання безвинної деліктної відповідальності публічних суб'єктів досі є актуальним.

Також, варто відмітити, що на сьогоднішній день в науці цивільного права дуже невелика увага присвячена дослідженню питання визначення поняття публічного суб'єкта саме в контексті притягнення таких суб'єктів до деліктної відповідальності. Наслідком цього є наявність в науковій літературі великої кількості варіантів термінів, що використовуються для позначення безпосередніх суб'єктів відповідальності за шкоду завдану органами влади або їх посадовими чи службовими особами: «суб'єкт публічного права», «утворення публічно-правового характеру», «юридична особа публічного права» та інші [5, с. 66]. Такий стан речей впливає на якість наявної наукової бази щодо інституту деліктної відповідальності публічних суб'єктів. Саме тому варто приділити більше уваги дослідженню цьому питанню. В свою чергу, пропонуємо використовувати

категорію «публічний суб'єкт», зокрема, через те, що вона найбільш чітко характеризує суб'єктів відповідальності за шкоду, завдану органами влади або їх посадовими чи службовими особами, яких вказує законодавець у ст. ст. 1173-1176 ЦК України: держава, Автономна Республіка Крим, органи місцевого самоврядування [6].

Окрім проблемних питань теоретичного характеру є також проблемні питання правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів, які мають практичне значення.

Серед таких питань, зокрема, варто виділити проблему відсутності законодавчого акту, який регулював би порядок виплати відшкодування шкоди, завданої органами влади або їх посадовими чи службовими особами. Відсутність такого механізму виплати коштів потерпілим особам є великою проблемою, що позначається на ефективності застосування інституту деліктної відповідальності як інструменту захисту прав та свобод. Саме тому розробка такого законодавчого акту має бути одним із майбутніх пріоритетів національного законодавця. Варто відмітити, що у Верховній Раді України вже був зареєстрований проект Закону України «Про відшкодування шкоди, завданої фізичним або юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень», проте він так і не був прийнятий [7].

До практичних проблем правового регулювання також варто віднести незгодженість судової практики щодо питання можливості застосування норми ст. 1175 ЦК України у випадку, якщо нормативно-правовий акт було визнано неконституційним. Так, ст. 1175 ЦК України передбачає відшкодування шкоди публічними суб'єктами у випадку, якщо шкода була завдана нормативно-правовим актом, який було визнано незаконним та скасовано. Оскільки в даній статті прямо не вказано про відшкодування шкоди, завданої нормативно-правовим актом, що було визнано неконституційним, суди по-різному вирішують питання про застосування даної норми в таких ситуаціях: одні суди приймають рішення на користь позивачів, застосовуючи норму ст. 1175 ЦК України, інші ж відмовляють у задоволенні вимог на підставі норми даної статті [8; 9]. Підтримуючи позицію щодо можливості застосування норми ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої нормативно-правовим актом, який було визнано неконституційним, вважаємо, що дане питання потребує більш детального наукового дослідження. Окрім цього існує необхідність надання судами вищих інстанцій роз'яснень щодо застосування норми ст. 1175 ЦК України в таких випадках. Це сприятиме узгодженості судової практики у даній категорії справ і позначиться на ефективності захисту потерпілих осіб.

Підбиваючи підсумок хотілося б відмітити, що проведення досліджень щодо вищезгаданих, а також інших проблемних питань правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів та пошук шляхів їх вирішення, сприятиме розвитку інституту деліктної відповідальності як одного з основних інструментів захисту порушених прав фізичних та юридичних осіб, що неодмінно позитивно відобразиться на всій системі інструментів захисту прав та свобод в цілому.

Список використаних джерел

1. Бурлака І. В. *Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2015. 22 с.*
2. Паршикура В. В. *Проблемні аспекти цивільно-правової відповідальності без вини. Вісник Вищої ради*

юстиції. Київ, 2010. № 2. С. 66-74.

3. Канзафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. докт. юрид. наук. Київ, 2007. 37 с.

4. Заїка Р. Ю. Юридична природа цивільно-правової відповідальності без вини. Юридична наука. 2014. № 5. С. 7-14.

5. Лавренюк А. В. Суб'єкт публичного права: єдинство поняття как многоаспектного явления в российской правовой системе. Вестник ТГУ. Гуманитарные науки. Право. Выпуск 1 (45). 2007. С. 64- 67.

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.01.2023).

7. Про відшкодування шкоди, завданої фізичним або юридичним особами незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень: проект Закону України від 14.01.2008 р. № 1344. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1344&skl=7 (дата звернення: 19.01.2023).

8. Рішення Печерського районного суду міста Києва від 13 березня 2012 р. судова справа № 2-181/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22089287> (дата звернення: 19.01.2023).

9. Постанова Запорізького апеляційного суду від 16 травня 2019 р., судова справа № 335/13280/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81781981> (дата звернення: 19.01.2023).

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Торгова система трейдера. Варіанти налаштування ковзних середніх

Савченко В. Ю.

*аспірант кафедри національної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SavchenkoVY@krok.edu.ua*

Однією з тенденцій світового економічного розвитку останніх 40 років є фінансіалізація (англ. financialization) ВВП [1]. Зростає як частка, яку фондовий ринок привносить до ВВП, так і кількість фінансових інструментів, які котируються на фондових біржах та варіантів доступу до роботи з ними. Відповідно, зростає кількість торговців даними активами: як інституціональних, так і роздрібних.

Торгові операції даними учасниками ринку можуть виконуватись як дискретно (не регулярно, коли рішення про вхід-вихід з позиції робиться на основі різних змінних чинників), так і системно (коли рішення по операції виконуються регулярно на основі системи правил). У випадку використання системи перед кожним учасником постає проблема її побудови та постійної актуалізації.

Така торгова система в загальному складається з 2 частин:

1. алгоритму для прогнозування руху ціни цільового фінансового інструменту,
2. алгоритму визначення параметрів угоди та її виконання.

Існують різні підходи до побудови алгоритму, який відповідає за прогнозування руху ціни, в основі можуть бути:

- паттерни технічного аналізу (трикутники, канали і т.д.);
- вказівки технічних індикаторів (середні, осцилятори і т.д.);
- результатів фундаментального аналізу (зміни ВВП, інфляції, облікової ставки і т.д.);
- новини (економічні, політичні);
- алгоритми на основі штучного інтелекту;
- паттерни аналізу японських свічок (молот, зоря і т.д.);
- даних по обсягам торгів по конкретним інструментам чи їх групам (денний, тижневий обсяг, розподіл обсягу за біржовим стаканом і т.д.);
- даних по операціям інсайдерів чи великих учасників ринку;
- інше (тенденції в соцмережах, обсяги торгівлі відповідних опціонів та багато ін.).

Один із варіантів розробки алгоритму, який доступний багатьом роздрібним трейдерам, - з використанням індикаторів технічного аналізу [2]. Індикатори, в свою чергу, можуть бути як стандартними для конкретної торгової платформи, так і кастомними-розробленими та інтегрованими в торгову платформу додатково до стандартних (залежить від можливостей програмного забезпечення, яке використовується в роботі).

Розглянемо варіант створення підсистеми прогнозування на основі ковзних середніх (індикатор MA, exponential moving average) в платформі MT4. Існують різні варіанти налаштування даних індикаторів. В рамках даної роботи ми розглянемо такі:

- використаємо прості та експоненційні MA;
- візьмемо такі класичні періоди: 5, 10, 20, 50, 100, 200 та найближчі співставні з

ними періоди на основі чисел Фібоначчі: 5, 8, 21, 55, 89, 233.

Тестування проведемо за такими умовами:

- інструмент-валютна пара EURUSD (серед валютних пар-найпопулярніший за обсягом денних торгів);
- графік-тижневий коритування;
- період-2000-2022 рік, при цьому дані за період 2000-2020 використаєм для пошуку оптимальних налаштувань технічного індикатора, а період 2020-2022 для перевірки результатів його застосування;
- точка входу-початок торгової сесії тижня;
- точка виходу-початок наступної торгової сесії, вихід виконується за умови, що сигнал змінився;
- розмір лота-0,01 стандартного;
- результати відображаємо в дол. США (\$);
- історію котирувань завантажимо з терміналу (ресурс MetaQuotes);
- в роррахунках не враховуєм гепи, просковзування та спреди при виконанні операцій.

Критерії відбору інструмента для формування системи візьмемо наступні:

- результати використання індикатора демонструють кращий результат одночасно як на діапазоні пошуку, так і на діапазоні перевірки;
- за відсутності такого варіанту, відбираєм той індикатор, який демонструє наступні за значенням результати на обох діапазонах котирувань.

Результати розрахунків відобразимо в таблиці нижче.

Таблиця 1. Результати застосування ковзних середніх з різними налаштуваннями.

Роки МА	2000-2020 Результат, \$	2020-2022 Результат, \$
5 c.s.	6268	296
5 e.f.	-1958	793
10 c.s.	3671	992
10 c.e.	199	693
8 f.s.	446	-252
8 f.e.	3640	891
20 c.s.	10063	1597
20 c.e.	99	1335
21 f.s.	7741	1344
21 f.e.	-665	1334
50 c.s.	-1831	945
50 c.e.	5196	1118
55 f.s.	-1832	945
55 f.e.	6223	1216
89 f.s.	3625	234
89 f.e.	1869	1184
100 c.s.	76	-663
100 c.e.	3737	1163
200 c.s.	-440	1540
200 c.e.	-2128	985
233 f.s.	2155	417
233 f.e.	-2561	1135

Пояснення: c.-classical level, f.-Fibonacci level, e.-exponential moving average, s.-simple moving average.

Висновки, які можемо зробити з таблиці, подані нижче.

1. короткострокові середні:

- 5 проста середня на діапазоні пошуку демонструє кращі результати, ніж інші середні, однак доцільність її використання не підтверджується на діапазоні перевірки;
- 10 проста середня демонструє результати, які задовольняють заданим критеріям відбору;
- Відмітимо, що 8 експоненційна середня демонструє лише третій результат серед короткострокових індикаторів;

2. Середньострокові середні:

- 20 проста середня демонструє результати, які задовольняють заданим критеріям відбору;
- Відмітимо, що 21 та 55 середні показують тільки другий та третій результати відповідно;

3. Довгострокові середні:

- 100 експоненційна середня демонструє результати, які задовольняють заданим критеріям відбору;
- Доцільність використання 89 та 233 середніх не підтверджується взагалі;
- Використання 200 простої середньої генерує найкращий результат на діапазоні перевірки, проте її застосування не є доцільним згідно даних з діапазону тестування.

4. Прості середні краще використовувати для генерування торгових сигналів на коротко та середньострокових часових діапазонах, а експоненційні-на довгострокових.

Виходячи зі сказаного вище, можемо зробити висновок, що для побудови торгової системи для валютної пари EURUSD (з умовами, наведеними в параметрах тестування) можна використовувати 10 просту, 20 просту та 100 експоненційну ковзну середні. Використання на коротких періодах експоненційних, а на довгих періодах простих-не є доцільним. Використання специфічних рівнів Фібоначчі в налаштуваннях середніх є неоднозначним та потребує детальнішого тестування.

Список використаних джерел

1. *Gerald Epstein. Financialization, Rentier Interests, and Central Bank Policy. June, 2002. URL: http://peri.umass.edu/fileadmin/pdf/financial/fin_Epstein.pdf*
2. *Cornelius Luca. Technical Analysis Applications. New York: McGraw Hill Professional. 2004. 328 c.*

Вплив політики Пенсійного фонду України на соціально-економічний розвиток суспільства

Герасименко Мирослава Миколаївна

магістрантка спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Соціально-економічний розвиток-це важливий процес підвищення якості життя населення України, що є основним завданням органів держаної та місцевої влади. Як цілі соціально-економічного розвитку суспільства використовуються такі, як збільшення доходів, поліпшення освіти, харчування та охорони здоров'я, зниження рівня злиднів, оздоровлення довкілля, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя. Одним із центральних органів, який забезпечує належний соціально-економічний розвиток суспільства, є Пенсійний фонд України. Він реалізує державну політику у сфері пенсійного забезпечення та веде облік осіб, які підлягають виплаті пенсій на за ст. 7 Закону України "Про загально обов'язкове державне пенсійне страхування". Наразі пенсійна реформа відбуватися за напрямками: реформування солідарної системи; створення обов'язкової накопичувальної системи в межах загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; розвиток недержавного пенсійного страхування, тобто добровільної системи, до якої залучатимуться недержавні пенсійні фонди [5].

Параметри реформування пенсійної системи визначаються загальною економічною ситуацією, зокрема розвитком ринку праці та рівнем сплати внесків, а також демографічними процесами, насамперед віком виходу на пенсію і рівнем смертності у різних вікових групах.

Питання діяльності пенсійних фондів цікавлять багатьох учених і є актуальним в наш час. Тому їм приділяється багато уваги з боку науковців у сучасних економічних публікаціях. Зокрема, значний внесок у розробку цього питання зробили такі науковці як В. І. Грушко, А. М. Марущак, А. І. Гнатовська, І. І. Румик, Т. П. Латковська, М. С. Яковленко, М. О. Городецька, Ю. І. Скулиш, О. В. Насібова, І. Я. Чугунов, Т. Боголіб, З. Варналій, М. Долішній, Р. Масгрейв, К. Ерроу. Ч. Тібу, Х. Ціммерман та інші.

Аналіз досліджень з даної теми дозволяє зробити висновок, що в науковій літературі ще недостатньо висвітлені питання впливу сучасної політики Пенсійного фонду України на соціально-економічний розвиток суспільства.

Мета дослідження полягає в дослідженні теоретичних аспектів пенсійного забезпечення на основі аналізу сучасного стану політики Пенсійного фонду України та розробки пропозицій щодо її покращення в контексті соціально-економічного розвитку суспільства.

Питання пенсійного забезпечення для України є одним з найважливіших на сучасному етапі соціально-економічного розвитку. Це один із головних видів цільової підтримки незахищених верств населення.

Функціонування пенсійної системи є одне з необхідних умов розвитку всіх сфер національної економіки. Стабільна пенсійна система, яка забезпечує пенсіонерам гідний рівень життя та стимулює якісну освіту для активної та тривалої трудової діяльності, є основою соціальної стабільності та фінансової безпеки, довгострокової конкурентоспроможності та одним із визначальних напрямів національної стратегії.

Для сталого розвитку пенсійного забезпечення в Україні є гарантування громадянам соціально прийняттого рівня пенсійного забезпечення за обов'язкової довгострокової збалансованості та стійкості пенсійної системи [2; 6].

Основними завданнями Пенсійного фонду України є: реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань; виконання інших завдань, визначених законом [3, с.18].

Важливим питанням є реформування пенсійної системи України, бо це велика сфера, яка забезпечує належне соціальне забезпечення населення. Метою пенсійної реформи є відновлення пенсійної справедливості-сьогодні і в майбутньому. Якщо хтось усе життя чесно працював, йому має бути гарантована гідна пенсія. Крім того, невід'ємною частиною пенсійної реформи є впровадження європейських стандартів функціонування органів Пенсійного фонду України. Використання сучасних інформаційних та управлінських технологій, а також єдиних стандартів якості обслуговування громадян мають зробити надання послуг українцям зручним та ефективним.

Сьогодні, коли тривалість нашого життя зростає, кількість народжуваності падає, кількість людей, які виходять на ринок праці, падає, впровадження державної політики пенсійного забезпечення зможе позитивно вплинути на соціально-економічний розвиток суспільства:

1. Проведення обов'язкової щорічної індексації пенсій та запровадження справедливого механізму нарахування виплат пенсіонерам за віком та за інвалідністю.
2. Забезпечити дотримання прав внутрішньо переміщених осіб, у тому числі тих, хто проживає на тимчасово окупованих територіях, на відповідні пенсії.
3. Запровадження другого рівня пенсійної системи-накопичувальної системи пенсійного страхування. Це дозволяє диверсифікувати джерела пенсійного забезпечення та збільшити розмір пенсійних виплат.
4. Розширення функціональності порталу електронних послуг Пенсійного фонду України та автоматизація процесів у системі пенсійного страхування.
5. Посилення відповідальності за ухилення від сплати та несплату єдиного внеску на соціальне страхування та інших обов'язкових внесків до Пенсійного фонду України.
6. Зміна стимулів сплати одноразового внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування.
7. Забезпечення ефективного державного нагляду за використанням коштів Пенсійного фонду України.
8. Уніфікація та приведення законодавства про діяльність недержавних пенсійних фондів у відповідність із законодавством ЄС з метою підвищення рівня захисту майнових прав та інтересів учасників накопичувальної пенсійної системи [1].

Отже, політика держави в сфері пенсійного забезпечення, яка реалізується через Пенсійний фонд України, займає вагоме місце в належному забезпеченні соціально-економічного розвитку суспільства. Щоб підвищити рівень соціальної захищеності особливих верств населення потрібно реформувати пенсійну систему України, призвести у відповідність до європейських стандартів, поступового запровадження накопичувальної пенсійної системи, тощо.

Список використаних джерел

1. Гідне пенсійне забезпечення. Урядовий портал. URL: <https://www.kmi.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/pensijna-reforma>
2. Городецька М. О. Сучасний стан пенсійної системи України: основні напрями реформування та перспективи подальшого розвитку. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2019. №14. URL: <https://ef.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/01/visnyk-14.pdf#page=39>
3. Жайворонок І. Р. Державне регулювання системи пенсійного забезпечення: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2021. 234 с.
4. Чугунов І. Я., Насібова О. В. Фінанси пенсійного забезпечення: монографія. Київ: КНТЕУ, 2017. 248 с.
5. Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2620-20#Text>
6. Пенсійна система: підручник / В. І. Грушко, Ю. І. Скулиш, С. М. Лантєв, В. Г. Фатхутдінов, А. Й. Француз, І. І. Румик, О. О. Пилипенко; За ред. В. І. Грушка, Ю. І. Скулиш; Університет «КРОК». 4-те вид., доп. і перероб. Київ, 2019. 512 с.

Соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів, підприємств та бізнесу

Пижьянов С. К.

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: PyzhianovsK@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-6068-6022

Управлінські, соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання, питання державного управління та місцевого самоврядування і безпеки держави, сталий розвиток сфери виробництва в умовах глобальних фінансово-економічних, продовольчих та екологічних викликів, економічна та інвестиційна політика держави в умовах перебудови публічного управління, сучасні комунікації та електронне управління в умовах розвитку інформаційного суспільства-це актуальні напрями дослідження, які потребують вивчення дослідження та негайного їх розв'язання.

Вирішення зазначених завдань є можливим виключно за умови поєднання наукових та теоретичних здобутків та досвіду представників різних регіонів та галузей України.

Сучасне суспільство та держава прагне до постійного зростання рівня та умов життя, які забезпечують сталий економічний розвиток. Вибір і обґрунтування механізмів, котрі обумовлюють соціально-економічний розвиток, опираються на внутрішні та зовнішні інтереси країни, які пов'язані з реалізацією пріоритетів розвитку та стратегій виконання стратегій держави, регіонів та суб'єктів господарювання.

Головні постулати теорії соціально-економічного розвитку як незворотний, закономірний можна представити процес змін технологічного способу виробництва, які характеризуються поєднанням еволюції із постійним зростанням. Соціально-економічний розвиток є одночасно глобальним та індивідуальним, має регіональну сутність [3].

Соціально-економічний розвиток можна розуміти як складний процес, який відображає зростання соціально-економічної системи загалом, що здійснюється через кількісні і якісні зміни не лише у сфері виробництва, інвестицій, розподілу і споживання, але й:

- технологій та техніки виробництва;
- методів управління;
- економічної політики держави;
- характеру та якості інститутів, або правил гри, в рамках яких функціонує держава;
- культурних вподобань та цінностей;
- суспільних відносин, що виникають у зв'язку з процесом відтворення;
- стану природного середовища [1, с. 117].

Гальмуючим чинником соціального та економічного розвитку може стати асиметрія, основною ознакою якої є різна віддаленість країни та регіонів від критеріїв оцінки, якісного та кількісного показника, стандартів, середніх показників тощо. Країни, які інтенсивно розвиваються, з їхнім потенціалом за короткий проміжок часу можуть збільшити розрив порівняно з усіма іншими країнами, які перебувають на різних етапах соціально-економічного розвитку, що сповільнить тенденцію до соціально-економічного зростання країн з середніми можливостями та призведе до зниження показників країн з

низькими темпами соціально-економічного розвитку.

Якісні зміни економічного та соціального розвитку держави, її регіонів та бізнесу напряму пов'язані з децентралізацією влади як важливого елементу на шляху до ефективного інституційного, демократичного суспільства.

Одержані у результаті децентралізації повноваження та ресурси надають органам місцевого самоврядування більше можливостей для розвитку територій, створення сучасної освітньої, медичної, транспортної, житловокомунальної інфраструктури. Зацікавленості місцевої влади орієнтованій на розвиток інвестиційної привабливості своїх територій на благо громади, оскільки сплачені податки йдуть на підвищення якості життя мешканців цієї території. Різноманітні дозволи та реєстраційні документи для ведення бізнесу отримуються на місцях, громади можуть самостійно залучати інвестиції, сприяючи соціально-економічному розвитку [3].

Україна, яка почала реформу децентралізації у 2014 р. з прийняттям «Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади» та інших правових документів, знаходиться на початку шляху до зростання економіки, тому що ще залишається велика кількість невирішених питань, які пов'язані з специфікою адміністративно-територіальних одиниць, ресурсною та фінансовою основою, містобудуванням, земельними ресурсами, нерухомістю та іншими сферами місцевого підпорядкування [1, с. 119].

Враховуючи на бажання людства мати загальне уявлення про рівень соціально-економічного розвитку кожної країни, основні проблеми на цьому шляху, сильні та слабкі сторони, пріоритетні напрями розвитку та досягнення стабільності, сучасними світовими експертами.

Так, експертами Фонду Миру при складанні Індексу фрагільності (крихкості) держав протягом року аналізуються країни світу та пов'язані з ними інформаційні потоки за допомогою спеціального системного інструменту оцінки конфліктів (Tool for Assessing Conflict). Аналіз проводиться на підставі 12-ти критеріїв-так званих «індикаторів уразливості» держав, які об'єднані в три групи: соціальні, економічні та політичні.

За Індексом неіездатності держави (Failed States Index), з 2014 року перейменованим в Індекс крихкості держав (The Fragile States Index), який характеризує здатність (нездатність) держави контролювати цілісність своєї території, політичну, економічну та демографічну ситуацію в країні, а також сталість її державних інститутів, Україна отримала не найкращі результати, опинившись у складі нестабільних країн.

У 2020 р. Україна за Індексом фрагільності держави має показник 72,6, тоді як у 2014 р. її показник становив 67,2, що свідчить про погіршення цього показника на 5,4 в. п за розглянутий період. Найкращі показники демонструє Фінляндія, яка посідає 178 місце у рейтингу, її Індекс фрагільності становить 17,9 в. п. У рейтингу 178 країн світу 2020 р. Україна посіла 86 місце, знизивши свій показник на 4 в. п. порівняно з 2019 р. та на 27-порівняно з 2014 роком, що підтверджує нестабільність її положення [2, с. 17].

Отже, на основі проведеного дослідження можна ствержувати, що собливості соціально-економічного розвитку залежать від базових характеристик країни, котрі вона має на момент оцінки, залежно від стадії її економічного розвитку. Для України, яка перебуває на етапі перехідної економіки, гальмуючим чинником є асиметрія, характерною ознакою якої є різний рівень благополуччя, з віддаленістю країни від критеріїв оцінки, стандартів, середнього значення, гіперболізована посткризовим станом країни.

Даний стан вимагає мобілізації зусиль з боку держави, реіонів та бізнесу й наповнення реформ соціальним змістом, успішна реалізація яких напряду залежить від результатів децентралізації та інших стратегічно важливих рішень. Питання, розглянуті автором, залишаються достатньо актуальними і потребують подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Пилипенко Г. М. Соціально-економічний розвиток суспільства : сутність та фактори впливу // *Економічний простір: електрон. версія журн.* 2016. Вип. № 106. С. 115-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_106_13.
2. Полуяктова О. В. Прискорення соціально-економічного розвитку суспільства: економіко-політичні аспекти. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2021. № 16. С. 16-19.
3. Садковий В. П. Основні економічні механізми державного регулювання входження в європейський простір сучасної вищої освіти України // *Державне будівництво: електрон. версія журн.* 2013. № 1. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/2/10.pdf>

Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку

Костильова Вікторія Володимирівна

магістрантка спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Румик Ігор Іванович

науковий керівник,

професор кафедри національної економіки та фінансів, д. е. н.,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

На сьогоднішній день ваговими суб'єктами системи недержавного пенсійного забезпечення, як найбільш законодавчо захищених та здатних акумулювати значні обсяги довгострокових фінансових ресурсів, є недержавні пенсійні фонди (надалі-НПФ).

В Україні так, як і в усьому світі недержавні пенсійні фонди являють собою так звану систему накопичення коштів для забезпечення пенсії, додаткової до державної та функціонують у трьох формах: відкриті, професійні та корпоративні [1, с. 321]. Два останніх види призначені для людей, які об'єднані однією професією чи працюють на одному підприємстві. Перші-відкриті абсолютно для всіх. В незалежності від виду фондів, недержавне пенсійне забезпечення є виключним видом діяльності НПФ, який на підставі рішення засновників не має на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками. Весь прибуток НПФ розподіляється між учасниками Фонду.

Якщо описати схему роботи відкритих НПФ, то вона виглядає наступним чином: людина протягом кількох років платить внески до НПФ, а професійний учасник ринку капіталу-компанія з управління активами інвестує ці кошти при мінімальному рівні ризиковості, але з максимально ефективною прибутковістю. За настанням передбачених законодавством умов для отримання належних учаснику коштів (досягнення пенсійного віку, критичний стан здоров'я, тощо) НПФ починає здійснювати відповідні виплати регулярними платежами або одноразово.

Участь у НПФ дозволяє громадянам отримувати такі види виплат:

- виплата на визначений строк (строком не менш, ніж на 10 років);
- одноразова виплата (критичний стан здоров'я, виїзд на постійне місце проживання за кордон та виплата коштів спадкоємцям).

Наразі, в нашій країні налічується більше 60 НПФ, найбільша кількість з яких зосереджена у м. Києві-40, або 69,0% від загальної кількості діючих НПФ. Загальна кількість учасників, станом на 2021 рік становила 888,3 тис. осіб, тоді як в 2020 році-879,9 тис. [3].

НПФ самостійно не надає послуги з недержавного пенсійного забезпечення, а на підставі відповідних договорів обслуговується такими професійними учасниками ринку капіталу, як:

- Адміністратор НПФ-укладає пенсійні контракти з вкладниками, веде облік пенсійних внесків та інвестиційного доходу на індивідуальних пенсійних рахунках учасників, здійснює нарахування та виплату пенсійних коштів;
- Компанія з управління активами (надалі-КУА)-забезпечує примноження пенсійних

коштів шляхом їх інвестування в різні фінансові інструменти (акції, облигації, депозити, інше) відповідно до вимог законодавства;

- Банк зберігач-контролює дотримання таких вимог, проводить операції з перерахування пенсійних коштів та забезпечує зберігання активів.

Одним з головних завдань, що постають перед недержавними пенсійними фондами, - це мобілізація фінансових ресурсів, трансформація їх в інвестиційний капітал з здійсненням виплат учасникам НПФ у майбутньому.

Також слід відмітити, що для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ зможуть забезпечити захист коштів учасників від інфляційних процесів і при цьому отримувати певний приріст капіталу.

Станом на 30.09.2021 року основними напрямками інвестування пенсійних активів НПФ стали державні цінні папери (46,3%), грошові кошти на рахунках у банках (35,0% інвестованих активів), облигації підприємств, емітентами яких є резиденти України (9,7%), об'єкти нерухомості (3,1%), облигації внутрішніх місцевих позик (2,5%) [3].

За даними УАІБ, загальна чиста вартість активів (ЧВА) 55 недержавних пенсійних фондів станом на 31.01.2022 рік, становила 2172,74 млн грн. Відповідно до показників попереднього періоду, загальне збільшення чистої вартості активів склало + 24, 14 млн грн [4].

Враховуючи вищезазначене, слід наголосити на перевагах НПФ:

- по-перше, кожен учасник залишається власником своїх коштів і щоденно може їх контролювати. У випадку незадоволення діяльністю конкретного фонду, можна перевести гроші до іншого відкритого НПФ;

- по-друге, ці структури не є комерційними, тому всі активи НПФ є коштами учасників та йдуть на майбутню пенсію (зрозуміло, за відрахуванням передбачених законодавством витрат на обслуговування НПФ);

- по-третє, діяльність НПФ жорстко контролюється Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та податковими органами.

Підсумовуючи, можна зазначити, що поступове збільшення кількості учасників НПФ позитивно впливатиме на формування фінансової культури, збільшуватиме рівень відповідальності населення в питаннях власних накопичень. За умов зростання реальних доходів та сформованої довіри населення до таких структур як НПФ, передбачуваним стане й активне залучення населення до участі в інших програмах ринків капіталу.

Водночас, враховуючи сучасний етап розвитку недержавних пенсійних фондів, зокрема й корпоративних, в Україні необхідне осучаснення регламентування правил роботи фонду з пенсійними накопиченнями. Окрім того, впровадження корпоративних пенсійних програм на підприємствах пов'язане з організаційними витратами. Тому для активізації розвитку даного сегменту недержавного пенсійного забезпечення вкрай важливим є його податкове стимулювання.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, пенсійне забезпечення, пенсійні виплати.

Список використаних джерел

1. Пенсійна система: підручник / В. І. Грушка, Ю. І. Скулиш, С. М. Лантєв, В. Г. Фатхутдінов, А. Й. Француз, І. І. Румик, О. О. Пилипенко; За ред. В. І. Грушка, Ю. І. Скулиш; Університет «КРОК». 4-те вид., доп. і перероб. Київ, 2019. 512 с.
2. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). URL: <https://www.nssmc.gov.ua>
4. Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ): URL: <https://www.uaib.com.ua>

Стан та тенденції розвитку криптовалютного ринку

Стригуль Наталія Олександрівна

магістрант спеціальності 072

«Фінанси банківська справа та страхування»,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Однією з новітніх і до кінця не вивчених інновацій у світі економіки є «криптовалюта». Під поняттям криптовалюти мається на увазі цифрові кошти, які не тільки зберігаються в електронних гаманцях, але й перекладаються між ними. Простою мовою: криптовалюта – це різновид цифрової валюти.

Сьогодні світ стоїть на порозі цифрової революції, яка торкнеться всіх сфер суспільного життя. Криптовалюти є однією з найактуальніших тем, коли йдеться про диджиталізацію економіки. У цьому дослідженні надається визначення криптовалют, а також окремо описується технологія блокчейна, що є основою їх функціонування.

Мета дослідження полягає в огляді ринків та видів криптовалют, а також приділено увагу найвідомішій у світі криптовалюти.

Будь-яка людина, яка має комп'ютерне обладнання потрібної потужності та володіє певним програмним забезпеченням може зайнятися майнінгом. Видобуток монети, набору зашифрованої інформації відбувається в процесі, коли обчислювальні потужності комп'ютера вирішують певні алгоритми з умовою постійного збільшення складності алгоритму [2, с. 684].

Паперові гроші та криптовалюта були розроблені для бартеру товарами та послугами. У всіх валют є свої плюси та мінуси. Побічними продуктами сучасного модернізованого суспільства є нові ідеї та технології, що допомагають покращити та спростити життя людей [1, с. 36].

Поступово поряд з паперовими та електронними грошима, вже у звичайної людини, починають з'являтися електронні криптовалюти. Самою відомою і швидкозростаючою, але все-таки спірною є біткоїн.

Звичайний громадянин знає про біткоїни мало, хіба що те, що вони мають дорогу вартість, у них немає фізичної форми і мають зв'язок з відеокартами. Вже зараз можна зрозуміти, що біткоїн впливає на економіку і, можливо, досить сильно. Деякі фахівці вважають, що незабаром біткоїн може стати основною валютою і братиме участь у угодах щодо обміну валют центральних та комерційних банків, у яких будуть власні криптовалюти [1, с. 37].

Популяризація криптовалюти у 2009-2010 роках та подальший розвиток швидше за все пов'язані з тиском урядів низки країн на суб'єкти бізнесу фінансового сектора своїх країн з метою виявлення та ліквідації чорних та сірих зон у фінансовій системі.

Курс Біткоїна станом на даний момент виглядає сильно переоціненим. Тим не менш, навіть при наступній як глибокій, так і не дуже значній корекції подальше зростання курсу Біткоїна цілком можливе [1, с. 39].

Таку гіпотезу можна висунути, базуючись на зростаючій популярності криптовалюти та попиту на неї. Можна, можливо припустити, що з кожним роком все більше компаній будуть пропонувати оплату платежів у криптовалюті, прагнучи не втратити як існуючих, так і потенційних клієнтів.

Криптовалюти є практично ідеальним способом проведення фінансових операцій

у тіньовому секторі.

Незважаючи на неоднозначне тлумачення подібної ситуації, такий стан речей також сприятиме подальшому підвищенні курсу Біткоіна.

Поява у світовій фінансовій системі якісно нового інструменту-криптовалют, які здатні спрощувати проведення платіжних операцій, здешевлюючи їх шляхом усунення посередників і при цьому надавати анонімність операціям, було очікувано та закономірно.

Яка з існуючих криптовалют стане превалюючою в фінансовій системі, на даний момент ще не можна прогнозувати, але фактом є те, що цей новий вид валют впевнено входить у повсякденне життя бізнесу та населення, і це може означатиме те, що в даний час світова економіка знаходиться на порозі непередбачуваних революційних змін.

Водночас об'єктивні процеси цифровізації економіки, а також ряд об'єктивних переваг криптовалют перед фіатними грошима дозволяють сподіватися, що якась блокчейн-валюта здатна стати основою економіки майбутнього, де всі розрахунки будуть здійснюватися в єдиній розподіленій мережі, і не служитимуть тільки засобом платежу, заощадження та міри вартості, а й одночасно трекером всієї системи господарювання [2, с. 682].

Впровадження нових технологій не знімає потреби здійснення стратегічного планування розвитку економіки, забезпечення сталого та пропорційного розвитку всіх її секторів та зростання добробуту громадян.

Підсумовуючи, зазначимо, сьогодні фіктивний капітал перетворює криптовалюти, на які спочатку покладалася роль тригера зміни світової фінансової системи, у чергову безплідну сутність капіталістичного реалізму, що використовується спекулянтами для особистого збагачення. А значить, криптовалюти вбудовуються в модель економічного хаосу, що має на меті подальшу централізацію світового капіталу [3].

З усього перерахованого вище можна зробити наступний висновок: криптовалюта є сучасним та цікавим рішенням багатьох важливих проблем, наприклад: інфляції. Ця грошова одиниця не залежить від економічної та політичної ситуацій у країні, а отже-стабільна.

Але її нинішнє становище на ринку валют показує нам, що багато властивостей даної валюти не приймаються устоем багатьох держав та успішно реалізуються лише в країнах 1-го порядку, модернізація яких значно процвітає над іншими.

Ймовірно, у майбутньому більшість країн перегляне свій погляд на криптовалюти і вони вийдуть на світовий ринок.

Список використаних джерел

1. Семеген І. Б., Дребот Н. П. Місце і роль криптовалюти у світовій економіці. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. Вип. 2. С. 36–39.
2. Москальов А. А., Попова Е. М. Криптовалюта на сучасній економічній арені та перспективи розвитку bitcoin, ripple. *Молодий вчений*. 2018. №3. С. 680–684.
3. Зозуля Н. Криптовалюта в Україні та світі: регулювання, правовий статус та оподаткування. *Українське право*. 2018. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kryptovalyuta-v-ukrayini-ta-sviti-regulyuvannya-pravovyy-status-ta-opodatкування.

Смарт-контракти як новий рівень в економіці трансакційних витрат

Ковальчук Юрій Русланович

аспірант «Менеджмент»,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

За роки, відколи блокчейн став мейнстрімом, ентузіазм щодо цієї технології був надзвичайним як у промисловості, так і в наукових колах. Прихильники блокчейна відзначають його винахід як нову технологічну революцію, яку можна порівняти з винаходом парової машини чи Інтернету. Технологія Blockchain була розроблена як частина протоколу Bitcoin. Біткоїн — це криптовалюта, розроблена під час фінансової кризи 2008 року, яка запропонувала новий підхід до вирішення проблем, пов'язаних з центральними органами влади, шляхом встановлення колективної довіри на основі децентралізованих основ. Однак на даний час ми спостерігаємо широке розмаїття реалізацій і використання технологій блокчейн. Найвідомішим є платформа Ethereum, яка була розроблена та популяризована як приклад впровадження технології блокчейну, відмінної від «класичних» криптовалют. Зараз термін blockchain використовується як універсальне об'єднання різних концепцій, три основних: криптографічний захист записаної історії, смарт-контракти (розумні контракти) та розподілена книга [1].

Смарт-контракти, зокрема, були однією з ключових концепцій, популяризованих технологіями блокчейн і особливо платформою Ethereum. Сама концепція, однак, передують технології блокчейн і може бути реалізована без неї. В дослідженні концепції смарт-контрактів варто згадати роботи таких вчених як О. Баранов, М. Марутян, О. Богданов, К. Некіт, та інші.

Мета дослідження полягає у вивченні концепції смарт-контрактів в рамках інституційної економіки, і, зокрема, теорії економіки трансакційних витрат.

Ідея смарт-контракту була сформульована Сабо-за десять років до знаменитої статті про біткоїн [1]. Смарт-контракти визначаються як автоматично виконувані угоди між сторонами на основі заздалегідь визначених кодифікованих критеріїв. Сторони такої угоди визначають зобов'язання та права, які, як очікується, будуть автоматично виконуватися на основі цифрово-кодованих тригерів. Сабо передбачив, що повний цикл процесу укладення контракту, включаючи пошук, переговори, виконання та винесення рішення, буде оброблятися апаратним і програмним забезпеченням без участі людини. Також проілюстрував свою концепцію розумного контракту на прикладі оренди автомобіля. Якщо водій не сплачував лізингові платежі, автомобіль автоматично блокувався за допомогою цифрового тригера, а контроль повертався до кредитора або банку. Такий технологічний спосіб забезпечення виконання угоди міг би уникнути використання дорогої судової системи. Знайомий приклад смарт-контракту — автоматичне скасування автоцивілки страховою компанією, якщо вчасно не надійшла оплата. Іншим широко поширеним прикладом автоматичного виконання контракту з цифровою підтримкою є автоматизована угода про регулярні платежі, яку люди зазвичай встановлюють через свої банки для оплати рахунків [2].

Успіх біткоїна спонукав прихильників концепції смарт-контрактів розпочати розробку контрактних платформ загального призначення, які дозволяють автоматично виконувати договірні умови в цифровому кодуванні поза системою біткоїну. Найвідомішою платформою є Ethereum. У 2013 році початкову ідею Ethereum запропонував Віталік

Бутерін, який стверджував, що біткоіну потрібна загальна мова сценаріїв, яка б дозволяла розробляти різноманітні програми. Після того, як спільнота біткоіну відхилила його пропозицію, він написав білий документ Ethereum, в якому пропонується розробити нову контрактну платформу [3].

Економіка трансакційних витрат стверджує, що ринки та компанії є альтернативними способами управління економічною діяльністю в суспільстві. Згідно з цією теорією, компанії існують для економії витрат на управління, які виникають, коли ринок використовується як механізм управління. Компанії керують трансакціями, керуючи та контролюючи дії агентів через управлінську ієрархію. Ринки, з іншого боку, регулюють операції через договірні угоди, які можуть бути забезпечені через судову систему [4].

Економіка трансакційних витрат припускає, що агенти зацікавлені в власних інтересах («шукають можливості з підступністю») і є обмежено раціональними через обмеження, накладені біологічними, фізичними та соціальними факторами. Обмежена раціональність запобігає комплексному укладанню контрактів, оскільки неможливо визначити, як сторони діятимуть у всіх можливих непередбачених обставинах. Ієрархічні механізми управління можуть розв'язувати конфлікти шляхом нав'язування порядку «зверху» та дозволяють компаніям адаптуватися до нових умов у ситуаціях, коли ринкові контракти не виконуються. Сторони також повинні докласти зусиль для вибору контрагентів з точки зору репутації та надійності та встановити фактичні гарантії трансакцій проти ризику опортунізму.

Витрати на управління виникають через специфіку активів в умовах високої невизначеності та рідкості операцій. Специфіка активу створює умову залежності від власника певного активу, оскільки вартість такого активу залежить від іншого вхідного ресурсу, для якого перший є специфічним. Іншими словами, важко використати специфічні для трансакції активи для іншого використання, якщо зв'язок порушується. За наявності специфічних для відносин активів, як тільки сторони стикаються з необхідністю адаптації, легкість виконання контракту зникає, і виникають витрати, пов'язані з використанням судів або інших механізмів коригування. І компанії і ринки стикаються з витратами на управління. Порівняльні витрати на управління впливають на рішення робити чи купувати, а отже, на межі компанії. Тому, приймаючи рішення «робити або купувати», важливо враховувати відносні витрати на внутрішню ієрархію, яка уможливила б приватний договірний режим проти покладання на режим державного контрактного права для забезпечення виконання комерційних контрактів.

Частиною економіки трансакційних витрат, яку часто забувають, є її акцент на наявності «режиму договірного права», який лежить в основі управління трансакціями. Зокрема, Вільямсон виступає за «правовий плюралізм» на противагу перспективі «правового централізму», яку, як він стверджує, часто припускають економісти, і зауважує, що «багато суперечок між компаніями, які за чинними правилами можна передати до суду, замість цього вирішуються шляхом уникнення». Крім того, Вільямсон зазначає, що багато типів суперечок взагалі не можна передати до публічного суду, оскільки комерційні контракти не можуть бути повністю визначені через обмежену раціональність. Це призводить до того, що організація стає їхньою системою «власного суду та остаточної апеляції», по суті, створюючи власний приватний «режим договірного права» [5].

Беручи до уваги потенційний вплив концепції розумного контракту на режими приватного та публічного контрактного права, ми можемо уявити, що смарт-контракти, як

і інші інтернет технології, які зменшують витрати на моніторинг економічних транзакцій, можуть мати неоднозначний вплив. Однак, на відміну від моніторингу ІТ загального призначення, ключовою частиною концептуальної ідеї смарт-контрактів є запобігання перегляду через їхнє автоматичне виконання. Однак ключовим постулатом економіки транзакційних витрат є те, що режим приватного договірного права існує для вирішення суперечок, які виникають саме тоді, коли майбутні стани світу неможливо повністю визначити в комерційних контрактах. У цих випадках вартість ієрархії є виправданою, оскільки вона дозволяє вирішувати суперечки за фактом через управлінську владу зверху вниз. Хоча деякі аспекти режиму приватного договірного права, які покладаються на дії агентів моніторингу, можуть отримати вигоду від цифрової автоматизації, новизна автоматичного виконання контрактів між незалежними сторонами, пов'язана з концепцією смарт-контракту, найкраще теоретизувати як трансформацію публічного (а не приватного) режиму договірного права [6].

Отже, можна зробити наступні висновки. По-перше, прийняття смарт-контракту передбачає, що договірні умови адекватно відображають намічену угоду, досягнуту між сторонами. Кодування договірних умов у цифровій формі може сприйматися як спосіб зменшення неоднозначності, пов'язаної з використанням природних мов. По-друге, прийняття режиму договірного права, доповненого смарт-контрактами, і пов'язаних з ним практик вимагає трансформації існуючих інститутів, що незмінно призводить до опору. Якщо смарт-контракти будуть прийняті як частина правового середовища в країні, вони можуть зустріти опір з боку ряду інституційних зацікавлених сторін, таких як члени юридичної професії, поточні члени судової системи тощо. Тим не менш, навіть якщо смарт-контракт реалізується частково, то можливість цифрової кодифікації деяких аспектів публічних контрактів для забезпечення автоматичного виконання, ймовірно, покращить економічну ситуацію компаній і країни в цілому.

Список використаних джерел

1. *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System* : веб-сайт. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (дата звернення 10.11.2022)
2. Szabo, N. (1997) *Formalizing and Securing Relationships on Public Networks*. *First Monday*, 2, No. 9.
3. *Ethereum Whitepaper. A Next-Generation Smart Contract and Decentralized Application Platform* : веб-сайт. URL: <https://ethereum.org/en/whitepaper/> (дата звернення 12.11.2022)
4. *Институциональная экономика: учебник / под общ. ред. А. Олейника.-М.: ИНФРА-Москва. 2007. - 704 с.*
5. *Williamson, O. E. «The Theory of the Firm as Governance Structure: From Choice to Contract,» Journal of economic perspectives. 2002. №16:3, pp. 171-195.*
6. *Contracting in the Smart Era: The Implications of Blockchain and Decentralized Autonomous Organizations for Contracting and Corporate Governance / A. Murray et al. Academy of Management Perspectives. 2019.*

The ways of using the fintech system for the development of innovative financial services

Rumyk I.

*Doctor of Science (Economics), Professor,
Professor of national economy and finance department,
«KROK» University, Kyiv, 30-32 Tabirna st.,
03113, Ukraine, tel.: (044)-455-56-90,
e-mail: rumykii@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3943-639X*

Abstract. Technologies permeate all spheres of activity. But especially in finance. According to the study, more than 60% of payments in the world are made online. The level of funding in the field is increasing, as is interest.

The purpose of the work is to study the possibilities of creating a fintech system for the development of innovative financial services.

Despite the fact that the terms “fintech”, “block chain”, “cryptocurrency”, “mining” are still unfamiliar to the average Ukrainian, the first work on block chain, or a cryptographically protected chain of blocks, was described back in 1991 by Stuart Haber and Scott Stornetta [1].

Companies take an active part in all spheres of life of Ukrainians-fintech, marketing, development, government decisions. For example, in October 2017, an updated version of the information system of the state land cadastre was implemented using block chain. However, fundamental changes are needed in the level of financial knowledge and skills, in behavior or attitude to finance [2, p. 159].

Consumers have only basic knowledge and skills and as a result use mostly the simplest services such as payments and settlements. Other services are used either in case of extreme need (credit cards), or according to tradition (deposits of less than 10% of the population), or even without realizing the essence of the service (used intuitively). That is why the formation of knowledge about finances in everyday life and the development of key entrepreneurial and financial competencies becomes a priority [2, p. 147].

Currently, commercial banks and insurance companies are the most effective participants in the financial market of Ukraine. Therefore, new financial instruments are developing most actively in the banking and insurance business spheres.

First, we will consider innovative financial services in banking: lending, mobile banking, credit scoring, crowdfunding. General characteristics of such financial services include:

- the possibility of lending, improving the provision of deposit services without the help of traditional financial intermediaries;
- operate only as an Internet platform or software application for a PC or smartphone;
- alternative sources of information are used when assessing potential risks;
- there is no central supervisory body;
- the classic services of financial intermediaries are completely repeated, but their convenience and availability are improved [3].

In the insurance business, companies using big data and machine learning in the insurance industry have been around since 2011. They are united by the term InsureTech and began to appear actively in Ukraine [4].

Modern tools have made it possible to implement online insurance. For example, a person

wants to insure his property without leaving his home. She downloads the application, artificial intelligence analyzes open data, calculates risks and offers possible insurance conditions.

Insurance telematics also appeared. This is an opportunity to remotely analyze the personal data of the insured person. For example, by analyzing a customer's driving style or health indicators, the company enables more cautious people to save on their insurance policy.

Thus, the general processes of implementation of financial technologies in the banking and insurance sectors, development of new IT solutions for the modern consumer require further development of electronic document flow, improvement of its application practices.

Ключові слова: fintech system, banking, insurance, innovation, financial services.

Список використаних джерел

1. «Poperedu planety vsiiei»: yaki kompanii zaimaiutsia blokcheinom v Ukraini. [«Ahead of the whole planet»: which companies are engaged in blockchain in Ukraine]. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/projects/fintech/2019/10/9/652378/> [in Ukrainian].
2. Romyk, I. (2020). Rozvytok finansovoho sektoru: stan, finansova inkluziia, viziia ta stratehiia dii [Financial sector development: status, financial inclusion, vision and strategy]. Sotsialno-ekonomichni ta pravovi aspekty rozvytku suspilstva [Socioeconomic and legal aspects of society development]. «KROK» University, Kyiv [in Ukrainian].
3. 2018 is already a record year for global FinTech investment. Retrieved from <https://fintech.global/2018/07/12/2018-is-already-a-record-year-for-global-fintech-investment/>
4. Strakhovyi biznes z prysmakom IT: shcho mozhna zastrakhuvaty online. [Insurance business with an IT flavor: what can be insured online]. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/projects/fintech/2019/04/23/647105/> [in Ukrainian].

Конкуренентоспроможності та виявлення конкурентних переваг підприємства

Пекна Г. Б.

*к. е. н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HalynaPB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4902-6052*

Андрієвський В. О.

*здобувач магістратури
кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: andriievskiyi@krok.edu.ua*

В конкурентних умовах будь-який господарюючий суб'єкт для ефективного функціонування та оцінки своїх перспектив на майбутнє повинен оцінювати рівень власної конкурентоспроможності. Володіючи інформацією про власні конкурентні позиції, промислові підприємства отримують можливість визначити свої переваги, обрати правильну стратегію і тактику поведінки, адекватну реаліям сучасних ринкових процесів. У статті розглядаються основні питання щодо методів оцінки та стратегій підвищення рівня конкурентоспроможності промислового підприємства. Метою статті є систематизація методів оцінки показників та виявлення стратегій ефективного розвитку, методичних підходів до оцінки рівня конкурентоспроможності промислових підприємств та їх продукції. Зауважено, що в сучасних умовах господарюючий суб'єкт для ефективного функціонування та оцінки своїх перспектив на майбутнє повинен аналізувати та сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності. Володіючи інформацією про конкурентні позиції, промислові підприємства визначають свої переваги, обирають правильну стратегію і тактику поведінки, адекватну реаліям сучасних ринкових процесів. За результатами аналізу останніх досліджень і публікацій виділено методи оцінки конкурентоспроможності підприємства (методи, що характеризують ринкові позиції підприємства; методи, що характеризують рівень менеджменту підприємства; методи, що характеризують фінансово-економічну діяльність підприємства), що надають можливість отримати конкретну, кількісно визначену оцінку цього рівня. За результатами дослідження відібрано показники, які найчастіше розглядаються в якості найважливіших характеристик рівня конкурентоспроможності промислових підприємств, а також представлено групи стратегій адекватного реагування на мінливість ринкового середовища. Наведена система показників оцінки рівня конкурентоспроможності та відібрані групи стратегій можуть бути орієнтиром підвищення ефективності діяльності підприємства на майбутній період.

Мета статті.-розглянути ключові питання теорії конкурентоспроможності підприємств та їхніх конкурентних переваг на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день в науковій думці є кілька визначень поняття конкуренції. Одним із найзагальніших визначень конкуренції є вид економічного суперництва виробників одного і того ж виду продукції, послуг на ринку за максимальні преференції у вигляді отримання максимального прибутку в певному періоді функціонування підприємства [2].

Окремі науковці під поняттям конкуренції вбачають цілісний процес управління власними перевагами на ринку з метою здобуття кращих порівняно з конкурентами

результатів в процесі задоволення власних потреб та цілей.

Таким чином, підсумувавши окремі думки та погляди вчених стосовно визначення поняття конкурентоспроможності підприємства, її можна визначити як:

- здатність підприємства ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- спроможність продукції даного підприємства вдало конкурувати з аналогічною продукцією на ринку;
- отримання підприємством конкурентних переваг для себе на основі продукції відповідної якості;
- ефективне застосування наявних технологій, методів управління, ресурсів, компонентів маркетингової діяльності, навичок і знань персоналу, які відображаються в якості та конкурентоспроможності продукції, прибутковості підприємства.

На сучасному етапі науковці виділяють три основних рівні конкурентної боротьби між суб'єктами ринку:

1. Мікрорівень, до якого відносять окремі види продукції чи послуг підприємства;
2. Мезорівень, який включає в себе певні галузі та корпоративні об'єднання підприємств національної економіки, а також організації конгломеративного рівня;
3. Макрорівень, до якого належать цілі народногосподарські комплекси.

Зазначимо, що підвищення конкурентоспроможності будь-якого підприємства залежить як від ефективності та дієвості прийнятих керівництвом управлінських рішень, і від особливостей та механізму державної політики в економічній сфері, особливо від конкретних кроків державної влади щодо підтримки конкурентоспроможності «власних» підприємств.[4]

Щоб вирішити основні завдання вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємства, необхідно:

- визначити необхідні критерії конкурентоспроможності підприємств та механізм формування цілісної системи показників її вимірювання;
- розробити дієві сучасні методи оцінки та моніторингу рівня конкурентоспроможності підприємства;
- розробити методи формування сучасних ефективних алгоритмів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Сьогодні конкурентоспроможність конкретного підприємства залежить від цілої низки об'єктивних та суб'єктивних факторів, які самі по собі залежать від професійного рівня та стилю керівництва, дієвої структури та організації виробництва, кадрового потенціалу та ін. Крім того, варто виділити також окремі аспекти в проблематиці підвищення конкурентоспроможності підприємств, а саме:

- економічний;
- управлінський;
- організаційний;
- технологічний;
- комерційний;
- правовий;
- соціальний.

Всі вони в своїй єдності утворюють цілісну систему забезпечення конкурентоспроможності підприємства, а також формують і черговість вирішення

актуальних її проблем, при цьому першочерговим завданням є вирішення саме економічних питань [3].

Окрім того, не слід забувати про такі вагомі фактори впливу на конкурентоспроможність підприємств, як якість товарів, їх ціна і доступність для споживачів, наявний ресурсний, технічний і технологічний потенціал підприємства, доступність та відкритість цільових ринків і т.д. Тому система факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства на сьогодні настільки своєрідна, багата і різнопланова, що вчені досі не змогли виділити єдину методику збору, ідентифікації, обробки відповідних даних та прийняття на їх основі певних рішень.

Також існують фактори, які знижують конкурентоспроможність підприємства, або ж можуть призвести до її втрати (внутрішні і зовнішні).

Підвищення конкурентоспроможності являє собою процес змін, і як будь-який процес, особливо той, який викликає певні протидії, він потребує управління і, зокрема, стратегічного підходу. Оскільки зміни стосуються всіх основних організаційних складових, включаючи структуру кадрів, зайнятість, кваліфікацію, технологію, обладнання, продукцію, ринки збуту, то, відповідно, вихідним моментом підвищення конкурентоспроможності виступає розробка стратегії такого підвищення з урахуванням всіх аспектів сприяння та протидії.

Як свідчить світовий досвід, вироблення і реалізація стратегії діяльності компанії забезпечують їй значні конкурентні переваги. Зарубіжні фахівці з питань управління розташовують ці переваги в такому порядку:

1. Розробка і вибір типу стратегії заохочує керівників постійно мислити перспективно.
2. Вибір стратегії сприяє чіткій координації зусиль, що робляться компанією.
3. Стратегія дозволяє встановити показники діяльності і надалі їх контролювати.
4. Вибрана стратегія примушує компанію чітко визначати свої завдання.
5. Стратегічне управління сприяє готовності компанії до раптових змін і криз.
6. Стратегія наочно демонструє взаємозв'язок обов'язків усіх посадовців.

Класифікація стратегій покликана полегшити вибір або розробку стратегій конкретного підприємства. По суті, той чи інший клас стратегій передбачає певний алгоритм поведінки організації в ситуації, що склалася. Це дозволяє скоротити витрати на планування й впровадження стратегії, адаптуючи запропонований алгоритм до внутрішніх особливостей підприємства.

Крім того, М. Портер також визначив і третій напрям досягнення конкурентних переваг підприємства-поєднання маркетингових переваг зі зменшенням витрат у певному сегменті ринку [1].

Тому на основі вищезазначеного можна визначити такі основні завдання щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства:

- усунути існуючі бар'єри для підприємницької діяльності, в тому числі існуючий податковий тиск;
- удосконалити вітчизняну нормативно-правову базу в сфері підприємницької діяльності та розробити сучасне ефективне антимонопольного законодавства;
- забезпечувати платоспроможний попит споживацької аудиторії;
- активізувати державну підтримку новостворених підприємств, створюючи відповідні кластери інформації про новітні технології, законодавчі зміни, перспективні ринки збуту товарів підприємства тощо;

- стимулювати фінансово інноваційну діяльність вітчизняних підприємств в галузі створення нових товарів і послуг.

Висновки. Отже, під поняттям конкурентоспроможності підприємства слід розуміти реальні та потенційні можливості підприємства продукувати товари і послуги, які на конкретному сегменті ринку користуються більш пріоритетним попитом у споживацької аудиторії, ніж у конкурентів, за умови ведення ефективної фінансово-господарської діяльності.

Ключові слова: конкурентоспроможність; конкурентні переваги; конкуренція; стратегія; підприємство; діяльність.

Список використаних джерел

1. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський.-К.: Основи, 1998.-390с.
2. Фаріон І. Д., Чичун В. А., Жукевич С. М. Практикум з стратегічного аналізу для студентів економічних спеціальностей напрямку 0501 “Економіка і підприємництво” всіх форм навчання / За ред. Докт. Екон. Наук, проф.. Фаріона І. Д.-Тернопіль, 2004.-300с.
3. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підруч. / З. Є. Шерш- ньова.-[2-е вид., перероб. і доп.].-К. : КНЕУ, 2004.-699 с.
4. Hofer C. W. Conceptual Construct for Formulating Corporate and Business Strategies / C. W. Hofer.-Boston : Intercollegiate Case Clearing House, 1977.-754 p.

Діагностика ринкового середовища підприємства

Пекна Г. Б.

*к. е. н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HalynaPB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4902-6052*

Самсонюк В. А.

*здобувач магістратури
кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: samsoniukva@krok.edu.ua*

Динамічний розвиток ринкового середовища, відсутність економічної стабільності та непередбачуваність протікання ринкових процесів, особливо в кризовий період, вимагають від підприємства більш ретельного підходу до процесу формування виробничої програми в контексті введення інновацій, у рамках якого важливо проводити діагностику та комплексний аналіз ринкового середовища, тому сучасні економічні умови вимагають проведення детальної діагностики ринкового середовища задля інтенсивної інноваційної діяльності.

Ринкове середовище підприємств, які функціонують в окремих галузях, має свою специфіку.

Дослідженню ринкового середовища підприємства присвячено роботи видатних зарубіжних учених, а саме: М. Альберта, І. Ансоффа, В. Афанасьєва, М. Мескона, Р. Уотермена, Ф. Хедоурі, Д. Томсона, Н. Парахіної, Р. Холла, Л. Ушвицького, Е. Уткіна та ін. Особливості ринкового середовища державних установ і організацій висвітлено в роботах Х. Рейні, Ф. Доббін, Ф. Селзник.

Дослідженню теоретичних та практичних питань проведення аналізу ринкового середовища для досягнення рівня конкурентоспроможності підприємств присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних учених. Так, у роботі А. Денисової [3] розглянуто неформалізовані методи оцінки підприємств. У роботах Ю. Іванова [4] та О. Тищенко [5] докладно розглянуто методи інтегральної оцінки підприємств. І. Ансофф [1] приділяє увагу конкурентному позиціонуванню підприємства в ринковому середовищі.

Нагромадження в науковій літературі великого обсягу матеріалу щодо питань оцінки зовнішнього ринкового середовища підприємств зумовлює необхідність його впорядкування та всебічної діагностики.

Зазначимо, що неоднозначність концептуальних підходів до проведення діагностики ринкового середовища як передумови уведення інновацій, недостатнє опрацювання методологічних і прикладних питань щодо методів і прийомів діагностування вимагають поглиблення наукових досліджень у цій сфері.

Конкурентне ринкове середовище-це результат і умови взаємодії великої кількості суб'єктів ринку, що визначає відповідний рівень економічного суперництва і можливість впливу окремих економічних агентів на загальну ринкову ситуацію. Важливим є те, що конкурентне середовище утворюється не лише і не стільки власне суб'єктами ринку, взаємодія яких викликає суперництво, але в першу чергу-відносинами між ними [6].

Діагностика ринкового середовища передбачає дослідження компонентів зовнішнього середовища, з яким підприємство безпосередньо контактує в процесі

господарської діяльності. Воно включає споживачів продукції, постачальників, конкурентів та ринок робочої сили.

Виділяють три основних фактори, які визначають інтенсивність конкуренції, а саме: характер розподілу ринкових часток між конкурентами; темпи зростання ринку; рентабельність ринку.

Частка ринку, яку займає фірма відображає найважливіші результати конкурентної боротьби, фіксує ступінь домінування фірми на ринку, її спроможність чинити вплив на об'єм і структуру попиту і пропозиції, ціну і динаміку ринку в цілому. Існують наступні варіанти зміни сили конкуренції між фірмами:

- конкуренція посилюється із збільшенням кількості фірм, що змагаються;
- конкуренція посилюється, коли крупні фірми приєднують іншу фірму і вживають рішучі заходи щодо просування її в лідери;
- конкуренція сильна, коли попит на товар росте поволі;
- конкуренція посилюється, коли умови господарювання в галузі вимушують фірму знизити ціни або збільшити об'єми продажів;
- конкуренція посилюється, коли витрати покупців при зміні споживання однієї марки на інші невеликі;
- конкуренція посилюється, коли одна або декілька фірм не задоволені своєю часткою ринку;
- конкуренція посилюється пропорційно зростанню прибутку від успішних стратегічних рішень;
- конкуренція посилюється, коли витрати на виході з ринку великі, а бар'єри є високими;
- хід конкуренції передбачений, коли стратегії, ресурси, організаційні особливості, місії фірм розрізняються значною мірою і відкриті більшості.

Частка ринку може бути розрахована різними способами:

- частка ринку за об'ємом, визначена як кількість проданих виробів, віднесених до сумарного об'єму продажів на базовому ринку;
- частка ринку у вартісному виразі, визначена на основі виручки, а не об'єму продажів в штуках;
- частка обслуговуваного ринку, що розраховується в співвідношенні не до всього базового ринку, а до продажів в сегментах (сегменті), де працює фірма;
- відносна частка ринку як відношення продажів фірми до продажів конкурентів;
- частка ринку в порівнянні з лідером, визначена порівнянням з найкрупнішим конкурентом.

У зарубіжній практиці для проведення глибшого аналізу частка ринку підрозділяється на декілька компонент. До них відносяться:

- рівень проникнення, тобто відсоток покупців марки $x(N_x)$ від загального числа покупців, що придбавають товари певної категорії, до якої належить дана марка (N_c);
- рівень ексклюзивності, або частка, яку покупці марки x складають від всіх покупців цієї марки, що припадають на товарну категорію, до якої віднесена марка x . Цей рівень вважається мірою прихильності до марки x за умови, що у покупців є можливість різноманітитувати свої покупки і придбати різні марки в тій же категорії товарів;
- рівень інтенсивності, що зіставляє середню кількість, що закупається покупцем марки x , з середньою кількістю, що закупається з розрахунку на одного покупця в даній

категорії товарів.

У світовій практиці діагностики ринкового середовища поряд із різними показниками для розрахунку ступеню монополізації ринку (тобто інтенсивності конкуренції) застосовується низка методів [2]:

- чотирьохчастковий показник концентрації (характеризує загальну частку чотирьох підприємств із максимальним обсягом товарів на ринку);
- десятичастковий показник концентрації (характеризує загальну частку десяти підприємств із максимальним обсягом товарів на ринку);
- індекс Герфіндаля-Гіршмана (оцінюється рівномірність розподілу ринкових часток підприємств на ринку).

Отже, ринкове середовище підприємства складається із зовнішніх чинників, які прямо або побічно впливають на цілі, структуру, плани, методи, процеси та заходи, що реалізуються ним. Аналіз середовища становить дослідження цих чинників, відносин між ними, а також їхніх наслідків і потенційного впливу на діяльність підприємства.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф.-М. : Экономика, 1989. –519 с.
2. Базилевич В. Формування конкурентного середовища у транзитивній економіці: проблеми, тенденції, протиріччя / В. Базилевич // Конкуренція. Вісник АМК.-2003.-№ 2.-С. 24–28.
3. Денисова А. Л. Управление конкурентоспособностью промышленного предприятия: аспекты качества : [монография] / А. Л. Денисова, Т. М. Уляхин ; под науч. ред. А. Л. Денисовой.-Тамбов : Тамб. гос. техн. ун-т, 2006.-120 с.
4. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия / Ю.Б. Иванов, А. Н. Тищенко, Н. А. Дробитько, О. С. Абрамова.-Х. : НЭУ, 2004.-256 с.
5. Тищенко А. Н. Оценка конкурентоспособности предприятий строительного кластера / А. Н. Тищенко, Ю. А. Тараруев // Бизнес Информ.-2009.-№ 3.-С. 32–36.
6. Управління конкурентоспроможністю підприємства : [навч. посіб.] / М. Клименко, Т. Омеляненко, Д. Барабась [та ін.]-К. : КНЕУ, 2008.-520 с.

Важливість розуміння та вибору стратегій розвитку діяльності підприємства

Пекна Г. Б.

*к. е. н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HalynaPB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4902-6052*

Топал М. Ю.

*здобувач магістратури
кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: topalmy@krok.edu.ua*

В сучасному світі підприємство займає одне з найважливіших місць в житті людини та в економіці. Кожен день людина стикаються з підприємствами, навіть не розумівши цього. Дивлячись на різні підприємства люди не задумуються, що з самого зародження бізнесу підприємець вибирає стратегію розвитку діяльності свого майбутнього підприємства. Процес, за допомогою якого управлінці здійснюють довгострокове керівництво організацією, визначають специфічні цілі діяльності, розроблюють стратегії для досягнення цих цілей називається стратегічним управлінням.

Стратегічне управління-це процес, за допомогою якого менеджери здійснюють довгострокове керівництво організацією, визначають специфічні цілі діяльності, розроблюють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі релевантні (найсуттєвіші) зовнішні та внутрішні умови, а також забезпечують виконання розроблених відповідних планів, постійно розвиваючись і змінюючись [1].

Власне термін “стратегічне управління” введено у вжиток на межі 60-70 рр. ХХ ст. для підкреслення різниці між поточним управлінням на рівні виробництва (торговельно-технологічного процесу) і керівництвом, що здійснюється на вищому рівні управління фірмою. У травні 1971 року у Пітсбурзі (США) було проведено розширену конференцію з питань стратегічного управління, де було підбито підсумки розвитку стратегічного підходу в управлінні компаніями, а також визначено основні напрямки розвитку стратегічного управління. З цього часу відбувся розподіл між поточним та стратегічним управлінням, почали закладатися основи розвитку останнього [2].

Саме тоді підприємці і почали розроблювати свої стратегії розвитку для своїх підприємств, для успішного впровадження їх на ринок. Розробка стратегії-це, по-перше, отримання певного уявлення про майбутній розвиток підприємства (фірми); по-друге, активне використання підприємством сучасних методів управління, що забезпечують певну збалансованість і майбутні напрямки розвитку підприємства. Сучасні стратегії ґрунтуються на активному обліку сьогочасних умов, в рамках яких працює визначене підприємство, усвідомленні завдань, які стоять перед ним, що сприяє виникненню найрізноманітніших проектів розвитку, які, у свою чергу, зумовлюють вибір такого варіанту стратегії розвитку, який забезпечить стабільність підприємства та високі економічні результати.

Згодом на стратегію підприємці почали дивитися не тільки прагматично, але з філософської сторони. Філософський погляд – акцентує увагу на визначенні напрямку розвитку організації, який дає відповідь на питання: в якому бізнесі діє організація і в якому бізнесі вона повинна бути? При цьому стратегія бізнесу розробляється для того, щоб

зв'язати внутрішні можливості (потенціал) організації з її зовнішнім середовищем [3].

В сучасності класичним визначенням стратегії є її розуміння як загального напрямку дій, які визначають перспективний розвиток підприємства щодо досягнення конкурентних переваг та успіху діяльності. Крім того, в сучасних трактуваннях стратегії акцентується увага на таких особливостях, як тривалість дій застосування, як інструменту реакції на непередбачувані події в умовах конкуренції та активної взаємодії із зовнішнім оточенням, а також створенні унікальної позиції підприємства на ринку шляхом вибору видів діяльності, відмінних від конкурентів.

Кажучи про стратегію розвитку підприємства на ринку не можна забувати, що на цьому ринку є і другі гравці. А саме тому для підприємств та їх управлінців на передній план виходить конкурентна стратегія.

Конкурентна стратегія- це узагальнена модель дій і сукупність правил, якими має керуватися підприємство при прийнятті рішень для досягнення і довгострокової підтримки конкурентоспроможності спрямованих на залучення і задоволення клієнтів, протистояння конкурентам і укріплення позиції на ринку. Мета ж конкурентної стратегії- досягнення переваги над конкурентами у пропонуванні товарів і послуг.

За визначенням М. Портера, конкурентна стратегія-це ділова стратегія будь-якої організації, основою якої є стійка конкурентна перевага. За своєю суттю конкурентна стратегія хоча й є такою, що забезпечує діловий рівень управління підприємством, однак вона вужча за масштабністю, ніж загальна стратегія того ж підприємства. Тобто, якщо корпоративна стратегія показує ЩО робити, якими видами діяльності буде займатися підприємство, то конкурентна стратегія вказує ЯК треба робити, щоб досягти конкурентних переваг, а, значить, і успіху у кожній.

М. Портер виділяє три базові конкурентні стратегії, які мають універсальний характер, тобто можуть бути використані в будь-якому конкурентному середовищі будь-яким підприємством і забезпечити конкурентні переваги-лідерство у витратах, диференціацію, фокусування на сегменті.

На думку А. Юданова, конкурентні стратегії, розроблені М. Портером, найбільш широко можуть застосовувати вузькоспеціалізовані підприємства, які освоїли одну зі сфер особливих потреб споживачів, та підприємства-гіганти, що контролюють ринок або його значну частину. Однак на ринку функціонують й інші види підприємств, для яких теж доцільно сформувавши конкурентну стратегію.

За А. Юдановим, розрізняють чотири типи конкурентних стратегій підприємств, зорієнтованих на різні умови середовища та різні ресурси, що перебувають у їх розпорядженні: віолентна (силова), патієнтна (нішова), комутантна (стратегія пристосування) і експлерентна (піонерська).

Конкурентна стратегія залежить від типу підприємства. Будь-яка конкурентна стратегія зможе забезпечити собі конкурентну перевагу здебільшого за рахунок наступальних стратегічних дій. Оборонні стратегії можуть захистити, зберегти конкурентну перевагу, але вкрай рідко допомагають її сформувавши [4].

В процесі обґрунтування перспективних напрямків функціонування підприємства можуть формуватися різноманітні типи стратегій, які можна класифікувати за наступними ознаками:

1. Залежно від масштабу розробки:
 - загальна (генеральна) стратегія;

- допоміжні (підтримуючі) стратегії.

2. За напрямками діяльності розробляють такі види допоміжних стратегій як-маркетингова, виробнича (операційна), фінансова, інвестиційна, стратегія здійснення інших напрямків та видів діяльності.

3. Залежно від виду ресурсів, управління якими здійснюється, розробляються допоміжні стратегії формування та використання трудових ресурсів, основних фондів та матеріально-технічної бази, формування власного капіталу, залучення позикового капіталу та інших необхідних підприємству ресурсів.

4. Залежно від темпів розвитку розрізняють стратегії:

- прискореного зростання;
- обмеженого зростання;
- збереження становища;
- скорочення.

5. Залежно від способів забезпечення розвитку розрізняють такі види стратегії:

- концентрованого розвитку;
- диверсифікованого розвитку;
- інтегрованого розвитку.

Отже, як можна побачити багато видів стратегій для підприємства, кожна з них має свої плюси для конкретного підприємства на конкурентному ринку в конкурентному місці. З початку стратегію використали у військових справах, протягом часу нічого не змінилось. Ведення бізнесу це така ж війна яка була тисячі років назад і навіть зараз є жертви в цій війні підприємств. Змінилася лише форма та інструменти цієї війни, але сама по собі вона така ж яка була і раніше, така яка є і зараз, постійно змінюючись відкидаючи застарілі методи та використовуючи нові технології. В цьому і є секрет вибору стратегії розвитку діяльності підприємства, в питанні «Що я можу зробити щоб вижити та отримати перемогу завдяки тим ресурсам які в мене є зараз і будуть в майбутньому?».

Список використаних джерел

1. Шериньова З. Є., Оборська С. В., Ратушний Ю. М. *Стратегічне управління: Навч.- метод. посібник.-К. : КНЕУ, 2018.-С. 232.*
2. Касич А. О. *Втілення концепції стратегічного управління в практику вітчизняних підприємств [Електронний ресурс] / А. О. Касич // Бізнес Інформ.-2017.-№ 11.-С. 290-294.-Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_11_51*
3. Пастухова В. В. *Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність: Монографія.-К., 2020.*
4. Портер М. *Конкурентна стратегія: методика аналізу галузей та конкурентів; 2-ге вид.; пер. з англ. М: Альпіна Бізнес Букс, 2016.*

Управління інвестиційно-інноваційною діяльністю підприємства

Пекна Г. Б.

*к. е. н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HalynaPB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4902-6052,*

Ваносмал Кевін

*здобувач магістратури
кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vanosmalk@krok.edu.ua*

На сьогоднішній день інновації є основним чинником для розвитку багатьох підприємств.

Існує велика кількість наукових праць, де досліджують інноваційно-інвестиційну діяльність.

Питаннями теорії та практики аналізу у даній сфері діяльності займалися зарубіжні вчені, такі як: В. Александрова, Х. Барнет, Є. Вітте, П. Друкер, М. Калецькі, В. Мічерліх, Р. Солоу, В. Хартман, А. Й. Шумпетер та інші. У працях багатьох з них акцент ставлять не на ціновому механізмі конкуренції, а на інноваційних процесах, які пов'язані із покращенням всього виробничо-господарського потенціалу підприємства.

А сучасні науковці обґрунтовують національні інноваційні пріоритети, знаходять дієві механізми для того, щоб залучити та ефективно використовувати інвестиції.

Дослідження літератури та електронних джерел згідно з порушеною проблемою вказуються на швидкий інтерес, який зростає, до неї як з боку практиків, так і теоретиків. Українські реалії спонукають більшість зацікавлених осіб визначитися у своєму ставленні та тлумаченні вказаного питання, бо навіть на перший погляд, вимальовується його не тільки теоретична, але й прикладна значущість.

Як свідчить практика, це питання є актуальним, але недостатньо досліджене, що можна підтвердити неоднозначністю визначення значення категорій «інноваційно-інвестиційна діяльність», «інноваційний потенціал», «інновація», «нововведення» вузькою їхньою інтерпретацією або підміною цих понять близькими, але зовсім не тотожними, відсутністю системності і методологічного забезпечення під час його розгляду. В цьому зв'язку здійснено спробу зменшити існуючі прогалини та розбіжності методом використання сутнісного підходу до визначення інноваційно-інвестиційної діяльності, структурування цієї категорії, виділення основних складових елементів, які існують у певних співвідношеннях, формуванні класифікації інноваційного потенціалу згідно обраних класифікаційних ознак, побудови моделей, які віддзеркалюють сутність та важливість даного питання, розробка рекомендацій з ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності та формування інноваційної стратегії підприємства для того, щоб виявити реальний рівень досліджуваного об'єкта.

Розглянемо основні підходи до визначень інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства.

Відповідно до процесного підходу Загорної Т. О., до визначення поняття «інноваційної діяльності», «інвестиційно-інноваційна діяльність-є процесом реалізації результатів інтелектуальної праці в різних видах майнових та інтелектуальних цінностей,

які мають грошову оцінку та вкладені в об'єкти підприємницької та іншої діяльності, в результаті якої формується прибуток або інший соціально- економічний ефект».

Визначити зміст категорії «інвестиційно-інноваційна діяльність» можна розглянувши такі її особливості:

- інвестиційно-інноваційна діяльність-це економічна категорія, яку спрямовано на одержання прибутку, адже для цього залучаються економічні суб'єкти та об'єкти підприємства, держава, заощадження фізичних та юридичних осіб;

- соціальна категорія, адже орієнтована не тільки на одержання прибутку, а також на задоволення соціальних потреб, наприклад, підвищення рівня та якості життя;

- правова категорія, суб'єкти та об'єкти інвестиційно-інноваційної діяльності розвиваються за законами та правовими актами України, а держава виконує функції керування та регулювання процесів цього розвитку;

- залежність інвестицій та інновацій проявляється у їхньому тісному взаємозв'язку. Інвестиції виступають ресурсом відтворення капіталу як цінності, що генерує потік доходу і реалізує своє призначення лише через матеріалізацію в інноваціях.

Інноваційна діяльність згідно з Фатхутдіновим це діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для того, щоб розширити і відновити номенклатуру і поліпшити якість продукції, яка випускається (товари, послуги), удосконалити технології їхнього виготовлення з подальшим впровадженням і ефективною реалізацією на внутрішньому та закордонному ринках (це стосується також інноваційно-інвестиційної діяльності).

Ільєнкова додає, що це також є практичним використанням наукового, науково-технологічного результату й інтелектуального потенціалу для того, щоб одержати нову чи радикально поліпшену вироблену продукцію, технологію її виробництва і задовольнити платоспроможний попит у споживачів високоякісних товарів і послуг, удосконалити соціальне обслуговування.

Згідно з Г. Менш інноваційною діяльністю називається процес, який спрямовано на розробку та реалізацію результатів закінчених наукових досліджень чи інших науково-технічних досягнень у нових чи удосконалених продуктах, реалізованих на ринку, у нових чи удосконалених технологічних процесах, які використовують у практичній діяльності, а також пов'язаних із цим додаткових наукових дослідженнях і розробках. Взагалі, інноваційно-інвестиційною діяльністю називають інноваційну діяльність, яка пов'язана з великими вкладеннями в інновації. Інвестиції, це як відомо, довгострокові вкладення засобів у різні галузі економіки для того, щоб одержати прибуток.

За економічною сутністю і цілями інвестиції підрозділяються на реальні і фінансові. Реальні інвестиції проводять комерційні організації й інші суб'єкти господарювання, здобуваючи землю, засоби виробництва, нематеріальні й інші активи. Фінансові інвестиції — це покупка суб'єктами господарювання і приватними особами цінних паперів різних емітентів.

Список використаних джерел

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: в 2 т. / И. А. Бланк.- К.: Ника-Центр, 1999.-.- (Серия «Библиотека финансового менеджера»; вып. 3).
2. Головка Т. В., Сагова С. В. Стратегічний аналіз за ред. М. В. Кужельного.-К. : КНЕУ, 2002.-198 с.- ISBN 966-574-313-9
3. Закон України «Про інноваційну діяльність»: за станом на 1 груд. 2013 // Відомості Верховної Ради

України.-2002.-N 36, С.266.

4. Закон України «Про інвестиційну діяльність»: за станом на 1 груд. 2013 // Відомості Верховної Ради України.-1991.-N 47, С.646.

5. Захаркіна О. Д. Проблеми розвитку інновацій в Україні / Реалії та перспективи інноваційного розвитку України (економічні, фінансові та правові аспекти). Збірник матеріалів X міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців 26 березня 2010 року. Частина II-С. 32-34

6. Загорна Т. О. Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007 — 400 с.

7. Ільєнкова С. Д., Гохберг Л. М., Ягудін С. Ю., Кузнєцов В. І., Бандурин О. В., Ільєнкова Н. Д., Пудич В. С., Смирнов С.А. Інноваційний менеджмент М: Юнити, 1997.

8. Йохна М. А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / М. А. Йохна, В. В. Стадник.-К.: Академія, 2005.-400 с

9. Лобас І. В. Особливості інноваційно-інвестиційної політики України [електронний ресурс] / І. В. Лобас // Державне управління : теорія та практика.-К.: ДВНЗ Національна академія управління при президенті України, 2011.№2.Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Lobas.pdf>

10. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : [підручник] [електронний ресурс] / Т. В. Майорова.-К.: Центр учбової літератури, 2009.-Режим доступуhttp://pidruchniki.ws/15840720/investuvannya/investitsiyna_diyalnist_-_mayorova_tv.

11. Макаренко Є. В. Особливості інноваційного розвитку європейських країн / Є.В. Макаренко // Проблеми науки.-2008.-№7.-С. 39-42. 52. Малицький Б. А. Стан, проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України / Б. А. Малицький, А. С. Попович // Економіка ринкових відносин.-2008.-№ 1.-С. 65–75

12. Нестерчук Ю. О. Роль держави у вирішенні проблем інноваційного розвитку / Ю. О. Нестерчук // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Умань, 5–6 черв. 2009 р.-Умань: Видавець «Сочінський», 2009.-Ч. II.-С. 67–69.

13. Сподіна В. О. Проблеми ефективною реалізації інноваційної діяльності в Україні // Реформування фінансово-економічної системи: погляд у майбутнє. Частина I-Львів: ЛЕФ,-2013-С. 90-93

14. Фатенюк-Ткачук А. О. Деякі аспекти обліку інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / А. О. Фатенюк-Ткачук, В. М. Пронь.-Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_1/statti/12.html

15. Фатхутдинов Р. А. Інноваційний менеджмент :учебник.-4-е изд. / Р. А. Фатхутдинов.-СПб.: Питер, 2008.-448 с.

16. Шкільняк М. М. Корпоративне управління: навч. посіб./ М. М. Шкільняк, ТНЕУ.- Тернопіль: Крок, 2014-293 с.

17. Шмігельська З. К. Зарубіжний досвід управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств та можливості його адаптації в ринковій економіці України / З. К. Шмігельська // Стратегічні пріоритети.-2007.-№2 (3).-С. 119-128.

Розробка бізнес-плану новоствореного підприємства сфери послуг на ринку нерухомості

Гофман М. О.

*к. е. н., доцентка кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: miroslavag@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3977-7584*

Коненко О. В.

*здобувачка магістратури
кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: alexakonenko@gmail.com*

В сучасних умовах, чітко простежується потреба у систематичному плануванні діяльності підприємств, в незалежності від сфери діяльності фірми, місця її розташування, від досвіду в управлінні організацією, а також наявності та особливостей діяльності конкурентів. Особливо це стосується новостворених підприємств, так як заздалегідь написаний та ретельно прорахований бізнес-план може допомогти проаналізувати майбутню ефективність роботи підприємства, його можливості та перспективи, а також прорахувати ризики та застерегти від банкрутства. Зокрема, новостворені підприємства сфери послуг на ринку нерухомості потребують ретельно розпланованого бізнес-плану.

На сьогоднішній момент, вітчизняні наукові діячі приділяють недостатньо уваги обґрунтуванню необхідності та дослідженню розробки бізнес-плану новоствореного підприємства сфери послуг саме на ринку нерухомості. Тому досліджувана тема є актуальною.

Під ріелторською діяльністю прийнято розуміти підприємницьку діяльність, пов'язану зі здійсненням операцій із нерухомим майном. Нормативно-правова база та належне законодавче регулювання ріелторської діяльності як окремого виду господарської діяльності в Україні відсутні, у зв'язку з тим, що проект Закону про ріелторську діяльність був відхилений Верховною Радою у 1999 році, відповідно Указ президента України «Про ріелторську діяльність» також не вступив у дію. Ми висловлюємо припущення, що дані обставини заважають розвитку ринку нерухомості в Україні [1].

Перевагами використання бізнес-плану в організації є:

- можливість виявити та передбачити можливі загрози та ризики, до їх виникнення в практичній діяльності організації;
- можливість залучення інвестицій, в тому числі іноземних;
- проведення аналізу споживачів продукції та постачальників;
- контроль і управління діяльністю підприємств;
- формування та збільшення рівня конкурентоспроможності організації в ринкових умовах [2].

Визначень терміну «бізнес-план» в науковому середовищі існує досить багато. Кожен з них описує його зі своєї сторони, так як цей термін достатньо багатогранний. Тож, на нашу думку визначення М.В Бгашева найбільш доцільне: «Бізнес-план-це програма діяльності і / або розвитку бізнесу господарюючого суб'єкта, де розробляються стратегія і тактика, спрямовані на досягнення цілей організації, і заснована на потребах ринку і можливості отримання необхідних виробничих ресурсів» [3].

Бізнес-план, як інструмент планування використовується в Україні з кінця ХХ століття, є новим явищем для економіки нашої країни але вже є важливим етапом з якого починається створення і формування підприємства. А також добре розроблений та обґрунтований бізнес-план є важливою частиною у процесі переговорів з партнерами або інвесторами. Необхідно зазначити, що кількість проблем та ризиків, що з'являться у процесі реалізації підприємницької ідеї прямо пропорційні кількості похибок, що зроблені в написанні бізнес-плану.

Науковцями виявлено безліч класифікацій бізнес-планів, але на думку авторів доцільним є використання наступної класифікації Джакубової Т.Н., так як вона охоплює всі загальні ознаки бізнес-планів:

1. За типом (основною сферою діяльності, в якій існує проект):

- технічний;
- організаційний;
- економічний;
- соціальний;
- змішаний.

2. За тривалістю (тривалість періоду здійснення проекту):

- короткострокові (до 3 років);
- середньострокові (від 3 до 5 років);
- довгострокові (понад 5 років).

3. За видом (характер предметної області проекту):

- інноваційні;
- організаційні;
- науково-дослідні;
- навчально-освітні;
- змішані.

4. За складністю (ступінь фінансової, технічної чи іншої складності):

- прості;
- складні;
- дуже складні [4].

Процес підготовки бізнес-плану складається з наступних 5 етапів:

1. Визначення місії фірми.
2. Формулювання цілі та задач проекту.
3. Встановлення загальної структури бізнес-плану.
4. Збір необхідної інформації, розробка нормативів.
5. Складання бізнес-плану (процес планування).

У зв'язку з динамічно змінним ринком нерухомості та непередбачуваним станом економіки нашої країни в нових реаліях, крім загальноприйнятих складових бізнес-плану новоствореного підприємства, таких як, резюме, маркетингової стратегії, виробничого та фінансового планів, процес розробки бізнес-плану повинен мати наступні складові:

- визначення ступеня життєздатності та майбутньої стійкості організації;
- передбачення ризиків підприємницької діяльності;
- конкретизація перспективи бізнесу у вигляді системи кількісних і якісних показників розвитку;
- здійснення оцінки сильних і слабких сторін підприємства на міжнародному ринку,

а також виявлення альтернативних стратегій виживання [5, с. 322].

Отже, грамотне складання бізнес-плану для новоствореного підприємства сфери послуг на ринку нерухомості є одним з найважливіших чинників успіху у зв'язку з тим, що подальший розвиток та, безпосередньо, існування підприємства залежить від можливості передбачити подальшу перспективу діяльності підприємства не тільки на найближче майбутнє. Саме розрахунки ризиків і планування діяльності підприємства допомагають підприємствам оминати розорення та втрат.

Ключові слова: бізнес-план, підприємство, розробка.

Список використаних джерел

1. Офіційний вебпортал парламенту України / Указ президента України Про ріелторську діяльність від 27 червня 1999 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733/99#Text>
2. Бутко М. П. Становлення вітчизняного ринку в умовах євроінтеграції: монографія / М. П. Бутко, І. В. Соломаха.-Чернігів : ЧНТУ, 2017. 294 с.
3. Бгашев М. В. Бізнес планування: Навчальний посібник / М. В. Бгашев-Вид-во «Амір», 2018. 282 с.
4. Джакубова Т. Н. Бизнес-план: расчеты по шагам: Учебное пособие / Т. Н. Джакубова.-М. : Финансы и статистика, 2014. 96 с.
5. Арапова О. М. Використання бізнес-плану для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства / О. М. Арапова, Д. С. Кожухаренко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал.-2013. С. 71–75.
6. Павлюк Л. В. Необхідність моделювання бізнес-процесів підприємства / Л. Павлюк, Ю. Семенченко / Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки / Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 4 / відпов. ред. І. Б. Садовська.-Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2014 . 488 с.-С. 320-325.

Інструментарій оцінювання економічної безпеки підприємства та його застосування

Радіонова І. Ф.

*д. е. н., професор кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinar@krok.edu.ua*

Возруд В. М.

*здобувачка магістратури
кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vozrudvm@krok.edu.ua*

Анотація. В тезах аналізуються інструменти оцінювання впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Припускається, що цей вплив одночасно визначає й рівень економічної безпеки підприємства. Наведені результати оцінювання з використання інструментарію PEST-аналізу впливу зовнішнього середовища на діяльність українського підприємства легкої промисловості.

У світовій економічній науці та практиці, зазвичай, використовуються декілька основних інструментів (методів) аналізу впливу зовнішнього середовища на діяльність та безпеку підприємства. Найбільш поширеним є PEST-аналіз [1; 2] Крім того, можливе застосування методу аналізу на основі дослідження зв'язку між показниками (інтегральними індексами) загальної національної економічної безпеки, з однієї сторони, та показниками стану конкретного підприємства, - з іншої [3].

Як відомо, при застосування методу (інструментарію) PEST-аналізу виокремлюють такі елементи зовнішнього середовища діяльності (безпеки) підприємства:

- економічне середовище. В Україні воно характеризувалось до активної фази війни високим рівнем монополізації ринків, непередбачуваними змінами загального рівня цін, нестабільністю споживчого попиту, високою залежністю від імпорту стратегічної продукції, постійними проблемами з виконанням державного бюджету. Під час активної фази війни до впливових характеристик зовнішнього економічного середовища додалось катастрофічне руйнування виробничого потенціалу країни та скорочення на 50 % ВВП країни з відповідним зменшенням надходжень до державного бюджету;

- політико-правове середовище. В Україні до початку активної фази війни цей елемент середовища характеризувався незавершеністю політико-правових реформ, а саме: судової системи, системи правоохоронних органів, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Під час активної фази війни в умовах воєнного стану об'єктивно відбувається обмеження демократичних свобод громадян, що деформує політико-правову систему. Позитивним моментом змін політико-правового середовища може стати набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС. Це змусить прискорити реформи, за стандартами країн ЄС та НАТО;

- науково-технічне середовище. Цей сегмент середовища характеризується в Україні суперечливим поєднанням сучасних технологій в певних видах діяльності (до прикладу, в ІТ-сфері) з видами діяльності, в яких переважають технології з високою часткою ручної, некваліфікованої праці. Незаперечним позитивним фактором вдосконалення діяльності підприємств та зменшення загроз за рахунок науково-технічного середовища в Україні є такі обставини. Це :

- висока схильність до сприйняття та використання українцями сучасних цифрових технологій, що, зокрема, фіксується представниками НАТО, які надають у користування ЗСУ складну воєнну техніку;

- достатньо високий рівень цифровізації певних сфер, до прикладу, електронних розрахунків та банківського обслуговування, електронного врядування та документообігу тощо;

- демографічне середовище. Загалом, в Україні тривалий час спостерігалось явище «старіння нації»-зменшення частки населення в працездатному віці. До цієї негативної тенденції під час активної фази війни додалась масова міграція громадян. За різними оцінками, на кінець 2022 р., в Україну не повернеться 4-5 млн. громадян, які виїхали в пошуках безпеки в інші країни.

PEST-аналіз зовнішнього середовища, яке впливає на безпеку підприємства, був застосований для оцінювання діяльності українського підприємства легкої промисловості ПАТ «Арніка» [4].

Загальна оцінка впливів здійснювалась за 5-бальною шкалою з урахуванням можливостей та загроз кожного елементу середовища та ймовірності їх (можливостей та загроз) настання для аналізованого підприємства. Результати оцінювання є такими:

- економічне середовище «+1»;
- політико-правове середовище «+2»;
- демографічне середовище «-1»;
- науково-технічне середовище «+4»

Зроблений висновок, що найбільші загрози в діяльності підприємства ПАТ «Арніка» будуть пов'язані з такими обставинами:

- руйнуванням виробничого потенціалу та інфраструктури країни, а також втрата кадрового потенціалу у зв'язку з війною,
- високий рівень інфляції, що досягає показників галопуючої на тлі падіння реальних доходів населення,
- податкове та інше законодавство, яке не відповідає потребам діяльності підприємства в умовах війни

Ключові слова: економічна безпека підприємства, інструментарій оцінювання безпеки, PEST-аналіз.

Список використаних джерел

1. Доценко І. О. Формування системи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу підприємницьких ризиків / І. О. Доценко. Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Т. 18. Вип. 1. — Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2013. — С. 69-78.
2. Карачина Н. П. Методисний інструментарій оцінювання економічної безпеки підприємства. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7613>
3. Radionova I. Applied aspects of the concept of macrofinancial imbalances management / I. Radionova, Y. Malkovska // Public Administration and Law Review.-2022.-№ 2(10).-Рр. 4-14.-DOI. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2022-2-4>
4. SMIDA. Приватне акціонерне товариство «Трикотажна фірма «Арніка». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://smida.gov.ua/db/prof/00307543>

Прогнозування ринку дорогоцінних металів

Ярошенко Оксана Петрівна

*магістрант: Фінанси банківська справа та страхування,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна*

Останнім часом спостерігається зростання інтересу до дорогоцінних металів з боку економічних суб'єктів різних країн, у тому числі України.

Збільшення попиту на ці активи спричинене політичною нестабільністю на світовій арені. Накладення нового пакету санкцій війна, потік мігрантів з Сирії, що збільшується, неоднозначна ситуація у Великобританії, а також політичні зміни в США викликають недовіру до класичних інструментів фондового ринку[2].

Дорогоцінні метали-це природні елементи, що відрізняються яскравим блиском. Ці метали рідкісні, тверді, менш хімічно активні та мають високу економічну цінність порівняно з основними металами. Вони також пластичні, податливі, стійкі до корозії та добре проводять тепло та енергію. В результаті вони знаходять застосування у виробництві ювелірних виробів, побутової електроніки, автомобілів, хімікатів та медичного обладнання в усьому світі. Дорогоцінні метали, такі як золото, срібло, платина та паладій, також використовуються як цінні активи в інвестиційних цілях[1, с. 8].

Головними факторами, що визначають ціну дорогоцінних металів, є:

- Відносини попиту та пропозиції. Ціни на метали в першу чергу залежать від попиту та пропозиції та іноді можуть бути надзвичайно нестабільними. Пропозиція дорогоцінних металів обмежена, у той час як попит, як правило, постійний, хоча він часто може різко зрости.

- Світові макроекономічні тенденції. Золото та срібло часто вважаються надійними інвестиціями, оскільки вони краще за інших зберігають свою вартість та купівельну спроможність, ніж інші активи, за часів нестабільності та економічної невизначеності. Під час економічних чи політичних криз ціни на дорогоцінні метали, як правило, зростають. З іншого боку, сильна та здорова світова економіка має тенденцію до зниження цін на золото та срібло; попит падає, оскільки інвестори шукають більш ризиковані та прибуткові компанії.

- Інфляція, грошово-кредитна політика, курси валют. Показники інфляції відіграють важливу роль у рішеннях грошово-кредитної політики багатьох країн, оскільки більшість центральних банків вважають стабільність цін своєю основною метою. Отже, будь-які зміни показників інфляції можуть вплинути на рішення центральних банків, які в свою чергу вплинуть на вартість їх валют. Звичайно, найважливішою валютою, коли йдеться про дорогоцінні метали, є долар США, бо це світова резервна валюта[3].

Ринок дорогоцінних металів переживає зростання через зміну способу життя та збільшення наявних доходів населення. Крім цього, через зростання занепокоєння з приводу навколишнього середовища провідні учасники ринку в різних галузях промисловості вкладають кошти в переробку дорогоцінних металів, які надалі можуть бути використані для виробництва кардіостимуляторів та штучного равлика. Більше того, уряди різних країн запроваджують суворі норми викидів, що, у свою чергу, сприяє зростанню ринку, оскільки ці метали використовуються для очищення вихлопних газів автомобілів. Однак через зростання кількості випадків захворювання на коронавірус (COVID-19) уряди різних країн оголосили про повну ізоляцію як превентивний захід

для боротьби з пандемією. Це порушило ланцюжки поставок і зупинило роботу кількох виробничих одиниць, що, своєю чергою, призвело до нестачі запасів. З іншого боку, інвестиції в дорогоцінні метали збільшилися як засіб вижити в ринкових умовах, що швидко змінюються.

Пандемія показала, що навіть така досить чітко вибудована система взаємовідносин учасників, як ринок дорогоцінних металів, може зіткнутися з труднощами, які складно спрогнозувати чи уявити. Пандемія змінила ринок, зробила його більш технологічним та стійким до такого роду збоїв.

Ціни на золото знизилися до найменших за останні два роки значень. За третій квартал 2022 року ціни на дорогоцінний метал втратили 10%, зараз тройська унція коштує близько \$1630–1650. З початку року золото подешевшало приблизно на 11%.

Основними причинами падіння цін на золото аналітики називають посилення грошово-кредитної політики центральних банків багатьох країн і насамперед підвищення процентних ставок Федеральною резервною системою (ФРС) США. У третьому кварталі Федрезерв продовжив курс на посилення грошово-кредитної політики — у вересні ставку підвищили на 0,75, до 3–3,25%, втретє поспіль у 2022 році.

Падіння вартості дорогоцінного металу прискорилося у серпні-вересні на тлі посилення грошово-кредитної політики ФРС, зміцнення долара та зростання прибутковостей держоблігацій США,.

Історично інфляція — позитивний драйвер для зростання цін на золото, проте через жорстку позицію ФРС у 2022 році воно не підтримує динаміку котирувань. Підйом процентних ставок збільшує прибутковість умовно безризикових казначейських облігацій. Щодо грудня 2021 року особливо сильно піднялися прибутковості двох-трирічних облігацій. Через зростання доходностей зберігати кошти в золоті при порівнянні ризику стає менш вигідно, попит на дорогоцінний метал знижується. Більше того, сильна динаміка інфляції навіть може призводити до негативної реакції у золоті, оскільки це збільшує ймовірність збереження жорсткого підходу ФРС до підвищення ставок.

Загальний експорт золота зі Швейцарії у серпні 2022 р. становив 121,0 тонни проти 186,2 тонни у липні 2022 р. та 116,5 тонни у серпні 2021 р. Постачання у серпні до Китаю впали до 37,8 тонни (80,2 тонни у липні 2022 р.), у Гонконг-до 1,03 тонни (3,7 тонн у липні 2022 р.), до Індії зросли до 19,4 тонн (15,8 тонн у липні 2022 р.), до Туреччини зросли до 23,7 тонни (20,1 тонни у липні 2022 р.). Падіння цін на золото в останні місяці призвело до відтоку металу з комерційних сховищ у США та Великій Британії до країн Азії.

Минулого тижня ціни на золото знизилися від \$1 680/унція до \$1 650/унція під впливом зміцнення курсу долара США на тлі стиснення балансу ФРС США. Програма QT2 у середині липня становила \$47,5 млрд на місяць, але досягла \$95 млрд на місяць у вересні. Темпи значно перевищують темпи QT1 у 2018-2019 роках. Це завдало удару по ринку золота через надмірне зміцнення курсу долара та стрімкі спекулятивні продажі ф'ючерсів на CME, а також прискорило вихід інвесторів із золотих ETF.

За даними WGC, скорочення запасів в ETF, які інвестують у золото, на 38-му тижні, що закінчився 22 вересня, становило 27,9 тонн. Загальний рівень запасів в ETF становив 3 586,4 тонни золота, що поки що на 44,6 тонн перевищує рівень запасів в ETF наприкінці 2021 року.

Ціни на срібло минулого тижня впали від \$19,67/унція до \$18,86/унція в кореляції з ринком золота. Співвідношення цін між золотом та сріблом (gold/silver ratio) зросло до 87,2 (середнє значення за 5 років-79,50). Співвідношення платина/срібло склало 45,5 (середнє значення за 5 років-57).

Попит на срібло показував негативні тенденції. Чистий відтік із срібних ETF з початку 2022 р. становив 124 млн унцій срібла (близько 3,5 тонн). Продаж срібних монет австралійського монетного двору The Perth у серпні впав на 33% м/м до 1,66 млн унцій. Крім того, виникає все більше сумнівів у позитивному стані промислового споживання срібла у 2023 році.

Ціни на платину минулого тижня впали від \$939/унц до \$832/унц в очікуванні падіння промислового споживання металу через майбутню рецесію. Спред між платиною та золотом становив \$770/унція, між платиною та паладієм-\$1224/унція. Ціни на паладій минулого тижня знизилися від \$2 190/унц до \$2 051/унц.

Виробничі індекси PMI у найбільших економіках світу у серпні показали розворот до стану рецесії. Світове виробництво сповільнюється і може почати скорочуватися у 2023 р. Водночас ринки платиноїдів можуть отримати підтримку від зростання споживання у виробництві важких вантажівок та автобусів на паливних елементах у США та Китаї. Це підтримає ціни на платину та паладій.

Ризики у пропозиції платиноїдів знову зросли після проблем із електропостачанням у ПАР. Компанія Eskom, національний постачальник електроенергії, скидала навантаження протягом більшої частини року і особливо у серпні.

Отже, підсумовуючи вищенаведене можна відмітити, що обсяги ринку дорогоцінних металів постійно зростають. Проте останнім часом прослідковується падіння цін. Це пов'язано з посилення грошово-кредитної політики центральних банків багатьох країн і насамперед підвищення процентних ставок ФРС США. Падіння вартості також пов'язане зі зміцненням долара та зростанням прибутковостей держоблігацій США. Відповідно до прогнозів на 2023 рік, можна стверджувати, що світове виробництво срібла почало сповільнюватися і може почати скорочуватися. Водночас ринки платиноїдів можуть отримати підтримку від зростання споживання у виробництві важких вантажівок та автобусів на паливних елементах у США та Китаї. Це підтримає ціни на платину та паладій.

Список використаних джерел

1. Дорогоцінні метали URL: <http://gold-silver.com.ua/>. (Дата звернення: 09.11.2022)
2. Доскочинська Л. С. Світові ринки дорогоцінних металів в умовах фінансової глобалізації: автореф. дис... канд. екон. наук. Львів. нац. ун-т ім. І. Я. Франка. Л., 2017. 22 с.
3. Полякова Ю. В. Світові ринки дорогоцінних металів в умовах глобальної економіки URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3059 . (Дата звернення: 09.11.2022)

Методика оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства та напрямки її вдосконалення

Андрєєва В. А.

*к. е. н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: andrievava@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6357-3063*

Окунський Д. О.

*здобувач магістратури
кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: okunskyido@krok.edu.ua*

Фінансовий аналіз побачив світло незабаром після створення грошей, тому що це було потрібно розглянути, як ними керувати. Однак ці баланси проводилися без глибших знань і в основному випадково. Сучасне розуміння фінансового аналізу виникло в США, наприкінці ХІХ ст., але й тут це було розуміння на рівні зображення відмінностей абсолютні облікові показники, з яких це були майже виключно гроші. Після Другої світової війни фінансовий аналіз почав розглядати фінансову звітність з метою оцінки можливостей погашення кредиту, особливо для великих компаній. Подальший розвиток фінансового аналізу після Другої світової війни, коли почали враховувати показники компаній. Значний зсув у можливостях такого типу управління компанією відбувся завдяки розвитку комп'ютерів.

Фінансовий аналіз, або аналіз фінансового стану компанії, включено в фінансовий менеджмент, що є терміном, який включає в себе цілий ряд методів задоволення потреби різних завдань прийняття рішень. Фінансовий аналіз-це системний аналіз де отримані дані, які в основному містяться в бухгалтерській звітності. Воно включає в себе оцінку минулого, теперішнього та прогнозування майбутніх фінансових умов компанії. Основною метою фінансового аналізу є оцінка фінансового стану компанії з глобальної точки зору та підготувати матеріалів для якісного прийняття рішень щодо діяльності компанії. На додаток до підсумкового аналізу частковий аналіз також може бути виконаний, щоб допомогти менеджерам прийняти певні рішення у конкретних випадках. Методики аналізу фінансового потенціалу мають кілька послідовних етапів, якими є: декомпозиція звітних даних у фінансовій звітності для елементів, комбінацій під елементів та оцінка їх взаємодії та формулювання висновків, що є підсумковою оцінкою підприємства.

Використання фінансових механізмів з метою досягнення практичних та стратегічних цілей підприємства-це і є сутність фінансового потенціалу. Від ефективності та величини фінансового потенціалу безпосередньо залежить виробничий потенціал.

Дивлячись на загальний економічний потенціал підприємства, в залежності від структури ресурсів, які його формують, а також від факторів розвитку можна виокремити декілька груп загального економічного потенціалу, зокрема таких:

- Загальноекономічний потенціал з високою долею витрат на формування трудового потенціалу.
- Загальний економічний потенціал з високою долею витрат на формування виробничого потенціалу.

- Загальної економічний потенціал з високою долею витрат на формування науково-технічного й навчального потенціалу.

Фінансовий потенціал розвитку підприємства і окремі його елементи можна розглянути з двох позицій:

- по-перше, як сукупність власних і залучених фінансових ресурсів;
- по-друге, як здатність підприємства ефективно використовувати фінансові ресурси для реалізації своїх інтересів і сприяння розвитку.

Управління фінансовим потенціалом має здійснюватися за допомогою відповідного механізму, який передбачає задоволення потреб підприємства, забезпечення оптимального запасу фінансової міцності для протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, створення матеріальної основи для економічного розвитку.

Як вже зазначалось, для управління фінансовим потенціалом підприємства необхідний системний підхід, який складається з трьох взаємопов'язаних етапів.

Перший етап-це діагностика фінансових показників представляє собою встановлення і вивчення ознак, що визначають розвиток фінансово-го потенціалу і можливе запобігання небажаних відхилень від його розвитку.

Другий етап-це оцінка структурної динаміки фінансових показників є невід'ємною складовою частиною системного підходу до управління фінансовим потенціалом підприємства, виконання якого дозволяє своєчасно вносити корективи в структуру фінансового потенціалу для досягнення поставленої мети.

Третій етап-моніторинг фінансових показників, є одним з основних складових системного підходу до управління фінансовим потенціалом підприємства, який дозволяє визначити ймовірність досягнення поставлених стратегічних цілей. Моніторинг фінансових показників, з одного боку, забезпечує функціональну повноту, достовірність і точність прогнозу, а з іншого-зменшує витрати часу і засобів на прогнозування Системність оцінки економічної ефективності обумовлена низкою чинників.

По-перше, при оцінці економічної ефективності, як соціально економічної категорії, необхідно враховувати не тільки ефективність виробництва, а й ефективність розвитку соціальної сфери.

По-друге, при оцінці економічної ефективності необхідно чітко ви- значити рівень оцінки: підприємство, галузь, народне господарство в цілому.

По-третє, системний підхід до оцінки економічної ефективності до- зволяє врахувати можливий системний ефект, який виражається в неоднозначному впливі ефективного розвитку окремих рівнів системи на ефективність системи в цілому.

Фінансовий аналіз є важливим інструментом, з яким може працювати компанія досягти заздалегідь визначених цілей управління фінансами. Одна з цих цілей фінанс менеджменту полягає в забезпеченні менеджменту достатньо якісною і максимально точною інформацією для різноманітних оперативні, тактичні чи стратегічні рішення, а також оцінювати минуле, теперішнє та прогноз майбутній стан економіки компанії.

Методики оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства базується на даних бухгалтерського обліку минулих періодів. Тому ми не можемо використовуючи їх для точного прогнозування того, що станеться в компанії в майбутньому. Розраховані показники можуть нам багато сказати, але все ж це наші оцінки, гіпотези та інтерпретації.

Але ні в якому разі не можна сказати, що наша оцінка є точним припущенням майбутніх результатів. Крім того, існує значна невизначеність щодо того, як

поводитиметься зовнішнє економічне середовище, чи як розвиватиметься відсоткова ставка, чи не з'являться нові технології чи яка буде наша позиція. Усі ці та інші впливи зроблять наш прогноз менш надійним.

Коефіцієнти у методиках оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства є найбільш поширеним і популярним методом фінансового аналізу оскільки вони не дорогі та дозволяють вам отримати швидке уявлення про основні фінансові дані компанії. Однак вони є лише свого роду сіткою, яка захоплює ті області, які цього потребують глибший аналіз. На їх обчисленні аналіз не закінчується, а починається. Причини, що призвели до широкого використання показників співвідношення їх три. По-перше, вони дозволяють вам виступати аналіз розвитку часу (аналіз трендів), друга причина полягає в тому, що вони підходять інструмент для порівняння кількох схожих компаній (порівняльний аналіз), і остання причина полягає в тому їх можна використовувати як вхідні дані математичних моделей, що дозволяють описати залежність між явищами, оцінювати ризики та прогнозувати майбутній розвиток подій.

Є багато співвідношень у методиках оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства. Щоб аналіз був значущим, необхідно вибрати лише менша кількість показників, близько 12-20, які відповідають цілям фінансового аналізу. Дуже важливо вибрати систему показників, яка впливає на всі аспекти фінансування, або керування бізнесом.

Існують різні розподіли коефіцієнтів у методиках оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства, наприклад:

- показники прибутковості-вони є одними з найпопулярніших і найбільш спостережуваних показників оцінка успіху компанії, оскільки вони вимірюють загальний прибуток сумою компанії;
- показники діяльності-вимірюють здатність компанії використовувати інвестовані кошти;
- показники заборгованості-показники співвідношення іноземних і власних ресурсів підприємства.

Аналіз у методиках оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства визначає рівень ризику кредиторів, що їхні вимоги не будуть виплачені.

- показники ліквідності-досліджують здатність підприємства розраховуватися за короткостроковими зобов'язаннями;
- показники ринкової вартості-необхідно орієнтуватися на оцінку фінансової переваги інвестування. Ці показники відрізняються від попередніх тим, що їх складова є ринковою ціна акцій як параметр ринку капіталу. Вони дають інформацію про те, як вони бачать майбутнє бізнес-інвесторів.

Перш ніж ми розглянемо інші показники які аналізуються у методиках оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства, давайте пояснимо терміни ЕВІТ і ЕАТ.

ЕВІТ-показник прибутковості компанії. Іноді його також називають оперативним прибутком або операційним доходом. ЕВІТ-це прибуток до сплати податків і відсотків, звідси і походить абревіатура ЕВІТ з англійського перекладу Earnings Before Interest and Taxes. Він розраховується як різниця доходів або загальні витрати на продаж і експлуатацію. Важливий фактор, чому ЕВІТ широко використовується, що не враховує як фінансову структуру компанії, так і процентну ставку податкову ставку, тому він підходить для порівняння компаній будь-якого розміру в будь-якій країні.

ЕАТ-Прибуток після сплати податків, чистий прибуток, економічний результат за звітний період. Це частина прибутку, яку можна розділити на прибуток для розподілу (дивіденди акціонерам) і нерозподілений прибуток, який служить для відтворення бізнесу.

Показники рентабельності у методиках оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства. Рентабельність, або повернення інвестованого капіталу, вимірює здатність компанії створювати нові ресурси та отримувати прибуток, використовуючи вкладений капітал. При складанні цих показників найчастіше базуються на звіті про прибутки та збитки та балансі. Для визначення прибутковості найчастіше використовуються такі показники:

- рентабельність сукупного інвестованого капіталу;
- рентабельність капіталу;
- рентабельність продажів;
- економічна ефективність.

Показники прибутковості у методиках оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства є одними з найпопулярніших і найбільш популярних показників оцінки бізнес-діяльності, тобто успіху бізнесу, оскільки вони вимірюють загальний прибуток сумою корпоративні ресурси. Це дає нам базову картину ефективності бізнесу, вони можуть сказати нам якщо вигідніше використовувати власні чи чужі ресурси, то вони нам тоді покажуть, як ми оцінив власні ресурси в бізнесі та вказують на слабкі та сильні сторони менеджменту підприємства.

Економічна додана вартість-EVA у методиках оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства. Економічна додана вартість по суті являє собою економічний прибуток, який компанія створить після оплати всіх витрат, включаючи всі витрати на капітал (іноземний і власний у формі альтернативної вартості).

Якщо компанія показує позитивний бухгалтерський прибуток, він також показує економічний прибуток, якщо бухгалтерський прибуток перевищує вартість інвестованого власного капіталу. Додаткову вартість можна визначити різницею між загальним доходом і змінними витратами. Цей показник можна інтерпретувати так, що якщо воно менше нуля, компанія втрачає вартість, навпаки, якщо воно більше нуля, бізнес створює вартість.

Одним із головних переваг індикатора EVA є те, що він виявив той факт, що і власний капітал чогось коштує, і цього недостатньо для звітування про прибуток або певну суму прибутку, але вона повинна приносити позитивну економічну додану вартість.

Метою розрахунку EVA є визначення справжнього економічного прибутку після обліку витрат інвестиційного капіталу. Наприклад, припустімо, що ви інвестували 20 000 доларів США. Ваш операційний прибуток після сплати податків становить 10 000 доларів США. Альтернативна вартість цієї інвестиції, тобто гроші, які ви могли б заробити, якби інвестували гроші в інших місцях вони становлять 10%. Ваша вартість капіталу становить 10% від 20 000 доларів США, або 2000 доларів США. $10000 \text{ доларів} - 2000 \$ = 8000 \$$. Отже, ваш EVA, або економічний прибуток, становить приблизно 8000 доларів. Мета EVA — відповісти на запитання: коли ми робимо інвестиції, чи принесуть вони прибуток, що переважає ризик і створює додану вартість для компанії?

Ці показники доречно доповнити порівнянням. Причиною є головним чином намагання щоб отримати більшу обізнаність щодо фактичного управління та фінансового

стану компанії за допомогою різних методик оцінки фінансового потенціалу розвитку підприємства. Порівняння можна проводити з кількох точок зору: з еталонами, у часі, у просторі, з філіями цінностей, з компаніями-конкурентами тощо.

Список використаних джерел

1. Антикризове управління: підручник / під ред. Е.М. Короткова Москва : ИНФРА-М, 2012.
2. Балабанов І. Т. Фінансовий аналіз і планування господарюючого суб'єкта. 2-е вид., доп. Москва : Фінанси і статистика, 2000. 208с.
3. Банкрутство підприємства: аналіз, облік і прогнозування / Балдін К. В., Белугина В. В., Галдіцкая С. Н., Передеряев І. І. Москва «Дашков і К», 2007. 376 с.
4. Белінська О. В. Сутність фінансового потенціалу підприємства. Вісник ХНУ. Економічні науки. 2012. № 4. С. 267–274.
5. Блащак Б. Я. Удосконалення системи управління фінансовим потенціалом підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Тернопіль, 2019. 221 с.
6. Горошанська О. О., Маккі Л. М. Фінансовий потенціал підприємства: теоретичний аспект. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2018. Вип. 1(27). С. 7-16
7. Грабчук О. М. Фінансовий потенціал: природа та властивості з точки зору синергетичного підходу. Бізнес Інформ. 2018. N 3. С. 280-284.
8. Управління підприємством в умовах розвитку ринку: Наукове видання / В. М. Гриньова [та ін.]. Харків : ХДЕУ, 2003. 168 с.
9. Деркач О. В., Кавтиш О. П. Проблеми аналізу фінансового стану підприємств [Електронний ресурс]. Ефективна економіка. 2013. Режим доступу: <http://www.econotyu.nauka.com.ua/?op=1&z=2013>
10. Дзюбенко О. М. Підходи до методики економічного аналізу фінансового потенціалу лісогосподарських підприємств. Ефективна економіка. 2015. N 4. URL: <http://www.econotyu.nauka.com.ua/?op=1&z=5921> (дата звернення 03.12.2021).

Управління фінансовими ресурсами підприємства

Плетенецька С. М.

*к. е. н. доцент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SvitlanaPM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2695-0712*

Царенок О. В.

*магістрант кафедри фінансів, банківської справа та страхування,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TsarenokOV@krok.edu.ua*

Фінансові ресурси відіграють важливу роль у відтворювальному процесі і водночас забезпечують формування власних грошових фондів підприємства, які формуються та використовуються для отримання високого прибутку. Відсутність ефективного механізму управління фінансовими ресурсами є важливою причиною формування кризової ситуації багатьох вітчизняних підприємств, а наявність та функціонування фінансових ресурсів є найважливішим чинником їх економічного зростання та розвитку.

Метою роботи є узагальнення теоретично-наукових засад управління фінансовими ресурсами підприємства.

Фінансові ресурси є необхідною умовою здійснення процесу розширеного відтворення на всіх його стадіях і у всіх формах. Отже, для обґрунтованого визначення поняття фінансових ресурсів необхідно чітко визначити ті критерії, яким воно повинно відповідати. До них належать джерела створення, форми виявлення, цільове призначення.

В економічній літературі під фінансовими ресурсами частіше за всього розуміють кошти, наявні у розпорядженні суб'єкта, що господарює. Інші дослідники підкреслюють, що дана сукупність коштів формується з метою фінансування розвитку підприємства в майбутньому періоді [1, с.32]. Формування фінансових ресурсів розпочинається в момент заснування підприємства, коли утворюється статутний капітал, а також в процесі діяльності суб'єкта. Забезпечення фінансовими ресурсами з різних джерел дає можливість підприємцю своєчасно інвестувати кошти в нове виробництво, забезпечувати у разі необхідності розширення і технічне переозброєння діючого, фінансувати наукові дослідження, розробки та їх впровадження [2, с.17].

Фінанси підприємств є важливою частиною фінансової системи та займають важливе місце в структурі соціальних фінансових відносин. Вони використовуються у сфері суспільного виробництва, формуючи валовий внутрішній продукт, матеріальні та нематеріальні блага, національний дохід. Через це ступінь задоволення суспільних потреб і фінансова стабільність країни залежатимуть від фінансового стану компаній.

Підприємства вступають у фінансові відносини з метою формування та використання фінансових ресурсів, належна забезпеченість якими оптимальна структура та ефективне використання яких є умовою успішного функціонування будь-якого підприємства. Ці питання, що виникають у сучасній циклічній економіці, вдається вирішувати за допомогою інтегрованих структур, а саме: залучаються фінансові ресурси та інвестиції, забезпечується висока платоспроможність і знижуються ризики [3, с. 168].

Фінансові ресурси-це сукупність фондів, які беруть участь у забезпеченні діяльності суб'єктів господарювання і здійснюють обіг у грошовій формі. Фінансові ресурси завжди знаходяться у власності тих чи інших суб'єктів і використовуються для

вирішення поставлених задач. За іншим визначенням, фінансові ресурси-це грошові фонди фінансової системи, які створюються в результаті економічної та фінансової діяльності в процесі створення та розподілу валового національного продукту за певний період і використовуються для забезпечення безперебійного функціонування та розвитку національної економіки (макрорівень) [4].

Можна зазначити, що фінансові ресурси використовуються на всіх етапах операційного циклу суб'єктів господарювання, а також здійснюють забезпечення та обслуговування фінансової та інвестиційної діяльності.

Фінансовим ресурсам підприємств притаманні такі властивості:

- фінансові ресурси мають стадію утворення;
- фінансові ресурси відображають відношення до власності;
- фінансові ресурси мають джерела формування і цілі використання;
- від джерел формування та напрямів використання залежить структура фінансових ресурсів підприємства [5].

Слід зазначити, що однією з найбільших проблем для бізнесу є низька ефективність управління своїми фінансовими ресурсами. Своєю чергою окреслена проблема спричиняє наявність в економіці України великої кількості збиткових чи неплатоспроможних суб'єктів господарювання.

Аналізуючи ринково-структурну трансформацію економіки України, необхідно розробити цілісну систему принципів управління фінансовими ресурсами для нових умов функціонування, а саме: забезпечення конкурентних переваг як основної мети розвитку підприємства, оцінка ресурсного потенціалу як засобу забезпечення можливості досягнення поставлених цілей групування трудових, матеріальних і фінансових ресурсів однаковість техніко-економічних механізмів розподілу ресурсів на всіх рівнях технічної структури порівняння фінансового потенціалу з цільовими стратегічними орієнтирами та прийнятними рівнями ризику для забезпечення фінансової безпеки системи управління фінансовими ресурсами та ризиками. Тому кожному підприємству необхідно раціональніше використовувати свої ресурси, зменшувати обсяги кредитів і зобов'язань.

Сьогодні фінансове становище більшості українських підприємств є незадовільним. Характерним наслідком кризового явища в економічному розвитку підприємств є гостра нестача фінансових ресурсів, що значною мірою впливає на ефективність господарювання. Крім того, пропозиція корпоративних коштів низька, а рівень використання низький.

На думку деяких учених, когнітивні методи моделювання є потужним інструментом у системі антикризового управління підприємством, за допомогою якого можна сформулювати ефективну систему фінансового забезпечення та запобігти банкрутству суб'єкта господарювання. Вони дозволяють сформулювати, уточнити та перевірити гіпотезу про функціонування досліджуваного об'єкту як складної системи, яка складається з окремих елементів і підсистем, пов'язаних між собою [6, с. 46].

Загальною проблемою для підприємств є постійна нестача власних фінансових ресурсів. Нині важливе місце в джерелах фінансових ресурсів належить пайовим та іншим внескам фізичних та юридичних осіб, членів трудового колективу. Водночас значно скорочуються обсяги фінансових ресурсів, які надходять від галузевих структур, зменшуються обсяги бюджетних субсидій від органів державної влади і одночасно зростає значення прибутку, амортизаційних відрахувань та позичкових коштів у

формуванні фінансових ресурсів підприємств [7].

Ефективність функціонування будь-якого підприємства залежить від правильної стратегії управління капіталом підприємства. Її важливою складовою є оптимізація структури капіталу. В Україні більшість підприємств нехтують науковими підходами до цього питання, що є помилкою, оскільки від співвідношення між власним і позиковим капіталом залежить результат діяльності підприємства та його стан у майбутньому.

Що стосується методів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами українських підприємств, то основним напрямом вдосконалення вважаємо оптимізацію формування, обліку та використання фінансових ресурсів. Управління фінансовими ресурсами підприємства можна вважати ефективним лише тоді, коли воно не лише раціонально використовує наявні ресурси, а й передбачає активний і систематичний пошук можливостей для подальшого розвитку підприємства.

Також для забезпечення підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами на вітчизняних підприємствах, варто удосконалити інформаційну базу та модифікувати і поглиблювати аналіз та оцінку результативних показників. Сьогодні управління фінансовими ресурсами на підприємствах України здійснюється в умовах, коли використовується «реактивна» форма управління-прийняття управлінських рішень для реагування на поточні проблеми.

Отже, підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами підприємства можна шляхом:

- надання знижок споживачам;
- використання векселів при продажі товарів та наданні послуг;
- продаж підприємством своєї дебіторської заборгованості (факторинг);
- продаж чи здача в оренду неприбуткових основних засобів підприємства;
- управління запасами.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансовий стан, управління, розвиток.

Список використаних джерел

1. Грушко В. І., Наконечна О. С., Чумаченко О. Г. *Національні фінанси: Підручник*. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2017. С. 660.
2. Петруня Н. В. *Концептуальні підходи до визначення сутності активів підприємств. Облік і фінанси АПК*. 2017. № 1. С. 120-124.
3. Румик І., Пилипенко О. *Управління фінансово-господарською діяльністю інтегрованих підприємств на інноваційних засадах. Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 2 (62). С. 166-175. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-166-175>
4. Безбородова Т. В. *Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємств. Держава та регіони*. 2008. № 5. С. 21-23.
5. Лапа А. Є. *Фінансові ресурси підприємства та їх оптимізація. Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. Серія: Економічні науки*. 2013. №4. С. 289-297.
6. Румик І., Пилипенко О. *Фінансове забезпечення підприємств: можливості використання когнітивного моделювання. Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. №2(66). С. 44-52. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-44-52>
7. Погужа Н. В. *Проблемні аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства в умовах рецесії України. Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 2(45). С. 144-149.

Шляхи покращення майнового стану на підприємстві

Румик І. І.

*д. е. н., професор кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Rumykii@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3943-639X*

Гриценко В. В.

*магістрантка спеціальності
«Фінанси, банківська справа та страхування»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: GrizenkoVV@krok.edu.ua*

В сучасних умовах ринкової економіки відповідність та ефективність прийнятих управлінських рішень на макро- та макрорівнях здебільшого залежить від результатів аналізу майнового стану суб'єкта господарювання, в результаті якого обчислюються не тільки окремі коефіцієнти та вивчається комплекс показників, а також відображаються різні аспекти фінансової діяльності підприємства. Нестабільність в розвитку нашої економіки створює необхідність кожному суб'єкту господарювання постійно шукати шляхи покращення та підвищення ефективності своєї діяльності. Тому дослідження фінансової діяльності суб'єктів господарювання набуває особливої популярності.

Питання векторів покращення майнового стану підприємств завжди цікавило багатьох вчених і є актуальним для будь-якої країни. Тому їм приділяється багато уваги з боку науковців у сучасних економічних публікаціях. Зокрема, значний внесок у розробку цього питання зробили такі науковці як М. П. Денисенко [1], А. М. Гришко [1], К. С. Дяченко [2], І. А. Бержанір, О. О. Пилипенко [3], О. Г. Піскунов, І. І. Румик [4] тощо.

Аналіз досліджень з даної теми дозволяє зробити висновки про те, що в науковій літературі ще недостатньо висвітлені питання щодо шляхів покращення майнового стану на підприємстві.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні шляхів покращення майнового стану на підприємстві.

Аналіз майнового стану підприємства дозволяє виділити проблеми та труднощі, що виникають у фінансовому та майновому станах організації, які мають три основні прояви:

1. Дефіцит коштів та низька платоспроможність-означає, що у підприємства бракує коштів на своєчасне погашення зобов'язань. Індикаторами низької платоспроможності є незадовільні показники ліквідності, прострочена кредиторська заборгованість, наднормативні заборгованості перед бюджетом, персоналом та організаціями, що кредитують.

2. Недостатня віддача на вкладений у підприємство капітал (недостатнє задоволення інтересів власника; низька рентабельність)-це означає те, що власник отримує доходи, які не відповідають своїм вкладенням, що може бути обумовлено низькою якістю роботи менеджменту організації.

3. Низька фінансова стійкість-означає високу залежність підприємства від кредиторів, можливість втрати самостійності (незалежності) [2].

Можна виділити дві глобальні причини проблем та труднощів, що виникають у

фінансовому стані підприємства:

1. відсутність потенційних можливостей зберігати прийнятний рівень фінансового стану (або низькі обсяги одержуваного прибутку).
2. нераціональне управління результатами діяльності (нераціональне управління фінансами).

Майновий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Система заходів для підтримки майнового стану на високому рівні повинна передбачати:

- постійний моніторинг зовнішнього і внутрішнього станів підприємства;
- розробку заходів із зниження зовнішньої вразливості підприємства;
- розробку підготовчих планів при виникненні проблемних ситуацій,
- здійсненні попередніх заходів для їхнього забезпечення;
- провадження планів практичних заходів у разі виникнення кризової ситуації, прийняття ризикових і нестандартних рішень у випадку відхилення розвитку ситуації;
- координацію дій всіх учасників і контроль за виконанням заходів та їхніми результатами [1, с. 63].

На ефективну дію коштів, що у оборотах, можуть впливати багато складових.

Умовно їх можна розділяти за напрямом впливу на організацію:

- зовнішні-від них не залежить сама діяльність організації, але вони безпосередньо впливають на неї. До них відносять: паливні, енергетичні тарифи, ціни, підконтрольні державі ціни на товари, що відпускаються, амортизаційні норми, податкова політика та інше;

- внутрішні-впливають зсередини. Їх можна самостійно регулювати, застосувати як інструмент підвищення результативності. До них відносять: кількість, обсяги продукції, що продається, ціноутворення в організації, різні витрати, собівартість, освіта співробітників, кваліфікація штатів, оснащення та інше.

Для ефективного підвищення прибутку до 30% потрібно провести заходи щодо збільшення продажів приблизно на 25%, і частки ринку збуту-до 20%.

Відкриття нових каналів збутів, нових лінійок продукції, що дають змогу збільшити ринок збуту на 10%, дозволять підвищити рівень продажів.

Щоб комплекс дій, спрямований на зниження матеріальних витрат, був високоефективним потрібно опрацювати їх складові. Одним з таких методів вважається зниження обсягу матеріалу, що використовується у виробництві продукції. Воно дозволяє знизити витрати, що йдуть на придбання сировини.

Крім цього, є фактори, які залежать від займаного ринку збуту організації, її рівня фінансів, здатного впливати на збільшення прибутку.

Фінансове виробниче планування безпосередньо впливає на становище фінансів у організації. Якщо такі плани реалізуються успішно, то підприємство показує стабільний прибуток. Також, за їх допомогою можна знизити витрати на виробництво продукції [5, с. 9].

Основним заходом покращення майнового стану є збільшення виручки від реалізації. А розмір виручки від реалізації залежить від:

- обсягів реалізації продукції;
- ціни одиниці продукції, що реалізується.

Шляхами удосконалення майнового стану підприємства через виявлення

прихованих резервів є:

- задача в оренду основних фондів, які не повною мірою використовуються у робочому процесі;
- використання зворотного лізингу [1, с. 63].

Також в процесі пошуку шляхів поліпшення фінансового стану бізнесу необхідно аналізувати стан майна, що знаходиться у власності бізнесу. Наприклад, приміщення та обладнання, що перебувають у власності підприємства, можуть використовуватися більш ефективно. Також можливо ліквідувати основні засоби, що не використовуються.

Розробляючи способи покращення майнового стану, слід також враховувати деякі види ризиків, які можуть вплинути на бізнес. Це мінімізує можливі втрати. Основні шляхи покращення фінансового стану пов'язані з підвищенням фінансової дисципліни на фірмі [5, с. 10].

Таким чином, одним із основних завдань покращення майнового стану підприємства є оптимізація бізнес-процесів, що відбуваються на підприємстві. Так чи інакше, всі основні фінансово-економічні методи покращення майнового стану підприємства зводяться до цього. Однак усі існуючі основні фінансово-економічні методи покращення фінансового стану підприємства не можуть повною мірою сприяти якісному покращенню майнового стану підприємства. Тому багато підприємств використовують у своїй фінансовій діяльності найпрогресивніші методи поліпшення фінансового стану підприємства, які показали свою послідовність у зарубіжних та вітчизняних організаціях. Ці методи дозволяють наблизитись до поліпшення фінансового стану з точки зору ефективності в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: майновий стан, прибуток, виручка, підприємство.

Список використаних джерел

1. Денисенко М. П., Гришко А. М. Заходи покращання фінансового стану підприємств у сучасних умовах господарювання. *Економіка та держава*. 2019. № 12. С. 61-65.
2. Дяченко К. С., Хорєва А. Ю. Методичні підходи до оцінювання фінансово-майнового стану бізнес-структури. *Ефективна економіка*. 2020. № 11: URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/> (дата звернення: 24.11.2022).
3. Пилипенко І. І., Румик І. І. *Фінанси підприємства : навч.-метод. посібник*. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2011. 236 с.
4. Румик І., Пилипенко О. Управління фінансово-господарською діяльністю інтегрованих підприємств на інноваційних засадах. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 2 (62). С. 166-175. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-166-175>
5. Зигрій О. В. Вплив ризиків та їх загроз на стан фінансово-економічної безпеки підприємств. *Економіка і суспільство*. 2016. №1. С. 9–10.

Бізнесові процеси життєвого циклу підприємства в умовах соціально-економічної невизначеності

Сивак Ольга Анатоліївна

*викладач Фахового коледжу Університету «КРОК»,
e-mail: Kaftpe@krok.edu.ua*

Анотація. В тезах презентовано результати дослідження проблеми модифікації бізнесових процесів життєвого циклу підприємства в умовах зростаючої невизначеності в діяльності українських підприємств. Автор доходить висновку про необхідність застосування відмінної від традиційної класифікації бізнес-процесів підприємства. Обґрунтовано, що найважливішими бізнес-процесами стають: гарантування вищого рівня безпеки підприємства, особливо в забезпеченні ресурсами, та зростання адаптаційних можливостей підприємств.

Проблема дослідження діяльності підприємства в умовах соціально-економічної невизначеності є особливо актуальною для української економіки та суспільства в період активної фази війни з російським агресором. Невизначеність в діяльності українських підприємств формується, передусім, зовнішнім середовищем, а саме: фізичним руйнуванням виробничого потенціалу, втратою кваліфікованого персоналу, падінням попиту на товари та послуги через обмеження реальних доходів громадян, порушенням логістичних ланцюгів, відсутністю інвестицій тощо. В зазначених умовах невизначеності окремі бізнес-процеси підприємства набувають більшої важливості, ніж інші. Тому змінюються акценти в діяльності підприємств. Ідентифікація таких змін є предметом цього дослідження.

На наш погляд, концепція бізнес процесів життєвого циклу підприємства є тим науковим інструментарієм, який дає можливість давати відповіді на актуальні питання діяльності підприємств в умовах соціально- економічної невизначеності.

Як відомо, концепція життєвого циклу, як комплекс ідей, винила в кінці ХІХ ст. Спочатку вона стосувалась біологічної сфери та віддзеркалювала факт спадковості та розвитку, адаптації, виживання окремих видів та цілих популяцій живих організмів [1]. Основними характеристиками життєвого циклу вважалися успішні форми (стадії), незворотний розвиток (дорослішання або старіння) та відтворення форм.

Пізніше ідея життєвого циклу була застосована в економіці. Першість у цій царині належить Т. Левіту, який у 1960-х рр. використав її для ілюстрації життя продукту виробництва. Йшлося про період від виникнення задуму продукту до піку його виробництва та продажу, а, пізніше, -зняття з виробництва та припинення реалізації. В сучасній науці з використанням теорії життєвого циклу пояснюють також рух технологій, розвиток підприємств та управлінських бізнес-моделей.

Як відомо, бізнес-процеси підприємства — це алгоритми, схеми, правила діяльності. Для того, щоб охарактеризувати бізнес-процес використовують спеціальні стандарти, які називаються нотаціями, а саме: BPMN, IDEF0, EPC.

Бізнес-процеси можна класифікувати за різними ознаками. До прикладу,-за ознакою впливу на результат, тобто, додану вартість (корисність, цінність створюваного продукту), бізнес процеси класифікуються як:

- *основні*, які забезпечують власне виробництво продукції та послуг, що мають корисність для споживача та гарантують дохід виробникові;

- *підпорядковані*, або допоміжні, що пов'язані з функціонуванням інфраструктури та забезпеченням ресурсами;

- *управлінські*, які підтримують координацію дій учасників виробничих та підпорядкованих процесів, а також їх спрямування на визначені цілі діяльності підприємства, тобто, забезпечують цілісність підприємства;

- *розвитку*, неперервності, відтворення, тобто забезпечення інвестицій та інновацій, продовження часу ефективної діяльності та тривалості існування.

В контексті проблеми зростаючої невизначеності діяльності підприємств, на наш погляд, доцільно робити акцент на таких процесах:

- *гарантуванні безпеки діяльності*;

До прикладу D. Garcia-Gusano, D. Iribarren and D. Garrain виокремлюють ресурсну безпеку, яка охоплює безпеку постачання, надійність інфраструктури, доступність та екологічність продукції. Науковці, крім іншого, розробили індекс безпеки відновлюваної енергії. Він будується за допомогою поєднання оцінки життєвого циклу навколишнього середовища та моделювання техніко-економічних й енергетичних систем. Підприємства Іспанії та Норвегії були використані як ілюстративні приклади для прогнозування виробництва електроенергії [2].

На важливості енергетичної безпеки роблять акцент і такі дослідники, як E. Vompard, A. Carpignano, M. Erriquez, D. Grosso, M. Pession та Profumo F. [3].

- *формування адаптаційної спроможності підприємства*;

Інструментом збільшення адаптаційної спроможності підприємства, зокрема, визнається аутсорсинг. Про це йдеться у дослідженні О. Коломієць [4]. Аутсорсинг, як свідчить практика діяльності українських підприємств, може стосуватись таких процесів, як: фінансовий і управлінський облік та аудит, програмне забезпечення та захист інформаційних ресурсів, найм і розвиток персоналу, маркетинг і PR, юридичне обслуговування. На актуалізації аутсорсингу в сфері програмного забезпечення, наприклад, акцентує увагу В. Аранчій [5].

Іншим важливим інструментом збільшення адаптаційної спроможності підприємства, на наш погляд, є перебудова системи оцінювання ефективності управління підприємством. Йдеться, зокрема, про імплементацію в систему оцінювання ефективності управління показників, які стосуються: неперевикнення безпечних меж згортання обсягів виробництва, збереження кваліфікованого персоналу та створення робочих місць, швидкості відновлення діяльності при переміщенні на безпечні території, участі у міжнародних проектах підтримки українського бізнесу, благодійна допомога підприємства Збройним силам України тощо.

Висновок. Діяльність українських підприємств в стані невизначеності, спричиненої активізацією воєнних дій, потребує нових підходів до аналізу бізнесових процесів життєвого циклу підприємства. За критерієм важливості в умовах зростаючої невизначеності, першими за значеннями бізнес-процесами стають ті, що гарантують: а) вищий рівень безпеки та б) кращу адаптацію до швидко змінюваних й непередбачуваних умов.

Ключові слова: життєвий цикл підприємства, бізнесові процеси, соціально-економічна невизначеність.

Список використаних джерел

1. Півень А. І. Сутність та стадії розвитку життєвого циклу підприємства. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2010. С. 207-210
2. García-Gusano D., Iribarren D. and Garraín D. Prospective analysis of energy security: A practical life-cycle approach focused on renewable power generation and oriented towards policy-makers. *Applied Energy*. 2017. P. 891–901. DOI: 10.1016/j.apenergy.2017.01.011
3. National energy security assessment in a geopolitical perspective / E. Vompard et al. *Energy*. 2017. № 130(1). P. 144–154. DOI: 10.1016/j.energy.2017.04.108
4. Коломієць О. П. Теоретичні аспекти удосконалення системи управління виробництвом та переробкою молока. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 5(05). С. 62–66.
5. Conceptual foundations of the organisation of innovative activities at agro-industrial enterprise based on outsourcing and The Business Process Model and Notation program / V. Aranchiy et al. *Економічний часопис-XXI*. 2017. № 5–6. С. 84–89.

Дослідження процесу функціонування ринку нерухомості

Пекна Г. Б.

*к. е. н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HalynaPB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4902-6052*

Чепурко А. О.

*здобувачка магістратури
кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ChepurkoAO@krok.edu.ua*

Відзначено, що нерухомості-це сукупність відносин навколо операцій з об'єктами нерухомості: створення нових або розвитку існуючих, купівлі-продажу, іпотеки, оренди. А ринок нерухомості-це особливий вид ринку, на якому об'єктом купівлі-продажу чи застави для отримання кредиту виступає нерухомість, яка в свою чергу приймає форму товару лише на ринку, який має вартість і володіє специфічними якостями задоволення потреби у житлових та виробничих приміщеннях або земельних ділянках.

Ринок нерухомості має різні визначення, зібравши до уваги всі, можна виділити його, як сукупність взаємодій між особами що мають певні права на нерухоме майно та угодами між іншими учасниками ринку. Але якщо спробувати знайти найповніше та найточніше формулювання цього визначення, то його надали Дж. Фрідман і Н. Ордуей у своїй роботі «Аналіз та оцінка приносить дохід нерухомості»: «Ринок нерухомості-це певний набір механізмів, за допомогою яких передаються права на власність і пов'язані з нею інтереси, встановлюються ціни і розподіляється простір між різними конкуруючими варіантами землекористування».

Таким чином, узагальнивши вищенаведені поняття, відзначимо, що нерухомості-це сукупність відносин навколо операцій з об'єктами нерухомості: створення нових або розвитку існуючих, купівлі-продажу, іпотеки, оренди тощо. Ринок нерухомості-це особливий вид ринку, на якому об'єктом купівлі-продажу чи застави для отримання кредиту виступає нерухомість, яка в свою чергу приймає форму товару лише на ринку, який має вартість і володіє специфічними якостями задоволення потреби у житлових та виробничих приміщеннях або земельних ділянках.

У процесі проведеного аналізу врахована класифікація ринку нерухомості за видами об'єктів нерухомості, а саме: ринок землі та інших природних ресурсів; ринок комерційної нерухомості-будівель і споруд невикористаного призначення; ринок промислової нерухомості-виробничих будівель і споруд; ринок житла. Види ринкової нерухомості поділяються на первинні та вторинні. Так, первинний ринок житла пов'язаний із будівництвом і продажем нових будівель. Вторинний ринок житла-операції, пов'язані з купівлею-продажем наявних житлових будівель. Кожний із ринків має свої об'єкти, суб'єкти, організаційну структуру, навколишнє середовище, джерела фінансування, які відображають ступінь соціально-економічного розвитку країни, її національні, географічні, кліматичні особливості, спосіб і якість життя населення. Найбільш розвинутими в Україні є ринки земельних ділянок, житлової та комерційної нерухомості.

Ринок нерухомості-один із основних видів ринку, який у взаємодії з ринком товарів

і послуг та ринком капіталів визначає особливості господарського механізму сучасної економіки. Формування ринку нерухомості та його функціонування пов'язані з товарним виробництвом і відображають ступінь його розвитку. За радянських часів не існувало категорії «нерухомість» та «ринок нерухомості», що пояснюється існуючою на той час єдиною державною власністю на основні елементи нерухомості: землю, надра, ліси, водні ресурси, будівлі і споруди, крій власних, які не вважалися елементами товарного виробництва в умовах соціалізму.

У залежності від професійних та інституційних учасників ринку нерухомості, що впливають на створення та використаний корисних властивостей об'єкта нерухомості, а також їх розподілу в ринкових умовах ринок нерухомості функціонує на макрорівні, на регіональному рівні, в окремому секторі економіки та мікрорівні-окремому об'єкті нерухомості.

Доведено, що ринок нерухомості є складним та унікальним ринком з такими властивостями, як локальність ринку, унікальність усіх об'єктів нерухомості, низька ліквідність, невідповідність високої ціни на об'єкти та фінансових можливостей покупців, низька взаємозамінність об'єктів, низька еластичність пропозиції, необхідність державної реєстрації угод, вкладення капіталу в нерухомість. При цьому, характерні ще й такі особливості, як циклічний характер, високий ступінь регулюючого державного впливу, зростання вартості об'єктів нерухомості, високий рівень трансакційних витрат, складність отримання достовірної інформації про угоди з нерухомістю, обмежена кількість аналогічних угод.

Наведено суб'єктну структуру ринку нерухомості. Проаналізовано процеси функціонування ринку нерухомості.

Перелік процесів функціонування ринку нерухомості визначається з урахуванням сформованої практики шляхом розчленування (декомпозиції) основних процесів ринку як сектора економіки (створення, використання, оборот нерухомості та управління ринком), потім менш складних процесів (вони відображають тільки один щабель такого розчленування), і, нарешті, декомпозиція доводиться до базових процесів, протікання яких забезпечується фахівцями (організаціями) однієї вузької спеціалізації.

Визначено, що ринок нерухомості як саморегулююча в сталій правовому середовищі система ґрунтується на ринкових елементах, основними з яких є попит і пропозиція, ціна і вартість.

Взаємодія попиту і пропозиції визначає кон'юнктуру ринку і визначає ціну на об'єкти нерухомості. Нерухомість володіє ціною, якщо вона володіє *корисністю* для будь-якого користувача або групи користувачів. Однак корисність, будучи головним критерієм, не є єдиним чинником, що впливає на ціну. Для того щоб мати вартість, нерухомість також повинна бути відносно дефіцитна. Основа попиту-бажання потенційних покупців, що володіють необхідними джерелами фінансування, придбати нерухомість.

На попит і пропозицію на ринку нерухомості впливає ряд факторів: економічні, соціальні, адміністративні, умови навколишнього середовища. Оскільки ринки нерухомості в більшості своїй недосконалі, пропозиція і попит не завжди диктують ціни. Важливу роль при здійсненні операції відіграють вміння узгоджувати умови угоди, кількість і досвідченість (досвід) учасників угоди та ін.

Проаналізовано принципи формування попиту та пропозиції на об'єкти нерухомості. Отже, враховуючи особливості формування і розвитку ринку нерухомості, доведено,

що:

- величина попиту на об'єкти нерухомості значною мірою визначається географічним і історичним факторами, станом інфраструктури в мікрорайоні об'єкта нерухомості;
- попит на об'єкти нерухомості не є взаємозамінюваним (таке положення призвело до значного перевищення пропозиції над попитом на ринку нерухомості);
- усі угоди на ринку нерухомості проходять процедуру державної реєстрації та підлягають обліку в рамках адміністративних територіальних одиниць;
- інвестування капіталу в нерухомість супроводжує декілька видів витрат: підтримка об'єкта нерухомості в нормальному функціональному стані (ремонт, експлуатація), податок на володіння нерухомістю, податки і збори на угоди з нерухомістю.

Таким чином, ринок нерухомості-це визначений набір механізмів, за допомогою яких передаються права на нерухому власність і пов'язані з нею інтереси, формуються ціни і розподіляється простір між різними конкуруючими варіантами землекористування.

Визначено, що на сучасний стан розвитку ринку нерухомості в Україні впливає: недостатнє розроблення законодавчої бази; низька платоспроможність громадян; нестабільність політико-економічної ситуації; повномасштабне вторгнення РФ на територію України.

Визначено, що основними причинами, що негативно впливають на активізацію діяльності в сфері нерухомості на рівні макросередовища, варто вважати:

- високі інвестиційні ризики, нестабільний фінансовий стан значної кількості підприємств і, як наслідок, низька привабливість вкладень у виробничу сферу для інвесторів;
- кредитну політику, що породила відсутність інтересу і стимулів до вкладення банківського капіталу і капіталу інших фінансових структур у розвиток виробничого потенціалу України;
- відсутність кваліфікованих кадрів на будівельних підприємствах.

До чинників внутрішнього середовища, що об'єктивно визначають доцільність і необхідність структурних змін на підприємствах з нерухомості, віднесено такі:

- незадовільний фінансовий стан значного числа підприємств;
- конфлікти корпоративних інтересів;
- система планування діяльності;
- використання застарілих технологій;
- відсутність фінансування власних технологій для освоєння великих проєктів;
- застаріла матеріально-технічна база,
- брак оборотних коштів.

Доведено, що тенденції структурних змін макросередовища та мікросередовища, це-наростання процесів реструктуризації виробництва з реактивним і вимушеним характером змін; відставання у часі реальних процесів реструктуризації від об'єктивних зрушень у ринковому середовищі; формування ланцюгової реакції гальмування розвитку інших галузей та сфер діяльності.

Перспективи розвитку ринку нерухомості України тісно пов'язані з тим, як будуть змінюватися потреби населення, споживчі звички і поведінка людей в найближчі роки. Виходячи з цього, можна виділити такі основні тенденції, які будуть характерні для вітчизняного ринку нерухомості в майбутньому:

- Зростання чисельності населення.

- Старіння населення.
- Підвищення уваги до екологічних проблем.

Також варто зауважити, що ринок нерухомості готовий до зростання, але для цього потрібні зовнішні стимули у вигляді значного зростання ВВП, притоку іноземних грошей до країни та зацікавленості українських інвесторів вкладати кошти в сферу будівництва саме в Україні (колосальна кількість грошей зберігається у готівці та не працює).

Стратегія активізації розвитку вітчизняного ринку нерухомості в короткочасній перспективі повинна ґрунтуватись на використанні таких фінансово-кредитних інструментів, як:

- збільшення обсягів фінансово-кредитних програм розвитку ринку;
- нерухомості за рахунок державного та муніципального бюджетів;
- зростання випуску та частки на фондовому ринку іпотечних облігацій.

Незважаючи на війну росії проти України, яка триває вже понад півроку, на ринку нерухомості починають з'являтися певні позитивні зміни-поступово оговтуючись від ворожої навали та пристосовуючись до воєнного стану, ринок потроху відроджується. Але наразі ринок нерухомості перебуває в дисбалансі, який виявляється у всьому. І залежить він від рівня небезпеки.

Державна підтримка основних секторів економіки цьому сприятиме, а законодавчі ініціативи у сфері містобудівної діяльності та нові програми з відновлення житла допоможуть адаптуватися та вивести будівельну галузь на новий рівень роботи у період воєнного стану з подальшою післявоєнною розбудовою країни.

Список використаних джерел

1. Иванов В. В. Управление недвижимостью / В. В. Иванов, О. К. Хан.-М. : ИНФРА-М, 2007.-446 с.
2. Економіка нерухомості : підручник / А. М. Асаул, І. А Брижань, В. Я. Чевганова.-К. : Лібра, 2004.-304 с.-С. 64.
3. Фридман Дж., Ордуэй Н. Анализ и оценка приносящей доход недвижимости: пер. С англ. / Дж. Фридман, Н. Ордуэй.-М.: Дело, 1997. –480 с.
4. Бутько С. Маркетолог у комерційній структурі: проблеми підготовки професійної адаптації // Маркетинг в Україні. №4.-2009.-С. 66-67.
5. Оцінка та управління нерухомістю: навчальний посібник / [В. Р. Кучеренко, М. А. Заєць, О. В. Захарченко, Н. В. Сментина, В. О. Улибіна].-Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2013.-272 с.
URL:https://geodez.nmu.org.ua/ua/dopmat/4/kozn/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9E%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E.pdf

Оптимізація запасів в системі управління оборотним капіталом підприємства

Нескородько Олег Анатолійович

магістрант спеціальності

«Фінанси, банківська справа та страхування»,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Оборотний капітал — частина виробничого капіталу, яка переносить свою вартість на знову створений продукт повністю і повертається до виробника в грошовій формі після кожного кругообігу капіталу. Оборотною капітал формується сумою запасів, дебіторської заборгованості та інших поточних активів.

Для більшості виробничих компаній розмір оборотного капіталу може бути дуже значним. Наприклад, у 2020 році АТ «Фармак» мало запасів та дебіторської заборгованості на понад 2,6 мільярди гривень, та понад 800 мільйонів гривень кредитів, за якими було сплачено 54 мільйони гривень відсотків. Якби АТ «Фармак» зменшило свої запаси та дебіторську заборгованість, воно могло б погасити частину своїх боргів і відповідно зменшити процентні витрати, що зрештою збільшило б рентабельність капіталу. Ось чому важливо тримати оборотний капітал на оптимальному рівні, використовуючи прийоми зменшення кількості запасів, прискорення збору дебіторської заборгованості та відстрочення погашення кредиторської заборгованості.

Мета цієї роботи-охарактеризувати основні способи оптимізації запасів в системі управління оборотним капіталом.

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9, запаси-це активи, які:

- утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності;
- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту

виробництва;

- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Загально прийнятим показником, який використовується для моніторингу рівня запасів, є число днів, яке займає їх перетворення у грошову форму. Метою ефективного управління запасами є мінімізація цього числа.

Запаси є неминучим атрибутом виробничого підприємства. Вони можуть бути у формі сировини, запчастин, незавершеного виробництва, готової продукції. Компанії необхідно зберігати запаси з багатьох причин: як буфер для мінімізації ризиків пов'язаних з поставками, для стабілізації виробництва, для готовності до непередбачуваного попиту тощо. Але мета полягає в тому, щоб мінімізувати рівень запасів, тому що вони не тільки «заморожують» кошти підприємства, але й тягнуть за собою інші витрати та ризики, такі як: витрати на зберігання, моральний та матеріальний знос, ризики пошкодження та крадіжки.

Перш за все необхідно розібратися зі структурою запасів. Профіль запасів узагальнено на малюнку 1.

Мал. 1-Профіль запасів підприємства

На горизонтальній вісі показано час, а на вертикальній вісі-рівень запасів. Бачимо 4 окремі області:

1. Поточні запаси-зубчастий графік в центрі діаграми. Точки, де він досягає максимуму, представляють надходження запасів, а потім використання, що спричиняє повільне зниження запасів протягом наступних днів або тижнів. Коли рівень запасів низький, відбувається перезамовлення, і кількість запасів повертається до піку.

2. Страхові запаси. Це буферний запас, який забезпечує продовження виробництва і продажів в умовах невизначеності попиту та пропозиції. Рівень невизначеності визначає обсяг страхових запасів, який необхідно зберігати.

3. Втрачений прибуток. Коли запаси закінчуються, ця область представляє продажі, які могли бути отримані. Хоча конкретні невиконані замовлення можна ідентифікувати та виміряти, вплив на довгострокову поведінку клієнтів є більш важливим, оскільки незадоволення може призвести до втрати клієнта назавжди.

4. Надлишкові запаси. Непотрібне зберігання запасів, яке марнує ресурси та збільшує ризики.

Щоб зменшити складські запаси, компанія повинна робити частіші та менші замовлення. Незважаючи на те, що це зменшить витрати на зберігання запасів, це може призвести до збільшення витрат на постачання: фірма може втратити знижки на обсяг і отримати додаткові витрати на доставку. Існує добре розроблений метод розрахунку оптимального обсягу замовлення (EOQ). Загалом, стратегія EOQ передбачає, що:

- для запасів високої вартості зберігання-слід підтримувати низький рівень запасів та робити часті замовлення;
- для запасів низької вартості зберігання-слід підтримувати більший рівень запасів та замовляти нечасто.

Оптимізація страхових запасів є поєднанням покращеного прогнозування попиту та надійності постачальника. Математичні моделі планування запасів показують, що надійність постачальника має найбільший вплив на страхові запаси. Але розглянемо ці два фактори по черзі.

Прогнозування попиту-це процес прогнозування майбутніх середніх продажів на основі вибірок історичних даних і аналізу ринку. Будь-який прогноз, швидше за все, буде помилковим, тому слід зосередитися на розумінні діапазону потенційних помилок прогнозу та рівня страхових запасів, який задовольнить піковий попит. Існує безліч

математичних моделей для прогнозування майбутнього попиту. Найпоширенішими базовими методами прогнозування є: просте середнє, ковзне середнє, експоненціальне згладжування, адаптивне згладжування.

Фактори надійності постачальника охоплюють як час реакції, так і якість поставок. Чим менше надійність постачальника, тим більше страхових запасів повинні мати його клієнти. Змінивши постачальника або підвищивши надійність існуючого постачальника, компанія може знизити рівень страхових запасів.

У структуруванні ланцюжка поставок важливо знаходити баланс між швидкістю реагування постачальника та надійністю. Для цього компанія повинна визначитися, якою має бути поставка по кожній номенклатурі-гнучкою чи економічною.

Гнучкі поставки необхідні, коли головною метою є дохід і зростання. Це поставки, у яких спостерігається висока волатильність попиту, і швидкість реагування на його збільшення має вирішальне значення. Прикладом може служити модний одяг, попит на який непередбачуваний. Роздрібні продавці повинні мати можливість швидко поповнювати запаси, якщо товар популярний, але вони не захочуть утримувати великі запаси, якщо попит низький. Гнучкість поставок зазвичай означає, що товари потрібно виробляти поблизу точки продажу.

Економічні поставки необхідні, коли основною метою є зниження витрат. Це сфери, де попит є передбачуваним, і в центрі уваги можуть бути недорогі постачальники. Прикладом є звичайний одяг, такий як нижня білизна, де роздрібні продавці можуть планувати обсяги з достатньою точністю, а запаси не застарівають. Оскільки обсяги передбачувані, повільне та тривале транспортування не є проблемою.

По мірі зростання бізнесу компанія може розвивати дедалі складніший портфель товарів, моделей, компонентів, запчастин. Кількість окремих складських одиниць (SKU) визначає діапазон запасів, що зберігаються. Для цього випадку існує багато методів оптимізації запасів.

Першим етапом зменшення обсягу окремих товарно-матеріальних цінностей є спрощення номенклатури продукції та комплектуючих. Наприклад:

- обмеження кількості варіантів, таких як розміри, кольори, аромати чи формати продуктів;
- стандартизація компонентів, де продукти мають спільні частини-багато виробників автомобілів використовують цей підхід; наприклад, Форд і Фольксваген широко використовують універсальні деталі при виробництві різних моделей;
- концентрація поставок, щоб зменшити страхові запаси та зробити поставки більш економічними.

Оптимізація запасів також може бути проведена шляхом розведення попиту та пропозиції, для чого існує цілий ряд моделей постачання. Кожна модель визначає момент, коли компоненти збираються в готовий продукт, зобов'язуючи виробника використовувати певний варіант свого продуктового портфолію. Наприклад, виробник автомобілів, який виготовляє автомобілі перед отриманням замовлення клієнта, повинен попередньо вибрати такі атрибути, як колір фарби та тканина салону. Якщо комбінація виявиться непопулярною, варіант залишиться в запасах надовго. Однак, якщо автомобіль пофарбовано та оздоблено після отримання замовлення, не потрібно буде його зберігати у запасах, а покупцям можна запропонувати набагато більше варіантів кольорів.

Таким чином, оптимізація запасів є невід'ємною частиною фінансового менеджменту

підприємства. Вона дозволяє скоротити операційний цикл, зменшити витрати, та зрештою покращити показники прибутковості компанії. Це особливо важливо в умовах сучасної висококонкурентної економіки. Але до оптимізації запасів необхідно підходити з обережністю, аби не зашкодити стійкості підприємства, ритмічності виробництва та задоволенню потреб покупців. Тому у процесі оптимізації запасів менеджери компанії повинні знаходити оптимальний баланс, а також використовувати новітній досвід та найкращі практики у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». Наказ Міністерства фінансів України N 246 від 20.10.99. Редакція від 03.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0751-99> (дата звернення: 26.11.2022).
2. Консолідована фінансова звітність АТ «Фармак» за рік, який закінчився 31 грудня 2020 року. URL: <https://farmak.ua/financial-statements-and-information-about-the-company/> (дата звернення: 26.11.2022).
3. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: Навчальний курс.-2-е видання, перероб. та доп.-К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004.-656 с.
4. Tennent J. (2013). *Guide to financial management. Second edition. Profile Books Ltd.*

Основні тенденції розвитку ІТ-сектору української економіки

Акулов О. О.

аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: crowbar4ik@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5334-9597

Анотація. У тезах представлена роль ІТ-індустрії в українській економіці до повномасштабного вторгнення та основні проблеми з якими стикається ІТ-галузь під час воєнного стану. Розглянуті можливі тенденції розвитку та забезпечення умов для подальшого стабільного функціонування.

Українська ІТ-галузь за останні два десятиліття зробила стрімкий зліт і досягла шаленого розвитку. Ринок інформаційних технологій України привертає все більше уваги ІТ-спільноти світу і вже на даний момент є одним з найбільших і найперспективніших в Європі. За підсумками 2021 року ІТ-сектор вийшов на перше місце за обсягом експорту послуг (6.8 млрд. дол. на рік) зі зростанням на 36% у порівнянні з 2020 роком і приніс Україні більше 4% ВВП. Важливо відмітити, що такі значні темпи зростання були показані в динаміці на протязі останніх років, детальніше описані на першому графіку (Графік 1) [1,2]. За даними Міністерства цифрової трансформації України, технічна екосистема налічує 2460 ІТ-компаній, включаючи: 1815 продуктових, 556 сервісних і 89 центрів дослідження та розробки [3]. А загалом, за експертними оцінками за 2021 рік, ринок праці України налічував приблизно 5000 активних компаній і 285 тис. ІТ-талентів (включаючи 230 тис. ФОП і 55 тис. найманих працівників) [1].

Таке стрімке і стабільне зростання ІТ-галузі України за останні роки обумовлено цілим рядом факторів і переваг, які є у порівнянні з найближчими країнами-конкурентами:

- Найбільший ринок праці, приблизно 18 млн. осіб.
- Велика кількість спеціалістів інформаційно-комунікаційних технологій,

приблизно 289 тис. осіб.

- Кадровий потенціал: в Україні в 2-4 рази менше ІТ-спеціалістів на 100 тис. населення, ніж в країнах-конкурентах.

- Вища освіта: із 1700 навчальних закладів в Україні, 150 пропонують бакалавратські програми за ІТ-спеціальностями [1].

У першому кварталі 2022 року, навіть на тлі повномасштабного вторгнення, ІТ-індустрія забезпечила рекордні 2 млрд. дол. надходжень, цим самим досягнувши свого піку, незважаючи на воєний стан, загальну мобілізацію і вимушене переселення людей. Це відбулося за рахунок двох важливих чинників:

1. Велика довіра до українського ІТ-сектору від закордонних замовників і якість виконання роботи. Більшість проектів, які розроблялися в Україні завжди мали статус “складні” і “надскладні”.

2. Досвід пандемії коронавірусу, адаптація світу і України до 100% віддаленого режиму роботи без втрати продуктивності.

Але попри стабільність і зріст, війна торкнулась і ІТ-сектор, так само, як і інших сфери діяльності в наступних аспектах:

- Скорочення працівників. Більшість компаній пішли з ринків країн-агресорів і через скорочення доходів змушені звільняти своїх спеціалістів.

- Ризики великих корпоративних клієнтів. Великі міжнародні корпорації висловлюють свої побоювання та просять призупинити найм нових людей і підписання нових контрактів.

- Постійні перебої зі зв'язом і інтернетом.

- Ринок праці. Згідно статистики сервісу по анонімному пошуку роботи “Джині” кількість вакансій зменшилась вдвічі, тоді як кількість бажаючих збільшилась. В середньому на одну позицію приходять 12 відгуків [3].

Попри всі випробування, ІТ-сектор залишається одним із найстабільніших секторів економіки України, який потрібно розвивати і підтримувати. Для цього, на мій погляд, важливо реалізувати наступні кроки:

- Джерела зв'язку і інтернету. Забезпечення безперебойної роботи ІТ-спеціалістів під час вимкнень електроенергії.

- Піар українського ІТ-сектору з боку Держави на всіх рівнях.

- Трансформація системи ІТ-освіти. Якісні платформи і інституції для навчання або перекваліфікації, тісно співпрацюючі з ІТ-компаніями.

- Грантова підтримка стартапів Фондом розвитку інновацій (Українським фондом стартапів).

- Розвиток ІТ-підрозділів в оборонній промисловості, розробці БПЛА, кібербезпеці.

Висновки: ІТ-сектор займає значне місце в економіці сучасної України, показуючи стресостійкість, стабільність і стрімкі темпи розвитку. ІТ-ринок, в надскладних умовах, продовжує надавати багато робочих місць, отримувати валютні доходи і інвестиції. Під час війни, першочерговою, є необхідність стабілізації ІТ-сектору, щоб недопустити його падіння і формувати фундамент для подальшого розвитку.

Ключові слова: ІТ-сектор, ІТ-галузь, інформаційні технології, ІТ-ринок, ІТ-спеціалісти.

Список використаних джерел

1. *Результати національного дослідження IT-індустрії URL: <https://drive.google.com/file/d/1LujaT9pHEGhgpRRojfnlZgQikkyiIbE/view>*
2. *Dashboard of tech ecosystem of Ukraine URL: <https://tehecosystem.gov.ua/dashboard>*
3. *IT Job Market by Djinni Data URL: <https://public.tableau.com/app/profile/djinni.data/viz/ItJobMarket/Dashboard1>*

Троц І. В.

*доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IrynaTV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9608-0591*

Примак А. А.

*студентка групи ФІН-20 кафедри,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: prymakaa@krok.edu.ua*

Актуальність дослідження. У сьогоднішні непрості воєнні часи економічний фронт надзвичайно важливий для суспільства. Без економічної активності неможливе повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану. Отже, постає питання створення та функціонування підприємств в умовах воєнного стану. Саме з метою стабілізації функціонування підприємств держава почала активно запроваджувати комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямованих на підтримку української економіки. Також, розвиток економіки є дуже важливим задля відновлення пошкодженої інфраструктури.

Об'єктом дослідження є процес оформлення та реєстрації підприємства, його робота в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є алгоритм створення та функціонування підприємств в умовах воєнного стану.

Метою дослідження є аналіз існуючих правил оформлення реєстрації підприємств та дослідження спрощених вимог в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Підприємці та бізнес, здатні стабільно працювати в умовах війни, це справжній хребет української економіки. Налагодження роботи національного бізнесу є запорукою того, що державний бюджет буде наповнюватися, а населення зберігатиме платоспроможність. Активізація бізнес-діяльності-ключовий фактор посилення економічної стійкості держави, а отже, і її здатності ефективно протистояти агресору [4].

Із підвищенням національної свідомості українців за умов війни почав розвиватися малий бізнес, а конкретно молодь почала створювати нові концепції ідей розвитку української культури, а отже осучаснених традиційних товарів та збільшувати асортимент товарів та послуг, поширюючи своє та допомагаючи бойкотувати товари виробників країни агресора та виробників, що продовжують з нею співпрацю.

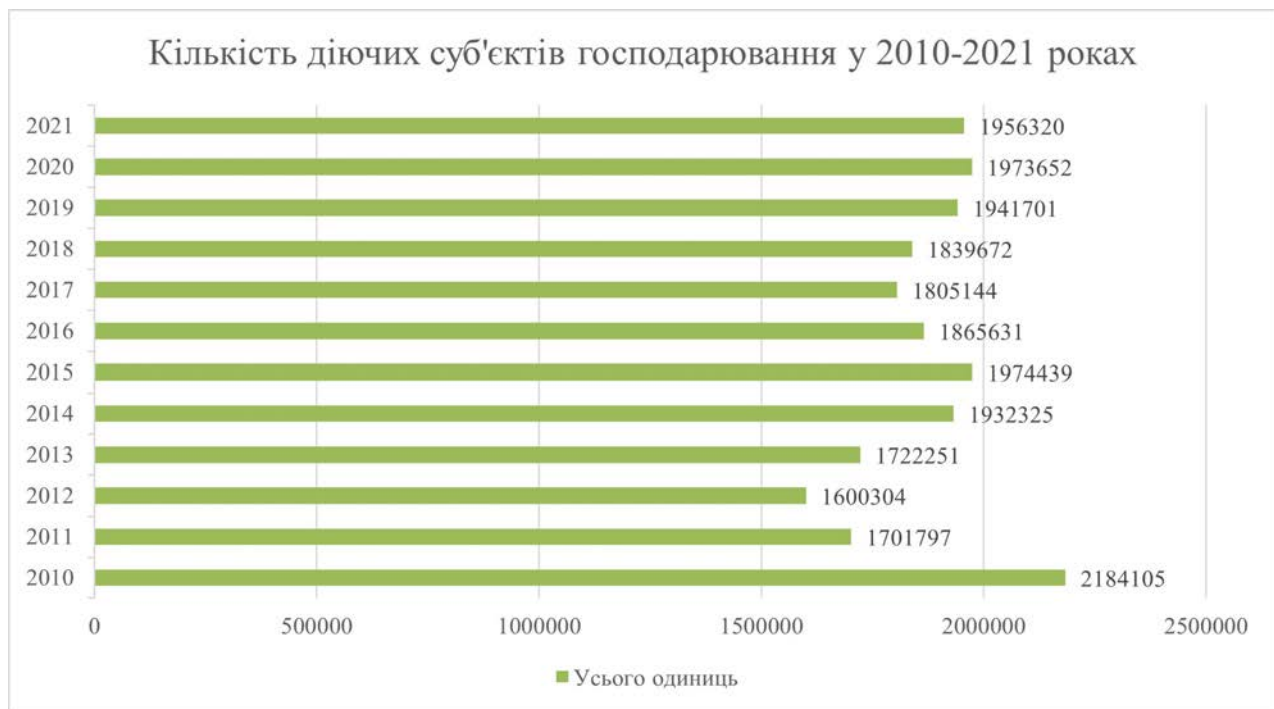

Рис. 1 Кількість діючих суб'єктів господарювання [1]

Виходячи з статистики показаної на рисунку 1, ми бачимо що кількість діючих суб'єктів господарювання з роками переважно зменшувалася.

Отже, підтримуючи стійкість лише на передовій неможливо виграти війну та залишити «живим» механізм функціонування економіки та самої держави. Згідно з цим, було досліджено, що реєстрація юридичних осіб в умовах воєнного стану була спрощена.

Постановою №314 від 18 березня 2022 року Кабмін запровадив декларативний принцип набуття права на провадження господарської діяльності без необхідності отримання документів дозвільного характеру, ліцензій тощо.

Тобто у період воєнного стану перед початком діяльності підприємцю необхідно подати декларацію встановленої форми до Міністерства економіки, а у випадках здійснення охоронної діяльності-до Міністерства внутрішніх справ.

В умовах воєнного стану з огляду на необхідність забезпечення достовірності відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Міністерством юстиції реалізовано можливість проведення найбільш нагальних реєстраційних дій [2].

Також Кабінетом Міністрів України з метою врегулювання проблемних питань у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень в умовах воєнного стану прийнято постанову від 06 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» (зі змінами) (далі-Постанова № 209) [5].

Ще були виявлені заходи, що вживаються у разі неможливості функціонування підприємства або його частини:

Оголошення простою:

- оформлюється наказом;

- оплачується не менше 2/3 окладу;
- за згодою працівника може бути переведено на іншу роботу на тому ж підприємстві або на іншому. Строк переведення до місяця.

Призупинення дії трудового договору:

- застосовується у разі абсолютної неможливості надання роботодавцем і виконання працівником відповідної роботи;
- ініціатором можуть виступати обидві сторони;
- рекомендується повідомляти письмово або електронною поштою;
- відшкодування заробітної плати покладається на російську федерацію (механізм стягнення нині відсутній).

Нормативно-правове регулювання:

- Кодекс законів про працю України.
- Закон України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану”[3].

На разі функціонуючі підприємства стикаються не тільки з економічними проблемами, а й з проблемами політичного характеру, які перешкоджають подальшому плануванню та стабільній роботі підприємств.

Підприємства проводять жорсткий аудит та перерозподіл грошового обігу на потреби підприємства за умов відсутності стабільного функціонування підприємства та в умовах неможливого довгострокового прогнозування прибутку за обставин нестабільної ситуації в країні.

Створення та функціонування підприємств в умовах воєнного стану є складною проблемою сучасності. Отже, економіку України можна підтримати та розвинути шляхом підтримування стабільності роботи підприємств та спрощення створення нових.

Ключові слова: алгоритм, підприємство, функціонування.

Список використаних джерел

1. Діяльність підприємств: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 30.11.2022)
2. Артем Кузьменко, Роман Рубаник Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. Економічна правда. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/> (Дата звернення: 28.11.2022)
3. Особливості функціонування підприємств і звільнення в умовах воєнного стану-інфографіка: веб-сайт. URL: <https://www.donbasssos.org/zvilnennia-vijna-infographic/> (Дата звернення: 28.11.2022)
4. Тил працює-Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану: веб-сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html> (Дата звернення: 29.11.2022)
5. Державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань в умовах воєнного стану. Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Харків). URL: <https://kharkivobljust.gov.ua/news/derzhavna-reiestratsiia-iurydychnykh-osib-fizychnykh-osib-pidpryiemstiv-ta-hromadskykh-formuvan-v-umovakh-voiennoho-stanu/> (Дата звернення: 30.11.2022)

Основні джерела отримання доходів сучасних домогосподарств

Троц І. В.

*доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
голова Ради молодих вчених,
ВНЗ «Університет економік та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IrynaTV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9608-0591*

Діденко О. М.

*студентка 2 курсу спеціальності
«Фінанси, банківська справа та страхування»,
кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економік та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: didenkoot@krok.edu.ua*

Існують різні джерела утворення доходів домашніх господарств. Їх класифікація залежить від багатьох чинників.

Сьогодні в економічній літературі виділяють такі класифікаційні ознаки: за регіональним походженням, за економічним походженням, залежно від надійності надходження, від частоти надходжень та інші [1].

Тож давайте зазначимо найпопулярніші джерела:

- Заробітна плата-є найбільш суттєвим джерелом доходів для більшості людей і не тільки для українців.

- Трансферти-доходи домогосподарств, які вони отримують від інших домогосподарств (допомога родичів, грошові перекази з-за кордону, аліменти), держави (пенсії, стипендії, допомога з безробіття, у зв'язку з народженням та вихованням дитини, тимчасовою непрацездатністю, призначення премій та грандів, допомога для переселенців), різного роду соціальних фондів (дотації на путівки в санаторії, будинки відпочинку, дитячі табори) тощо.

- Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості-передбачають прибуток від індивідуальної трудової та підприємницької діяльності домогосподарств, до якої можна віднести надання різного роду послуг (ремонт та пошив одягу, взуття, комп'ютерний набір текстів, викладацьку діяльність, ремонт квартир, побутової техніки, транспортні перевезення тощо), торгівлю (продаж власноруч виготовлених товарів, торгово-посередницьку діяльність та продаж товарів, що були накопичені раніше) та сімейний бізнес.

- Доходи від продажу сільськогосподарської продукції-дохід від продажу продуктів рослинництва та тваринництва, що вирощені членами домогосподарства (міськими чи сільськими) на власній земельній ділянці.

- Доходи від власності-доходи від володіння цінними паперами (наприклад, облігації, акції, векселя тощо) та банківських депозитів (поточні та строкові вклади, ощадні та депозитні сертифікати) [2].

- Отримання доходів домогосподарства можна зарахувати такі: виграші в лотереї, спонсорську допомогу, страхові виплати, грошові позики, спадщину тощо. До особливого виду отримання доходів домогосподарства можна віднести «невидимий» дохід.

Доходи домогосподарств нерозривно пов'язані з доходами держави. У періоди економічної активності зростає обсяг виробництва споживчих благ (товарів та послуг),

збільшується валовий внутрішній продукт, зростає заробітна плата працівників, доходи підприємницьких структур, держава має економічну можливість підвищувати добробут сімей збільшенням як трудових доходів, так і соціальних виплат з бюджету [3].

Заощадження домогосподарств, якщо вони не вкладені безпосередньо в житло будинки, повинні здаватися в борг, отже, повинні бути позичені кимось іншим, чи то бізнесом, чи державою, чи рештою світу. Збільшена економія домогосподарств знижує прибуток бізнесу і призводить до державного дефіциту. З точки зору політики повної зайнятості економія домогосподарств є більш клопітною, ніж економія бізнесу, тому що, на відміну від останніх, вони не стимулюють прийняття інвестиційних рішень [1].

У світлі цих спостережень, питання про функціональний розподіл (частка прибутку в доході від повної зайнятості) перестає бути єдиним питанням, а проблема про нерівність особистих доходів-що, мабуть, набагато більш актуальне для коефіцієнта особистих заощаджень-переходить на передній план. При цьому врахування тенденції в заощадження домогосподарств можуть передбачати певну зміну ставлення економістів, зацікавлених у повній зайнятості [2].

Отже, можна зазначити, що джерела отримання доходів сучасних домогосподарств відіграють важливу роль у формування економічного процвітання будь-якої країни.

Список використаних джерел

1. Станкевич Ю. Ю. *Формування основних джерел отримання доходів сучасного домогосподарства. Фінансова система України. Частина 2. Наукові записки. Серія «Економіка». Випуск 10. Київ. 2008. С. 299-304*
2. *Доходи населення та джерела їх формування. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/4692/132/> (дата звернення 01.12.2022).*
3. *Доходи домогосподарств, їх формування та розподіл. URL: https://pidru4niki.com/14051003/politekonomiya/dohodi_domogospodarstv_formuvannya_rozpodil (дата звернення 01.12.2022).*

Проблеми, тенденції та перспективи розвитку електронного бізнесу в Україні

Троц І. В.

*доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
голова Ради молодих вчених,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IrynaTV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9608-0591*

Нагорна В. А.

*студентка 4 курсу спеціальності «Менеджмент»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NahornaVA@krok.edu.ua*

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства інтернет-технології проникли у всі сфери життя. У зв'язку з цим великою популярністю користується сфера цифрової економіки-E-commerce, що полягає у застосуванні інтернет-ресурсів та реалізується шляхом збільшення значного обсягу продажу товарів у Всесвітній мережі «Інтернет».

Електронний бізнес в Україні. Сфера електронної комерції в Україні на сьогодні знаходиться на етапі бурхливого розвитку. Про це свідчить відкриття багатьох інтернет-магазинів в українському сегменті мережі.

Україна є одним з найбільших споживчих електронних ринків у Центральній і Східній Європі розміром понад 44,9 млн осіб.

Проблеми електронного бізнесу в Україні. Проблеми, які негативно впливають на розвиток українського ринку online-торгівлі:

- відсутність врегульованої законодавчої бази;
- відсутність Інтернету в регіонах або часткове покриття їх територій;
- невідповідність рівня розвитку торговельних підприємств, якості обслуговування запитам споживачів.

З найгостріших проблем, що перешкоджають подальшому розвитку електронної торгівлі є недостатньо розвинена інформаційна та комунікаційна інфраструктура ринку та відсутність в Україні належного правового забезпечення електронної торгівлі, що дає багато приводів для шахрайства та безвідповідальності у даній сфері.

Тенденції електронного бізнесу в Україні. На розвиток міжнародної електронної торгівлі в Україні впливають ще й загальносвітові тенденції.

По-перше, в останні роки у зв'язку зі зниження цін на комп'ютерні системи і програмне забезпечення спостерігається бум у галузі продажів комп'ютерів.

Друга тенденція полягає у зростанні кількості користувачів Інтернету.

Третя тенденція-це ріст онлайн-покупок, обсяг яких постійно збільшується.

Четвертий напрямок пов'язаний з різким ростом кількості домашніх компаній.

Найактуальніші тенденції електронної комерції у 2021 році в Україні:

- зростання популярності голосового пошуку;
- багато каналів для комерції;
- швидкість завантаження;
- персоналізація інтерфейсу для користувачів;
- штучний інтелект і доповнена реальність;
- нові методи оплати;
- зростання позицій мобільної комерції.

Перспективи електронного бізнесу в Україні. Дуже перспективним в Україні є така форма організації інформаційної та торговельної взаємодії між компаніями через Інтернет, як електронна комерція «B2B». Перспективним для України є також створення електронних ринків, систем управління ланцюжком комплектації, систем управління взаємовідносинами з клієнтами.

Висновок. Отже, розвиток Інтернет-комерції в Україні є надзвичайно важливим, оскільки це ефективний засіб, який дозволить вийти на світовий ринок багатьом українським компаніям, у першу чергу, фірмам, що надають комерційні послуги, і фірмам-розробникам програмного забезпечення. У кінцевому підсумку, електронна комерція дасть поштовх до подальшого розвитку в нашій країні як Інтернет-технологій, так і всій фінансовій інфраструктурі.

Ключові слова: E-commerce, електронний бізнес, інтернет-технології.

Список використаних джерел

1. Сучасні тенденції розвитку електронного бізнесу. URL: <http://electronbusiness.blogspot.com/?m=1>
2. Сім порад: найактуальніші тенденції електронної комерції у 2021 році. URL: <https://rau.ua/novyni/sim-tendentsiyi-e-komertsiyi-2021/>
3. Зосімов В., Берко О. Проблеми та перспективи розвитку електронної торгівлі в Україні. Геометричне моделювання та інформаційні технології. 2018. № 1. С. 51-57. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/gmit5-51.pdf>
4. Тенденції та проблеми розвитку електронного бізнесу в Україні. URL: <https://xreferat.com/60/6147-1-tendenc-ta-problemi-rozvitku-elektronnogo-b-znesu-v-ukra-n.html>

Оцінка фінансового стану як передумова ефективного управління підприємством

Троц І. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
голова Ради молодих вчених,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IrynaTV@krok.edu.ua*

Галензовська Є. В.

*здобувач вищої освіти ОКР «Магістр»,
спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: galenzovskaev@krok.edu.ua*

Розглянуто питання сутності та необхідності системного аналізу фінансового стану підприємства, а також методи, принципи і методики аналізу фінансового стану підприємств та пропозиції щодо їх удосконалення.

В умовах ринкової економіки обґрунтованість та дієвість управлінських рішень на мікро- та макrorівнях значною мірою залежить від результатів аналізу фінансового стану суб'єктів господарювання. Значна кількість підприємств в Україні має незадовільну структуру капіталу та відчуває нестачу оборотних коштів. Попередження розвитку негативних кризових явищ на підприємстві є можливим тільки за систематичного забезпечення управлінського персоналу інформацією про поточний рівень фінансової стійкості та здатність підприємства до подальшого розвитку. Така фінансово аналітична інформація повинна отримуватися за результатами аналізу фінансового стану підприємства. Саме тому дослідження аналізу та прогнозування фінансового стану підприємства є, безперечно, актуальним і одним із ключових напрямів удосконалення управління підприємством в цілому.

Метою роботи є поглиблення теоретичних засад та розробка практичних заходів щодо покращення фінансового стану підприємства на основі застосування сучасного інструментарію аналізу та прогнозування.

Об'єктом дослідження є теоретичні та практичні засади аналізу та прогнозування фінансового стану вищого навчального закладу.

Предметом дослідження є фінансово-господарська діяльність вищого навчального закладу, її результати та фактори впливу.

Підприємством, на матеріалах якого проводяться розрахунки, аналіз та оцінка, є Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК»».

Фінансовий стан підприємства-це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. В першу чергу на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперервний випуск і реалізація високоякісної продукції.

Як правило, що вищі показники обсягу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг і нижча їх собівартість, то вища прибутковість підприємства, що позитивно

впливає на його фінансовий стан.

Неритмічність виробничих процесів, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходження коштів на рахунки підприємства, в результаті чого погіршується його платоспроможність.

Існує і зворотний зв'язок, оскільки брак коштів може призвести до перебоїв у забезпеченні матеріальними ресурсами, а отже у виробничому процесі.

Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства.

Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану.

Отже, фінансовий стан-це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства.

Метою оцінки фінансового стану підприємства в системі антикризового управління є розробка і реалізація заходів, направлених на швидке відновлення платоспроможності, відновлення достатнього рівня фінансової стійкості підприємства, встановлення можливості підприємства продовжувати свою господарську діяльність, подальшого розвитку, забезпечення прибутковості і зростання виробничого потенціалу і ухвалення відповідних рішень.

Фінансовий стан підприємства визначається такими елементами:

- прибутковість роботи підприємства;
- оптимальність розподілу прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства після сплати податків і обов'язкових платежів;
- наявність власних фінансових ресурсів не лише мінімально-необхідного рівня для організації виробничого процесу і процесу реалізації продукції;
- раціональне розміщення основних і оборотних фондів;
- платоспроможність та ліквідність [1].

Фінансовий стан підприємства треба систематично й усебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Це уможливить критичну оцінку фінансових результатів діяльності підприємства як у статистиці за певний період, так і в динаміці-за ряд періодів, дасть змогу визначити «больові точки» у фінансовій діяльності та способи ефективнішого використання фінансових ресурсів, їх раціонального розміщення.

Неефективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції; до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємства, до загрози економічних санкцій.

Аналіз фінансового стану і фінансових результатів здійснюється за допомогою різних методів.

Але одним із найважливіших методів є методи кількісного фінансового аналізу, без застосування яких дослідження фінансового механізму є практично неможливими.

За допомогою кількісного фінансового аналізу розв'язується широке коло завдань –

від елементарного нарахування відсотків і до складних інвестиційних, кредитних та комерційних проблем у різних постановках, які залежать від конкретних умов.

Ці завдання можна сформулювати так:

- вимірювання кінцевих фінансових результатів операцій для кожної з двох сторін фінансової угоди;
- виявлення залежності кінцевих результатів від основних параметрів операцій або угоди та вимірювання взаємозв'язків між параметрами;
- розробка оптимальних планів здійснення фінансових операцій для примноження прибутків;
- визначення параметрів еквівалентних змін умов фінансової угоди.

Узагальнення результатів фінансового аналізу на сьогоднішній день найкраще здійснювати через створення інформаційної системи.

Головна ціль, яка переслідується при створенні інформаційної системи-допомогти інвесторам зберегти, а не загубити кошти, які вкладаються в цінні папери. Якщо за допомогою системи інвестор мінімізує збитки, то стабільна висока дохідність гарантована.

Для допомоги інвесторам в їх вкладеннях необхідно, щоб система працювала як в довгостроковому, так і короткостроковому періоді, тобто робила фундаментальний та технічний аналіз. Створення подібної системи стане новим етапом в інвестиційній діяльності на ринку цінних паперів. Невелика кількість подібних систем на вітчизняному ринку вимагає створити нескладну та дешеву інформаційну систему, яка б відповідала вимогам вітчизняних інвесторів [2].

Для інформаційної системи нас цікавлять перш за все фінансові інвестиції.

Інформаційна система фінансового аналізу створюється саме для покращення якості діяльності саме посередників на фондовому ринку, тобто брокерсько-дилерських компаній. На даний час існує дуже невелика кількість подібних систем, тому це ще один наслідок того, що інвестиційна діяльність на фондовому ринку залишається у високій мірі ризиковою. Інформаційна система направлена на зменшення ризику у цій сфері діяльності.

Для комплексного аналізу фінансового стану підприємства необхідно оцінити тенденції найбільш загальних показників, які з різних сторін характеризують фінансовий стан підприємства.

Показниками та факторами доброго фінансового стану підприємства можуть бути: стійка платоспроможність, ефективне використання капіталу, своєчасна організація розрахунків, наявність стабільних фінансових ресурсів.

Показники та фактори незадовільного фінансового стану: неефективне розміщення коштів, брак власних оборотних коштів, наявність стійкої заборгованості за платежами, негативні тенденції у виробництві.

До найзагальніших показників комплексної оцінки фінансового стану належать показники дохідності й рентабельності.

Велике значення має аналіз структури доходів підприємства та оцінка взаємозв'язку прибутку з показниками рентабельності. Важливо проаналізувати зв'язок прибутку підприємства з формуючими прибуток факторами, що полегшує практичну орієнтацію в цих питаннях.

Дохідність підприємства характеризується абсолютними й відносними показниками.

Абсолютний показник дохідності-це сума прибутку або доходів. Відносний показник – рівень рентабельності.

Під час аналізу вивчають динаміку змін обсягу чистого прибутку, рівня рентабельності та фактори, які впливають на них. Основними факторами, що впливають на чистий прибуток, є обсяг виручки від реалізації продукції, рівень собівартості, рівень рентабельності продукції, фінансові результати та витрати від операційної звичайної діяльності, величина податку на прибуток та інших податків, що виплачуються з прибутку.

Аналіз дохідності підприємства проводиться в порівнянні з планом та попереднім періодом. За умов інфляції важливо забезпечити об'єктивність показників та запобігти їх викривленню через постійне підвищення цін. Аналіз проводиться за даними роботи за рік. Тогорічні показники треба привести у відповідність із показниками звітного року за допомогою індексації цін [3].

За ринкових відносин існує персоніфікований інтерес керівництва та колективів підприємств до фактично досягнутого рівня рентабельності, що суттєво впливає на результативність господарської діяльності.

На підприємствах недержавних форм власності для акціонерів та засновників найважливіше значення має рентабельність їхніх пайових і статутних внесків у складі загальних інвестицій. Тому цьому аспекту оцінки фінансового стану підприємства треба приділити серйозну увагу.

Практика рекомендує для оцінки рентабельності підприємства використовувати систему взаємозв'язаних показників рентабельності. З цією метою необхідно використовувати дві основні групи показників рентабельності:

- показники, розраховані на підставі поточних витрат (вартості продажу);
- показники, розраховані у зв'язку з використанням виробничого капіталу (виробничих активів).

Предметом фінансового аналізу підприємства є його фінансові ресурси, їх формування та використання. Для досягнення основної мети аналізу фінансового стану підприємства-об'єктивної його оцінки та виявлення на цій основі потенційних можливостей підвищення ефективності формування й використання фінансових ресурсів-можуть застосовуватися різні методи аналізу.

Використання видів, прийомів та методів аналізу для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємства в сукупності становить методологію та методику аналізу.

У світовій практиці вже накопичений достатній досвід інтегральної оцінки фінансового стану підприємств. Це такі відомі комплексні показники, як індекс Альтмана, модель Спрингейта, модель Ліса, метод Creditmen Ж. Дєпаляна. Але всі ці моделі непридатні для вітчизняних умов господарювання, тому що їх розроблено з використанням вибіркової сукупностей підприємств інших країн, а тому враховані параметри істотно відрізняються від наших. На сьогодні українськими вченими вже розроблені такі моделі, як дискримінантна інтегральної оцінки фінансового стану підприємства (О. Терещенко), яка базується на застосуванні методології дискримінантного аналізу на основі фінансових показників вибіркової сукупності вітчизняних підприємств і комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі використання матричних моделей (О. Хотомлянський, Т. Перната, Г. Северина). Цей метод оцінки дозволяє

виявити тенденції у динаміці фінансового стану підприємства. [4]

Недосконалість методів оцінки фінансового стану підприємства це не єдина проблема сьогодні. На сьогоднішній день також існують складності проведення аналізу фінансового стану, що обумовлено: війною, пандемією, нестабільністю економіки, кризовим станом, політичною невизначеністю.

В умовах постійної зміни інформації багато фінансово-економічних показників розрахованих на певний час, можуть надалі загубити свою цінність для аналізу у зв'язку з нестабільністю національної валюти.

Повну перешкоду аналізу фінансового стану підприємства дають:

- різні форми власності, наприклад, чимало показників, що характеризують фінансовий стан акціонерних підприємств не можуть бути розраховані по причині відсутності або слабого розвитку у державі ринку цінних паперів, де б оберталися акції цих підприємств і по яким можна б було судити про положення емітентів.

- нестабільність законодавчої бази (фінансового податкового права), це також ускладнює проведення аналізу фінансового стану підприємства.

Для подолання даної проблеми необхідно, враховуючи умови фінансової кризи, розробляти нові методи оцінки фінансового стану, а також розробляти методи і способи покращення фінансового стану, підвищення платоспроможності і ліквідності.

Ключові слова: фінансово-економічна діяльність, управління фінансово-економічною діяльністю, фінансовий потенціал, ефективність управління, сільськогосподарська техніка, лізинг.

Список використаних джерел

1. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. *Фінанси підприємств навч. посіб.* / М. Д. Бедринець, Л. П. Довгань. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
2. Савельєва А. О. *Фінансова стійкість підприємства та фактори, що впливають на неї. Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 14-23 березня 2018 року.* URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2018/paper/view/3806/3169>
3. Васильєв О. В., Гой В. В. *Методи прогнозування фінансової стійкості підприємства в умовах кризи.* Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. №21. С.116-121.
4. Равенков А. *Фінансове планування на підприємстві. Проблеми теорії та практики управління.* 2015. № 4. С. 72–78.

Створені та реалізовані біоенергетичні проекти, як запорука розвитку економіки України

Петровець С. О.

*аспірант кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економік та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Petrovets@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4160-8536*

У більшості розвинених країн масштаби використання «зеленої енергетики» стрімко зростають та отримують всебічне сприяння та підтримку на державному рівні: податкові послаблення, спрощений режим ввозу необхідного для роботи «зеленої енергетики» обладнання, пільгові умови продажу підприємствами галузі виробленого продукту, довготермінові контракти із державними профільними агентствами [1].

Найбільший потенціал серед всіх відновлюваних джерел належить біоенергетиці. Це обумовлюється тим, що ресурси біомаси досить універсальні і їх можна використовувати для виробництва теплової енергії, електроенергії, а також біопалив для транспорту [2]. На сьогодні перетворення біомаси на енергію є багатообіцяючим шляхом у зусиллях, спрямованих на заміщення викопних палив та скорочення викидів парникових газів.

Сучасний стан розвитку біоенергетики в Україні показує, що акцент зроблено на «зелену» енергетику. Україна демонструє позитивну динаміку розвитку енергії з біомаси. Але темп розвитку вітчизняної біоенергетики поки що нижчий за світові тенденції. Багато міжнародних експертів наголошують на значному потенціалі розвитку біоенергетичної галузі. Це зумовлено трьома основними факторами, які сприяють успішному розвитку біоенергетичного сектору-величезними ресурсами біомаси, зокрема за рахунок аграрного сектору (значні території вільних земель), особливостями клімату (сприятливими умовами) і наявністю робочої сили [3].

Все більше великих українських міст переводять котельні з газу на біомасу-пелети, брикети, деревну тріску. Газ дорожчає, і щоб стримати зростання цін, теплопостачальні підприємства використовують екологічно чисту біомасу.

У Київській області запущено біогазовий завод потужністю 2,25 МВт на території ВАТ «Рокитнянський цукровий завод». Перша черга цього комплексу-найпотужніша біогазова установка в Україні. Виробленої на Рокитнянському біогазовому заводі енергії буде достатньо для забезпечення потреб близько 800 приватних домогосподарств, її можна спрямовувати на обігрів соціальних об'єктів селища, у перспективі-співпрацювати з тепличними комбінатами.

У котельні в місті Дніпрі працює сім твердопаливних котлів вітчизняного виробництва, потужність кожного з них-1,5 МВт. При цьому, вона забезпечує теплом і гарячою водою п'ять медичних закладів міста. Працює котельня на вітчизняній сировині: пелетах з лушпиння соняшника, які постачає місцевий завод з виробництва олії. Щорічна економія бюджетних коштів-до 600 тисяч гривень.

У Вінниці у 2016 році було введено в експлуатацію котельню на трісках потужністю 5,2 МВт у районі Тяжилів. Ця котельня забезпечує весь Тяжилів гарячою водою і теплом. Використання деревної тріски, як енергоносія, зменшило паливну складову в собівартості виробництва тепла й дало можливість заощаджувати 2,3 млн кубометрів газу на рік. Зараз у Вінниці чотири великих котельні на альтернативному паливі [4].

У листопаді 2021 року в Житомирі побудували першу в Україні теплоелектроцентрально, що працює на відходах деревообробної промисловості. ТЕЦ має потужність до 1,2 МВт електричної та 7,1 МВт теплової енергії. Котельня працює на трісці деревини та інших відходах деревообробної промисловості. Використання біомаси дозволить замінити до 6,4 млн кубометрів газу на рік і забезпечити теплом 73 багатоквартирні будинки. Завдяки цьому витрати газу вдасться скоротити на 90-95% [5].

Об'єкт «Рівнетеплоенерго» після модернізації запустили 23 лютого 2022 року з метою відмови від імпортного газу. Має потужність 20 МВт. Опалює 12 об'єктів бюджетної сфери та 91 багатоповерхівку. Котельня забезпечує майже третину потреб міста. Економить 10 млн м³ газу. Використовує місцеве паливо — деревну тріску. Наразі у Рівному нараховується 29 котелень. П'ять із них працюють на твердому біопаливі. У місті впроваджують план «зеленого переходу» для обласного центру. Планується створити найпотужнішу в західному регіоні твердопаливну генерацію — за 3-4 роки переобладнати до 70% котелень. Всі котельні планують перевести на біомасу впродовж 5-10 років [6].

Таким чином, Україні важко ігнорувати загальносвітові тенденції до збільшення використання біоенергії. Звичайно, розвиток використання цього відновлюваного джерела енергії йде помітно повільніше, ніж в інших країнах, проте держава все ж намітила орієнтири розвитку галузі, завдяки яким вирішиться питання економічної безпеки та економічної незалежності.

Список використаних джерел

1. Артемчук В. І. Контроль виходу метану у біоенергетичному виробництві. Вісник Хмельницького національного університету, серія «Технічні науки». 2020. Т. 289, № 5. С. 7–13.
2. Громадська організація «Агентство з відновлюваної енергетики». Посібник “Сприяння енергетичній безпеці та сталому розвитку місцевих громад в Україні”. Біоенергетична асоціація України. URL: <https://uabio.org/materials/12080/> (дата звернення: 30.11.2022).
3. Петровець С. О. Актуальність розвитку біоенергетики в забезпеченні потреб економіки України. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку : III Міжнар. конф., м. Київ, 2 груд. 2021 р.
4. Орепегоре за підтримки Українського союзу промисловців і підприємців. Перспективи розвитку ринку біомаси в ЄС і Україні. Вплив використання біомаси на зміну клімату. Біоенергетична асоціація України. URL: <https://uabio.org/materials/328/> (дата звернення: 30.11.2022).
5. У Житомирі побудували ТЕЦ, що працює на відходах деревообробки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-yakisne-zhyttia/3353762-u-zitomiri-pobuduvali-tec-so-pracue-na-vidhodah-derevoobrobki.html> (дата звернення: 30.11.2022).
6. Найбільша на заході котельня на біомасі введена в експлуатацію у Рівному. Біоенергетична асоціація України. URL: <https://uabio.org/news/13071/> (дата звернення: 30.11.2022).

Сучасні тренди та прогнозування на українському ринку житлової нерухомості

Андрєєва В. А.

*к. е. н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економік та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AndriievaVA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6357-3063*

Кузнєцова Т. Д.

*магістрант кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економік та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kuznietsovatd@krok.edu.ua*

Ринок нерухомості-це ціла система правових, економічних, організаційних і культурних відносин між суб'єктами ринку нерухомості з приводу створення, формування, розподілу, обміну, споживання корисних властивостей, а також прав та обов'язків, що впливають з володіння об'єктів нерухомості.

Що до невеликого прогнозування, на основі 2021 року, було зрозуміло, що того ж року, компанії будували відповідно до запитів покупців. Ця тенденція могла би розвиватися і на далі. Вже не перший рік інфраструктура, благоустрій, екологія, енергоефективність, якість будівництва переважають кількість квадратних метрів.

За певних обставин покупці навіть виберуть меншу квартиру, якщо поблизу буде школа чи садок. Відповідно, у 2022 році очікувалась поява прогресивних та сучасних проектів із зонами відпочинку, об'єктами соціально-побутової інфраструктури, спортивними майданчиками, паркінгами. Цілісна екосистема, що поєднує в собі природу, благоустрій, інфраструктуру, сервіс, території для дозвілля, формуватиме цінову політику та пропозицію.

Покупцям були і будуть цікаві:

- Міні-поліси, де правильно поєднуються поліфункціональність інфраструктури, принципи нового урбанізму, універсального дизайну та продумане просторове зонування, що поділяє територію на різні функціональні зони;
- Еко-комплекси з рекреаційним потенціалом (поряд ліс, парк, на території урбан-парки, власні ландшафтні композиції з різноформатних рослин, природні та біоводойми)
- Багатофункціональні комплекси та концепт live-work-play-це поєднання на території і житлової, і комерційної, і соціальної інфраструктури, коли створюється певний новий центр міста.

Ризики при здійсненні операцій з нерухомістю в Україні існували у всі часи. Колегами-юристами цій тематиці в мирний час було присвячено багато аналітичних статей. Що ж говорити тепер? В умовах теперішнього, стану ці ризики збільшуються в рази. Про ринок житлової нерухомості — реалії сьогодення, ризики та перспективи розвитку.

24 лютого 2022 р. — день, який змінив не тільки Україну, а й увесь світ. Незважаючи на невтішні прогнози, ще напередодні люди будували щасливі плани. Так вже влаштована людина, що завжди хоче вірити в найкраще... Але прийшла війна.

Війна в Україні продовжує калічити та забирати людські життя, руйнує інфраструктуру міст та житлові будинки. За попередніми даними органів державної влади та незалежних експертів всього за 3 тижні бойових дій окупантською ордою,

яка прийшла в Україну «асвабждать» та нести «руській мір», повністю або частково зруйновано більше 2,5 тис. житлових будинків. Ще вчора там жили люди... Невдовзі почне діяти державна програма відновлення житла, але ми розуміємо, що на відбудову всього зруйнованого знадобляться роки. Разом з тим, громадяни України все частіше задумуються про купівлю-продаж та інші операції з нерухомістю у тих регіонах України, які станом на сьогоднішній день порівняно безпечні, де немає активних бойових дій. Ми кажемо «на сьогоднішній день», оскільки маємо війну, а отже, переживаємо постійну небезпеку, тривогу та непередбачуваність.

Реалії сьогодення

За повідомленнями фахівців, попит на житло на вторинному ринку в Західній Україні невідменно зростає. Більшість вимушено переміщених осіб з числа порівняно фінансово забезпечених та тих, хто має заощадження, бажають винаймати квартири або будинки. Проте близько 3% таких осіб розглядають варіант придбання житла в цьому регіоні для постійного проживання в майбутньому.

Втім, слід мати на увазі, що правочини купівлі-продажу нерухомості в умовах воєнного стану є небезпечними як для покупця, так і для продавця. Від початку війни в Україні не працював Державний реєстр речових прав на нерухоме майно. Через це неможливо у законний спосіб укласти угоди купівлі-продажу, оскільки нотаріуси, серед іншого, не можуть належним чином перевірити право власності на об'єкт нерухомості продавця. Міністерство юстиції України стверджує, що найближчим часом у тих регіонах України, де не ведуться активні бойові дії, буде відновлено доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Разом з тим, воно застерігає, що доступ до окремих послуг, ймовірно, залишиться обмеженим.

Вважаємо, що операції з нерухомістю, які вчинені фактично в період відсутності доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, не можуть вважатися повністю захищеними, а такі юридичні конструкції реєстрації відчуження нерухомості, як оформлення заповіту на покупця, укладення попереднього договору купівлі-продажу, купівля-продаж за довіреністю, які мають місце в Україні на даний час, є, щонайменше, ризикованими.

Спроба заглянути в майбутнє

Це звучить банально, але прогнозувати майбутній розвиток подій на ринку нерухомості фактично неможливо. Все залежатиме від політично-економічної ситуації в Україні, від того, наскільки довго триватиме війна та чи поширяться вона на порівняно безпечні на сьогодні території України, як швидко та ефективно працюватиме державна програма допомоги постраждалим, які втратили житло. Якщо попит на нерухомість (як житлову, так і комерційну) і збільшиться, то зростати він буде, насамперед, у Західній Україні.

Список використаних джерел

1. Підручники з економіки П. Семюелсона і В. Нордгауза «Загальна економіка. Навчально-методичний посібник»
2. Підручники з економіки Р. Макконнелла і Л. Брю «Економікс. Принципи, проблеми та політика»
3. Навчальний посібник С. Д. Дзюбик і О. С. Ривак «Основи економічної теорії»
4. Тези виступів про актуальний стан ринку нерухомості від 09.09.2022 з представниками компаній-забудовників, власниками будівельного бізнесу і медіа. За посиланням: www.looqme.io/ua/webinar/press-lunch

5. Підручник з економіки Н. К. Максишко, В. О. Шаповалова *Ефективна економіка*. За посиланням : www.econotyu.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=9
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV *Офіційний вісник України* від 28.03.2003-2003 р.-№ 11.-С. 7
7. Проблеми законодавчого регулювання ринку нерухомості України. За посиланням: www.kmi.gov.ua/control/publish/article?art_id=10252811

Фінансовий механізм соціального страхування в Україні

Цісельська Ольга Василівна

магістрантка спеціальності

*072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
ВНЗ «Університет економік та права «КРОК», м. Київ, Україна*

Роль фінансів найвагомніше відчувається під час вирішення соціальних проблем. Для забезпечення потреб на соціальні цілі державою створюються позабюджетні та благодійні фонди, а також фонди на зазначені цілі в складі бюджету.

Фінансовий механізм являє собою сукупність способів організації фінансових відносин, які застосовуються суспільством з метою забезпечення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку [4].

Функціонування фінансового механізму соціального страхування полягає у зваженому регулюванні руху відповідних фінансових ресурсів через спеціальні страхові фонди-своєрідний транзит страхових коштів, які, здійснюючи рух від страхувальників до страховиків (у вигляді страхових внесків) і від страховиків до страхувальників (у вигляді страхових виплат), акумулюються на рахунках фондів соціального страхування [6].

Структура системи соціального страхування передбачає, що реалізація функцій, покладених на кожен вид соціального страхування, відбувається за рахунок спеціальних фондів, які є некомерційними організаціями та здійснюють управління видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, контролюють формування ресурсів та їх використання, забезпечують фінансування у разі настання страхових випадків [5, с. 15].

В період численних змін у соціально-економічному та політико-правовому житті нашої держави проблематика створення ефективного фінансового механізму соціального страхування опинилась у центрі уваги науковців, політиків та громадськості. Зокрема, ця тема висвітлена у працях таких вчених, як: В. Грушко [2]; В. Безугла, Д. Загірняк, Л. Шаповал [3]; І. Яцкевич, О. Голинська [4]; М. Горна [5]; Л. Бабич [6]; Л. Васечко [7].

Метою дослідження є аналіз діючої моделі системи соціального страхування в Україні та виявлення актуальних напрямків функціонування її фінансового механізму.

У конституції України зазначено, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1]. Дане право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел [2, ст. 15].

Сьогодні система соціального страхування України свої функції розподіляє між державою, яка виступає страховиком та бере на себе відповідальність з приводу утворення фондів соціального страхування та їх ефективного функціонування, а також недержавними фінансовими інститутами. Представниками держави є такі державні установи як: Пенсійний фонд України (далі-ПФУ), Фонд соціального страхування України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, а до недержавних фінансових організацій належать страхові компанії та недержавні пенсійні фонди [3, с. 11].

Охарактеризувати фінансовий механізм вище зазначених страхових фондів можна, як «внески-фонди-виплати», де фонди, насамперед їх формування, є найважливішою ланкою всієї системи, що поєднує внески і виплати.

Збереження принципу еквівалентності страхових внесків і соціальних виплат наближає фінансовий механізм соціального страхування до «страхового» механізму, а використання принципу солідарності, на супротив еквівалентності між страховими внесками і виплатами, наближає механізм соціального страхування до бюджетного соціального забезпечення.

Дослідивши модель соціального страхування України можна визначити, що вона є соціал-демократичною та передбачає активну участь держави як гаранта, тоді як соціальний захист в інших країнах відбувається на засадах державно-приватного партнерства. Зазначене, призводить до порушення страхових принципів організації соціального страхування, а також основних форм соціального захисту (соціального страхування і соціального забезпечення), що в свою чергу зумовлює підвищення видатків бюджету на соціальний захист.

Наразі перед системою соціального страхування України постають соціальні небезпеки, які пов'язані зі зростанням кількості громадян, що потребують соціального захисту, зниженням доходів фондів соціального страхування, збільшенням рівня безробіття, старінням нації.

Підвищення ефективності функціонування фінансового механізму соціального страхування в Україні потребує вирішення низки важливих завдань. Так, найбільш відчутними недоліками, що перешкоджають належному функціонуванню системи соціального страхування України є:

- значна недосконалість законодавчої бази у сфері соціального страхування, яка містить багато розбіжностей;
- незначна ефективність та якість соціальних послуг, що надаються;
- низький рівень забезпечення соціального страхування фінансовими ресурсами, що не дає можливості ефективно та своєчасно профінансувати всі законодавчо передбачені соціальні виплати;
- відсутність злагоджених автоматизованих інформаційних систем;
- неефективне управління соціальними процесами у суспільстві. Процес регулювання у сфері соціального страхування є процесом постійної дії, який має відслідковуватися відповідними державними органами і врегульовуватися за допомогою відповідних фінансових важелів впливу-страхових внесків, розміру пенсій, страхових виплат тощо [6].

Крім того, кожна окрема ланка фінансового механізму соціального страхування має бути складовою єдиного цілого але функціонувати як відносно самостійна одиниця.

Отже, фінансовий механізм соціального страхування є основною складовою частиною економічного механізму соціального страхування, що характеризує саму сутність функціонування системи соціального страхування в цілому. За його допомогою досягається акумуляція певних фінансових ресурсів для реалізації заходів підтримки реального рівня життя працездатних громадян та малозабезпечених верств населення, а завдяки системі важелів фінансового механізму соціального страхування реалізується вплив фінансів на процеси, що відбуваються у сфері соціального страхування [7].

Список використаних джерел

1. Конституція України // Комп'ютерно-довідкова система законодавства України URL: (www.ligazakon.com.ua)
2. Пенсійна система: підручник / В. І. Грушко, Ю. І. Скулиш, С. М. Лантєв, В. Г. Фатхутдінов, А. Й. Француз, І. І. Румик, О. О. Пилипенко; За ред. В. І. Грушка, Ю. І. Скулиш; Університет «КРОК». 4-те вид., доп. і перероб. Київ, 2019. 368 с.
3. Безугла В. О. Соціальне страхування: навчальний посібник / В. О. Безугла, Д. М. Загірняк, Л. П. Шаповал.-К.: Центр учбової літератури, 2011.-208 с.
4. Яцкевич І. В.. Фінанси : навч. посіб. / І. В. Яцкевич, О. В. Голинська.-Одеса : ОРІДУ НАДУ,2014.-316 с. 2014
5. Горна Марина Олексіївна. Статистичне забезпечення управління фондами соціального страхування: дисертація. ... канд..екон.наук. 08.00.10 / Горна Марина Олексіївна.-Київ, 2016.-232 с. URL: <https://kneu.edu.ua>.
6. Бабич Л. М. Оптимізаційна модель фінансового механізму соціального страхування України / Л. М. Бабич, Л. І. Васечко // Актуальні проблеми економіки.-2009.-No 1 (91).-С. 158-170.
7. Васечко Л. І. Структурні компоненти фінансового механізму соціального страхування / Л. І. Васечко // Вісник КНУТД.-2011.-No 4.-С. 140-144.

Психологічні аспекти реклами мобільного маркетингу в умовах військових конфліктів

Коваленко А. М.

*студент 2 курсу магістратури спеціальності «Маркетинг»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kovalenkoam@krok.edu.ua*

Калінін О. В.

*доктор економічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна*

Як часто в просторах мережі ви зустрічаєте рекламу з патріотичними настроями, а чи замислювалися ви про ваші психологічні реакції на це.

З приходом військового конфлікту ми все частіше можемо зустрічати кольори прапора України, грошові перекази на ЗСУ та інші речі, які на підсвідомому рівні створюють ілюзію довіри. Напевно вам зустрічалася реклама де говориться що частина коштів від продажу піде на допомогу армії, що в свою чергу викликає довіру у потенційного клієнта і дає йому легку нотку відчуття, що купуючи саме у них-ця людина робить добру справу для країни.

Розглянемо на прикладі двох сторінок в Instagram психологічні ходи та адаптацію на ринку в умовах війни.

Школа Акробатики JUMP UP під нік неймом @jumpupkyiv впровадила синьо-жовтий колір у все, від оновлення кольорів логотипу до покупки різних агрегатів на тренування, що ми можемо побачити по стрічці фотографій в порівнянні 2021 і 2022 роки. Цього року школа значно покращила SMM в Instagram і зробила акцент на рекламу в ньому, що явно дало свої плоди набуваючи популярності в 2022 році.

Інший приклад це дівчина вчитель англійської мови під нік неймом @vera.english родом з киева але проживає багато років за межею України. Цього року на її аві прапор україни і при будь-якій можливій нагоді згадки про національність, дівчина створює відчуття чогось близького за рахунок місця народження, що у свою чергу змушує людей самих тянутися до неї, оскільки англійська зараз обхідна як ніколи, а її учні найчастіше дівчата, які виїхали з України на період військового конфлікту.

Є багато психологічних уловів під національною вуаллю які впровадили компанії при адаптації до нових умов торгівлі та збільшення продажів, гра з патріотичними кольорами одна з найпоширеніших.

Список використаних джерел

1. Соціальна мережа Instagram URL:[<https://www.instagram.com/jumpupkyiv/?igshid=YmMyMTA2M2Y%3D>]
2. Соціальна мережа Instagram URL:[<https://www.instagram.com/vera.english/?igshid=YmMyMTA2M2Y%3D>]

Концепції маркетингу та ситуаційні виклики

Держак Н. О.

к. е. н, доцент,

доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: DerzhakNOi@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-0121-621X

Сучасні маркетингові концепції суттєво трансформуються під час вторгнення на територію України рф. Докорінно змінюються тактика, стратегія та інструменти маркетингу. Український бізнес відчуває проблеми з функціональною неузгодженості цілей, планів, бачення та цінностей учасників ринкових процесів як у внутрішньому та і в зовнішньому оточенні, що не дає змоги повною мірою реалізувати маркетингові можливості. Ситуаційні виклики, які сформувалися останнім часом, не в змозі забезпечити високий рівень адаптивності бізнесу до складних умов та потребують відповідної швидкості прийняття та реалізації маркетингових рішень. Стало зрозуміло, що маркетинг не буде таким, як раніше. Емоційний стан українців став дуже чутливим та ситуативним.

В теперішній час науковці та практики дуже обережно надають ті чи інші пропозиції або можливості вирішення проблем застосування сучасних маркетингових концепцій та практичних інструментів маркетингу. В суспільстві у цілому є потреба в налагоджені роботи в військових реаліях, а це перш за все, створення підтримуючого контенту, заснованого на гармонізації емоційного стану учасників ринкових процесів, колективу, спільноти. Гармонізація емоційного стану тісно пов'язана з рівнем розвитку суспільства та споживчою цінністю, яку створюють підприємства для задоволення бажань та інтересів споживачів. В умовах військових дій та загроз життю громадянам та державі український бізнес по-новому будує свої взаємовідносини зі споживачами, вивчає аудиторію, куди емігрували споживачі, що для них є цінним, який в них настрій та що планують робити далі.

Необхідно підкреслити, що одне з основних завдань маркетингу-виявлення потреб та максимально ефективно їх задоволення, тому в теперішній час прослідковується підвищення значущості формування та підтримки відносин з учасниками ринкових процесів у цілому та зокрема їх емоційного стану на рівні комунікації. При цьому основний напрям впливу-відносини, які породжують емоції. Співробітники, клієнти, інші економічні суб'єкти існують в одному соціальному просторі, без їх взаємодії просто неможливо побудувати ринкову систему, тому все частіше сьогодні можна зустріти поняття «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект», що визначають ступінь та ефективність комунікаційного впливу.

Війна стала фізичним та емоційним випробуванням для всіх українців. Маркетинговий контент став більш соціальним та підтримуючим. В комунікаційних заходах відомих брендів ми можемо побачити соціально-етичну спрямованість у використанні таких інструментів, як благодійні кампанії (е-підтримка ЗСУ, благодійна акція “Повернись живим”, яку підтримали EVA, “Нова пошта”, “Сільпо”, “Монобанк”, “Приватбанк”, ОККО і ще 23 бренди), корпоративну філантропію (мережа АТБ “Незламні”, “Око за око” від ОККО, волонтерську діяльність (ATELIER HANDMADE-

забезпечення медикаментами, допомога дітям, BEZMEZH-доставка їжі літнім людям, вивіз з Києва та області, IMAGINE-закупка та розподіл ліків) та багато інших.

Тобто, очевидним стає використання компонентів соціального та емоційного інтелекту в формування відносин зі всіма учасниками ринку.

Аналіз наукових публікацій зарубіжних та вітчизняних дослідників показує про високу ступінь зацікавленості до теми розвитку маркетингових концепцій, в базовому розумінні яких знаходяться відносини з учасниками ринку. У роботах відомих маркетингологів наводяться різні визначення маркетингу відносин: Ф. Котлер [1], Ж.- Ж. Ламбен [2], С.Гаркавенко [3, с. 53], Ю. Князик [5] роблять акцент на практичній стороні поняття та зосереджуються на побудові довготривалих та взаємовигідних відносинах, виділяють маркетинг відносин в окрему концепцію. В цьому дослідженні було з'ясовано, що в основі концепції маркетингу відносин воєнного часу покладено емоційний та соціальний інтелекти, що має прояв в системі маркетингових комунікацій. Вони стали більш соціальними, підтримуючими.

Відомий американський дослідник, психолог Д. Гоулман [4] в своїх роботах звертається до ролі емоційного інтелекту в бізнесі, та зосереджується на комунікаційних та лідерських здібностях людини. Досліджуючи соціальний інтелект, він стверджує, що це здатність розуміти поведінку інших людей [6].

Концепція соціально-етичного маркетингу передбачає орієнтацію діяльності підприємства насамперед на користі суспільству, сприянні поліпшенню якості його життя та навколишнього середовища загалом.

Тобто, маркетинг воєнного часу має всі ознаки що притамані концепціям соціально-етичного маркетингу та маркетингу відносин, де маркетингові дії підприємств формують емоції емпатії та підтримки до ЗСУ, соціуму, і, безумовно, до брендів. На рис. 1 представлено як концепції маркетингу сприймаються на рівні суспільства та впливають на соціальний та емоційний інтелект.

Рис.1. Вплив сучасних концепцій маркетингу на суспільство

Таким чином, можна зробити висновок, що основний напрям маркетингового впливу в умовах війни-відносини, які породжують емоції. В свою чергу співробітники, клієнти, інші економічні суб'єкти знаходяться в одному соціальному середовищі, без їх взаємодії просто неможливо побудувати ринкову систему, тому в складних умовах такі поняття, як «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект» є чинниками, що визначають ступінь та ефективність комунікаційної впливу не тільки на цільову аудиторію, а і на суспільство.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. *Маркетинг-менеджмент в новом тысячелетии*. СПб.: Питер, 2002. 750 с.
2. Ламбен Ж.-Ж. *Менеджмент, ориентированный на рынок*; пер. с англ. под ред. В. Б. Колчанова. СПб.: Питер, 2008. 800 с.
3. Гаркавенко С. С. *Маркетинг. Підручник*. Київ. Лібра. 2002. -708с.
4. Гоулман Дениел. *Емоційний інтелект* / пер.з англ. С. Л. Гумецької. Харків. Vivat. 2018-512с.
5. Князик Ю. М. *Взаємозв'язок суб'єктів маркетингу партнерських відносин* [Електронний ресурс] *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*.-Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11326/1/55.pdf> (Дата звернення 20.11.2022)
6. Гоулман Дениел. *Соціальний інтелект* / пер. з англ. Я. Лебеденко. [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://bookclub.ua/catalog/books/scientificpop/socialniy-intelekt-nova-nauka-pro-lyudski-vidnosini>. (Дата звернення 20.11.2022)

Калініченко З. Д.

кандидат економічних наук,

доцент, доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (ДДУВС)

м. Дніпро, Україна

e-mail: kalina.donntu@gmail.com,

ORCID: 0000-0003-4790-7745

Банківські системи, які акумулюють політичні, макроекономічні та інституціональні ризики, в умовах зростаючої нестабільності опиняються в найбільш несприятливому становищі. Нестабільність економіки призводить до негативних наслідків розвитку в цілому, а в деяких випадках провокує соціально-політичну кризу. Вітчизняні банки проходять серйозну перевірку часом в умовах постійних економічних трансформацій. Швидка зміна умов функціонування, вплив зовнішнього середовища, необхідність внутрішніх перетворень зумовлюють постійне удосконалення банківської системи.

Сучасний розвиток банківського бізнесу пов'язаний із значною кількістю ризиків, які з урахуванням глобалізаційних процесів, політичних, економічних проблем в Україні та світі, розвитку технологічних та інформаційних систем, мають тенденцію до трансформації, внаслідок чого їх дуже складно ідентифікувати та застосовувати превентивні заходи щодо їх нівелювання. Особливо це має прояв в сучасних умовах зміни парадигми розвитку вітчизняної економіки на цифрову. Тому, актуальним завданням на сьогодні є зміна системи ризик-менеджменту банків з урахуванням сучасних тенденцій цифровізації економіки.

Економіка усіх держав світу у XXI ст. характеризується швидкою зміною умов функціонування, глобалізацією та необхідністю пристосування до досягнень науково-технічного прогресу. Активне впровадження в галузях економіки нових телекомунікаційних технологій та інновацій, нових підходів до збирання, обробки та зберігання інформації, вводять в обіг поняття «цифрової економіки».

Цифровою або діджитальною економікою прийнято вважати економіку, яка спирається на цифрові технології, а виробництво і продаж продуктів та послуг відбувається за допомогою інформаційно-комунікаційних мереж.

Бурхливий розвиток ІТ-компаній, створення ними нових продуктів та послуг, які дозволяють перейти на якісно новий рівень обслуговування клієнтів, зумовлюють активний попит на такі продукти та послуги з боку банківських установ. Однак, враховуючи значні трансформації банків, їх програмного забезпечення, виникає потреба в новому підході до банківського менеджменту, зокрема, до управління новими ризиками. Адже процес ідентифікації ризиків в умовах цифрової економіки ускладнюється постійними змінами в технологіях і інформаційних системах, що не завжди дозволяє вчасно виявити і нівелювати ризики. Національний банк України також реагує на нові виклики цифрової економіки та своєю постановою № 64 зобов'язує всі кредитні установи створити нову систему управління ризиками до лютого 2020 року [1]. Це лише підтверджує актуальність питання необхідності збалансування очевидних переваг цифрової економіки та ризиків, які нею породжуються.

Як відомо, будь-яка фінансово-кредитна установа як об'єкт управлінської діяльності

є сукупністю складних соціально-технічних систем, на функціонування яких здійснюють вплив багаточисленні зовнішні і внутрішні фактори [2]. Наразі в період активного розвитку цифрових технологій в Україні такими факторами виступають науково-технічні розробки, новітні інформаційні системи. Щодо банківської сфери, то такі технології за допомогою аутсорсингових компаній розроблені спеціально для потреб банківських установ (ендогенні), або можуть бути розроблені ззовні не для банківських установ, проте так чи інакше використовуються в банку.

Слід звернути увагу на те, що створення банку (або іншого традиційного фінансового посередника) з радикально новою системою управління відбувається доволі рідко. Частіше створюються компанії з тотожними функціями, які використовують високо інноваційні технології, пропонують вже існуючі фінансові послуги за більш привабливими умовами та витратами для клієнтів або розробляють нові технічні рішення і платіжні інструменти. Такі компанії отримали назву FinTech та цифрових екосистем.

Протягом останніх років FinTech набув значної популярності серед інвесторів та демонструє стійкий тренд до подальшого зростання [3]. FinTech-компанії створюють, з одного боку, додаткові ризики для утримання конкурентних позицій банками на фінансовому ринку, а з іншого боку, можливості встановлення партнерських зв'язків між даними структурами і банками. Особливо актуальна тема в умовах сучасного розвитку банківського бізнесу та одночасного зростання віртуального ринку. FinTech зазнають у світі бурхливого розвитку. Впродовж останніх трьох років FinTech розвивається і в Україні, де зараз на ринку активно працюють 80 компаній. Серед них є як стартапи, так і більш зрілі надавачі послуг. Фінансові кризи завжди стимулюють розвиток фінтех стартапів. Це викликано як тим, що криза послаблює позиції традиційних бізнесів, так і тим, що фінансові структури скорочують працівників.

Незважаючи на молодий вік більшості стартапів, майже всі вони вже мають готові рішення і вже продають їх клієнтам (84,2 %). 49 % фінтех-проектів залучали зовнішні інвестиції, 45% розвиваються на кошти засновників і ще 6 % фінансуються з прибутку від операційної діяльності. В той же час, 72 % стартапів наразі зацікавлені в зовнішніх інвестиціях-переважно задля посилення маркетингової активності та масштабування.

Наймасовіший ринковий сегмент в українському Fintech-платежі та грошові перекази. В цій сфері працює понад 30 % усіх стартапів. Світові тренди в сфері FinTech знайшли своє втілення у фінансовій сфері у наступних формах:

Кредитування P2P як альтернатива роздрібному кредитуванню. Сутність P2P-кредитування полягає в тому, що банки або небанківські фінансові установи надають інформаційну платформу для зв'язку між розрізненими кредиторами та інвесторами, завдяки чому фізичні особи можуть безпосередньо надавати кошти в позику іншим фізичним особам або бізнесу. В Україні вперше послуги P2Pкредитування розпочав надавати ПАТ КБ «ПриватБанк», пропонуючи вищу доходність (у середньому + 5 % річних від базових ставок за вкладами).

Блокчейн-технологія. Дозволяє зберігати великі обсяги даних та оперувати ресурсами самих учасників FinTech, тобто реалізація транзакцій без участі основного контрагента-банку або платіжної системи, а також створюючи крипто валюту засобом запису інформації про транзакції осіб, які беруть участь у їх проведенні та розташуванні блоків інформації поспіль однієї за другою. Серед небанківських платіжних цифрових сервісів, які надають перевагу індивідуальним та клієнтоорієнтованим підходам,

можна назвати англійські електронні платіжні системи Skrill та Transfer Wise, а також американські компанії Venmo/Braintree, яка ввійшла до складу міжнародної платіжної системи PayPal, та WePay.

Надання онлайн-кредитів засобами електронних платіжних систем. FinTech-компанії-це установи, які використовують у своїй діяльності новітні розробки у сфері мобільних платежів, онлайн-кредитування, цифрових миттєвих переказів, грошових переказів по усьому світу без потреби присутності клієнта, що знижує витрати та дозволяє пропонувати фінансові послуги на самих вигідних умовах. В Україні перший небанк-Монобанк створено 2017 року. Відкриття і використання рахунку в цьому банку безплатні, а клієнт підключається до платіжної системи MasterCard [3].

Для банків основні ризики, які виникають унаслідок впливу FinTech можна поділити на стратегічні ризики, операційні ризики, ризик аутсорсингу, ризики кібератаки та комплеансризика, а саме:

Стратегічні ризики. Потенційний ризик для надходження капіталу, який виникає унаслідок не раціональних управлінських рішень, що призводить до зниження показників рентабельності банків. Існуючі банки втрачають значну питому вагу на ринку або прибутку, якщо нові учасники ринку спроможні більш ефективно використовувати інновації та надавати більш дешеві послуги, які відповідають очікуванням клієнтів.

Операційний ризик. Ризик, пов'язаний з реалізацією банком бізнес-функцій, а також включаючи ризики шахрайства та зовнішні події, призводить до великої кількості ІТвзаємозалежностей та ринкової інфраструктури, що у свою чергу викликає ІТ-ризик, який переростає у системну кризу, особливо якщо послуги надаються одним або декількома домінуючими учасниками. Діяльність FinTech-компаній у банківському секторі збільшує складність усієї банківської системи та залучає інших учасників ринку, які можуть мати досвід в управлінні ІТ-ризиками.

Комплеанс-ризик. Ризик не дотримання правил конфіденційності даних, недотримання законодавства, стандартів. Може виникнути у разі появи великих обсягів інформації та використання аутсорсингу.

Ризик кібератаки. Ризик відбувається частково через залежність банків від програмного забезпечення, інформаційних технологій, але також і тому, що ініціатори цих нападів цікавляться не тільки діями банків, але також і конфіденційними даними про клієнтів. Зазначене підтверджує потребу для банків та FinTech-компаній, які використовують новітні розробки у сфері мобільних платежів, онлайн-кредитування, цифрових миттєвих сприяти ефективному управлінню та контролю за кібер-ризиками.

Поняття «ризик-менеджменту» в банках є результатом деталізації загального процесу управління, тобто ризик-менеджмент не виступає окремою складовою банківського менеджменту, а є провідною ланкою процесу управління на всіх його стадіях та у всіх підрозділах. Це означає, що, не зважаючи на різноманітність ризиків, які виникають в процесі проведення банком своєї діяльності, ризик-менеджмент не відокремлюється від загального менеджменту банку. Адже кожен працівник банку, враховуючи всі ризики від впровадження досягнень цифрової економіки, повинен забезпечувати мінімізацію можливих втрат при здійсненні банківської діяльності.

Список використаних джерел

1. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах. Постанова НБУ №64 11 червня 2018 р URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=71600453>
2. Савченко І. Г., Іорданов А. Є. Функціональне забезпечення ризик-менеджменту у банках. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2013. № 2. С. 130-135.
3. Шкляр А. І. Класичний банкінг: напрями трансформації в умовах технологічної революції. Український соціум. 2018. № 1 С. 49-58.
4. Фінтех в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог URL: http://data.unit.city/fintech/fgt34ko67mok/fintech_in_Ukraine_2018_ua.pdf.

Паскевич А. А.

*студентка освітнього рівня магістр,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна*

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних умовах розвитку України посилюється роль держави для досягнення економічного зростання і посилення стабільності в країні. У зв'язку з цим проблеми державного регулювання економіки країни та її галузей набирають особливої актуальності. Страховий ринок є одним із найважливіших сегментів фінансового сектора економіки будь-якої країни. Зважаючи на специфіку страхового ринку та діяльності суб'єктів страхового ринку, він потребує державного регулювання і підтримки.

Таким чином, посилюється актуальність дослідження проблем та перспектив суб'єктів страхового ринку, які здійснюють страхову діяльність.

Вагомий внесок у дослідження страхового ринку внесли такі вчені як: А. Л. Баранов [1], В. Д. Базилевич [2], О. О. Гаманкова [3], О. В. Козьменко [4], В. О. Пасічний [5], Н. В. Фесенко [6] та ін. Проте, дуже мало уваги приділялось функціонуванню страхових компаній у кризовий період, зокрема в часи пандемії.

Мета статті є вивчення умов для забезпечення ефективного функціонування національного ринку страхових послуг у період становлення ринкової економіки, адаптація світового досвіду у галузі страхування відповідно до національних особливостей, становлення в Україні цивілізованого страхового ринку, що забезпечить успішне здійснення економічних реформ, стабільний розвиток національної економіки, подальшу інтеграцію у світове господарство, розвиток світової економіки та міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Офіційне тлумачення терміна в Україні наведено в Законі “Про страхування”: “Страхування-це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів”.

Перший спеціальний нормативний акт, що регламентує страхування, був прийнятий тільки в 1993 р. Навряд чи можна говорити про яку-небудь його істотну роль і піддавати серйозному аналізу, тим більше, це був навіть не закон, а Декрет Кабінету Міністрів “Про страхування”, хоч і мав статус законодавчого акта. Положення урядового Декрету були дуже узагальненими і викликали набагато більше питань, ніж давали відповідей на актуальні питання в роботі починаючих українських страховиків. Правова недосконалість Декрету призвела до того, що на вітчизняному страховому ринку, немов гриби після дощу, з'явилася маса страхових фірм різного калібру.

Основною метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, зменшення витрат держави на попередження і ліквідацію наслідків стихійних лих, катастроф, техногенних аварій, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у

національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг з урахуванням міжнародного досвіду, застосуванням сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Під час фінансової кризи в Україні, ще більш загострилась конкуренція, знизилась можливість щодо якісного відбору привабливих ризиків до власного страхового портфелю. Все це сприяло до створення незбалансованого портфелю страховика, виникненню можливих небезпек: від зниження платоспроможності, порушення фінансової стабільності, стійкості страховика до його банкрутства.

Основні симптоми економічної, фінансової, пандемії COVID-19 та воєнної агресії щодо вітчизняного ринку страхових послуг проявились у інвестиційному сегменті, коли страховики і перестраховики, як інституціональні інвестори втратили можливість надійно вкласти страхові резерви. Другим симптомом виявилась банківська криза, більшість банків використовувались страховиками, як окремий потужний канал надання страхових послуг. З обмеженнями на видачу нових кредитів, заставне майно, яке зазвичай страхувалось страховиком, як привабливий і вигідний об'єкт страхування було втрачено. Згодом, тісно пов'язаний з ринком страхування, перестраховальний ринок також зазнав стрімкого падіння.

На основі аналізу особливостей сутностей страхування, визначено, що державний нагляд відіграє найважливішу роль у розвитку страхового ринку України. Одним із напрямків державного нагляду страхового ринку є його податкове регулювання. Податкове регулювання страхового ринку-це цілеспрямовані дії держави, з одного боку, для підтримки і стимулювання розвитку страхового ринку, а з іншого-на стримування і пом'якшення небажаних негативних наслідків діяльності, що здійснюється суб'єктами страхового ринку.

Отже, для досягнення ефективності податкового регулювання держава має враховувати як власні інтереси, так й інтереси платників податку. Водночас поняття «ефективність оподаткування» є досить дискусійним. Це пояснюється різними інтересами держави і самого платника податків-з його точки зору сплата податків знижує його прибуток, отже, негативно впливає на його фінансово-господарську діяльність. Враховуючи конфлікт інтересів, держава має побудувати таку систему оподаткування страхових компаній, яка б регулювала діяльність страховиків, наповнювала державну казну і, в той же час, стимулювала розвиток страхового ринку України.

Висновок. З прийняттям Податкового Кодексу України зазнало змін оподаткування страхових організацій. Було впроваджено нову ставку оподаткування податку на прибуток страховика, змінився об'єкт оподаткування.

При таких змінах «лайфове» страхування оподатковується за ставкою 0%, а «нелайфове» страхування-за ставкою 3%. У відповідності з пунктом 156.1 Кодексу об'єктом оподаткування страховиків є прибуток від основної діяльності.

Також досліджено міжнародний досвід податкового регулювання страхової діяльності, єдиний підхід до оподаткування страховиків. Подібна універсальність європейської системи правовідносин та наявність істотних відмінностей між національними законодавствами у сфері оподаткування, з одного боку, здійснюють негативний вплив на інвестиційні можливості страхових компаній, а з іншого-є запорукою економічного суверенітету кожної країни. При цьому майбутнє становище єдиної системи податкового регулювання Європи залежить у першу чергу від ступеня

розвитку загальних інтеграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.
2. Закон України "Податковий кодекс України" від 29.12.2014 р. № 2755-VI із змінами та доповненнями.
3. Іванов Ю. Суть, принципи та методи податкового планування / Ю. Іванов // Збірник систематизованого законодавства. - 2022. - №9. С. 7-13.
4. Іванов Ю. Б. Податковий менеджмент / Ю. Б. Іванов-К. : Знання, 2021 .-526 с.
5. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2011-2022 рр. [Електронний ресурс]-Режим доступу : <http://ufu.org.ua/>
6. Чудинов, С. А. Страхова діяльність [Електронний ресурс] / С. А. Чудинов.-Режим доступу: <http://diss.rsl.ru.-01.04.21>

Глобалізація та бренди

Наумова О. О.

к. е. н., доцент,

*доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,*

e-mail: olenan@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-1237-833X

Наумова М. О.

к. е. н., асистент кафедри економічної кібернетики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна,

e-mail: mariianaumova@knu.ua,

ORCID: 0000-0002-3670-0231

Глобалізація в різний спосіб змінює світові бренди та маркетингові підходи до управління ними. Компанії під впливом глобалізації можуть відкрити для себе нові ринки для збуту своєї продукції, користуватися стандартизованою стратегією управління брендом. Тобто на всіх ринках, де присутня компанія, реалізовувати одну й ту ж саму брендову концепцію. Це відбувається завдяки розвитку компаній в умовах впровадження нових технологій та доступу до дешевої сировини та робочої сили, зростанню темпів діджиталізації як у виробництві, так і серед споживачів. Звісно, що компанії також збільшують попит на свою продукцію користуючись можливостями, які дає розвиток міжнародного туризму.

Споживачі від глобалізації та ефективного брендингу отримують теж зиски-це швидкий доступ до інформації про компанію та її бренди, широкий асортимент товарів та послуг, зручний та дешевий їх плейсмент, низькі ціни та звісно зростання якості товарів та послуг. Також, наприклад, Холт, Квелч і Тейлор [1, с. 71] вважають, що споживачі «використовують бренди для створення уявної глобальної ідентичності, яку вони поділяють з однопумцями». Мандлер [2, с. 657] звертає теж увагу на цей аспект глобального символізму-сприйняття глобальності бренду, припускаючи, що «споживачі віддають перевагу культурним образам і символіці, пов'язаній з глобальними брендами».

Одні компанії обирають маркетингову стратегію стійкого розвитку та інновацій для того, щоб вийти з новим продуктом на новий ринок. В той час, як інші компанії реалізують продуктової стратегії, результати якої споживачі бачать у поліпшенні дизайну без зміни функціональних характеристик товару.

Компанії мають визначитися, які маркетингові стратегії розвитку бренду використовувати. Наприклад, задоволення потреб споживачів через адаптацію брендової продукції під їх специфічні потреби, які сформовані культурним чинником, сприятиме зростанню попиту на неї. Стандартизація також сприяє компаніям бути прибутковими, але на відміну від адаптації, тут основний фокус не на задоволенні потреб локальних споживачів, а на зниженні витрат. Стандартизація продукції світових брендів потребує від компаній встановлення високої операційної ефективності та низьких витрат для виробництва продукції на ринку з масовим попитом.

Під дією глобалізації для розвитку бренду компанії вдаються і до маркетингових інструментів управління відносинами з клієнтами. Ці інструменти сконцентровані на діджиталізації програм лояльності, які повинні забезпечити компанії високу частоту

купівель, а для споживача-підвищити цінність товарів різноманітними додатковими послугами під час їх купівлі, використання та утилізації. Якщо компанія віддає перевагу маркетинговій стратегії диференціації, то навіть за умови виробництва стандартизованої продукції, компанія намагається задовольнити попит на свої товари завдяки пропозиції унікальних послуг до цих товарів. Компанія повинна бути обізнана, що саме такі унікальні послуги високо цінуються серед її споживачів.

Враховуючи всі зиски від брендів, які надає глобалізація компаніям та споживачам варто відзначити і ризики такі, як культурна уніфікація, зростання інтенсивності конкуренції, поглиблення складності прогнозування маркетингового середовища зі збільшенням невизначеності та динамічності соціально-економічних процесів.

Список використаних джерел

1. Holt, Douglas B., John A. Quelch, and Earl L. Taylor (2004), "How Global Brands Compete," *Harvard Business Review*, 82 (9), 68–75.
2. Mandler, Timo (2019), "Beyond Reach: An Extended Model of Global Brand Effects," *International Marketing Review*, 36 (5), 647–74

Сміленко М. Ю.

аспірант кафедри менеджменту,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: smilenko.n@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-7690-3765

Попри війну в Україні, вітчизняний ІТ-сектор демонструє стійкість та, хоча і повільно, проте продовжує нормалізацію роботи в напрямку довоєнного стану. Так в період з січня по травень 2022 року експорт ІТ послуг склав 3,2 млрд. доларів США, що майже дорівнює експорту чорних та кольорових металів за такий самий період часу (3,4 млрд. доларів США) [1]. За 5 місяців 2022 року частка ІТ у всьому експорті послуг склала 46%, що на 9 % більше ніж рік тому (див. рис. 1).

Рис. 1. Динаміка ІТ-експорту

Не зважаючи на досить позитивну динаміку, проблеми та виклики, пов'язані з перекваліфікацією фахівців не зменшились, а навпаки-збільшились. Особливо це стосується осіб у віці після 40 років.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що більшість великий ІТ-хабів України (EPAM, Samsung, Globallogic, Softserve, та інші компанії), які раніше пропонували “класичне” навчання на базі своїх компаній, призупинили програми по стажуванню. А їх вакансії щонайменше, розраховані для позицій “middle”, що вимагає від інженерів 2-3 роки досвіду роботи та впевнених знань як десятка технологій, так і самих процесів розробки, та рівня володіння англійською мовою не нижче середнього. Допомогти вирішити ситуацію покликана програма від Міністерством Цифрової трансформації України “IT Generation” [2]. Проте розгортання такої програми викликає додаткові труднощі для людей у віці 40 і більше років (приклади будуть наведені нижче). Попит на інженерів в поточних умовах зменшується також тому, що міжнародні компанії-замовники призупиняють (в кращому випадку не розширюють) проекти з українськими ІТ-компаніями.

Відповідно до шостого загальнонаціонального опитування: адаптація українців до умов війни (19 березня 2022 року) проведеного “Соціологічною групою Рейтинг”, серед українців, які мали роботу до війни, більше половини (53%) сьогодні не працюють. 22% працюють у звичному режимі, 21%-віддалено або частково, лише 2%-знайшли собі нову роботу. Після закінчення війни-21%-планує знайти нову роботу.

Це показник не лише економічних проблем, але і соціально-психологічних. Робота-це не лише економічна складова, а частина життя людини, спілкування та взаємодія з іншими в соціумі, структурованість часу, надає впевненості, знижує тривогу і підвищує самооцінку. Суттєва частина громадян втратили таку підтримку і більш вірогідно отримали вищий рівень дезадаптації. Найбільше це торкнулося мешканців сходу (74%),

молоді до 35 років (60%) та тих, хто покинув своє місто (66%) [3]. Вище викладене стосується соціально-економічних умов, що негативно впливають на перекваліфікацію фахівців в ІТ. Але потрібно ще враховувати культурну складову, тобто відношення колективу до колег-початківців у віці 40 років і більше. Нерідко такі люди зіштовхуються з ейджизмом. Тобто дискримінацією людини на підставі її віку. Це нерідко проявляється в компаніях де середній вік працівників 28-30 років. І такі факти також впливають на мотивацію перекваліфікації фахівців.

Таким чином, нижче виділено основні фактори, що створюють додаткові перешкоди на шляху перекваліфікації фахівців в ІТ-сектор:

- велика конкуренція на ринку фахівців без досвіду, або з досвідом роботи до пів року, що знаходяться в пошуках роботи на даний момент часу;
- відкладена конкуренція (наприклад, випускники програми “IT-Generation);
- недостатній рівень знання англійської мови (до війни, цей критерій не був настільки вирішальним при прийнятті на роботу. Пов’язано це з фактором скорочення проєктів, описаних вище та зміщенням фокусу на західноєвропейський ринок);
- скорочення кількості курсів в ІТ-компаніях та підвищення критеріїв для вступу на такі курси (так, наприклад, програма “IT-Generation” має вступний тест, який слугує фільтром);
- зазвичай вартість курсу співставна або перевищує місячну мінімальну заробітною плато в Україні.

На мою думку, в умовах що склалися потрібно мінімізувати фактори, що ускладнюють перекваліфікацію фахівців у віці після 40 років. Це дозволить:

- мінімізувати проблеми пов’язані з вимушеним переселенням громадян України (так особа, яка працювала наприклад на металургії матиме шанс отримати перспективну професію);
- зменшити відсоток людей, що втратили роботу через агресію Російської Федерації;
- покращити динаміку росту ІТ-експорту в 2022-2023 роках;
- зменшити відтік працездатного населення закордон після відкриття кордонів;
- прискорити цифровізацію суспільства та створення потужного ІТ кластеру, який може стати основою майбутньої економіки країни.

Список використаних джерел

1. *IT-послуги — єдина галузь бізнесу, що зросла у 2022 році [Електронний ресурс] // Opendatabot.-2022.- Режим доступу до ресурсу: <https://opendatabot.ua/analytics/itexport-increased-2022>.*
2. *IT Generation.[Електронний ресурс]. <https://it-generation.gov.ua>*
3. *ШОСТЕ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНЕ ОПИТУВАННЯ: АДАПТАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО УМОВ ВІЙНИ [Електронний ресурс] / і // Рейтинг.-2022.-Режим доступу до ресурсу: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ua_032022_v__press.pdf.*

Сутність та ідентифікація орендних відносин

Сич І. В.

*студентка факультету економіки та підприємництва,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SychIV@krok.edu.ua*

Ромашко О. М.

*к. е. н., доцент кафедри обліку та оподаткування,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна,
e-mail: o.romashko@knu.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3466-3489*

Стикаючись з інститутом оренди, ми виявляємо наявність декількох термінів, що позначають даний договір: «оренда», «майновий найм», також застосовуються поняття «прокат», «лізинг». Слід зазначити, що на сьогоднішній день «оренда» і «майновий найм» існують як синоніми. Вживання то одного, то іншого терміна пов'язано не стільки з відмінностями окремих видів таких договорів, скільки зі сформованою практикою їх найменування в певних сферах [1].

Прагнення деяких вчених розмежувати поняття «оренди» і «майнового найму», відносячи до «оренди» тільки договори підприємницького характеру, не знайшло підтримку у законодавця [2].

Термін «оренда» був в свій час запозичений із польської мови (*arenda*), куди в свою чергу потрапив із середньовічної латині (*arrendare*-надавати у найм). Відзначимо, що у працях відомих українських правників О. Огоновського, С. Дністрянського, які заклали перші цеглини у становлення української цивілістики, та у цитованій праці М. Грушевського термін «оренда» вживається через літеру «а»-аренда [3].

Словник фінансових термінів визначає поняття оренда, як майновий найм; договір, за яким власник (орендодавець) передає орендареві в строкове володіння і користування майно (орендовані активи), необхідне для самостійного ведення господарської діяльності за відповідну (орендну) плату. Договором про оренду може бути передбачена можливість викупу орендованого майна. Розрізняють короткострокову оренду (рентинг), середньострокову оренду (хайрінг) і довгострокову оренду (лізинг). Таким чином, орендні відносини-це відносини між орендарем та орендодавцем.

Варто відзначити, що найчастіше, коли говорять на тему прав власності, не розглядають всю плеяду, виділяючи три основних:

1. Володіння.
2. Користування.
3. Розпорядження [1].

Таким чином, істотна відмінність між відносинами оренди і купівлі-продажу пов'язано з поняттями права власності і розпорядження. За договором купівлі-продажу покупець набуває право власності на річ, це означає, що щодо свого майна власник має такі правочинності: володіння, користування і розпорядження. Таким чином, власник може здійснювати будь-які дії зі своїм майном, якщо вони не порушують права інших членів суспільства, тобто не суперечать закону. А відповідно до договору оренди, орендар отримує право користування і володіння, але право розпорядження залишається у орендодавця [2].

Вище викладене дає нам змогу відокремити та обґрунтувати функції орендних

відносин як економічної категорії, що виявляються в сукупності, сутність яких представлена на рис.1.1.

Рисунок 1.1-Функції орендних відносин

Актуальним питанням на сьогодні є розмежування понять оренди та лізингу, ідентифікація яких здійснюється найчастіше. Так, Закон України "Про фінансовий лізинг" застосовує виключно поняття "лізинг", у НП(С)БО 14 "Оренда" вживається тільки таке поняття, як "оренда". При аналізі публікацій спостерігається аналогічна ситуація, проте багато авторів у своїх наукових роботах виокремлюють цілий ряд відмінностей. Проведені дослідження і аналіз публікацій дозволив чітко сформулювати спільні ознаки і відмінності оренди та лізингу.

Таблиця 1.1-Порівняльна характеристика орендних та лізингових операцій

Ознаки	Оренда	Лізинг
Кількість учасників у віносінах	двохсторонній договір-орендодавець та орендар	як правило, три-лізингодавець, продавець лізингового майна та лізингоодержувач. В окремих випадках можливо і два-лізингодавець та лізингоодержувач (повторний лізинг)
Предмет договору	може бути не споживна річ, яка визначена індивідуальними ознаками, за винятком випадків, коли законами встановлена пряма заборона оренди речі	може бути не споживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена, згідно з законодавством, до основних фондів. Не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи.
Об'єкти	створюється спочатку для задоволення потреб його власника і тільки через зміну обставин передається в користування іншим особам; об'єкти оренди визначені ширше; при викупі об'єкту оренди заключається два договори, операції оподатковуються ПДВ	придбається спеціально для задоволення існуючих потреб інших учасників економічних відносин, тобто призначений для виконання функцій товару; об'єкти лізингу в законі обмежені основними фондами, при цьому не обумовлено нічого про цілісні майнові комплекси. Забороняється передача в лізинг земельних ділянок і інших природних об'єктів; при викупі об'єктів у фінансовому лізингу договір охоплює всі етапи взаємин його учасників. Дана операція по лізингу звільнена від ПДВ.
Термін дії договору	Законом України «Про оренду майна державних підприємств» термін оренди не обумовлений.	Законом України «Про лізинг» термін договору встановлюється залежно від періоду амортизації і вимог по долі компенсації вартості об'єкту.
Різновидність процесів	основні види: оренда, суборенда	міжнародною практикою лізингу створено десятки його різновидностей які дозволяють гнучкіше регулювати взаємовідносини учасників. Законом України «Про лізинг» передбачено обмежене кількість видів операцій.
Характер відносин	відносини майнового найму	відносини купівлі-продажу, майнового найму, поставки, кредиту
Право власності	власність орендодавця	на момент укладення договору фінансового лізингу, як правило, власність постачальника лізингового майна, а при повторному лізингу-завжди власність лізингодавця
Відповідальність	несе орендодавець	несе продавець предмета лізингу, якщо продавець обрав лізингоодержувач, а якщо лізингодавець сам обрав продавця, то солідарно-продавець майна і лізингодавець
Роль наймодавця	орендодавець діє як власник предмета договору або як його представник	лізингодавець інвестує кошти в предмет лізингу та надає лізингоодержувачу предмет лізингу у користування
Роль наймача	як правило, сам знаходить предмет оренди і звертається до орендодавця-власника або уповноваженого ним органу	як правило, сам знаходить власника предмета лізингу, вибирає вид майна та лізингодавця. Не будучи формально покупцем, фактично наділяється частиною його прав та обов'язків, здійснює процедури по прийманню майна

Таблиця 1.1-Порівняльна характеристика орендних та лізингових операцій

Ознаки	Оренда	Лізинг
Суть платежів наймача	орендна плата-це плата за право користування	лізингові платежі можуть складатися з поступового відшкодування витрат лізингодавця на придбання предмета лізингу, компенсації відсотків за кредитом, компенсації інших витрат, пов'язаних із договором
Фактори впливу на розміри платежу	кон'юнктура ринку оренди, а при оренді державного і комунального майна-установлені орендні ставки та вартість предмета оренди	вартість предмета лізингу, строк дії договору, норма амортизації, у випадку, коли лізингодавець придбав предмет лізингу за кредитні кошти,-ставка за кредитом
Спільні ознаки	являються фінансово-господарськими операціями; використовуються для здійснення підприємницької діяльності; носять договірний характер; їх здійснення потребує інвестицій; оподаткування операцій; умовою договору є наявність об'єкта; обов'язковою умовою є терміновість використання засобів	

Отже, існуючі спільні ознаки не робить ці дві форми використання майна тотожними. Оренда є майновим наймом у чистому вигляді, тоді як лізинг належить до господарських операцій з елементами майнового найму, а також купівлі-продажу, поставки, кредиту. Для лізингу визначальною є його інвестиційна складова. Цим фінансовий і оперативний лізинг принципово відрізняються від оренди.

Ще одним різновидом майнового найму є прокат. До останнього часу у вітчизняному законодавстві розглядається лише побутовий прокат. Цивільний кодекс України визначає прокат як надання майна в тимчасове користування за плату. Це визначення нічим не відрізняється від наданого визначення майнового найму, під яким розуміється оренда. Хіба що побутовий прокат має певні обмеження щодо об'єкта найму.

Дослідження автором системи відносин найму показали, що прокат відрізняється від оренди насамперед економічною роллю об'єкта найму. Якщо в оренду здається майно, що тимчасово не використовується орендодавцем, то у прокат-майно, яке спеціально призначене для передачі в користування іншим особам. У сучасних умовах при прокаті наймодавцем є юридична або фізична особа, для якої надання речей у користування є видом підприємницької діяльності. Вищевикладене дає підстави окремим авторам, переважно правникам, розглядати прокат не як самостійне явище, а як особливий вид оренди [3].

Інші вважають, що об'єктами прокату можуть бути окремі види рухомого майна. Проте, на нашу думку, цим не вичерпуються можливості прокату.

Ще одним напрямом використання майна є концесія. Під концесією традиційно розуміється договір, який держава укладає з суб'єктом підприємницької діяльності, на експлуатацію промислових підприємств, земельних ділянок, природних ресурсів або підприємство, створене на основі такого договору. В загальному випадку концесія схожа на довгострокову оренду, однак має суттєві відмінності, наприклад, вона дає змогу:

- отримати державне або комунальне майно терміном на 10-50 років (при оренді державного майна термін обумовлюється сторонами і, як правило, не перевищує 3 років);
- отримувати в концесію працюючі підприємства, в тому числі і планово-збиткові (оренда дозволяє отримувати лише цілісні майнові комплекси);
- отримувати в концесію не лише майно, але і права на провадження певних видів

підприємницької діяльності, наприклад, будівництво дороги, житлового будинку, надання житлово-комунальних послуг, транспортних послуг тощо.

Регулювання оренди повинно здійснюватись виходячи із її економічної сутності. Тому вихідною умовою створення дієвого механізму управління орендою є її визначення. Визначення оренди повинне давати загальну характеристику, охоплювати фундаментальні властивості, істотні закономірності, розкривати відмінні ознаки і особливості.

Стосовно трактування «оренда», то аналізуючи дефініції різних авторів, ми прийшли висновку, що причиною існування різних трактувань є недостатнє вивчення та різні підходи науковців та практиків до визначення сутності оренди, недосконале практичне регулювання орендної діяльності нормативно-правовими актами [4].

Так окремі автори визначають оренду як вид підприємницької діяльності, інші пов'язують категорію оренди з відносинами власності, треті розглядають як форму господарювання. Більшість економістів ідентифікують оренду з договором. Досить поширене визначення оренди як «майнового найму».

Проведені дослідження суті та природи оренди дало змогу сформулювати власне визначення оренди. Отже, оренда-це одна з форм економічних відносин що складаються між суб'єктами господарювання на основі договору та представляють собою процес обміну частини права володіння об'єктом власності.

На підставі проведених досліджень з'ясовано, що існує суттєва різниця між поняттями „лізинг”, “оренда”, “прокат”, “концесія”. Ми поділяємо позицію тих економістів, які вважають, що під економічною сутністю оренди слід розуміти відносини власності через особливу систему господарювання, що існують як економічне явище. Тому, на нашу думку, повне засвоєння економічного механізму орендних відносин і приведення поняття оренди до однозначного трактування забезпечить належне його використання в практичній діяльності і допоможе удосконалити орендні відносини в країні.

Список використаних джерел

1. *Беляєва Л. А. Контроль орендних операцій в сучасних умовах господарювання. [Електронний ресурс] //Л. А. Беляєва, К. Д. Білоус// Modern Economics,-2018.-№ 11(2018).-С. 19-25.*
2. *Вакун О. Проблемні аспекти обліку орендних операцій за національними та міжнародними стандартами фінансової звітності / О. Вакун, Н. Зарудна, О. Кундеус // Галицький економічний вісник, 2019.-№ 5 (60).-С. 102-111*
3. *Головченко Н. В. Методика бухгалтерського обліку орендних операцій / Н. В. Головченко // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. Черкаси: ЧДТУ, 2010.-С. 189-192.*
4. *Романів Р. В. До питання необхідності врахування чинника інфляції при аналізі звітності підприємства / Р. В. Романів // Наукові записки: зб. наук. праць каф. екон. аналізу Терноп. акад. нар. госп.-ва.-Тернопіль: Економічна думка, 2002.-Вип. 11, ч. 1.-С. 114-116. URL: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/nmkd/62-resursy-biblioteki/pratsi-vykladachiv-tneu/r?start=20>*

The importance of emotional intelligence in corporate culture

Iryna Petrova

*Doctor of Economics, Professor of the
University of Economics and Law «KROK»,
e-mail: petrovakrok@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-4206-5403*

Liyousa Taghikilani Damavandi

*Postgraduate of the
University of Economics and Law «KROK»,
e-mail: tagikilani@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-8796-830X*

The term “corporate culture” refers to the the collection of values, beliefs, ethics and attitudes that characterize an organization and guide its practices. Corporate culture is important since it can support important business objectives. Employees, for example, might be attracted to companies whose cultures they identify with, which in turn can drive employee retention and new talent acquisition. In overall, awareness of corporate or organizational culture in businesses and other organizations emerged in the 1960s. The term corporate culture developed in the early 1980s and became widely known by the 1990s. Corporate culture was used during those periods by managers, sociologists, and other academics to describe the character of a company. By 2015, corporate culture was not only created by the founders, management, and employees of a company, but was also influenced by national cultures and traditions, economic trends, international trade, company size, and products.

Corporate cultures, whether shaped intentionally or grown organically, reach the core of a company’s ideology and practice, and affect every aspect of a business, from each employee to customer to public image. The current awareness of corporate culture is more acute than ever. Principally corporate culture it is what makes each company unique, and it impacts everything from public image to employee engagement and retention. If employees share a company’s ethics, vision and other cultural elements, it can positively affect a company’s bottom line. Companies with good corporate culture often have high workplace morale, and highly engaged, productive staff. In general, we have four types of corporate culture. Clan culture- Clan cultures have a friendly, collaborative working environment. Similar to a large family, the leaders in the organization are regarded as mentors, and the organization comes together through tradition and loyalty. There is also more involvement and a greater focus on human resource development. Success has a lot to do with caring for people and addressing the needs of clients. The organization helps to achieve this by promoting participation, consensus, and teamwork. Adhocracy culture- This is a dynamic and creative working environment where both leaders and employees are innovators and risk-takers. Change and agility are core values, and success is defined by the creation of new products and services. The organization promotes individual freedom and initiative. Market culture- Market culture focuses on getting down to business, getting work done, and achieving results. The environment is competitive, people are focused on goals, and the organization is results-based. The culture emphasizes winning and considers market penetration and stock as the definitions of success.

Hierarchy culture- This type of culture is based on process and procedure, with operations being done in a formalized and structured work environment. Leaders monitor and facilitate adherence to tried and known ways of doing business while keeping costs and mistakes low.

Success is defined by low costs, smooth planning and execution, and trustful delivery.

As we can see in all 4 types of the corporate culture a strong leadership plays the most important role in any company. Effective leadership is one of the greatest fundamentals to building great organizational cultures. A leader can be anyone who has influence or authority, regardless of title, and leaders set the tone for organizational culture. Leaders can reinforce values while simultaneously holding people accountable. This influence over others can be either positive or negative based on the leadership style and execution of strategy, but both effective and ineffective leadership will influence and build organizational culture in the workplace. Clear understanding of the corporate culture definition can help managers to define the right values and culture for their organization. Basically, one of the most important characteristics of a great corporate culture definition is Strong leadership-a strong leadership should provide clear communication, warmth, assistance, and support to their subordinates. This helps to earn the confidence of employees. A leader's perceptions and values play a significant role in defining and developing organizational culture. Because of this, strong leadership is key to developing an authentic organizational culture and continuously reinforcing that culture with employees. For culture to develop and grow, employees have to be on board. The best way to get cultural buy-in from employees is to establish the framework for a culture in which they feel valued and essential for the success of the organization. Regardless of how you define great leadership, EQ is fundamental to it. The ability to understand those around you, as well as being aware of your own strengths and weaknesses, means individuals are much better positioned to build meaningful relationships, both with other employees and with potential customers/clients. But what is EQ and why it is important for a leader?

EQ-Emotional Quotient (EQ), often referred to as "emotional intelligence," is described as the ability for individuals to identify, evaluate, control and express emotions. It isn't to be confused with being emotional, in fact, it represents the complete opposite-a state of emotional control and management based on your surroundings and situation. As these are the types of characteristics associated with people who better understand themselves, their surroundings, as well as being able to empathize and engage with other people, EQ is certainly something that shouldn't be ignored. Practice has proven that Emotional Intelligence (EQ) was never more essential than it is today, primarily because humans are a complex species, not monolithic machines that are in work mode from 9am to 5pm. New leaders in various industries have embraced a human-centered approach to leading their companies. Basically, in this global economy, EQ is critical to competing on the world stage. This isn't to say that the importance of EQ means leaders don't need any technical skills or knowledge-they do. However, EQ represents the qualities that help create opportunities, tackle challenges with apparent ease, and help inspire actions from others. EQ influences everyday tasks in both personal lives and business. For leaders and executives, decisions around hiring, business opportunities, challenges, and sales, must all come from a place of deep awareness and understanding of others. EQ doesn't just impact personal connections and relationships; it is fundamental in what decisions you make and how you make them. A leader with high-level emotional intelligence can navigate not just motivating and empowering employees, but also navigating complex and challenging decision making with the mastery of emotional response.

Список використаних джерел

1. *seismic.com (what-is-the-corporate-culture-definition)*
2. *Los Angeles, June 15, 2015 — An analysis by Korn Ferry (NYSE:KFY),*
3. *Edgecumbe Consulting Group www.edgecumbe.co.uk/the-power-of-emotional-intelligence-eq-why-eq-is-important-in-business/*
4. *Corporate Culture: Definition and Examples. By Indeed Editorial Team Updated September 10, 2021 | Published October 7, 2019*
5. *Harvard Business Review. “Six Components of a Great Corporate Culture.” Accessed Sept. 4, 2021.*
6. *Emotional Intelligence. (n.d.). <https://www.danielgoleman.info/>*

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Розвиток психологічної компетентності керівників організацій

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Наразі й державні, і бізнес-організації потребують підготовлених високопрофесійних фахівців, особливо управлінського складу. Від знань та компетентності керівника, в тому числі й психологічних, залежать якість діяльності організації, значущість її досягнень. Керівник повинен бути здатним приймати нові сміливі рішення, творчо вирішувати проблеми колективу, підвищувати його добробут. Проблему розвитку психологічної компетентності керівників можна розв'язати у процесі підвищення кваліфікації.

Під психологічною компетентністю особистості ми розуміємо наявність необхідних психологічних знань, умінь і навичок. Психологічна компетентність керівника є важливою складовою його професійної успішності, що в свою чергу сприяє успіху функціонування організації [1].

Головною метою розвитку психологічної компетентності керівника є процес усвідомлення ним можливостей своєї особистості, усвідомлення своїх взаємостосунків з оточуючими людьми, формування здатності їх розвивати, поліпшувати, конструктивно впливати на людей.

Структура психологічної компетентності керівника організації включає взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти:

- когнітивний компонент-сукупність психологічних знань, необхідних для конструктивної управлінської взаємодії: знання про особливості особистості колег, їх потреби; знання про власні бажання, прагнення, потреби, домагання, розуміння власних можливостей;
- операційний компонент-сукупність умінь та навичок, які забезпечують успіх управлінської діяльності: вміння долати стереотипи негативного самосприйняття та сприйняття інших людей; вміння викликати симпатію в колективі, встановлювати позитивні міжособистісні стосунки; впливати на людей, мотивуючи їх до успішної діяльності;
- мотиваційний компонент-активне прагнення керівника до самовдосконалення, до підвищення власної управлінської компетентності, до особистісного зростання. Згідно з дослідженнями в галузі управлінської психології, зміст цього компоненту розуміється через самоактуалізацію.

Розвиваючи названі компоненти психологічної компетентності, керівник зможе стимулювати власне особистісне зростання, вдосконалювати себе, гармонізувати свою взаємодію з оточуючим світом і людьми-колегами, підлеглими, а також взаємодію очолюваної організації чи підрозділу з іншими суспільними інститутами.

Розвиток психологічної компетентності керівників може здійснюватись за 4 тематичними напрямками:

1. Психологія лідерства та особистості керівника.
2. Психологія мотивації.
3. Психологія ділового та управлінського спілкування.
4. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі організації [2].

Так, у першому тематичному напрямі-«Психологія лідерства та особистості керівника»-детально розглядаються поняття керівництва та лідерства, їх спільні та відмінні ознаки. Аналізуються теорії лідерства (особистісна, поведінкова, ситуаційна), розглядаються психологічні дослідження щодо необхідних для лідера та успішного керівника якостей особистості, зокрема-дослідження Антоніо Менегетті [3].

Другий тематичний напрям-«Психологія мотивації»-присвячено поняттю мотивації. Керівники оволодівають знаннями про особливості та прийоми мотивації працівників організації, а також, що не менш важливо,-досліджують прийоми власної мотивації, тобто самомотивації [4].

Третій тематичний напрям-«Психологія ділового та управлінського спілкування»-озброює керівників знаннями про особливості, структуру, види спілкування; про ефекти сприйняття особистості іншої людини; про чинники, що викликають помилки при оцінці особистості; про особливості та прийоми формування атракції; про вербальну та невербальну сторони спілкування тощо.

Четвертий тематичний напрям-«Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі організації»-систематизує знання керівників про зміст та особливості соціально-психологічного клімату в колективі; про суб'єктивні та об'єктивні ознаки сприятливого клімату; про чинники макро- та мікросередовища, що впливають на соціально-психологічний клімат в колективі організації.

Розвитку операційного та мотиваційного компонентів психологічної компетентності та зростанню особистості керівника допомагає активне психологічне навчання. Основною формою такого навчання під час підвищення кваліфікації є психологічний тренінг, в межах якого використовуються різноманітні психологічні методи та прийоми: вправи на само- та взаємоаналіз, «мозкові атаки», дискусії, ділові та рольові ігри, аналіз ситуацій діяльності організації, створення та презентація групових проектів [5].

Активні методи навчання на сьогодні є пріоритетними в системі підвищення кваліфікації керівних кадрів, оскільки вони дозволяють в короткий термін передати досить великий обсяг знань, забезпечити високий рівень оволодіння навчальним матеріалом та його практичне закріплення. Перевага психологічного тренінгу полягає ще і в цілеспрямованому використанні групової динаміки, тобто всієї сукупності стосунків та взаємодій, що виникають між учасниками групи, включаючи викладача, з метою навчання та психокорекції.

Як результат розвитку психологічної компетентності керівника організації вдається виробити чи вдосконалити такі групи якостей:

- вміння розумітися в людях: здатність швидко і вірно оцінити їх психологічні особливості, сильні та слабкі сторони; розуміти їх настрій, думки, почуття; розподіляти доручення відповідно до інтересів і можливостей кожного;
- морально-комунікативні якості: доброзичливість, повага до інших, емпатія, вміння помічати в людях позитивне, справедливість, такт, доступність, комунікабельність тощо;
- лідерські якості: вміння переконувати, повести за собою, активність, самостійність,

сміливість, підприємливість;

- вміння спиратися на колектив: рахуватися з думкою колективу, прислухатися до людей, розвивати їх ініціативу, формулювати спільні завдання.

Наявність цих якостей особистості робить керівника привабливим, зрозумілим людям, закріплює його статус в системі міжособистісних стосунків, сприяє професійному та особистісному зростанню.

Успішність розвитку психологічної компетентності керівника організації залежить від багатьох чинників. Одним з найважливіших чинників є прагнення самого керівника до особистісного зростання, самовдосконалення, його активність, відкритість, бажання оптимізувати власну психологічну компетентність.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення проблеми професійної успішності особистості. *Актуальні проблеми психології* : зб. наукових праць. Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. Вип. 41. С. 168–176.
2. Сингаївська І. В. Зростання психологічної компетентності керівника освітньої організації у процесі підвищення кваліфікації. *Актуальні проблеми психології*. Т.1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 24. К.: Вид-во «А.С.К.», 2009. С. 87–91.
3. Бондарчук О. І. Особливості взаємозв'язку організаційного розвитку та особистісного розвитку керівників освітніх організацій. *Актуальні проблеми психології*. Вип. 29. 2010. С. 3–8.
4. Занюк С. *Психологія мотивації*.-К.: Ельга-Н; Ника-Центр, 2002.-352 с.
5. Карамушка Л. М. *Психологія управління: Навч. посібник*.-К.: Міленіум, 2003.-344 с.

Особливості формування життєвого сценарію та його вплив на розвиток особистості

Абаніна Г. В.

*кандидат психологічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hannaabanina@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-4064-724X*

Романченко О. А.

*магістрант ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Romanchenko@krok.edu.ua*

Ще в 1920 році З. Фройд у своїй праці “По той бік принципу задоволення” звернув увагу на те, що існують певні закономірності в поведінці людей, він назвав це “нав’язливим повторенням”-відображення фактів закономірної поведінки людини, які повторюються. Людина не усвідомлює власну відповідальність в цьому процесі, схильна звинувачувати долю, суспільство, інших людей тощо, тобто йдеться про несвідомий процес [1].

А. Адлер висунув ідею про стиль життя. Він стверджував, що з дитинства всі люди відчують себе неповноцінними, це може бути реально виражено через хворобу або може бути просто відчуття, і тому це необхідно компенсувати. Спосіб, у який особа компенсує цей комплекс неповноцінності, А. Адлер визначив як стиль життя-характерні типи поведінки та реакцій, за допомогою яких людина набуває відчуття переваги. Такий стиль життя формується приблизно до 4-5 років і в подальшому фактично не змінюється [2].

Е. Берн та його колеги, особливо К. Штайнер, в 1960-х роках завдяки своїм спостереженням сформулювали теорію сценарію життя людини. Ця теорія стала однією з центральних концепцій Транзакційного Аналізу. У своїй праці “Групове лікування” Е. Берн визначив сценарій життя, як “несвідомий життєвий план”. У своїй книзі “Ігри, в які грають люди” Е. Берн доповнив, що життєвий сценарій-це план життя, який формується в дитинстві, підкріплюється батьками, підтверджується подіями життя та досягає певної кульмінації, коли особистістю обирається її життєвий шлях. [3] Життєвий сценарій-це план, який поступово розгортається протягом життя людини, котрий формується в ранньому дитинстві, переважно під впливом батьків. Цей психологічний імпульс з великою силою штовхає людину вперед на зустріч своїй долі незалежно від супротиву та свободи волі.

Сценарій складається з багатьох факторів в процесі життя перших років дитини, від народження до 5 років. Дитина під впливом особистих вражень, афектів, очікувань та сподівань, самостійно формує такий план, це дозволяє їй структурувати власний досвід. Це повністю відповідає висновкам, які зробив Л. Виготський, який стверджував, що немовля не об’єкт, а суб’єкт соціального середовища, навіть не дивлячись на те, що немовля навіть ще не може спілкуватись мовою [4].

Е. Еріксон у книзі «Дитинство та суспільство» ретельно досліджував пренатальний період, а також період раннього дитинства та дитинства в племенах корінних народів Північної Америки, сіу і юрок, та довів який сильний вплив має цей період на поведінку, навички та світогляд особистості з одного боку, а зі сторони батьків це не що інше, як спосіб передати власний сценарій своїм дітям та якнайкраще пристосувати своїх дітей

саме до тих умов, в яких вони будуть жити. Сценарій формується як відгук дитини на оточення, як те, що на дитину впливає ззовні, інтегрується у власний досвід буття у цьому світі.

У своїй несвідомій фазі життя немовля будує архаїчний, соматосенсорний, несвідомий спосіб стосунків з собою та з іншими людьми. Він кодується в імпліцитній або продцедурній пам'яті. Коли така пам'ять активізується, люди відчують свої почуття, сприйняття, відчуття, поведінку, психічні моделі та очікування, які виникають в тепершньому часі. Берн називав це протоколом. Поверх протоколу, який вже закладено, згідно з новими новоутвореннями, дитина починає формувати палімпсест (грец. palimpsestos-рукопис на пергаменті поверх змитого тексту), або допрацьовує його, узгоджуючи з новими новоутвореннями та новим сприйняттям світу. Палімпсестами називають фізіологічні, субсимволічні та процедурні форми пам'яті, які формують несвідомі форми пам'яті, які в свою чергу будують несвідомі патерни стосунків і висновки з досвіду, є змістом ядра життєвих сценаріїв. Коли дитина починає усвідомлювати себе та оточуючий світ, вона починає структурувати свій досвід. Таке новоутворення як мова, розвиває сприйняття дитини і воно стає узагальненим сприйняттям. Загальний закон сприйняття говорить: ні одна об'єктивно сприймаєма якість не ізольована, а завжди сприймається як частина чогось цілого. Стикаючись з різними обставинами свого життя, дитина узагальнює свій досвід та робить висновки про себе, оточуючий світ та інших людей.

Е. Берн стверджував, що життєвий сценарій припускає:

- батьківські вказівки;
- відповідний розвиток особистості;
- рішення, прийняте в дитинстві;
- дійсне включення в особистий метод, який несе успіх або провал;
- переконливу установку.

Також, все що відбувається з дитиною, впливає на тіло. Отже, сценарій також знаходить своє відображення на тілесному рівні.

К. Штайнер удосконалив теорію життєвого сценарію особистості та доповнив її концептом сценарної матриці, яка містить в собі моделі Его-станів, запропоновану Е. Берном [5]. Від Батьківського Его-стану до відповідних Его-станів Дитини надсилаються певні стимули, посилення яке К. Штайнер назвав контрнаказом, це позитивні накази, які спонукують дитину до корисних дій. Контрнакази містять в собі команди або накази, що треба, а чого не треба робити, а також судження про людях і життя в цілому.

Т. Кейлер розробив теорію драйверів та вдосконалив ці посилення, також розробив модель мініскрипта або мінісценарію [6]. З Его-стану Дитини батьків до Его-стану Дитини їх власної дитини, надсилаються накази та дозволи. Б. Гулдінг та М. Гулдінг зазначали, що накази починаються зі слова "Ні (не можна)...", а дозволи фразою "Чудово (добре)". Вони дослідили та виділили дванадцять наказів, а саме: "не живи", "не будь самим собою", "не будь дитиною", "не рости (залишайся маленьким)", "не будь успішним", "не роби нічого", "не будь першим", "не належ", "не будь близьким", "не почувай себе добре", "не думай", "не відчувай". Дозволи, в свою чергу, повідомляють яка саме поведінка очікується та схвалюється батьками. Накази та дозволи передаються вербально та не вербально. З Его-стану Дорослого батьків в Его-стан Дорослого дитини,

надходить приклад поведінки. Отже, дитина отримує накази та дозволи, частіше від батька протилежної статі і обирає рішення якою вона має бути, а як саме це втілити в життя вона бачить на прикладі батька своєї статі. Це називається програмою. Е. Берн охарактеризував програму як план або розклад, який виконують. Це схема дій, проект або спосіб, котрий вимагає виконати певні дії згідно розкладу та порядку його втілення в життя [7]. Коли дитина приймає сценарні рішення та починає формувати власний сценарій життя, вона це робить з таких причин:

- сценарні рішення є найкращою стратегією дитини з метою виживання в світі, який здається дитині ворожим;
- сценарні рішення приймаються відповідно до емоцій дитини та її способом тестування реальності.

В дорослому житті сценарій може активуватись коли:

- ситуація “тут-і-тепер” сприймається як стресова;
 - є схожість між ситуація “тут-і-тепер” та стресовою ситуацією в дитинстві [8].
- Життєвий сценарій людини дуже стійкий і позбутися або вийти з нього дуже не просто. Це пояснюється тим, що життєвий сценарій має дуже важливі функції, без яких життя людини перетвориться на суцільний стрес. Таких життєво важливих функцій шість: саморегуляція; компенсація потреб у стосунках, які системно не задовольнялися у перших значущих зв'язках; самозахист від болючих спогадів, страхів, помилок у стосунках або втрати міжособистісних стосунків; установка в стосунках з іншими; гарантія захисту від можливого шоку потенційного розриву та втрати стосунків; збереження цілісності. Всі ці шість функцій захисту можна підпорядкувати першому прояву сценарної системи, а саме сценарним переконанням.

Отже, життєвий сценарій-це комплексний набір несвідомих патернів стосунків, які базуються на фізіологічних реакціях виживання, імпліцитних висновках, експліцитних рішеннях, саморегулюючих інтроєктах, створених в ситуаціях стресу, на будь-якій стадії розвитку, котрі заважають спонтанності й обмежують гнучкість у вирішенні життєвих проблем, турботі про власне здоров'я і в стосунках з людьми.

Список використаних джерел

1. Фройд З. *По той бік принципу задоволення*. Київ : Фоліо, 2019. 156 с.
2. Адлер А. *Наука жити*. Пер. с англ. Киев, 1997 71 с.
3. Берн Е. *Ігри у які грають люди*. Харків 2016. 448 с.
4. Козак М. Сенсорний розвиток немовляти. Збірник тез Міжнародної студентської науково-технічної конференції „Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання“, 2018, 2: 108-110.
5. Еркін Р., Морсунд Дж. *Інтегративна психотерапія в действии*. К.: Інтерсервіс, 2021, 322 с.
6. Стюарт Й., Джойнс В. *Основи ТА : Транзакційний аналіз*. Київ.: ФАДА, ЛТД, 2002. 393 с.
7. Абаніна Г. В. *Життєвий сценарій сучасних жінок в контексті шлюбних відносин / Г. В. Абаніна, Н. С. Шматко // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.)*. К., 2020. 82–83 с.
8. Эрскин Р., Морсунд Д., Траутманн Р. *За пределами эмпатии. Терапия контакта-в отношениях*. К., 2018. 408 с.

Психологічні ресурси стійкості спортсменів до стресу в умовах командної діяльності

Анішева А. Ш.

*к. психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: amineta@krok.edu.ua,
ORCID: 0000 0002 1311 0255*

Водолазська В. В.

*студентка кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vikavod123@gmail.com*

Сучасний спорт вищих досягнень характеризується високим фізичним та психічним навантаженням, жорсткою конкуренцією та орієнтацією на досягнення максимальних результатів. Стрес-фактори, що пов'язані з тренувальним та змагальним процесом, є невід'ємною частиною спортивної діяльності, тому вимагають від спортсменів особливих психологічних ресурсів стійкості.

Останні десятиліття в психології приділяється широка увага проблематиці стресу в професійній діяльності та викликає інтерес дослідження різноманітних його форм впливу на людей в сумісній діяльності (К. Купер, Р. Лазарус, С. Хобфол та ін.).

Спорт-це один із видів професійної діяльності, вагомою особливістю якої є орієнтація на високий рівень досягнень результату у стресових умовах. Тому, для спортсменів однією з найголовніших характеристик є психологічна стійкість, що забезпечується здатністю успішного подолання стресу.

Тема психологічної підготовки спортсменів в умовах командної діяльності була досліджена в роботах А. Пуні, Є. Ільїна, Ю. Кісельова, Г. Горбунова, П. Рудика, А. Родіонова, Ю. Ханіна та ін.

В командних видах спорту процес досягнення мети значно ускладнюється тим, що результат залежить не тільки від конкретного спортсмена та його тактичних, технічних і психологічних умінь, а й ефективної взаємодії та злагодженої роботи всіх членів команди.

Спортивна команда, з погляду міжособистісних взаємин, представляє структуру, що складається з різних компонентів: рангового, рольового, комунікативного, міжособистісних відносин по вертикалі (тренер-спортсмен), по горизонталі (спортсмен-спортсмен), які перебувають у постійному взаємозв'язку й перегукується один з одним.

Дослідники А. А. Клімова, Є. П. Белінська, А. А. Ікрамова вважають одним із провідних компонентів команди, як ресурс-психологічну згуртованість, сумісність між її членами та їх взаємодію. На думку авторів, згуртованість команди ґрунтується на тих же ознаках, що й цілісність. Цілісність в свою чергу є чинником, що означає високий рівень внутрігрупової взаємодії і підтримки та позитивно впливає на формування ресурсів стійкості спортсменів до стресу в командній діяльності.

Ю. А. Коломойцева виділяє два види взаємин у команді, які визначають рівень її розвитку. Це кооперація та конкуренція. Відносини, побудовані на кооперації, більш сприятливі для команди та підвищують її успішність, тоді як конкуренція веде до зростання лише індивідуальних результатів спортсменів та зниження командних.

Психологічна атмосфера в команді як соціально-психологічний ресурс

(Н. А. Шкляєва, Е. Р. Саліхова) сприяє розвитку якісної і ефективної взаємодії між її членами та вибору, як продуктивного ресурсу стійкості до стресу.

Н. В. Нозикова, аналізуючи психологічні ресурси стійкості до стресу в зарубіжних та вітчизняних наукових дослідженнях, робить висновок, що соціально-психологічна зрілість групи виявляється в узгодженості індивідуальних та групових цілей, установок; умінні встановлювати близькі стосунки з членами команди. Як зазначає автор, це поняття характеризується ознаками взаємопов'язаністю та взаємозалежністю членів команди, спільної діяльності, активністю та саморефлексивністю.

Сучасні дослідники О. В. Сидоренко, Н. Ю. Ульянова вважають, що командна мотивація постає як посередник чи каталізатор, який посилює або послаблює зв'язок інших суб'єктивних показників з показниками соціально-психологічної ефективності команди. Даний ресурс сприятливо позначається на внутрішньо командній психологічній атмосфері, на збільшенні рівня групової суб'єктивності та підвищенні ефективності спільної діяльності.

Таким чином, вивчення і узагальнення дослідницьких позицій дозволяє зробити висновок, що в рамках ресурсності що забезпечують ефективне та успішне подолання стресу спортсменами в умовах командної діяльності є соціально-психологічні фактори, а саме: психологічна атмосфера, групова мотивація, згуртованість та рівень розвитку команди.

Список використаних джерел

1. Волюняк Н. Ю., Ложкін Г. В., Колосов А. Б. *Організаційний стрес спортивної команди. Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. с. 2-3
<http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/26/124>
2. Наугольник Л. Б. *Психологія стресу. Підручник*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015
3. Тімченко О. В. *Екстремальна психологія. Підручник*. Х.:УЦЗУ. 2007

Толерантність до невизначеності як передумова прийняття управлінських рішень в умовах воєнного стану

Гура Г. Н.

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: gennadiy_gura@ukr.net,

ORCID: 0000-0002-1991-4545

Проблематика прийняття рішень в динамічно мінливих ситуаціях, в складних умовах невизначеності, активно вивчається в психології та менеджменті останніх десятиліть. Невизначеність передбачає недостатність інформації про ситуацію, непередбачуваність її розвитку, наявність великої кількості невідомих змінних або поєднання декількох ознак різних явищ/об'єктів, які перебувають у процесі змін. До невизначених можуть бути віднесені ситуації, в яких відсутні обґрунтовані критерії вибору певного напрямку дій, неможлива чітка детермінація можливих варіантів вирішення та відсутні можливості прогнозу результатів, а також ситуації, що містять в собі суперечливу або неповну інформацію. Все це суттєво ускладнює прийняття рішення керівниками різного рівня. Необхідність вживання українського бізнесу (як і суспільства загалом) в умовах воєнного стану ще більше загострює необхідність досліджень, присвячених психологічним аспектам ухвалення управлінських рішень в ситуаціях невизначеності.

Мета даної публікації-дати концептуальне обґрунтування толерантності до невизначеності як передумови прийняття управлінських рішень в умовах воєнного стану.

До головних вимірів невизначеності ситуації можна віднести складність, новизну, суперечливість, ризикованість, багатоваріантність можливих рішень та неможливість повністю контролювати й прогнозувати досягнення бажаних результатів. Це викликає у людини відчуття загрози, що призводить до уникнення, заперечення, прокрастинації в процесі прийняття рішення та інших деструктивних проявів. Коли наявної інформації суттєво недостатньо для аналізу можливих стратегій досягнення поставленої мети (або сама ця мета викликає сумніви), це може знижувати активність зусиль особистості з подолання проблеми [1].

Д. Л. McLain (1993) виокремлює широкий діапазон реакцій на ситуації невизначеності від відкидання суперечливих стимулів до їх привабливості, що спонукає особистість до розвитку й змін [2]. Важливо розуміти, що невизначеність ситуації може бути поштовхом до творчості, створення нових оригінальних результатів діяльності, а також ресурсом створення або трансформації особистісної ідентичності. Передумовою останніх сценаріїв є здатність сприймати невизначеність не як загрозу, а як виклик для нових звершень та розвитку [3]. Крім того, подолання ситуацій невизначеності потребує від особистості нестандартного мислення, здатності до генерації нових ідей та нестандартних варіантів вирішення проблемних задач. Отже, розвиток толерантності до невизначеності, як важливої професійної якості сучасного управлінця передбачає здатності до позитивного сприйняття невизначених ситуацій, а також їх продуктивного використання для розвитку, трансформації, появи нових якостей і можливостей.

В контексті прийняття або неприйняття невизначеності зазвичай виокремлюють два протилежні полюси, один з яких складають толерантність до невизначеності, інтуїтивність, готовність до ризику, інший-інтолерантність до невизначеності,

раціональність та ригідність.

Толерантність до невизначеності (далі ТН) розглядається як базове особистісне утворення, що охоплює перцептивні, когнітивні та емоційні процеси, зумовлюючи особливості соціальних настанов, специфіку поведінки та міжособистісної взаємодії індивіда [4]. Головним проявом толерантності особистості до невизначеності є її здатність прийняти напруженість суперечливих конфліктних ситуацій та готовність до їх конструктивного вирішення. Поширеним проявом ТН є прийняття ситуацій з великою кількістю невизначених змінних, що передбачає готовність до ризику та здатність до апробації нових стратегій вирішення проблеми. У випадку високого рівня розвитку толерантності, незрозумілі складні ситуації сприймаються не як небажані, а, навпаки, як можливості для подальшого розвитку та змін. Ряд дослідників (Zenasni, Besanson & Lubart, 2008; Stoycheva, 2010) пов'язують ТН з креативністю: здатністю особистості до експериментування, ризику, з можливістю бути непередбачуваним та апробувати нетрадиційні варіанти дій. Саме здатність до прийняття невизначеності зумовлює готовність людини до пошуку та креативних спроб, а не до реалізації спрощених та традиційних варіантів подолання [5; 6].

На думку К. Merenluoto та Е. Lehtinen (2004) ТН передбачає актуалізацію метакогнітивних здібностей особистості, що допомагають прийняти невизначені ситуації й побудувати нову, несуперечливу концептуальну модель на основі реорганізації існуючих когнітивних структур. Ситуація, яка містить недостатню кількість інформації для адекватного сприйняття певного явища та є значимою для індивіда, неодмінно породжує в нього відчуття когнітивного конфлікту, внутрішньої суперечливості. В даному контексті ТН виступає не як особистісна риса, а як інтегральна метакогнітивна змінна, що передбачає здатність до прийняття суперечливих ситуацій, що забезпечується готовністю особистості до конструювання нового концепту. У випадку низької здатності приймати суперечливість відбувається конструювання поверхових та більш простих концептів або проявляється тенденція до уникнення ситуацій, що викликають когнітивний дисонанс. Таким чином, ТН являє собою динамічні когнітивні процеси, пов'язані з подоланням шляхом прийняття ситуації когнітивного дисонансу та генерування нових концептів. Це забезпечує активну перебудову існуючих когнітивних структур відповідно до змінених умов [7].

ТН можна розглядати як особистісну установку, яка зумовлює когнітивне оцінювання, емоційне реагування та поведінку у відповідь на виникнення складних ситуацій з великою кількістю невизначених змінних. Це досить стійка диспозиційна властивість, яка зумовлює можливість особистості відчувати позитивні емоції та задоволення від перебування у нових, неструктурованих ситуаціях, що супроводжується здатністю до продуктивної саморегуляції, вибору найефективніших варіантів рішення, готовністю до творчості [8]. Інтолерантність, навпаки, являє собою неприйняття невизначеності та переживання дискомфорту в подібних ситуаціях, що зумовлює нездатність до апробації нових стратегій поведінки та надання переваги традиційним засобам подолання складних ситуацій.

П. В. Лушин (2016) розглядає ТН як здатність до прийняття низького ступеня визначеності ситуації й можливість адаптації до неї з максимальним використанням існуючих переваг. В свою чергу, інтолерантність до невизначених ситуацій передбачає пасивне страждання від наявності великої кількості невизначених змінних або

боротьбу з ними завдяки прагненню до регламентації мінливих чинників в контексті певних стереотипних схем та стандартів. Досить цікавим та оригінальним ракурсом дослідження є виокремлення людей, яких автор називає хаотиками-вони навмисне стимулюють виникнення невизначеності, створюючи умови для її прояву та розгортання, що є для них комфортними умовами для самореалізації та розвитку, тоді як наявність регламентованих правил суттєво заважає та обмежує їх здатність до вільного прояву особистісної ідентичності [3].

Вчені виокремлюють численні взаємозв'язки між толерантністю до невизначеності та різноманітними особистісними проявами: емоційним інтелектом, креативністю, психологічним благополуччям, здатністю до адаптації [9]. Важливою передумовою ТН є здатність особистості побачити у складних невизначених ситуаціях можливість для особистісного саморозвитку, що відбувається завдяки психологічній пластичності та постійним внутрішнім трансформаціям психічного світу людини. ТН позитивно корелює з відкритістю до змін, проявом чого є здатність людини до поведінкової гнучкості й застосування нетрадиційних стратегій, які можуть бути ефективними у нестандартних ситуаціях.

В свою чергу, інтолерантність особистості до невизначеності (далі ІТН) супроводжується підвищеним рівнем тривожності й агресивності, упередженістю, догматизмом, ригідністю, а також побоюваннями щодо свого майбутнього. С. Бочнер (1965) виокремив такі прояви інтолерантності до невизначеності, як тенденції до дихотомії та категоризації у сприйнятті навколишньої дійсності, відкидання та заперечення незвичних і нових явищ та образів, а також схильність до передчасних висновків, які не змінюються відповідно до розвитку ситуації [4].

Формування толерантності особистості до невизначеності та її здатність ефективно діяти у невизначених або ризикованих ситуаціях є важливою передумовою успішності професійної діяльності керівника бізнесу. ТН, яка охоплює в собі відкритість до нового, усвідомлення множинності перспектив розвитку ситуації, креативність, тощо, є важливим чинником процесу визначення та досягнення цілей, тобто необхідною передумовою успішного виконання управлінських функцій. В сучасних умовах динамічно мінливого світу пріоритетним стає вміння успішно виконувати управлінські функції в умовах наявності значної кількості невизначених змінних. Саме ТН зумовлює здатність керівника до побудови нових стратегій управління та відмови від неефективних тактик з минулого досвіду, що в результаті підвищує ступінь його професійної ефективності.

Особливої значущості ТН набуває в контексті підприємницької діяльності, яка розвивається в умовах динамічних суспільних змін, що супроводжуються великим ступенем непередбачуваності. Так, саме толерантність особистості до невизначеності забезпечує її здатність до креативності та інноваційності, що є одними із ключових чинників успішності у підприємницькій діяльності.

В управлінській діяльності важливим є так зване «керування ризиком»-структурування ситуації у напрямку збільшення умов, котрі можливо контролювати та мінімізації обставин, контроль над якими є менш можливим і розвиток яких малоймовірно передбачити. Особистісна готовність до ризику часто є проявом гедоністичних прагнень та пошуку гострих вражень, пов'язана зі зниженням самоконтролю та підвищеним рівнем імпульсивності. В успішних підприємців готовність до ризику зазвичай поєднується з високим ступенем раціональності, самоконтролю та належним рівнем підготовки до

прийняття рішень. Критеріями адекватності ризикованої поведінки у підприємницькій діяльності є її виправданість, обґрунтованість та раціональність. Виправданість ризикованої поведінки передбачає її відповідність наявним знанням і досвіду та неможливість досягнення бажаної цілі іншим шляхом, обґрунтованість полягає у наявності прогнозу ймовірних наслідків застосування ризикованих стратегій, а його раціональність-у наявності необхідної для мінімізації можливих збитків інформації.

Висновки. Толерантність до невизначеності є складним особистісним утворенням, що містить в собі: а) перцептивні компоненти, які забезпечують сприйняття та оцінку невизначеної ситуації (як такої, що містить в собі різноманітні можливості вирішення та потенціал для розвитку бізнесу чи особистості); б) емоційні компоненти: позитивні або нейтральні відчуття стосовно невизначених ситуацій; в) когнітивні компоненти: чутливість до внутрішньої суперечливості явищ, подій, ідей; здатність до подолання стереотипів та швидкої побудови нових концептів в змінених умовах діяльності; г) активні та конструктивні поведінкові стратегії подолання ситуацій, що відрізняються високим ступенем невизначеності (спрямовані на відновлення рівноваги й досягнення значущих особистісних чи організаційних цілей). Це достатньо стабільна рису особистості, яка проте може змінюватись під впливом нового досвіду чи цілеспрямованої активності самої людини.

Толерантність до невизначеності-професійна важлива якість успішних керівників, що зумовлює їх здатність до побудови управлінських стратегій в умовах наявності значної кількості невизначених чинників. Розвиненість у керівника толерантності до невизначеності забезпечує його здатність до вирішення нетипових та непередбачуваних професійних ситуацій, що в результаті значно підвищує продуктивність виконання управлінських функцій. Успішність підприємницької діяльності також передбачає наявність толерантності до невизначеності у поєднанні з готовністю до ризику, що забезпечує здатність підприємців до прийняття інноваційних рішень та апробації нових стратегій діяльності.

Список використаних джерел

1. Budner S. *Intolerance of Ambiguity as a Personality Variable. Journal of Personality*, 1962. Vol. 30. P. 29–50.
2. McLain D. L. *The MSTAT-I: A new measure of an individual's tolerance for ambiguity. Educational and Psychological Measurement*. 1993. Vol. 53, № 1. P. 183-189.
3. Лушин П. В. Неопределенность и типы отношения к ней: ситуация психологической помощи. *Психологічне консультування і психотерапія*. 2016. Т. 1, вип. 5. С. 33–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pscp_2016_1_5_5
4. Bochner S. *Defining Intolerance of Ambiguity. The Psychological Record*. 1965. Vol. 15. P. 393–400.
5. Stoycheva K. *Tolerance for ambiguity, creativity, and personality. Bulgarian Journal of Psychology (SEERCP 2009 Conference Papers, Part Two)*. 2010. Vol.1, №4. P. 178-188.
6. Zenasni F., Besanson M., Lubart T. *Creativity and tolerance of ambiguity: An empirical study. Journal of Creative Behavior*. 2008. Vol. 42, № 1. P. 61-73.
7. Merenluoto K., Lehtinen E. *Number concept and conceptual change: Towards a systemic model of the processes of change. Learning and Instruction*. 2004. Vol.14, №5. P. 519-534.
8. Носенко Е., Шаповал М. Толерантність до невизначеності як системоутворювальний особистісний чинник творчої обдарованості. *Психологія і суспільство*. 2002. № 1. С. 97–106.
9. Артемов В. Ю., Сингаївська І. В. Особливості процесів прийняття рішень в умовах невизначеності. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022. № 1 (65). С. 149-163.

Васильченко О. М.

доктор психологічних наук,
доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430

Глушенюк О. А.

магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: e.glushenok@gmail.com

Від часів завершення Другої світової війни кількість збройних конфліктів помітно зросла. Зараз у світі нараховується майже чотири десятки збройних конфліктів та війн, одна з яких триває в Україні. Проблема суб'єктивного відчуття благополуччя (психологічного стану) в умовах війни актуальна в Україні з 2014 року через агресію росії на Донбасі та анексію Криму, але з моменту повномасштабного вторгнення вона набула нових масштабів. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожна п'ята людина, яка проживає в зоні військових конфліктів має проблеми з психічним здоров'ям [1]. Разом із тим для 9% населення ці наслідки будуть на рівні середньої тяжкості або важкої хвороби. Війна має негативний фізичний та емоційний вплив як на учасників бойових дій, так і на цивільне населення. Емоційні страждання, пов'язані з війною, можуть виникнути не лише через пряму загрозу життю, насильство, поранення або смерть родичів, але й через інші фактори стресу-економічні труднощі, невизначеність життєвих перспектив тощо. Переживання суб'єктивного благополуччя є однією з провідних умов повноцінного функціонування особистості в суспільстві, умовою і наслідком як самоактуалізації, так і адаптації до оточуючого середовища.

Одним з найважливіших завдань у вивченні благополуччя є визначення і виокремлення основних ознак, які відповідають станам психологічного благополуччя. Їх систематизація, знаходження взаємозв'язків. Індивідуально-типологічні особливості особистості, суб'єктивна активність, мотиваційно-потребова сфера, середовище, в якому вона живе, є взаємопов'язаними факторами в переживанні суб'єктивного благополуччя [2].

Розрізняють нормативні і ненормативні кризи. Нормативними є кризи, які трапляються у житті кожної людини. А ненормативна криза зумовлена чимось непередбачуваним, як-от війна, катастрофа чи катаклізм. Нормативні кризи не чіпляють глибинних основ життя. Проте слід звернути увагу, що маркером кризового стану є підвищена емоційна напруга, тривога, ознаки депресії, які спостерігаються протягом деякого часу. Інколи ненормативні кризи накладаються на нормативні. Ненормативні кризи потребують від людини можливостей, які перевищують наявні і потребують достатньо великої психологічної гнучкості, інтелектуальної та емоційної адаптивності, стійкості, витримки, творчості.

Ефективність подолання криз визначається не стільки швидкістю надання допомоги, скільки глибиною внутрішнього опрацювання власних переживань, можливостями пересилання проблеми та її використання з метою саморозвитку. Конструктивне подолання криз передбачає прийняття реальності, аналіз ситуації, виділення та

розрізнення головного і другорядного, етапів проблеми та її вирішення. Показовими у цьому аспекті є стратегії, головне завдання яких є збереження і підтримка фізичного та психологічного здоров'я особистості [3].

У розумінні психологічного феномену життєва криза розглядається:

- як соціально психологічна ситуація;
- як особливий стан, що має свої суб'єктивні та об'єктивні характеристики;
- як процес переживання.

На думку дослідників, поняття “криза” в житті людини одночасно означає як ненадійну ситуацію, так і потенційну можливість піднятися на більш високий рівень буття [4].

Висновок. При роботі з травмами війни у клієнтів доцільне визначення проблемних місць щодо сприйняття особистого благополуччя під впливом війни. Це дозволить надалі підтримати населення під час військових дій і повоєнного відновлення України. Адже, психологічні наслідки війни включають, зокрема, довготривалу шкоду психоемоційному благополуччю особистості, розлади соціальної адаптації і поведінки, поширення конфліктогенних явищ у громадах, посилення негативних тенденцій у суспільстві в цілому.

Список використаних джерел

1. *One-in-five suffers mental health condition in conflict zones, new UN figures reveal: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://news.un.org/en/story/2019/06/1040281#:~:text=One%2Din%2Dfive%20people%20living%20in%20conflict%20areas%20experience%20anxiety,in%20a%20UN%2Dbacked%20report>*
2. *Особистість та її історія : колективна монографія / за ред. Н. В. Чепелевої, М. В. Папучі.-Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018.-538 с.*
3. *Черезова І. О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І. О. Черезова.-Бердянськ, БДПУ, 2016.-193 с.*
4. *Титаренко Тетяна. Життєві кризи : технологія консультування / Тетяна Титаренко.-Частина 1.-К. : Главник, 2007.-С. 89-93, 116-120.-Психологічний інструментарій.*

Характеристика домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні у менеджерів по роботі з клієнтами

Капацина А. О.

аспірантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KapatsynaAO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3621-8939

Професійне спілкування менеджерів досліджується в останні десятиліття в різних аспектах досить активно [1, 2, 3].

Для діагностики поведінкового компоненту менеджерів по роботі з клієнтами нами була обрана «Методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні» В. Бойко. Ця методика дозволяє діагностувати, яку стратегію ділових стосунків менеджер обирає для себе: *миролюбність, уникання чи агресію* [4].

Миролюбність призводить до формування дружніх, продуктивних стосунків з діловими партнерами, активне рішення конфліктів, мінімізації конфліктогенів, що добре позначається на результатах роботи менеджера: клієнтів стає більше, збут продукції росте, збільшується прибуток у комерційній організації.

Уникання-стратегія комунікативної поведінки, за якої менеджер економить власні психічні ресурси, уникає через це проблемні ситуації, відсторонюється від розв'язання проблем на роботі, бажаючи, щоб проблеми вирішилися самі по собі, або їх розв'язав хтось інший. Як наслідок, такі менеджери мають найменшу клієнтську базу; не користуються авторитетом ні серед колег, ні серед клієнтів; не дають компанії великого прибутку.

Стратегія захисту *агресія* також властива деяким менеджерам по роботі з клієнтами. Такі менеджери у своїй діловій поведінці відрізняються безцеремонним поведінням, порушують особистісні границі оточуючих, надмір активно, навіть інколи агресивно, пропонують свої послуги клієнтам; у бажанні досягти своїх цілей інколи можуть порушувати правила пристойності. Також ці менеджери формують негативний імідж комерційної компанії у клієнтів та ЗМІ. Результати діагностики за цим компонентом професійних компетенцій менеджерів наведено в наступній таблиці.

Таблиця 1 Розподіл учасників експерименту за домінуючою стратегією психологічного захисту в спілкуванні (у % відношенні до загальної кількості учасників дослідження)

Рівень розвитку професійних компетенцій	Всього у вибірці	Менеджери-початківці	Менеджери-професіонали
низький	М-9,82 А-4,46 У-5,35	М-0,44 А-- У-4,91	М-7,14 А-2,23 У-2,67
середній	М-21,42 А-12,05 У-20,53	М-23,66 А-8,48 У-10,71	М-6,69 А-- У-4,46
високий	М-9,82 А-7,14 У-9,37	М-9,82 А-5,8 У-7,14	М-0,44 А-0,44 У-2,67

Скорочення: М-миролюбність; А-агресія; У-уникання

Для наочності ми зобразили отримані результати у вигляді гістограми.

Рис. 1. Рівень розвиненості домінуючих стратегій психологічного захисту в спілкуванні у менеджерів-початківців та професіоналів.

Серед початківців миролюбність як домінуюча стратегія психологічного захисту була притаманна 33,92% осіб, агресія-14,28% осіб, уникання-37,04%. Серед професіоналів миролюбність була властива 14,27% опитаних, агресія-2,67%, уникання-9,8% менеджерів. Ці дані слід враховувати при проведенні формувального експерименту, щоб приділити увагу вдосконаленню такої важливої стратегії, як миролюбність.

Ключові слова: поведінковий компонент, миролюбність, уникання, агресія, менеджер по роботі з клієнтами.

Список використаних джерел

1. Кокун О. Психологія професійного становлення сучасного фахівця. Київ, 2012. 200 с.
2. Траверсе Т. Психологія праці: Навчально-методичний посібник. Київ, 2004. 116 с.
3. Сингаївська І. В., Архипчук І. В. Особливості дослідження взаємодії та ділового спілкування в колективі фінансової служби організації. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2022. № 3-4 (27). С. 142–148.
4. Столяренко О. Психологія особистості. Київ: «Центр учбової літератури», 2012. 279 с.

Вплив кризової ситуації на психологічне благополуччя особистості

Гарєєва Ф. М.

магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: fainatax51@gmail.com,

Анішева А. Ш.

канд. психол.наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AminetA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1311-0255

Будь-яка кризова ситуація впливає на психологічний стан людини, зокрема на психологічне благополуччя особистості, порушуючи її внутрішній баланс. Тому важливо досліджувати, що є основою внутрішньої рівноваги особистості, з чого вона складається, які емоційно-оціночні відносини лежать у її основі. Знання про те як внутрішній баланс впливає на поведінку людини уможливорює допомогу особистості підняти рівень її психологічного благополуччя. Дослідження цих питань актуально і перспективно.

Феномен психологічного благополуччя було визначено у дослідженнях Н. Бредбурна, який ототожнював його із суб'єктивним почуттям щастя та загальною задоволеністю життям [1]. В Україні проблему психологічного благополуччя досліджує низка авторів, серед яких Л. З. Сердюк [2], Т. М. Титаренко [3] та ін. Українські вчені розглядають в основному окремі аспекти психологічного благополуччя особистості, тоді як комплексних теоретико-емпіричних досліджень, які детально розкривають предиктори психологічного благополуччя особистості в кризових ситуаціях, поки ще недостатньо. Проблему дослідження різних реакцій людини на життєві кризи в психіатрії вивчав Л. Ліндеманн, психологічні та психофізіологічні дослідження стресу, стадій розвитку дистресу проводив Г. Сельє, концепцію восьми життєвих циклів та відповідних їм психосоціальних криз розкрив Е. Еріксон. [4]. В Україні проблему кризової ситуації досліджує велика кількість авторів, серед них можна виділити роботи Г. Н. Голєвої, В. Л. Зливкова, Л. В. Дикіної та інших. Автори досліджують такі параметрами як: зовнішні та внутрішні умови життєдіяльності людини, тип її активності та специфічність життєвої необхідності, що виявилася заблокованою та створює «неможливість» подальшої життєдіяльності.

В нашому дослідженні виходимо з розуміння терміна «психологічне благополуччя» Е. Дінером, що це сприйняття особистістю ступеня задоволеності життям та критеріїв його оцінювання [5], а також спираємося на теорію афективного балансу, розроблену Н. Бредберном, згідно з якою основний показник психологічного благополуччя-це баланс позитивних і негативних емоцій, які відчуває особистість [1].

Кризовою називають ситуацію, коли людина стикається із перешкодами у реалізації важливих життєвих цілей і не може впоратися з цією ситуацією за допомогою звичних засобів [4]. Аналіз робіт [4, 6, 7, 8] показав, що до основних кризових життєвих ситуацій слід віднести:

- вікові кризи (кризи підліткового та юнацького віку, пенсійного віку, старечого віку);
- кризи виконання соціальних ролей (незнання, нерозуміння і ухилення від виконання соціальних ролей);

- кризи соціальних відносин (сварки, конфлікти, помста, провокації, шантаж, обман та ін.);

- кризи соціальних станів особистості (алкоголізм, наркоманія, хронічна хвороба, інвалідність, сексуальні перверсії, суїцидальні наміри, старість, самотність, відсутність сім'ї, громадянства, роботи, постійного доходу, місця проживання та ін.);

- сімейні кризи (проблеми відносин батьків і дітей, сексуальні проблеми подружжя, вихід із сім'ї повнолітніх дітей, вихід подружжя на пенсію, важка хвороба члена сім'ї, інвалідність члена сім'ї, та ін.);

- кризи навчальної діяльності (неуспішність, відрахування з навчального закладу, невдале складання іспитів, розчарування в майбутній професії та ін.);

- професійні кризи (кризи навчально-професійної орієнтації, професійних експектацій, професійної адаптації, професійного зростання, професійної кар'єри, втрати професії та ін.);

- кризи соціальних перешкод (неможливість працевлаштуватися; хронічне безробіття; відмова банків у кредитуванні своєї справи; неможливість розплатитися за взятим кредитом у банківській установі або позикою у фізичних осіб; виселення із займаної квартири; низький рівень доходів; відмова у наданні соціальних пільг та ін.);

- кризи втрат (втрати через раптову смерть внаслідок злочинного насильства, терактів, стихійних лих, техногенних катастроф близьких осіб, сім'ї, опікунів, друзів, чоловіка (дружби), дітей та ін.; а також втрати роботи, доходу, житла, майна, місця проживання, громадянства, свободи тощо);

- кризи зміни соціального оточення (входження до нового навчального чи професійного колективу; придбання нових знайомих; відбування кримінального покарання у виправній установі; виїзд за кордон на тимчасове або постійне місце проживання та ін.);

- кризи зміни способу життя (шлюб; розлучення; переїзд із села до міста і навпаки; еміграція; вимушене переселення; міграція; перехід від законослухняної поведінки до асоціального; маргінальний спосіб життя; бродяжництво; жебрацтво; втрата мотивації суспільно корисної праці, безпритульність та ін.);

- кризи відносин держави та особистості (невірні рішення державної влади та суду щодо особи; зловживання державних службовців та працівників правоохоронних органів; здирництво; корупція та ін.).

Криза завжди пов'язана з певною дезінтеграцією, вихід з якої передбачає реалізацію двох основних тенденцій-позитивної, коли особистість проходячи кризу підвищує рівень своєї цілісності, або негативної, коли людина стає болем для себе та для суспільства. Від того, який саме вибір буде зроблено, залежить все подальше життя особистості та її відчуття психологічного благополуччя. Отже, вивчення впливу кризової ситуації на психологічне благополуччя особистості потребує емпіричних досліджень.

Список використаних джерел

1. Bradburn N. *The Structure of Psychological Well-Being*. Chicago: Aldine Pub. Co 1969.
2. Сердюк Л. З. *Фактори психологічного благополуччя студентів. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені ГС Костюка НАПН України. 2018. № 6. С. 51-59.*
3. Титаренко Т. М. *Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму. Психологія: теорія і практика. 2018. № 1. С. 112-119.*
4. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан, О. В. *Психодіагностика особистості у кризових життєвих*

ситуаціях. К: Педагогічна думка. 2016. 219 с.

5. Diner E. Subjective Well-Being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 1999(276-306).

6. Голева Г. Н. Особливості переживання вікових криз у дорослому віці. *Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі*. 2021. № 59. С. 59-62.

7. Дикіна Л. В. Особливості розвитку особистості в процесі подолання екзистенціальних криз середини життя. *Матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського нац. університету ім. І.І. Мечникова, 26-28 листопада 2014 року м. Одеса*. 2015. С. 127-132.

8. Шайда Н. П., Мухіна В. В., Рухленко Є. С. Ознаки катастрофи особистісного життя сьогодення. *Сучасні проблеми екологічної психології: Життєдіяльність особистості в умовах середовищної невизначеності: матеріали XVIII. К. : Інститут психології імені Г. С.Костюка*. 2022. С.77-81.

Функції нарративного підходу при аналізі життєвого сценарію особистості

Гогу О. С.

*студент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sashagogu@gmail.com*

Склярова Г. О.

*к. п. н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Наративний підхід з його ідеями почали набувати популярності у 80-ті роки ХХ ст. Даний підхід полягає в залученні людини до процесу змін в своєму життєвому сценарії, шляхом створення історії її життя, опису своєї біографії, роботи над сюжетами та подіями, які мали місце в минулому, з метою конструювання бажаного майбутнього.

Наратив (narrative-«сюжет», «розповідь») являє собою специфічний дискурс, текст, що послідовно розгортається в часі, просторі і взаємодії з іншими персонажами. Найголовніший наратив для кожної людини-це історія її життя. Саме завдяки їй вона не тільки моделює реальний світ, але й впливає на унікальність і неповторність власного буття [1].

В цій роботі запропоновано аналіз функцій, які виконує наративний підхід при аналізі життєвого сценарію особистості.

Якщо розглядати наратив як оповідальний жанр, він буде містити початок, орієнтації, закінчення, протагоніста, оцінку, резолюцію і події, що мають свій лінійний порядок. Лінійний порядок, або темпоральність є тим критерієм, що відрізняє наратив від інших лінгвістичних форм особливою часовою структурою. Саме цю темпоральність зазвичай визначають як єдиний конкретний критерій наративу: «Виключна властивість наративу представляти темпоральну природу людського досвіду і, таким чином, охоплювати безперервне Я» [2]. Тобто тут можна виділити функцію впорядкування життєвого наративу. Часто клієнт розповідає про своє життя окремі фрагменти, а наративний підхід дозволяє об'єднати їх в цільну історію, що розгортається послідовно.

Дж. Брунер запропонував схему наративу, що опирається на часову перспективу: «Наратор, що знаходиться “тут і зараз” бере на себе задачу описати дії героя “там і тоді”, героя, що носить його ім'я». Брунер вважав, що наратор повинен провести героя з минулого в теперішнє таким чином, щоб в певний момент з ним об'єднатися і стати людиною зі спільною свідомістю: «Для того, щоб привести героя в точку, де він стає наратором, потрібна теорія росту, або трансформації» [3]. Визначати наратив на основі критеріїв певного часового порядку також пропонує Геральд Принс. Він розглядає наратив як один з важливих способів організації переживання часу суб'єктом, оскільки історія завжди підконтрольна поняттю часу і всі події в оповіді підпорядковуються певній часовій послідовності [4]. Тому пропонується виділити інтегруючу функцію, що виражається в об'єднанні історій минулого з актуальним наративом оповідача.

Не менш важливим за темпоральність буде здатність наративу змінюватися і через цю зміну впливати на життєвий сценарій людини, якій він належить. Д. Фрідман та Д. Комбс вважають, що в будь-якому житті значно більше подій, яким не пощастило отримати історію, ніж тих, яким вдалося. Навіть в найбільш детальних автобіографіях

поза текстом лишається більше, ніж написано. А це означає, що коли життєві наративи несуть болючі сенси або пропонують, як здається, несприятливий вибір, вони можуть бути змінені за допомогою виявлення інших, раніше не помічених в історію подій або проявлення нового сенсу подій, які вже отримали свою історію. Це дозволяє конструювати нові, змінені наративи [5]. Тут наративний підхід активізує прояв новоутворених конструктів.

Ця функція проявляється у обробці попереднього травматичного чи кризового досвіду, задля переходу в посткризове зростання.

Таким чином, аналіз наукових джерел, дослідження поняття «нاراتив», та основних ідей підходу, дозволяє виділити такі його функції: впорядковуюча, інтегруюча та активізуюча. Описані функції визначають особливості й переваги використання наративного підходу в психотерапії, консультуванні та аналізі життєвого сценарію особистості.

Ключові слова: наративний підхід, наратив, життєвий сценарій, функції наративного підходу.

Список використаних джерел

1. Мороз Р. А. Наративний підхід до дослідження ідентичності особистості. *Наука і освіта*. 2009. № 4. с. 30–33.
2. (Gone J.P., Miller P.J., Rappaport J. *Conceptual self as normatively oriented: the suitability of past personal narrative for the study of cultural identity* : *Culture and Psychology*. 1999. с. 384.
3. Bruner, J. (1991). *The Narrative Construction of Reality*. с. 69.
4. Prince, G. *Narratology: The form and function of narrative*. Berlin: Mouton, 1982. с. 185.
5. Д. Фридмен и Д. Комбс. *Конструирование иных реальностей*. 2001. с. 35.

Причини дефіциту смислових орієнтирів під час вибору першої професії

Науменко В. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: 1914485@gmail.com*

Живоглядов Ю. О.

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-00026763-2737*

Ми часто стикаємося з ситуаціями, коли молоде покоління виявляє повну байдужість до того, що відбувається навколо. Не є винятком і мотивація під час здійснення першого професійного вибору.

Психологи зазначають, що в принципі рівень активності у молодих людей є досить високим, питання — в яке русло вона спрямована. Більшість студентів згодом стають чудовими професіоналами, проте замикаються виключно на робітничих та особистих справах. Для подібних людей характерна тотальна зайнятість, прагматичне ставлення до життя та повна байдужість до того, що не зачіпає їхні особисті інтереси. Спробуймо розглянути причини появи подібної байдужості та інертності [2].

Сімейні традиції. Вміння бути ініціативним закладається у глибокому дитинстві. Прагнення дитини до самостійності визначається, починаючи з придбання побутових навичок. Система мотивації залежить від різних факторів-позитивний приклад батьків, виховання самодисципліни та вміння робити усвідомлений вибір, формування моралі, що базується на загальнолюдських цінностях тощо. Сімейні звичаї (спільні обіди, пікніки, пізнавальні ігри та екскурсії), мудрі батьківські поради, довірчі стосунки з братами та сестрами часто стають гарною підмогою для формування активної впевненої в собі людини зі стійкими життєвими принципами. Навпаки, негативні емоції та дефіцит часу для дитини сприяють розвитку комплексів та своєрідної життєвої втоми, коли тобі ніхто не потрібен і нічого нецікаво.

Державна політика. Формування мотивації в молоді безпосередньо залежить від ситуації у країні. Неблагополучна економічна ситуація, соціальні потрясіння, політична нестабільність призводять до того, що люди починають дбати про свої інтереси. Студенти — люди чуйні і хотіли б змінити життя на краще, проте невдачі та розчарування змушують їх думати лише про себе, не звертаючи уваги на тих, кому потрібна допомога.

Велике навчальне навантаження. Сучасні школярі та студенти часто нагадують автомати з виконання домашніх завдань. Найчастіше у класі чи групі кількість людини починається від тридцяти, тому опитування займає більшу частину уроку, на пояснення нової теми часу майже залишається, тому багато що залишається самостійне вивчення. В результаті, мотивація студентів робити що-небудь, крім навчання, знаходиться на рівні навіть не «0», а «-1», тут аби з уроками встигнути.

Сучасні засоби комунікації. Кому із нас смартфон не замінив цілий офіс? Розмови по телефону, фільми, ігри, програми, соціальні мережі-все це дуже привабливо і захоплює, але «затягує», і в результаті купа часу вилітає «в трубу». Іноді так «залипаєш», що відірвати від гаджетів може лише зовнішня мотивація-домашнє завдання, пари, доручення батьків тощо [3].

Наявність роботи. Більшість студентів намагаються поєднати роботу та навчання. Прагнення бути самостійним, мати гроші на кишенькові витрати, бажання набути нового життєвого досвіду штовхає студентів на пошук додаткового заробітку. Поєднати роботу та навчання досить складно, доводиться чогось себе позбавити-сну, розваг, спілкування. У такій ситуації у багатьох залишається мотивація до навчання, проте інтерес до решти, що відбувається в навчальному закладі, зберегти не вдається.

Плани на майбутнє. Багато студентів навчаються в інституті на певних спеціальностях і мають конкретний погляд на майбутнє. Люди ХХІ століття досить прагматичні, і часто єдиною мотивацією для студентів є бажання заробити якомога більше і накопичити власний капітал якнайшвидше. Для таких людей у пріоритеті матеріальні цінності (гроші, житло, автомобіль, престижна робота, «потрібні люди»), і життя для себе, тому вони не вважають за потрібне «розпорошуватися» на суспільні справи і глибоко вникати в студентське життя поза аудиторією.

Психологічні особливості. Крім зовнішніх соціальних чинників, формування мотивації людини впливає його внутрішній світ. Людина може бути замкненою або відкритою, сміливою або боязкою, відповідальною або легковажною, серйозною або смішною і т.д. У психології існує поняття «інтернального» та «екстернального» типу. Перший передбачає наявність внутрішнього контролю — мотивація людини вважає, що це події, що відбуваються із нею, залежать виключно від його особистих якостей (компетенцій, цілеспрямованості, особливостей), і є прямими результатами його дій. «Екстернали», навпаки, шукають причини у зовнішніх факторах і часто прагнуть перекласти відповідальність на інших людей або обставини. Подібних людей часто потрібно «підштовхувати» або «водити за ручку», їм складно виявляти рішучість та брати на себе відповідальність.

Стиль мислення. Активність особистості залежить від способу мислення. Серед молоді вистачає теоретиків (і тих, хто «не від цього світу»), або, навпаки, практиків і прагматиків. Для студентської мотивації згубні обидва варіанти-якщо теоретик «витає у хмарах» і будь-який проект у нього закінчується на рівні міркувань, то прагматик просто не відволікатиметься на непотрібні йому речі. Також у когось може бути більш розвинена здатність до аналізу, а у когось-до збирання фактів, що також впливає формування мотивації. Не останню роль грає вміння говорити і правильно висловлювати свої думки, не відчуваючи при цьому відчуття скутості.

Сучасний світ складний і багатогранний, легко втомитися. Сім'я, суспільство, держава впливають на психіку та бажання людей, викликаючи суперечливі почуття, внаслідок чого людина може опустити руки та стати апатичною. Проте не варто впадати у відчай, адже якщо знати причину, можна проконтролювати слідство, і відкоригувати те, що ще вчора здавалося невинним.

Ключовим засобом формування та становлення мотиваційної сфери особистості молодого покоління вважається функціональна, важлива йому робота. Прикладом подібної роботи може бути спільна командна робота молоді та педагогів (вихователів, консультантів, вчителів) з написання та реалізації громадського плану, проекту. Одним з головних критеріїв становлення особистісних ресурсів, самоприйняття, надії та віри в успіх вважається збільшення продуктивності професійного спілкування. За допомогою різних прийомів, психологічної підтримки (тренінги особистісного зростання, індивідуальне консультування, зняття емоційної напруги, звернення до сильних сторін

молоді, посилюючи цим інтегрованість особистості у суспільстві) робиться акцент на особистісну унікальність кожного [3,1].

Ключові слова: професія, вибір професії, молодь, професійне самовизначення, мотивація.

Список використаних джерел

1. Друкер П. Ф. *Управление, нацеленное на результаты* / П. Ф. Друкер ; пер. с англ. М. : Технол. шк. Бизнеса, 2004. 200 с.
2. Дмитренко Г. А. *Мотивация и оценка персонала : учебн. пособие* / Г. А. Дмитренко, Е. А. Шарапатова, Т. М. Максименко.-К. : Вид-во МАУП, 2002.-324 с.
3. Науменко В. В. *Дипломна робота «Дефіцит смислових орієнтирів у процесі вибору першої професії.»*

До питання історії розвитку психології кольору

Безкоровайна А. І.

студентка III курсу, групи ПС/ОРГ-20,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BezkaV@krok.edu.ua

Склярова Г. О.

к. психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: GoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

Ми живемо у світі, сповненому розмаїттям кольорів. І хоча багато хто обожає чорно-білі світлини (в них і справді є якась магія), кольори, окрім ахроматичних нам необхідні. Значення кольору в житті людини дуже велике. Адже колір доповнює інформацію про те чи інше явище або предмет, викликає окремі емоції та почуття, асоції. Чи помічали ви, як дивлячись на одні кольори, заспокоюєтесь, відчуваєте радість, піднесення, а опинившись серед інших, чомусь засмучуєтесь, швидше втомлюєтесь, відчуваєте незрозумілу тривогу?

Кольором та його впливом на людський організм цікавилися здавна. Такі відомі науковці й мислителі, як Аристотель, Д. Дідро, Г. Гегель, Й. В. Гете, І. Ньютон, В. М. Бехтерев, В. Ф. Оствальд, Й. В. Бецольд, Дж. К. Максвелл, М. Люшер, В. Кандінський та багато інших вивчали феномен кольору, провели численні експерименти та зробили чимало відкриттів у сфері кольору та його впливу на організм людини.

Кожен колір щось означає, впливає на наш організм, налаштовує на певну діяльність (або бездіяльність), тому дизайнери та модельєри навчаються підбирати кольори в залежності від того, над чим вони працюють, яку мету переслідують [6]. Відповідно до своїх цілей, в якості психодіагностичного інструменту, використовує колір і психологія (наприклад, відомий усім колірний тест Люшера). Попри таке широке й різноцілкове використання властивостей кольору, закономірностей його впливу на організм людини, питання історії становлення психології кольору, як окремого напрямку психології, не достатньо вивчено й систематизовано.

Першим пояснити, що ж таке колір та як утворюються його види спробував Аристотель, вчений і філософ Давньої Греції. Він був упевнений, що у світі є два кольори-білий та чорний, усі ж інші виникають через змішування цих двох у різних пропорціях. Із таким поясненням природи кольору люди жили понад 2 тисячі років. Але у 1672 році Ісаак Ньютон провів ряд експериментів, в результаті яких було виявлено, що Аристотель помилявся у своїй «теорії кольору». Раніше заломлення сонячного променя, що проходив крізь скляну призму та мав вигляд веселки, люди приписували дефектам скла. І. Ньютон же зробив скандальне відкриття: якщо скласти до купи всі кольори за допомогою лінзи та ще однієї призми, вийде білий колір, тобто він, білий, є сумою всіх кольорів [4]. Однак, незважаючи на висновки І. Ньютона, отримані в результаті експериментів, існування спектру все одно ставилося багатьма вченими під сумнів. І лише після того, як Ісааком Ньютоном у 1704 році було випущено книгу під назвою «Оптика», науковці змирилися з тим, що він правий, а біле світло дійсно є спектром, який складається з 7 кольорів і виглядає, наче веселка [6].

Німецький учений, поет і мислитель Й. В. Гете, на противагу І. Ньютонові, відзначав,

що колір об'єктивно існує у світі. Й. Гете першим виявив та розповів про позитивний і негативний вплив кольору на людину та її психіку. Він розділив кольори на позитивні (активні) і негативні (пасивні). Жовто-червона частина спектру-позитивні кольори, вони піднімають настрій і додають сил та енергії. Синьо-фіолетовий спектр-це негативні кольори, які пригнічують емоційний стан людини, закликають до відпочинку, припинення діяльності тощо. Зелений колір Гете відносив до нейтральних. Він так казав про нього: «споглядаючи зелений, «душа відпочиває»».

1810 року світ побачила знаменита робота Й. В. Гете «Вчення про колір». Цю свою працю він, як не дивно, цінував значно більше, ніж поетичні твори, вважав її справою свого життя, говорячи, мовляв, гарні поети були до нього й будуть після, значно важливішим є те, що він, один у своєму столітті, той, «хто в запеклій науці вчення про колір знає правду». Про себе Й. В. Гете казав: «Я все життя займався кольором й тільки іноді писав вірші» [4]. Саме зі «Вчення про колір», можна сказати, почалася психологія кольору. Й. Гете першим проаналізував вплив кольору на людину, і в якості поета, і в якості натураліста та повідомив, що «окремі кольори викликають особливі душевні стани». Й. Гете так казав: «Фарби викликають в людях велику радість. Око має потребу в них так само, як він потребує світло. Згадайте, як ми оживаємо, коли в похмурий день сонце раптом освітить частину місцевості і фарби стануть яскравішими» [1].

З наукової точки зору, у XVIII-XIX століттях (на відміну від XV-XVII ст., які характеризуються дослідженнями кольору переважно як інструменту живопису), феномен кольору вивчали також М. В. Ломоносов, Т. Юнг (теорії трикомпонентного колірною зору), Е. Герінг (чотириколірна опонентна теорія про зорове кольороприйняття), В. Оствальд (система геометричних відношень кольорів) та інші.

У XIX ст. підсумував усі знання про колір та вдосконалив їх німецький учений, психолог, фізик Г. Л. Ф. Гельмгольц, завдяки якому наука про колір стала наукою в сучасному значенні слова.

Видалося насиченим на вивчення кольору й XX ст. Так, видатні психологи В. М. Бехтерев і М. Люшер вивчали в цей час зв'язок кольору та психіки [4].

Л. А. Китаєв-Смик у 1977 р. проводив дослідження, за результатами яких визначив, що в людей із кінетозом навантаження помаранчевим, коричневим та жовтим кольором може викликати нудоту. Також, за даними досліджень Л. А. Китаєва-Смика (1983 р.), при дистресі у людини підвищується чутливість до короткохвильової частини спектру, тобто синього кольору та його відтінків, і зменшується-до середньої та довгохвильової, тобто зеленого, жовтого, червоного кольору та їх відтінків. Отже, в умовах дистресу особливо помітний зв'язок між ВНС та кольоророзрізненням.

У працях Дж. Х. Столпера (J.H. Stolper) (1977) та Б. І. Шапіро (1965) також наведено дані, отримані експериментальним шляхом, які підтверджують те, що колір має важливий вплив на регуляцію діяльності ВНС [5].

Отже, першими дослідженнями в галузі психології кольору можемо вважати вивчення колірною сприйняття людини (які існують кольори, з чого складаються і як ми їх бачимо). Зв'язок кольорів з емоціями людини, умовно кажучи, є наступним кроком у розвитку психології кольору, який ознаменувався виданням книги Й. Гете «Вчення про колір». Далі, спираючись на описаний зв'язок, наука пішла шляхом експериментального вивчення впливу кольору на різні сторони психічного життя людини, використання кольору в якості психодіагностичного інструменту та засобу терапевтичного впливу на

психіку людини (кольоротерапія).

Ключові слова: психологія кольору, вплив кольору, колір і психіка.

Список використаних джерел

1. И. Ф. Гете. Учение о цвете. Пер. с нем. В. Лихтенштадт. М: Азбука. 2019. 256с.
2. Браэм Гаральд Психология цвета («The Power of the Colours: Meaning & Symbolism») / пер. с нем. М. В. Крапивкиной. М.: АСТ: Астрель, 2009. 158 с.
3. Денисенко С. М. Теорія кольору: навчальний посібник / Денисенко С. М. К.: НАУ, 2021.-152 с.
4. Еволюція науки про колір. Академія кольору, 2022 (Прищенко С. В.)
5. Зайчук О. М. Розробка на тему «Колір та його вплив на організм людини». <https://naurok.com.ua/rozrobka-na-temu-kolir-ta-yogo-vpliv-na-organizm-lyudini-182449.html>
6. Кольорознавство : навчальний посібник / С. В. Прищенко. — 3-тє вид., випр. і доповн. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. — 436 с., 32 іл. ISBN 978-617-7729-00-5
7. Прищенко С. В. Основи рекламного дизайну: підручник для студ. спец. 022 «Дизайн». 2-ге вид., випр. і доповн. Київ: Кондор, 2019.

Переживання свободи та відповідальності, пов'язаних з вибором життєвого шляху молоді у кризисний період

Гилевич Юлія Олександрівна

магістрантка ННІ психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: gylevychiuo@krok.edu.ua

Живоглядов Юрій Олексійович

к. психол. н., доцент кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-6763-2737

Життєвий шлях-індивідуальна історія людини, еволюція особистості як послідовність вікових етапів її біографії. Життєвий шлях завжди унікальний, тому на другому етапі відбувається акцентування на життєвих подіях та відповідних їм індивідуальних переживаннях, тобто відокремлення відмінних рис, що виявляються у житті різних людей.

Актуальність пошуку шляхів моделювання майбутнього пов'язана з бажанням людини контролювати своє життя, реалізовувати свої бажання, розпізнавати роздратування та контролювати несподівані, спонтанні впливи. Відчуття хоча б часткової впорядкованості, «приборканості» майбутнього породжує довіру до світу, переживання внутрішньої свободи у формуванні життєвого шляху. Звичайно, кожен у житті має відсоток прокачаності удачі, проте ми всі однаково несемо відповідальність за побудову свого майбутнього життєвого шляху. Однак сучасній молоді випав час із досить важкими й сумними перешкодами, такими як війна та епідемія, що величезною мірою обмежує свободу вибору та дій у побудові свого життя. Свобода і відповідальність-дві сторони одного цілого-свідомої людської діяльності. Свобода породжує відповідальність, відповідальність спрямовує свободу. Той, хто визнає не свободу, повну детермінованість особистості, знімає з неї особисту відповідальність за її поведінку та її життя. Людина приймає у житті багато рішень, але головним стає йому вибір життєвого шляху. Виникнення такої потреби пов'язане з усвідомленням себе у суспільстві, а також з роздумом про власні потреби. У світі відсутній приклад існування пари абсолютно однакових людей, кожен вибирає власну дорогу проб і помилок, що називається пошуком самого себе, життєвих цінностей та власних орієнтирів.

Дослідженню питань стосовно переживання свободи та відповідальності, пов'язаних з вибором життєвого шляху присвятили свої праці провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: Титаренко Т. М., Татенко В. О., Горностай П. П., Сонді Л. та ін. Це далеко не повний перелік дослідників, які у своєму науковому доробку звертаються до вивчення психологічних чинників вибору життєвого шляху. Проте, незважаючи на фундаментальність праць названих учених та дослідження сучасних психологів, невирішеними залишається ряд питань методологічного, теоретичного та практичного характеру, що свідчить про актуальність дослідження даної теми і на сьогодні.

Наше просування життєвою дорогою ніколи не відбувається чітко за розкладом. Цей шлях хіба на дуже невеликих ділянках виглядає гладким і прямим. Дорога життя на різних вікових етапах то розширюється, то звужується, то починає петляти і кружляти. Тому ми рухаємося вперед, іноді прискорюючись, а іноді майже зупиняючись або

повертаючи назад. І кожна криза змушує по-новому подивитись пройдений шлях і намітити перспективу руху.

Наративи життєвого досвіду, інтерпретуючи минуле, осмислюючи теперішнє та передбачаючи майбутнє, моделюють індивідуальний життєвий шлях людини. Життєві завдання є енергомісткими, цілеспрямованими футурологічними наративами, які складаються під час завершення чергового життєвого етапу з метою планування етапу наступного, що передбачає пошуки нового сенсу, нового якісного наповнення процесу життєздійснення.

Отже, життєтворчість сучасної технологічно свідомої людини будується в тривимірній системі координат, структурними одиницями якої є: активна життєва позиція людини (здатність швидко приймати оригінальні та ефективні рішення); рівень і якість його прибутковості; природна хронізація особистого життя людини (швидкість проживання свого життя). Позитивний критерій життєтворчості є і критерієм розширення життєвого світу. Людина сама вибиратиме, що для неї краще, коли вона матиме можливість обирати власні стосунки зі світом, коли матиме достатньо повну та багатовимірну картину світу. Життєтворчі функції реалізуються в різних сферах життєдіяльності людини-мистецтві, спілкуванні з другою половинкою, сімейному вихованні тощо. На особистісному рівні життєтворчість передбачає певний ступінь відкритості та суб'єктивності, що надає людині можливість брати відповідальність за розширення свого власний життєвий світ, Самостійний пошук і формування життєвих орієнтирів. Таке розширення відбувається в процесі природного розвитку особистості, коли контексти розуміння світу урізноманітнюються і поглиблюються.

Ключові слова: Життєвий шлях, сенс, потенціал, свобода, відповідальність, вибір, психологія.

Список використаних джерел

1. Титаренко Т. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К.: Міленіум, 2014.-206 с.
2. Титаренко Т. М., Злобіна Є. Г, Лепіхова Л. А. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології.-Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 512 с.
3. Слюсаревський М. М., Найдьонова Л. О., Титаренко Т. М., Татенко В. О., Горностай П. П., Кочубейник О. М., Лазоренко Б. П. Життєвий світ і психологічна безпека змін. Талком, 2020. 318 с.
4. Гундєртайло Ю. Д, Клімчук В. А, Кляпець О. Я. під нав. ред. Титаренко Т. М. Психологія життєтворчості особистості в сучасному світі; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К.: Міленіум, 2016. 320 с.
5. Собчик Л. Н. Метод портретних виборів. 2009. 96 с.
6. Сонді Л. Долеаналіз. М.: Три квадрати, 2007. 94-106 с.

Актуальність навчання батьків дітей раннього віку з розладами спектру аутизму

Іващенко О. В.

магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IvashchenkoOV@krok.edu.ua

Сингаївська І. В.

кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Для українського суспільства стає проблемою швидке зростання розповсюдженості розладів спектру аутизму (далі РСА) серед населення. Не зважаючи на масштабне залучення наукової спільноти до вивчення аутизму, на сьогоднішній день невідомі чинники, які впливають на його виникнення, отже неможливо попередити його стрімко зростаючу розповсюдженість. Але сучасна наука, яка ґрунтується на засадах доказовості та гуманності, має вагомі методи для поліпшення якості життя дитини з РСА та її сім'ї.

Раннє дитинство-це час, коли мозок дитини найбільш пластичний і сприятливий для навчання. Знаючи про це та про вплив досвіду на формування функцій і структуру мозку, можна очікувати, що результатом втручання буде не тільки зміна поведінки але реорганізація мозкових структур дитини. Те, чим дитина займається протягом дня, не є нейтральним стимулом-будь-яка задача в тій чи іншій мірі формує “соціальний і комунікативний” або “предметно-орієнтований” мозок. Тому дуже важливо починати втручання в ранньому віці дитини, для того щоб формувати у дитини комунікативні, соціальні навички, поки її здатність до навчання максимальна [1].

На думку І. Риндер, є такі переваги розпочатого втручання в ранньому віці:

- максимально широко охопити дітей з проблемами в розвитку на ранніх етапах онтогенезу;
- долати розрив між моментом визначення первинного порушення в розвитку дитини і початком надання комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги, а також консультативної допомоги батькам;
- попереджати виникнення вторинних за своєю природою порушень в розвитку дітей, забезпечити максимальну реалізацію реабілітаційного потенціалу і, тим самим, максимально можливе зниження рівня ризику соціальної недостатності дитини;
- максимально розкрити реабілітаційний потенціал сім'ї в наданні допомоги і підтримки дитині;
- для значної частини дітей з обмеженими можливостями здоров'я –можливість досягти того рівня розвитку, який недосяжний при більш пізньому початку корекційного впливу [2].

Для забезпечення інтенсивного раннього втручання, важливо навчати методам психологічної корекції батьків, опікунів дітей з РСА, щоб усі діти мали доступ до терапії, незалежно від місця проживання, фінансового стану сім'ї тощо.

Програми навчання батьків є економічно доцільними та науково обґрунтованими методами допомоги дітям з РСА. Цілий ряд досліджень продемонстрував, що батьки можуть навчитися використовувати методики психологічної корекції з високим

ступенем достовірності, їхні діти значно покращують комунікаційні і соціальні навички, відбувається зниження деструктивної поведінки, покращуються навички самообслуговування тощо [3]. Ці переваги визнаються і самими батьками. Вміння родини взаємодіяти належним чином з дитиною, що має аутизм, також покращує якість життя сім'ї за рахунок підвищення батьківської ефективності і зниження батьківського стресу [4].

Найефективнішими програмами батьківського навчання є батьківські коучинги. У цій моделі, що орієнтується на дитину, як на частину родини, фахівець зосереджується на підтримці ключових дорослих. Інтервенціоніст відходить від ролі авторитетної особи, яка має всі відповіді, і переходить до ролі партнера [5].

Висновок. Якщо правильно організувати систему допомоги батькам, то це дозволить значно зменшити рівень інвалідизації серед людей з РСА, покращити їх адаптивність до соціуму і якість життя.

Дослідження батьківських практик для дітей з аутизмом допоможуть побудувати науково-обґрунтовану освітню систему сприяння підвищенню компетентності батьків дітей з РСА, вивести такі програми на рівень муніципальних та розвивати їх впровадження в загальні протоколи втручання, догляду та допомоги при аутизмі.

Список використаних джерел

1. Dawson G. «Early behavioral intervention, brain plasticity, and the prevention of autism spectrum disorder.» *Development and psychopathology*. 2008. P.775–803.
2. Сухіна І., Рундер І., Скрипник Т. *Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом: посібник. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т спец. педагогіки НАПН України. Київ ; Чернівці : Букрек, 2017. 191 с.*
3. Cheng, W.M., Smith, T.B., Butler, M. et al. *Effects of Parent-Implemented Interventions on Outcomes of Children with Autism: A Meta-Analysis. J Autism Dev Disord*. 2022. P. 1–17.
4. Eikeseth S. L., Klintwalla, D. Haywardb, C. Galeb. *Stress in parents of children with autism participating in early and intensive behavioral intervention. European Journal of Behavior Analysis*. 2015. P.112–120.
5. Vismara, Laurie A., and Sally J. Rogers. *Coaching parents of young children with autism. Handbook of parent-implemented interventions for very young children with autism. Springer, Cham, 2018. P. 191–208.*

Перехід від нарративу життєвого сценарію до екзистенційного нарративу: практика екзистенційного кризового консультування

Коніщев С. О.

*студент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: konischev.s@gmail.com*

Склярова Г. О.

*к. п. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Кризові явища, такі як війна в Україні та пандемія COVID-19, а також глобальні тренди організаційного розвитку, а саме значне зростання вимог до швидкості та креативності у прийнятті рішень, розвиток ідей плоских структур, децентралізація, створюють нові виклики і можливості поглянути на світ іншими очима для окремих особистостей, управлінців, психотерапевтів та коучів.

Сучасні дослідження у сфері організаційного розвитку та групової динаміки все більше уваги приділяють поглибленню розуміння та аналізу того, як психічний стан, «внутрішній театр лідера» [1], біографічні патерни сприйняття, обробки інформації та побудови відносин, те що Ерік Берн назвав «життєвим сценарієм», впливають на прийняття управлінських рішень, роблячи їх сценарними, ригідними, не адекватними актуальним викликам. Тому саме аналіз формування життєвого сценарію керівників, оцінка впливу цього «несвідомого плану» на прийняття ключових управлінських рішень та розвиток організаційних відносин, а також дослідження підходів та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку здатності створювати екзистенційні нарративи майбутнього є важливими напрямками подальших досліджень.

Актуальність дослідження здібностей особистості, управлінця до створення нарративу майбутнього також підсилюється через вплив кризового досвіду, яким є війна. Кризові події підсилюють ризики психічного регресу керівників та активації життєвого сценарію як ключового нарративу, який визначає характер їхньої взаємодії з собою, з іншими та має негативний вплив на здібності до оцінювання реальності, що є критичним при прийнятті управлінських рішень.

Дослідженням формування та впливу життєвого сценарію займалися видатні розробники напрямку та практики транзакційного аналізу Ерік Берн, його учні К. Штайнер (матриця сценарію) та С. Карпман (драматичний трикутник як схема аналізу психологічних ігор) та послідовники Р. Ерскін (сценарна система), Х. Вікофф (типові жіночі та чоловічі сценарії), Б. Гулдінг та М. Гулдінг (вивчення заборон, що лежать в основі сценарію людини). Дослідженням життєвих сценаріїв в організаційному контексті займалися Ерік Берн (розробка організаційної теорії-ВОТ), Анне де Грааф та Клаас Кунст (взаємозв'язок корпоративної культури та сценарію), Дж. Хей (дослідження індивідуальних та професійних особливостей організаційної роботи), Р. Крауз (використання теорії сценаріїв в організаційних умовах, дослідження впливу несвідомих індивідуальних і групових процесів на ефективність організації) та інші.

Підхід нарративної психології та психотерапії (М. Вайт, Д. Епстон, Дж. Брунер, М. Баль, М. Л. Крослі), що базуються на ідеї про те, що людина конструює свою Самість,

коли оповідає про своє життя та надає йому сенс у процесі та за допомогою своєї власної історії, допомагає у вирішенні задач усвідомлення базового, несвідомого, сценарного нарративу особистості, та виявлення його впливу на теперішній стан. Це дозволяє почати створювати екзистенційний нарратив майбутнього.

Проживання кризового досвіду війни конфронтує нас як особистостей з екзистенційними данностями, про які пише Ірвін Ялом у своїй роботі з екзистенційної терапії. Криза обмежує нашу Свободу, розгортає до Абсурду, підсилює Ізоляцію та скорочує дистанцію до Смерті. В такому життєвому контексті ми зустрічаємося з тривогою, провинною і соромом, що активують автоматичні програми реагування, якими є життєвий сценарій.

Спираючись на власну практику та досвід кризової роботи саме під час широкомасштабної війни в Україні (більше 300 годин індивідуальної кризової екзистенційної роботи, 230 годин групової роботи та супервізійних груп для підтримки практиків з кризового консультування) нами, разом з колегою та партнером Ю. Кравченко (екзистенційний психотерапевт, організаційний та екзистенційний коуч, консультант та супервізор) було розроблено авторський підхід до екзистенційного кризового консультування, який допомагає супроводжувати клієнтів, у т.ч. управлінців в переході від нарративу життєвого сценарію до екзистенційного нарративу.

З технічної точки зору екзистенційне кризове консультування допомагає перейти від психодинамічного нарративу життєвого сценарію до створення екзистенційного нарративу за допомогою чесного, персонального, фокусованого на актуальній ситуації Діалогу навколо екзистенційних тем, використовуючи їх як тематичні екзистенційні контейнери. Спираючись на надбання І. Ялома [2] та А. Ленгле [3] перехід від психодинаміки до екзистенційної динаміки відбувається як перехід від екзистенційних данностей (Свобода, Смерть, Абсурд, Ізоляція) до Екзистенційних мотивацій (Могти Бути, Любити Жити, Бути Собою, Мати Сенс).

Отже, вважаємо, що для фасилітації такого Діалогу екзистенційному кризовому консультанту можуть бути корисні такі навички чи компетенції:

- Контакткування з людиною як особистістю, а не з проблемою чи симптомом та Співвіднесення з екзистенційним нарративом (“Про що суттєве тут йде мова?”). Треба мати змогу розгледіти в іншій людині Персональне, Вільне, Обираюче, Доросле, Здібне, Суб’єктне. Це допомагає перейти від психодинамічного нарративу до контакту з персональним, суб’єктним.

- Екзистенційне Контейнування-допомогти людині побачити та “помістити” свою кризу в контекст екзистенційних тем, зайняти позицію, стати для себе більш ясною.

- Конфірмація або Підтвердження-підтвердження захистів, копінгів, здібностей, потреб, цінностей, здібностей, а також зв’язків з реальністю. Може бути у формі підтвердження, підсилення, підтримки, ситуативного підбадьорення.

- Конфронтація як здібність доповнити картину реальності. Наприклад, коли людина дивиться на реальність тільки з одного боку чи бачить себе тільки як не здібну, безпорадну чи безсильну.

- Контрактування як відновлення здібностей людини бути здібною. Наприклад, здібностей дбати про себе, дбати про інших, мріяти, страждати та творити.

Ключова ідея, що лягла в основу підходу екзистенційного кризового консультування полягає у тому, що під час пограничних ситуацій, прикладом яких є війна, дистанція до

екзистенційних данностей змінюється радикально. Це створює як ризики, так і умови для того, щоб управлінці ставали більш чутливими до екзистенційних наративів і краще усвідомлювали і зміцнювали свої стосунки з Буттям, Життям, Собою і Майбутнім. Перспектива екзистенційного кризового консультування полягає в тому, щоб через фасилітацію Діалогу з опорою на Контакткування, Контейнування, Конфірмування, Конфронткування та Контрактування допомогти особистості зустрітися з кризою, не тікаючи від неї, розвинути здібності стати навпроти екзистенційних данностей, життєвого сценарію, тривоги, страждання, страху та відновити власні здібності мріяти, страждати, пам'ятати про свою скінченність та творити-тобто створювати більш правдивий екзистенційний наратив.

Список використаних джерел

1. Манфред Кетс де Вріс. *Лідер на кушетці. Клінічний підхід до зміни людей і організацій* — М., 2008. 336 с.
2. Ялом І. *Екзистенціальна психотерапія* / І. Ялом.-М.: Клас, 2004. 576 с
3. Ленгле А. *Person: Екзистенційно-аналітична теорія особистості: Зб. статей.* М., 2009.
4. Ван Дорцен Е. *Екзистенційне консультування і психотерапія на практиці* / Ван Дорцен Е.-М.: ИОИ, 2020-368 с.

Емпатія як базова професійна компетентність практичного психолога

Коваленко Ю. І.

*магістрантка кафедри психології ННПС,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kovalenkoyi@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук, старший науковий
співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Феномен емпатії досить добре досліджений у вітчизняній і західній психологічній літературі. Емпатія найчастіше розглядається ученими і практиками як стійка психологічна риса зрілої особистості, яка:

- робить можливими та успішними її контакти і взаємодію з близьким і відносно віддаленим соціальним оточенням;
- є одним з головних механізмів цієї взаємодії в будь-яких соціальних системах «людина-людина» [1; 2; 3].

Тож цілком зрозуміло, що емпатія є і має бути базовою-причому не лише особистісною, а й професійною якістю практичного психолога, головна місія якого-бути фасилітатором [2]. Без емпатії неможливо здійснювати психологічну фасилітацію. Отже, емпатія є:

- психологічним підґрунтям успішної діяльності психолога-практика в обраній ним професії;
- інструментом самореалізації із збереженням власної конгруентності та психологічної цілісності;
- важливим завданням професійного розвитку і саморозвитку практичного психолога [1; 2; 3; 4].

З огляду на сказане вище, особливої уваги потребує розвиток емпатії у студентів-психологів в процесі фахової їх підготовки у вищому навчальному закладі. І хоч сучасні освітні програми з підготовки фахівців гуманітарних напрямків, у т.ч. у майбутніх психологів, приділяють увагу формуванню в студентів основ інформаційно-ділового обміну, культури толерантності, навичок неконфліктної комунікації, заснованої на «емпатійній формулі» міжособистісних відносин тощо, актуальним залишається питання про розвиток в них спеціальних психологічних якостей, які знадобляться їм у майбутній професійній діяльності, у т.ч. уміння розуміти і співчувати іншим, співпереживати, поділяти разом з ними як позитивні, так і негативні реалії буття, а отже-й розвитку емпатійних здібностей. На нашу думку, слід відверто і принципово наголосити на тому, що не лише первинне професійне становлення, а й дальше становлення фахової компетентності майбутніх практичних психологів істотно залежать не тільки від самих здобувачів (особистих їх зусиль, їхньої мотивації, їх цілеспрямованості тощо), а й від тих умов, що були створені під час навчання у виші, де вони здобували необхідних знань і набували основ свого професіоналізму.

Більшість дослідників емпатії дійшли консенсусу з приводу цінності цього феномену в міжособистісних та соціальних взаєминах людей. Такої ж думки дійшли

дослідники і в клінічній психотерапії. Проте дане твердження залишає місце для різного роду тлумачення і емпіричної перевірки його правдивості відносно багатьох аспектів персональної та професійної сфери консультанта, віку і стажу спеціаліста, його практичної роботи та особистого досвіду [1; 2; 3; 4].

У структурі емпатії традиційно виділяють три основні складові, функціонування яких забезпечується різними психологічними механізмами:

1. емоційну-здатність розпізнавати і розуміти емоційні стани іншої людини.

Характеризується як пасивне співчуття, форма співучасті в емоційному стані партнера, за яким немає дієвого початку («я бачу, що тобі погано»);

2. когнітивну-здатність подумки співвідносити себе, свої думки, емоції й почуття, дії і поведінку з думками, почуттями, діями інших, і не лише розуміти внутрішній світ інших людей, а й виявляти це розуміння у відповідних проявах («мені шкода, мені небайдуже, я готовий розділити з тобою це»);

3. поведінкову-здатність використовувати способи дієвої допомоги, фасилітаційної взаємодії, які полегшують страждання іншої людини; здатність на гуманні вчинки у відповідь на переживання іншої людини («я допоможу, я спробую зарадити») [1; 2].

Усі ці три складові і мають бути актуалізовані в процесі розвитку емпатійних здібностей та емпатійних навичок студентів, які обрали ту чи іншу гуманітарну професію, а насамперед професію практичного психолога.

Висновки:

Емпатія виділяється усіма авторами, що досліджують дану проблему, як найважливіша складова особистості психолога-професіонала і слугує універсальним «ключем» до душевних переживань особистості клієнта.

Значення емпатії в професійній діяльності практичних психологів має усвідомлюватися ще під час навчання у виші і розкриватися далі, в процесі після вузівської професіоналізації та дальшого особистісного розвитку. Професійна діяльність практичних психологів вимагає від них володіння широким спектром значущих особистісних характеристик, серед яких здатність до емпатії посідає чільне місце.

Здатність до емпатії є не лише значущою особистісною характеристикою практичного психолога, а й важливою його професійною якістю, яка гарантує ефективну реалізацію в даній професії і є механізмом успішної реалізації його соціальних та професійних взаємин. Саме тому психологам необхідно розвивати і вдосконалювати навички застосування емпатії у всіх видах здійснюваних ними комунікацій.

Список використаних джерел

1. Журавльова Л. П. *Психологія емпатії : монографія*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. 328 с.
2. Маслоу А. *Дальние пределы человеческой психики*. СПб.: Евразия. 1999. 432 с.
3. Петрунько О. В. *Особистісна толерантність як показник професійної культури педагога // Теоретичні і прикладні проблеми психології.-Том 2.-2016.-С. 199-205.*
4. Туркова Д. М. *Діагностика професійної емпатії практичного психолога. Журнал Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць ДВНЗ Запорізького національного університету. 2014. №2(6). С.176-182.*

Взаємозв'язок між часовими орієнтаціями особистості та базовими копінг-стратегіями, активованими під час війни

Кузьменко О. М.

*студентка кафедри психології, к. філос. н.,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KuzmenkoOMy@krok.edu.ua*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

В умовах актуальних суспільних трансформацій та криз особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на визначення особливостей побудови часової перспективи, яка впливає на формування образу себе, відчуття причинно-наслідкових закономірностей та цілісності свого життя. Під час війни ці аспекти внутрішньої психічної активності людини зазнають суттєвих трансформацій, що може проявлятися у темпоральних розривах та часових децентраціях, що заважають відчувати свою суб'єктність та здатність активно творити своє життя.

У контексті війни вивченням особливостей побудови часової перспективи в останні роки активно займаються О. Гончарова, В. Діброва, Т. Титаренко, М. Соболюк, М. Marczak, J. Papastamatelou, P. Sorokowski, A. Unger, A. Zachariadis. Досліджуючи наслідки війни, можна побачити, що у когось вони призводять до зниження рівня психологічного здоров'я особистості, що може проявлятися зокрема в тривожних розладах, розладах адаптації та посттравматичному стресовому розладі, а в когось-до посттравматичного зростання, що відображається в активізації життєтворення, нових сенсах, проактивній діяльності. Як зазначає Т. Титаренко, посттравматичне зростання позначає позитивні зміни, які людина переживає в результаті поборювання наслідків травматичної події [2]. У цьому контексті актуальності набувають дослідження, спрямовані на вивчення копінг-стратегій, які розглядаються як активні зусилля людини (думки, емоції, поведінка), спрямовані на подолання важких ситуацій, наслідків життєвих криз тощо (В. Абрамов, Т. Титаренко, М. Генсіске, Й. Жанг, М. Кеск, Р. Новелл, О. Моргенрос, К. Суннінгам та ін.).

До базових копінг-стратегій можна віднести стратегії вирішення проблем, пошук соціальної підтримки та уникнення. Вважається, що кожна з них може бути як адаптивною, так і не адаптивною, і найбільш ефективною є здатність людини використовувати в залежності від ситуації всі три стратегії:

- *стратегія вирішення проблем* є адаптивною, коли людина бере на себе відповідальність, шукає способи вирішення наявних труднощів, активізує необхідні для цього ресурси. Саме ця стратегія вважається найбільш бажаною в більшості випадків, але і вона може ставати неадаптивною в ситуаціях, коли внутрішніх ресурсів недостатньо для вирішення проблем, і тоді відсутність результатів може призводити до фрустрації, збільшення тривожності, розчарування та вигорання;

- *стратегія пошук соціальної підтримки* є адаптивною, коли людина для ефективного вирішення проблеми звертається за допомогою і підтримкою до оточуючих: сім'ї, друзів, значущих інших. Неадаптивною стратегія стає тоді, коли

відбувається перекладання відповідальності на інших за результати своїх життєвих виборів;

- *стратегія уникнення* є адаптивною у випадках, коли є тимчасовою і дозволяє відчувати необхідне дистанціювання від негативних спогадів, проблем та труднощів за відсутності необхідних ресурсів для їхнього опрацювання та вирішення. В неадаптивному ключі уникнення може проявлятися у різних поведінкових стратегіях від умовно «легких» (вживання алкоголю, проведення багато часу в комп'ютерних іграх чи соціальних мережах тощо) до тих, що можуть мати серйозні наслідки для психічного та фізичного здоров'я (вживання наркотиків, втеча у хворобу, суїцид). Будучи спрямованими на зниження дистресу, подібні неадаптивні поведінкові патерни здатні лише тимчасово принести полегшення, але при цьому не вирішують наявні проблеми і з часом самі стають проблемою.

Було проведено дослідження, одне із завдань якого-виявити взаємозв'язок між часовими орієнтаціями особистості (опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо в адаптації О. Сенік [1, 4] та методика «Часові децентрації» Є. Головахи та О. Кроніка) та базовими копінг-стратегіями (методика «Індикатор копінг-стратегій» в адаптації Н. Сироти та В. Ялтонського). Вибірка складалася з двох окремих груп досліджуваних (загалом 71 особа): ті, хто на момент заповнення анкети проживають в Україні (43 особи) та ті, хто проживають за кордоном (28 осіб).

Узагальнюючи дані по всій вибірці, було встановлено, що з трьох базових копінг-стратегій найбільш поширеною виявилася стратегія «Вирішення проблем» (середній рівень у вибірці відповідає нормативному значенню), менше-«Пошук соціальної підтримки» (середній рівень у вибірці відповідає нормативному значенню), найменше-«Уникнення проблем» (середній рівень у вибірці достовірно нижчий, ніж нормативне значення), що свідчить про високий рівень свідомості та проактивності опитуваних. У той же час, потребує уваги стратегія уникнення проблем: як показали результати дослідження, для даної вибірки характерним є надмірне фокусування на Майбутньому та високий рівень тривожності, що може бути збалансовано за рахунок тимчасового уникнення проблем та перефокусування на Позитивне минуле та Гедоністичне теперішнє.

За результатами кореляційного аналізу між шкалами методики «Індикатор копінг-стратегій» та шкалами опитувальника часової перспективи Ф. Зімбардо для групи тих, хто виїхав за кордон, було встановлено наступне: копінг-стратегія «Вирішення проблем» позитивно корелює зі шкалою Майбутнє (коеф. Спірмена = 0,491 *, $p = 0,015$) та негативно корелює зі шкалою Фаталістичне теперішнє (коеф. Спірмена = -0,726 ***, $p < 0,001$); копінг-стратегія «Уникнення проблем» позитивно корелює зі шкалою Гедоністичне теперішнє (коеф. Пірсона = 0,418 *, $p = 0,042$). Встановлені кореляції підтверджують те, що орієнтація на майбутнє активізує стратегію вирішення проблем, що зараз для більшості українців може вважатися найбільш адаптивною стратегією для подолання наслідків війни. У той же час, потребують активації ресурси теперішнього, які дають можливість відновити або накопичити сили.

За результатами кореляційного аналізу даних у групі тих, хто лишився в Україні, були встановлені наступні кореляції: копінг-стратегія «Вирішення проблем» позитивно корелює зі шкалами Майбутнє (коеф. Спірмена = 0,434 **, $p = 0,004$), «Живе майбутнім, а не минулим» (коеф. Спірмена = 0,378 **, $p = 0,014$), «Живе майбутнім, а не сьогоднішнім» (коеф. Спірмена = 0,421 **, $p = 0,005$); копінг-стратегія «Уникнення

проблем» негативно корелює зі шкалою «Живе сьогодні, а не минулим» (коєф. Спірмена = -0,473 **, $p = 0,002$), та позитивно корелює зі шкалою «Живе майбутнім, а не сьогодні» (коєф. Спірмена = 0,420 **, $p = 0,006$). Як і щодо групи тих, хто виїхав за кордон, тут можна припустити, що орієнтація на майбутнє допомагає активувати копінг-стратегію вирішення проблем. І навпаки, орієнтація на вирішення проблем, більш за все, зумовлює домінування модусу майбутнього. На прикладі вибірки тих, хто лишився в Україні, простежується також те, що стратегія уникнення проблем пов'язана з орієнтацією на майбутнє. Так як за методикою Ф. Зімбардо майбутнє не розділяється на позитивний та негативний модус (як це визначено стосовно теперішнього та минулого), то можна припустити, що при стратегії уникнення проблем активуються фантазії щодо майбутнього, у якому всі загрози та виклики будуть позаду, у той час, як теперішнє ігнорується.

Висновок. Такі результати розширюють розуміння взаємозв'язків між копінг-стратегіями та часовими орієнтаціями і можуть стати основою для подальших досліджень, що будуть спрямовані на формування адаптивних копінг-стратегій для сприяння посттравматичному зростанню, що передбачає включення війни у наратив свого життя, більш глибокі стосунки з собою та світом, краще розуміння своїх ключових потреб та цінностей, формування власної життєвої філософії та цілісного сприйняття свого досвіду.

Список використаних джерел

1. Сенік О. М. Адаптація опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTPI). *Соціальна психологія*. 2012. № 1/2 (51-52). С. 153–168.
2. Титаренко Т. М. Особистість перед викликами війни: психологічні наслідки травматизації. *Проблеми політичної психології*. 2017. Вип 5. С. 3–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2017_5_3
3. Morgenroth O., Keck M., Gensicke M. Time will tell: Time perspective as a source for metacognitive emotionfocused coping and its measurement. *Personality and Individual Differences*. 2021. Vol. 168. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886920305584>
4. Zimbardo Ph. G., Boyd J. N. Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. Vol. 77. Issue 6. P. 1271–1288. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1271>
5. Мохнач Л. Ю., Сингаївська І. В. Теоретичний аналіз впливу нарративних психотехнологій на формування ідентичності особистості. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.)*. К.: Університет «КРОК», 2020. С. 57–59. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE2020/paper/view/19>

Теоретичні підґрунтя застосування тілесно-орієнтованих практик в допомозі потерпілим від війни

Кириченко М. В.

*магістрантка кафедри психології ННІП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kirichenkorita@gmail.com*

Живоглядов Ю. О.

*доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737*

Тілесно-орієнтована психотерапія розширює можливості психотерапевтичного впливу, оскільки розглядає людину в єдності її психосоціального та біологічного функціонування, допомагає клієнту точніше розпізнавати та вербалізувати власні емоції за допомогою психомоторних прийомів, заново переживати свій минулий психоемоційний досвід, сприяючи тим самим до розвитку самосвідомості та формування емоційно сприятливішого ставлення до себе.

Загальною основою методів тілесно-орієнтованого підходу є використання в процесі терапії контакту терапевта з тілом клієнта, засноване на ідеї нерозривного зв'язку між тілом і духовно-психічною сферою. Водночас в процесі взаємодії вважається, що невідреаговані емоції та травматичні спогади клієнта завдяки функціонуванню фізіологічних механізмів психологічного захисту зберігаються в організмі [1].

Робота з їх тілесними проявами допомагає коригувати психологічні проблеми клієнта на основі принципу зворотного зв'язку, допомагаючи йому усвідомити і прийняти витіснені аспекти своєї особистості, інтегрувати їх як частини своєї глибинної сутності (я). І. Малкіна-Пих виділила травмуючий досвід катастрофи, стихійного лиха, війни, як причину втрати контакту з тілом. Кожна травмуюча подія-це великий стрес для організму, який впливає як на її психоемоційний, так і на фізичний стан [2].

У п'ятому виданні МКБ-10 Американської психіатричної асоціації [3] психотравма визначається як «експозиція до смерті або загрози життю, серйозного ушкодження, або сексуального насильства в один (чи більше) з таких способів:

1. безпосереднє переживання травмивної події (-ій);
2. перебування свідком подій, які трапилися з іншими;
3. знання того, що травмивна подія (-ії) трапилась із членом сім'ї чи близьким другом-у випадках смерті чи загрози життю члену сім'ї чи другуві, якщо ця подія була насильницькою або непередбаченою;
4. переживання багаторазової або надмірної експозиції до нестерпних деталей травмивної події (-ій), наприклад, фахівці зі швидкого реагування, які збирають людські останки». За майже рік активної фази війни під ці критерії попали та продовжують попадати тисячі українців.

Психічна травма — насамперед нейрофізіологічний процес, а в людського організму є внутрішня здатність до саморегуляції, відновлення внутрішнього балансу і життєвості. Переосмислення травматичної події може відбуватися тільки в тому випадку, коли була виконана робота з усунення нейрофізіологічної основи травматичних переживань [4].

Травматичний досвід впливає на сприйняття відчуттів та почуттів, яке є важливою складовою психотерапевтичного втручання. Тому П. Левін присвятив життя вивченню “соматичного переживання” — процесу тілесного усвідомлення відчуттів і почуттів, що дає людині можливість перетворити травматичні дезадаптивні тілесні реакції на адаптивні. Робота у соматичній терапії заснована на сенсibiliзації клієнта відчуттів у власному тілі та їх спостереженні. Крім травматичних відчуттів, у тілі людини знаходяться різноманітні види ресурсних проявів, що проявляються як тепло, легкість, розширення, тілесний комфорт та свобода. Тому в процесі психотерапії цілеспрямоване відзначення ресурсних відчуттів у тілі, фіксація на них уваги людини завжди повинні передувати роботі з травмою [5].

Методологічний аналіз наявних емпіричних досліджень впливу тілесно-орієнтованих практик на психоемоційний стан потерпілих від травмуючих подій показав, що нормалізація фізіологічних процесів у тілі людини є важливою частиною роботи з психотравмою [6]. Тіло надає первинний доступ до травми, бо психічна травма спочатку виникає на рівні фізіології і тілесних відчуттів. Тілесні практики, спрямовані на відновлення вільного потоку енергії, відреагування подавлених емоцій, зняття м'язових блоків, відновлення дихання, та покращення контакту з тілесними потребами позитивно впливає на успішність зцілення психічної травми.

Дослідження впливу тілесно-орієнтованих практик на психоемоційний стан потерпілих від війни буде ґрунтуватися на рівні загальнонаукових принципів і форм дослідження — на системній методології; рівні психологічної методології — на принципах тілесно-орієнтованого підходу психотерапії; рівні методики і техніки дослідження — на нормах проведення експериментально-психологічних досліджень, вимогах до розроблення психодіагностичних методів. Використання зазначених методів дозволить виміряти ефективність використання тілесно-орієнтованих практик в сучасній терапевтичній практиці для психодіагностики та корекції психоемоційного стану потерпілих від війни.

Висновок. Теоретико-методологічний аналіз впливу тілесно-орієнтованих практик на психоемоційний стан постраждалих від війни показує позитивні результати в лікуванні психічної травми та дає основу для майбутнього дослідження.

Список використаних джерел

1. Терлецька, 2013 *Терапія рухом у роботі практикуючого психолога як засіб становлення соціалізації свідомості особистості. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 1 (7). 2013. С.55-57.*
2. Малкіна-Пих, 2007 *Тілесна терапія (Довідник практичного психолога) [Електронний ресурс]* Режим доступу : https://bookz.ru/authors/irina-malkina-pih/telesnaa_395/1-telesnaa_395.html.
3. Кишеньковий посібник до МКБ-10: *Класифікація психічних та поведінкових розладів (з глосарієм та дослідницькими діагностичними критеріями).* Київ : Сфера, 2000. 464 с.
4. Berceci D. 2009 *The Revolutionary Trauma Release Process (Transcend Your Toughest Times).* Namaste Publishing, Vancouver, Canada
5. Ogden, P., Minton, K., & Pain, C. (2006). *Trauma and the Body: A Sensorimotor Approach to Psychotherapy (Norton Series on Interpersonal Neurobiology).* New York: W. W. Norton.
6. Marie Kuhfuß, Tobias Maldei, Andreas Hetmanek & Nicola Baumann, 2021 *Marie Kuhfuß, Tobias Maldei, Andreas Hetmanek & Nicola Baumann (2021) Somatic experiencing-effectiveness and key factors of a body-oriented trauma therapy: a scoping literature review, European Journal of Psychotraumatology, 12:1, 1929023*

Психологічні аспекти проведення внутрішнього аудиту, як процесу впровадження системи управління якістю

Лісніченко Т. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: LisnichenkoTV@krok.edu.ua*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

В сучасних умовах господарювання змінюються підходи щодо методів організації та проведення внутрішньо-господарського контролю на підприємстві, у тому числі його нової форми-внутрішнього аудиту [1]. Відповідно до п. 3.13.1 [2] аудит – систематичний, незалежний і задокументований процес отримання об’єктивних доказів та їх об’єктивного оцінювання, щоб визначити ступінь дотримання критеріїв аудиту. Відповідно до ідеології стандарту ISO 9001, внутрішні аудити повинні бути одним з найважливіших інструментів для оцінювання функціонування системи управління якістю. Для вищого керівництва внутрішні аудити повинні бути незалежним джерелом об’єктивної інформації про стан функціонування процесів та структурних підрозділів підприємства [3].

Людські чинники можуть мати вирішальне значення у процесі; тому їх треба враховувати під час визначення середовища для функціонування процесів, наприклад, уникаючи високих робочих навантажень і стресів (для запобігання можливим помилками, перевтомленню чи психологічному тиску на роботі) [4]. Відповідно до стандартів ISO 9000 створення сприятливого психологічного клімату може призвести до поліпшення системи управління якістю (далі – СУЯ). Психологічні чинники відносяться до робочого середовища [2], що дає поштовх для дослідження психологічних аспектів проведення внутрішнього аудиту, як процесу впровадження СУЯ.

Під час проведення внутрішнього аудиту звертають увагу на компетентність та оцінювання аудиторів. Довіра до аудитування та здатність досягати його цілей залежать від компетентності персоналу, залученого до проведення аудитів, зокрема аудиторів і керівників груп аудиту [5]. Компетентність треба регулярно оцінювати за допомогою процесу, за якого розглядають особисті якості та здатність застосовувати знання та вміння, набуті завдяки освіті, практичній роботі, аудиторській підготовленості та досвіду проведення аудитів.

Аудит системи якості, як правило, повинен містити у собі компоненти спілкування між людьми, передачі і засвоєння інформації. Іншими словами, перевірка супроводжується процедурою навчання, що створює основу для взаєморозуміння між співробітниками різних підрозділів компанії [3].

Необхідно враховувати психологічні особливості працівників і представляти матеріали в зручній для сприйняття формі (одній людині зручніше користуватися таблицями, інша краще сприймає текст, третя швидше розуміє, продивляючись первинні документи). Важливо не вважати це примхами менеджменту та враховувати індивідуальні особливості сприйняття інформації [6].

Для успішного проведення внутрішнього аудиту СУЯ працівники підприємства повинні бути підготовлені. До психологічних методів управління належать методи професійного відбору та навчання [7]. Під час проведення внутрішнього аудиту працівники отримують певний стрес, виникає тривожність. Найбільш поширеним методом навчання є інструктаж, на другому місці-наставництво, на третьому-ротація, на четвертому-учнівство, тобто на підприємстві є популярними всі методи навчання на робочому місці.

Традиційні підходи, що використовуються в психології для пояснення професійного розвитку (суб'єктивний, діяльнісний, суб'єктивно-діяльнісний, системний тощо) допомагають розкрити сутність та особливості професійного розвитку особистості [8].

Ключові слова: внутрішній аудит, психологічні аспекти, система управління якістю.

Список використаних джерел

1. Шостаківська Н. М. Методичні вказівки для практичних занять з дисципліни «Внутрішній аудит». Тернопіль 2014.
2. ДСТУ ISO 9000:2015 Системи управління якістю. Основні положення та словник (ISO 9000:2015, IDT).
3. Красун Н. Л., Проскурня О. М. Психологічні аспекти проведення внутрішніх аудитів на фармацевтичних підприємствах. Збірник матеріалів VIII науково-практичної конференції «Управління якістю в фармації».
4. ДСТУ ISO/TR 9002:2017 Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2015.
5. ДСТУ ISO 19011:2019 Настанови щодо проведення аудитів систем управління (ISO 19011:2019, IDT).
6. Каменська Т. О., Редько О. Ю. Внутрішній контроль і аудит в управлінні: практ. посіб. К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. 375 с.
7. Сазонова Т. О., Даниленко В. В. Застосування психологічних методів управління персоналом підприємства в конкурентних умовах господарювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 29, 2020.
8. Сингаївська І. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення проблеми професійної успішності особистості. Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць. Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. Вип. 41. С. 168–176.

Свідомий вибір професійної діяльності, як умова досягнення особистісної зрілості

Макаренко М. С.

*магістрант ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: iamnikomak@gmail.com*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук,
доцент, професор кафедри ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

Опис свідомого вибору професійної діяльності потрібно почати з того, що сьогодні у світі присутні стрімкі соціально-економічні зміни: умови роботи, можливість дистанційного працевлаштування, зміна економічних векторів, що впливає на прибутковість та появу нових професій, зміна підходу до навчання фахівців тощо. Сукупність наведених факторів виводить питання вибору професії на зовсім новий та подекуди незнайомий рівень. У своїх працях соціолог П. Сорокін, писав: «Від характеру професії людини значною мірою залежить характер її ідеології, її духовні надбання, її етика, симпатії та антипатії, смаки, звички і весь світогляд». [1, с 26].

Робота є актуальною і сьогодні, адже важливо свідомо підходити до вибору професійної діяльності, яка безпосередньо впливатиме на життєву позицію індивіда. Варто зазначити, що професійна діяльність формує у індивіда відповідну роль, та рольову поведінку. Так, на думку М. Куна, індивід формує плани поведінки відповідно до ролей та статусів у групах, із якими він себе ідентифікує. Згідно з основними положеннями теорії ролей, людина розуміється не як «абстрактна особистість», а носій певних нормативів, прав та обов'язків [2]. У свою чергу, професійна діяльність людини займає вагомую долю життя індивіда, формуючи в ньому роль, відповідно до очікувань колективу, професійного зростання, умов праці тощо.

Професійна діяльність людини також безпосередньо впливає на досягнення нею особистісної зрілості. Це прослідковується у роботах багатьох вчених, зокрема, як вважає Еріх Фромм, особистісна зрілість-це психологічно здорова особистість, яка веде проактивне, творче життя, прагне до ідентичності, має стійку і узгоджену систему поглядів як спосіб сприйняття світу, забезпечує успішну самореалізацію людини в суспільстві і адекватне сприйняття людиною самої себе і свого стану, нерозривно пов'язаного з соціальною реальністю [3]. Такий опис німецького психолога добре ілюструє особистісну зрілість та демонструє її важливість для повноцінного розвитку індивіда. Проаналізувавши спільні риси визначення особистісної зрілості різними авторами, скомпільовано таке визначення особистісної зрілості: особистісна зрілість-це психологічне новоутворення зрілого періоду життя людини, яке характеризується здатністю індивідом приймати виважені рішення, згідно обраної життєвої стратегії, його інтегрованістю у суспільство та здатністю робити вибір у кризові моменти життя,

Щоб свідомо підійти до вибору професії, який у майбутньому безпосередньо повпливає на досягнення особистісної зрілості, індивіду необхідно добре оцінити свої сильні та слабкі сторони, відстежити зони росту, та узгодити власні бажання з

вибором професії. Для досягнення таких цілей, використовуються різні методи, такі як: опитувальники, анкетування, метод бесіди, тестування. Наприклад, «Опитувальник професійної спрямованості» (ОПС) Д. Голанда допомагає визначити ступінь зв'язку типу особистості зі сферою професійної діяльності, до якої у неї є нахили [4]. У свою чергу, для того, щоб визначити, на скільки був вдалим вибір професії і як індивід проходить шлях до особистісної зрілості, можна застосувати метод кореляції даних, отриманих за допомогою опитувальника щодо професійної діяльності, та теста-опитувальника особистісної зрілості Ю. З. Гільбуха [5].

Одним зі способів підготовки індивіда до свідомого вибору професійної діяльності являється профорієнтаційна робота. Профорієнтація передбачає формування психологічної готовності до майбутньої трудової діяльності. Основою професійної орієнтації є формування диспозиційних рис особистості, які роблять можливим виконання професійної діяльності впродовж тривалого періоду часу. Готовність до трудової діяльності являється передумовою досягнення особистісної зрілості. Здатність самостійно та успішно виконувати трудову діяльність свідчить про готовність до трудової діяльності. На думку Є. О. Мілеряна, формування загальнотрудових політехнічних умінь у молодшому шкільному та підлітковому віці збільшують адаптивні можливості особистості у майбутній професії [6].

Дослідження свідомого вибору професійної діяльності, як умови досягнення особистісної зрілості, посприяє успішному вибору індивідами майбутньої роботи, та спростить цей нелегкий процес. Як наслідок, більша кількість людей зможуть працювати згідно властивим їм психологічним особливостям.

Ключові слова: професійна діяльність, особистісна зрілість, професія, вплив.

Список використаних джерел

1. Сорокін П. О. *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П С. С. 545.
2. Кун. Т. С., *Функція для мисленневих експериментів*, у: «*Mélanges Alexandre Koyré*», ред. Р. Тамона та І. Б. Коена. Герман, Париж, 1964.
3. Фромм Е. *Мати або Бути?* .Київ: Видавництво «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 304с.
4. «Опитувальник професійної спрямованості» (ОПС) Д. Голанда, 4с.
<https://www.truity.com/test/holland-code-career-test>
5. «Тест опитувальник особистісної зрілості» Ю. З. Гільбух.
<https://onlinetestpad.com/ru/test/11130-test-lichnostnoj-zrelosti-gilbukh>
6. Мілерян Є. О. *Загальнотрудові політехнічні уміння та їх формування* / Євгеній Олександрович Мілерян.-К. : «Знання», 1970.-47 с.
<https://core.ac.uk/download/pdf/12083068.pdf>

Структура емоційно-вольової сфери професійної культури медичних фахівців

Песоцька В. В.

*магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PesotskaVV@krok.edu.ua*

Живоглядов Ю. О.

*кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737*

Робота медика часто супроводжується стресом, адже він відповідальний за найцінніше-людські життя і здоров'я. Тому з проблемою емоційного вигорання стикаються медичні працівники по всьому світу. Цей показник варіюється від 25% до 75%, в залежності від спеціальності лікаря.

Важлива психологічна характеристика, що становить психологічний портрет медичного працівника-емоційна стабільність, врівноваженість за відсутності імпульсивності, надмірної емоційної експресивності, із збереженням контролю над емоційними реакціями і поведінкою в цілому. Емоційна стабільність допомагає лікареві у взаєминах з пацієнтом уникати «психологічних» зривів, конфліктів.

Розглянемо емоції медичних фахівців як процес задоволення професійних потреб, а отже емоції будуть формою їх існування. Стосовно цього: емоція-це відображення мозком людини або тварини будь-якої актуальної потреби (її якості та значення), а також вірогідності (можливості) її задоволення, яку мозок оцінює на основі генетичного та раніше засвоєного індивідуального досвіду.

Потреба визначається в психології як «вибіркова залежність живих організмів від факторів зовнішнього середовища, що мають велике значення для самозбереження та саморозвитку, це джерело активності живих систем, спонукання та мета їх поведінки в довкіллі» [6, с.185]. Варто зазначити, що потреба медичних фахівців має дві сторони-потреба в професійному особистісному зростанні та потреба в підвищенні рівня функціонування медичної сфери. Причому вони взаємодоповнюють одна одну.

Поняття «потреба» тісно пов'язано з поняттям «мотивація», яка «забезпечує спрямованість на професійне засвоєння медичних та управлінських знань, умінь та навичок, інтерес до підвищення рівня медичної кваліфікації, до професійної готовності та високої оцінки своєї роботи» [5, с.116]. Основними компонентами мотивації є особистісна зрілість, спрямованість особистості на себе, на завдання, на взаємодію. Особистісна зрілість медичного фахівця проявляється як прагнення до самореалізації та самостійності, прагнення досягти високих результатів у професійній діяльності лікуючи пацієнтів, упевненість у своїх силах та можливостях, інтерес до професійної діяльності своїх підлеглих. Спрямованість медичного фахівця на себе-«це орієнтація на досягнення особистого добробуту, прагнення утвердити себе як лідера та підтвердити свою першість» [5, с.120]. Спрямованість на завдання передбачає, що медичний працівник віддає перевагу потребам медичного закладу та колективу, орієнтується на професійне виконання своїх обов'язків для досягнення загальної мети. Спрямованість на взаємодію відображає прагнення підтримувати гарні стосунки з керівництвом, колегами, проявляє

потребу в спілкуванні та емоційних стосунках з людьми.

Усі ці компоненти мають спільну основу, на якій ґрунтується весь процес мотиваційно-цінності. У своїй професійній діяльності медичний фахівець орієнтується на цінності раціонально та емоційно. У формуванні емоційно-вольової сфери нас цікавить емоційна орієнтація, що характеризує причину виникнення емоцій.

«Цінність», як «внутрішній, емоційно освоєний суб'єктом орієнтир його діяльності», сприймається ним як власна духовна інтенція [1, с.171]. З огляду на це визначення можна зазначити, що цінності будуть невід'ємною складовою емоційно-вольової сфери професійної культури медичних фахівців. Роль цінностей в житті суспільства та культури двомірна-вона проявляється й у відношенні суб'єкта до об'єкта, і в міжсуб'єктних відношеннях, цінності спрямовують, орієнтують усі форми предметності та одночасно регулюють відношення людей, об'єднуючи одну та роз'єднуючи іншу групу.

Цінності визначають особистісну та професійну позицію медичного фахівця, становлять внутрішній механізм, що впливає на його ставлення до навколишнього світу, професійної діяльності та є змістовною основою його професійної спрямованості. З огляду на зазначене вище можна зробити висновок, що завдяки цінності особистість здатна вибирати конкретний стиль поведінки або стан.

«Воля» в психології розуміється як «свідома організація й саморегуляція особистістю своєї діяльності та поведінки, спрямованої на подолання труднощів при досягненні поставлених цілей» [3, с.116]; свідоме управління людиною своєю діяльністю та поведінкою, що виявляється в ухваленні рішення, подоланні труднощів і перешкод на шляху досягнення мети, виконання поставлених завдань; внутрішній регулятор поведінки, який виконує роль вирішального чинника, що впливає на вибір і практичну реалізацію поведінки людини [4, с.160]. Отже, воля медичного фахівця впливає на боротьбу мотивів у процесі професійної діяльності з метою збереження, утвердження обраної мети, змушує його контролювати свої дії та регулювати емоції, задля виконання професійної діяльності на високому рівні.

Вольова поведінка дозволяє людині змінювати навколишню дійсність, застосовуючи знання законів розвитку природи й суспільства. Виявлення волі являє собою таку активність людини, яка пов'язана з участю в ній свідомості. Воля, таким чином, це здатність людини, яка проявляється в самодетермінації та саморегуляції нею своєї діяльності та різноманітних психічних процесів.

На основі вищезазначеного можна сформулювати таку структуру емоційно-вольової сфери професійної культури медичних фахівців (рис.1).

Рис. 1 Структура емоційно-вольової сфери професійної культури медичних фахівців

Професійна культура медичних фахівців проявляється в процесі виконання їх професійної діяльності, мета якої досягається безпосередньо через задоволення їх професійних потреб та потреб медичного закладу. При виконанні професійної діяльності медичний працівник емоційно орієнтується на цінності. Щоб задовольнити особисті та професійні потреби, медичний працівник повинен здійснити необхідні професійні дії, які в першу чергу він мотивує, тобто спонукати до дії. У процесі виконання дій у медичного фахівця виникають емоції, які можуть впливати на процес виконання професійної діяльності як позитивно, так і негативно, тому завдання працівника-регулювати свої емоції, що означає вміти проявляти вольові якості та виконувати вольові дії. У результаті медичний фахівець отримує бажаний результат своєї професійної діяльності, тобто на високому рівні проявляє свою професійну культуру [2, с.200].

Висновок. Структура емоційно-вольової сфери професійної культури медичних фахівців має наступні складові: професійна діяльність медичних фахівців; емоційна орієнтація на цінності; мотивація професійних дій та поведінки; задоволення професійних потреб медичних фахівців та потреб медичного закладу; процес регуляції (вольові дії) емоцій. Зважаючи на всі особливості характеристики сформованості емоційно-вольової сфери професійної культури медичних фахівців, можна зазначити, що вона є регулятором його поведінки, виражає складні та різноманітні відносини між пацієнтами, керівництвом, колегами в процесі виконання професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ковалькова Т. О. Розуміння невербальних емоційних проявів особистості як важливий чинник ефективної професійної діяльності майбутніх психологів / Т. О. Ковалькова //Правничий вісник Університету «КРОК».2015. Вип.21. С. 171-176.

2. Ковалькова Т. О. Синдром емоційного вигорання у вчителів: діагностика та шляхи подолання / Т. О. Ковалькова // Соціально-економічні та правові аспекти розвитку суспільства: колективна монографія/ за ред. С. М. Лаптева, І. П. Мігус. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2020. С. 200-219.
3. Мельничук О. Б. Психологічна діагностика: навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей із спеціальності «Подвійна психологія»/ О. Б. Мельничук. К.: Каравела, 2013. 316 с.
4. Павлов І. П. Мозг та психіка: избр. Психоло. / І. П. Павлов. Л.: МОДЕК, 2008. 360с.
5. Полянцева О. І. Психологія для середніх медичних закладів / О. І. Полянцева. К.: Фенікс, 2008. 416 с.
6. Психологія та педагогіка: підручник/ С. Д. Максименко; за ред. С. Д. Максименка. К.: Видавничий дім «Слово», 2013. 584 с.

Типи екстремальних ситуацій та психологічні чинники ефективності їхнього вирішення

Малкова Т. М.

*доктор психологічних наук, с. н. с., професор
кафедри психології навчально-наукового інституту психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
ORCID: 0000-0003-2481-7747*

Екстремальними є складні умови життєдіяльності, що містять загрозу життю, здоров'ю, соціальному благополуччю людини і сприймаються нею як небезпечні. Можна виділити принаймні чотири типи таких ситуацій:

1. несподівані екстремальні ситуації природного характеру (виверження вулканів, цунамі, падіння астероїда і таке ін.);
2. неочікувані екстремальні ситуації техногенного характеру, які є результатом збігу обставин, тобто цілої низки випадкових непередбачуваних подій (до прикладу, деякі авіакатастрофи);
3. ситуації, в яких основним є так званий «людський чинник», тобто помилкові дії людини, зумовлені її особистісними якостями;
4. екстремальні ситуації, обумовлені недостатньою підготовкою людини до дій у складних умовах (неякісний профвідбір, недостатня тренуваність).

Екстремальні ситуації, умовно кажучи, фатального характеру (перші два типи), є, з огляду на поведінку людини у цих ситуаціях, недослідженими або ж ці дослідження відсутні у відкритому доступі. Крім роботи К. Г. Юнга, в якій він ставить питання про існування не лише причинно-наслідкових зв'язків, але й зв'язків іншого типу-так званих «співпадінь», наукових досліджень з цієї теми немає [1]. Дотичними до подібних досліджень є дослідження паніки, яка може спричинити втрати не менші, ніж сама загроза.

В якості прикладу непрогнозованої ситуації техногенного типу розглянемо ситуацію авіакатастрофи Конкорда, надзвукового пасажирського лайнера, що сталася 25 липня 2000 року в аеропорту Шарль де Голль в результаті збігу непередбачених або, за висловом автора відео, критичних подій. Як показало розслідування, проведене шляхом комп'ютерного моделювання після знаходження фрагментів шини колеса шасі Конкорда, події розвивалися наступним чином: через шмат металу на злітній смузі, який відвалився при посадці попереднього літака, стався розрив шини шасі Конкорда, від якої відірвався великий шматок гуми. Цей шматок вдарив у крило, що спричинило деформацію паливної ємності і її розрив через підвищення у ній тиску. Розрив паливної ємності призвів до витоку палива з бака. Пальне почало вилитися на двигун, а оскільки шасі залишилися випущеними, то внаслідок розриву електрокабелів сталося коротке замикання і двигуни лівого крила заглохли. Потужності двох двигунів правого крила не вистачило і стався крен літака у ліву сторону. В результаті літак втратив управління і впав через 118 секунд після зльоту. Загинули 113 людей, з них-4 у готелі, на який звалився Конкорд [2].

Чи можна було уникнути цієї катастрофи? Теоретично-так. Багато чого було вдосконалено ще до катастрофи після того, як було встановлено, що шина може лопнути під час зльоту. Були проведені випробування, які показали, що удар фрагмента шини колеса шасі не може призвести до пошкодження крила. Але ніхто не очікував, що удар

може бути таким сильним.

Аналіз деяких ситуацій загибелі людей на залізничних коліях або в автокатастрофах свідчить, що збіг обставин (як внутрішніх, так і зовнішніх) може мати фатальний характер і бути схожим на зашморг, що затягується на шиї жертви.

Психологічні чинники ефективності вирішення екстремальних ситуацій третього типу визначаються в залежності від тривалості ситуації, яка може бути відносно короткочасною або довготривалою. Проте існує психологічна особливість, яка дозволяє людині бути ефективною (наскільки це взагалі можливо) у екстремальній ситуації будь-якого типу. Ця особливість називається «живучістю» або життєстійкістю і визначається як інтегральна риса особистості, системна психологічна якість, відповідальна за успішність подолання особистістю життєвих труднощів. У структурі життєстійкості С. Мадді та інші розрізняють три порівняно автономні компоненти: залучення, контроль, прийняття ризику [3]. Залучення до того, що відбувається, дає максимальний шанс знайти щось цінне для особистості; в основі контролю лежить переконаність у тому, що боротьба дозволяє вплинути на результат того, що відбувається, навіть якщо цей вплив не абсолютний і успіх не гарантований; прийняття ризику-це переконаність людини у тому, що все, що з нею трапляється, сприяє її розвитку завдяки знанням, здобутим з досвіду (неважливо, позитивного чи негативного).

Ефективність дій у довготривалих екстремальних ситуаціях третього типу залежить від особливостей розуміння ситуації та управління нею. Негативний вплив на вирішення екстремальних ситуацій, в яких дії людини є головним фактором успіху, мають такі чинники як:

- утруднення в орієнтуванні у зовнішньому середовищі. Людина може сприймати не всю картину, а через те може бачити лише картину, намальовану в її голові;
- обмеження зони планування (краще планувати на кілька кроків вперед, ніж орієнтуватися на поточну ситуацію);
- неправильна постановка мети. Орієнтація на максимальні досягнення може не відповідати реальним умовам. Інколи краще відступити, ніж наступати. Так, щоб піднятися на 14-ть відомих альпіністам гір, одна людина 42 рази поверталася, не дійшовши до вершини. Як сказав один альпініст, «краще сто разів повернутися, ніж один раз не повернутися»;
- помилки при прийнятті рішення: відсутність сценаріїв можливого розвитку подій; відсутність продуманого алгоритму дій у кожній з ситуацій, яка може виникнути; недостатнє врахування сукупності всіх ресурсів та способів їх використання (матеріальних, часових, людських); ігнорування наявних ознак небезпеки;
- некритичне прийняття рішень з опорою на чужий досвід. При цьому може мати помилкове уподібнення (аж до ототожнення) різних ситуацій;
- прийняття не виважених рішень з надією, що «пронесе». Причинами таких надій можуть бути адаптація до небезпеки та наявність позитивного досвіду прийняття ризикованих рішень.

Основою прийняття небезпечних рішень можуть бути психологічні ілюзії, зокрема, ілюзія того, що найбільша небезпека позаду, а жадана мета близька; ілюзія того, що добровільний ризик є більш безпечним, ніж вимушений. Сильна мотивація також стимулює виникнення психологічних ілюзій: якщо дуже хочеться, щоб якась

подія відбулася, то людина схильна вважати, що ця подія є більш вірогідною, ніж інші; відсутність розуміння своїх можливостей. Якщо немає відповідного спорядження або відповідних знань, вмінь, навичок, то, як влучно зауважив один альпініст, «у критичній ситуації ти не піднімешся до рівня своїх очікувань, а впадеш до рівня своєї підготовки» [4].

Короткотривалі екстремальні ситуації третього та четвертого типів за своїми вимогами до людини дуже схожі. Загальна обізнаність з характерними особливостями даних ситуацій не є ключовим фактором у їх вирішенні. Чинниками ефективності вирішення даних ситуацій є: мотивація (бажання вижити); когнітивні навички-знання про ознаки небезпеки та правила поведінки у кожній небезпечній ситуації, миттєве «прогривання» можливих варіантів дій; тренуваність (наявність базових навичок, доведених до автоматизму); реалістична оцінка своїх можливостей, в тому числі з огляду власні психологічні особливості. Так, темп психічних процесів у деяких людей дещо уповільнений, через що їм слід мати «резервний запас» сценаріїв розвитку подій, працювати на «випередження», застосовувати запобіжні заходи щодо розвитку подій в небажаному напрямі. Деяким людям притаманний страх висоти, деяким бракує уваги (часто відволікаються), деякі схильні переоцінювати свій досвід або рівень своєї підготовки (відомо, що люди схильні тренувати те, що в них і так добре виходить-можливо, тому що такі тренування потребують менше зусиль, до того до того ж вони добре виглядають в своїх очах і очах оточуючих). Загалом ефективність вирішення екстремальних ситуацій останніх типів залежить від особливостей поєднання усіх складових.

Список використаних джерел

1. К. Г. Юнг. Синхронія: акаузальний об'єднуючий принцип. М.: АСТ, 2010.-352 с.
2. How piece of metal thinner than a PENNY caused Concorde crash which killed 113 <https://www.thesun.co.uk/news/10041812/concorde-crash-tiny-deadly-mistakes/>
3. Личность в экстремальных условиях и кризисных ситуациях жизнедеятельности: Сборник научных статей X международной научно-практической конференции. Владивосток, 2-4 июля 2021.-Ульяновск: Зебра 2021.-291 с.
4. Андрій Свитка. Чому гинуть у горах. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=e5WbjnbMffI> (дата звернення: 20.11.2022).
5. Володимир Молодожон про психологію у горах. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=snFBBb6pgY4&list=LLjGbKJdt52i9ZMHRlJe4zWQ&index=5> (дата звернення 20.11.2022)

Аналіз психосоматичних проблем у підлітків

Мелесик С. В.

магістрант ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melesyksv@krok.edu.ua

Сингаївська І. В.

кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Останнім часом українське населення переживає складні часи-після тривалого періоду виживання в умовах всесвітньої пандемії зараз в країні вирує загарбницька війна, яка принесла з собою страх, відчай, матеріальні і моральні втрати. Все це однозначно негативно відображається на стані фізичного, психічного, психологічного, морального здоров'я всіх поколінь. Сучасність вимагає від кожного з нас високої психічної активності, витривалості, значних енергетичних і духовних ресурсів. Тривале перебування в стресових ситуаціях, переживання різних проблем за неможливості вплинути на перебіг подій негативно впливають на загальний психічний стан людей, викликаючи порушення у фізичній сфері. Внаслідок цього значно зростає кількість захворювань, серед яких все більше місце займають спричинені психічними, емоційними чинники. Насамперед, йдеться про психосоматичні захворювання, нервово-психічні розлади, неврози і реактивні стани, які негативно впливають на психічне здоров'я та продуктивність діяльності.

Особливо складним аспектом проблеми є вплив різних емоційних та психічних чинників на підлітків, чия психіка знаходиться у нестійкому стані в період переходу від дитинства до дорослості [1, 2]. Саме підлітковий вік визначається як найбільш бурхливий у розвитку дитини, оскільки в цей час поєднуються інтенсивний фізичний розвиток із значним стрибкоподібним розвитком психіки. Вікові характеристики розвитку особистості у підлітковому віці ґрунтовно досліджуються у працях українських науковців Г. Видри, Т. Дуткевич, М. Савчина, Р. Павелківа та ін.

Дослідження особливостей виникнення передумов та клінічних симптомів психосоматичних захворювань у підлітковому віці, проведені українськими науковцями О. Масіком, Л. Пипою, Л. Смолко, С. Римшею, засвічують високу вразливість підлітків до стресогенних впливів оточуючого середовища, психічних напружень, що є предриспозитією до виникнення психосоматичних захворювань у цьому віці.

Характерні прояви психосоматичних проблем у вигляді тривожності, депресії встановлено у дослідженнях М. Кусень, О. Масік, Ю. Руднік та ін.; невротичних форм реагування та порушень функціонування вегето-судинної системи-у працях М. Компанович, В. Швець та ін.

Проте недостатньо дослідженими залишаються питання вчасного надання психологічної допомоги підліткам для запобігання і корекції психосоматичних захворювань, що враховують психологічні особливості передумов виникнення цих проблем. Відповідно метою дослідження є теоретично проаналізувати психосоматичні проблеми у підлітків.

Психосоматичними можна назвати велику кількість захворювань, серед яких

виділяються три основні різновиди:

1. гострі психосоматичні реакції, такі як панічні атаки і все, що супроводжується гострими тривожними розладами;

2. соматоформні розлади (біль в животі без причини; біль в кінцівках, у суглобах, не підтверджені діагностичними дослідженнями);

3. психосоматози, які відносяться до «класичної психосоматичної сімки»: бронхіальна астма; виразкова хвороба; гіпертонія; нейродерміт; ревматоїдний артрит; тиреотоксикоз; вегето-судинна дистонія. Крім того, сюди належить цукровий діабет, різні харчові розлади (анорексія, булімія), імунодефіцити і онкопатологія [3]. До психосоматичних захворювань також належить синдром хронічної втоми і синдром вигорання. За ствердженням І. Дрозд, перший різновид психосоматичних захворювань виникає під впливом гострих стресів, а другий і третій-внаслідок хронічних стресогенних чинників емоційної природи. О. Хаустова уточнює, що нині до реєстру психосоматичного реагування включено розповсюджені захворювання серцево-судинної системи, велику кількість захворювань опорно-рухового апарату, шкіри, уrogenітальної сфери, мігрені тощо [4, с. 53].

І. Дрозд зазначає основні клінічні особливості психосоматичних захворювань: наявність чіткого психологічного дискомфорту; прискорена або сповільнена мова; порушення соціальної адаптації; скарги на відчуття тривоги протягом останнього місяця, наявність нервових зривів; наявність втоми, напруження у м'язах; тривале та неефективне лікування у спеціалістів різного фаху; найвища дієвість застосування психотропних засобів серед всіх фармацевтичних засобів для лікування [3]. Також закономірним є розвиток астеничного стану (виснаження нервово-психічних функцій), ступінь вияву і тривалість якого зумовлені характером соматичного захворювання, психічними властивостями особистості, достовірністю діагностики, ефективністю лікування і значною мірою різними типами психічного реагування на захворювання.

При дослідженні підліткової схильності до психосоматичних захворювань О. Масік робить висновок, що велику роль у виникненні цих проблем «відіграє особистісна диспозиція, своєрідна готовність реагувати на ситуацію певним невротичним способом, що обумовлюється індивідуально-психологічними особливостями-темпераментом, типом поведінкової активності та особистісними особливостями» [5, с. 77]. Зокрема, у дослідженні О. Масік встановлено, що у підлітків з холеричним темпераментом найчастіше зустрічається схильність до психосоматичних захворювань із переважним тривожно-депресивним синдромом. У підлітків, які мали астено-невротичний синдром, частіше зустрічалися темпераменти сангвініка і холерика, а при тривожно-фобічному і конверсивно-дисоціативному синдромах-типи темпераменту розподілялись рівномірно [5, с. 80].

У дослідженнях Л. Пипи [6], С. Римші [7] та ін. зазначено, що на появу психосоматичних захворювань у підлітків вказують певні початкові симптоми: емоційна напруга, стани хронічної тривожності, тривале відчуття душевного дискомфорту, виявляються преневротичні ознаки (інсомнії, страшні сни, нав'язливі думки), вегето-дистонічні прояви (головні болі, запаморочення, пришвидшене серцебиття, задишка), соматичні вияви (субфебрилітет неясного генезу, нудота тощо) [3; 4].

Висновки. Отже, проблем виникнення психосоматичних захворювань у підлітковому віці пов'язані із перехідним періодом розвитку особистості та значним впливом на

не стійку психіку різних стресогенних чинників оточуючого середовища. Характер реагування підлітка на стреси є одним із чинників психосоматичних захворювань, проте також на їх виникнення впливають індивідуально-психологічні особливості-темперамент, тип поведінкової активності та особистісні властивості (тривожність, схильність до невротичного переживання тощо). Про появу психосоматичних захворювань підлітків сигналізують певні початкові симптоми, вчасно помітивши які, можна запобігти або ж полегшити перебіг захворювання.

Список використаних джерел

1. Дуб О. В., Сингаївська І. В. Проблема підліткової наркоманії. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет «КРОК», 2021.
2. Сингаївська І. В., Хохліна І. В. Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). К.: Університет «КРОК», 2020. С. 90–92.
3. Дрозд І. Психосоматичні розлади в клініці внутрішніх хвороб. Медичний вісник: Рівненський обласний науково-практичний тижневик. 2010. Вип. 12. URL: <http://medvisnyk.org.ua/content/view/2066/29/>.
4. Хаустова О. О. Нейрометаболична терапія психосоматичних розладів. Ліки України. 2009. Вип. 5 (131). С. 53–59.
5. Масік О. І. Особливості темпераменту підлітків з психосоматичними розладами. *Biomedical and Biosocial Anthropology*. 2016. №27. С. 77–81.
6. Пупа Л. В., Пілюйко Н. В., Філик А. В. Динаміка загально-адаптивних реакцій організму та показників крові у дітей із рецидивуючими бронхітами в умовах санаторно-курортної реабілітації. *Дитячий лікар*. 2014. № 7 (36). С. 1–5.
7. Римша С. В., Смолко Н. М., Смолко Д. Г. Клініко-фізіологічні основи психосоматичних співвідношень в дитячому віці. *Biomedical and Biosocial Anthropology*. 2010. № 15. С. 104–108.

Особливості соціально-психологічної адаптації людей, які виїхали за кордон та тих, які лишилися в Україні під час війни

Мохнач Л. Ю.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mokhnachly@krok.edu.ua*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Проблема адаптації вимушених переселенців до нових умов життя стала предметом нашого дослідження у зв'язку з воєнною ситуацією в Україні, яка почалася 2014 року і загострилася після повномасштабного вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 року, що зумовлює необхідність дослідження формуючих чинників адаптації особистості.

Одним з таких чинників є адаптивність особистості, яка стає для українців важливою задачею як на особистому, так і національному рівнях.

Актуальність проблеми зумовлена, з одного боку, поширенням в Україні такого явища як вимушена міграція, що порушує цілий ряд психологічних питань, які потребують вивчення і врегулювання, а з іншого боку, необхідністю усвідомлення причин дезадаптації та виявлення можливостей розвитку особистості в кризових умовах війни, що сприятиме розумінню причин внутрішньо-особистісних конфліктів та способів їх переосмислення і вирішення.

Аналіз теоретико-методологічних джерел з досліджуваної проблеми виявив недостатню розробленість наукових підходів щодо вивчення чинників високих адаптаційних властивостей особистості, у зв'язку з чим важливого теоретичного і прикладного значення набуває поглиблене вивчення сутності та чинників адаптації вимушених мігрантів [1, 2].

Феномен вимушеної міграції з повним правом можна віднести до числа екстремальних, коли перед особистістю ставиться проблема виживання і відбувається постійна боротьба з надскладними життєвими обставинами. Вимушене переселення, якого зазнала чверть населення України через війну, входить до числа складних життєвих ситуацій: травматизація психіки, перебування в новому соціокультурному середовищі, інші труднощі, що виникають після переїзду [1, 3].

Аналіз психологічних проблем вимушених переселенців показує, що вони носять комплексний характер, який охоплює всі основні сфери особистості: емоційну, когнітивну, поведінкову, мотиваційну, комунікативну. Порушення в різних сферах психічного здоров'я переселенців, накладаючись одне на одне, можуть призвести до серйозних проблем особистості [3, 5]. Переміщення людей в нове середовище, пов'язане з проживанням на чужій території, впливає на психічний стан та фізичне здоров'я переселенців: важке матеріальне становище, соціальне безправ'я і психічна вразливість, постійний страх за майбутнє, підірване здоров'я і підвищений ризик захворювань, конфлікт з собою та іншими, відчуття себе чужинцем і людиною другого сорту [3].

Переселенців, які виїхали за кордон, навіть за найсприятливіших умов, очікує

міжкультурна адаптація-акультурація, яка є складним процесом, в результаті успішного закінчення якого людина досягає відповідності до нового культурного середовища, приймає його традиції як свої власні та діє згідно з цими традиціями [4]. Особливості соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців полягають в опрацюванні важких стресових станів, у сприйнятті змін та поверненні до життя, асиміляції та інтеграції отриманого досвіду, створенні нових життєвих перспектив [2].

Незважаючи на наявність численних визначень явища адаптації, об'єктивно існує кілька проявів адаптації, а саме: це властивість організму; це процес пристосування до мінливих умов середовища з досягненням одночасної рівноваги між середовищем і організмом; це результат взаємодії людини і середовища; це мета, до якої прагне організм.

Ефективність адаптації людини пов'язується з такими поняттями як адаптивність та адаптаційні можливості: адаптивність-це сама спроможність людини до адаптації, а адаптаційні можливості-це ті властивості, які цю спроможність забезпечують [5].

Успішність адаптації вимушених переселенців залежить не стільки від особливостей та об'єктивних властивостей ситуації, скільки від особливостей та наявності індивідуальних ресурсів, адекватності та ефективності стратегій їхнього застосування, оскільки здатність до адаптації є водночас інстинктом виживання та набутими навичками [6, 7].

Емпіричним дослідженням, проведеним авторами, доведено, що соціально-психологічна адаптація особистості тісно пов'язана з такою властивістю особистості як тривожність, а також наявністю у особистості ціннісно-сміслових орієнтацій. Встановлено тісний кореляційний взаємозв'язок між показниками адаптивності (прийняття себе та інших, емоційний комфорт, інтернальність) і шкалами смисложиттєвих орієнтацій, що є запорукою психологічного здоров'я людини, куди можна віднести ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, почуття, ідентичність, смисложиттєві орієнтації, самоактуалізацію, Я-концепцію. Все це в сукупності відображає рівень здатності людини до самореалізації, розвитку власного потенціалу і, насамкінець, сприяє успішності соціально-психологічної адаптації.

Зроблено висновок, що провідними чинниками адаптації є емоційний комфорт та інтернальність; негативний вплив на адаптацію мають високі рівні тривожності, позитивний-ціннісно-сміслові орієнтації. Встановлено, що риси особистості є одними з чинників, що визначають формування адаптивності та успішне подолання кризових ситуацій в житті, а також те, що, вивчивши уявлення особистості про власні життєві цінності та сенси, можливо прогнозувати ефективність подолання кризових ситуацій.

Проведено формуючий експеримент, результати якого показали позитивну динаміку показників тривожних станів під впливом тренінгових занять. При цьому відмічено стає зростання особистого адаптивного потенціалу учасників та самооцінки якості їхнього життя.

На підставі проведених досліджень було розроблено рекомендації щодо соціально-психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам, з метою підвищення рівня їхньої адаптивності та сприяння успішній адаптації. Найбільш ефективним додатковим ресурсом для вимушених переселенців є кваліфікована психологічна допомога, яка може бути надана у вигляді індивідуальних і групових форм психотерапевтичної роботи на різних часових етапах. У комплекс заходів з підвищення адаптивності входять, перш за все, рекомендації з підтримання здорового способу життя, а також вправи з оволодіння

прийомами саморегуляції і розвитку індивідуальності, готовності до особистісного зростання, здатності до індивідуального самозбереження, володіння прийомами міжособистісного спілкування, протистояння емоційній лабільності.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що адаптація є стресогенним чинником для вимушених переселенців України, внаслідок чого спостерігаються особистісні зміни, зниження самооцінки, ломка стереотипів, ціннісних орієнтацій та соціальних установок. Виявлено, що правильно сформоване соціальне середовище, яке створює комфортні соціально-психологічні умови для вимушених переселенців, та психологічна підтримка фахівців здатні пом'якшити виникаючі труднощі соціально-психологічної адаптації переселенців, сприяти їх інтеграції у приймаючий соціум [1, 2].

Подальший аналіз і узагальнення практики надання психологічної допомоги переселенцям, проведення спеціальних досліджень сприятимуть розробленню як теорії психологічної роботи з травмою і її наслідками у вітчизняних умовах, так і методичних та суто практичних аспектів надання допомоги постраждалим. Перспективою подальших досліджень даної проблеми вбачається вивчення питання адаптивних ресурсів індивідуальності, які допомагають полегшити і оптимізувати процес адаптації і протистояти труднощам.

Список використаних джерел

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Випуск 9. К. : Талком, 2016. С. 58–66.
2. Галецька І. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації. Вісник Львівського університету. Сер. «Філософські науки». 2003. Вип. 5. С. 433–442.
3. Гуляєва А. С. Психологічні особливості вимушеного переселення. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць. 2017. Вип. 37. С. 66–75.
4. Євтух В. Б. Етнічність : енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. К. : Фенікс, 2012. 396 с.
5. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: Монографія. К.: Міленіум, 2004. 265 с.
6. Лазос Г. П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму). Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. К. : ТОВ «Видавництво «Логос», 2015. 206 с.
7. Ралітна Ю. О., Сингаївська І. В. Негативні психічні стани особистості в кризових життєвих ситуаціях. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет «КРОК», 2021.

Мета і завдання роботи дитячого практичного психолога в закладах дошкільної освіти

Мороз Ю. В.

*магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: juliemoroz@ukr.net*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Діяльність дитячих практичних психологів у закладах дошкільної освіти є досить різноманітною і спрямована вона насамперед на розвивальну та корекційну роботу з вихованцями дошкільного закладу, а також на просвітницьку роботу з педагогічним персоналом дошкільного закладу та батьками його вихованців. Вважається, що дитячий психолог несе особисту і професійну відповідальність за якість особистісного та психічного розвитку дошкільника, а реалізація цієї відповідальності неможлива без злагодженої співпраці усіх суб'єктів навчально-виховного процесу в дошкільному закладі та із батьківської громадою [1].

Працюючи безпосередньо з дітьми та реалізуючи завдання їхнього навчання, виховання та особистісного розвитку, дитячий практичний психолог має спиратися на наступні принципи:

- врахування особливостей «зони найближчого розвитку» дитини;
- застосування індивідуального дитиноцентрованого підходу, в т.ч. зважання на вік дитини, а також на особливості її сензитивності до психолого-педагогічних впливів, спрямованих на розвиток у неї базових психічних процесів та властивостей, бажаних форм соціальної поведінки тощо;
- врахування програмних завдань та специфіки конкретного дошкільного закладу [2].

Специфіка роботи психолога з дітьми дошкільного віку насамперед полягає в тому, що дитина цього віку:

- не здатна усвідомлювати свої потреби і мотиви, вона також не здатна до цілепокладання і досягнення поставлених цілей і т. ін., а тому запит на все це формулюють близькі дорослі (батьки, вихователі, дитячий психолог тощо);
- не здатна заявити про свої проблеми, а отже їх формулювання і вирішення-це також відповідальність дорослого референтного оточення;
- має нерозвинену рефлексію і незрілу систему моральних настанов і цінностей, їй доступні лише актуальні переживання, а отже робота з формування її психіки і поведінки ґрунтується саме на цих переживаннях.

До основних завдань практичного психолога у закладі дошкільної освіти належать:

- охорона фізичного та психічного здоров'я дітей;
- створення екологічних умов для психоемоційного благополуччя дітей та їх гармонійного розвитку, в т.ч. створення позитивного мікроклімату у дитячій групі, забезпечення оптимальних взаємовідносин дитини з вихователями тощо;

- діагностика інтелектуального та особистісного розвитку дітей, у т.ч. виявлення та розвиток в них загальних та спеціальних здібностей.

Реалізуючи завдання своєї специфічної діяльності, практичний психолог використовує спеціальні, суто психологічні прийоми, а також цілий ряд педагогічних прийомів, якими традиційного користуються педагогічні працівники дошкільного закладу, реалізуючи плановий навчально-виховний процес:

- наочні засоби для впорядкування чуттєвого сприйняття дітьми об'єктів навколишнього світу;

- засоби зацікавлення та мотивування дітей включатися в навчальний процес і працювати;

- засоби розвитку і збагачення мовлення;

- засоби впорядкування та здійснення мислительної діяльності дітей;

- засоби впорядкування та реалізації практичної активності дітей;

- засоби розвитку ігрових дій та навичок як основної форми соціальної комунікації дошкільників та взаємодії одне з одним [3].

Висновок.

Успішність професійної діяльності дитячого практичного психолога в закладі дошкільної освіти залежить від його особистої та професійної компетентності, усвідомлення ним цілей і завдань навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку та слідування принципам реалізації програмних завдань згідно зі специфікою даного дошкільного закладу.

Робота дитячого практичного психолога спрямована насамперед на розвиток психіки і поведінки дитини, в т.ч. на діагностику й корекцію її вікових психічних та психологічних функцій, а також на надання консультаційної допомоги персоналу дошкільного закладу і батькам дітей щодо вироблення спільної стратегії освітньої діяльності з дітьми різних вікових груп. У результаті співпраці психолога, педагогічного персоналу і батьківської громади є можливим гармонійний розвиток дитини не лише в дошкільному закладі, а й у дальшому її житті, в т.ч. при вступі її до школи.

Список використаних джерел

1. Журавлева А. Е. Деятельность практического психолога : практическое руководство. Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2016. 43 с.
2. Кобильченко В. Практичний психолог у закладі дошкільної освіти: завдання та зміст психологічної діяльності. Особлива дитина: навчання і виховання. 2020. № 1. С.7-20.
3. Марінушкіна О. Є., Замазій Ю. О. Порадник практичного психолога. Х. : Вид. група «Основа», 2007. 240 с.

Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій та ставлення до шлюбу та сім'ї

Полінкова М. О.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: polinkovato@krok.edu.ua*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Сімейна система займає одну з найважливіших ролей у житті не лише окремої особистості, а й у суспільства загалом. Інститут шлюбу та сім'ї стає значною сферою самореалізації особистості, яка здатна задовольнити базові психологічні потреби. Ціннісні орієнтації, в свою чергу, лягають в основу усіх її соціальних рішень. Вивчення проблематики ціннісних орієнтацій постає одним із пріоритетних напрямків сучасної психологічної науки.

Збереження та зміцнення авторитету інституту сім'ї в уявленнях сучасних представників суспільства постає пріоритетним завданням психологічної галузі. Проте проведений аналіз наукових джерел показує, що взаємозв'язок ціннісних орієнтацій та ставлення до шлюбу і сім'ї потребує додаткового вивчення.

Аналізуючи доступні наукові джерела, стає зрозумілим, що у працях дослідників поняття «цінність» та «ціннісні орієнтації» являються такими, що взаємопояснюють одне одного. Ціннісні орієнтації виступають своєрідними настановами на визначенні цінності матеріальної, духовної або культурної сфер суспільства.

Наприклад, доробки Л. Довгаль знайомлять нас із поглядами дослідників на ціннісні орієнтації як спрямованість індивіда на конкретно визначені цінності [1]. С. Бадер погоджується з таким переконанням, пояснюючи цінність як об'єктивно сформоване явище конкретного суспільства або культури, в той час, як ціннісна орієнтація, на думку дослідниці, являється суб'єктивним феноменом, прийнятим індивідом на рівні внутрішніх відчуттів [2].

Опрацьовуючи основні теоретичні підходи до вивчення феномену ціннісних орієнтацій, ми прийшли до висновку, що кожен з них має різні погляди на систему цінностей особистості. Єдиної класифікації ціннісних орієнтацій у сучасній психологічній науці не існує, що і зумовлює диференціацію цінностей за різними критеріями та ознаками.

Основну специфіку цінностей суспільства важливо розглядати в контексті наявності та змісту ціннісних орієнтацій тих складових малих соціальних груп, які входять у склад цього суспільства. Мова йде, зокрема, про інститут шлюбу та сім'ї. Адже сімейна система забезпечує фізичну, соціальну, економічну безпеку особистості та виступає одним із основних інструментів соціалізації особистості. Завдяки сімейній системі відбувається трансляція культурних, етнічних та моральних цінностей [3].

Стає однозначно зрозумілим те, що ціннісні орієнтації виступають складною ієрархічною системою усвідомлених цінностей, які набувають пріоритетних значень та стають своєрідними орієнтирами, що супроводжують практично усі сфери діяльності особистості.

У своїй роботі О. Лещенко та М. Безрук стверджують, що ставлення до шлюбу та сім'ї, цінність сімейних стосунків у сучасних представників репродуктивного віку знижується. Вони пояснюють це тим, що нова система ціннісних орієнтацій сучасного покоління будується на особистісних пріоритетах, знеціненні сімейних традицій, низьким рівнем уявлень та знань про усвідомлене батьківство [4].

Розуміння та прийняття цінностей формує ціннісні уявлення. В свою чергу, такі ціннісні уявлення стають фундаментом для формування ціннісних орієнтацій. Вони (ціннісні орієнтації) будують частину системи особистісних сенсів, які набувають свідомого характеру та стають пріоритетними переконаннями.

Ставлення до шлюбу здатне відображувати основні характеристики періоду та психологічного наповнення суспільства, віддзеркалювати наявні умови життя та морально-етичні переконання, які транслює актуальний суспільний простір.

Система ціннісних орієнтацій у ставленні до шлюбу та сім'ї не є константною структурою. Вона динамічно змінюється, удосконалюється, поглиблюється та трансформується.

Ціннісні орієнтації, моральні установки та переконання формують основні очікування партнерів подружньої взаємодії. Відповідно, побудові гармонійних стосунків сприяє узгодження пріоритетних цінностей та усвідомлення власних ролей у сімейному союзі.

Отже, аналізуючи феномен ставлення до шлюбу одружених людей через призму найрізноманітніших наукових підходів, важливо зауважити, що бажання та готовність вступити в шлюбну взаємодію на пряму залежить від сформованого ставлення до інституту шлюбу та сім'ї. Важливим чинником формування ставлення до шлюбу одружених людей постає вплив сімейних цінностей, ціннісних орієнтацій, установок, моделей поведінки, які особистість засвоїла на ранніх етапах свого розвитку. Власне, даний досвід несвідомо накладається при проживанні тригерних ситуацій та схожих моделей подружнього життя.

Очевидно, що ставлення до шлюбу одружених людей є окресленою дефініцією, проте на її зміну вагомий вплив здійснює прагнення партнерів подружжя до саморозвитку, самовдосконалення та потреба у гармонізації сімейної системи.

Ціннісні орієнтації, моральні орієнтири, погляди, еталони та переконання формують основні очікування партнерів подружньої взаємодії. Відповідно, побудові гармонійних стосунків сприяє узгодження пріоритетних цінностей та усвідомлення власних ролей у сімейному союзі.

Сучасні дослідження впливу ціннісних орієнтацій на ставлення до шлюбу доводять факт, що сім'я, все ж, залишається однією із фундаментальних цінностей соціального середовища. Люди, які вступають у шлюб, знаходяться в пошуку опорних фігур, взаємопідтримки та прийняття, а подружню взаємодію будують, керуючись принципами цінності, гуманності, та моральності.

Список використаних джерел

1. Довгаль Л. О. *Особливості ціннісно-мотиваційної сфери старшокласників*. Тернопіль, 2017. 39 с.
2. Бадер С. О. *Класифікація цінностей та ціннісно-сміслових орієнтацій особистості*. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14. Т. 1. С. 18–22.
3. Сингаївська І. В., Лукаш Ю. С. *Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів*. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 1 (61). С. 251–257.
4. Лещенко О. Г., Безрук М. Л. *Аналіз сімейних цінностей студентів-першокурсників*. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Вип. 60. Т. 2. С. 90–94.

Понаріна-Кузнєцова М. О.

магістрантка ННІ психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: PonarKuz@krok.edu.ua

Петрунько О. В.

доктор психологічних наук,

старший науковий співробітник, професор кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: olgarv@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-9023-5265

У сучасному психологічному та соціальному просторі все частіше дискутуються питання стосовно такого вікового етапу життя людини, як старіння. Цей інтерес пов'язаний з демографічними змінами у сучасному світі, що виявляються в збільшенні в усьому світі частки населення похилого віку. Основним фактором, що спричиняє даний процес є загальне зростання тривалості життя, що відбувається внаслідок розвитку науки, медицини, психології, що полегшило вирішення психологічних і фізичних проблем пов'язаних із здоров'ям та старінням, в т.ч. з особливостями переживання людьми факту і процесів старіння і старості.

Старість являє собою заключний період людського життя, який часто асоціюють з віддаленням людини від участі в усіх сферах активності, а насамперед в активному соціальному житті. Точне хронологічне визначення меж старості (тобто визначення вікової межі між зрілістю і старістю) є неможливим через значні індивідуальні відмінності в проявах як фізіологічного (сповільнення фізіологічних процесів в організмі, зниження адаптаційних можливостей), так і психологічного (зниження якості мислительних та емоційних процесів, зміни настрою) характеру. Ці процеси в кожній людині протікають індивідуально й поступово і проходять зазвичай дві стадії: похилий вік (60 до 75 років) та старечий вік (після 75 років), коли дедалі більше на зміну цікавості до невідомого й нового приходять бажання спокою, надійності й сталості [1; 2].

Саме в цьому віці чимало людей переживають втрату друзів та рідних: йдуть із життя старі приятелі, а діти й онуки живуть окремо і часом досить далеко. Ці фактори можуть сприяти появі відчуття самотності і навіть байдужості до навколишнього світу, себе самого і до факту життя в цілому. Люди похилого віку своєрідно сприймають плин часу: спогади про минуле і очікування від майбутнього стають майже нероздільними і поєднані в теперішньому, і почасти цим пояснюються характерні для осіб літнього віку риси: обережність, ошадливість, підозріливість, егоцентризм тощо. Людина може виявляти агресію і роздратованість, ображається, капризує, злиться, свариться і вперто стоїть на своїх переконаннях. Або ж, постійно перебуваючи в минулому, людина втрачає нинішнє і майбутнє і не розвивається як особистість, вона стає неемоційною й неемпатійною, замкненою або надміри балакучою, та в будь-якому разі її спілкування є шаблонним, продиктованим накопиченими за життя стереотипами [2].

Проте можливі й інші сценарії розгортання старості. Дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених свідчать про можливий позитивний її перебіг, для якого характерні прояви позитивного ставлення до себе, до інших людей, до життя як такого. Існує чимало прикладів, коли особиста і соціальна компетентність з віком зростають, і людина навіть

у старості може вважати себе і вважатися іншими успішною і самодостатньою [2; 3].

Саме тому, соціальними психологами пропонуються системи фасилітативних заходів з оптимізації перебігу кризи похилого віку, які передбачають актуалізацію і формування відповідних даному вікові життєвих цілей, цінностей і настанов стосовно власної автономії; відкритості до нового й цікавого; налаштування на особистісний розвиток; позитивного ставлення до себе, до інших і до життя в цілому; збереження і зміцнення свого психологічного здоров'я в ім'я гідної і щасливої старості. Ці системи позиціонують ідею, що важливо навчитися по-новому організовувати своє життя, щоб відчувати контроль над ним, бути автономним і організовувати своє особисте і соціальне оточення. І, як показує соціально-психологічна практика, більшість літніх людей здатні цього навчитися і організувати своє життя самостійно. При цьому важливо: не втрачати зв'язків з родичами (адже найважливішою цінністю для людини завжди є сім'я) та сусідами; спілкуватися, обговорювати з ними життєві питання і плани; не піддаватися поганому настрою та негативним емоціям; піклуватися й очікувати на турботу; шукати нові інтереси, прагнути жити повноцінним життям [1; 2; 3]. І по можливості та за власним бажанням варто залишатися соціально активним: збереження соціального статусу підвищує життєвий тонус, додає авторитету в колі родичів і знайомих, створює простір для само ідентифікації тощо. Альтернативою професійній діяльності може бути громадська або волонтерська робота, що дають відчуття задоволення і самоповаги [3].

Духовний і творчий розвиток у похилому віці-ключові гарантії продуктивної і щасливої старості. Тому особливого значення у цьому віці набуває створене людиною для себе духовно близьке їй коло спілкування. Важливого значення також набувають різноманітні заняття, пов'язані з індивідуальними захопленнями (рукоділля, квітникарство, садівництво, мистецтво, творча самодіяльність), які допомагають відкривати в собі невідомі досі уміння, навички і навіть таланти, дають змогу радіти залученню до духовних цінностей та зберегти позитивне світосприйняття. Фахівці рекомендують також участь у групових заняттях і тренінгах. Відбір і формування груп можна проводити як з тих літніх людей, що характеризуються негативним ставленням до свого вікового етапу, так і з тих, хто нормально ставиться до даного періоду свого життя [2; 3]. Нині існує два основних принципи комплектування таких груп:

1. Установчий принцип, коли робота з особами пенсійного віку здійснюється в організаціях, які вони відвідують та на базі установ-партнерів, що працевлаштовують літніх людей. Цей принцип формування груп забезпечує організацію заходів і полегшує перший етап навчання, пов'язаний із знайомством членів групи один з одним.

2. Територіальний принцип (з урахуванням місця проживання). Основна перевага цього принципу-можливість підтримки постійних контактів між людьми, що живуть в безпосередній близькості один від одного. Цей принцип-основний у роботі волонтерів, і він відповідає рекомендаціям ВООЗ щодо психопрофілактичної роботи з населенням.

Висновки. При побудові роботи в групі важливо враховувати індивідуальні особливості людей похилого віку, щоб забезпечити успішну їх включення в групову роботу. Основними цілями такої роботи є:

- підвищення низької та формування оптимальної самооцінки учасників;
- формування інфернального локусу контролю та настанови брати на себе відповідальність за якість власного життя та події, що в ньому відбувається;
- підвищення соціальної активності як умови упередження відчуття непотрібності

й безперспективності свого життя;

- підвищення комунікативної активності та вироблення відповідних для цього навичок. Важливо, щоб літні люди брали на себе відповідальність за якість свого життя.

Список використаних джерел

1. Сергєєнкова О. П. *Вікова психологія: навчальний посібник*. К.: Центр учбової літератури, 2018. 376 с.
2. Михальська С. А. *Психологічні особливості людей похилого віку. Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 23. С. 425-434.
3. Балдинюк О. Д. *Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку // Соціальна робота та соціальна освіта*. 2018. № 1. Режим доступу: <http://srsso.udpu.edu.ua/article/view/154338>

Стресостійкість як умова ефективної діяльності працівників правоохоронної сфери під час війни

Порада Д. М.

*магістрант кафедри психології ННІП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PoradaDM@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Для сучасного стану розвитку суспільства особливо характерними є не лише значне зростання темпів життя та інтенсифікація всіх видів діяльності людей і організацій, а й урізноманітнення політичних, економічних, техногенних, екологічних, соціальних та психологічних стресогенних чинників, що позначаються на якості життя та психологічному самопочутті громадян. У зв'язку з цим дедалі більшої актуальності набувають питання стосовно вимушених змін умов життя і праці населення, зростання загальної екстремальності життя, накопичення психологічної напруги, і це в т. ч. стосується фахівців важливих галузей професійної діяльності державного і стратегічного значення.

На вплив означених стресогенних чинників навіть частіше, ніж цивільне населення, наражаються працівники правоохоронних органів, що насамперед пов'язано із специфікою їхньої роботи:

- з систематичним впливом (або постійним очікуванням цього впливу) на правоохоронців і їх діяльність цілого ряду професійних чинників екстремального характеру;

- постійною мобілізацією фізичних і психічних ресурсів;
- негативними емоціями і психологічною напругою;
- соціальною відповідальністю за власний імідж і результати своєї роботи,

покладеною на них як на людей «у погонах», тощо. Тому нині гостро стоїть необхідність вивчення проблеми стресостійкості вузькоспеціалізованих професіоналів, діяльність яких пов'язана з обороною та безпекою держави [1; 2].

Кожній людині притаманні власні (індивідуальні) плани поведінки в звичайних і стресових обставинах. Ці плани формуються впродовж її життя (починаючи з раннього дитячого віку) під впливом батьків, сімейного та іншого референтного оточення завдяки механізмам наслідування демонстрованих цим оточення зразків думок і моделей поведінки (в т. ч. поведінки в умовах стресу). Сформований у дитячому віці індивідуальний план поведінки в стресі «запускається» практично автоматично. При цьому наслідки від реалізації сформованих у дитинстві стресових планів можуть мати значно складніші ефекти, ніж фактори, що їх спричинили.

До чинників, які зміцнюють стресостійкість, або стрес-толерантність особистості (витривалість щодо дії стрес-фрустаторів) і від яких залежать особливості переживання нею стресу та стиль її поведінки в стресових умовах, належать усвідомлення нею наявності психологічної та соціальної підтримки, співучасті, емпатії з боку оточення,

відчуття причетності та спільності з іншими людьми. Тоді як дезінтеграція особистих і соціальних зв'язків призводить до виникнення й наростання внутрішньої кризи та дезорганізації поведінки. Тож соціальна підтримка відіграє величезну роль у формуванні стресостійкості та в доцільній поведінці в ситуації стресу. Соціальна підтримка, або соціально-психологічна допомога, зазвичай має інформаційний, емоційний та функціональний (інструментальний) характер і спрямована на зниження патогенної дії стресу, його подолання та запобігання негативних наслідків. Велику роль у цьому відіграє соціальне оточення (серед якого сім'я, друзі, колеги тощо) [3].

Важливим джерелом стресостійкості є наявні в людини психологічні ресурси, до яких належать її психологічна компетентність, освіченість, рівень психологічної культури. До найбільш досліджених у фаховій літературі з психології стресу психологічних ресурсів особистості належать:

- мотивація до опору стресу, ставлення до стресу як шансу здобути новий особистий досвід, як до чинника особистісного розвитку;
- зріла Я-концепція, якій притаманні почуття власної гідності, адекватна самооцінка, «самодостатність»;
- активна особиста позиція: чим завзятіше людина ставиться до життя, тим вищою є її стресостійкість;
 - позитивне й раціональне мислення;
 - стабільна емоційно-вольова сфера й розвинені вольові властивості;
 - здатність контролювати власне життя та брати під контроль несподівані ситуації;
 - загальні адаптаційні здібності, володіння техніками самоопанування;
 - активність з пошуку необхідної інформації (інформований-значить озброєний);
 - гарне тілесне здоров'я та ставлення до свого здоров'я як до цінності та деякі інші

[2; 3]. Відомий психолог Е. Фромм виділяє три психологічних джерела, які, на його думку, допомагають особистості пережити важкі життєві ситуації:

1. Надія, що є станом активного очікування та готовністю зустрітися з невідомим, який однозначно сприяє особистісному росту.
2. Раціональна віра-як переконаність, що є безліч справжніх можливостей, однак потрібно вчасно їх виявляти й використовувати.
3. Душевна сила-особистісна мужність, яка виявляється як здатність чинити опір потрясінням долі, перетворювати їх на «голий оптимізм», або на ірраціональну віру [4].

Висновок. Аналізуючи вищевикладене можна зробити висновки, що стрес є реакцією не стільки на фізичні властивості ситуації, скільки на особливості взаємодії особистості з навколишнім світом. Це, у більшій мірі-продукт когнітивних процесів мозку людини, напрямку її думок та оцінки нею наявної ситуації, а також усвідомлення власних можливостей та володіння навичок застосування саморегулятивних технік. Тому при виконанні завдань з формування і зміцнення стресостійкості постають питання про:

- соціальну підтримку з боку соціального оточення та фахівців (і велику роль у цьому відіграє емпатія оточення та професіоналізм фахівців);
- активну участь самих осіб, що перебувають у стресових станах (і тут йдеться про самоформування стресостійкості, пошук усіх можливих шляхів для цього, самоконтроль за цими процесами, вибудовування себе як соціально й психологічно компетентної особистості.

Список використаних джерел

1. Максименко Т. С. Вплив стресових факторів на емоційний стан працівників МНС. Проблеми екстремальної та кризової психології. Вип. 3, ч. 2. Харків 2008. С. 11–20.
2. Олійников О. А. Особистісні фактори, які сприяють успішності навчально-службової діяльності курсантів університету цивільного захисту України. Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. праць. Харків. : НУЦЗУ, 2012. Вип. 12, ч. 2. С. 25–33.
3. Овсяннікова Я. О. Формування стресостійкості рятувальників з використанням інноваційних технологій. Проблеми екстремальної та кризової психології: збірник наукових праць. Харків: УЦЗУ, 2007. Вип.3, ч. 2. С. 87-93.
4. Фромм Е. Мати чи бути? . Пер. з нім. Київ: «Український письменник», 2010. 222 с.

Трансформація навчальної мотивації студентів на різних етапах навчання у ВНЗ

Порада Т. М.

*магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PoradaTM@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Багаторічні спостереження за студентами, які вступають до вищих навчальних закладів, показують, що в кожного з них є своя причина і свої мотиви вибору тої чи тої спеціальності, і це, відповідно, становить основу навчальної мотивації студентів на початковому етапі навчання, зокрема на першому-другому курсах. Проте ця початкова мотивація не завжди залишається сталою впродовж усього періоду навчання у виші. І це спричинене низкою обставин. По-перше, не всі студенти, обираючи професію та приступаючи до навчання у вищому навчальному закладі, чітко розуміють сенс і сутність обраної професійної діяльності. І розпочавши навчання (власне розпочавши свій шлях до професіоналізації) вони починають усвідомлювати справжню цінність обраної професії особисто для себе. У результаті частина з них утверджується в своєму професійному виборі, частина-розчаровується в здійсненому виборі, а частина визначається з цим питанням аж по завершенню навчання або й вже розпочавши свою професійну діяльність. Від цього залежить зміцнення первинної навчальної мотивації чи її докорінна трансформація. По-друге, обираючи професію і вступаючи до вишу, більшість студентів не уявляє, як організований навчальний процес у виші, з якими вимогами і з яким типом інформації їм доведеться зіштовхнутись тощо, і значна кількість з них буває розчарованою усім цим. Навіть найсвідоміші і найумотивованіші до навчання студенти переживають у зв'язку з цим непростий адаптаційний період і не до кінця розуміють усіх вимог і складностей, які постали перед ними. І це також є серйозним випробовування навчальної мотивації студентів на міцність. По-третє, у студентів неоднаково сформовані смисложиттєві орієнтації, уявлення щодо кінцевої мети та перспектив власного життя, картина майбутнього, уявлення про те, як і в ім'я чого буде застосовано набуті ним компетентності (знання, уміння, навички), що, відповідно, також впливає на якість навчальної мотивації [1].

Успішне освоєння професії і фахових компетентностей можливе тоді, коли вибір професії спонукається мотивами, які мають зв'язок зі значущими ціннісними орієнтаціями та установками особистості, чим пояснюється необхідність формування внутрішньої мотивації професійного вибору і, відповідно, орієнтованої на це навчальної мотивації [2]. У зв'язку з цим постають питання:

- як сформувані оптимальну навчальну мотивацію в студентів, які від самого початку не були впевнені у виборі напрямку професійної діяльності, а отже й не мають належної мотивації до навчання;
- як підтримувати ефективну навчальну мотивацію в студентів, які обрали

професію помилково, не за покликом серця, а з інших причин-під впливом батьків, через зручну локацію вишу, під впливом друзів тощо (ухвалити свій вибір, скажімо, через прибутковість професії чи через «вписування обраної професії в картину свого майбутнього, чи, навпаки, скасувати його, змінити попередні наміри і обрати іншу спеціальність»);

• як трансформувати неоптимальну навчальну мотивацію студентів, спрямовану на набуття професійних компетентностей впродовж навчання у виші [1; 2].

Навчальна мотивація є внутрішньо психологічним феноменом, якість і зміни якого сполучені з ціннісною сферою особистості та змінами, що в цій відбуваються. Розвиток внутрішньої мотивації-складний багатовекторний творчий процес, успішність якого залежить від ряду феноменів, що цей процес супроводжують:

- феномен кореляції між творчістю і обдарованістю та розвитком внутрішньої мотивації;
- феномен мотиваційного зараження;
- феномен змін у значимому оточенні, латентний період у розвитку внутрішньої мотивації;
- феномен діяльнісно-моральних зсувів;
- феномен гармонізації ціннісно-мотиваційної сфери;
- феномен зростання ціннісної складності ціннісно-мотиваційної сфери [2; 3].

Висновок. Отже вибір професії пов'язаний з внутрішньою мотивацією вибору. Тому розвиток оптимальної навчальної мотивації (тобто мотивації, спрямованої на набуття професії) полягає в переведенні зовнішньої мотивації на внутрішній рівень (рівень внутрішньої мотивації), який тісно корелює з системою цінностей студента та його смисложиттєвими орієнтаціями. Внутрішня мотивація, заснована на особистих цінностях, гарантує успішність навчання на всіх етапах та набуття необхідних знань і навичок для майбутнього застосування їх у своїй подальшій професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Петрунько О. В. *Особливості ставлення до навчання студентів сучасного українського вишу. Освіта та наука: трансформація, відповідальність, академічна свобода : Матеріали наукової конференції (5 березня 2021 р.).* Київ. 2021. С.78-80. Режим доступу: <https://monograph.krok.edu.ua/books/catalog/view/8/41/175-1>
2. В. О. Климчук, В. В. Горбунова. *Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді: теорія, методика, програма розвитку.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. 2014. 110 с.
3. Музика О. Л. *Криза творчої особистості: суб'єктно-ціннісний підхід до типології.* Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2001. С. 63-72.

Особливості психоемоційного стану батьків, діти яких є онкопацієнтами

Пучка Ю. В.

*магістрант ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PuchkaYV@krok.edu.ua*

Склярова Г. О.

*кандидат психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Щорічно в Україні близько тисячі дітей ставлять онкологічний діагноз, а середній рівень 5-річної виживаності дітей від онкологічних захворювань в Україні складає 55,5%[3]. Вплив захворювання на емоційне життя онкохворих дітей-пацієнтів та їх батьків є стресотворним та кризотворним як для перших так і для других. Пережитий досвід кардинально змінює психологічний стан членів родини, стосунки всередині родини, взаємовідносини родини з соціумом. У батьків, діти яких є онкопацієнтами, виникають порушення у психічній сфері, що досягають клінічно значимого рівня[2]. Названі обставини викликають потребу проведення психосоціальної роботи з такими сім'ями для їх реінтеграції у суспільство та відновлення власної функціональності.

Сучасні українські науковці М. В. Маркова, О. В. Піонтковська, І. Р. Кужель, І.Р. Мухаровська заклали фундамент у цій сфері дослідження, але питання особливостей психоемоційного стану батьків онкохворих дітей, методів діагностики цих станів та їх корекції ще не достатньо вивчені [1]. Це зумовило проведення нами власного дослідження особливостей психоемоційного стану батьків дітей-онкопацієнтів, на різних етапах лікування онкологічного захворювання дитини.

Дослідження проводилося у вересні-жовтні 2022 року на базі дитячого відділення Національного Інституту Раку України. У дослідженні взяли участь 29 осіб (батьки дітей, які перебувають на різних етапах перебігу онкологічного захворювання).

Для вирішення, обумовлених темою дослідження, задач були обрані й використані наступні емпіричні методи: анкетування (для збору соціально-демографічних даних, дослідження рівня поінформованості членів родини про закономірності перебігу хвороби, особливостей сімейної ситуації, характеристик сприйняття дитини, ставлення до її хвороби та лікування), а також психодіагностичні методики: «Госпітальна шкала депресії і тривоги» (Zigmond AS, Snaith RP); «Опитувач дитячо-батьківської емоційної взаємодії» (Захарова Є. І.); «Шкала толерантності до невизначеності» (Дж. МакЛйєн, в адаптації Осіна Є. М., Луковицької Є. Г.). Дані оброблялися із застосуванням описових статистик, порівняльного та кореляційного аналізу.

Мета дослідження передбачала перевірку такої гіпотези-емоційний стани батьків відрізняються на різних етапах лікування онкологічного захворювання їх дитини.

Основними етапами лікування є такі: первинне лікування; ремісія; вторинне лікування; паліативне лікування. Ставлення батьків до хвороби дитини формується, починаючи з моменту постановки діагнозу та може змінюватися протягом усього періоду лікування. До чинників, які впливають на формування зазначеного ставлення, можна віднести: уявлення членів родини про діагноз, наявність чи відсутність психологічного контакту з лікарем, ступінь поінформованості батьків про перебіг хвороби та медичні

прогнози, необхідність інформування маленького пацієнта про його хворобу тощо.

Розглянемо детальніше особливості психоемоційного стану батьків на перших двох (вказаних вище) етапах лікування їх дітей.

Етап стаціонарного лікування. Результати дослідження особливостей емоційного стану батьків, діти яких є онкопацієнтами, на етапі стаціонарного лікування показали, що для більшості батьків (71%) найважчим у психологічному плані став етап активного лікування-тобто актуальна на момент дослідження ситуація госпіталізації, а для 29%-етап постановки діагнозу.

Для батьків, на етапі стаціонарного лікування їх дітей, у середньому характерний рівень тривоги на субклінічному рівні (8,6 балів, при нормі 0-7 балів). Субклінічний рівень тривоги (8-10 балів) виявлено у 64%, клінічний рівень (більше 11 балів)-у 14%.

При цьому, рівень депресивних переживань у більшості досліджуваних знаходиться в межах норми (5,9 балів), лише для 7% батьків характерний субклінічний рівень депресивних переживань (8-10 балів), та для 7%-клінічний рівень (11 балів та більше).

Етап ремісії. Результати дослідження емоційного стану батьків дитини-онкопацієнта на етапі ремісії показали, що ретроспективно більшість батьків (53%) відзначили, що психологічно найважчим був період постановки діагнозу, 47%-найважчим назвали етап госпіталізації, активного лікування.

За допомогою методики “Шпитальна шкала депресії та тривоги” були виявлені актуальні для батьків рівні переживання тривоги та депресії. Було відзначено, що субклінічний рівень тривоги (8-10 балів) характерний для 20% і клінічний (11 балів і від)-для 27% досліджуваних. Субклінічний рівень депресивних переживань виявлено у 13%, клінічний-у 7% батьків. Однак у середньому показники депресії та тривоги перебувають у межах нормативних значень: середній бал за субшкалою “тривога”-7,0; середній бал за субшкалою «депресія»-5,1 балів (при нормативних показниках від 0 до 7 балів).

Аналіз результатів. Для батьків на етапі лікування був характерний субклінічний рівень тривоги, тоді як для батьків дітей, що перебувають у стані у ремісії-характерні переживання на межі норми і субклінічних проявів. Розрізняються актуальні для батьків страхи щодо наслідків хвороби та лікування для дитини: на етапі активного лікування батьки більше переживають за реакцію дитини на зміну зовнішності внаслідок терапії, тоді як на етапі ремісії проявляється страх, пов'язаний із негативними наслідками лікування для пізнавальної сфери дитини.

Попри виявлені відмінності, а також розбіжності щодо визначення батьками дитини-онкопацієнта найважчого періоду лікування (батьки, діти яких на момент дослідження проходили активне лікування, оцінили саме цей-поточний, актуальний етап, як психологічно найважчий період, а більшість батьків дітей, які знаходяться в ремісії онкологічного захворювання ретроспективно вважали психологічно найважчим період постановки діагнозу), для них характерний підвищений рівень тривоги, близький до значень субклінічного рівня.

Висновки. В результаті проведеного дослідження гіпотезу підтверджено частково. Емоційний стан батьків різниться залежно від етапу перебігу онкологічного захворювання їх дитини. Проте, незалежно від етапу перебігу хвороби дитини, її батьки перебувають у стані підвищеної тривоги. Зазначена обставина свідчить про те, що батьки дітей-онкопацієнтів потребують професійної психологічної допомоги, яка може надаватися

у таких формах: відвідування батьківських груп, де можна обміняти досвідом, прослухати курс лекцій від психологів, дієтологів, імунологів, дитячих онкологів, а також індивідуальні консультації психолога.

Ключові слова: онкопацієнти, батьки онкохворих, психоемоційний стан, психокорекція емоційного стану, онкохворі діти.

Список використаних джерел

1. Мухаровська І. Р. Особливості психологічного стану членів сім'ї онко-логічного хворого на різних етапах лікувального процесу. *Scientific Journal «ScienceRise: Medical Science»*. № 12(8). 2016
2. Жидко М. Е., Тухтарова К. Р. Особливості батьківсько-дитячих відносин у онкологічно хворих дітей з різною ефективністю лікування. *журнал «Молодий вчений»*. № 2 (17). 2015.
3. Освіта лікарів. БФ «Таблеточки»: веб-сайт. URL:<https://tabletochki.org/direction/osvita-likariv/>.

Вплив батьківської прихильності на розвиток самостійності дошкільника

Садовська Х. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sadovskaks@krok.edu.ua*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Самостійність є однією із якостей, які необхідні сучасній людині. Батьки і педагоги, враховуючи вік дитини, чекають від неї певної міри самостійності у виконанні повсякденних справ, пізнавальної діяльності, організації вільної діяльності тощо. Не менш важливо і те, що більшість дітей прагнуть незалежності від дорослих [1].

Сучасні дослідження проблеми вказують на те, що у дошкільному віці діти відчують гостру потребу бути самостійними у виборі виду діяльності та її змісту. Однак спостереження за батьками та педагогами показує, що дорослі або надмірно регламентують діяльність дітей, рідко надаючи їм можливість проявити ініціативу та здійснити вибір, або під час вільної діяльності дітей не взаємодіють з ними, не реагують на труднощі, що виникають у процесі діяльності, не надають допомогу [2].

Існують різні підходи до розуміння природи прив'язаності. Вивченням цієї проблеми займалися такі вчені, як Д. Зейфман та С. Хазан, Дж. Боулбі, В. Берман та М. Сперлінг, М. В. Яремчук, Т. В. Казанцева. Джон Боулбі вводить поняття «надійного тилу» і дає характеристики стосунків прив'язаності. А також передбачає, що індивід «конструює» внутрішню робочу модель, виходячи зі свого досвіду, що повністю підтверджує теорію про те, що прив'язаність зароджується в дитинстві і має безпосередній вплив на взаємини людини з іншими та світом протягом усього життя [3]. Спираючись на сучасні теоретичні трактування, прив'язаність можна позначити як пошук та встановлення емоційної близькості з іншою людиною, необхідною для адаптації та виживання, що надає дитині надійну безпеку та емоційну підтримку.

Дошкільне дитинство охоплює значну частину життя дитини. Цей вік-пряме продовження раннього віку у сфері загальної сензитивності, що здійснюється нестримним онтогенетичним потенціалом до розвитку. В даний період умови життя активно розширюються: межі сім'ї розширюються до меж вулиці, міста та країни. Дитина відчуває велике бажання увійти в доросле життя, а також брати в ньому активну участь, що поки що їй недоступно. Дитина прагне самостійності. Ця суперечність породжує рольову гру-самостійну діяльність дітей, що моделюють життя дорослих.

Якісні зміни розвитку особистості дошкільника:

- усвідомлення дитиною свого місця у світі, розуміння навколишнього середовища породжує нові мотиви поведінки, під впливом яких вона здійснює свої вчинки;
- дієвість мотивів забезпечують розвиток почуттів і волі, стійкість поведінки, її незалежність від зовнішніх обставин.

Особливість соціальної ситуації розвитку дошкільника полягає у її відкритості, динамічності та певною мірою незавершеності. Тому з педагогічної позиції важливо не лише розкрити зміст соціальної ситуації розвитку, а й у її контексті забезпечити поле

особистісних змін дитини за рахунок вирішення актуальних життєвих завдань шляхом підсилення та стимулювання дитячого розвитку [4].

Дитячу самостійність найчастіше розуміють як здатність дитини діяти без допомоги дорослого. Дитина стає самостійною, освоївши певний зміст, засоби та способи дії. Ініціатива дітей спрямовується на те, щоб діяти по-своєму, тобто всупереч вимогам дорослих. Діти вже вміють спрямовувати свою ініціативу на те, щоб краще та швидше виконувати доручену ним чи задуману ними справу відповідно до вимог старших.

Самостійність у загальноприйнятому значенні-це незалежність, здатність і прагнення людини вчиняти дії чи вчинки без допомоги інших. Самостійність-це позитивна духовно-моральна якість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, саморегуляції, почутті особистої відповідальності за себе і свою діяльність, умінні ставити певні цілі і досягати їх власними силами [5; 6].

В основі проведеного нами дослідження були покладені наступні методологічні положення:

1. Батьківська прихильність являє собою певний тип емоційного ставлення матері (батька) до дитини, яке проявляється в певних моделях поведінки матері (батька) по відношенню до дитини та в певних моделях їхньої взаємодії.

2. Батьківська прихильність до дитини є основою для цілісного розвитку особистості дошкільника, її окремих індивідуально-психологічних властивостей, умінь та навичок, в тому числі і самостійності.

3. Самостійність дошкільника являє собою особистісну властивість дитини, яка проявляється в її здатності та умінні задумувати, організовувати та здійснювати ігрову, творчу та трудову діяльність без допомоги дорослого або при його мінімальній участі.

В ході діагностики були опитані 40 дітей та 40 матерів, які мають дітей дошкільного віку (5-6 років).

Для виявлення впливу типів батьківської прихильності на успішність формування у дошкільника самостійності ми використали такі методики: Анкета-опитувальник «Індивідуальний профіль самостійності дитини» О. М. Атарової; Тест-опитувальник батьківського ставлення (А. Я. Варга, В. В. Столін); Тест-опитувальник механізмів психологічного захисту (Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х. Конте); Методика дослідження батьківських установок та реакцій (PARY).

Емпіричне дослідження показало, що:

1. У більшості дітей дошкільного віку компоненти самостійної діяльності сформовані переважно на середньому та низькому рівнях. У значній частині дітей (13 осіб) переважає низький загальний рівень самостійної діяльності. Дослідження виявило такі проблеми: відсутність у дітей інтересу, прагнення робити щось самостійно, нездатність зайняти себе навіть на 10-15 хвилин без участі дорослого, нездатність визначити правильний спосіб дій, критично проаналізувати отримані результати, часті звернення за допомогою до дорослого.

2. В більшості матерів переважають ненадійні типи прихильності до дітей. Встановлено, що домінуючими типами ставлення є: надмірна концентрація на дитині, авторитарність та інфантилізація.

3. Встановлено, що між типом прихильності матерів до своїх дітей та їхньою самостійністю існують два типи взаємозв'язку: прямий та зворотній. Прямий взаємозв'язок розкриває позитивну тенденцію, кореляцію надійної батьківської

прихильності та високих показників дитячої самостійності; зворотній-негативну тенденцію та зв'язок ненадійної прихильності і недостатнього рівня розвитку навичок самостійності дошкільників.

4. Встановлено, що оптимальний емоційний контакт матері з дитиною позитивно корелює ($r = 0.34$) з високим емоційно-мотиваційним компонентом самостійності дитини. Чим більше матір вибудовує зі своєю дитиною оптимальний емоційний тип відносин, тим частіше її дитина буде проявляти самостійність у виборі діяльності за власними інтересами.

5. Чим більше матір демонструє прийняття дитини, чим частіше вона відчуває та демонструє по відношенню до неї позитивні емоції, тим більш самостійною у своїй діяльності та інтересах стає дитина ($r = 0.39$).

6. Зворотній пропорційний зв'язок встановлений між емоційно-мотиваційним компонентом самостійності та надмірною емоційною дистанцією з дитиною ($r=-0.32$).

7. Також, зворотній пропорційний зв'язок встановлений між поведінковим компонентом самостійності та надмірною концентрацією на дитині ($r=-0.39$). Чим частіше матір концентрується на дитині, проявляє ознаки гіперопіки, намагається вирішити усі проблеми за дитину та виконати за нею її діяльність, тим частіше такі діти стають неспроможними взагалі знайти будь-який спосіб виконання діяльності.

8. Наявний зворотній пропорційний зв'язок між відкиданням дитини та емоційно-мотиваційним компонентом самостійності ($r=-0.44$). Чим частіше матір тримає дитину на відстані від себе, не проявляє до неї теплих емоцій та почуттів і не стимулює те ж саме зі сторони дитини, тим частіше такі діти не будуть мати власних інтересів.

9. Наявний зворотній пропорційний зв'язок між авторитарністю та автономністю дитини ($r=-0.57$). Чим більше авторитарною є матір по відношенню до дитини, тим менш автономною вона стає у своїй самостійності.

Список використаних джерел

1. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник. К. : Либідь, 2005. 400 с.
2. Барбух Ю. В., Сингаївська І. В. Психологічні особливості стосунків батьків з дітьми старшого дошкільного віку. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: Міжнародна конференція (21-22 листопада 2019 року, м. Київ). К.: Університет «КРОК», 2019. Ч. 2. С. 412–414.
3. Боулби Дж. Привязанність. М.: Гардарики, 2003. 477 с.
4. Боришевський М. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості. Початкова школа. 2017. № 4. С. 4–9.
5. Акименко Ю. Ф. Психологічна корекція ставлення батьків до дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис...канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2003. 20 с.
6. Сингаївська І. В., Хохліна І. В. Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). К.: Університет «КРОК», 2020. С. 90–92.

Асертивність, як умова успішності професійної діяльності психолога-консультанта

Хрущова Г. О.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: khrushchovaho@krok.edu.ua*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072*

Професія «психолог-консультант» стає все більш популярною в нашій країні, що вимагає вдосконалення теоретичного і методичного її забезпечення. Таким чином, підготовка фахівців у сфері психологічного консультування має спиратись на визначення вимог до особистості професійного консультанта. Особистісні якості психолога-консультанта у його професійній діяльності відіграють одну із найважливіших ролей, що напряму впливають на результат кожної взаємодії із клієнтами. Особливу увагу серед досліджень психологи зосереджують на вивчення асертивності, як професійної якості психолога, проте, до сьогодні існують спірні думки, щодо даного поняття.

Дослідники (А. Крупеніна, О Мінулліна, М. Солобутіна, Р. Мей, Р. Нельсон-Джоунс, К. Роджерс, І. Тригуб та багато інших) досить давно і глибоко вивчають особливості особистості ефективних консультантів. Вони показали у своїх дослідженнях, що головні відмінності ефективних та неефективних консультантів лежать у сфері їх особистісних якостей та переконань. Виявилось, що ефективність консультантів ніяк не пов'язана з теоріями і методами, які вони використовують. Дослідження умов, необхідних для ефективного консультування, показало, що успішні консультанти мають певні основоположні особистісні особливості [5].

До них насамперед слід віднести здатність до емпатії, щирість, позитивне ставлення та конкретність. Крім того, Асоціація консультантів (США) додає до них ще шість базових якостей, необхідних психологу-консультанту: довіра до кожної особи, дотримання загальнолюдських цінностей, пильна увага до світу, відкритість, розуміння себе та професійна відповідальність (С. Гледдінг) [9].

І. Ялом, який одним з перших описав особистість консультанта, у дослідженнях виявив, що ефективний консультант сприймає інших як здатних вирішувати власні проблеми та керувати своїм життям, тобто віддає відповідальність за процес життя самій людині. Ефективні консультанти часто сприймають людей як таких, що заслуговують на довіру, дружніх і значущих, які мають необхідний потенціал для вирішення життєвих проблем. Вони скоріше відкриті, ніж закриті [10].

У цьому контексті важливим нам здається звернення до такої особистісної якості, як асертивність. На думку Є. Кудіна та Є. Тимченко зазначають, що асертивність є важливим компонентом соціальної компетентності, яка необхідна психологу для налагодження взаємодії між клієнтами, організаційної роботи, вміння слухати та доступно передавати інформацію, аргументувати та переконувати, доводити власну думку з повагою до інших [5].

В. В. Корнещук, А. О. Кабешева описують, що асертивність пов'язана із природністю

людини її незалежність від зовнішніх впливів і оцінок, здатність самостійно регулювати власну поведінку й відповідати за неї. Автори зазначають, що особистість із високим рівнем асертивності володіють впевненістю у собі й позитивною настановою, їм характерні самоповага й повага до інших особистостей, уміння конструктивно поводитись, тактовно наполягати на власній позиції, реалізовувати зворотній зв'язок і разом із тим діяти переконливо для поставлених цілей [3].

В дослідженнях Л. М. Марчук зазначається, що особистісна якість асертивність у психологів успішно впливає на їх професійну діяльність, оскільки вона характеризується, як самостверджуюча активність, що виражається передусім, в самостійності, незалежності від інших, в умінні відстоювати свої права та думки при самоповазі й повазі до інших особистостей. Однією із важливих ознак є уміння вибудовувати здорові психологічні відносини із оточуючими [6].

Асертивність особистості психолога розуміється як системна різнорівнева її властивість, яка виявляється у високому ступені прийняття себе та інших, спонтанності та безпосередності поведінки, позитивній самооцінці та оцінці інших людей, прийнятті на себе відповідальності, вірі у власний авторитет, здатності до налагодження тісних і глибоких міжособистісних стосунків тощо. На думку Т. Ю. Ульянової, психологи, що мають високий рівень асертивності з легкістю налагоджують контакт із своїми клієнтами.

Асертивні якості психолога слід віднести саме до таких здібностей, що покращують відсоток успішності психолога в його діяльності. Вони допомагають психологу краще розуміти інших, та якісніше формулювати власні думки, таким чином, щоб безболісно доводити думку клієнтам вміти користуватися техніками переконання.

Висновок. Особистість психолога-консультанта на пряму впливає на якість їх професійної діяльності Проаналізувавши наукову літературу ми визначили, що професія психолога передбачає широкого спектру професійних та особистісних якостей та постійного розвитку особистості. Широкого значення набуває вміння психолога на високому ступені сприймати себе та інших, вміти брати на себе відповідальність, вірити у власний авторитет, тобто особистість має бути асертивною. Асертивна поведінка базується на конструктивних компонентах асертивної поведінки особистості, правильних копінг-стратегіях взаємодії із іншими особистостями та середнім рівнем агресивності, як прояву здатності наполягати на власних думках. Таким чином, рівень асертивності є важливим компонентом в роботі психологічних працівників, її недостатність загрожує неякісному виконанню їх професійних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Винер Дж., Майзен Р., Дакхем Дж. *Супервизія супервизора: практика в пошуку теорії*. Москва: «Когито-Центр», 2006. 352 с.
2. Зімборовська М. С. Використання психологічних технік та специфіка надання психологічної допомоги в рамках психологічного консультування. *Актуальні напрями психопрофілактичних заходів у закладах вищої освіти. Матеріали I Всеукраїнського круглого столу (ДДУВС, 18.05.2018)*. С. 42-48.
3. Корнещук В. В., Кабешева А. О. *Тренінг у системі професійної підготовки менеджерів освіти*. 2012. С.1-4. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14421/1/Kornechuk.pdf>
4. Кудіна Є., Тимченко Є. *Асертивність як компонент соціальної компетентності*. Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції для студентів і молодих учених (Суми, 25-26 квітня 2019) Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 299 с.

5. Марчук Л. М. Соціально-психологічні чинники формування асертивної поведінки студентів-психологів. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. Том 22. Вип. 2 (44). 2017. С.110-120
6. Осадько О. Технології психологічного консультування..Київ: «Редакція загальнопедагогічних газет», 2005. 128 с.
7. Роджерс К. Искусство консультирования и терапии. Пер. с англ.. Москва: «Апрель Пресс», «Эксмо», 2002. 976 с.
8. Шолох О. А. Формування особистісної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/.pdf>

Соціально-психологічний супровід віл-інфікованої особистості

Сак А. В.

*магістрант ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SakAV@krok.edu.ua*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, доцент, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Статистика свідчить нажаль про стійкі тенденції щодо зниження загального рівня здоров'я населення в Україні, що обумовлено як конкретними особистісними та/або соціальними причинами так і кризовими економічними явищами, що характеризуються соціальною нестабільністю та зниженням матеріального добробуту [1].

Особливе занепокоєння спричиняють соціально обумовлені хвороби, серед яких за швидкістю розповсюдження та подальшого впливу пріоритетне місце належить ВІЛ-інфекції.

Епідемічна ситуація сьогодення характерна високим рівнем поширення ВІЛ-інфекції серед різних груп населення, насамперед тих які належать до групи підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, але ж інфекція наразі давно вийшла за межі названих вище груп. Зі зміною основного шляху передачі ВІЛ на статевий, інфекція найбільше поширюється серед осіб працездатного віку. Епідемія ВІЛ-інфекції є одним з най значущіших чинників негативного фізичного та соціально-психологічного впливу на працездатне населення України та призводить до відчутних негативних соціально-економічних наслідків[3].

Епідемія ВІЛ-інфекції знижує ймовірність досягнення високих життєвих стандартів, прийнятних для більшості населення. Вона не лише створює передумови щодо формування соціальної нерівності, а й може стати додатковим чинником поглиблення соціального розшарування населення в цілому [2].

Через двадцять п'ять років після початку епідемії, революційне вдосконалення лікування ВІЛ/СНІДу перетворило колись небезпечну невиліковну хворобу в хронічну хворобу, якою можна керувати. Ця тенденція спостерігається в усіх країнах, де доступне лікування. Досягнення медицини не тільки продовжили життя ВІЛ-інфікованих, але й спричинили кардинальні зміни в характері проблем серед пацієнтів та їхніх близьких [4]. ВІЛ-інфекція часто асоціюється з низкою психосоціальних наслідків, які потребують супроводу на всіх стадіях інфекції. Тому соціально-психологічна підтримка має вирішальне значення для допомоги особам, парам і сім'ям, які постраждали від ВІЛ, впоратися зі своїми емоціями та психосоціальними потребами[5].

Швидко зростаюча частина літніх людей, які живуть з ВІЛ, стикається з унікальним набором психосоціальних проблем, які можуть відрізнятися від проблем молодшої когорти ВІЛ-інфікованих.

Дослідження показують, що більшість психосоціальних заходів мали незначний або помірний вплив на покращення психосоціального самопочуття літніх людей, які живуть з ВІЛ. Результати підтверджують необхідність клінічних, суспільних і домашніх втручань, щоб гарантувати, що люди можуть досягти вищої якості життя, старіючи з ВІЛ [6].

Багато людей, які живуть з ВІЛ, зазнали певного типу травматичних подій протягом свого життя і можуть мати симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Значна кількість цих осіб також, ймовірно, мають ознаки супутніх розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин (SUD). Є підстави вважати, що супроводжуючі ВІЛ і посттравматичний стрес, може передбачати погіршення стану здоров'я. Існує кілька шляхів, за допомогою яких ПТСР може негативно вплинути на здоров'я людей, які живуть з ВІЛ, включаючи формування негативної поведінки щодо здоров'я, низький рівень прихильності до антиретровірусних препаратів та/або прямий, шкідливий вплив на імунну функцію. Психологічні втручання необхідні для лікування посттравматичного стресового розладу у ВІЛ-позитивних осіб, щоб зменшити негативний вплив цих умов на стан здоров'я [7].

Кореляції між депресією, самотністю, здоров'ям та стигмою, пов'язаною з ВІЛ/СНІДом, були вивчені, але існує мало оцінок цих зв'язків серед ВІЛ-позитивних дорослих у віці старше 50 років. Депресія була значною мірою пов'язана зі збільшенням стигми, пов'язаною з ВІЛ, самотністю, зниженням когнітивних функцій, зниження рівня енергії, тощо. Ці дані підкреслюють необхідність для постачальників послуг та дослідників заявляти про більш агресивні та інноваційні зусилля для вирішення як психосоціальних, так і фізичних проблем зі здоров'ям, які характеризують «дорослішанням та старінням» епідемії ВІЛ. Дані свідчать про те, що зосередження зусиль на зменшенні стигми та самотності, пов'язаних з ВІЛ, може мати тривалий вплив на зменшення симптомів серйозної депресії та покращення відчуття й уявлення про власне здоров'я [8].

Замість того, щоб зосереджуватися виключно на емоційній та психологічній підтримці, майбутні заходи психосоціальної підтримки для пацієнтів мають також стосуватися поведінки та розуміння щодо здоров'я (наприклад, мотивації дотримання режиму лікування). Дослідники також виявили, що заходи психосоціальної підтримки (наприклад, групи самопомоги та спілкування «рівний-рівному») можуть покращити не тільки якість життя пацієнтів, але й виживання пацієнтів.

Наявність достатньо прийнятної соціально-психологічної підтримки, була пов'язана з кращими результатами лікування, тоді як пацієнти, які не мали адекватної системи підтримки, мали гірші результати, включаючи більше число госпіталізацій, смертність та медичні витрати [9].

Аналіз наукових досліджень у сфері ВІЛ-інфекції, дає змогу зробити висновок, що ефективність своєчасної та довічної доступності професійних послуг соціально-психологічного супроводу, як основного чинника щодо досягнення прийнятного рівня якості життя ВІЛ-інфікованими особистостями, не була предметом окремого наукового дослідження в Україні.

Список використаних джерел

1. ДУ «Центр громадського здоров'я України» <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilsnid/statistika-z-vilsnidu>
2. Линник С. О. Пріоритети державної політики у сфері охорони здоров'я України щодо реалізації міжнародних стратегій у сфері боротьби з ВІЛ/СНІД. Держава та регіони. Сер.: Державне управління. 2013. № 1. С. 173-178. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2013_1_34.
3. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 років. URL:<http://healthsag.org.ua/strategiya/>.
4. Нільссон Шоннесон Л. Психологічні та екзистенційні проблеми та якість життя людей, які живуть

- з ВІЛ-інфекцією. «Догляд при СНІД» 2002;14:399-404. <https://doi.org/10.1080/09540120220123784>
5. Ді Маттео MR. Соціальна підтримка та прихильність пацієнтів до лікування: мета-аналіз. Психолог здоров'я. 2004; 23 (2):207–18. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.23.2.207>
6. Систематичний огляд психосоціальних заходів для літніх людей, які живуть з ВІЛ («Догляд при СНІД», грудень 2020 р.) https://www.researchgate.net/publication/347584823_A_systematic_review_of_psychosocial_interventions_for_older_adults_living_with_HIV
7. Brief, DJ, Bollinger, AR, Vielhauer, MJ, BergerGreenstein, JA, Morgan, EE, Brady, SM, Buononno, LM, & Keane, TM (2004 рік). Розуміння взаємозв'язку ВІЛ, травми, посттравматичного стресового розладу та вживання психоактивних речовин та їх наслідки для здоров'я. «Догляд при СНІД», 16(S1), S97-S120. <https://doi.org/10.1080/09540120412301315259>
8. Гров К., Голуб С. А., Парсонс Дж. Т., Бреннан М., Карпьяк, SE (2010 рік). Самотність і стигма, пов'язана з ВІЛ, пояснюють депресію серед літніх ВІЛ-позитивних дорослих. «Догляд при СНІД», 22(5), 630–639. <https://doi.org/10.1080/09540120903280901>
9. Вплив заходів психосоціальної підтримки на виживання в стаціонарних та амбулаторних медичних закладах: мета-аналіз 106 рандомізованих контрольованих досліджень. Тімоті Б. Сміт, Коннор Воркмен, Калєб Ендрюс, Бонні Бартон, Метью Кук, Райан Лейтон, Олександра Моррі, Девін Петерсен, Джуліанна Холт-Лунстад. Опубліковано: 18 травня 2021 року. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1003595>

Чинники виникнення стресу в професійній діяльності психолога

Швець О. М.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShvetsOM@krok.edu.ua*

Гончарова Г. О.

*к. психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: GoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Сьогодні проблема психологічного стресу у професійній діяльності набуває все більшої наукової та практичної актуальності у зв'язку з безперервним зростанням соціальної, економічної, екологічної, особистісної екстремальності нашого життя, а також суттєвою зміною змісту й умов праці представників багатьох професій. Тим паче, через нові виклики українських реалій, підвищилася необхідність у професійно підготовлених, стресостійких психологах, здатних працювати з особами, які мають багато страхів, тривог, зокрема з тими, хто перебуває, чи повернувся із зони проведення бойових дій, окупованих територій. Зазначені факти пояснюють тенденцію до актуалізації дослідження чинників виникнення стресу в професійній діяльності психолога та подальшого пошуку ефективних шляхів його попередження й подолання.

Стрес (від англ. stress-тиск; напруга)-загальна реакція людського організму на фізичний або психологічний вплив, що веде до дисфункцій, а також відповідний стан нервової системи людини. Першим науковцем, хто почав досліджувати проблему стресу, був видатний канадський патолог і ендокринолог Г. Сельє. На думку Г. Сельє, «...стрес є неспецифічна відповідь організму на будь-які вимоги, які йому висуваються [1].

Стрес, викликаний професійною діяльністю, може спричинити професійну деформацію особистості, підвищити конфліктність у колективі, знизити ефективність праці, негативно позначитися на фізичному і психічному здоров'ї працівників та їх близьких [4].

Ступінь вразливості людини до стресу, зокрема професійного, визначається рівнем стресостійкості, яка виступає важливою характеристикою особистості, що передбачає здатність індивіда до саморегуляції, управління своїми психічними станами, здатність уникати або боротися зі щоденними труднощами у різних сферах життєдіяльності, не відчуючи при цьому негативного впливу дистресу [2].

Психологи, як і інші фахівці, що працюють у сфері професій типу «людина-людина», особливо гостро відчують на собі негативний вплив професійного стресу, зумовленого сукупністю чинників. Теоретичне дослідження таких чинників дозволяє нам поділити їх на три групи: загальні-впливають на працівників будь-якої сфери; типологічні-характерні для більшості представників професій типу «людина-людина»; специфічні-обумовлені специфікою професійної діяльності психолога.

Із загальних чинників професійного стресу, впливу яких зазнають і психологи, можна зазначити наступні: інтенсивність праці, наявність часових обмежень, необхідність брати на себе відповідальність за власні рішення, складнощі з пристосуванням до робочого середовища, корпоративної культури організації, можливі конфлікти з колегами та керівництвом, непорозуміння з клієнтами.

Так, для психологів-початківців вагомими чинниками стресу можуть бути необхідність пристосування до першого робочого місця, функціональних обов'язків, умов праці, брак досвіду та впевненості в собі. Адже, коли фахівець потрапляє в кризові ситуації в процесі професійної діяльності, він повинен уточнювати, коректувати процес фахової самореалізації, звертаючись до власного життєвого і професійного досвіду. Якщо такого досвіду ще бракує, людина може відчувати сильний стрес. В такому випадку корисною для фахівця-початківця може стати супервізія. В рамках супервізії психолог може отримати зворотній зв'язок від більш досвідчених колег, переконатися у вірності власних висновків і рішень або, навпаки, отримати допомогу з вибором вектору розвитку професійної компетентності. Слід зауважити, що й досвідченим психологам необхідно постійно працювати над розвитком власної професійної компетентності, бо саме вона великою мірою сприяє успішній професійній реалізації психолога, даючи можливість фахівцеві не просто адаптуватися до професії, а адаптувати професію до себе [3].

До типологічних чинників професійного стресу психолога, можна віднести загальні характеристики діяльності в системі «людина-людина». Кожного дня психолог, як й інші представники професій цього типу, мусить контактувати з великою кількістю людей, різного віку, статі тощо, які звертаються до нього зі своїми проблемами та хвилюваннями, можуть бути налаштовані агресивно, або очікувати від психолога миттєвого вирішення всіх їх життєвих труднощів за допомогою “чарівної поради”. Через такий, часом негативний, окрас професійної комунікації, фахівець-психолог мусить постійно відновлювати свій внутрішній баланс для того щоб зберігати власний позитивний настрій і не втрачати працездатність. До того ж, сам факт інтенсивної комунікації протягом робочого часу призводить до емоційної перевтоми.

Серед специфічних, зумовлених змістом діяльності, чинників стресового впливу в діяльності психолога можна виділити його засоби праці-фахівець працює, використовуючи власні особистісні ресурси як «робочий інструмент», ділиться ними з клієнтами. Постійна емоційна залученість також здатна із часом привести до психологічної перевтоми, а в найскладніших випадках і до професійного вигорання. Саме тому психологу необхідно постійно фокусуватися на поновленні власних емоційних ресурсів. Психолог повинен навчитися повноцінно, цілеспрямовано та розумно користуватися наявним у нього потенціалом, використовуючи його і на користь собі, і для підвищення якості власної професійної діяльності.

Висновок.

В процесі професійної діяльності неможливо уникнути всіх можливих чинників стресу. Але необхідно навчитися визначати їх щоби нівелювати здійснюваний ними негативний вплив на особистість фахівця та ефективність його професійної діяльності.

Чинники виникнення стресу в професійній діяльності психолога, обумовлені змістом такої діяльності, і поділяються на групи: загальні-впливають на працівників будь-якої сфери (необхідність адаптації до професійної діяльності, брак часу тощо); типологічні-характерні для більшості представників професій типу “людина-людина” (необхідність багато спілкуватися із великою кількістю людей, здійснювати та відчувати на собі взаємний психологічний вплив і т.д.); специфічні-обумовлені особливостями професійної діяльності психолога (зокрема, використання для роботи функціональних засобів праці, своєї особистості).

Ключові слова: стрес, професійний стрес, чинники стресу психолога, чинники професійного стресу.

Список використаних джерел

1. Сельє Г. Стресс без дистреса / Г. Сельє.-М. : Прогресс, 1982.-282 с.
2. Камінська О. Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів / О. Камінська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12.-2021.-Вип. 18.-С.
3. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія.-Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012.-200 с.

Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в органах державного управління в умовах воєнного стану

Сімоненко О. А.

аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: simonenko.elena.opu@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-8103-8999

З 24 лютого 2022 року в Україні триває повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією. Щодня, щохвилини Збройні сили України дають відсіч ворогу. В протистоянні ворогу об'єдналися всі верстви населення. Кожен українець боронить нашу свободу на своєму місці, вчителі навчають дітей в школах, а часом і в бомбосховищах, лікарі спасають поранених та приймають пологи під обстрілами, пекарі печуть хліб, щоби нагодувати, електрики відновлюють зруйновані станції, залізничники доставляють продукти харчування та ліки в гарячі точки та евакуюють людей.

Важливу роль в частині організації забезпечення життєдіяльності на територіях областей взяли на себе обласні військові адміністрації, ключовими завданнями яких, на період воєнного стану є:

- забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;
- забезпечення соціально-економічного розвитку відповідних територій, соціального захисту, зайнятості населення, праці та заробітної плати;
- забезпечення бюджету, фінансів та обліку, управління майном, приватизації, сприяння розвитку підприємництва та здійснення державної регуляторної політики;
- забезпечення оборонної роботи та мобілізаційної підготовки.

Зрозумілим є той факт, що команди обласних військових адміністрацій формувались до початку війни і відбір кадрів не передбачав наявність у кандидатів навичок роботи в умовах воєнного стану. Однак слід зазначити, що аналізуючи плинність кадрів на керівних посадах обласних військових адміністрацій за 8 місяців війни практично всі з них продовжують працювати в надважких, в першу чергу психологічних умовах ризику та фізичного перевантаження.

За таких умов значущу роль у формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату органів управління відіграють індивідуально-особистісні характеристики керівників та співробітників військових адміністрацій, їх світосприйняття, ціннісні орієнтації, адаптаційні можливості до змін, поведінка, спосіб життя [1].

На думку С. Кличковського особистісні властивості людей зумовлюють характер міжособистісної взаємодії членів організації, яка відтворює систему виробничих відносин, відображає особливості корпоративної культури всередині службового об'єднання [2].

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленої Кабінетом Міністрів України, повноваження керівників органів державної влади та місцевого самоврядування розподілені за принципом субсидіарності, однак, в умовах війни, на керівників військових адміністрацій щодня лягає безліч обов'язків, пов'язаних із виконанням завдань в умовах підвищеного ризику для їх особистого життя та життя їх підлеглих [3]. Фактично керівник військової адміністрації, щодня повинен допомагати своїм підлеглим перемагати почуття

невпевненості та вселяти їм відчуття безпеки, максимально інформувати їх про ворога та його тактику, формувати у них психологічну стійкість до неприємностей війни, вживати всіх заходів для попередження втоми, невідомості, неробства. До того ж, в даних умовах керівник має бути взірцем витримки при виконанні поставлених завдань.

За таких умов значущу роль у формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату органів управління відіграють індивідуально-особистісні характеристики керівництва та всіх членів команди, їх світосприйняття, ціннісні орієнтації, адаптаційні можливості до змін, поведінка, спосіб життя [4]. Особистісні властивості людей, що зумовлюють характер міжособистісної взаємодії членів організації, відображають особливості корпоративної культури всередині службового об'єднання, в т. ч. з урахуванням ставлення кожного з його членів до випробувань, пов'язаних із війною.

Ключова роль у розвитку корпоративної культури в установах належить керівництву, яке через виступи перед співробітниками, виклад власних поглядів до стратегій вирішення проблем, визначення корпоративної філософії, кодексів поведінки, визнання заслуг співробітників розвиває культуру взаємовідносин усередині організації, впливає на задоволеність членів колективу співпрацею, взаєморозуміння, згуртованість колективу, продуктивність праці.

Таким чином, значущим для розвитку соціально-психологічного клімату в органах управління у процесі реалізації функцій в період воєнного стану стають чинники мезорівня (корпоративна культура, взаємовідносини співробітників, стиль керівництва, система стимулювання, організаційно-управлінські умови праці).

Н. Щербак вважає, що корпоративну культуру проявлено в унікальній системі цінностей, переконань, що підтримуються всіма члена організації, яка обумовлена кінцевою метою діяльності органу управління, визначає поведінку, формальні, неформальні правила, норми діяльності, способи прийняття рішень співробітників, шляхи об'єднання колективу для досягнення спільних цілей. За допомогою корпоративної культури, на думку вченого, колектив органу управління здатний:

- забезпечити внутрішню цілісність команди, єдність співробітників;
- сформувати адаптаційні здібності органу управління до політичних, соціально-економічних умов, впливів зовнішнього середовища;
- розвинути мотивацію до саморозвитку, сприяти самореалізації кожного члена організації;
- створити дієздатні територіальні громади [5].

Серед основних принципів корпоративної культури Н. Щербак виокремлює:

- зміцнення корпоративного духу членів організації та відсутність бар'єрів у взаємовідносинах між керівництвом і підлеглими;
- заохочення прагнення службовців до самовдосконалення та дотримання членами організації норм ділової етики;
- підтримку позитивного іміджу установи, соціальну відповідальність тощо [5].

Розвиток окремих чинників соціально-психологічного клімату організації та удосконалення управлінської діяльності органів влади, в т.ч. через формування навичок роботи в умовах психологічних навантажень, що пов'язані із військовими діями на території України, є одним із надважливих завдань задля перемоги України у війні, розв'язаній рф.

Список використаних джерел

1. Базалійська Н. П. *Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі підприємства. Вісник Одеського національного університету. 2016. Т. 21, Вип. 2. С. 56–60.*
2. Кличковський С. О. *Соціально-психологічні особливості формування психологічного клімату на підприємстві у кризовий. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 2020. 19 с.*
3. *Про Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 року № 333. Офіц. вісн. України. 2014. № 30. С. 831.*
4. Сингаївська І. В. *Практичні рекомендації щодо профілактики конфліктів у колективі організації. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». 2015. С. 193–199.*
5. Щербак Н. В. *Сучасні тенденції та виклики щодо формування корпоративної культури в умовах реформування державного управління. Науковий вісник. 2014. Вип. 13.*

Ставлення студентів ЗВО України до навчання в умовах війни

Склярова Г. О.

*к. психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Війна в Україні змусила багатьох з нас переглянути свої плани на майбутнє, можливості, цінності та пріоритети. Для студентської молоді такі світоглядні перебудови не могли оминати й сфери здобуття професії у ЗВО України. Питання “Чи потрібне, важливе для мене зараз навчання?”, “Чи зможу я закінчити ВНЗ?”, “Чи правильно я обрав фах?”, постали тепер в іншому світлі, беззаперечно, вплинувши на зміну ставлень молоді до провідної діяльності студентського віку-професійного навчання.

Основу наукового розгляду ставлень, їх системи, процесу формування та зміни, заклали у своїх роботах В. М. Мясичев, О. Д. Алфьоров, Е. Берн, В. М. Бехтерев, І. С. Кон, О. Ф. Лазурський, Б. Ф. Ломов, С. Д. Максименко, А. Маслоу, В. С. Мерлін, К. Роджерса, С. Л. Рубінштейн, В. В. Столін, І. І. Чеснокова та інші [2, 130].

Ставлення особистості до оточуючих об'єктів соціальної дійсності, в значній мірі, зумовлюють її готовність мислити та діяти певним чином, і розглядаються тут як “структури досвіду, накопиченого в процесі міжособистісної взаємодії”, вони існують у певній системі, яка визначає “операційні та стильові характеристики поведінки, а також світогляд особистості” [1, 129].

Виходячи з того, що ставлення відображають минулий досвід особистості, під впливом нового отриманого досвіду, ставлення, що сформувалися раніше можуть зазнавати змін [2, 130]. Побутові умови та психічні стани, в яких зараз перебуває значна частина українських студентів, суттєво відрізняються від тих, які існували на момент обрання ними спеціальності, початку навчання (маються на увазі студенти, які вступили до ВНЗ України у вересні 2021 року та раніше). Дехто з молодих людей став до лав ЗСУ, хтось змушений був виїхати з України, залишився без підтримки рідних, на чийсь плечі лягла відповідальність за родину, молодших братів та сестер. Більшість зі студентів, які залишилися в Україні, мають не стабільне енергопостачання, доступ до інтернету та зв'язок, відчувають тривогу за своє життя. Описані обставини сьогодення українських студентів, уособлюючи новий для них життєвий досвід, викликають зміни ставлень студентів до навчання у ЗВО, які проявляються у відповідній поведінці студентів в сфері отримання професійної освіти: наприклад, частина студентів-відмінників не досягає попередніх успіхів у навчанні, а студенти, які проявляли себе як не дуже активні, навпаки, демонструють зацікавленість у відвідуванні пар та виконанні навчального плану.

Спираючись на досвід взаємодії із студентською молоддю під час проведення пар, можна виділити дві протилежні тенденції у змінах ставлень студентів до навчання.

Так, для однієї частини студентів, можливість та необхідність відвідувати пари має стабілізаційний, заспокоюючий ефект. Зустрічаючись із своїми одногрупниками та викладачами на лекційних, семінарських й практичних заняттях, студенти потрапляють у звичне для них середовище. Вимоги, що ставлять викладачі до навчальної діяльності, ними вже засвоєні, спілкування на парах відбувається рідною, державною, зрозумілою для всіх мовою, що підкреслює приналежність до єдиної професійної, національної

спільноти. Все це викликає у студентів відчуття стабільності хоча б у одній зі сфер свого життя. Хоч тут студенти можуть бути спокійними, бо знають “правила гри”, не мають потреби щось докорінно змінювати в організації своєї діяльності, активно пристосовуватися до багатьох змін. Особливо актуальним це є для тих студентів, які рятуючись від війни в Україні виїхали за кордон, і змушені адаптуватися до нового мовного й культурного середовища, або залишилися в Україні, але втратили своє звичне оточення, роботу (якщо суміщали її із навчанням), не мають змоги займатися улюбленою діяльністю (спорт, хобі).

Для іншої частини студентів-навпаки, навчання починає здаватися чимось не важливим, недоречним зараз, таким, що не вартує часу та зусиль, оскільки з'явилися нові більш актуальні цілі: захист держави, турбота про виживання й благополуччя.

Слід зауважити, що серед студентів із позитивним та відповідальним ставленням до навчання є й такі, для яких обов'язок виконання навчального плану значно підвищує рівень загальної тривожності: “Як я зможу прослухати лекційний матеріал, підготуватися до занять й заробити оцінки, якщо більшість часу не маю світла та інтернету?”. Такі запитання зараз часто постають у листуванні зі студентами або під час пар, консультацій. Не маючи змоги навчатися у призначений та зручний для цього час та спосіб, деякі зі студентів почувають себе безсилими якимось вплинути на процеси отримання, контролю й оцінювання знань, набуття необхідних навичок. Втомившись від негативних переживань, і бажаючи позбутися тривоги, хоча би з приводу успішності навчання, студенти можуть відчувати зменшення інтересу до цього виду діяльності.

З огляду на описане вище, у роботі зі студентами, з метою підтримки їх позитивного ставлення до навчання або його формування, педагогічним працівникам ЗВО варто взяти до уваги такі рекомендації:

1. Корисно показати студентам, що викладач не засуджує їх через хвилювання, складнощі у засвоєнні матеріалу через домінуючі психічні стани, пов'язані із війною, або технічні несправності. Важливо, аби студенти побачили, що викладач не є “роботом, запрограмованим тільки на роботу”, не вимагає результату понад усе (понад безпеку, технічні та інші можливості студента), наділений співчуттям та розумінням, сприймає студента як особистість, а не лише як об'єкт навчання й виховання. Це важливо, адже часто ставлення до викладача переноситься і на ставлення до предмета, який він веде, а отже й впливає на бажання відвідувати пари, проявляти ініціативу та творчість при виконанні завдань.

2. Деякі студенти змушені були евакуюватися без ноутбуків, іншої техніки, необхідної для виконання завдань, і не всі з них змогли придбати чи отримати таку техніку в тимчасове користування. Враховуючи це, доречним буде, для представлення матеріалу та контролю знань студентів, мати в арсеналі декілька альтернативних варіантів ознайомлення студентів із змістом лекційних занять та проведення перевірочних робіт. Так, виконати контрольну роботу, відповідаючи на питання онлайн форми, можна навіть зі смартфона. Така форма може містити завдання різного рівня складності:

- запитання, де з наведених відповідей лише одна є правильною;
- відкрите запитання, де з наведених відповідей правильними є декілька;
- відкрите запитання, де відповіддю буде одне-два слова;
- відкрите запитання, де треба надати розгорнуту відповідь.

Щодо лекційного матеріалу-окрім надиктовки та пояснення його під час пари, можна надавати студентам посилання на он-лайн підручник(и) із зазначенням переліку питань до заняття, та номерами відповідних сторінок у підручнику. Завантаження електронної книги вимагатиме меншої швидкості інтернету, ніж приєднання до пари через відеозв'язок. Це дозволить студентам отримати навчальний матеріал навіть якщо вони не змогли приєднатися до пари, наприклад, через відсутнє електропостачання.

Також можливе поєднання різних видів опитування під час семінарського заняття. Так, студенти, які не змогли відповісти усно, наприклад, через повітряну тривогу в їх регіоні під час пари, зможуть показати свої знання, відповівши на питання викладача письмово, після закінчення тривоги.

3. Як показала практика, дає позитивні результати й збільшення терміну на задачу студентами виконаних домашніх завдань. Це виправдана рекомендація, адже продиктована сучасними реаліями-стабілізаційні відключення світла, які місцями тривають по 5-8 годин, суттєво впливають на режим дня студента, його можливості вчасно виконати й подати роботи на перевірку. Надання додаткового часу, в даному випадку, знижує тривожність студента, укріплює віру у можливість контролювати успішність свого навчання, а відтак-сприяє позитивному ставленню до останнього.

Звісно, ці рекомендації мають братися до уваги з урахуванням специфіки дисципліни, та припустимих й доцільних в кожному конкретному випадку засобів та способів подання навчального матеріалу і проведення поточного контролю знань студентів.

Ключові слова: ставлення особистості, зміна ставлень, ставлення до навчання, навчання у ЗВО України, навчання в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Кузнєцов М. А., Макаренко П. В., Ларіонов С. О. Емпіричні методи дослідження системи ставлень особистості. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Психологія. 2015. Вип. 51. С. 128–140.
2. Г. О. Гончарова, С. О. Ларіонов, «Система ставлень особистості: теоретичні аспекти дослідження», Право і безпека, №1 (64). 2017.с.130– 134.

Теоретико-методологічний аналіз проблем посттравматичного стресового розладу

Соколовська Л. І.

*магістрантка кафедри психології ННІПС,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SokolovskaLI@krok.edu.ua*

Мельник А. П.

*доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melnikap@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1248-217X*

Тема посттравматичного стресового розладу сьогодні є актуальною проблемою, як у клінічному так і у соціальному аспектах.

Посттравматичний стресовий розлад-психічний розлад, різновид неврозу, який виникає в результаті переживання однієї чи кількох психотравмуючих подій таких як, наприклад, військові дії, катастрофи, стихійні лиха, насильство, теракти, важка фізична травма, загроза смерті чи перебування свідком або заподіювачем чужої смерті.

За статистикою 8% чоловіків та 20% жінок, що пережили травматичні події мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Симптоми ПТСР можуть з'явитися раптово, поступово або нагадувати про себе час від часу.

За міжнародною класифікацією хвороб (МКХ-10) Симптоми посттравматичного стресового розладу наступні:

- хворий має пережити дію стресової події або ситуації;
- пере проживання, повторювані болючі спогади;
- провали у пам'яті в рамках травмуючої події;
- гіперактивність та надмірна пильність;
- деперсоналізація чи дереалізація;
- погіршення пам'яті, зниження уваги;
- психопатологічні переживання нових стресів [1].

Із часом ПТСР мають тенденцію посилюватись. ПТСР діагностують, якщо сила симптомів наростає, їхня тривалість перевищує місяць від травматичної події, а інтенсивність симптомів заважає нормальному функціонуванню людини.

Особистість із ПТСР уникає згадок про травму, не бажає про неї говорити, їй притаманна емоційна порожнеча. При ПТСР можливі панічні атаки, також тривожність може мати фізичне відображення: закрепи, нетравлення, тахікардія чи гіпертонус м'язів. Можуть виникати суїцидальні думки.

Ще один з проявів ПТСР-почуття провини через те, що вижив у випробуваннях, у яких інші загинули.

Отже, ПТСР-це відтермінована, довготривала або подовжена у часі реакція на виключно сильну травматичну подію, що загрожує психологічній та фізичній цілісності людини. Ймовірність розвитку симптому більша при тривалій психічній травмі.

У МКХ-11 уперше з'являється такий термін як комплексне ПТСР (кПТСР). При кПТСР люди мають симптоми, що відповідають вимогам до ПТСР+додаткові елементи, як от стійкі та поширені труднощі в регулюванні емоцій, негативні переконання щодо

себе й міжособистісної діяльності (зловживання алкоголем, наркотиками, суїцидальні думки або дії).

У світовій психологічній практиці, для діагностики ПТСР використовується комплекс психометричних та клініко-психологічних методик. Базовим клініко-психологічним методом є діагностична шкала (CAPS-Clinical-administered PTSD Scale) та структуроване клінічно діагностичне інтерв'ю (SCID-Structured Clinical Interview for DSM)[3], опитувальник щодо симптомів ПТСР (PTSD Checklist), PCL-5, Міссісіпська шкала ПТСР тощо.

Як зазначає А. В. Гайдабрус, психодіагностика посттравматичних розладів дуже специфічна. На першому етапі потрібно встановити сам фактор переживання травматичної події і на цьому ж етапі відбувається актуалізація індивідуального травматичного досвіду. Для людей, що пережили травматичні події нині виділяють декілька типів чинників:

Тип1-короткострокова, несподівана травматична подія (ДТП, сексуальне насильство, вибух снаряду).

Тип2-постійний і повторюваний вплив травматичного стресора-серійна травматизація або пролонгована травматична подія (бойові дії, катування, повторюване сексуальне насильство).

Основним методом допомоги під час виявлення симптомів ПТСР є проведення психотерапії.

Психотерапія має такі методики: психотерапія першого вибору- травмофокусована когнітивно-поведінкова терапія; специфічна біхевіоральна психотерапія; когнітивно-реконструктивна тривала терапія впливу; розповідна експозиційна терапія, коротка електрична психотерапія; психотерапія другого вибору-тренінг імунізації проти стресу D Meichebaum, пацієнт центрована психотерапія С. R. Rogers, міжособистісна психотерапія G. Klerman [4].

Висновки: Запорукою ефективного лікування ПТСР є раннє звернення постраждалого про медичну допомогу. Це дає змогу вчасно запобігти розвитку супутніх патологій і позбутися симптомів захворювання на ранніх стадіях. Також з огляду на ситуацію, яка склалася в нашій країні на сьогоднішній день, є вкрай важливим інформування населення про проблему ПТСР та методи її лікування. А що до нас, то маємо велику відповідальність за розробку нових методик роботи з людьми, що мають ПТСР.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад, травма, війна, життя, психіка, стрес, реакція, трагедія.

Список використаних джерел

1. Черниш М. Д. Посттравматичний стресовий розлад. Реферат. Матеріали 3-ї Міжнар. Наук.-практ. конф (м.Одеса,2022р) Національний університет «Одеська юридична академія»2022. с.265-268.
2. Ковальчук З. Я. Повстин О. В. Теорія контрольності та актуальності проблеми сучасної психології м. Львів, 20, 2020. с.129-134.
3. Макарова О. П. Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів м. Київ, 2021. с.202-206.
4. Каразіна В. Н. Гайдабрус А. В. Посттравматичний стресовий розлад: визначення, ризику, алгоритм надання первинної допомоги. Стаття на спеціалізованому медичному порталі Health-ua.com,2022.

Музикотерапія як засіб корекції агресивної поведінки у дітей шкільного віку

Соловяненко Т. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SolovianenkoTV@krok.edu.ua*

Склярова Г. О.

*к. психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Прояви дитячої агресії турбують як батьків, так і педагогів, оскільки агресивна поведінка дітей, представляє серйозну суспільну, психолого-педагогічну проблему. Причинами агресивної поведінки дитини шкільного віку можуть бути складнощі у освоєнні шкільної програми, вибудовуванні стосунків з іншими людьми, негативне ставлення до самого себе. Пов'язані із описаними причинами переживання можуть виражатися у відповідних поведінкових проявах: надмірному збудженні, дратівливості, впертості, завданні шкоди іншим та/або собі. Явно виражена агресія у дитячому віці позначається на здоров'ї, провокуючи розвиток складно контрольованого збудженого стану. Крім цього, агресивність, набуваючи стабільності в особистісній характеристиці, негативно впливає на процеси формування психіки дитини та її адаптацію в суспільстві. Отже, питання напрацювання засобів корекції агресивної поведінки у дітей має велику практичну цінність.

Важливе значення у корекції агресивної поведінки молодших школярів приділяється музикотерапії. На сьогоднішній день лікувальний вплив музики широко застосовується у США, де налічується понад 5000 музичних фахівців, які застосовують музикотерапію у клініках, реабілітаційних центрах, дитячих будинках та школах. В Америці 70 навчальних закладів готують працівників, що спеціалізуються у галузі музичної терапії. У світі сотні університетів і коледжів пропонують вивчення курсів музичної психології і терапії. На терапевтичні можливості музики звернули увагу й у мистецьких ВНЗ України. Першими це зробили професор Галина Побережна (Київ) і професор Любов Кияновська (Львів) [1]. Отже, зараз, музична терапія є цікавим і перспективним лікувальним напрямком, який застосовується в багатьох країнах світу.

Що ж таке музикотерапія? З точки зору практичної психології, музикотерапія-це спеціально організовані корекційні заняття, де в якості головного методу терапії використовуються музичні інструменти, аудіозаписи, спів. Наше тіло підлаштовується під навколишнє середовище, і реагує на звуки напругою або розслабленням, що призводить до зміни емоційного стану.

Під час прослуховування музики, на фізичному рівні, відбуваються об'єктивні зміни в організмі, оскільки музика є мистецтвом звуків, а звук-це вібрація, яка пронизує кожен клітинний нашого тіла. Останні дослідження довели, що клітини людського організму також перебувають у постійному коливальному русі. Стреси, неврози здатні розбалансувати його: функції органів порушуються й починають працювати в іншому ритмі. Однак правильно підібрана музика здатна відновити здоровий ритмічний режим, адже ритм є однією з основних характеристик музики [2]. Музика вчить дітей відчувати ритми життя, гармонізує їх індивідуальні біоритми, дає можливість залишити межі

особистих проблем, забезпечує можливість дозувати психофізичне навантаження.

За допомогою музикотерапії здійснюється вплив на психіку дітей у двох напрямках: психосоматичний, в ході якого відбувається лікувальна дія музики на стан організму; психотерапевтичний, під час якого виправляються порушення у особистісному розвитку, психоемоційному стані. Катарсичний (очищаючий, вивільнюючий) вплив музичної терапії дає можливість застосовувати її для боротьби з дитячою агресією.

В процесі музикотерапії, для вивільнення негативних переживань соціально прийнятним шляхом, запропоновано слухати з дітьми музику їх улюблених напрямків, кожен з яких має свої особливості впливу на слухача:

- У григоріанських піснеспівах та хоралах застосовуються темпи природного дихання, що дає можливість досягти почуття просторової розслабленості. Вони чудово підходять для спокійних занять та медитації.
- Повільна музика у стилі бароко (Й. С.Бах, Г. Ф. Гендель, А. Вівальді, А. Кореллі) дає почуття стабільності, впорядкованості, безпеки.
- Класична музика (Й. Гайдн та В. А. Моцарт) надає ясність, елегантність. Вона сприяє підвищенню концентрації уваги, поліпшенню пам'яті та просторового сприйняття.
- Музика романтизму (Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Ліст) відрізняється глибокою виразністю та чуттєвістю, сприяє пробудженню індивідуалізму, містицизму. Прекрасно підходить для активізації почуттів та відчуттів.
- Музика імпресіоністів (К. Дебюссі, М. Равель, Е. Саті) побудована на музичних настроях і відчуттях, що легко передаються. Вона стимулює появу сприятливих образів, схожих із баченням снів.
- Джаз, блюз, реггі надихають та покращують настрій.
- Румба, маранга, макарена мають яскраві, живі ритми та відрізняються своєю імпульсивністю, що сприяє підвищенню серцебиття, почастішанню дихання, така музика «приводить у рух» все тіло.
- Поп-музика змушує тіло рухатися, пробуджує почуття добробуту.
- Рок-музика (Елвіс Преслі, Стінг) сприяє активізації почуттів та відчуттів, стимулює активні рухи, знімає напругу. Але водночас, така музика може створити напругу, спровокувати дисонанс, спричинити стрес та біль.
- Панк, реп, хіп-хоп є сильним збудником, у зв'язку із чим підвищує активність людини.

Процес сприйняття музики дитиною відбувається у парі з психологом або у групі дітей. Після прослуховування психолог з'ясовує, що «бачила» дитина, що відчувала, що «робила» в уявній подорожі, що вона може описати словами і яку картинку намалювати. Сприйняття музики знімає напругу, допомагає звільнитися від агресії, покращує психоемоційний стан школярів. Найголовніше-це яскравість твору чи пісні для уподобання дітьми, щоб образи, які створюються в їхній уяві були виразними і запам'ятовувалися надовго, а може й назавжди [3].

Можна виділити два види сприйняття музики на заняттях з дітьми: активне та пасивне. При пасивному сприйнятті музики вона використовується як музичний фон під час малювання, або як засіб релаксації, при активному дитина повністю занурена у слухання музики.

До активної роботи з образами музики входять:

- вправи на самоусвідомлення за допомогою музики (опис образного та емоційного

змісту музики, порівняння музичного змісту та свого стану);

- вільний танець під музичний супровід, коли за допомогою танцю вирішуються завдання вільних рухів та самовираження;
- замальовка музичних образів, у тому числі у процесі групової роботи, під час якої відпрацьовуються моделі оптимальної взаємодії з однолітками;
- діалоги на інструментах, у яких діти можуть спілкуватися друг з одним з допомогою музичних інструментів, це сприяє налагодженню контакту між ними, допомагає знайти взаєморозуміння, удосконалює моделі поведінки;
- «жива музика», коли одну й ту саму мелодію виконують у різних манерах.

Наприклад, колискову пісню виконують радісно, рішуче, злякано тощо.

Для роботи з дітьми пропонується використовувати такий алгоритм дій: послухали-пережили-послухали альтернативу (класику)-порівняли-замінили (або додали до першої пісні)-розширили емоційно-естетичний досвід. Слухання музики можна проводити також за принципом співставлення творів на основі зміни темпоритму. Наприклад: слухаємо класику (спокійна)-реп (ритмічний)-класику (спокійна) [4].

У рамках психокорекційної роботи з дітьми може бути використана інтегративна музикотерапія, що представляє синтез наочно-зорового та музичного сприйняття. Наприклад, коли музика звучить у супроводі відеозапису видів природи. Дитині пропонується «зайти» всередину зображення-до прохолодного струмка, на галявину, зловити метеликів і т.д. Органічна комбінація таких способів сприйняття призводить до більш сильного психокорекційного ефекту.

Таким чином, музикотерапія як засіб корекції агресивної поведінки школярів сприяє гармонізації особистості дитини, відновленню та корекції її психоемоційного стану та психофізіологічних процесів. Завдяки музиці розвиваються і морально-естетичні якості, які пробуджують у дитини любов до природи, формують повагу до оточуючих та співчуття.

Ключові слова: музикотерапія, корекція, агресивна поведінка, корекція агресивної поведінки, агресивна поведінка у дітей.

Список використаних джерел

1. Драганчук В. М. *Музична психологія і терапія : навч. посіб. для студ. спец. "Музичне мистецтво"* [Електронний ресурс] / Вікторія Драганчук ; передм. Л. Кияновської ; Східноєвр. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. –8 с.
2. Малашевська І. А. *Теорія і практика навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії.-Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02-теорія і методика музичного навчання.-Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2017.-115с*
3. *Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку / Укладач Н. Квітка.-К.: 2013.-58с.*
4. *Строгаль Т. Ю. Формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики.-На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02.-теорія та методика музичного навчання.-Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2017- 197с.*

Проблема визначення сутності поняття «щастя» та чинників, що впливають на уявлення про щастя

Сулова К. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: surovakv@krok.edu.ua*

Анішева А. Ш.

*канд. психол. наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AminetA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1311-0255*

Питання щастя та уявлення про нього є не тільки особистісним питанням, але й соціальною проблемою. Від того наскільки особистість має можливість реалізувати свій потенціал, віднайти власне місце в житті, може залежати добробут та процвітання соціуму в цілому, якість життя людей. Якість життя особистості безпосередньо пов'язано із поняттям щастя та суб'єктивного благополуччя. Кожна особистість має власне суб'єктивне уявлення про щастя. На сьогоднішній день є актуальним вивчення уявлення про щастя у різних вікових груп, оскільки кожний віковий етап має свої психологічні новоутворення, що відображують сприйняття себе та оточуючого світу. В цьому контексті постає завдання теоретичного та практичного визначення параметрів дослідження цих психологічних феноменів. Незважаючи на наявність наукових досліджень з питань щастя, немає єдиної точки зору щодо визначення сутності даного поняття та уявлень про нього, тому є актуальною проблема визначення сутності поняття «щастя» та дослідження чинників, що впливають на уявлення про щастя.

Слово «щастя» належить до групи слів, які вживаються як у повсякденній свідомості, так і у філософському дискурсі для опису однієї з фундаментальних характеристик цілісного стану життя. Згідно зі словником, щастя-це стан повного задоволення життям, відчуття глибокого задоволення й нескінченної радості, які переживає людина; успіх, досягнення, удача, а також «доля, талан». Пошуки щастя є центральною, системоутворюючою категорією в житті особистості.

Для визначення сенсу та змісту явища «щастя» вчені пропонували різні теоретичні підходи та концепції. Спроби зрозуміти і виміряти його зміст робилися з середини минулого століття і робляться сьогодні філософами, соціологами і психологами. У цьому відношенні щастя як дослідницька категорія є міждисциплінарним явищем.

Філософське бачення щастя-це внутрішній, психологічний стан, при якому переживається виняткова радість через реалізацію певних намірів, переживання радості і захвату; поняття щастя охоплює суб'єктивну моральну реакцію особистості на наявність цих благ, що виражається в певному задоволенні життям загалом. Щастя розглядається з філософської позиції у працях багатьох діячів, таких як А. Алексєєв, Г. Арендт, В. Воловик, Г. Воловик, І. Івін, С. Крилов, Ю. Осічнюк, С. Рубінштейн, В. Татаркевич, Н. Хамітов. Було визначено, що щастя можна розглядати з гносеологічного аспекту-«форма пізнання» (С. Кримський), аксіологічного-«щастя як цінність» (М. Аргайл, А. Грицанов, Е. Ільїн) [1]. Термін «щастя» сьогодні немає чіткого значення, і, як зазначив В. Татаркевич, вважається, що різні поняття щастя мають лише одне спільне, що означає щось позитивне, важливе.

Звертаючись до психологічної думки можна визначити наступні характеристики поняття «щастя». На думку М. Шеколи, щастя-це сукупність щасливих моментів. Суб'єктивне відчуття щастя може бути як особистісною характеристикою, так і просто станом. Щастя ґрунтується на найвищому рівні потреб у піраміді А. Маслоу, що стосується творчості, самовираження та свободи самореалізації, і згідно зі статистикою, різні люди потребують цей найвищий рівень різною мірою [3]. Варто відмітити праці А. Вороніної, І. Джидар'ян, Л. Жуковської та інших, де досліджувалась проблематика щастя. Серед зарубіжних робіт можна відзначити дослідження К. Роджерса, А. Кемпбелла, Ф. Конверса, Н. Бредберна, Р. Вілсона. Щастя як суб'єктивне благополуччя вивчалися в дослідженнях М. Фордіса, А. Бека, Л. Джозефа, Т. Льюїса, Ф. Ендрюса. Питанням уявлення про щастя у осіб різної статі присвятили свої наукові доробки І. Кльоцина, А. Денисова, Л. Куліков, Т. Семенова [2, 4].

Відокремлюють наступні чинники, які впливають на уявлення про щастя:

- економічні (рівень економічного розвитку країни (наявність і якість медичних, освітніх, страхових тощо) послуг);
- зайнятість (джерела доходу);
- розмір доходу громадян;
- рівень середнього доходу, рівень інфляції та безробіття;
- коливання ділової активності в країні та світі та неекономічні (вік, стать, індивідуальні риси особистості);
- соціальний статус (освіта, рід занять, сімейний стан);
- спосіб проведення часу (спілкування з родиною та друзями, спорт чи хобі тощо);
- умови життя (клімат і стан навколишнього середовища, соціальне розшарування, правопорядок тощо).

Отже, проблема визначення сутності поняття «щастя» та чинників, що впливають на уявлення про нього потребує вирішення завдання визначення відповідних параметрів для подальших теоретичних та практичних досліджень.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва Л. Феномен щастя в контексті філософського дискурсу. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2019. Випуск 22, С. 16-22.
2. Гавришак Л. Щастя як психологічна категорія. Проблеми гуманітарних наук. Серія : Психологія. 2019. Вип. 45. С. 39-51.
3. Луц-Пурій У. Тоталітаризм і щастя: чому не йдеться про вибір між щастям та свободою? Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11-12 червня 2020 року, Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 529-531.
4. Чуйко Г. В., Чаплак Я. В. Щастя, задоволення життям, психологічне благополуччя: співвідношення понять. Ракурси психологічного благополуччя особистості: збірник тез доповідей всеукраїнського науково-практичного семінару «Ракурси психологічного благополуччя особистості», 9 червня 2017 р. Ред. кол.: Титаренко Т. М. (гол.ред) та ін. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 160-164.

Гендерні особливості рольових очікувань у молодій сім'ї

Терещенко О. О.

*магістранта ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Tereshchenko@krok.edu.ua*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

Наукова цікавість до теми гендерних особливостей рольових очікувань у молодій сім'ї обумовлена тим що на цей процес впливає багато факторів, починаючи з сімейних та особистих сценаріїв людей які прийняли рішення вступити до шлюбу так і глобальні процеси які відбуваються в суспільстві. Окремий інтерес викликає взаємопов'язаність та взаємовплив рольових очікувань подружжя на реалізацію сімейних ролей і їх вплив на демографічні та економічні процеси та навпаки. Визначення підходів до діагностики формування уявлень партнерів про розподіл та наповнення сімейних ролей робить суттєвий внесок психоедукацію майбутніх подружніх партнерів, попередження та вирішення внутрішньо-персональних та зовнішніх конфліктів в сім'ї.

Рольові очікування направлені перш за все на такі параметри як:

- Кордони, або правила взаємодії всередині родини та за її межами.
- Ролі які відображають функціональні позиції членів родини.
- Сімейна ієрархія, як механізм розподілу сфер відповідальності та центрів

прийняття рішень.

Піонером вивчення сімейних підсистем та їх взаємодії став Сальвадор Минухин, який виділяв всередині сімейної системи підсистеми (Холони), які представляють собою сукупність різних сімейних ролей [1]. Практично-корекційний напрямок досліджень особливостей реалізації сімейних ролей представлений здобув свого розвитку у працях таких відчизняних науковців як Є. М. Потапчук, А. І. Руденок і Т. В. Зозуль.

Утворення власної сім'ї є одним з найважливіших рішень, які приймає людина протягом життя. Незважаючи на зростаючий рівень персональної автономії за зменшення впливу безпекових та економічних потреб особистості на прийняття рішення створення власної родини, потреби в соціалізації та власній рольовій ідентифікації мотивують людей до вступу у шлюб. Варто зазначити, що уявлення про традиційну сім'ю що складається з гетеросексуальних чоловіка та жінки та їх спільних дітей вже не є загальноприйнятим, тож на перший план виходять інші критерії визначення сім'ї як такої [2].

Незалежно від структури сім'ї та сімейних підсистем, які в неї входять, потреби партнерів у відносинах проявляються через рольові очікування та реалізуються через функції сім'ї [3]. Для того щоб очікування партнерів задовольнялись у повній мірі, сімейна система мусить виконувати такі важливі функції як господарська та матеріально-фінансова функції; морально-психологічна та інтимно-сексуальна функції; інтелектуально-світоглядна функція тощо.

Уявлення партнерів про бажаний розподіл ролей формують ієрархію сімейних цінностей сім'ї та їх узгодженість, що в свою чергу опосередковує рівень ризику виникнення конфліктів у парі. Діагностика уявлень сім'ї про значущість у сімейному

житті сексуальних відносин, особистої спільності чоловіка і дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного з подружжя, господарсько-побутового обслуговування, моральної та емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнера може бути здійснена за допомогою методики «Рольові очікування та домагання у шлюбі» за авторством А. Н. Волкової та Т. М. Трапезнікової [4].

Процес розподілу сімейних ролей часто відбувається в молодій родині болісно та зазвичай неусвідомлено. Гендерні особливості та очікування є основною детермінантою цього процесу. Розглядаючи проблему функціонування сім'ї, дослідники виділяють деякі закономірності її формування та стадії розвитку [5;6]: перша стадія, що включає в себе романтичний етап та етапи психологічної та сексуальної адаптації; друга стадія на якій визначаються рольові позиції партнерів; третя стадія що характеризується здатністю членів родини ефективно взаємодіяти в сім'ї. На кожному етапі розвитку сім'ї відбувається задоволення потреб та очікувань кожного з її членів.

Висновки: рольова взаємодія партнерів у шлюбі має декілька детермінант та складових частин. Зовнішньою складовою впливу є рольові очікування як зовнішня сторона взаємодії, які відображають суспільні очікування від рольової поведінки у шлюбі. Рольові очікування багато в чому впливають на формування іншої складової рольової взаємодії-рольової поведінки. Рольова поведінка є основною формою соціальної поведінки людини та виражається в конкретних діях та вчинках, які людина здійснює в процесі виконання ролі задля реалізації відповідних функцій сім'ї. Внутрішньою стороною реалізації сімейних ролей є рольове переживання, яке відображає власні уявлення людини про характер та наповненість ролі, відчуття приналежності до певної сімейної ролі. На вибір та реалізацію сімейних ролей впливають як внутрішньосімейні та особистісні чинники, так і зовнішні соціокультурні очікування та економічний контекст.

Список використаних джерел

1. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І., Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. *Психологія молодої сім'ї* : монографія. Вид. 2-ге, доповн. та змін. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 392 с.
2. Васильченко О. М. *Концепт «сім'я» в постнекласичній психології*. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2012. Т. 2, Вип. 9. С. 38-42.
3. Потапчук Є. М., Карпова Д. Є. *Моделі поведінки подружжя при реалізації основних сімейних функцій*. Науковий журнал з соціології та психології «Габітус». Одеса. 2021. Вип. №21. С. 268–274.
4. Оліфірович Н. І., Зінкевич-Куземкіна Т. А., Велента Т. Ф. *Психологія сімейних криз*. СПб.: Речь. 360 с., 2006
5. Алексєєнко Т. Ф. *Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20(1). С. 25-35.
6. Collado, S., Evans, G. W., & Sorrel, M. A. (2018). *The role of parents and best friends in children's pro-environmentalism: Differences according to age and gender*. *Journal of Environmental Psychology*, 54(1), 27– 37.

Особливості роботи зі страхами та тривожністю дітей-біженців за допомогою методів арт-терапії

Токар І. Є.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Tokar@krok.edu.ua*

Склярєва Г. О.

*психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Події, пов'язані з триваючою війною в Україні, на довго зберігаються у пам'яті українських сімей, залишають у психіці глибокий слід.

Діти, які були свідками надзвичайної ситуації, горя та страждань інших людей, можливо, самі втратили когось з близьких, змушені були покинути домівку, залишити звичні речі та змінити розпорядок дня, переживають нічні кошмари, їх переслідують страхи, нав'язливі картини побаченого. У них дуже змінюються переважаючі емоції, які знаходять свій вираз у відповідній поведінці. Ці діти стають легко дратівливими, тривожними, полохливими, плаксивими. Вони перестають усміхатися або надягають на обличчя неприродну «маску-усмішку», ніби ховаючись, боячись зізнатися світу у своїй травмі.

Ці травматичні події (обстріли, страх перед переслідуваннями, втратою близьких) є довготривалими та виснажливими, як для дорослих, так і для дітей. Ще більше вони посилюються труднощами, з якими діти стикаються, коли осідають у приймаючих країнах (відсутність освіти, мовні бар'єри, дискримінація) [1].

Дослідження показують, що різні стресові фактори, які відчувають діти-біженці до, під час і після переміщення, пов'язані з різними типами проблем психічного здоров'я. Наприклад, є інформація про високі показники ймовірного ПТСР (30,4%), генералізованої тривоги (26,8%), соматизації (21,4%) і травматичного горя (21,4%). Ці симптоми зазвичай супроводжуються академічними проблемами (53,6%), поведінковими труднощами (44,6%) і проблемами прихильності (38,89%) [2].

На відміну від вікового страху смерті у свідомості дітей-біженців з'являється «страх бути знищеним», який відбивається у поведінці через тривогу, а також проявляється у панічних проявах від звукових ефектів (наприклад, сильні емоційні реакції на звуки гелікоптера та літака).

До того ж, особисті спостереження при роботі з дітьми біженцями дають змогу бачити, що при постійній інформаційній насиченості простору хвилюючими та лякаючими новинами (коли телевізор чи соціальні мережі весь день транслюють вибухи, вбивства, загрози, тощо) дитина ніби опиняється у пастці своєї травми. Вона хоче вибратися з психологічної небезпеки (бо фізично дитина вже у безпеці, не лунають сирени, немає реальних загроз обстрілів), але не може, бо знаходиться у травматичному інформаційному просторі, особливо якщо батьки обговорюють при дитині описані події. В цих умовах спостерігається загострення тривожного стану дитини (агресивність, тремтіння, істеричність, зорові та слухові галюцинації, розлад шлунку, прискорене, уривчасте дихання, спазми, ослаблення зору та слуху, соціальна дезадаптація). Отже,

досліджуване нами питання в сучасних умовах має надзвичайну важливість та актуальність.

Власні спостереження під час терапевтичної роботи із дітьми-біженцями дали можливість виявити особливості та сформулювати рекомендації викладені нижче.

Якщо діти постійно бачили або продовжують бачити розгубленість батьків, напруженість близьких та оточуючих людей це суттєво впливає на їх психічний стан. Тому важливою частиною роботи з дітьми біженцями є також паралельна робота з батьками (в більшості своїй це мами, які опинилися в чужій країні без чоловіків і змушені адаптуватися).

Також важливою є робота з дітьми-біженцями у групах, особливо, якщо зараз, рятуючись від війни, вони перебувають в іншій країні. В цьому випадку, можливість спілкуватися рідною, зрозумілою для всіх учасників групи, мовою також є потужним ресурсом у наданні підтримки, зняті тривожності, принаймні, щодо успішності комунікації.

Ефективною є робота у групах «діти+батьки», це зближує родину і дитина через спільну арт-практику відчуває стабільність та захист. Важливо підкреслити незаперечну роль сім'ї, батьків, які у надзвичайних ситуаціях опиняються у ролі буфера, який пом'якшує силу психічного стресу дітей. Життєва практика показує, що діти, які перебувають у стресових ситуаціях разом із батьками, переносять важкі випробування набагато легше, ніж ті діти, які змушені були виїхати самі або яких вивозили далекі родичі чи волонтери. Нажаль, не всі батькі спроможні відвідувати такі заняття з психологічних причин, бо знаходяться у стані «замороженої травми» і потребують, в першу чергу, індивідуальних сесій для поліпшення свого стану.

Знизити високе емоційне напруження, тривожність і ефективно допомогати в роботі з дитячими страхами можна використовуючи методи арт-терапії, інакше кажучи, «лікування мистецтвом» [3].

Дитяча арт-терапія відрізняється насиченістю занять різноманітними формами творчості, під час яких неминуче знаходять свій відбиток внутрішні конфлікти, травматичний досвід, несвідомі емоції-усе те, що зазвичай приховано механізмами психічних захистів. Арт-терапія дозволяє безпечно увійти у підсвідомість дитини та розкрити її справжні почуття. Цей вид терапії дозволяє не лише корегувати страх, а й здійснювати профілактику тривожності [4].

З метою психокорекції та подолання страхів та тривожності у дітей за допомогою арт-терапії, розробляють корекційну програму, що передбачає вирішення наступних завдань: усвідомити та виявити страх; зробити страх, емоції та почуття видимими; створити контакт зі страхом; повне або часткове подолання страху, зниження рівня тривожності; інформування батьків щодо причин виникнення страхів та шляхів ефективного допомоги своїй дитини.

При роботі з дитячими страхами та тривожними станами можливе використання таких методів: ізотерапія, казкотерапія, ігротерапія, використання метафоричних карток, пісочна терапія, релаксація, інші види арт-терапії (поєднання різних видів малювання та ліплення страху, кольоротерапія та інші) [3,4].

У процесі занять дитина «приборкує» та «називає» свій страх, перетворюючи щось моторошне і тривожне на безневинний малюнок, який можна порвати, або на фігурку з пластиліну, яку легко зім'яти. Постійне почуття тривоги та страху перетворюється на

художній образ, на об'єкт творчої маніпуляції [4]. У творчій формі малюк висловлює свої переживання та бажання, дає вихід емоціям, трансформуючи реальні травмуючі ситуації.

При розробці програми арт-терапевтичних занять необхідно враховувати, що ефективно працюють елементи «збереження своєї культури», які включають малювання у кольорах рідного прапора, «картини миру», співання рідних пісень з піднесеними мотивами (не жалібних, не сумних), водіння хороводів, плетіння вінків, мотання ляльок.

Зазвичай, в арт-терапії використовуються елементарні художні засоби, тому для участі на заняттях не потрібний попередній досвід у творчій діяльності. Більшість дітей в процесі заняття відчують задоволення, позитивний емоційний заряд і це робить арт-терапію найбільш безболісним способом вирішення проблем тривожності і страху.

Висновки. Сім'ї біженців, а особливо діти, які стикаються з великою кількістю соціальних лих та негараздів, зазвичай перебувають у стані психічної травми, що супроводжується посиленою тривожністю та страхами. Одним з дуже ефективних методів надання психологічної допомоги дітям-біженцям є саме арт-терапія, оскільки вона дозволяє зайти в підсвідомість в обхід «цензури» (захисних механізмів) і прожити, звільнити почуття, навіть не промовляючи їх.

При роботі в методі арт-терпії із дітьми біженцями необхідно враховувати:

- ступінь травматизації (наприклад, у важкому психологічному стані дитина може малювати чи ліпити, але не зможе обговорювати свою роботу);
- вік дитини (в залежності від віку методи арт-терапії спрацьовують по-різному, наприклад, з підлітками добре працює фототерапія, а пісочна терапія не завжди сприймається);
- умови проживання (чи в комфортних умовах наразі проживає дитина, чи є в неї особистий простір, де вона може побути на самоті, поплакати, писати щоденник, слухати музику, чи нормальне і достатнє харчування);
- оточення (з ким перебуває дитина більшість часу, чи поряд батьки, в якому вони психологічному стані, чи підсилюють оточуючі ретравматизацію через перегляд новин і їх обговорення).

Ключові слова: діти-біженці, страхи, тривожність, арт-терапія.

Список використаних джерел

1. Khan E. *Mental health challenges and interventions for refugee children.* : [Електронний ресурс] / Ellia Khan // *American Psychological Association.*-2019. Режим доступу: <https://www.apa.org/international/global-insights/refugee-children-challenges>
2. Betancourt T. S. *Trauma history and psychopathology in War-Affected refugee children referred for Trauma-Related mental health services in the united states.* T. S. Betancourt, E. A. Newnham, C. M. Layne, S. Kim, A. M. Steinberg, H. Ellis, D. Birman. // *Journal of Traumatic Stress*, 25(6), 2012.-P. 682-690.
3. Тарарина Е. В. *Практикум по арт-терапии в работе с детьми* / Е. Тарарина. К.: АСТАМИР-В, 2019. 256 с.
4. Тарапата І. І., Л.Тимків. *Арт-терапія як засіб подолання страху у дітей дошкільного віку.* «Молодий вчений», 2019. 52 с.

Корекційна робота з підлітками, що мають епізодичний досвід вживання алкоголю

Токарська Т. О.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tetiana.tokarska@ukr.net*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vasylyenko.olha@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

В умовах соціальної напруженості, властивих сьогоденню, особливого значення набуває проблема попередження різних видів девіантної поведінки підростаючого покоління, зокрема, схильності осіб підліткового віку до адиктивної поведінки, вживання алкоголю.

Актуальність вивчення проблеми адиктивної поведінки в підлітковому віці зумовлюється стресогенністю ситуацій життя підлітка, яка впроваджує власну діяльність у системі взаємостосунків психологічної допомоги. Збільшення специфічних адаптаційних труднощів в різних формах прояву адиктивної поведінки підлітків зумовлює необхідність дослідження психологічних чинників адиктивної поведінки в підлітковому віці та ефективних систем психопрофілактики та психокорекції, саме у процесі вияву психологічної специфіки адиктивної поведінки вживання алкоголю.

В силу безперервного зростання алкоголізму в нашій країні профілактика ранньої алкоголізації в молодіжному середовищі стає одним з найважливіших завдань нашого суспільства, оскільки у багатьох молодих людей вживання напоїв, що містять алкоголь, асоціюється з найбільш прийнятною формою проведення дозвілля. Причин такого становища досить багато. Серед основних чинників, що визначають ранню алкоголізацію, виділяють соціальні та сімейні. Говорячи про соціальні фактори, необхідно відзначити, що велике значення в залученні підлітків до алкоголю відводиться телебаченню, рекламі та іншим джерелам інформації.

Застосування своєчасних методів психопрофілактики та психокорекції в питанні вивчення адиктивної поведінки підлітків, а саме тих, що мають епізодичний досвід вживання алкоголю дозволить запобігти не тільки типовим віковим конфліктам та їх видозміненню в свідомості підлітків, але й сприяти соціальному та особистісному самовизначенню, це означає чітке уявлення про орієнтування і визначення місця в дорослому житті.

На думку багатьох вчених, які займалися цією проблематикою, адиктивна поведінка в підлітковому віці зумовлюється взаємним впливом негативних чинників соціального середовища та особистості самого підлітка. Відмічається, що для підлітків із досвідом вживання алкоголю характерний низький рівень адаптованості та розвитку пізнавальних і суспільних інтересів [1].

Залежна поведінка представляє собою складний феномен та є сутністю процесу розвитку і становлення особистості. Адиктивна (залежна) поведінка характеризується прагненням до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах

діяльності, що спрямована на розвиток і підтримку інтенсивних емоцій [2].

З усього цього можна зробити висновки про те, що адиктивна поведінка-це одна з форм девіантної поведінки, при якій людина йде від реальності шляхом зміни свого психічного стану. До того ж помітно, що налічується багато видів адиктивної поведінки. Кожна залежність в тій чи іншій мірі прояву може перетікати з однієї в іншу або заміщатися. Тому обов'язково варто розглядати залежну поведінку не окремо за видами, а всі види разом. Обов'язково потрібно детально опрацьовувати звільнення від залежної поведінки у людини і її самоконтроль над ситуацією, щоб не заміщати колишню потребу з будь-якою іншою.

Специфікою залежної поведінки виступає її дослідження, як у розрізі взаємообумовленості та взаємозв'язку з процесом соціалізації, так і у визначенні її як психологічного стану та взаємодії структурних аспектів особистості. Вітчизняні дослідження сконцентровані на виділенні специфіки взаємообумовленості процесів адаптації та соціалізації на встановлення внутрішніх аспектів з позиції самооцінки та виділенні соціального фактора. Зарубіжні дослідження фокусуються на встановленні психологічної норми, яка є важливою саме для процесу соціалізації та на визначення певних аспектів і динамічних чинників самовдосконалення.

Підлітки мають визначатися у системі моральних цінностей, принципів, норм і правил поведінки, формувати професійні мотиви та мотиви до встановлення інтимних стосунків, в них усвідомлюється позиція особистості в соціумі та її статусне положення. Водночас, при виникненні та проявах залежної поведінки у підлітка можуть виникати деформації у особистісному та професійному зростанні, порушення у фізичному й психічному здоров'ї.

Більшість підлітків мають загальні уявлення про залежну поведінку, її прояви; залежна поведінка в підлітковому віці може стати наслідком самолікування та наявності людей з залежною поведінкою в родині; молоді люди з проявами залежної поведінки відчують тиск суспільства; високий рівень юнацької невротизації проявляється в труднощах, які виникають під час спілкування; залежні підлітки проявляють емоційну збудженість, в результаті якої з'являються негативні переживання (тривожність, напруженість, хвилювання, розгубленість, роздратованість); застосування фізичної сили, використання непорядкованих проявів ярості (крик, тупання, висловлювання негативних почуттів через вербальне звертання) демонструють більшість осіб із залежною поведінкою; рівень самооцінки впливає на виникнення залежної поведінки в підлітковому віці.

Важливу роль для ефективного лікування і запобігання шкідливих наслідків алкоголізму в підлітковому віці грає профілактична робота.

На сьогоднішній день існує кілька видів профілактики:

- первинна профілактика (превенція) спрямована на запобігання вживання алкоголю, орієнтована на роботу з тією частиною населення, які ще не знайомі з дією алкоголю;
- вторинна профілактика спрямована вже безпосередньо на групу ризику з метою раннього виявлення вживання алкоголю і допомогу потенційним алкоголікам, наркоманам і т. д.;
- третинна профілактика спрямована на надання допомоги тим, хто вже страждає алкоголізмом з метою попередження подальшого розпаду особистості і підтримання дієздатності індивідуума.

Отже, проблема залежної поведінки у підлітків, що мають епізодичний досвід вживання алкоголю-проблема комплексна і її рішення може дати позитивний результат тільки за умови, що її реалізація буде здійснюватися зусиллями всіх суб'єктів діяльності.

Ключові слова: адиктивна поведінка, адиктивної поведінки підлітків, методи психопрофілактики та психокорекції, підлітки.

Список використаних джерел

1. Приймак Ю. Д. *Деадаптивна поведінка учнівської молоді як соціально-психологічна проблема. Педагогічний пошук. 2017. № 4. С. 28-30.*
2. Максименко С. Д., Прокоф'єва О. О., Царькова О. В., Кочкурова О. В. *Практикум із групової психокорекції: уч. посіб. Мелітополь: Люкс, 2015. 414 с.*

Застосування методів арттерапії для розвитку резильєнтності у дітей під час війни

Вальковська М. О.

магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: valkovskamo@krok.edu.ua

Сингаївська І. В.

кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

В умовах багаторічної воєнної агресії життя багатьох українців відбувається в перебуванні в постійному надзвичайному та екстремальному стані тривоги та невизначеності майбутнього. Саме тому все більш нагальною стає потреба розроблення комплексного підходу до підтримання, збереження і відновлення психологічного здоров'я різних верств населення, а зокрема дітей.

О. К. Напрєєнко, Д. І. Марценковський у своєму дослідженні доводять, що під час природних катастроф, військових дій, терористичних актів діти та підлітки піддаються впливу надзвичайно інтенсивних і виражених травматичних чинників. Саме тому ці види травматизації характеризуються не лише вираженою шкодою для фізичного здоров'я дітей, але й створюють атмосферу страху, небезпеки та невизначеності, внаслідок чого відбувається подальша психічна травматизація.

Описується, що у дітей, які стали зазнали дії довготривалого стресового фактору, пов'язаного з надмірною жорстокістю, спостерігаються: порушення свідомості, нічні кошмари, короткочасні мимовільні спогади про травматичні події, порушення орієнтації в просторі та часі, сенсомоторні порушення, деперсоналізація і дереалізація. Поширена тенденція приписувати власні почуття іншим та описувати ставлення інших людей до світу як свої переживання, при цьому не відокремлюючи другорядне від головного. Такі діти переважно не мають розуміння та розрізнення «хто вони такі» і «хто такі інші люди». Таким дітям здебільшого бракує внутрішнього алгоритму поведінки. Їх поведінка характеризується дисфункціональністю, непослідовністю, неспланованістю, імпульсивністю. Такі діти не в змозі усвідомлювати бажання й потреби інших людей. Характерною ознакою є те, що все, що вже знайоме, такі діти приймають як більш безпечне, а будь-які зміни та все нове сприймають як потенційну загрозу [1].

Вищеописані явища стають лише одними з безлічі причин актуалізації перед сучасними дослідниками питання необхідності дослідження резильєнтності і методів її розвитку.

О. В. Костюченко та М. М. Бриль розглядають поняття психологічної резильєнтності як здатність людини до подолання складних подій життя та як відновлювання після кризових та стресових станів в умовах взаємодії з простором, насиченого незвичайними комунікативно-інформаційними подіями, обмеженнями у пересуванні або навіть зміні місця проживання [2].

Г. П. Лазос у власному дослідженні терміну «резильєнтність», наголошує на його зв'язку зі здатністю психіки відновлюватися після несприятливих умов. Проте концепція резильєнтності є ширшою, ніж просто поняття «подолання» чи звичайне відновлення.

Дослідниця наголошує, на досягненні позитивного результату попри високий ризик і збереження основних властивостей особистості під час небезпеки, повне відновлення після переживання травмуючих подій та досягнення успіху згодом. Саме тому принципово важливо взяти до уваги те, що багато науковців розглядають процес резильєнтності не лише з точки зору досягнення гомеостатичної рівноваги після переживання травматичних подій, а й виходу із ситуації з посттравматичним зростанням [3].

Визначають наступні чинники розвитку резильєнтності [1, 4]:

- регуляція сильних та негативних емоцій, вміння екологічно прожити негативні емоції,
- формування повноцінного образу власного Я і картини світу;
- формування смислової системи «Я–інші–Світ»;
- розвиток ефективних навичок спілкування та взаємодії з іншими;
- складання планів на майбутнє;
- формування цінностей, сенсів у житті.

Важливим чинником є формування цілісної картини світу з інтегрованим у неї Я-образом. Адаптивні механізми у психіці людини виробляються завдяки відмінній людській рисі-здатності, і одночасно потребі у відображенні свого внутрішнього світу та активній переробці інформації, яка надходить ззовні. Однією з найяскравіших форм прояву даної психічної діяльності є процес творчості, до якої апелює та яку активно провокує арттерапія [1, 5].

Арттерапія-є спеціалізованою формою терапії, яка засновується, у першу чергу, на образотворчому мистецтві та образотворчій діяльності [1].

В арттерапії активно використовуються прийоми вербального і невербального зворотного зв'язку, завдяки: включенню активного спостереження, переформулюванню висловлювань, селективним питанням, констатації відображених в малюнку вчинках і міміці почуттів, повідомленню арттерапевтом про свої почуття у асоціаціях з малюнком [5].

Метою арттерапевтичного процесу є забезпечення процесу гармонізації особистості через розвиток здатності до самовираження й самоусвідомлення, що досягається завдяки: розширенню міжособистісних контактів, емоційному відреагуванню, підвищенню настрою, зниженню напруги, втоми [1].

Більшість арттерапевтичних методик спрямовані на:

- переключення від травмуючих переживань;
- активізації художніх, артистичних, музичних здібностей;
- концентрації уваги на відчуттях і почуттях;
- пробудженні спонтанності, оригінальності, що сприяє оптимізації психофізіологічного стану, поліпшенню відносин з партнерами й підвищенню самооцінки.

В. Назаревич стверджує, що саме арттерапія за допомогою проявів несвідомих імпульсів бажань у зовнішній світ трансформує сум в простір артпродукту, провокує активність через творчість та уникає проявлення суму та печалі як переносу в тіло[6]. Саме такий механізм роботи в умовах необхідності надання психологічної підтримки та допомоги досить великим групам населення, які досі перебувають під дією жахливого стресового чинника активних воєнних дій та є не готовими до індивідуальних втручань, дозволяє арттерапії стати важливим буферним ресурсом.

О. В. Костюченко та М. М. Бриль обґрунтували універсальну роль арттерапії, як ефективного та екологічного засобу у формуванні повноцінного образу світу, що сприяє розвитку резильєнтності [1].

Поліфункціональність артпрактики з художньо-графічної рефлексії світу налічує безліч ефективних методик, які є психокорекційними, самодіагностичними, самопізнавальними для усвідомлення й осмислення ресурсів власної резильєнтності на різних рівнях світосприймання. Серед них О. В. Костюченко та М. М. Бриль виділяють ті, які враховують особливості проведення занять в даних умовах життя країни: «Горщики», «Дорога за обрій» (В. Назаревич), «Рука підтримки» та «Чарівна кулька» (О. Луценко), «Птах надії» (Р. Присяжнюк), «Розфарбуй свій стан» (О. Тараніна), «Цілющі яблучка» (А. Панасюк) та інші.

Іншими словами, призначення арттерапії не в тому, щоб виявляти психічні вади або порушення. Вона звернена до сильних сторін особистості та наділена дивотворчою властивістю внутрішньої підтримки та відновлення цілісності людини [1, 5].

Арттерапія активізує самозцілюючі ресурси людини, які тісно пов'язані з її творчими можливостями. Методи арттерапії дають дитині вільний простір для вибору. Таким чином, у психіці виробляються необхідні механізми, які дозволяють людині адаптуватися до життя та бути пристосованою до ситуації, коли за неконтрольованих обставин, наприклад війни, звичний плин життя різко змінюється.

Список використаних джерел

1. Напрєєнко О. К., Марценковський Д. І. Депресії при посттравматичному стресовому розладі у дітей та підлітків. *НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія*. № 2 (103), 2019. С. 20–28.
2. Костюченко О. В., Бриль М. М. Розвиток психологічної резильєнтності особистості як складника здоров'я арттерапевтичними засобами. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*, Том 33 (72), № 2, Київ, 2022. С. 43–50.
3. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, Том 3. Вип. 14, Вінниця, 2018. С. 26-64.
4. Прокоф'єва Л. Аналіз феномену «резильєнтність»: вивчення та перспективи. *Сучасна психологія: проблеми та перспективи. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 квітня 2021 р.)*. Ізмаїл, 2021. С. 122–127.
5. Калька Н. *Практикум з арт-терапії: навчально-методичний посібник*. Ч. 1., Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
6. Назаревич В. Я. *АРТ. Практическое пособие по саморегуляции средствами искусства*. Киев: «Принтхаус», 2020. 180 с.

Асертивність майбутніх психологів як чинник успішного опанування професією

Гутник О. О.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sashagutnyk@gmail.com*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук, старший науковий
співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

У сучасних суспільствах функціонування особистості як суб'єкта соціального життя передбачає наявність у нього певних особистісних і соціальних якостей, які визначають стратегію його поведінки та стиль взаємодії в соціумі. До таких якостей, безсумнівно, є асертивність.

Асертивність є відносно новим поняттям в психологічній науці. Асертивність – термін, запозичений з англійської мови, де він виступає похідним від дієслова assert – стверджувати, наполягати на своєму [5, с. 80]. Асертивність передбачає вміння особистості до адекватних самостійних та автономних дій у відповідності до соціальної ситуації із врахуванням самоповаги та здійснення самооцінювання, а також здатність самостверджуватись згідно особистої позиції, при цьому із врахуванням особистих кордонів та інтересів оточуючих.

Асертивність передбачає здатність особистості до автономності та відсутність залежності від зовнішніх факторів, таких як зовнішній вплив та оцінки оточуючих та передбачає регулювання власної поведінки, знаходження конструктивного виходу із проблемної ситуації, наприклад під час спілкування, при цьому не порушуючи кордони оточуючих. За даними зарубіжних та вітчизняних науковців, асертивність є «золотою серединою» між такими типами поведінки, як агресивність та пасивність. При цьому асертивність відіграє важливу роль щодо запобігання та конструктивного вирішення конфліктів. Зауважимо, що асертивна особистість відрізняється від агресивної і пасивної тим, що для вирішення проблем вона не вдається до агресії і не долає складні життєві ситуації пасивним способом. Вивчення проблеми асертивності в психології бере початок всередині сфери поведінкової терапії [1; 2; 3].

Структура асертивності включає самоповагу та здатність до відповідальності за власну поведінку. Іншими словами, індивід повинен відповідати за власну поведінку, при цьому не звинувачуючи оточуючих за особисту реакцію щодо їх поведінки. Основними компонентами асертивності є:

- світоглядний компонент (активна життєва позиція, творче ставлення до життя, прагнення до саморозвитку, досконалості, зрілості, самореалізація, самоактуалізація, філософія не насилля, позитивна спрямованість на Світ);
- когнітивний компонент (здатність до рефлексії, адекватність самооцінки, взаєморозуміння, здатність до антиципації); емоційний компонент (співчуття, милосердя, стриманість, емоційність, емпатія, позитивність);
- суб'єктні характеристики особистості (вроджені потреби до зростання та розвитку,

відповідальність, інтернальність, віра в себе, автономність, самостійність, впевненість, творча лабільність);

- конативні прояви (відстоювання своїх прав, конгруентність мовлення та поведінки, протистояти та атакувати, імпровізація, експресивність, спонтанність, поведінкова репрезентація самоповаги, встановлення контактів, уміння відмовляти, заявляти про власні потреби, бажання, почуття тощо); соціально-психологічні характеристики (уміння прийняти похвалу, повага до інших, визнання прав інших) [1; 4; 5].

Зазначимо, що недостатній розвиток відчуття відповідальності призводить до прояву асертивності в не повній мірі. При цьому спостерігається егоїстична скерованість, наприклад перебільшене честолюбство та користолубство. Однак наявність цілеспрямованості та настирливості є швидкоплинним та непродуктивним. Натомість усвідомлення відповідальності за своє життя і власну самореалізацію-як одна з важливих ознак асертивності-є рисою зрілої особистості, що свідчить про її здатність змінювати свою поведінку в спільній діяльності, спілкуванні і проявляється у відчутті внутрішньої сили, здатності до самовираження, емоційної стійкості, впевненості в собі, відповідальності за власну поведінку та виконання ухвалених рішень, у позитивному ставленні до себе й інших тощо. Асертивна особистість має суб'єктивну установку на самого себе і здатна до адекватної реалізації власних устремлінь, не завдаючи шкоди іншим. Асертивна поведінка тісно пов'язана з емоційною компетентністю, з емоційним стилем особистості, усвідомленням своїх емоцій та вмінням їх контролювати. Дії асертивної особистості передбачають рішучість та відкритість разом з повагою до інших, дружелюбністю та повною неможливістю маніпуляцій, психологічного тиску, залякування тощо. Завдяки чесності асертивна особистість не може бути втягнена в аморальну ситуацію, навіть за наявності провокативних дій щодо неї. Дружелюбність передбачає прояв самоповаги та поваги до оточуючих. Асертивна особистість здатна бути творчою, вміє виходити за рамки власного «Я» та успішно адаптуватися до будь-яких обставин і ситуацій і віднаходити навіть у найнегативніших з них корисне і позитивне [2; 3; 4; 5].

У професійному становленні майбутніх психологів основне місце має бути відведене формуванню асертивної поведінки через розвиток впевненості, мотивації досягнень, вольового самоконтролю, зниження тривожності та сприяння соціально-позитивній установці у взаємодії в студентській групі [4]. Асертивність для майбутніх психологів є дуже важливою, адже компетентний психолог повинен плекати в собі професійні якості та здійснювати професійну діяльність у відповідності до моральних та етичних норм, адже професійні якості психолога та дотримання моральних та етичних норм відноситься до складових компетентності психолога, як професіонала. Компетентний психолог здійснює свою професійну діяльність. Працюючи із широким колом клієнтів психолог повинен характеризуватися впевненістю у собі, знаннях та власних професійних можливостях щодо можливості надання професійної допомоги своїм клієнтам щодо вирішення їх проблем.

Висновок. Таким чином, практичні психологи, в т.ч. майбутні психологи, повинні оволодіти необхідними стратегіями та навичками асертивної поведінки, виховувати в собі настанови і здатність виявляти особисту стійкість до «тиску» чинників соціального середовища, справлятися з різноманітними соціальними викликами з урахуванням

існуючих соціальних правил, норм та вимог, у т.ч. і щодо здійснення своєї професійної діяльності, головна мета якої-надання допомоги тим, хто її потребує.

Список використаних джерел

1. Журавльова Л. П., Лучків В. З. Глобалізаційні процеси, асертивність та емпатійна суб'єктність особистості. Психологія життєвого простору сучасної молоді : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Рівне: Волинські обереги, 2021. С. 8-10.
2. Мазоха І., Крецу С. Психологічні особливості формування асертивної поведінки у студентської молоді. Сучасна психологія: проблеми та перспективи: зб. наукових праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2022. С. 72-76.
3. Мазоха І., Сердюченко В. Асертивна поведінка як ефективний спосіб реагування. Сучасна психологія: проблеми та перспективи: зб. наукових праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2022. С. 76-80.
4. Марчук Л. М. Соціально-психологічні чинники формування асертивної поведінки студентів-психологів. Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія. 2017. Т. 22. Вип. 2. С. 110-120.
5. Сколота Е. В. Асертивність як складник професійного профілю майбутнього психолога. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2020. № 4. С. 79-81.

Підліткова сексуальність: критичні періоди в психосексуальному розвитку підлітка з позиції сексології

Федорець С. Б.

*аспірантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: fedorets.sexology@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2343-7550*

Попри те, що підлітковий вік є одним з критичних періодів розвитку, на сьогодні в Україні бракує досліджень особливостей формування підліткової сексуальності.

Вважається що, першим підлітковий вік виділив Ж. Ж. Руссо, а в 1904 році С. Холл вперше окреслив його як складний період, назвавши «бурею та натиском». До сьогодні немає остаточного визначення тривалості підліткового віку. Так, в вітчизняній психології прийнято вважати, що підлітковий вік триває з 10 (11) до 15 років, в межах яких виділяють молодший підлітковий вік (10 (11)-13 років) та старший підлітковий вік (13-15 років) з наступним виокремленням юнацького періоду який триває з 15 до 21 року [1, с. 59]. Тоді як в багатьох зарубіжних джерелах можна знайти дещо інший підхід до запропонованої періодизації. Так, Г. Крайг [2] не розділяє підлітковий та юнацький вік, виділяючи його в один віковий період з 12 до 20 років. Такий же підхід ми бачимо в періодизації Е. Еріксона (12-20 років) [3]. Е. Шпрангер пропонує різні вікові межі підліткового віку для дівчат (13-19 років) та хлопців (14-21 рік) [4]. Вже згадуваний нами С. Холл визначав період з 12-13 до 22-25 років віком юності [5, с.50]. Дослідження психологів показують, що самооцінка підлітків формується в тому числі й під впливом того, як розвиваються їх статеві стосунки з однолітками [6].

З точки зору сексології, підлітковий вік співпадає з перебігом третього етапу психосексуального розвитку, під час якого формуються сексуальні орієнтації та вподобання. Даний етап психосексуального розвитку триває з 10-12 до 24-26 років, тим самим охоплюючи також і період юнацтва. Така тривалість етапу пов'язана онтогенетичними відмінностями статевого розвитку-хтось розвивається швидше, хтось повільніше, а також між статевими відмінностями, оскільки чоловіча та жіноча сексуальність формуються з певними відмінностями. Відтак, в когось формування третього етапу психосексуального розвитку (далі-ПСР) може, наприклад, закінчитись у віці 17-19 років, а в когось завершитись після 20-ти, все зазначене є варіантами норми. При цьому в сексуальному розвитку виділяють такі критичні періоди: 6-32 тижні внутрішньоутробного розвитку, 2-4 роки, 7-8 років, 12-15 років, 16-24 роки, 51-60 років [7, с.281]. З чого стає зрозумілим, що підлітковий вік збігається також з одним з критичних періодів формування сексуальності.

Протягом підліткового віку починають формуватись індивідуальні сексуальні вподобання, поступово окреслюються та закріплюються сексуальні сценарії, сексуальні ролі, сексуальні стереотипи, сексуальні очікування і т.д. Також, в цей час формуються індивідуальні вподобання щодо зовнішності партнера, його поведінки, особистісних особливостей, методу сексуальної взаємодії, інколи аж до закріплення жорсткого, ритуалізованого набору дій.

Третій етап ПСР ділиться на 3 стадії, які не прив'язують до чітких вікових меж, оскільки кордони між ними умовні. Кожна з цих стадій може розглядатись як критичний

період в формуванні як підліткової так і юнацької сексуальності, оскільки характер проходження зазначених стадій багато в чому визначатиме майбутню сексуальну поведінку людини.

1-ша стадія-формування платонічного (романтичного) лібідо. Період є критичним щодо розвитку здатності до кохання, проявам закоханості, які повинні забезпечувати реалізацію наявних почуттів, особливо в майбутньому. Реалізація стадії відбувається в прагненні бути поруч з об'єктом кохання, гуляти разом, робити разом уроки, сидіти за однією партою тощо. Завдяки чому підлітки навчаються особливим навичкам побудови любовно-платонічних відносин, розвивають навички романтичного спілкування. Для даної стадії характерна наявність фантазій романтичного характеру, які при цьому ще не передбачають генітального зближення. Закоханість підлітків носить переважно платонічний характер та не має мети викликати сексуальну реакцію. Сценарії фантазій часто сповнені героїзму, обоєннювання, захоплення, неймовірного романтизму. Що створює передумови для можливої затримки на даній стадії. В нормі романтичні фантазії поступово починають доповнюватись еротичними елементами, завдяки чому відбувається перехід на 2-гу стадію. На стадії платонічного лібідо частіше фіксуються дівчатка, внаслідок чого в подальшому, їхня сексуальність починає протиставитись романтиці. Для таких дівчат, жінок, романтика не є перехідним кроком до сексуального зближення, а навпаки, романтика є бажаною, кінцевою метою. Це може викликати проблеми у взаєминах, особливо коли сексуальні сценарії містять в собі такий рівень романтизму який може бути досяжним лише на початку відносин або взагалі, бути недосяжним в реальному житті.

Також, негативні наслідки матиме «перестрибування» або «випадіння» цієї і наступної стадії, що може трапитись внаслідок раннього початку статевого життя або внаслідок сексуального розбещення. Що в подальшому призводитиме до спустошення любовних переживань, руйнування незміцнілого романтизму в статевому потязі, який ще тільки формується. Внаслідок цього у підлітка не сформується здатність кохати, проявляти свої почуття. А це, відповідно, формуватиме механістичне відношення до сексуального життя, позбавляючи його еротично-чуттєвого компоненту, що в ускладнюватиме побудову гармонійних партнерських взаємин в майбутньому.

2-га стадія-формування еротичного лібідо. В цей час підлітки розвивають навички еротичних контактів з об'єктом кохання, освоюють навички які б сприяли поступовій реалізації своїх еротичних бажань. Спочатку еротичні потреби існують на рівні фантазій, але в подальшому підлітки переходять до реалізації фантазій на практиці. Для цієї стадії характерними є перші поцілунки, обійми, доторки, пестоці. Підлітки починають практикувати петінг, поверхневий чи більш глибокий. Здебільшого до проникаючого сексу ще не вдаються, але вже створюються передумови для подальшого переходу до коїтальної активності. Фіксація на цій стадії також буде більш властива дівчаткам, хоча може траплятись і у хлопчиків також. Для таких дівчат і жінок кінцевою метою інтимного зближення будуть пестоці, а не статевий акт. В їх уявленні пестоці та секс протиставляються один одному. Такі партнерші є спроможними відчувати глибоку сексуальну насолоду від пестоців, інколи намагаючись обмежитись тільки пестощами верхньої частини тіла або пестощами клітора без вагінальної стимуляції. Тоді як коїтус є для них небажаним, неприємним доповненням, яке доводиться терпіти в стосунках.

3-тя стадія-формування сексуального лібідо. Перебіг стадії як правило відбувається

вже в юнацькому віці (що є більш бажаним), хоча інколи стадія може початись і в підлітковому віці. В сексуальних фантазіях з'являється дедалі більше сюжетів коїтального характеру. Підлітки та юнаки дедалі більше прагнуть до оволодіння навичками реалізації коїтальної сексуальності. Зазвичай ця потреба реалізовується під час мастурбації, а в подальшому відбувається перехід до реальної коїтальної активності з партнером/партнершею.

Під час мастурбації відбувається об'єднання в цілісну систему фантазій, сексуальних сценаріїв, генітальних реакцій та оргастичної розрядки. В разі нормального перебігу ПСР сексуальні фантазії, сценарії, техніки мастурбації формують уявлення про статеве життя, які в подальшому будуть відповідати реальному статевому контакту. При порушенні ПСР також є ризики появи та закріплення дезадаптивних способів мастурбації, а також формування підґрунтя для широкого кола сексуальних перверсій. До тих пір поки молода особа не перейшла до реалізації своєї сексуальності в партнерському сексі існуватиме ризик викривлення сексуальних вподобань, однак і надто швидкий перехід до статевого життя містить в собі не менше ризиків, про які ми вже зазначали вище.

З переходом до партнерського сексу всі вподобання, навички які були напрацьовані протягом усіх трьох стадій проходять своєрідну перевірку на їх адекватність щодо реальної партнерської взаємодії. Якісь вподобання та навички можуть фільтруватись (наприклад, нереалістичні сексуальні фантазії), якісь коригуються (наприклад, дезадаптивна мастурбація, яка не мала тривалого стажу), сприяючи тому, що все що виявляється успішним для партнерського статевого акту додатково розвивається та остаточно закріплюється. Закріплення навички успішного сексу в сексології вважається ознакою завершеного психосексуального розвитку.

Таким чином, із зазначеного стає очевидною доцільність підвищення рівня обізнаності в психосексуальному розвитку підлітків, серед дорослих, з якими контактує підліток. Оскільки розуміння етапів формування сексуальності, вчасне надання підліткам інформації щодо дорослішання є запорукою формування сексуально здорової особистості. Нагадаємо, що на думку Д. Хаффнер, сексуально здоровим є підліток який цінує своє тіло, бере відповідальність за свою поведінку, якісно спілкується всередині сім'ї, якісно спілкується з представниками обох статей в адекватних та поважних формах, висловлює любов і близькість відповідно до свого віку [8, с.13].

Список використаних джерел

1. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
2. Grace J. Craig, Don Baucum «Human development. Ninth edition».-Pearson College Div; 9th edition (January 1, 2001). 718 h.
3. Erikson E. H. *Childhood and society* (2nd ed.) New York: Norton. 1964.
4. Spranger E. *Psychologie des Jugendalters*. Leipzig: Quelle & Meyer, 1924.
5. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 128 с
6. Хохліна І. В., Сингаїєвська І. В. Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку. Держава, регіони, підприємство: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). К.: Університет «КРОК»,

2020. С. 90-92.

7. Кришталь В. В., Григорян С. Р. Сексология в 4 частях. Харьков: Академия сексологических исследований, 1999. 1152 с.

8. Хаффнер Д. Від перших побачень до дорослого життя. Що повинні знати батьки про сексуальний розвиток своїх підлітків. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 205 с.

Психологічні особливості монетарної поведінки в різні вікові періоди

Никоненко О. В.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: svetlos33@gmail.com*

Трансформація соціально-економічних відносин сучасного українського суспільства, кризовий характер української економіки, зміна системи монетарних уявлень, орієнтацій, менталітету визначають необхідність вивчення феномену монетарної поведінки та її детермінант у різних суб'єктів монетарних відносин.

Монетарна поведінка-це модифікація соціально-економічної поведінки, що визначає особливості поводження з грошовими ресурсами суб'єкта монетарних відносин [4].

Монетарна поведінка, з одного боку, обумовлена механізмом самої монетарної сфери, з другого боку, детермінована індивідуально-психологічними характеристиками особистості. Виходячи їх цього, можливе виділення наступних підходів в дослідженні монетарної поведінки: утилітарного адаптаційного, динамічного.

Утилітарний або ціннісний підхід робить упір на актуалізацію потреб особистості та їх задоволення. Монетарну поведінку людини можна розуміти як процес цілеспрямованої активності відповідно до значущих грошових інтересів і потреб. Як основний грошовий інтерес людини виступає інтерес поліпшення свого матеріального положення. Основні потреби виражаються в отриманні доходів, що забезпечують гідний рівень життя. У основі монетарних інтересів і потреб лежать інтеріоризовані зразки матеріального добробуту суспільства, а також уявлення людей про справедливість і рівність, значення грошей в житті людини.

Монетарна поведінка є певний процес дій, вчинків, що здійснюються суб'єктами монетарних відносин. У динамічному аспекті монетарна поведінка є діяльністю, що безпосередньо залучена в процеси отримання грошових доходів, їх використання і накопичення, включаючи процеси прийняття рішень.

Суб'єкти монетарних відносин діють в конкретних соціально-економічних умовах. Виникає необхідність пристосування їх пристосування до даних умов. У цьому контексті монетарна поведінка виступає як адаптаційний процес.

В рамках теорії монетарної поведінки необхідно розрізнити поняття “моделі монетарної поведінки” та “стратегії монетарної поведінки”. Модель монетарної поведінки розуміється як загальноприйнятий в суспільстві спосіб поводження з грошовими ресурсами. Стратегії монетарної поведінки-це індивідуальні поведінкові схеми, що з одного боку обумовлені досвідом особистості в сфері монетарних відносин, особистісними якостями, цінностями, а з іншого боку формуються в рамках заданих соціальних стереотипів поведінки.

Аналізуючи структуру та функції монетарної поведінки, дослідники в галузі економічної психології виділяють основні мотиви витрат грошей та відповідні їм моделі монетарної поведінки [1].

Раціональна модель базується на суворому розрахунку доходів та витрат, незалежно від того, які цілі переслідуються: споживання, інвестування. В. Верховін відмічає, що в даній моделі, величина витрачених ліквідних коштів співвідноситься з користю від цих витрат та відповідає величині зусиль, необхідних для отримання прибутку.

Традиційна модель відтворює стереотипи та соціальні звички поводження з грошима. Характерна для масових користувачів грошей, які реалізують операції отримання доходу, купівлі-продажу, витрат, накопичень, примітивного балансного обліку. Структуру мотивації цієї моделі монетарного поведінки можуть становити раціональні, об'єктивні та ірраціональні елементи в різних їх поєднаннях. Традиційні моделі поведінки бувають моментальні та пролонговані. Моментальні моделі дозволяють в разі необхідності обмінювати грошові кошти на блага та послуги різного призначення. Пролонговані моделі припускають цільове резервування грошей на більш менш тривалий термін для придбання благ.

Альтруїстичні моделі засновані на витратах та передачі ліквідних засобів з метою надання допомоги суб'єктам, які потребують економічної або соціальної підтримки. В основі мотивації та поведінки цього типу лежать:

- співпереживання, що стимулюють нехтувати прагматичними та утилітарними інтересами;
- моральні установки;
- релігійні приписи, направлені на стримування егоїстичних мотивів;
- очікування збоку соціального оточення;
- почуття провини перед незаможними [1].

Афектно-іраціональні моделі проявляється в абсолютизації функції грошей й можуть з'являтися як наслідок масового психозу і групових афектів. Одним з різновидів такої поведінки є інфляційна поведінка. Основними мотивами інфляційної поведінки виступають-страх знецінення своїх доходів і грошових накопичень, страх втрати частини матеріального багатства (інфлятофобія).

В рамках моделей монетарної поведінки розвиваються індивідуальні стратегії поводження з грошовими ресурсами: накопичення, страхування (створення певного грошового резерву), інвестування, позиково-боргова стратегія. Узагальнюючи дані стратегії, Д. Стребніков, В. Тапіліна, Т. Богомолва запропонували наступні типи монетарної поведінки: накопичувальний тип монетарної поведінки (основний мотив фінансова стабільність); позиковий тип монетарної (розвинений мотив підвищення матеріального добробуту за рахунок кредитів та інвестування); пасивний тип монетарної поведінки-(домінуючий мотив споживання, використання грошей одновимірне-на побутові потреби) [4].

Дослідженням стратегій монетарної поведінки в умовах соціально-економічних змін займалися І. Задорін, О. Кузьміна, І. Гребанова й встановили, що для представників старшого покоління характерна стратегія страхування (відкладання грошей на "чорний день"), яка була поширена в радянські часи. Представники середнього віку демонструють стратегію накопичення, а молодь, включаючи студентів використовують змішані стратегії та схильні інвестувати гроші. Більше того молоді люди прагнуть вкладати кошти не тільки в банківські установи під процент, але і у власний розвиток (отримання освіти, навчання за кордом, відкриття власної справи) [3]. З іншого боку молодь віком 18- 24 роки менш самостійна в ухваленні фінансових рішень і рідше це робить, а також менше планує фінансові витрат.

Згідно іншого дослідження [4] з віком монетарна поведінка молодої людини стає більш раціональною. В 22-23 роки відбувається перехід від пасивних форм монетарної поведінки до активних (грошові операції з депозитами, вкладання грошей у власний

бізнес). Особливістю монетарної соціалізації в період юності (17-21 рік) є виникнення психоемоційного комплексу-блокування активності в сфері монетарних відносин реакціями страху, тривоги, сорому. Дані емоційні реакції частково спричинені низьким ступенем задоволеності потреби в соціальній та економічній безпеці у студентів, пов'язані з невпевненістю у майбутньому матеріальному забезпеченні в кризових умовах української економіки [5]. Таким чином, посилюється роль емоційного компонента монетарної соціалізації на поведінковий.

Таким чином, монетарна поведінка на етапі юності відрізняється гнучкістю, здатністю переключатися від однієї стратегії монетарної поведінки до іншої, що обумовлено гнучкістю психічних процесів та особливостями умов життя (відсутність стабільного заробітку, фінансова залежність від батьків). Ключовою детермінантою монетарної поведінки в юнацькому віці є ціннісна орієнтація на саморозвиток та самореалізацію. Натомість в більш старшому віці переважає поведінкова стратегія заощадження грошей, що обумовлено прагненням зрілих людей до безпеки та фінансової стабільності.

Список використаних джерел

1. Зубіашвілі І. К. Дослідження психологічних особливостей монетарної культури старшокласників / І. К. Зубіашвілі // *Організаційна психологія. Економічна психологія: науковий журнал*, 2016.-№4 (7).-К. : «ЛОГОС». –С. 55-61 (0,6 д.а.).
2. Карамушка Л. М. Ставлення до грошей: вітчизняний та зарубіжний досвід досліджень / Л. М. Карамушка, О. Г. Ходакевич // *Актуальні проблеми психології. Т. 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія* : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки.-К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2006.-Ч. 17.-С. 81–85.
3. Никоненко О. В. Структурно-функціональна модель монетарної соціалізації/ О. В. Никоненко // *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України/ За ред. С. Д. Максименка.– Т. 11-Вип.10 .-К: Фенікс, 2014.-С. 145-157.*
4. Мяленко В. В. Соціально-психологічні механізми фінансової поведінки молоді. : Дис... канд. наук: 19.00.05-соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Інститут соціальної та політичної психології АПН України, Київ, 2008.-233с.
5. Петровська Т. В. Соціально-психологічні фактори економічної поведінки / Т. В. Петровська // *Соціальна психологія.– 2004.–№ 4.– С. 23 –27.*

Переваги використання наративного підходу в кризових життєвих ситуаціях

Варакіна Ю. М.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: varakinaym@krok.edu.ua*

Склярова Г. О.

*кандидат психологічних наук, доцент ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

На сьогоднішній момент багато людей перебувають у кризових життєвих ситуаціях через низку чинників, таких як втрати близької людини, хвороби, серйозні конфлікти. Найгостріше у наш час стоїть проблема стресу, викликаного війною. З кризовими ситуаціями, впоратись самостійно буває дуже складно, і тому багато людей шукають оптимальних шляхів виходу з цього стану. Саме через це розгляд питання допомоги особам в кризових життєвих ситуаціях є актуальним.

Кризовою називають ситуацію, коли людина стикається з перешкодою у реалізації важливих життєвих цілей і не може впоратися із цією ситуацією за допомогою звичних засобів. Людина, що переживає життєву кризу, неспроможна залишатися незмінною: виникає жорстка необхідність подолати усталені установки і відмовитися від звичних форм поведінки.

Метою психологічної допомоги людині, яка перебуває в кризовій життєвій ситуації, може бути розвиток особистості, профілактика подальших нервово-психічних розладів, корекція гострих емоційних станів, психотерапія, реабілітація.

Одним з методів надання психологічної допомоги людям в кризових життєвих ситуацій-є наративна практика.

У психотерапії широко використовується наративний підхід, який знайшов своє відображення в наративній терапії [1]. У вітчизняній та зарубіжній практиці поряд з поняттям «нاراتивна терапія» використовуються «нاراتивна практика» та «нاراتивна техніка». Ці терміни визначають як синоніми.

Засновниками наративної практики були австралійські психотерапевти Майкл Уайт та Девід Епстон [2]. Серед фахівців, які творчо застосовують наративні ідеї та розробляють їх у нових напрямках, необхідно відзначити В. Діккерсона, Дж. Комбса, С. Мадігана, К. Томма, Дж. Фрідман, П. Шорта та ін.

Наративна терапія-це підхід до консультування та соціальної роботи, в якому: люди розглядаються як експерти власних життів; професійна позиція консультанта базується на поважному, зацікавленому ставленні до будь-яких людських історій (Людина-автор свого життя); передбачається, що проблеми відокремлені від людей, а самі люди досить компетентні і мають велику кількість здібностей та умінь, які можуть допомогти їм змінити незадовільні відносини з проблемою; важливими принципами є непідробна цікавість з боку терапевта та його щире бажання ставити запитання, на які він справді не знає відповіді, а отже, готовий почути та прийняти будь-що; терапевтична бесіда може прийняти будь-який напрям, завжди існує безліч можливих шляхів (немає якогось одного «правильного» ходу бесіди, відомого фахівцю як експерту); людина, що консультується у фахівця, відіграє істотну роль у визначенні ходу терапевтичного процесу [3].

Важливим принципом наративного підходу є неекспертна позиція практика. Фахівець вміє певним чином ставити питання, але він не є експертом з того, в якому напрямку та яким чином людині слід рухатись у житті. Людина сама є експертом власного життя. Тому наративний практик не нав'язує клієнту жодних методів, які вважає правильними. Швидше, терапевт постійно просить його вибрати з кількох можливих альтернативних напрямів розвитку розмови той, який найбільше підходить, є найцікавішим, перспективним і корисним. В результаті людина зміцнює контакт з тим, що для неї важливо в житті-цінностями, принципами, мріями, добровільно взятими на себе зобов'язаннями, що втілюються в історіях її життя.

Метою наративної практики психологічної допомоги людям в кризових життєвих ситуаціях є створення нових історій, відкриття простору для широкого поля альтернатив, переживання відчуття вибору [4].

Наративна терапія концентрується на дослідженні того, як досвід викликає очікування і як очікування потім переформовують досвід через створення оповідань. Іншими словами, розповіді про життя діють як фільтри, що відокремлюють той досвід або переживання, які не узгоджуються з сюжетною лінією, від того, що клієнт сприймає як істинний досвід свого життя. Якщо їх не можна відфільтрувати, події спотворюються до тих пір, поки не вклядатимуться в основну канву [5].

Наративна практика надання психологічної допомоги людям в кризових життєвих ситуаціях ґрунтується на двох основних принципах: усі думки та поведінка людини існують у культурних контекстах, які дають їм особливий зміст та значення; погляд людей на світ формується через комплекс, часто несвідомих процесів «просіювання» через власний досвід та вибір тих елементів, які найбільше відповідають домінуючій історії життя.

Наративні психотерапевти не вирішують проблеми. Вони зацікавлені у «пробудженні людей від гіпнозу» домінуючих культурних навіювань, щоб вони розширили діапазон вибору. Або, як люблять говорити наративні терапевти, їхня робота-це співавторство з клієнтами у створенні нових оповідань про себе.

Застосування наративної терапії має багато переваг.

1. Розвиток самосвідомості клієнта. Однією з найбільш очевидних переваг наративної терапії є самосвідомість, оскільки такий підхід вимагає того, щоб клієнт відокремився від наявної проблеми. Ця техніка не тільки полегшує тягар пошуку життєздатних рішень, але й дозволяє людині краще оцінити себе. Вона може проаналізувати свої звички, сильні та слабкі сторони та шаблони. Самосвідомість є важливою характеристикою, якою повинна володіти кожна людина, якщо вона серйозно хоче покращити якість свого життя. Зрештою, рішення кожної людини, хороші чи погані, визначають, наскільки добре їй у житті. Крім того, рішення особистості впливають на оточення людей, стосунки, роботу, соціально-економічний статус і багато іншого.

2. Підвищення особистої відповідальності. Підвищення особистої відповідальності клієнта є ще однією перевагою наративної терапії. Клієнтам регулярно пропонують оцінити свої дії, звички та рішення. Це заохочує людину почати спостерігати закономірності між своїм вибором і наслідками, які згодом впливають. В ході наративної терапії клієнти часто починають розуміти, що аби покращити якість свого життя, необхідно вносити у нього певні зміни. Успішні зміни способу життя за своєю природою вимагають певної особистої відповідальності.

3. Вдосконалення вміння приймати самостійні рішення. Хоча успіх, безумовно, означає різні речі для різних людей, нарративна терапія за своєю суттю обертається навколо допомоги людям у вирішенні їхніх проблем. Здатності вирішувати проблеми мають вирішальне значення в усіх аспектах життя. Люди, які вміють приймати рішення, мають значно більше шансів просунути далі в житті, ніж менш обізнані в цьому плані.

Незважаючи на методи, практики та численні переваги нарративної терапії, багатьом людям важко звернутися за професійною допомогою. Занадто часто до консультування, терапії та інших форм психологічної допомоги ставляться зневажливо. Деякі люди можуть уникати її через сором. В інших випадках людина може сказати собі, що вона є достатньо сильною, здатна вести власну битву та впоратися зі своїми життєвими проблемами. Хоча ця позиція проактивна та напориста, іноді навіть найсильніші та найздібніші люди потребують допомоги.

Наративна терапія, зрештою, полягає в полоданні внутрішніх особистих конфліктів і дозволяє клієнтові визначити свої здібності та сильні сторони, відокремлюючись від актуальної проблеми. Клієнти повинні завжди відчувати, ніби вони можуть розраховувати на своїх терапевтів і довіряти їм. Наративна терапія-це зростання, повага та прогрес. Кожного клієнта заохочують йти крок за кроком на своєму комфортному рівні та працювати, щоб покращити якість свого життя.

Ключові слова: наратив, наративний підхід, криза, кризова ситуація, психічний стан, психологічна допомога.

Список використаних джерел

1. Антоненко Т. Л. Технології становлення ціннісно-сислової сфери особистості студента. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. № 93(6). С. 16-29
2. Уайт М. *Карти нарративної практики: Введение в нарративную терапию*. М.: Ренезис, 2010. 326 с
3. Карсканова С. В. Використання наративу як методу соціально-психологічної діагностики особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 1. С 30-35.
4. Шебанова В. І. Застосування інструментарію візуально-нاراتивного підходу у психологічній допомозі особистості. *Психолінгвістика*. 2018. № 24 (1). С. 381-402.
5. Drake D. *Narrative coaching // The Coaches' Handbook*. Routledge, 2020. P. 257-266.

Ознаки психологічного віку особистості

Василенко Т. С.

*магістранта ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vasylenkots@krok.edu.ua*

Склярова Г. О.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Наші соціальні очікування та оцінки щодо виконуваних ролей, поведінки, реакцій особистості визначаються, зокрема, її віком. Отже обізнаність із питання віку особистості є важливою для розуміння та прогнозування індивідуальної поведінки, а також функціонування суспільства в цілому.

Насьогодні визначень категорії “вік” існує дуже багато, що зумовлено різними підходами до вимірювання віку людини та вивченням питання віку людини багатьма суспільними науками. Виходячи з цього, у науковій літературі зустрічається опис різних видів віку:

Хронологічний вік-кількість календарних років, прожитих людиною. Говорячи про хронологічний вік, примітно відзначити вислів біографа Р. Баландіна: «Виміряти тривалість людського життя роками все одно, що книгу-сторінками, живописне полотно - квадратними метрами, скульптуру-кілограмами» [1].

Біологічний вік-це «зморшки на нашому тілі», це досягнутий окремим індивідом рівень розвитку морфологічних структур та пов'язаних з ними функціональних явищ життєдіяльності організму, що відповідає середньому для всієї популяції рівню, характерному для даного хронологічного віку.

Соціальний вік-формується в соціальному контексті на основі зовнішнього вигляду та поведінки. Соціальний вік зазвичай, хоча і не завжди, вербалізується в процесі взаємодії та може відрізнитися від хронологічного віку індивіда, а усвідомлення цього факту може супроводжуватися різними емоційними переживаннями (від задоволення до роздратування тощо) [2].

Психологічний вік-це характеристика людини як індивідуальності, вимірюється він в її «внутрішній системі відліку». О. О.Кронік порівнює психологічний вік особи зі стрілкою терезів, на одній чаші яких минуле, на іншій майбутнє. Коли виявляється більш значущим минуле-людина почувається старшою, коли вагоміше майбутнє-молодше. Ця метафора демонструє, як впливає ставлення до життя на переживання віку. Дослідження показали, що, коли для людини з кожним роком майбутнє не скорочується, а відкриває нові перспективи розвитку, коли людина не зупиняється на досягнутому, а спрямована на все більш вагомі досягнення, це веде її до душевної молодості. Але, якщо головне-позаду, здається реалізованим, то незалежно від паспортного віку «стаєш старим» [3].

Щоби краще зрозуміти сутність психологічного віку особистості, та його особливості, у порівнянні з іншими підходами до визначення віку людини, пропонуємо розглянути основні ознаки психологічного віку особистості.

1. Визначення психологічного віку відбувається, зокрема, на основі самооцінки. Самооцінка віку є головною характеристикою так званої «реалізованості» власного

психологічного часу, і передбачає дію глибинних механізмів узагальнення часових відносин. Можна припустити, що людина оцінює себе молодшою або старшою за хронологічний вік, виходячи з більш серйозних підстав, ніж просто довільне бажання бачити себе в тому віці, який здається йому найбільш привабливим, хоча і цей фактор необхідно враховувати. Тобто, визначення психологічного віку відбувається більше на основі внутрішніх критеріїв, а не зовнішніх показників (зріст, вага, розвиненість статевих органів-за біологічного підходу, кількість прожитих років-за хронологічного) [3].

2. Тісний зв'язок психологічного віку із суб'єктивним переживанням часу. Загальне відношення особистості до часу власного життя, його динаміку «слід описувати не у масштабі прожитих людиною років, а у масштабі пережитих великих біологічних циклів його організму, що відповідають С-періодичності, під час яких людина має здійснювати великі для кожного вікового періоду діяння». Отож, якщо життя людини було сповнене багатьма подіями, потрясіннями, її внутрішнє відчуття свого віку може значно перевищувати реальний вік [1].

3. Вплив психологічного віку на життєві домагання, перспективи й життєві стратегії особистості. В залежності від психологічного віку життєві домагання та перспективи особистості будуть різними. При меншому психологічному віку життєві домагання будуть завищеними, а життєві перспективи-великими; при відповідності психологічного та хронологічного віку життєві домагання будуть адекватними, а життєві перспективи-оптимальними; при більшому психологічному віку життєві домагання будуть заниженими, а життєві перспективи звуженими [4].

4. Оборотність психологічного віку. У деяких межах психологічний вік принципово оборотний. Це означає, що «людина як старіє у психологічному часі, так може й помолодшати у ньому за допомогою збільшення частки психологічного майбутнього чи зменшення психологічного минулого» [3].

5. Вплив ситуації на визначення особистістю свого психологічного віку. Контекст ситуації, в якій знаходиться індивід, суттєво впливає і на його власну поведінку, на основі сприйняття якої формується оцінне судження сторонньої особи стосовно його віку. Зокрема, залежно від віку особи, з якою він взаємодіє, індивід може обирати різні способи самопрезентації. Так, дослідники Н. Коупленд та Дж. Коупленд описали випадок 79-річної досліджуваної на ім'я Мей. У розмові з жінкою свого віку Мей розповідала про себе як про активну та незалежну, протидіючи стереотипному образу особи старечого віку. У розмові з 38-річною жінкою Мей описала себе геть в інший спосіб, утворивши протилежне враження, яке підтверджувало стереотипні уявлення про старість та про залежність у старості [2].

Отже, психологічний вік особистості, у загальному вигляді являє собою ставлення особистістю до себе як до дитини, молоді людини, чи людини похилого віку, що обумовлює вибір особистістю того чи іншого варіанту поведінки, а також, в певній мірі, уможливорює продовження молодості (або навпаки, веде до передчасного старіння).

Ключові слова: вік особистості, психологічний вік, ознаки психологічного віку.

Список використаних джерел

1. Василець Н. М. Соціально-психологічні особливості суб'єктивного переживання психологічного віку. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2017. Вип. 2. С. 91-97.

Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2017_2_12.

2. О. І. Донець. Вік особистості в соціально-психологічному вимірі. Теорія і практика сучасної психології. 2020. Том 3. Вип. 1. С. 28-33.

3. Головаха Є. І., Кронік А. А. Психологічний час особистості. К.: Наукова думка, 1984. С. 173-175.

4. Пирог Г. В. Зв'язок життєвих стратегій сучасної молоді з психологічним віком: теоретичні аспекти. Сучасні наукові дослідження в психології та педагогіці-прогрес майбутнього: збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2018. С. 22-25.

Типи життєвих криз осіб середнього віку

Вітковський О. В.

*магістрант кафедри психології ННІПС,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: 3889719@gmail.com*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук, старший науковий
співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Криза середнього віку належить є прикладом природних вікових криз, з якими стикається практично кожна людина, і насамперед чоловіки, в певні періоди свого дорослого життя. Такі кризи (або кризи особистісного розвитку) зазвичай не потребують спеціальної допомоги і минають самі по собі, без особливих ускладнень, залишаючи важливі ковоутворення і позитивні наслідки в онтогенетичній історії розвитку особистості. Однак за певних обставин перебіг таких криз ускладнюється і набуває деструктивного характеру. У цьому разі йдеться про так звані життєві кризи особистості, які мають некерований і непрогнозований перебіг і залишають по собі неоднакові, а часом і досить негативні наслідки. І саме ці кризи є предметом нашого дослідницького інтересу.

Виникнення життєвої кризи має певну етапність та стадії, що характеризуються досить чітко вираженою симптоматикою. Так, за Д. К. Макдональдом, формування кризи проходить три основні етапи:

1. поява негативної події, яка спричинює відчуття суб'єктивного психологічного дискомфорту (дистресу);
2. погіршення самопочуття і функціонування особистості на фоні дистресу;
3. активація механізмів психологічного захисту, за дії яких послаблені механізми копіювання не покращують ситуацію і не призводять до ефективного функціонування [1].

Процес розгортання життєвої кризи у внутрішньому світі особистості описана багатьма дослідниками, зокрема й вітчизняним ученим П. П. Горностаєм, як чотири послідовні стадії. Перша стадія-виникнення і зростання психологічної напруги, що призводить до стимуляції та мобілізації звичних способів та ресурсів людини, які зазвичай застосовувалися нею для вирішення тих чи тих проблем. Друга стадія-усвідомлення того, що звичні засоби стимуляції активності виявляються безрезультатними і не покращують ситуацію, і це призводить до подальшого, в т.ч. і некерованого зростання психологічної напруги. Третя стадія-зростання напруги триває і зрештою стає нестерпним для людини, і цей стан потребує мобілізації додаткових-внутрішніх і зовнішніх ресурсів з його стабілізації. Четверта стадія виникає в разі, якщо всі зусилля та мобілізація усіх доступних людині ресурсів (внутрішніх та зовнішніх) виявляються неефективними або й марними. Ця стадія характеризується відчуттям безнадії й безпорадності, високим рівнем тривоги, депресивними думками і настроями. Людина в цьому стані відчувається дезорганізованою у собі самій, у власному стані, у взаємодії зі світом [2]. Разом із цим дослідники кризи наголошують, що дана етапність розгортання і наростання кризи може зупинитися на будь-якому з означених етапів, якщо виникає оптимальне рішення

проблеми та задіюються нові, ефективні наразі форми дій і поведінки [2].

Життєві кризи дуже різноманітні, вони мають широку феноменологію і симптоматику і тому в психологічній літературі існує чимало різноманітних їх класифікацій. Так, наприклад, Д. К. Макдоналд, І. Ялом та деякі інші автори поділяють ці кризи на чотири основні типи:

- кризи особистісного розвитку (які, на відміну від природних вікових криз, розгортаються за ускладненим чи деструктивним сценарієм;
- кризи втрати (коли втрати вимірюються чим завгодно-матеріальними збитками, моральним банкрутством, фізичною втратою близьких людей тощо);
- ситуаційні кризи (що виникають як наслідок на раптові травмівні події, які людина не може подолати самотужки, у звичний спосіб, і є надзвичайно фізично й емоційно виснажливими);
- екзистенційні кризи (пов'язані з пошуком відповідей на запитання щодо сенсу і якості власного життя, з підбиттям підсумків особистісного самоздійснення, самореалізації і т. ін. [1; 3].

Досліджуючи вітчизняні реалії, український дослідник П. П. Горностай, пропонує поділяти життєві кризи на:

- кризи становлення особистості (до них і належать природні вікові кризи, які є нормативними і закономірними для нормального процесу становлення особистості; кризи становлення у дорослому віці можуть супроводжуватись важливими життєвими подіями (змінюю професії, місця роботи, змінюю структуру родини і родинних зв'язків, створенням нової родини, переїздом на інше місце проживання тощо);
- кризи здоров'я (переживання людиною доволі серйозних змін у стані здоров'я аж до його значної втрати, виникнення інших серйозних проблем із здоров'ям, що можуть докорінно змінити спосіб її життя, призводять до зміни життєвих, професійних, соціальних та інших функцій, до відмови від життєвих планів і необхідності будувати нові плани тощо);
- термінальні кризи (що напряду пов'язані з термінальними цінностями особистості та їх змінами, в тому числі пов'язаними, можливими або й неминучими через близьке завершенням життя);
- кризи значущих стосунків (типові для сфери комунікацій і взаємин з іншими людьми і такі, що призводять до значних змін у структурі особистих і соціальних взаємин та супроводжуються зміною життєвих і соціальних ролей, це в т.ч. і кризи кохання);
- кризи особистісної автономії (пов'язані із змінами, вимушеними обмеженням чи втратою особистісної автономії, особистих кордонів, особистої свободи, залежність від обставин чи інших людей тощо);
- кризи самореалізації (сприйняття самореалізації як неможливої через певні обставини (наприклад, через втрату певної соціальної ролі [2].

Цікавим для нашого дослідження є екзистенційна криза (або криза сенсу життя), адже саме вона, на нашу думку, найбільш притаманна саме чоловікам середнього віку. За І. Яломом, криза сенсу життя є переважно «чоловічим» типом кризи, що виявляється в питанні про власну цінність, яке виникає раптово, стоїть надзвичайно гостро і змушує дати необхідні відповіді щодо цілей як головного прагнення життя. Екзистенційна криза змушує до глибокого переосмислення пріоритетів і цінностей життя та відкидання того, що виявилось ілюзорним й примарним. Зрештою людина усвідомлює відносність

цінностей, які раніше вважала абсолютними [3].

Висновок. Ознаками життєвої кризи середнього віку є усвідомлення розбіжностей між планами, мріями, прагненнями та їх здійсненням; відчуття незадоволення через неефективність у всіх сферах свого життя; пошук нових сенсів; переоцінка цінностей; поява страхів, пов'язаних із майбутнім; зміни у сприйнятті власного фізичного та психологічного віку тощо. Від успішності проживання цієї кризи залежить якість наступного періоду дорослого життя людини.

Список використаних джерел

1. MacDonald D. K. *Crisis Theory and Types of Crisis*. 2016.
2. Горностай П. П. *Личность и роль. Ролевой подход в социальной психологии личности.*-К. : Интерпресс ЛТД, 2007. 312 с.
3. Ялом И. *Экзистенциальная психотерапия.* М.: РИМИС, 2008. 608 с.

Психологічні особливості альтруїстичних взаємин у парі «чоловік-жінка»

Владимирова А. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VladymyrovaHV@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@kror.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Альтруїзм є складним психологічним феноменом, який віддавна цікавить учених з різних сфер гуманітарного знання і викликає бурхливі дискусії в т. ч. і в середовищі представників різних галузей і шкіл психології. Навіть серед психологів, і це відображається у фаховій психологічній літературі час від часу виникають непорозуміння щодо тлумачень альтруїзму, які є не лише мультипарадигмальними й міждисциплінарними (тобто належать до різних концепцій, розроблених у дискурсах різних наукових дисциплін), а й вочевидь суперечливими як із погляду строгих психологічних теорій, так і з погляду дорового глузду [1; 2].

Альтруїзм і відповідна альтруїстична мотивація належать до тих високофункціональних і високомотиваційних психологічних феноменів, що безпосередньо визначають сценарії і стилі альтруїстичної поведінки та альтруїстичних учинків людини. Абсолютною, причому так само високомотивувальною й високофункціональною, протилежністю альтруїзму є егоїзм, і на тему зв'язків між альтруїзмом та егоїзмом віддавна точаться наукові та філософські дискусії (щодо «альтруїзму як форми егоїзму», «розумного альтруїзму», «віктимного (жертвовного) альтруїзму», «розумного егоїзму» тощо). Ключовим у цих дискусіях найчастіше постає поняття «базова альтруїстична мотивація» лежить, що лежить в основі «ідеальних альтруїстичних вчинків» [2]. Вважається, що альтруїстична поведінка та альтруїстичні вчинки, крім альтруїстичної мотивації, визначаються й регулюються також соціальними нормами взаємодопомоги та соціальної відповідальності. Однак слідування цим нормам ніяк не пов'язане з егоїстичною, квазі-просоціальною мотивацією, коли квазі-альтруїст створює і «тримає» свій альтруїстичний «Я-образ» для інших і кожного разу звіряє його з соціальними очікуваннями з боку цих інших. У цьому разі йдеться про квазі-альтруїстичну мотивацію і відповідну квазі-альтруїстичну поведінку. Істинна альтруїстична поведінка, дійсно, може вважатися різновидом просоціальної поведінки. Кожний акт такої поведінки і кожний альтруїстичний вчинок є вочевидь просоціальним виявом, однак не кожний акт просоціальної поведінки, керований альтруїстичною мотивацією, і може вважатися виявом альтруїзму. Просоціальна поведінка включає в себе чимало різновидів поведінки, спрямованих на благо інших (наприклад, допомога, співучасть, підтримка, благодійність тощо), але це не завжди може тлумачитися як альтруїстична поведінка. Поведінка зазвичай описується як альтруїстична, коли вона мотивована бажанням бути корисним іншим людям. Альтруїстичний мотив «бути корисним іншим» не має нічого спільного з мотивами «корисливості», «власної вигоди», «егоїзму», «егоцентризму» і

навіть «бути корисним іншим на шкоду собі» (в останньому випадку йтиметься про віктимну поведінку, або поведінку жертви). Справжня ж альтруїстична мотивація і норми істинної альтруїстичної поведінки, які є загальнолюдськими, універсальними і практично не залежать від економічних, соціокультурних та інших умов, не суперечить особистим потребам та інтересам альтруїста [2].

Коли йдеться про те, що істинно альтруїстичними є дії і поведінка, спрямовані на благо інших і не розраховані на власну вигоду, то під власною вигодою розуміється насамперед вигода матеріальну чи будь-яка інша, якщо вона ґрунтується на зовнішніх винагородах. Власна вигода альтруїста полягає в отриманні внутрішніх винагород, тобто винагород від себе самого собі самому! Альтруїзм без цих внутрішніх винагород («жертвний альтруїзм») начебто спрямований на благополуччя іншої людини, однак у результаті він розбещує суб'єкта опікування і робить нещасним або й психологічно виснажує і руйнує самого альтруїста. Отже, «розумний альтруїзм» ґрунтується на особливих душевних якостях, особистих диспозиціях і внутрішній альтруїстичній мотивації альтруїста і ніколи не зумовлений присутністю чи думками людей, здатних оцінити шляхетність його альтруїстичної поведінки і вчинків, соціальними приписами чи соціальним тиском та іншими зовнішніми обставинами [2; 3].

Нині у фаховій літературі з психології описано чимало концепцій альтруїстичної поведінки та альтруїстичних взаємин:

- етико-філософські (засновані на принципах справедливості, поваги та співучасті);
- релігійні (з акцентом на традиційних моральних цінностях);
- соціальні (які роблять акцент на механізмах, що регулюють баланс соціальних процесів у соціумі);
- психологічні (які роблять акцент на механізмах особистого включення людини в альтруїстичну діяльність і її мотивацію щодо альтруїстичної поведінки [3].

При цьому дослідниками прийнято розмежовувати філософські, соціокультурні, психологічні, а останнім часом і статеві й гендерні аспекти альтруїзму.

Статеві-гендерні аспекти виступають у структурі двох різних стилів життя:

- предметно-інструментального (або маскулінного-як комплексу фізіологічних, соматичних, психічних та психологічних ознак, що визначає належність до чоловічої статі й чоловічого гендеру);
- експресивно-емоційного (або ремінного-як комплексу фізіологічних, соматичних та психологічних ознак, що визначають належність до жіночої статі й жіночого гендеру [4; 5].

Статеві-гендерні відмінності проявляються в усіх сферах життя та в усіх видах активності людей, у тому числі й у спілкуванні. Основною різницею між спілкуванням, що реалізується чоловіками, і спілкуванням, що реалізується жінками, є насамперед емоційне сприйняття факту і процесу спілкування та його гендерні мотиви: егоїстичні (маскулінні) та альтруїстичні (фемінні). Традиційно вважається, що альтруїстична жінка – це очікувана соціальна норма (жіночість, прагнення емоційної близькості в обмін на альтруїстичне служіння, м'яка жіноча сила і т. ін.), а альтруїстичний чоловік-це очікувана соціальна не-норма (слабкість, не-мужність, уразливість на жіночі маніпуляції, ретельно приховуваний комплекс меншовартості тощо). Ці-архетипні і значною мірою позасвідомі-настанови породжують і закріплюють типові патерни поведінки в процесі взаємодії між чоловіками і жінками, в т.ч. у парах «чоловік-жінка» [6].

Висновок. Існують архетипні і набуті людьми в процесі соціалізації статево-гендерні очікування й відмінності у розумінні альтруїзму та його поведінкових проявах, що виявляються чоловіками і жінками. Рівень жіночого альтруїзму більш високий, ніж чоловічий, і це є не лише соціально очікуваним і схвалюваним, а й природним для більшості жінок та вкоріненим у несвідомому архетипному досвіді людства. Важливо лише не перетворювати альтруїстичні взаємини у парі «чоловік-жінка» на квазі-альтруїстичні, віктимні, таки, що вмотивовані психологією жертви.

Список використаних джерел

1. *Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук та ін. Київ: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.*
2. *Кейсельман (Дорожкін) В. Р. Грани альтруїзму / В. Р. Кейсельман (Дорожкін) // Монографія. –К.: Феникс, 2016. 320 с.*
3. *Калашнікова Л. В. Его-альтруїстична спрямованість просоціальної поведінки у контексті діалогічного підходу // Теоретичні і прикладні проблеми психології, 2019. № 1. С. 106-115.*
4. *Колісниченко А. В. Гендерні категорії фемінності та маскуліності в поемі Гарта Крейна «Міст» // Національна ідентичність в мові і культурі: X Міжнародна науково-практична конференція, 2018. С. 39-44.*
5. *Кошонько Г. А., Луценко Н. В. Феномен гендерно-рольової поведінки у психологічних дослідженнях. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 113 с.*
6. *К.-Г. Юнг. Архетипы и коллективное бессознательное. Москва: Издательство АСТ, 2019. 496 с.*

Методичний інструментарій аналізу взаємоз'язку образу батька і соціальної ідентичності підлітків

Вольська Л. Ю.

*студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: volskayaLY@krok.edu.ua*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olha@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2502-8072*

Відомо, що одним із важливих факторів, що впливають на емоційне благополуччя дітей та формування їх соціальної ідентичності, є сімейна атмосфера, в яку занурюється дитина, повертаючись додому. Батько і мати-найближчі для дитини люди і те, наскільки гармонійними є стосунки з ними, має важливе значення для дитячого розвитку. Зазначається, що діти з неповних (без батька) сімей схильні до підвищеного ризику виникнення різних психологічних труднощів у процесі розвитку. Вважається, що у них відсутня надійна наочна модель поведінки з боку батька, спираючись на яку вони змогли б розвиватися нормально. Однак, відомо, що й у неповній сім'ї розвиток дитини може бути цілком гармонійним. У зв'язку з цим вчені звернули увагу на внутрішнього батька, представленого у психіці дитини, його образ. На цей час проведено лише кілька емпіричних досліджень, присвячених вивченню зв'язків якості образу батька в підлітків з успішністю їх емоційного та соціального розвитку, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Для визначення впливу стилю батьківської поведінки на соціальну ідентифікацію у підлітковому віці нами було використано опитувальник «Оцінка підлітками поведінки і ставлення до них батьків» (ADOR) Е. Шефера. Опитувальник вивчає установки, поведінку та методи виховання батьків так, як сприймають та розуміють їх самі підлітки. Методика вміщує такі шкали: позитивності (POZ), директивності (DIR), ворожості (HOS), автономності (AUT) та непослідовності (NED) стилю батьківської поведінки при взаємодії з дітьми. Оскільки завданням дослідження є виявлення взаємозв'язку саме образу батька з особливостями соціальної ідентифікації підлітків, то піддослідними заповнювався тест саме щодо ставлення батька (підлітками з неповних сімей, які виховуються без батька заповнювався тест щодо ставлення матері). Дані аспекти важливі для уточнення, оскільки в результаті порівняння відображатимуть відмінні характеристики стилю виховання підлітків у повних та неповних сім'ях.

Узагальнені результати дослідження за методикою «Оцінка підлітками поведінки і ставлення до них батьків» (ADOR) Е. Шефера (модифікований З. Матейчиком і П. Ржичаном) представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 Кількісні показники ставлення батька до підлітків за методикою «Оцінка підлітками поведінки і ставлення до них батьків» (ADOR) Е. Шефера (модифікований З. Матейчиком і П. Ржичаном)

Ініціали підлітка	Кількісні показники установок				
	POZ позитивне	DIR директивне		AUT автономне	NED непослідовне
1 група					
В.П.	8	11	3	8	8
А.Н.	12	7	3	10	9
К.С.	6	17	9	4	3
П.О.	12	8	2	12	9
С.М.	9	15	7	5	5
С.К.	8	4	1	13	6
М.О.	9	13	4	9	8
В.Ю.	7	15	9	5	3
А.К.	12	3	2	12	11
К.В.	8	7	4	11	10
Ю.Д.	12	4	2	5	5
Я.В.	9	17	8	3	5
В.В.	13	12	3	10	9
А.С.	8	18	7	7	3
Р.Д.	6	7	4	15	8
Середнє значення по групі 1 (повна сім'я)	9,27	10,53	4,53	8,60	6,80
2 група					
Т.М. (м)	14	5	2	9	6
О.Г. (м)	17	3	2	9	4
А.Д. (м)	15	8	4	10	9
А.Є.(м)	18	2	2	10	6
Д.М. (м)	8	15	6	9	9
З.В.	8	16	9	8	12
В.Т. (м)	7	5	5	12	12
С.В.	7	6	10	14	9
М.В.(м)	14	8	5	9	11
Середнє значення по групі 2 (неповна сім'я)	12,00	7,56	5,00	10,00	8,67

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

За даними поданими у таблиці 1 видно, що у повних сім'ях середнє значення за шкалою позитивне відношення батька становить 9,27 балів і його відчують на рівні вище середнього (максимум 20 балів за показником) лише 5 з 15 підлітків. Ці підлітки відповіли, що часто проводять час разом з батьком, вільно спілкуються на будь які теми, можуть звернутися до нього за допомогою.

Найвищий показник (10,53 бали) отриманий за шкалою директивні тенденції у спілкуванні та вихованні (8 з 15 підлітків бал вище середнього), яка базується на позиціях сили та авторитаризму-батько цих підлітків постійно контролює, критикує, карає їх за мінімальну провину.

Ворожість батька, який постійно скаржиться, обурюється через будь-які дрібниці, мало цікавиться справами підлітка виявлена на низькому рівні у групі підлітків з повних сімей (4,53) і дещо більш виражена лише у 2-х підлітків з 15 опитаних. Такі підлітки, навіть, відчувають, що вони, інколи, викликають ненависть та огиду у батька.

Отримані середні показники за шкалою автономності (8,60 бали) свідчать, що 7 з 15 підлітків не отримують підтримки батька, ніколи не відчувають з його боку зацікавленості своїми проблемами, батько ніколи їх не хвалить, він байдужий до них.

Лише у 2-х з 15 підлітків відчувається виражена непослідовність вимог та дій з боку батька, а середнє значення за цим показником по групі не високе і становить 6,8 балів.

Отже, загалом у групі підлітків з повних сімей більша частина досліджуваних підлітків відчувають директивне, позитивне чи автономне ставлення з боку батька.

Список використаних джерел

1. Анопрієнко О. В. *Стиль батьківської поведінки як детермінанта хронічного стресу у підлітків. III міжнародна науково-практична конференція «Гене́за буття особистості»*. К: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». 2017. 254 с. С. 59-60.
2. Максименко Д. С. *Психологічні особливості криз підлітка. М17 Практична психологія*. К.: Центр учбової літератури, 2018. 200 с.
3. Маннапанова К. Р. *Неповна сім'я як чинник, що впливає на формування життєздатності підлітків. Вісник Харківського національного університету, Серія «Психологія», 2011, № 959. С. 102-105.*
4. Мацак С. *Авторитет батьків як умова гармонійного розвитку особистості підлітка. Проблеми гуманітарних наук. Психологія, 2017, 41. С. 97-110.*
5. Методика «Поведение родителей и отношение подростков к ним (ADOR) E. Schaefer (модифицированный вариант З. Матейчика и П. Ржичана). URL: <https://cpd-program.ru/methods/ador.htm>
6. Tajfel H. *Instrumentality, identity and Social comparisons. Social identity and intergroup relations. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1982. P. 483–507.*
7. Turner J.C. *Social Categorization and Self-Concept: A Social Cognitive Theory of Group Behavior. In Advances in Group Process: Theory and Research / In E.J. Lawler (ed.). Greenwich, Connecticut: JAI Press, 1985. P. 77-12.*

Теоретичний аналіз феномену соціальних уявлень

Євміна Л. Д.

магістранта ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lada.avd@gmail.com

Васильченко О. П.

доктор психологічних наук,
доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430

Соціальні уявлення-найбільш складне ментальне утворення людини, оскільки співвідноситься з великою кількістю психічних явищ: пам'яттю, віруваннями, переконаннями, ідеологіями. Соціальні уявлення охоплюють всі сфери людської свідомості, зачіпають соціальні та психічні процеси, тому цей феномен є центральним предметом дослідження соціальної психології.

У наукових розвідках підкреслюється складність даного поняття, необхідність вивчення його зв'язків із різними психічними функціями (пам'яттю) та явищами (переконаннями, сформованою ідеологією).

Соціальні уявлення складають знання, переконання, погляди, поширені в тій чи іншій групі осіб, і відіграють важливу роль у формуванні відносин у суспільстві на всіх рівнях: від міжособистісного до міжетнічного. На основі наявних уявлень у суспільстві формуються світогляд та цінності його представників, і, навпаки, елементи свідомості окремої людини вбудовуються в суспільну.

Теорія соціальних уявлень була створена та розроблена представником французької психологічної школи S. Moscovici, який розглядав соціальні уявлення як систему знань, що допомагають людині осмислити та зрозуміти навколишню соціальну дійсність [1].

Виділяються такі основні компоненти структури соціальних уявлень-це інформація, поле уявлення та установки; механізмами формування та закріплення соціальних уявлень виступають категоризація та найменування, мова та пам'ять [2]. Соціальні уявлення сприяють формуванню соціальної (групової) ідентичності, сприйняттю себе елементом соціальної системи, у членів якої загальний світогляд, загальний погляд на світ [2].

Соціальні уявлення визначаються культурно-історичним контекстом становлення та поширення у суспільстві, трансформуються разом зі зміною суспільних процесів, при цьому суспільство стає для людини джерелом значень та смислів [3].

Зазначається, що сформовані соціальні уявлення вбудовуються у структуру не лише колективної свідомості, а й у індивідуальну свідомість, відбиваючи уявлення про світ, про себе, середовище [3].

S. Moscovici виділив три типи соціальних уявлень [4]. Найбільш поширеними у суспільстві є керівні уявлення, сформовані та прийняті всіма членами великої групи людей. Ці уявлення можуть нав'язуватися в процесі соціалізації та впливати на інші переконання. Часто вони залишаються не прийнятими всіма членами суспільства та зберігають полемічний характер.

Соціальні уявлення, що властиві підгрупам, отримали назву емансипованих. Навіть у близьких за походженням, інтересами, цілями малих групах ці уявлення можуть

відрізнитися.

Джерела соціальних уявлень-наукове знання та переконання. Розрізнити типи уявлень в залежності від цих джерел можна з великим ступенем умовності, тому що всі уявлення ґрунтуються більшою чи меншою мірою на них обох [4].

У межах теорії соціальних уявлень S. Moscovici виділяє три основні функції соціального уявлення у суспільному житті: охорона стабільності, стійкості індивідуальної чи групової когнітивної структури; детермінація поведінки і, нарешті, адаптація зовнішніх соціальних фактів, введення в лад духовного життя колективного суб'єкта [4].

Отже, соціальні уявлення складають знання, переконання, погляди, поширені в тій чи іншій групі осіб, і відіграють важливу роль у формуванні відносин у суспільстві на всіх рівнях: від міжособистісного до міжетнічного.

Список використаних джерел

1. Moscovici S. *The phenomenon of social representations // Social representations: Explorations in social psychology*. S. Moscovici / Ed. by G. Duveen. New York: New York University Press, 2000. P. 18–77.
2. Романенко О. В. Соціальні уявлення як об'єкт психологічного дослідження в теоретичних схемах західної соціальної психології. *Право і безпека*, 2018. № 4/4. С. 193-197.
3. Жадан І. В. Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування. *Колективна монографія*. Київ: Наукова думка, 2007. 218 с.
4. Moscovici S. *La psychoanalyse, son image et son public*. P.: PUF, 1976. 506 p.

Соціально-психологічні чинники формування організаційної культури сучасного університету

Юрчук В. В.

*магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YurchukVV@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Організаційна культура сучасного університету є системою формальних і неформальних соціально-психологічних регуляторів, які виконують ряд важливих функцій – ідеологічну, нормативну, іміджеву, консолідувальну та інші – у його внутрішньому житті й у зв'язках з зовнішньою громадськістю. До формальних регуляторів належать імідж та символіка організації, інформаційно-діловий обмін, внутрішньо організаційні комунікації, організація навчального процесу та деякі інші. До неформальних регуляторів належать психологічний клімат організації, а також соціальний оптимізм, який розглядається нами як один з «наскрізних» соціально-психологічних чинників розвитку організаційної культури та показником її якості. Функціональна спроможність цих соціально-психологічних регуляторів слугує інтегральним показником внутрішньо корпоративного іміджу університету та показником його статусу і конкурентоздатності на ринку освітніх послуг [1; 2].

Актуальність дослідження організаційної культури пов'язана насамперед з тим, що знання особливостей організаційної культури організації дає змогу оцінити міру стабільності організації, можливі напрямки управлінських рішень, шанси з досягнення й закріплення запланованих результатів [3].

У зарубіжній і вітчизняній фаховій літературі з організаційної, економічної та соціальної психології представлено чимало даних наукових досліджень феномену організаційної культури, наведено велику кількість її концепцій і тлумачень, проаналізовано її структуру і функції, показано різноманітні чинники та механізми її формування і розвитку, проаналізовано особливості організаційної культури в організаціях різного типу тощо. Здійснено й ряд спроб аналізувати особливості змісту та чинників розвитку організаційної культури в сучасних організаціях різного типу (зокрема, в освітніх), які функціонують і розвиваються в пост інформаційних, постмодерних соціумах [1; 2; 3].

Соціальні та організаційні психологи вважають організаційну культуру:

- ідеологією управління й формою упорядкування діяльності організації;
- потужним мотиватором, регулятором та індикатором якості діяльності персоналу організації, заснованим на системі організаційних цінностей;
- чинником стабілізації й примноження трудового потенціалу організації на всіх рівнях її функціонування. І при цьому вони наголошують на тому, що спонтанний розвиток організаційної культури не є виправданим і не має залишатися пріоритетним [1; 2; 3]. Отже йдеться про цілеспрямоване й системне її формування й позиціонування всередині організації та за її межами.

Початок формування організаційної культури університету закладається в органах державної влади, в органах управління освітою та органах місцевого самоврядування і надалі продовжується і реалізується всередині самого університету як освітнього закладу вищого порядку. Організаційна культура публічного управління встановлює правила і норми здійснюваної внутрішньої і зовнішньої діяльності організації, формує відносини і зв'язки між працівниками і підрозділами організації, а також формує правила і норми внутрішньої і зовнішньої поведінки всіх її членів. Неформальна, «народна», тобто така, що формується за «ініціативою знизу», організаційна культура, є виявом колективної творчої думки колективу організації [1; 2; 3].

Одна з основних базових цінностей організаційної культури-професіоналізм персоналу, або якість кадрів. Професіоналізм є головним компонентом у «формулі успіху» будь-якої, в т.ч. освітньої організації, гарантією досягнення передових позицій за загальними (кількісними) і спеціальними (якісними) показниками діяльності. Особливо в тих випадках, коли організація орієнтована на тривале існування та довгострокові цілі, кадрова політика орієнтована на стимулювання високої кваліфікації і професійний розвиток. Іншою її цінністю є можливість розвитку (як організації в цілому, так і кожного окремого її члена). До цінностей організаційної поведінки належать динамічність; інноваційна активність; пошук нових можливостей у виконанні роботи; прагнення і здатність працювати в команді; відданість цілям та ідеалам організації.

Усі елементи організаційної культури зв'язуються воєдино загальним прагненням до вдосконалення виробництва, продукції (послуг); моральні заохочення дуже значимі, до них прагнуть, їх домагаються; дуже важливе визнання індивідуальних успіхів з боку колективу, особистий успіх сприймається як частина успішної діяльності організації; прийнята емоційна підтримка працівників керівництвом, взаємна підтримка співробітників, прагнення навчити чомусь новому; серед керівників і рядових працівників Тож розглядати культуру організації потрібно як важливий стратегічний інструмент, що дозволяє орієнтувати усі підрозділи на спільні цілі, мобілізувати ініціативу співробітників, полегшувати спілкування між ними [2].

Висновок. Організаційна культура сучасного університету-як важлива складова його внутрішньо корпоративного і зовнішнього іміджу-в нинішні часи формується з огляду на умови високої конкуренції на ринку освітніх послуг. Означені показники організаційної культури є надзвичайно важливими у функціонування сучасного університету і потребують дальшої наукової рефлексії. При невідповідності організаційної культури і стратегії розвитку організації існує чотири можливості:

1. ігнорувати культуру (проте це не шлях успіху, а шлях відтермінування кризи й руйнації);

2. спробувати діяти у рамках існуючої культури (проте в разі, коли незбіги дуже відчутні, а зміни здаються занадто радикальними і навряд чи сумісними з існуючою культурою, слід подумати, як можна змінити не відповідних канонам корпоративної культури способів дій на альтернативний з урахуванням існуючих культурних бар'єрів);

3. трансформувати корпоративну культуру (проте, щоб реалізувати цю стратегію, доведеться витратити чимало часу, а окрім цього стратегія змін має бути чіткою і зрозумілою, і вона не має розпочинатися з «чистого аркуша, а взяти за основу позитивні сторони «старої» культури);

4. докорінно змінити стратегію (проте це доцільно в екстремальних випадках, коли

«втрачати вже нічого»).

Список використаних джерел

1. Петрунько О. В. Організаційна культура університету, як чинник його конкурентоздатності на ринку освітніх послуг. Вчені записки Університету «КРОК», 2022. Режим доступу: <https://snku.krok.edu.ua › article › download>
2. Казміренко В. П. Соціальна психологія організацій. К.: МЗУУП, 1993. 384 с.
3. Гайдученко С. О. Організаційна культура. Харків: Вид-во ХНУМГ ім. Бекетова, 2020.-75 с.

Використання коучингового підходу батьками підлітків

Іванова О. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ivanovaov@gmail.com*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Ставши батьками, ними залишаються назавжди, проте сама роль як батьків не залишається однаковою. Діти зростають, змінюються їх задачі розвитку і так само змінюються задачі батьків.

Дайана Стерлінг [1] пропонує за двадцять один рік дитини розглянути три ролі батьківства.

Перша роль-це роль батьків-вчителів, яка може бути застосована до дитини у перші роки її життя (приблизно від 0 до 6 років). Саме за допомогою батьків дитина опановує перші розумові та фізіологічні пізнання. Це час, коли задоволення потреб дитини вимагає напруження і багато фізичних зусиль. Це час виховання.

Друга роль-батьків-адміністраторів потрібна, коли дитині приблизно 7-12 років. В цей час від дорослих їй потрібна допомога у підготовці та організації. Батькам важливо ще продовжувати бути у ролі вчителів, але додатково брати на себе вже роль батьків-адміністраторів, щоб намагатися координувати розклад своєї дитини і допомогти їй освоїти зростаючі інтереси.

Третя роль як батьків-коучів набуває своєї чинності з раннього підліткового віку дитини. В цей переломний момент батькам важливо визнати природні зміни, прийняти усвідомлене рішення, аби припинити відстежувати кожний крок дитини і пережити через те, що та не спілкується з батьками так, як раніше. Можна скористатися можливістю стати менторами, провідниками для своїх дітей, що подорослішали, надаючи їм підтримку.

Підлітковий вік-це не лише період статевого дозрівання та фізіологічного переходу з дитячого стану в дорослий, але це ще й час, коли відбуваються основні зміни у процесі мислення дитини. Нана Войтенко зосередила свою наукову увагу на мозку підлітків [2]. Нові здібності в області пізнань дають можливість підлітку виконувати більш складні розумові та фізичні завдання. Сара-Джейн Блекмор [3], Евелін Кроне [4] звертають увагу, що це-унікальний період, коли одночасно відбуваються процеси пошуку, пізнання, експериментування, подолання перешкод та знайомство з новими можливостями. Якщо додати всі ці зміни до того світу і обставин, в яких ми живемо, до тієї шаленої швидкості, з якою все відбувається, тоді розгубленість підлітків стає цілком зрозумілою.

ICF (International Coaching Federation) визначає коучинг як процес партнерства, що стимулює роботу мислення і креативності клієнта, в якому клієнт за допомогою коуча максимально розкриває свій особистий і професійний потенціал. Тож, якщо змінити слова коуч на батьки, а клієнт на дитину, то логічно виходить, коучинговий підхід у вихованні-це процес партнерства, що стимулює роботу мислення і креативності дитини, в якому дитина розкриває свій особистий потенціал. Тож, коучинг-це про партнерські

відносини.

Коучинговий підхід у вихованні передбачає поєднання батьківських зобов'язань з навичками коуча: поважати дитину, вміти її слухати, розуміти, цінувати, заохочувати дитину до відповідальності та приймати її незалежність.

Використовуючи коучинговий підхід у спілкуванні з підлітками, батьки можуть дати дітям можливість без ризику вивчати самих себе та допомогти їм розпочати пошуки сенсу свого існування. Це стане основою для взаємної поваги та довіри і буде початком тривалих дорослих взаємин.

Це час, коли батькам важливо змінити свій підхід, і виявляється, що до цього готові не всі. Щоб грати значущу роль у житті молодої людини, багато кому з батьків самим потрібно змінитися. Таким чином можливо побудувати тривалі та поважні стосунки із наступним поколінням. Завдання батьків-коучів-підтримати підлітка і навчити його відчувати повноту життя.

Коучинг як метод надзвичайно популярний сьогодні, і цьому є низка причин. По-перше, коучинг категорично відмовляється ставити діагнози та лікувати людей-як у прямому, так і у переносному значенні. Коучинг сприймає людину такою, якою вона є і вважає, що цієї даності цілком достатньо для того, щоб плідно і радісно взаємодіяти з оточуючими і досягати життєвих цілей.

Якщо говорити про коучинг як батьківську стратегію, то його метою може бути загальний розвиток дитини, профорієнтація підлітка і добрі стосунки батьків та дітей в цілому. В арсеналі коуча є низка способів, за допомогою яких він ненав'язливо надає допомогу дитині у виборі свого шляху: якісне спілкування, безоцінне слухання, уточнююче перефразування, навідні питання, підтримка, генерування ідей.

Ці методи допомагають дитині змінити перспективу, побачити нові способи досягнення мети. Коучинг допоможе зробити підлітковий вік не важким періодом, а продуктивним етапом життя, який і діти, і батьки можуть згадувати з вдячністю.

Потрібно бути гнучким, терплячим і послідовним, аби свідомо розвивати в собі якості батьків як коучів та бути готовими освоїти актуальні інструменти коучингу. Використовуючи коучинговий підхід протягом бурхливого підліткового періоду, батьки фокусуються на життєвих навичках: критичному мисленні, життєвих рішеннях, спілкуванні, слуханні та розвитку своєї дитини як особистості. Підліток, в свою чергу, вчиться приймати позитивні рішення, створювати осмислений життєвий внесок, виявляти співчуття, ставити і досягати мету, розуміти власні таланти та використовувати їх, приймати рішення у щоденних життєвих ситуаціях та розуміти свої справжні цінності [5]. Саме таким чином батьки побудують довірливі стосунки з підлітком та допоможуть своїй дитині стати самостійною та відповідальною особистістю.

Ключові слова: коучинг, коучинговий підхід, підлітки, батьки, партнерство, довірливі стосунки.

Список використаних джерел

1. Sterling Diana. *The Parent as Coach* : White Oak Publishing, 2008.133 p.
2. Войтенко Н. Потенціал людського мозку : електр. журн. Збруч, 2021. 10.02. <https://zbruc.eu/node/103208>
3. Blakemore Sarah-Jayne. *The mysterious workings of the adolescent brain* : conf. TEDGlobal, 2012. june https://www.ted.com/talks/sarah_jayne_blakemore_the_mysterious_workings_of_the_adolescent_brain

4. Crone Evelin *The Adolescent Brain Changes in learning, decision-making and social relations* : Routledge, 2016. 156 p.

5. Сингаївська І. В., Хохліна І. В. Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). К.: Університет «КРОК», 2020. С. 90–92.-<https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE2020/paper/view/159>

Особливості розвитку психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі

Антибура І. М.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: antybura@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Психологічна готовність старшого дошкільника до навчання у школі-розумова, мотиваційна, емоційно-вольова, соціальна-є важливою і необхідною умовою успішного зміни її соціального статусу, що пов'язаний із вступом у принципово нове шкільне життя. Така психологічна готовність не виникає спонтанно, а спеціально і послідовно формується в старшому дошкільному віці вихователями дошкільного закладу і батьками. При правильному підході до питання у віці 6-7 років дитина цілком здатна сприймати світ і себе-як суб'єкта цього світу-крізь призму принципово нової для неї провідної діяльності, а саме діяльності навчання. Статус учня дає дитині пов'язане з:

- усвідомленням нею почуття власної гідності (більшість першокласників надзвичайно пишаються цим новим статусом і прагнуть виконувати навчальну діяльність як важливу, соціально схвалювану і суспільно значущу);
- бажанням співвідносити себе з новими правилами поведінки у суспільстві (зокрема, в школі);
- переживанням у зв'язку з початком навчання широкого спектру емоцій та емоційних станів-від надзвичайно позитивних (задоволення, радість, щастя) до небажаних, деструктивних (страх, тривога, невпевненість тощо). Названі деструктивні переживання можуть стати основою для психологічного дискомфорту, пов'язаного зі школою, причиною дидактофобій і неуспішного навчання.

Як стверджує українська дослідниця Т. В. Дуткевич, формування готовності до школи і внутрішньої позиції учня-як доцільний підготовчий процес-відбувається у два етапи. На першому етапі формується позитивне ставлення до школи, але при цьому в дитини ще відсутня зацікавленість у змісті навчальної діяльності. Діти цікавляться школою і навчанням досить формально і разом з цим вони бажають йти до школи, тому що «там цікаво». На другому етапі формується орієнтація на соціальну комунікацію в школі. На цьому етапі соціальна позиція учня-першокласника остаточно формується і поєднує в собі орієнтацію на соціальне з орієнтацією на власне навчальні моменти шкільного життя. І лише згодом, вже за рамками цієї готовності поступово сформується орієнтація молодшого школяра на навчальну діяльність як таку [1].

На перших етапах формування готовності до навчання в школі та внутрішня позиція учня проявляються в колективних дидактичних і сюжетно-рольових іграх; у свідомій відмові дитини від індивідуально-безпосереднього способу буття на користь спілкування з іншими дітьми; у життєрадісному та позитивному ставленні до нового типу спілкування з дорослими, що виступають у ролі вчителів; у високому авторитеті

цих дорослих для дитини; в позитивному ставленні до школи і до навчання як нової діяльності [1; 2].

Спеціальні дослідження, які описали Р. В. Павелків та О. П. Цигипало, показують, що в разі успішної підготовки дошкільного навчання у дітей 6-7 років можуть бути належно сформовані необхідні для навчальної діяльності розумові здібності:

- логічні операції (аналіз, синтез, порівняння, класифікація та деякі інші);
- увага, яка ще не дуже нестійка і переважно мимовільна, проте є ознаки розвитку довільної уваги і здатність бути уважними до об'єктів, необхідних для виконання елементарної навчальної діяльності;
- механізми концентрації на об'єкті навчальної діяльності, елементарні навички самоконтролю та інші ознаки розвитку довільності;
- належний потенціал механічної і смислової пам'яті (необхідні навички запам'ятовування, обсяг, тривалість збереження і точність відтворення інформації) тощо.

Отже, розумова готовність до школи охоплює систему показників, за якими можна зробити об'єктивні висновки про інтелектуальний розвиток дитини на даному етапі [2].

Основними завданнями формування мотиваційної готовності до шкільного навчання вважаються:

- правильні уявлення дітей про навчання як важливу і відповідальну задачу будь-якої достойної людини;
- активація і підтримання в дітей перших років навчання пізнавального інтересу до себе і до світу.

Мотиваційна готовність цілком може бути сформована наприкінці дошкільного-на початку шкільного віку і, з одного боку, вона є свідченням потреби дитини ходити до школи, навчатися, оволодівати новими знаннями, вміннями і навичками, а з другого боку-сформована мотиваційна готовність до навчання є необхідною умовою успішної навчальної діяльності не лише на початковому етапі шкільного навчання, а й упродовж усього подальшого навчання на всіх інших його етапах [1; 2; 3].

Завданнями і показниками емоційно-вольової готовності до шкільного навчання є послідовне формування механізмів довільної регуляції будь-якої психічної діяльності (цілеспрямованого сприймання, пам'яті, уваги, мисленнєвих операцій; розвиток вольових якостей (настанови на подолання посильних труднощів, наполегливість, зосередженість, дисциплінованість, відповідальність); регуляція поведінки (розвиток навичок самостійності та організованості, дії за правилами, а не на основі ситуаційних імпульсів, доведення початих справ до кінця, оволодіння встановленими правилами поведінки в навчальних та інших ситуаціях, вміння правильно реагувати на оцінку виконаних завдань тощо) [2; 3].

Відповідно, соціальна готовність дитини до школи, як вже зазначалося вище, передбачає належну сформованість у дитини вміння вибудовувати свої взаємини з педагогом та однолітками в процесі навчання і позакласної комунікації. У процесі спілкування діти набувають цінної для навчання у школі здатності сприймати й осмислювати найрізноманітнішу інформацію та застосовувати і обговорювати її в тих чи тих ситуаціях [1; 2; 3].

Висновок.

Основними компонентами загальної (психологічної) готовності до школи

насамперед є:

- розумова (інтелектуальна) готовність, яка виявляється в здатності реалізовувати навчання і засвоювати належний обсяг знань;
- мотиваційна готовність, яка виявляється в бажанні дитини навчатися та бути учнем, у високому рівні пізнавальної активності та оволодінні елементами навчальної діяльності на даному етапі розвитку;
- емоційно-вольова готовність, яка вказує на здатність дитини до необхідних вольових зусиль, в т.ч. здатність регулювати свої емоції і поведінку;
- соціальна готовність як здатність усвідомлювати соціальну цінність навчання і статусу учня, розвинені навички спільної навчальної діяльності та спілкування в різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях.

Усі названі компоненти готовності до школи не виникають спонтанно і не формуються самі по собі. Їх формування можливе в умовах цілеспрямованого психолого-педагогічно та виховного впливу в умовах закладу дошкільної освіти та в процесі сімейної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Дуткевич Т. В. *Дитяча психологія*. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Павелків Р. В., Цигипало О. П. *Дитяча психологія: навч. посібник, 2-ге видання, виправлене*. Київ: Академвидав, 2015. 400 с.
3. Проскура Т. С. *Психологічні особливості готовності дітей шестирічного віку до навчання в школі*. Миколаїв, 2018. 234 с.

Група психологічної підтримки для людей, які втратили близьких, як метод психологічної допомоги

Берестовська А. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: alina.berestovska@gmail.com*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

В своєму житті кожен зустрічається з подіями, які ставлять під сумнів базові уявлення про світ як передбачуваний, доброзичливий та контрольований. Особливо складні переживання виникають у людей, коли вони вимушені переносити втрату близьких. В цей період їм вкрай потрібна психологічна допомога, одним із дієвих методів якої є група психологічної підтримки.

Вільям Ворден пропонує розглядати чотири «завдання» горя як особливої реакції на втрату близької людини:

1. прийняти реальність втрати, що означає визнати, що близька людина померла;
2. пережити біль втрати;
3. звикнути до нового життя без близької людини, яка померла;
4. знайти стійкий зв'язок із померлим у розпал початку нового життя (знайти місце

для померлого, яке дозволить людині, яка переживає горе, бути пов'язаною із померлим, але таким чином, щоб це не перешкоджало продовженню життя) [1, с. 39-53].

Групи психологічної підтримки для людей, які втратили близьких, дозволяють:

- зустріти інших, які опинилися у схожій ситуації;
- дати відчуття захищеності, забезпечити знаннями про процес горювання,

допомогти впоратися зі своїми думками та почуттями, а також навчити контролювати своє тіло;

- сприймати свою ситуацію свідомо й отримати допомогу, щоб визначити проблеми; встановити контроль і побачити можливості; визнати ситуацію; інтегрувати свій досвід втрати в історію свого життя;

- зберегти спогади;
- сконцентрувати увагу на взаємодії та взаєморозумінні в сім'ї;
- сприяти більшому розумінню та взаємній повазі до способів прояву горя один

одного;

- бути здатним триматися разом і вчитися один в одного, як можна впоратися з ситуацією;

- дати можливість до роздумів, знайти в собі сили, побачити цінність життя, яким воно є, цінувати тих, кого любиш [2, с. 31].

Групи психологічної підтримки для горюючих з подібним досвідом переживання втрати забезпечують пов'язаність із іншими, чий втрати (наприклад, дитини або партнера) дуже схожі на свої власні. Коли людина відчуває, що її безоцінно слухають, що можливо ідентифікуватися із іншим (не таким як до втрати), але реально існуючим соціальним світом, тоді кризу зв'язку проти ізоляції можна легше вирішити у напрямку

самоприйняття, тобто співчутливого самоусвідомлення того, що власний біль зрозумілий, нормальний і відображається в житті інших людей, які зазнали подібних втрат [3, с. 6].

Серед переваг груп психологічної підтримки можна виділити:

- вселення надії шляхом спостереження за тими, хто йде далі в процесі горя, хто добре функціонує та здатен впоратися;
- розуміння з боку інших як підтвердження того, що людина не є самотньою у цьому світі (є багато інших, які також переживають горе);
- обмін інформацією та думками може допомогти людині отримати корисні пропозиції, гарні поради та загальне розуміння;
- в групі є можливість практикувати та отримувати альтруїзм, який сам по собі є цілющим (надавати свої поради, підтримку, допомогу іншим людям);
- групова згуртованість, приналежність можуть допомогти людині відчувати, що її приймають і визнають її досвід [4].

Водночас слід усвідомлювати, що участь у групах психологічної підтримки може мати свої складнощі:

- коли людина почувається вразливою, їй може бути непросто витримувати чужі прояви почуттів;
- якщо людина має завищені очікування щодо швидкого поліпшення стану після участі в групі, їй може чекати розчарування;
- немає гарантій, що в групі людина захищена від поганих порад, негативних коментарів, порівнянь чи осуду; існує можливість, що хтось зачепить людину або вона мимоволі заподіє біль іншим;
- існує ризик перейняття на себе чужих переконань, ідентифікації себе з поглядами інших учасників групи, які не є корисними саме для цієї людини [5]. Також варто враховувати, що в групі може посилюватися соціальний дискомфорт, тривога, депресія, сором'язливість, почуття нерозуміння, гніву, ізоляції, сорому, а потреба в конфіденційності може бути ослаблена/порушена (наприклад, якщо в групі людина зустрине того, кого вона знає або з ким має спільних знайомих).

Для людей, які втратили близьких, групова робота є найбільш вигідною, коли вона створює простір для взаємних і чесних переживань та вивчення практичних, когнітивних, афективних, екзистенційних та духовних питань із співчуттям і прийняттям, без упереджень та стигм. Щоб групова робота відповідала потребам людей, керівники груп мають зробити все можливе, щоб створити достатньо безпечну групу і забезпечити збереження конфіденційності.

Важливо відзначити роль керівників в групах психологічної підтримки. Хоч є потенційні виклики у структуруванні групи з двома керівниками (такі як різні стилі керівництва, додаткова енергія, необхідна для розвитку та підтримання стосунків, змагання за прихильність та контроль), спеціалісти у груповій роботі визнають багато переваг наявності двох лідерів, які доповнюють і підтримують один одного в груповій роботі з горючими людьми. Модель спільного сприяння допомагає керівникам ефективніше «читати групу», використовуючи вербальні та невербальні повідомлення як окремих людей, так і групи в цілому. Два керівники групи з різною підготовкою, стилями, використанням гумору та/або інтелектуальною основою, сприяють розвитку групової ідентичності учасників. Спільне ведення групи дозволяє розподілити багато завдань, необхідних для ефективного роботи групи підтримки (скринінг потенційних

членів, проведення ритуалів відкриття та закриття, вирішення надзвичайних або кризових ситуацій, вирішення мовчання групи та ефективно розв'язання складних ситуацій). До того ж наявність двох людей, які виконують функції керівників, допомагає зменшити вигорання та втому від співчуття при задоволенні потреб групи [6, с. 223-227].

Щодо алгоритму створення групи можна зазначити наступне. Перед формуванням групи кожному учаснику рекомендується запропонувати індивідуальну бесіду, де надати інформацію про те, як функціонує група, дізнатись історію втрати, переконатися, що стан людини є стабільним, після втрати пройшло 4-6 місяців (для дітей-мінімум 3 місяці), у людини відсутній травматичний досвід і не спостерігається проявів психічних розладів, визначити, чи є участь у групових зібраннях найкращим засобом для цієї конкретної людини, або ж індивідуальний супровід буде більш оптимальним варіантом. Якщо в процесі групової роботи відкриється витіснений травматичний досвід якогось учасника, що не дозволить йому рухатись в процесі подолання горя, доцільно рекомендувати такому учаснику залишити групу і індивідуально попрацювати над травматичним досвідом з іншим терапевтом. Після інтеграції травматичного досвіду учасник може заново взяти участь у груповій терапії (з іншою групою). Попередню його групу вже не варто поповнювати новими учасниками після його вибуття з неї-доцільно, щоб вона продовжувала роботу в тому складі, який залишився.

Керівник групи, як її лідер, веде за собою усю групу. Часом він може відчувати піднесення від того, що йому все вдається, а іноді в нього може виникати бажання опустити руки. Однак, продовжуючи свою систематичну роботу, керівник може відчути безпеку і впевненість-це питання тренування. Одне з головних завдань для керівника групи-створити в учасників відчуття «ми», що даватиме простір для безпеки і довіри. Групі важливо працювати разом, мати чіткі та узгоджені цілі для всіх, що створюватимуть відчуття єдності.

Слід зважати на те, що людям, які переживають втрату, необхідно висловити багато різних, часто суперечливих граней себе [7]. Наприклад, людина, яка горює, зазвичай відчуває, що одна частина внутрішнього «я» каже: «Добре, тепер ти повинен звикнути до того факту, що померлого немає», а інша частина кричить: «Однак я хочу, щоб він повернувся». Практичний і ефективний підхід до роботи з горем полягає у зверненні до тих, хто переживає втрату, з точки зору «частин Вас». («Частина Вас відчуває, що ви не можете продовжувати?» замість «Ви відчуваєте, що не можете продовжувати?»). Це дає людині більше можливостей для згоди, не відчуваючи, що це повне формулювання поточного стану. Твердження «частини Вас» може допомогти тому, хто переживає втрату, визнати: «Так, частина мене відмовляється продовжувати, хоча інша частина мене знає, що я продовжу» [8]. Важливо, щоб керівник групи був відкритим до всіх аспектів виявів людини: як потреби уникати думок про втрату, так і потреби говорити про це в деталях (навіть повторювати історію), проявляв емпатію (небайдужість до горя учасників), тим самим показуючи приклад іншим учасникам групи, визнавав їх почуття.

Таким чином, групи психологічної підтримки можуть використовуватись як дієвий метод допомоги людям, які втратили близьких. Завдяки участі в групі такі люди можуть легше проходити процес засвоєння та включення їх болючого досвіду втрати у розуміння своєї нової ідентичності та нового місця в цьому світі.

Ключові слова: група психологічної підтримки, втрата близької людини, горе,

горювання, психологічна допомога.

Список використаних джерел

1. Worden, J. William (James William) *Grief counseling and grief therapy: a handbook for the mental health practitioner*. 4th ed. New York, NY: Springer Pub. Company, 2009. 314 pp.
2. Сантандер Х., Рьокхольт Е., Селнес А. Групи психологічної підтримки для дорослих, які втратили близьких людей внаслідок різних обставин: Методичний посібник. Університетська клініка округу Акерсгус. 2017. 151 с.
3. Neimeyer R. *Techniques of Grief Therapy: Assessment and Intervention*. New York, NY: Routledge. 352 pp.
4. Ackerman C. 3 *Grief Counseling Therapy Techniques & Interventions*. Режим доступу: <https://positivepsychology.com/grief-counseling/>
5. Haley E. *Grief Support Groups: Positives and Pitfalls*. Режим доступу: <https://whatsyourgrief.com/grief-support-groups-positives-and-pitfalls/>
6. Neimeyer R. (переклад та адаптація Зливков В., Лукомська С.). *Терапія горя*. Київ. 2021. 259 с.
7. Сингаївська І. В., Ткач В. В., Ткач Р. М. *Методи юнганського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особистості (на прикладі роботи з пошуком сенсу життя)*. Правничий вісник Університету «КРОК». К.: Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». Вип. 24. 2016. С. 229–234.
8. Blatner A. *Some principles of grief work*. Режим доступу: <https://www.blatner.com/adam/psyntbk/grief.htm>

Психологічні особливості криз особистості

Біліловець Б. Б.

*магістр кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BililovetsBB@krok.edu.ua*

Нежинська О. О.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlenaNO@krok.edu.ua*

В історії людства так склалося, що розвиток був пов'язаний з систематичними спробами подолати незгоди, глобальні війни, епідемії, пандемії, природні катаклізми та стихійні лиха. Кризу варто сприймати як переломний момент у процесі розвитку, що надає можливості новому прояву особистісних змін. Криза змінює загальноприйнятій лад життєдіяльності системи, тобто порушує її стійкість радикально її оновлює тому очищувальна сила криз потрібна системі не менше ніж спокійне безтурботне життя, це два боки однієї медалі, закон єдності та боротьби протилежностей, без боротьби немає розвитку. Так, у китайській мові, наприклад, слово «криза» складається з двох символів, один з яких означає «небезпеку», а інший-«можливість» [1].

За відомим психоаналітиком Е. Еріксоном, криза-це нормативне явище, що виникає на кожному психосоціальному етапі життєвого шляху при переході від однієї вікової стадії до іншої [2]. Науковець Т. Титаренко визначає кризу як тривалий внутрішній конфлікт з приводу життя в цілому, його сенсу, головних цілей та шляхів їх досягнення [3, с. 376]. Потрапляючи в кризову ситуацію або характеризуючи її як таку, людина починає взаємодіяти з нею. Будучи об'єктом дії, людина, як будь-який об'єкт, сповнений внутрішнім рухом, який є основою його якісно визначеного стійкого стану. По мірі розвитку таких ситуації частина внутрішнього руху (енергії) прямуватиме «зовні»-на подолання ситуації. Таким чином, людина виступає дієвим суб'єктом взаємодії.

Необхідно відмітити, що криза в широкому розумінні так само необхідна системі, яка розвивається, як і стабільний її стан. На думку О. О. Нежинської, «як жива система, людина може бути охарактеризована як резильєнтна при наявності ознак адаптації, відновлення та розвитку в умовах потенційно дестабілізуючих загроз, критичних ситуацій або кризових явищ» [4, с. 305].

Разом із цим можна відокремити психологічні кризи, що пов'язані з особистісними змінами людини, та кризи, джерелом яких є зовнішні ситуації-війни, революції, переселення, катастрофи тощо. Це відповідно може у подальшому спровокувати порушення в уяві стійкості та цілісності «Я-концепції», а зміни у самосвідомості можуть призвести до переживання людиною таких феноменів, як цинізм, скептицизм, моральна нестійкість, нігілізм, душевне спустошення і т.ін. Комплекс цих явищ звісно позначається на неможливості зберегти власне стійке «Я», як це було раніше. Потрібно додати, що подібні процеси та трансформації можуть виникати кожного разу, коли у людини виникає бажання змінити щось у своєму житті або безпосередньо в собі. Це стосується й інших ситуацій, коли у звичайне мирне життя людини вривається пандемія або війна, з чим сьогодні зіштовхнувся весь світ і кожен українець.

Варто виокремити два види криз у залежності від того, які можливості вони

залишають людині в подальшому її житті. Говорячи про кризу першого виду, її можна розглянути як серйозну причину ускладнення та подальшої реалізації життєвого задуму, проте в ній зберігається можливість відновлення цього задуму в життєвій реалізації. За таких обставин людина може вийти з кризи і зберегти при цьому життєвий задум і свою тотожність. Розглядаючи кризу другого виду ми відкидаємо можливість реалізації життєвої задумки. У результаті переживання такої неможливості ми виходимо на самовдосконалення особистості, її переродження, трансформації, переходу до усвідомлення нового замислу життя, переформатування цінностей, вибудовування нової стратегії, формування нового образу власного «Я».

Слід зазначити, що в іноземній практиці у сфері психології для ідентифікації зусиль, які докладає особистість, широко використовують термін «*coping behaviour*», який можна перекласти як «впорання з труднощами, психологічне подолання або адаптивна поведінка» [5, с.72]. Головна мета цього психологічного подолання полягає в тому, щоб максимально «безболісно» прилаштувати людину до вимог ситуації, забезпечити її можливістю опанувати ситуацію, пом'якшити її вимоги, намагатися обійти або адаптуватися до них, і у такий спосіб понизити стресовий вплив ситуації. Основним завдання такого підходу у зміні поведінки буде забезпечення та підтримка фізичного та психологічного здоров'я людини, а також її задоволеності соціальними відносинами.

Висновок. Отже, криза-це певний етап функціонування і розвитку конкретної системи, який обумовлює об'єктивну необхідність її якісної трансформації. Розглянуто види та особливості криз, а також висвітлено важливість розуміння змін і трансформацій під час криз в житті людини, ефективне їх подолання завдяки копінг-стратегіям, що може прискорити в цілому вихід з кризи та вивести особистість на інший рівень її життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. *President Kennedy at United Negro College Fund fundraiser, Indianapolis, Indiana, 12 April 1959, and Valley Forge Country Club, Valley Forge, Pennsylvania, 29 October 1960.*
2. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. URL: <https://studfile.net/preview/6177633/>
3. Титаренко Т. М. *Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності.* Київ : Либідь, 2003. 376 с.
4. Нежинська О. О. *Самоактуалізація особистості в період кризових ситуацій. Парадигма вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI століття : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 18 липня-28 серпня 2022 року.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 303-308 (536 с.).
5. Гуляс І. А. *Копінг-стратегії у контексті життєвих досягнень особистості.* *Science and Education a new dimension Pedagogy and Psychology.* 2015. Вип. 3(20). С. 72–75.

Розлади харчової поведінки під час подій воєнного характеру

Бондаренко А. М.

*магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bona-dea@ukr.net*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Часто ми стикаємось у житті з тим, що відносини людини з їжею стають домінуючими та хворобливими. Коли їжа виступає в ролі чарівної палички за допомогою якої людина намагається вирішувати проблеми у своєму житті, втративши контроль в інших її сферах, засобом відмежування від внутрішньої болі та зовнішнього оточення. Бажання контролювати своє тіло, мати його ідеальним, навіть якщо деформоване сприйняття ідеальності, жага змінити його. Або ж повне знецінення та зневага до тіла, набуття зайвої ваги та неможливість зупинити процес, або навіть відсутність такого бажання.

Частіше всього розлади харчової поведінки стають наслідком або реакцією психіки особистості на пережитий стрес чи стреси. На даний час Україна знаходиться в стані активної війни з РФ і населення країни з 24 лютого 2022 року постійно знаходиться в стані стресу. Навіть та частина населення, що виїхала за кордон, все ще продовжує відчувати вплив стресу на собі.

Розлади харчової поведінки (РХП) включають стійке порушення прийомів їжі, або поведінки, пов'язаної з прийманням їжі, які: змінюють споживання їжі або її засвоєння; значно погіршують фізичне здоров'я та психологічне функціонування. Захворювання, що пов'язані з порушеннями прийому їжі, відносять до психічних розладів.

Згідно класифікатора до розладів харчової поведінки відносять: анорексію, булемію, унікаюче або обмежуюче та компульсивне переїдання. Згідно класифікатора хвороб (МКХ-10) Клас V. Розлади психіки та поведінки. F50-F59 Поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними розладами та фізичними факторами. F50-розлади пов'язані із споживанням їжі. Це найбільш розповсюджені та не єдині розлади харчової поведінки [1].

При анорексії характерне суттєве обмеження себе у їжі, виснаження, нав'язлива ідея схуднення та відсутність адекватного сприйняття свого стану та вигляду свого тіла. Може призводити до значного погіршення здоров'я та навіть смерті внаслідок того, що на пізніх стадіях розвитку захворювання наступають незворотні фізіологічні наслідки, такі як патологічне порушення роботи всіх органів та систем.

Людина з анорексією часто виглядає виснаженою, має виражену та навіть вражаючу худобу (вага досягає критичних показників). Навіть при критично низькій вазі присутній сильний страх набрати вагу, продовжують вживати заходи, спрямовані на схуднення, що можуть включати ще більше обмеження в їжі, уникнення калорійних продуктів, прискіпливе підраховування калорій в усіх продуктах і стравах, вживання препаратів та продуктів, що знижують апетит, очисні дії та додаткове фізичне навантаження. При цьому людина може цікавитись різноманітними рецептами, способами приготування їжі та готувати складні страви для когось.

Булемія характеризується близькою до норми вагою, при цьому виражене

неконтрольоване переїдання, яке призводить до почуття провини та агресії стосовно себе. Як наслідок провокується штучне позбуття того, що було з'їдено, шляхом блювання, приймання проносних та сечогінних засобів, активних виснажуючих тренувань (відпрацьовують те, що з'їли) або застосовуються періоди голодування.

Зовнішній вигляд людини з булемією навряд чи вкаже на таку проблему, розпізнати порушення можна, звернувши увагу на періодичні неконтрольовані приступи сильного переїдання, що відбуваються переважно на фоні дієт чи обмежень. Також поганий стан зубів внаслідок частого блювання та характерні пошкодження на кісточках кистей рук можуть видати наявність булемії.

Уникаюче або обмежуюче споживання їжі характеризується униканням певного виду їжі або обмеженням харчування, що призводить до значної втрати ваги, дефіциту поживних речовин, дефіциту вітамінів та мінералів, залежності від нутритивної підтримки та/або вираженому порушенню психосоціальної діяльності. Частіше за все виникає в дитинстві, проте може розвиватись в будь-якому віці. Може нагадувати перебірливість в їжі, типову для дитячого віку, коли діти відмовляються вживати їжу певного кольору або певних органолептичних характеристик. Цей розлад, на відміну від анорексії та булемії, не має зацикленості стосовно ваги та форми тіла, але може давати значну втрату ваги та різноманітні дефіцити.

Компульсивне переїдання характерне нападами обжерливості, коли людина вживає їжі в рази більше, ніж передбачалось, упродовж короткого часу та відчуває фізичний дискомфорт, присутнє почуття провини, відрази, сорому. Часто напади компульсивного переїдання бувають спровоковані стресовою ситуацією або психоемоційним напруженням, при цьому об'єктивне відчуття голоду відсутнє. Призводить до підвищення ваги та ожиріння.

Компульсивне переїдання характерне тим, що сприймається суспільством як варіант норми, як те, що людина просто любить смачно поїсти. Часто провокується відсутністю культури споживання їжі та недостатньою інформованістю суспільства стосовно здорового оптимального харчування. Варто звернути увагу, якщо в поведінці присутні від 3 і більше наступних симптомів:

- переїдання має місце щонайменше 1 раз на тиждень упродовж 3 місяців;
- приймання їжі відбувається швидше від нормального;
- прийом їжі відбувається до тих пір, доки не буде відчуття, що переїв;
- вживання великої кількості їжі, не зважаючи на відсутнє відчуття голоду;
- вживання їжі наодинці;
- відчуття відрази, стиду або провини [2].

До причин розладу харчової поведінки можуть належати психогенні, соціальні та фізіологічні фактори різноманітної етіології, вони мають бути визначені спеціалістами. Але найчастіше до розладів призводять одразу кілька факторів, для різних людей вони різні і носять комплексний характер, серед яких є пускові механізми [3].

Виділяють найбільш вірогідні причини розладу харчової поведінки:

• нав'язані суспільством критерії краси та цінностей у вигляді тендітності, стрункості та спортивності. А також того, що успішність напряму залежить від зовнішнього вигляду і ваги;

• розлади частіше розвиваються на фоні заниженої самооцінки, залежності від думки оточуючих, перфекціонізму, емоційної лабільності. Ці фактори особливо актуальні для

підліткового віку;

- досить часто у людей з порушенням РХП в минулому було пережите сексуальне або фізичне насильство і прийом їжі як компенсуючий фактор психоемоційного напруження внаслідок стресових подій, поступово переходить в залежність;

- важливу роль у правильному формуванні ставлення до їжі та зовнішності є харчові традиції та звички в родині. Хаотичне харчування, не закриття фізіологічних потреб в мікро та макронутрієнтах, авторитарне ставлення та гіперопіка, застосування їжі як покарання та заохочення формують неправильне ставлення до їжі;

- деякі психічні захворювання супроводжуються порушенням харчової поведінки, а саме: шизофренія, психопатія, депресія, біполярний афективний розлад;

- деякі генетичні спадкові хвороби також призводять до РХП.

Усі розлади харчової поведінки закріплюються на фізіологічному рівні. Психічні зміни та порушення в прийомі їжі призводять до порушення перетравлення, дефіциту вітамінів, мікроелементів та поживних речовин та розвитку патологій нервової системи.

Люди з різними типами розладу харчової поведінки мають спільні риси, вони не визнають своєї хвороби, ретельно приховують симптоми захворювання від оточуючих та звертаються по допомогу до спеціалістів вже на достатньо важких стадіях захворювання.

Лікування розладів харчової поведінки частіше за все проводять індивідуально та в групах за допомогою когнітивно-поведінкової, когнітивно-біхевіоральної терапії та психоаналізу. За потреби з підтримкою лікарів загальної практики та лікарів вузької спеціалізації [4].

Висновок. Виходячи з того, що розлади харчової поведінки розвиваються в тому числі внаслідок пережитого стресу, а Україна зараз знаходиться в умовах повномасштабної війни, важливо знати та розуміти симптоми, прояви та передумови появи розладів харчової поведінки для попередження розвитку важких форм РХП. Підвищення рівня культури споживання їжі та розуміння важливості здорового харчування для фізичного та проявів розладів харчової поведінки.

Список використаних джерел

1. Міжнародна статистична класифікація хвороб 10-го перегляду.
2. <https://www.msdmanuals.com> MSD Manuals by Merck Sharp & Dohme Corp.
3. Величко І. С., Сингаївська І. В. Проблема співвідношення індивідуальних особливостей та харчових звичок особистості. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: Міжнародна конференція (21-22 листопада 2019 року, м. Київ). К.: Університет «КРОК», 2019. Ч. 2. С. 427–429.
4. Розлади харчової поведінки: міфи та факти. Медичний журнал. «Нейроньюс», 2018. №4-5 (97). С. 6–15. <https://neuronews.com.ua/>

Резильєнтність, як професійно важлива якість психолога

Булах М. Ю.

*магістрант ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bulakhmy@krork.edu.ua*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

Сьогодні життєві умови створюють нові виклики в суспільстві, враховуючи зростаючі проблеми психічного здоров'я людей, пов'язаними з умовами пандемії COVID-19 та повномасштабним військовим вторгненням російської федерації в Україну. Важливою і цікавою психологічною здатністю у людини є еластичність психіки та її вміння відновлюватись. Створення сприятливих умов для розвитку ефективної саморегуляції, а також вивчення даної теми важливе з точки зору організації психологічної допомоги і створення концептуально нових підходів та технологій, орієнтованих на розвиток резильєнтності.

Одним з найпоширеніших є визначення резильєнтності, схвалене Американською психологічною асоціацією (АРА), в якому резильєнтність розуміється як «процес позитивної адаптації в умовах негараздів, травм, трагедій або значного стресу» [1].

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), резильєнс-«це здатність відносно добре справлятися з важкими ситуаціями, особиста ресурсність» [2].

Феномен резильєнтності в психології розуміється у трьох площинах-як риса чи здатність особистості долати стрес, як процес копіngu та як адаптаційно-захисний механізм особистості, що дозволяє протистояти стресу чи адаптуватись після психотравми [3].

Психологічними факторами розвитку резильєнтності є націленість життя на певну мету, почуття узгодженості життя, перевага позитивних емоцій, життєстійкість, висока адекватна самооцінка, активні копіngи, самоефективність, оптимізм, наявність соціальної підтримки та спроможність звертатись за підтримкою до інших, когнітивна гнучкість, висока духовність особистості [4].

Актуальність цього питання у фокусі розвитку професійних якостей особливо важлива в професіях, що пов'язані з надмірним психотравмуючим навантаженням. До таких можна віднести: правоохоронців та працівників інших силових структур; працівників ДСНС, медиків тощо. Такі фахівці у своїй професії як правило працюють з багатьма спектрами психологічних травм людей, що неодмінно призводить до їх травматизації, навіть якщо намагатися не пропускати через себе інформацію про психотравмуючу подію. А от професія психолога включає в себе роботу зі всіма видами та різноманіттям психологічних травм. Більш того, для ефективності своєї роботи психологам часто потрібно пропустити через себе не лише інформацію, а й відчуття психотравмуючих подій. Відтак, резильєнтність, як професійно важлива якість психолога має колосально важливе значення та актуальність вивчення цієї теми.

Професійні та особистісні якості психолога були предметом вивчення представників класичних напрямів психології: З. Фрейд, К. Юнг, В. Франкл, К. Роджерс, Ф. Перлз

та інші. Вчені виділяли серед базових особистісних якостей психолога такі як автентичність, самоконгруентність, безоцінне ставлення до клієнта, безумовне прийняття клієнта, розвинена мова, психологічна проникливість, емоційна стабільність, емпатія, товариськість, повага до клієнта тощо [5].

Професію психолога більшість дослідників вважають однією з найбільш вразливих професій. Виділяють такі стресори, які негативно впливають на психоемоційний стан практичних психологів та викликають стрес: відсутність нагляду, обмежені ресурси, відсутність освіти та практичного досвіду, неадекватні професійні очікування щодо критеріїв ефективності та успішності, екстремальний стан ситуацій психологічної допомоги [6].

Резильєнтність образно можна назвати психологічним імунітетом, який відновлює психіку людини після травмуючих подій. Успішність подолання стресогенних чинників тісно пов'язана з рівнем фахової сформованості та професійної майстерності психолога.

Отже, вивчення цього питання в структурі професійних якостей психолога, сьогодні є надзвичайно актуальною, обумовленою потребою суспільства у висококваліфікованих спеціалістах, що характеризуються стресозахисним потенціалом та вмінням конструктивно діяти в стресогенних умовах, швидко відновлюватись, а також бути максимально ефективними у вирішенні безпосередніх професійних задач.

Ключові слова: резильєнтність, резильєнс, стійкість, психолог, професія.

Список використаних джерел

1. Bolton K. *The development and validation of the resilience protective factors inventory: a confirmatory factor analysis.* University of Texas at Arlington, 2013. 118 p.
2. *Facilitator Guide MHPSS in Complex Emergencies Training Course. Setting Up Community-Based Supports : Training materials.* 2016. 17 p.
3. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології: Консультативна психологія і психотерапія*, 14. 2018, С. 26– 64.
4. Грішин Е. Резильєнтність особистості: сутність феномену. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. Випуск 64* С. 62-79
5. Долинська Л. В. *Забезпечення сучасних потреб освіти шляхом підготовки вчителя-психолога. Українська еліта та її роль у державотворенні : Наукові записки Мін. освіти і науки України. Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України .-К., 2000.-Вип. 1.-С. 25–29.*
6. Вірна Ж. П. *Мотиваційно-смілова регуляція у професіоналізації психолога : [монографія] / Ж. П. Вірна ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки.-Луцьк : Вежа, 2003.-320 с.*

Фактори формування особистості та особливості впливу міжпоколінної трансляції

Бурова С. Є.

магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sofia.burova@gmail.com

Васильченко О. М.

доктор психологічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430

Події, які відбуваються в Україні зараз змушують замислитися, як сформується наше суспільство після завершення війни, як це вплине окремо на кожну людину і що ми будемо транслювати наступним поколінням. Тому наразі є важливим усвідомлювати, що саме впливає на формування особистості і чи може той досвід, який ми отримуємо зараз відображатися на життєвому шляху майбутніх поколінь.

Вчені схиляються до того, що рушійними силами у розвитку особистості є біологічні та соціальні фактори, дитинство, кризи, імпліцитність і всі ці процеси доповнюються впливом сімейної історії.

А. Гезелл розглядав розвиток людини, як форму адаптації до навколишнього середовища, в основі якої лежать біологічні фактори дозрівання. На думку вченого, процесом дозрівання спільно керують біологічні та генетичні чинники, які і визначають появу поведінкових рис.

Український дослідник В. А. Роменець підкреслює значущість соціуму для розвитку особистості, роль зовнішніх детермінант у її становленні. Для нього моральність, духовність формуються виключно під впливом ззовні. Які впливи, така й людина [1].

Такі науковці, як З. Фрейд, А. Адлер, Е. Берн відводили дитинству вирішальну роль у формуванні особистості та її подальшого життєвого шляху, але на перший план ставили різні детермінуючі фактори.

А. Адлер стверджував, що життєва модель закладається ще у дитячі роки, де головним фактором є почуття неповноцінності та почуття переваги. З. Фрейд вбачав вирішальний фактор у сексуальній енергії, із якою народжується індивід. Важливий внесок у розуміння чинників, що обумовлюють процеси у дорослому житті особистості зробив Е. Берн. Для позначення цих факторів він ввів поняття «життєвий сценарій», який розуміється, як неусвідомлюваний план життя, який складається у дитинстві [2].

Важливим чинником у формуванні особистості є період криз. Згідно Е. Еріксона криза виступає поворотним моментом в житті особи, що виникає як наслідок досягнення певного рівня психологічної зрілості та соціальних вимог, які висуваються до неї на певній стадії [3].

Ще одним чинником, який впливає на формування особистості є уявлення людини про інших людей. Цей феномен визначається терміном «імпліцитна теорія особистості», який був запропанован Дж. Брунером та Р. Тагіурі для позначення наївних, ненаукових знань про психологію людини та звичайних уявлень про структуру та механізми функціонування особистості, своєї чи іншої людини, які були сформовані не в науковому дослідженні, а в повсякденному житті [4].

Окрім вище зазначених факторів, що формують особистість є те, що на неї впливає безпосередньо-це сім'я. В нашому суспільстві панує високий інтерес до історії свого роду та сім'ї, особливо в контексті сьогоденних обставин. Родовідна пам'ять явище унікальна. Портеба людини знайти джерела свого походження є дуже важливою, оскільки дає можливість відповісти на питання «Хто я є?».

А. А. Шутценбергер зазначає, що від сім'ї ми отримуємо так звані сімейні стратегії, вони формуються під впливом сімейної історії, яка розповідає про життєві обставини, які супроводжували родину та як їх інтерпретували. Вона є важливим чинником передачі з покоління в покоління специфічних патернів взаємодії, а також приписів, що транслюються від батьків до дитини та можуть перешкоджати або сприяти розвитку особистості визначаючи вибір життєвих стратегій. Їхня мета-зберегти найцінніше [5].

Сім'я є не тільки детермінантом у формуванні особистості, але й тим оточенням, яке свідомо або несвідомо спостерігає, як на формування людини впливають всі перераховані фактори. Саме здорові та дбайливі вземини, відвертість та сміливість бути чесними один з одним дають можливість майбутнім поколінням не нести тягар тих хвилювань і жахів, яке переживає наше суспільство зараз.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що на розвиток особистості впливають не тільки генетичні та соціальні фактори, а також трансгенераційні. Цілий ряд дослідників (М. Боуен, Ф. Дольто, А. Шутценбергер та інш.) підтверджують наявність передачі наступному поколінню травматичного, неусвідомленого досвіду, який впливає на всі сфери життя: вибір партнера або професії, хронічні захворювання, переїзди, навіть на час або причину смерті та інш.

Тому професійна діяльність психологів та психотерапевтів наразі є набагато актуальнішою, навіть ніж рік тому. Українцям, як нації необхідно зберегти пам'ять про події, які ми зараз переживаємо, але не передавати цей досвід у вигляді травми, який буде впливати на розвиток наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Тутаренко Т. М. Психологія особистості В. А. Роменця у постмодерністському звучанні. «Arsvetus-arsnova». Київ. 2001, с. 25-43
2. Берн Е. Ігри, у які грають люди. Харків: Вид-во Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2016. 256 с.
3. Erikson E. *Childhood and Society. Second Edition, Revised and enlarged.*-New York: W.W. Norton & Co., Inc., 1963. 455 p.
4. Bruner J. S., Tagiuri R. *The perception of people.* In: Lindzey, G. (Ed.). *Handbook of Social Psychology.* Reading, Massachusetts: Addison-Wesley. 1954. vol. II. 634-654 pp.
5. Schutzenberger A. A. *The ancestor syndrome. Transgenerational psychotherapy and the hidden links in the family tree* Routledge. 1998. 224 p.

Аналіз психологічних аспектів самостійності

Чекман Н. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Chekman@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Такий феномен соціально-психологічної діяльності, як самостійність, віддавна привертав увагу педагогів, філософів, психологів. На думку філософів античності, якісний розвиток особистості може бути здійсненим лише завдяки процесам самопізнання та самовдосконалення. На їх думку, фактори активності і самостійності відіграють ключову роль в особистісному розвитку. На сучасному етапі розвитку гуманітарних наук (у психології й педагогіці) формування в суб'єктів навчання такої якості, як самостійність, вважається одним з провідних завдань освітнього процесу.

В українському педагогічному словнику самостійність визначається як властивість особистості, що визначається двома ключовими факторами: наявністю знань, навичок та умінь, і, по-друге, ставленням особистості до навчальної діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, що складаються в процесі цієї діяльності [1].

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців показує, що ключові аспекти самостійності полягають насамперед у здатності індивіда планувати свою діяльність, вміти розв'язувати складні задачі без залучення сторонньої допомоги, здійснювати якісний систематичний контроль за результатами своєї діяльності, незалежність в ухваленні самостійних рішень та відповідальність за результати власної діяльності чи бездіяльності [2; 3].

Проаналізувавши стан розробки поняття «самостійність» у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, визначено, що самостійність є складним соціально-психологічним феноменом, який та містить у собі складові різної природи: когнітивні, мотиваційні, емоційні, вольові та ін. З одного боку, самостійність розвивається і формується впродовж усього життя людини в процесі її онтогенезу, а з іншого боку вона міцно пов'язана з характером та іншими показниками особистісної сфери людини і обумовлюється як її успадкованими нейрофізіологічними особливостями, так і особливостями її психосоціального розвитку. Крім того самостійність пов'язана з феноменами самоконтролю, самоактуалізації, самоефективності, самооцінки тощо, а також вона перебуває в тісному зв'язку з «Я-концепцією» особистості [2; 3].

Аналіз психологічних аспектів самостійності дозволяє ознайомитися з різними підходами до її трактування та виявити основні її структурні елементи. Якщо об'єднати всі проаналізовані здобутки, то самостійність особистості може бути представлена як інтегрована особистісна характеристика, що поєднує в собі перелік специфічних особливостей, а саме: емоційну стійкість, впевненість у собі, низький показник тривожності, відповідальність, незалежність, активність, здатність до самоактуалізації, до управління власним життям з врахуванням власних ціннісних орієнтирів.

Як вже зазначалося, самостійність-як індивідуальна характеристика особистості-формується впродовж усього життя людини, процес її формування має типові етапи і чи найважливішим є її формування в підлітковому віці, оскільки цей період життя людини є найскладнішим в історії її онтогенезу і значною мірою ключовим для її майбутнього.

До найвагоміших чинників становлення важливих психологічних новоутворень підлітка належить сімейне виховання, оскільки саме через стиль та характер взаємодії батьків з дітьми відбувається створення сприятливого середовища для розвитку самостійності особистості, або ж, навпаки, створюються передумови для виникнення лінощів, безпорадності, безвідповідальності, егоцентризму тощо. Крім сімейного виховання на розвиток самостійності підлітків впливає й ряд інших чинників. Зокрема, дослідження самостійності та психологічної незалежності, проведене у 2021 р. японськими науковцями Mikiko Oda та Shin-ichi Yoshioka, в якому взяли участь 1814 студентів, показало, що головними чинниками формування психологічної незалежності та самостійності є стать, місце проживання, спосіб життя, обрана спеціальність та характер здійснюваної діяльності [3].

Висновок. Проблема формування самостійності займає важливе місце в зарубіжній та вітчизняній психології. Самостійність формується поетапно, впродовж життя людини, але особливе значення це має в підлітковому віці. Самостійність-як здатність ставити цілі та досягати їх, ухвалювати самостійні рішення та самостійно діяти, виявляти оригінальність і гнучкість мислення, розвинені вольові якості, ініціативу, незалежність, автономність, прагнення і здатність ухвалювати нешаблонні рішення, сформовані навички самоуправління тощо-є ознакою зрілої, психічно здорової особистості.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Яворська-Ветрова. *Система ставлень особистості: теоретико-методологічні аспекти. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Випуск 13.*
3. *Factors Influencing Psychological Independence in Adolescents and Their Relationship to Coaching-based Support from Significant Others. Yonago Acta Med. 2021 Feb; 64(1): 34–45. doi: 10.33160/yam.2021.02.007*

Визначення феномену резильєнтності

Давиденко О. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: davydenkoOV@krok.edu.ua*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Термін «резильєнтність» початково виник в механіці, де він визначав «здатність субстанції повертатися до її звичайної форми після того, як була зігнута, розтягнута чи стиснута» [1].

В психологію поняття резильєнтності увійшло наприкінці 19 століття, і визначало воно один з підсвідомих механізмів захисту. До свідомих процесів резильєнтність почали відносити вже з 1960-х років, але в той період розглядали її виключно як копінг стратегію. А в 1970-х роках феномен резильєнтності почали пов'язувати з нейропластичністю. Починаючи з 1980-х років, резильєнтність стає частиною нейроімунологічних досліджень та вивчається поряд із захисними механізмами і факторами ризиків. І, нарешті, з кінця 20 століття феномен резильєнтності розглядається комплексно як з психологічної, так і з фізіологічної точки зору [2; 3].

Як вважає К. Bolton, зростання уваги до феномену резильєнтності пов'язане з тим, що на зміну традиційній медичній парадигмі пошуку та лікування патології прийшла постмодерністська модель, яка відповідала підходу салютогенезу, тобто була зосереджена на вивченні концепції здоров'я, на пошуку та розвитку внутрішніх ресурсів людини [4].

В 1960-ті роки декілька груп дослідників займалися вивченням феномену резильєнтності. Так, наприклад, появу самого терміну «резильєнтність» пов'язують з іменами Emmy E. Werner і Ruth Smith, які супроводжували розвиток 698 дітей з острова Кауаї (Гаваї) від перинатального періоду до ранньої дорослості [5]. Пізніше зазначені автори проводили свої дослідження також на дорослих, які мали досить складне дитинство з великою кількістю стресових подій, але при цьому були достатньо благополучними та добре соціально адаптованими [6]. Дослідники виокремили особистісні характеристики та екологічні фактори, що підвищують резильєнтність; дослідили динамічні процеси розвитку резильєнтності та рівень розвитку і змін резильєнтності людини протягом життя (M. Rutter, E. Werner) [7].

В ті самі 1960-ті роки дослідження резильєнтності проводив також Н. Гармзі. Він спостерігав за родинами, де один з батьків мав тяжкий психічний розлад (зокрема шизофренію). Під час своїх досліджень Н. Гармзі зауважив, що не дивлячись на дуже складні умови зростання, як в моральному, так і в побутовому плані, розвиток частини дітей відбувався у відповідності до вікових норм з відсутністю будь-яких психічних проблем та розладів. Він став першим дослідником, який звернув увагу на дослідження факторів ризику та факторів захисту в процесі розвитку людини [8].

В 1970-ті роки авторами Jack Block і Jeanne Block було введено поняття егорезильєнтності-постійної здатності людини адаптуватись до повсякденних викликів та

травмуючих подій життя. Вони розглядали его-резильєнтність як рису особистості, яка допомагає людині зустрічатись з новими ситуаціями, використовуючи власні здібності, таланти та зовнішні ресурси, а також сприяє розвитку психологічної гнучкості та обранню найоптимальнішої копінг-стратегії [9]. Пізніше це поняття було розширене, в результаті дослідження резильєнтності як особистісної якості, наступними корелятами: самооцінкою, темпераментом, інтелектом, типом особистості, впевненістю в собі, локусом контролю та копінг-стратегіями.

В кінці 20 століття кількість досліджень резильєнтності значно зростає. Дослідники в цей період займаються не лише збором та систематизацією баз даних щодо поняття та формування резильєнтності, а приділяють особливу увагу розробці психотехнологій з розвитку та укріплення резильєнтності. Починаючи з кінця 20 століття і до теперішнього часу продовжується активне дослідження та формування теоретичної, емпірично доказової бази концепції резильєнтності.

Переходячи до питання визначення терміну «резильєнтність», слід зазначити, що, не дивлячись на відсутність єдиного терміну, з моменту виникнення поняття резильєнтності в психологічній науці і до сьогодні, як зауважує К. Bolton, дослідникам все ж таки вдалося досягти певної згоди щодо підходу до резильєнтності як до багатовимірної концепції [4].

Загальне визначення терміну «резильєнтність» полягає в розумінні цього феномену як здатності психіки до відновлення після прожиття людиною стресових подій.

На думку одного з вітчизняних дослідників феномену резильєнтності Г. Лазос, типовим визначенням резильєнтності є визначення, яке дає Ф. Лозель. Він визначає резильєнтність як здатність людини або соціальної системи вибудувати нормальне, повноцінне життя в складних умовах. Як підкреслює Ф. Лозель, незважаючи на простоту визначення цього поняття, концепція резильєнтності є набагато більш широкою, ніж поняття «подолання», оскільки вона передбачає і позитивний результат, що досягається всупереч високому ризику (наприклад, коли людина долає багато стресових факторів), і збереження основних якостей особистості в момент небезпеки, і повне відновлення після травми та досягнення успіху пізніше. Г. Лазос зазначає також, що багато науковців розглядають процес резильєнтності саме таким чином: не лише як досягнення гомеостатичної рівноваги після травмуючих подій, а і вихід з них з певним «приростом»-підвищенням рівню функціональних компетенцій (посттравматичне зростання) [7].

Ф. Лютанс зазначає, що людина відчуває сильні емоційні переживання не лише від негативних, а також і від позитивних подій. В своїх дослідженнях він розглядає резильєнтність як розвинену здібність відновитись від конфліктів та невдач або від позитивних подій, досягаючи прогресу та підвищуючи відповідальність [10]. Крім того, Ф. Лютанс розглядає резильєнтність як набуту здібність, яку людина може розвивати протягом життя.

Висновок. Таким чином, феномен резильєнтності є відносно молодим в сучасній психології, його активним дослідженням науковці займаються впродовж майже 50 років, і переважно це представники західного наукового світу, хоча останнім часом вітчизняні психологи не просто вивчають цей феномен, а і проводять активну роботу з побудови технологій його розвитку, які підходили би різним групам українського населення, враховуючи наші соціо-культуральні особливості. Відсутність єдиного розуміння поняття резильєнтності, необхідність проведення емпіричних досліджень цього феномену та потреба українців в практичних рекомендаціях щодо шляхів та способів

розвитку резильєнтності ставить перед фахівцями у сфері психології в Україні нагальне питання у всебічному та глибокому вивченні шляхів та способів збереження і розвитку резильєнтності людини.

Список використаних джерел

1. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]-Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/resilience>.
2. Гусак Н., Чернобровкіна В., Чернобровкін В., Максименко А., Богданов С., Бойко О.; за заг. ред. Н. Гусак. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.
3. Tusaie K., Dyer J. Resilience: A Historical review of the construct. *Holist Nurs Pract*. 2004. Vol. 18 (1). P. 3–8.
4. Bolton, K. *The development and validation of the resilience protective factors inventory: a confirmatory factor analysis*. University of Texas at Arlington, 2013. 118 p.
5. Лазос Г. П. Теоретико-методологічна модель резильєнтності як основа побудови психотехнології її розвитку. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. No 2-3 (17). 2019-режим доступу до ресурсу DOI (Article): <https://doi.org/10.31108/2.2019.3.17.9>
6. Rutter, M. (1990). *Psychosocial resilience and protective mechanisms* / M. Rutter// In J. Rolf, A.S. Masten, D. Cicchetti, K. H. Neuchterlein, & S. Weintraub (Eds.), *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (P. 181–214). New York, NY : Cambridge University Press. P. 181–214.
7. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія. 2018. 14:24. 64 с.
8. Дядуш Е. Модель плекання резилієнтності у когнітивно- поведінковому підході. Люблін. 2020. 29 с.
9. Luthar S., Cicchetti D. *The construct of resilience: Implications for interventions and social policies*. *Developmental Psychopathology*. 2000. 4. Pp.857–885. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1903337/>.
10. Luthar S. S. *Measurement issues in the empirical study of resilience: An overview* / S. S. Luthar, G. Cushing. *Resilience and development: Positive life adaptations*. New York : Plenum, 1999. P. 129–160.

Проходження життєвої кризи особистості в ракурсі переживання свободи та відповідальності

Дорогавцева М. А.

магістрантка ННІ психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: Dorohavtseva@krok.edu.ua

Живоглядов Ю. О.

кандидат психологічних наук, доцент,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-6763-2737

У широкому розумінні, кризу можна розглядати як стан, який виник внаслідок накопичення нерозв'язаних життєво важливих проблем, суперечностей або подій, що призвели до втрати сенсу попереднього стилю життя, поведінки й діяльності. Як вважає М. Варій, переживання кризи зумовлює перебудову психологічної структури особистості [1].

Т. Титаренко особливу увагу приділяє питанню активності людини, як суб'єкта власної поведінки, здатного контролювати кризову ситуацію.

Дослідниця визначає кризу як гострий, і водночас тривалий, внутрішній конфлікт щодо життя загалом, його сенсу, основних цілей та шляхів їх досягнення. А життєвою кризою називає період, впродовж якого змінюються спосіб детермінації процесів розвитку, життєвий задум, траєкторія життєвого шляху [2].

В цілому ж життєва криза-це складний і багатовимірний стан, який мобілізує творчий потенціал особистості, захоплюючи при цьому різні підструктури організму. Це знаходить своє відображення в різноманітних емоційних і функціональних станах. Процес розгортання життєвої кризи має наступну послідовність-стрес, фрустрація, конфлікт, криза [3].

Існує багато визначень поняття «життєвої кризи», але спільного між ними залишається те, що життєві кризи особистості є невід'ємною частиною людської екзистенції, а саме способи проходження життєвих криз, як результат, формують особистість. В свою чергу, слідування власним бажанням, усвідомлення своєї свободи та відповідальності впливає на рівень суб'єктивної задоволеності своїм життям. Саме цей аспект проходження життєвої кризи особистістю в ракурсі переживання свободи та відповідальності я розглядатиму в своїй роботі, бо вважаю саме його фундаментальним у формуванні особистості.

Люди зіткнулися з подіями, які не тільки загрожують життю в буквальному сенсі, а ще й із тим, що є тут найскладнішим, втратою базового почуття безпеки, втратою відчуття контролю над власним життям, та навіть втратою цінностей. Все це значною мірою підсилює фонову тривожність. Окрім того, через постійну зміну навколишніх обставин, через воєнні дії, як наслідок, людина змушена постійно приймати рішення, кожного разу обираючи щось, від чогось іншого відмовляти. Все вище перелічене є значущими факторами, які впливають на відчуття суб'єктивного благополуччя людини.

Отже цей період пандемії та війни, в якому зараз знаходяться всі українці, можна вважати життєвою кризою, коли перед кожною людиною постає питання необхідності приймати рішення і нести за них особисту відповідальність.

О. Донченко та Т. Титаренко вважають, що криза означає появу «підсумовуючого ставлення до життя, з народженням індивідуального образу себе в житті, яке пов'язане зі ставленням людини до часового фактору. Усвідомлення замислу, що зірвався, і неможливість його реалізації, супроводжується здійсненням суб'єктивної зупинки часу і різким обмеженням життєвого простору».

Зіткнення особи з кризовими явищами актуалізує її екзистенційні ресурси, розкриває її суб'єктивну позицію через задіяння таких екзистенційних данностей, як свобода та відповідальність, тим самим зумовлюючи збагачення світогляду, світовідчуття і світобачення конкретної людини, як особистості.

Але, нажаль, не у всіх людей в процесі формування, однаково та достатньо розвинені свобода та відповідальність, для того щоб вони втілювали свою екзистенцію в повній мірі та у співвіднесенні зі своїми цінностями. Так, людська свобода обмежена, але це не означає, що у зв'язку із цим від неї треба відмовитись повністю.

Найскладнішою формою свободотворчості є акт самотворення, який супроводжується генерацією все нових і нових можливостей та задумів людини. Усвідомлення необхідності перетворення долі у фактор особистого життя індивіда-це і є здійснення свободи, творчість власного життя. «Внутрішня свобода» вимагає свого втілення у «зовнішній свободі», в утворенні комплексу суспільних свобод і гарантій, які забезпечують право особистості на саморозвиток і самореалізацію відносно незалежно від реально існуючих багатовекторних ідеологічних, соціо-економічних, політичних сил. [4]. В свою чергу відповідальність відображає певну узгодженість дій. Відповідальна людина має право стверджувати: я відповідаю всім своїм життям, кожний мій акт і переживання є моментом мого життя як відповідальності [5].

В екзистенціальному аналізі А. Ленгле йдеться про виявлення внутрішньої розмови, яка бере початок на емоційно-фізичному рівні та приводить до персональної глибини розуміння та совісті. Після цього обережного та всебічного співвіднесення, та базуючись на цьому, динаміка волі, в кінцевому рахунку, стає явною та реалізується на практиці. А вільний вчинок неминуче має на увазі відповідальність, не залежно від того, знає про це людина чи ні [6].

За результатами проведеного нами дослідження проходження життєвої кризи особистості в ракурсі переживання свободи та відповідальності, із застосуванням кореляційного аналізу Спірмена, показано прямий сильний взаємозв'язок між показником свободи та відповідальності із рівнем показника життєстійкості ($r=1,0$). Це означає що підвищення показників свободи та відповідальності безпосередньо впливає на рівень життєстійкості із $p=0,05$.

Метою даного дослідження є розробка рекомендацій для практичного застосування щодо розвитку свободи та відповідальності особистості вже в дорослому віці, для більш ефективного супроводу клієнтів, які звернулись по психологічну допомогу у зв'язку з проходженням життєвої кризи.

Список використаних джерел

1. Варій М. Й. *Психологія особистості : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2008.-592 с.*
2. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. *Життєстійкість особистості: Соціальна необхідність та безпека. Київ : Марич, 2009. 76 с.*
3. *The XI International Science Conference «Theoretical approaches of Fundamental Sciences. Theory, Practice and prospects», April 26-28, 2021, Geneva, Switzerland. 280 p.-p.212*

4. ISSN 2522-1558 *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія. 2022. Вип. 17.*
5. Бех І. Д. *Відповідальність особистості як мета виховання. Початкова школа. 1994. №9–10. С. 4–8.*
6. Лэнгле А. *Экзистенциальный анализ свободы. О практическом и психотерапевтическом обосновании персональной свободы (Часть 2) // Консультативная психология и психотерапия. 2019. Т. 27. № 1. С. 119—139. doi: 10.17759/cpp.2019270108*

Теоретико-методологічний аналіз материнських практик сучасних українок

Федрик Н. В.

*магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: natalia.fedrik@gmail.com*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

Поняття «материнство» має розглядатися як складний феномен, що має фізіологічні механізми, еволюційну історію, культурні, індивідуальні та соціальні особливості, а саме в:

- культурно-історичній концепції, де окрім закладеної в жіночій природі потреби бути матір'ю, визнається водночас і величезний вплив суспільних норм та цінностей на прояви материнського відношення до дитини;
- біологічній, де значення приділяється еволюційним аспектам формування фізіологічних, мотиваційних та поведінкових механізмів материнства;
- психологічній, де виділяються функції матері, особливості установок, переживань та очікувань жінки.

З огляду на представлені концепції, поняття материнства розглядається як частина особистісної сфери жінки, що має філо- та онтогенетичну історію, орієнтована на завдання народження та виховання дитини і представлена системою образів світу, себе та майбутнього, що набуває ціннісно-сислової значущості, визначаючи програму поведінки у формі материнської позиції.

Теоретичні підходи Дж. Віверс (проблема добровільної бездітності)[1], О. Пенішкевич, І. Трубавіної (дистантні сім'ї) [2, 3], О. О. Коломієць (монобатьківські сім'ї) [4] можна розширити через урахування системного характеру сучасних українських практик та відповідних соціальних проблем та розглянути материнські практики українок з огляду на культурне, соціальне та економічне середовище. Специфічним для території України наразі є: військова агресія РФ, практики заробітчанства розповсюджені на Західній Україні, відсутність державної стратегії з підтримки сім'ї та батьківства, часта відсутність батька в житті родини та інші. Специфічними факторами для нашого часу є: егалітарний шлюб, що прийшов на зміну патріархальним та матріархальним типам родин, переосмислення рольових стереотипів в сім'ї та структури шлюбної взаємодії, відкладення у часі формування родини, народження дитини чи навіть віддання переваги одноосібному способу життя, що призводить до зменшення народжуваності, формуванню монобатьківських сімей чи взагалі відмові від материнства та розвитку чайлдфрі напрямку.

Акцентуємо увагу на материнських практиках серед сімей з порушеною структурою, а саме на практиках мономатеринства, дистантних сім'ях та відмові від материнства взагалі. Проаналізувавши статистичні дані Державної служби статистики в Україні, виявлено, що питома вага позашлюбних живонароджень у загальній кількості становить близько 20,5%, що є підтвердженням поширення мономатеринства в українському суспільстві. До причин існування мономатеринських сімей віднесено позашлюбне

дітонародження, офіційне розлучення та овдовіння [5]. Згідно даних Світового Банку, Україна належить до перших п'яти країн за кількістю трудових мігрантів, що призводить до поширення дистантних материнських практик на території України. Розповсюдженість випадків дистантних родин супроводжується не тільки трудовою міграцією, але й раннім поверненням матерів до оплачуваної праці після народження дитини та їх кар'єро-орієнтованістю. Всі ці особливості являються основою структурно-трансформуючих материнських практик, що не є пратиками в межах інституційних рамок материнства з точки зору класичного гендерного розподілу праці. Стосовно переосмислення структури шлюбно-сімейної взаємодії спостерігаємо і поширення стилю життя, що не є пов'язаним зі шлюбом та народженням дитини, відбувається поступова зміну ставлення до добровільної бездітності: від осуду такого феномену до виправдання свідомої відмови від народження дітей серед репродуктивно здорових пар.

Дослідження особливостей психологічних феноменів, що лежать в основі обраних материнських практик сучасного українського суспільства може ґрунтуватися на загальнонауковому рівні, з використанням принципів системної методології, конкретності, історизму та динамічності, на рівні методології психології, а саме принципах постнекласичної психології і когнітивного чи пізнавального підходу, та на рівні конкретно-наукової методології. Використання зазначених методів дозволить розглянути материнські практики як багаторівневу систему з урахуванням усіх її змінних-від індивідуальних психологічних та біологічних особливостей до соціо-економічних чи соціо-політичних аспектів. Дослідження дозволить виявити складний соціальний характер материнства, існуючі стереотипи в суспільстві, взяти до уваги конкретні умови часу та простору, в яких розгортаються практики материнства та надасть змогу подолати поверховий погляд на материнство як на універсальну практику, яка не залежить від суспільних змін [6, 7].

Висновок. Аналіз материнських практик сучасних українок показав, що важливим є контекст визнання жінкою впливів внутрішньоособистісних чинників на процес становлення певного виду материнської практики, таких як самостійність мислення, переконань, цінностей та установок, та зовнішніх чинників, які визначаються історією її стосунків та ставлень, особливостями соціо-економічних та соціо-політичних аспектів розвитку у процесі онтогенезу.

Список використаних джерел

1. Jean E. Veivers «Childless by Choice», published by Butterworths, 1980, 220 p.
2. Пенішкевич О. Подолання важковиховуваності у дітей із дистантних сімей. К.: Сяйво, 2004. 520 с.
3. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навч. посіб. / І. М. Трубавіна – К.: ДЦССМ, 2003.-132 с.
4. Коломієць О. О. Монобатьківські сім'ї: соціальний захист і самозабезпечення. Стратегічні пріоритети. 2009. № 4. С. 148–156
5. Державна служба статистики України: Статистичний збірник «Діти, жінки та сім'я в Україні» / Київ 2020, 284 с.
6. Васильченко О. М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз: монографія-Луганськ: Вид-во «Нолідж», 2013.-547 с.
7. Стрельник О. О. Материнство як соціальна практика: структурно-діяльнісна концепція: дисертація-Київ, 2017 р.-459 с.

Психологічні особливості сучасних жінок

Кибукевич І. П.

магістрантка ННІ психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: irak3335@gmail.com

Сингаївська І. В.

кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: irinas@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-6802-0081

Впродовж довгого часу світ і порядок, включаючи взаємини чоловіків та жінок, підпорядковувались ієрархічному чоловічому авторитету, але починаючи з 18 ст., з настанням ери прав людини (хвиля буржуазної революції), розпочався новий час кардинальних змін, що базувався на принципах рівності гендерного характеру-фемінізмі. Дж. Мілль висловив ідею про інтереси жінок, які можуть бути окремі від інтересів чоловіка або сім'ї, що стало переходом до розуміння статі як свого роду «класу»-соціальної групи, що усвідомлює наявність власних інтересів, які не збігаються з інтересами інших груп, а іноді й суперечать їм [1].

Ці історичні події здійснили неминучий вплив на становлення психологічних особливостей жінок, на трансформацію традиційних ролей, на становлення ідеї рівності, як бажання жінки «вийти з під контроль і заявити про свої права», як можливість повної реалізації особи у всіх сферах життєдіяльності.

І хоча сучасна психологічна наука все частіше відкидає «традиційне» бачення жіночої ролі в економічному, соціально-політичному, духовно-ідеологічному світі, в суспільстві все ж зберігаються гендерні стереотипи. Гендерні стереотипи-це сформовані в культурі узагальнені уявлення про те, як у дійсності поведуть себе чоловіки та жінки. Саме під впливом гендерних стереотипів виникає гендерна ідентичність, яка в сьогоденні зазнає значних змін, при яких порушується традиційний сценарій розвитку жінки [2].

Сучасні дослідники виокремлюють декілька груп гендерних стереотипів:

- стереотипи маскулінності-фемінності;
- стереотипи уявлень про жіночі та чоловічі сімейні та професійні ролі;
- стереотипи за змістом праці.

Традиційні уявлення про ролі й надалі відтворюються, що має низку негативних наслідків та обмежень на індивідуальному, міжособистісному та загальносуспільному рівнях. Традиційно, суспільство очікує, що чоловік і жінка будуть носити певний одяг, виконувати свої функції в сім'ї, надавати перевагу певному типу дозвілля тощо. Вихід за межі гендерної ролі, якщо безпосередньо і не засуджується суспільством, все-таки виглядає в очах багатьох дивним, вибивається із сформованого порядку людей.

Поширеним й усталеним переконанням в нашому суспільстві є те, що кожна жінка – це насамперед матір, яка задля соціальної самореалізації повинна мати дітей. Усі інші соціальні ролі-другорядні, меншовагітні і за певних умов ними можна знехтувати [3]. Ці стереотипи обмежують розвиток особистості жінки, перешкоджають самореалізації, можливості обирати моделі та манери поведінки, види професійної діяльності, кар'єрного зростання. У крайніх випадках, невідповідність жінки очікуванням щодо неї як представника конкретної статі, може позначитися на її психічному та фізичному станах,

суттєво вплинути на самопочуття. В жінок, що через певні причини не відповідають стереотипним очікуванням суспільства, знижується самооцінка, з'являється дискомфорт, відчуття провини, може виникати рольовий конфлікт, стрес та депресія.

Проте, умови сучасного світу диктують нові правила і встановлюють перед жінками нові виклики. В житті сучасних жінок, крім материнства і догляду за оселею, існує багато інших можливостей та умов для реалізації закладеного в них талантів і потенціалу. Сучасна жінка вибирає для себе той шлях, який їй ближче до душі. Любов до себе-це в першу чергу задоволеність собою як жінкою. Це дозволяє жінкам самовиражатися в інший спосіб та сприяє появі нових життєвих цінностей, таких як: професійна самореалізація, самовдосконалення, пошук способу своєї ідентичності не лише через функції вихователя дітей та «берегині домашнього вогнища».

Сьогодні, можна охарактеризувати як час змін щодо сприйняття жінками самих себе, свого місця і ролі в суспільстві. Ми можемо спостерігати зміну ціннісних орієнтацій, відсутність чітко структурованих нормативних моделей поведінки. Існує твердження деяких науковців про те, що в культурі відсутній стереотип «справжньої жінки». Це призводить, з одного боку, до різноманіття справді жіночих якостей, з іншого боку, до внутрішньо- особистісного гендерного конфлікту, коли жінка відчуває тривогу і дискомфорт щодо свого призначення.

Рівноправне положення жінки в суспільстві істотно змінює традиційні уявлення про такі риси, як мужність і жіночність. Жінці тепер більшою мірою притаманні такі зразки поведінки, які раніше вважалися чоловічими, наприклад, навички і здатність приймати рішення, відстоювати свою думку, незалежність [4]. Жінці відчинились двері до вибору своєї діяльності, де проявляються нові важливі риси: гнучкість, висока мотивація, ініціативність, самоконтроль, розвинена контактність та соціальний інтелект по відношенню до колег, розподіл стосунків та роботи, а також схильність діяти інтуїтивно «тут і зараз», що дозволяє досягти успіху шляхом деякого ризику.

Отже, характерною особливістю сучасної жінки в наш час є фокус на самореалізацію. В той же час вона постійно відчуває тиск з «двох фронтів»: рольова модель жінки та матері все ще не перейшла до категорії власного вибору жінок, а є соціально очікуваною. Поряд з цим, не менш очікуваною є і її професійна реалізація та здатність до мінімального самозабезпечення. Це потребує вміння відстоювати свою думку, гнучкості та високого самоконтролю.

Ключові слова: сучасна жінка, самореалізація, розвиток, рольові стереотипи.

Список використаних джерел

1. Байцар С. М. *Напрями самореалізації особистості сучасної жінки (на прикладі соціальної сфери)*. Київ. 2020. 98 с.
2. Яковенко О. І., Сингаївська І. В. *Особливості сприйняття жінки-бізнесмена в масовій свідомості. Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали Науково-практичної конференції (15 листопада 2018 року, м. Київ)*. К.: Університет «КРОК», 2018. С. 582–585.
3. Боднар О. В. *Дослідження двох типів жіночої ідентичності: домогосподарка та ділова жінка. Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2018. №3(47). Т.3. С. 5–12.
4. Леяк О. О., Сингаївська І. В. *Життєва успішність жінки як сучасний феномен. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.)*. К.: Університет «КРОК», 2021.

Проблема прокрастинації у студентів під час навчального процесу

Симоновська О. С.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: symonovskaos@krok.edu.ua*

Сингаївська І. В.

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

В Україні і цілому світі на сьогодні проблема прокрастинації серед населення є достатньо поширеною. Насамперед, прокрастинація завдає шкоди молоді. Студенти та школярі більшість часу витрачають на марні справи, замість вчасного виконання завдань з навчання, що призводить до зростання рівня стресу та збільшення невдоволення собою, як людиною, що не вміє вчасно та якісно робити свою справу.

Відкладати справи-великі чи малі-це частина людського існування. Люди відкладають справи, тому що не хочуть їх робити, або тому, що їх занадто багато, або вони стали тягарем. Люди знаходять безліч причин відкласти справи «на потім». Феномен прокрастинації притаманний майже п'ятій частині дорослого населення у віці від 25 років та, за статистикою, від 46% до 95% студентів вважають себе завзятими прокрастинаторами.

Даний феномен можна описати, як добровільне відкладання наміченого курсу дій, незважаючи на негативні наслідки таких дій. Прокрастинація негативно впливає на продуктивність і пов'язана з погіршенням психічного здоров'я. Стрес, занепокоєння та почуття провини поширені серед тих, хто постійно зволікає [6].

Феномен прокрастинації виступає основним чинником, який запускає процес гальмування розвитку, освіти, самоосвіти та становлення у соціальному середовищі особистості. Також є негативним явищем, яке знижує ефективність у будь-якому виді діяльності, впливає на самооцінку, погіршення відносин між колегами, друзями чи рідними [2; 3; 5].

Студентам притаманні усі види прокрастинації, але найчастіше проявляється академічна, що виникає у ситуаціях, які пов'язані з інтелектуальною та розумовою напругою. Прояви академічної прокрастинації-це підготовка до екзамену в останній день, написання курсової роботи за день перед захистом, а то й вночі. Хронічна прокрастинація притаманна студентам, які обрали не ту спеціальність і не той заклад освіти, тому вони навчаються без інтересу й намагаються виконувати навчальні завдання в останній день [1].

Прокрастинація може бути обумовлена високою тривожністю та високою мотивацією до запобігання невдач; на прокрастинацію не діє рівень мотивації успіху. Прояви прокрастинації найбільше викликані особистісними особливостями. Подолання негативних проявів прокрастинації особистості та формування продуктивного ставлення до себе можливе з допомогою реалізації комплексної психокорекційної системи [4].

Розуміння феномену академічної прокрастинації дозволяє зрозуміти проблематику сучасних студентів під час навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Дуб В. Особливості прокрастинації студентів. Проблеми гуманітарних наук. Психологія. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобичі, 2020. №47. С. 53–66.
2. Лугова В. М. Прокрастинація: основні причини, наслідки та шляхи подолання. Актуальные научные исследования в современном мире. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 4(36). Ч. 2. С. 59–65.
3. Махія В. П., Сингаївська І. В. Причини неуспішності студентів та шляхи їх подолання. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: Міжнародна конференція (21-22 листопада 2019 року, м. Київ). К.: Університет «КРОК», 2019. Ч. 2. С. 454–456.
4. Рудь Г. В. Дослідження феномену прокрастинації в юнацькому віці. Психологія: реальність і перспективи : зб. наук. пр. Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2019. №12. С.190–196.
5. Сингаївська І. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення проблеми професійної успішності особистості. Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. Вип. 41. С. 168–176.
6. Klingsieck, K. B. Procrastination: When Good Things Don't Come to Those Who Wait. *European Psychologist*. American Psychological Association. Washington, 2013. №18. S. 24–34.

Уточнення поняття «порушення харчової поведінки»

Рьоріг С. А.

магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lana.roehrig@gmail.com

Анішева А. Ш.

кандидат психологічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AminetA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1311-0255

В інтернет просторі та навіть серед фахової літератури дуже часто можна зустріти таке поняття як Розлади харчової поведінки (скорочено РХП), але мало кому відомо, що це словосполучення є медичним діагнозом, і, коли в обіході звичайне переїдання або зайву вагу відносять до Розладів харчової поведінки, то це у корені некоректно, а коли це роблять психологи, то ще й непрофесійно. Про те що таке Розлади харчової поведінки та як слід називати ті стани, які не підпадають під діагноз РХП, буде розглянуто в цій роботі.

До Розладів харчової поведінки відносять такі хвороби як анорексія, булімія та нападоподібні переїдання (binge eating). У психіатрії ці три поняття згруповані разом у загальну класифікацію і, згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб (англійською: International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems-11, ICD-11), підпадають під розділ 6: 6B8, категорія Розлади харчування та харчової поведінки, скорочено РХП.

Згідно з ICD-11, «Порушення харчування та харчової поведінки включають аномальну поведінку, яка пов'язана з харчуванням та їжею, яка не може бути більшою мірою пояснена іншими порушеннями стану здоров'я, не відповідає особливостям вікового розвитку та не є культурно прийнятною. Розлади харчування включають порушення поведінки, які не пов'язані з вагою або фігурою, такі як поїдання неїстівних речовин або свідомо зригування з'їденого. Розлади харчової поведінки включають аномальну поведінку, пов'язану з прийманням їжі, та стурбованість їжею, що супроводжуються вираженою турботою про вагу і фігуру» [1].

Хвороби, що належать до розділу 6, включають в себе:

- 6B80 нервова анорексія; 6B81 нервова булімія;
- 6B82 нападоподібні переїдання;
- 6B83 унікально-обмежувальні розлади приймання їжі;
- 6B84 піка;
- 6B85 розлади румінації;
- 6B8Y другі специфічні розлади приймання їжі.

Кожен із вищеперелікованих діагнозів має чіткий опис та має методи діагностики

Медичну діагностику та діагнози в нашій країні та за кордоном можуть проводити медичні співробітники, лікарі, тому побутове вживання поняття РХП не є коректним і, на наш погляд, часто недоречним, коли його вживають не фахівці. Крім того, з хворими, яким поставлено такий діагноз, мають право працювати виключно лікарі. Навіть психологи чи психотерапевти, згідно з медичною етикою, не мають права працювати із захворюваннями РХП, такими як нервова анорексія, нервова булімія, нападоподібні

переїдання та інші.

При цьому, існує велика кількість станів, переживань та відчуттів у сучасних жінок (як психологічні, так і фізичні та біологічні), які пов'язані з прийомом їжі та сприйняттям власного тіла, які доставляють психологічний дискомфорт та заважають вести нормальний спосіб життя. Зі скаргами на такі стани жінки все частіше звертаються до психологів, нутриціологів та фахівців допомагаючих професій. Такі прояви, пов'язані з відхиленнями від норми та завдають дискомфорту, але при цьому не потрапляють під діагноз РХП, хоча дуже затьмарюють життя багатьом дівчатам, жінкам і чоловікам, не мають чіткої назви. Інколи можна зустріти таке визначення як Порушення харчової поведінки (скорочено ПХП), але вживання цього терміну є хаотичним та, на нашу думку не завжди усвідомленим.

Вивчивши сучасну наукову літературу на тему порушень у галузі поведінки харчування, ми дійшли висновку, що немає чіткої різниці між поняттями “Розлад харчової поведінки” та “Порушення харчової поведінки”, тому на наш погляд, існує необхідність у визначенні терміну “Порушення харчової поведінки”, для відокремлення таких хвороб як нервова анорексія, булімія та нападаподібні переїдання, та виявити сфер роботи психологів (не лікарів психіатрів) відповідно до скарг на дискомфорт, що завдається не гармонійністю процесів вживання їжі та сприйняття власного тіла.

Це також важливо, тому що ті симптоми, з якими звертаються жінки, дівчата рідше чоловіки до психологів і які не є булімією, анорексією чи бінджингом, можуть призвести до цих захворювань, особливо, якщо не звертати на них увагу, або применшувати їхню серйозність.

Поведінка харчування, яка не відповідає описаному діагнозу і, при цьому, не є нормальною, адекватною, є порушеною. Що ж таке нормальна харчова поведінка, та чим вона відрізняється від порушеної? В оксфордському тлумачному словнику дається таке визначення поняття харчова поведінка: “Харчова поведінка-це загальний термін, що використовується для позначення всіх різних компонентів поведінки, що беруть участь у нормальному процесі їжі. Сюди входять такі підготовчі моделі поведінки, як пошук їжі, фактичне споживання їжі та велика кількість фізіологічних процесів, що беруть участь у утилізації того, що було з'їдено” [3].

Без їжі людина помре. Для підтримки життя людині потрібно харчуватися кілька разів на день. Але їжа у суспільстві часто несе не тільки енергетичну функцію. Дуже часто їжа стає актом прояву кохання та/або турботи, нерідко ми вдаємось до їжі як до заспокійливого. Процес вживання їжі в культурі дуже тісно пов'язаний зі святами, важливими життєвими подіями. Тому процес початку зловживання їжею може бути повільним та непомітним. А незначні Порушення харчової поведінки також поступово та непомітно можуть стати початком захворювань на кшталт РПП.

В нормальному, адекватному і здоровому стані людина відноситься до їжі та її вживання спокійно, без значних відхилень від прийнятих норм, сприймаючи їжу як джерело енергії для життя. Навіть якщо є емоційне забарвлення, їжа все ж таки залишається звичайною частиною життя, і ми їмо саме для того, щоб жити, а не живемо для того, щоб їсти.

Проте, дуже часто цей процес виходить за рамки звичайного та функціонального, і тоді багато дій та процесів, пов'язаних з прийомом їжі перестає носити характер звичайного, життя підтримуючого. Це призводить до змін і відхилень на різних етапах

харчової поведінки, починаючи від пошуку їжі, думок про неї, способах приготування їжі, ставлення до різноманітних продуктів, різних ритуалів, що виходять за межі необхідного, прийнятого або звичного, а також відхилень у звичках та діях у процесі прийому їжі та після нього. Коли ці дії набувають не одиничного характеру, стають нав'язливими або підкоряють інші сфери життя, то така харчова поведінка є порушеною і починає навіть заважати життю людини (свідомо, але частіше несвідомо). У деяких випадках такі особливості харчової поведінки починають приносити загально-поведінкову та соціальну шкоду людям, підпорядковуючи їхній нормальний перебіг життя. Люди перестають їсти за почуттям голоду (що призводить до набору ваги), або змінюються соціальні моменти: відмова їсти в громадських місцях або в місцях скупчення людей. Часто така поведінка настільки виходить за рамки норми, що перетворюється на нав'язливі ідеї та стає болючою проблемою, але ще не перетинає межу до анорексії, булімії або нападаподібні переїдання.

Такі порушення можуть бути різного типу: вони можуть носити емоційний характер, можуть викликатись обмеженнями та можуть бути викликані екстернальними причинами.

До порушень харчової поведінки емоційного типу відносяться:

- Харчування більшою кількістю їжі, ніж потрібно для життя: неможливість контролювати апетит;
- Вживання їжі від втоми вечорами;
- Вживання їжі у відповідь на стрес на роботі;
- Швидке вживання їжі, не завжди достатньо пережовуючи страви;
- Переїдання за якими слідує почуття провини за скоєне;
- Відчуття напруги чи сорому якщо доводиться їсти в громадському місці або в компанії друзів, таємне поїдання продуктів;
- Відчуття низької самооцінки, тривожність, стрес, заїдання цих емоцій та жаль із цього приводу;
- Обмеження себе в їжі, підрахунок калорій, дієта, а після зриву відчуття відчаю та ще більше поглинання їжі ніж зазвичай.

Ознаки порушення харчової поведінки за обмежувальним типом:

- Часті дієти, обмеження та виключення продуктів з раціону, тому що вони вважаються шкідливими або калорійними;
- Страх набрати вагу;
- Часте зважування, особливо коли цифра на вагах засмучує або піднімає настрій;
- Відчуття себе товстим та негарним через це;
- Думка, що струнке тіло змінить життя на краще;
- Часті думки про їжу, калорії та тренування;
- Страх чи неприємні відчуття під час їжі у громадських місцях;
- Думка «А що про мене подумають», під час вживання їжі в компанії;
- Спорт та активність для спалювання калорій;
- Нав'язливі ритуали, пов'язані з їжею, які підпорядковують життя: роздільне харчування, особливе приготування їжі, надмірне пережовування їжі, вживання води, щоб зайняти місце у шлунку;
- Концентрація на недоліках свого тіла чи фігури, постійне бажання щось у собі виправити та переробити.

Ознаки порушень у харчовій поведінці за екстернальним типом:

- Доїдати до кінця все з тарілки, навіть якщо людина сита, дотримуючись батьківських настанов або приказок;
- Звичка їсти десерти після основних прийомів їжі, не замислюючись навіть, чи хоче людина їсти;
- Їжа під телевізор, інтернет, читання під час їжі, розмови по телефону на постійній основі, що наведе до набору ваги;
- Вживання їжі за компанію без голоду;
- Вживання їжі без голоду, якщо смачно пахне, добре виглядає, або подобається на смак;
- Важко не з'їсти, якщо їжа стоїть на столі;
- Звичка є в тому самому місці незалежно від голоду.

Важливо відзначити змінення поведінки людини, пов'язані з занепокоєнням щодо ваги або фігури, які часто впливають на поведінку, пов'язану з їжею та ведуть до порушень, а наразі і до Розладів харчової поведінки. Позитивне чи негативне сприйняття власного тіла, дівчат, жінок та чоловіків, яке змушує їх змінювати свою харчову поведінку: приймати рішення в обмеженні себе певних видів їжі, або навпаки, карати себе великою кількістю їжі за не привабливий вигляд. Причому часто досить складно визначити, що є першопричиною: зміна харчової поведінки, що призводить до змін у поведінці, пов'язаних із ставленням до тіла або дії і поведінка по відношенню до тіла веде перекосу у відношенні до їжі. Ця тема є дуже цікавою, глибокою та мало вивченою, та має багаті перспективи для подальших психологічних досліджень.

З усього вищесказаного, ми пропонуємо як поняття Порушення харчової поведінки взяти наступне:

Порушення харчової поведінки-це поведінка, яка відхиляється від нормальної і яка є наслідком внутрішніх процесів, думок та дій, пов'язаних з споживанням їжі на різних етапах. Така поведінка спричиняє емоційного та фізичного дискомфорту, але не спричиняє зміни людського організму на біологічному та фізичному рівнях (на відміну від Розладів харчової поведінки, де хвороба може змінювати ендокринну системи та вести до біологічних змін в організмі людини). Як правило, Порушення харчової поведінки пов'язане з внутрішніми психологічними станами як реакція на зовнішні фактори (вплив суспільства на тенденції в культурі харчування, здоров'я та фізичних показників, до яких відноситься ставлення до образу тіла).

Порушення харчової поведінки може відбуватись на будь-якому етапі харчового процесу: на етапі планування приготування їжі, пошуку продуктів та вибору рецептів, в моменти фактичного споживання їжі, а також на етапах, пов'язаних з переробкою їжі. Всі можливі відхилення, як правило завдають дискомфорт психологічного, фізичного характеру, часто непомітно для свідомості.

Розуміння поняття Порушення харчової поведінки, надає можливість психологам більш чітко відокремити поле своєї праці, допоможе краще допомогти людям, які бажають поліпшити свої стосунки із своєю харчовою поведінкою та відношенням до власного тіла. Робота психологів з Порушеннями харчової поведінки на рівні психокорекції та психоедукації може стати гарною спробою профілактики Розладів харчової поведінки, таких як булімія, анорексія та нападаподібні переїдання.

Ключові слова: харчова поведінка, порушення харчової поведінки, розлади харчової поведінки, профілактика РПП.

Список використаних джерел

1. ICD-11. Глава 06. Психічні та поведінкові розлади та порушення нейропсихічного розвитку. Статистична класифікація/За редакцією Г. П. Костюка.-М.: "КДУ", "Університетська книга"-2021.-432с.
2. Оксфордський тлумачний словник із психології / За ред. А. Ребер.-М.: Віче, АСТ, 2002.
3. Ганджалієв А. А. Стаття «Розлад харчової поведінки», URL <https://rehabfamily.com/articles/rasstroystvo-pishchevogo-povedeniya/>
4. Класифікація, діагностика и захворювання, супутні розладам харчового поведінки: огляд Katherine A. Halmi Eating Disorder Program, WeillCornell Medical College, New York Presbyterian Hospital, Westchester Division, White Plains, NY 10605, USA

Вплив віку та вікових криз на рішення про зміну професійної діяльності

Карпенко М. С.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mariyainjoy@gmail.com*

Анішева А. Ш.

*кандидат психологічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: amineta@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1311-0255*

З віковими кризами тісно пов'язане поняття кризи ідентичності, коли людина наново шукає своє місце в світі, свої сенси, а також роль і призначення в соціумі. Цим питанням в свій час глибоко займались Ерік Еріксон та Еріх Фром, а серед вітчизняних авторів Виготський Л. С., Зливков В. Л., Шнейдер Л.Б.

В багатьох дослідженнях кризу ідентичності пов'язують з підлітковим віком. Проте сучасний світ спричинює кризу ідентичності і у дорослих людей різного віку від 30 до 50 років та вище. Причинами цього є глобалізація, стрімкий розвиток технологій та швидка мінливість подій в житті людини, що зумовлює необхідність постійно пристосовуватись до змін та відповідно визначати заново власні пріоритети, ідентичність та можливості реалізовувати творчий та професійний потенціал в соціумі. Все це водночас спонукає до пошуку більш глибинних, сталих сенсів і орієнтирів, на які людина могла б спиратися протягом всього життя. Проте щоразу подібні кризи ідентичності спричиняють внутрішні конфлікти, коли попередні цінності, способи взаємодії з соціумом та можливості самореалізації (в тому числі і професійної) вже не діють, або не дають бажаного результату, а нові ще не сформувалися. В залежності від віку питання, через які повстають внутрішні конфлікти, змінюються, так само, як змінюється і спосіб виходу з нього. Важливим є той факт, що саме вихід на новий рівень усвідомленості спонукає людину до зміни професійної діяльності. Адже саме через професійну діяльність людина може найкращим чином впроваджувати в соціум свої цінності, реалізовувати свої вміння та навички, втілювати прагнення.

В ході дослідження було розглянуто підходи різних авторів та вчень щодо вікового розвитку та криз у житті людини, та проведено аналіз цього питання відповідно до мотивів зміни професійної діяльності. Було розглянуто наукові праці Е. Еріксона, Г. Шихі, Д. Левінсона, А. Хавігхерстена, Л. Виготського, Б. Лівехуда, Е. Фрома.

Відповідно зробленого теоретичного дослідження в таблиці 1 запропоновано вікову періодизацію та подано основні особливості кожного вікового періоду, криз, з ним пов'язаних, та глибинні питання, які ставить перед собою людина в цей час [1, 2, 3, 4].

Таблиця 1 Зміни очікувань від професійної діяльності відповідно до віку та вікових криз

Період	Криза	Питання	Професійний вибір	Конфлікт
12–19 років	17 років	Хто я? Чи можу себе визнати дорослим та незалежним? До яких груп можу себе віднести? Чого я хочу?	Перший вибір професійної діяльності.	Я дорослий, маю сам робити вибір та відокремити себе від батьків
20-25 років	22, 24 роки	Чи готовий я до сімейних стосунків? Які я маю мрії про своє життя?	Чи відповідає мій професійний вибір моїм мріям?	Конфлікт сім'ї та роботи, конфлікт мрій з реальністю
26-29 років	27 років	Якими є мої внутрішні сенси? На що був витрачений життєвий час до сих пір?	Чи відповідають мої прояви себе у світі та в діяльності моїм внутрішнім сенсам?	Конфлікт пошуку власного сенсу життя, зіткнення соціальних сенсів та внутрішніх
30 до 33 років	33 роки	З ким я хочу реалізовувати разом свої цілі, яким чином?	Соціальні зв'язки та реалізація в колі, де є сумісні інтереси та сенси	Початок народження себе заново
34 до 39 років	36, 37 років	Хто я такий? Для чого я живу? Як я хочу взаємодіяти з собою та з соціумом?	Власна ідентичність, власні сенси в діяльності	Сімейна та особистісна криза
39 до 49 років	40 років	Що є насправді важливим та безсмертним? Що я маю реалізувати через себе у світ?	Можлива кардинальна зміна діяльності. Соціальна реалізація досвіду та навичок через призму власної ідентичності та цілісності	Криза цілісності та прощання з минулим
49-64 років	51, 59 років	Чи я насправді реалізував повністю, що хотів? Що я можу передати нащадкам?	Доосмислення та оформлення результатів своєї діяльності. Передача досвіду учням та нащадкам	Криза осмислення результатів діяльності. Криза передачі досвіду
64 роки і більше		Переосмислення життя у всіх сферах	Результати життя-передати власні сенси	Криза результатів життя

Змінюються життєві задачі та питання, які людина ставить перед собою. Своєю чергою, реакція та пошук відповідей на них можуть спричинити зміну професійної діяльності. Цей пошук себе як особистості через професію найбільш притаманний середньому віку. Натомість в молодому віці (до 27 років) особа досліджує свої можливості та реальність своїх мрій в професійному плані [1]. У середньому віці після кризи 27 років починається самоаналіз та переоцінка професійного вибору, що є частою причиною зміни роботи. Якщо молода людина більш схильна до змін, як до пошуку себе, то в середньому та похилому віці фахівець міняє професійну діяльність якщо вона не задовольняє новим потребам та цілям, що постають перед нею в процесі саморозвитку та самоаналізу [2]. Саме тому внутрішні кризи є можливими каталізаторами незадоволення та відповідних

змін. В залежності від тих питань, що постають перед людиною в певному віці, міняються і основні фактори, за якими здійснюється пошук нової професійної діяльності. Якщо до 27 років, наприклад, це відповідність роботи своїм уявленням та мріям про себе та свої можливості як дорослої людини, то з 27 до 40 років йдеться про дослідження своїх внутрішніх бажань та сенсів [3]. Після 40 років відбувається формування себе як професіонала та реалізація творчого потенціалу на благо соціуму, а після 50 років відбувається передача знань, результатів, досвіду наступним поколінням, при цьому міняються відповідно пріоритети в професійній діяльності та задоволеність від різного типу діяльності (наприклад викладання та передача знань у віці після 50) [2].

Питання зміни професійної діяльності постає перед людиною багато разів протягом життя і є природним відповідно до психологічних змін, що відбуваються з людиною в тому чи іншому віці, та пошуками способів самореалізації, розвитку та втілення своїх цінностей та сенсів в соціумі.

Ключові слова: вікова криза, вікова періодизація, криза ідентичності, самооцінка, професійна діяльність.

Список використаних джерел

1. Sheehy G. *Passages: Predictable Crises of Adult Life* / G. Sheehy-NY: Bantam Books, 1977.-564 p.
2. Erikson E. *Identity: Youth and Crisis* / E. H. Erikson.-NY: W.W. Norton, 1995.-334 p.
3. Crain W. *Theories of Development: Concepts and Applications* / W. Crain-Pearson Education Limited, 2014.-433 p.
4. Виготський Л. С. *Психологія розвитку людини*.-Л., 2004.-185с.

Сім'я як психологічний чинник формування та розвитку особистості

Бастикайтес А. М.

*магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikora2906@yahoo.com*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072*

Сім'я посідає перше місце серед різних чинників, які здійснюють виховний вплив на формування особистості дитини. Вказується на прямий зв'язок сім'ї та особистісних якостей дитини, адже саме у родині починаються процеси духовно-культурного самоусвідомлення дитини, її соціальної, національної, статевої і особистісної ідентифікації і самовизначення.

Сім'я може існувати в різних формах і виконувати різні функції. Якщо поглянути на концепт «сім'я» з позиції функцій, то репродуктивну (відтворювання населення), можна вважати пріоритетною. Далі слід виокремити виховну, господарсько-побутову, економічну, первинного соціального контролю, духовного спілкування, дозвілля, емоційну, сексуально-еротичну [3, с. 12]. Разом з тим, необхідно зупинитися й на головній складовій сім'ї-турботі, яка є невід'ємною на шляху до гомеостазу. Так, О. Васильченко виокремлює чотири складові процесу турботи: небайдужість, увага, прийняття буття іншої людини й радість від стосунків [2, с. 42].

Сім'я формує внутрішній психічний світ людини, її неповторну індивідуальність. У процесі близьких взаємин із матір'ю, батьком, братами, сестрами, дідусями, бабусями та іншими родичами у дитини з перших днів життя формується структура її особистості [5, с. 110]. Таким чином, за переконанням Н. Берегової, «формування особистості здійснюється в процесі взаємодії з людьми, у спілкуванні та спільній діяльності. Успіх процесу формування особистості дитини залежить від соціальної ситуації розвитку, виховання в сім'ї та закладах освіти, системи взаємин з дітьми і дорослими» [1, с. 11].

Так, від народження до одного року триває немовлячий вік, який закладає фундамент «базової довіри до світу». Якщо дитина на цьому віковому етапі зазнала травматизації в сім'ї, (смерть матері, відмова матері від дитини, швидкий вихід матері на роботу, розлучення батьків і страждання матері через це і т. ін.), результатом розвитку стане «психотичний тип особистості», який відзначається пасивністю, абулією, схильністю до різних адикцій, позиція жертви тощо.

Віковий етап від одного до трьох років у дитячій психології має назву «ранній вік» і характеризується комплексом «Я сам», коли в особистості закладаються основи самостійності та відповідальності. Якщо дитина була травмована у цей період (до попередніх подій може додаватися насильство), то результатом розвитку стає «межовий (прикордонний стан психіки)», що має такі прояви в житті: інфантилізм, пустослів'я, безвідповідальність, хитрість, легковажність, схильність до суїцидальної поведінки тощо.

У свою чергу віковий етап від 3 до 6 (7) років, який називають дошкільним дитинством, характеризується втратою безпосередності, появою самоконтролю,

позицією школяра, а новоутвореннями віку є совість, сором і вина. Найбільшу травматизацію на цьому етапі завдають батьки і вчителі, які мимоволі порівнюють і оцінюють здібності, нахили, вчинки дітей. Звідси «невротичний тип особистості», який відзначається комплексами, страхами, тривожністю, і атрофованою відповідальністю. Така людина в дорослому житті не вмє давати собі право на помилку, все контролює і зовсім не здатна розслабитися.

Таким чином, сім'я-це мікрочинник, який має винятковий вплив на формування особистості та соціалізацію дитини. Особливістю соціалізації дитини в сім'ї є те, що знаходячись в «атмосфері любові», кожна дитина розширює діапазон власних можливостей. Здорову психіку дитини можна і необхідно формувати в атмосфері любові, взаємоповаги, взаєморозуміння, довіри та підтримки. Постійне ж негативне ставлення до дитини, нетактовна поведінка батьків, безсистемність та непослідовність вимог старших можуть травмувати душу дитини, призвести до негативних емоційних переживань. У такій ситуації дитина може взагалі відмовитися від опанування соціальних норм і діяльності, яка не приносить їй успіху. Таким чином відбувається психологічна ізоляція (дезадаптація) дитини в учнівському колективі чи в сім'ї та припиняється дотримання норм поведінки [4, с. 33].

У книзі «Уламки дитячих травм» Д. Джексон доводить, що не всі дитячі травми і спогади лікує час, саме тому дитяча біографія стає біологією дорослої людини. Водночас авторка резюмує: «ми дивовижним чином зцілюємося в присутності того, хто вірить в наше світло, навіть коли ми блукаємо у власній темряві» [4].

Висновки. Таким чином, повноцінна сім'я, в якій змалку шанується особистість-це неодмінний атрибут щасливого дитинства і юності що відображає моральну позицію всіх членів сім'ї. Отже, сім'я-це «тиха гавань» для людини в складних життєвих обставинах. І вона має бути здоровим, міцним колективом однодумців, які люблять, розуміють і підтримують одне одного, забезпечують умови для формування і максимально повної самореалізації особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Берегова Н., Федорчук П. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2020. Випуск 6. С. 10-15.
2. Васильченко О. М. Концепт сім'я в постнекласичній психології. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Психологічні науки. 2012. Вип. 9. Т. 2. С. 38-42.
3. Горецька О. В. Психологія сім'ї : навчальний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія», «Початкова освіта» / Олена Горецька, Наталя Сердюк. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2017. 216 с.
4. Джексон Донна Наказава. Осколки детских травм. Почему мы боеем и как это остановить. Киев. «Форс». 2019, 336 с.
5. Мороз Р. А. Батьківська любов як основа виховання і саморозвитку особистості. Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць. Херсон. 2019. С 107-111.

Особистісно орієнтований підхід до формування професійно важливих якостей майбутніх психологів

Чумаченко О. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: chumachenko@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgaptv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

У контексті гуманізації сучасної освіти та її переорієнтації на парадигму особистісно-орієнтованого та смисло-орієнтованого навчання, особливого значення набуває особистісна підготовка психолога-практика.

Оскільки, в силу специфіки роботи практичного психолога, його особистість виступає одним із основних інструментів здійснення професійної діяльності, то рівень вимог до його особистості невинно підвищується, що зумовлює зміну вимог і до процесу його професіоналізації, оскільки саме у ньому відбувається не лише розвиток особистісних структур, але і специфічна інтеграція особистісних властивостей та якостей, формування особистості як цілісної системи. Особливо це стосується процесу навчання у вищій школі, коли відбувається інтенсивне професійне становлення студента як фахівця.

Аналіз наукової літератури засвідчив зростання інтересу науковців щодо пошуку ефективних шляхів професійної підготовки майбутніх практичних психологів. Зокрема, О. Ф. Бондаренко, С. В. Васьківська, Ж. П. Вірна, Л. В. Долинська, І. В. Дубровіна, С. Д. Максименко, В. А. Семиченко, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, Н. В. Чепелева, Т. С. Яценко та інші висвітлювали питання актуальності особистісного зростання психолога під час навчання, розвитку його професійного мислення, комунікативної сфери, ціннісно-смиислового ставлення до професії. Також науковцями підкреслюється висока значимість якостей особистості психолога-професіонала в успішності його діяльності.

На підставі аналізу позицій вчених (С. Д. Максименко, В. П. Москалець, М. В. Савчин, А. С. Борисик та ін.) під професійно значущими якостями розуміють низку важливих якостей спеціаліста, які сприяють успішному виконанню професійної діяльності, ефективному розв'язанню професійних завдань, особистісно-професійному зростанню та удосконаленню. З цієї точки зору професійно важливими якостями можуть виступати властивості нервової системи, властивості психічних процесів, особові особливості, характеристики спрямованості, знання і переконання, окремі динамічні риси особистості, окремі психічні або психомоторні якості [5].

Спроби визначити, які ж риси бажано мати практичному психологові робилися неодноразово. Чи не найперша спроба узагальнити професійні якості психолога належить М. М. Обозову, який вважав обов'язковими для нього такі риси як: комунікабельність, контактність; динамічність та гнучкість поведінки; емоційну врівноваженість та толерантність; високий рівень загальної культури; професійний такт; вміння здійснювати

стратегію поведінки; вміння спільними з клієнтом зусиллями аналізувати труднощі; професійна компетентність, високий рівень теоретичних знань та практичних умінь у галузі конфліктології [1].

Працюючи над створенням моделі особистості психолога, а також вивчаючи проблему успішності його діяльності, Н.В.Чепелева вважає професійно важливими якостями емпатійність, сенситивність, орієнтацію на іншого як рівноправного суб'єкта спілкування, вміння встановлювати контакти з людьми, а власне ефективність фахівця вбачає у сформованості такої характеристики особистості, як діалогізм, розуміючи її як здатність вести професійно орієнтований діалог, спрямований на встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин [4].

Варто зауважити, що Н.В.Пророк розробив модель психолога професіонала, в якій поділяє професійно важливі його якості на чотири блоки:

- перший блок включає в себе спрямованість та мотиви професійної діяльності;
- до другого блоку відносяться вимоги, які висувуються до соціально-перцептивних якостей професіонала, до здатності вірно відображувати соціальні об'єкти, зокрема, до психологічної спостережливості;
- третій блок-вимоги до якостей особистості, що пов'язані з процесом опрацювання та осмислення соціальної інформації;
- четвертий блок професійно важливих якостей психолога утворюють володіння собою, ініціативність, оптимізм, стриманість, надійність, тобто якості, пов'язані з емоційно-вольовою сферою [3, с.16-17].

Не дивлячись на значну кількість думок, щодо виділення професійно важливих якостей психолога, і відсутність їх чіткої систематизації, дослідники наголошують, що саме у процесі професійної підготовки психолог повинен сформуватись як активний суб'єкт діяльності, як зріла особистість з професійно важливими якостями.

Водночас аналіз існуючих умов професійної підготовки майбутніх психологів свідчить про неоднозначність позицій щодо змісту професійно значущих якостей психолога, професійно особистісного потенціалу психолога й умов їхнього розвитку.

Аналіз змісту, структури та функцій системи професійної підготовки майбутніх практичних психологів у вищій школі показує, що вона зорієнтована головним чином на оволодіння певною системою теоретичних знань, спеціальних умінь та технік, спрямована в основному на формування компетенцій, залишаючи розвиток особистості майбутніх спеціалістів без належної уваги, хоча саме особистість та індивідуальність студента є тою основою, яка здійснює суб'єктну вибірку інтеграцію здобутих компетенцій у внутрішні психічні структури особистості.

Г. С. Абрамова, Л. В. Долинська, І. А. Зязюн, О. Кондрашихіна Н. І. Пов'якель, В. А. Семиченко та інші висловлюють думку про те, що професійна підготовка майбутніх психологів повинна здійснюватися у новій особистісно орієнтованій парадигмі. Йдеться про актуалізацію професійно важливих особистісних якостей майбутніх психологів, орієнтацію на формування професійної компетентності, створення системи професійних навичок, що сприятимуть досягненню професійного успіху, самореалізації, набуття професійної культури спілкування, професійної інтуїції, рефлексії.

Основним принципом особистісно орієнтованого підходу у вищій освіті є принцип суб'єктності, який спрямований на створення сприятливих умов для розвитку особистості кожного студента як рівноправного суб'єкта освітнього процесу. Домінуючим методом

навчання при цьому має стати інтерактивне та розвивальне навчання.

Для особистісно-орієнтованих технологій навчання характерні варіативність методик, що активізують розумову діяльність студентів; чіткість дидактичної мети у формі рольової перспективи; структурування навчальної інформації у вигляді імітаційно-ігрової та проблемно-ситуаційної моделі; поєднання різноманітних видів навчання (проблемного, програмованого, ігрового, діалогічного, модульного та ін.); використання активних форм і методів навчання; залучення студентів до активної діяльності через програвання навчальних ролей і пошук виходу із проблемних ситуацій; опора на творчий потенціал та індивідуальні можливості і здібності студентів; педагогічна взаємодія, співпраця і співтворчість у системі стосунків «викладач-студент»; свобода вибору ролей, завдань-ситуацій і забезпечення кожному студентові успіху в навчальному процесі [2].

Ефективним способом реалізації вказаних педагогічних умов є проведення соціально-психологічних тренінгів, спрямованих на розвиток професійно важливих якостей майбутніх психологів.

Список використаної літератури

1. *Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений /Н. Н.Обозов.-К.: Лыбидь, 1990.-192 с.*
2. *Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. /О. М. Пехота, В. Д. Будаєв, А. М. Старєва та ін. За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. К., 2003.-268 с.*
3. *Пророк Н. В. Практичний психолог: професійно важливі якості //Психологія.– 2002. -№1.-С.16-17.*
4. *Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика //Актуальні проблеми психології.-К.: Ін-т психології. АПН України, 1999.-С. 271-279.*
5. *Шадріков В. Д. Введение в психологическую теорию профессионального обучения /В. Д. Шадріков. – Ярославль: ЯПУ, 1981.- 72 с.*

Особливості формування корпоративної культури та її моніторинг у навчальному закладі

Наконечна Н. В.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: natalyn@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6236-9549*

Одним із найбільш ефективних засобів управління навчальним закладом є корпоративна культура, яка залучає, мотивує, підвищує рівень причетності та формує морально-психологічний клімат у колективі.

Корпоративна культура навчального закладу-це особливості культури взаємодії, задекларовані цінності, традиції, правила, субординаційні відносини, етика стосунків, які розвивають та посилюють обраний стиль управління та вирізняють колектив навчального закладу з-поміж інших.

Формування корпоративної культури у навчальному закладі-це складний та тривалий процес, який містить важливі етапи:

- Визначення місії закладу;
- Визначення базових цінностей;
- Формування нормативних документів;
- Створення культури традицій закладу;
- Формування матеріальної та нематеріальної системи мотивації співробітників;
- Просування бренду на зовнішньому рівні тощо.

Вивчення досвіду роботи колективів навчальних закладів різного рівня численними авторами, надає переконливі докази впливу корпоративної культури на якість надання освітніх послуг навчальними закладами та формування відчуття гордості за причетність до процесів не тільки на рівні співробітників, а й безпосередньо серед споживачів цієї послуги.

Сучасний управлінський процес навчального закладу-це сильна корпоративна культура, яка допомагає будувати процеси на засадах принципів гуманізму, демократичності, свободи думки, відкритості, якості результату навчання, особистісної відповідальності та соціальної зрілості.

Важливою умовою стабільного розвитку корпоративної культури в навчальному закладі є моніторинг рівня корпоративності серед співробітників, що дозволяє оцінити рівень прийняття цінностей закладу та оцінити рівень задоволеності від своєї трудової діяльності.

Для успішного проведення моніторингу корпоративної культури навчального закладу необхідно дотримуватися певних умов:

- Інформування співробітників про цілі дослідження;
- Повідомлення про результати дослідження;
- Інформування колективу про те, що буде робити адміністрація на основі отриманих результатів.

Важливим фактором, що впливає на стан корпоративної культури навчального закладу, є наявність негативних явищ:

- Порушення норм моралі у спілкуванні;

- Ігнорування норм доброчесності;
- Недотримання субординаційної схеми відносин;
- Панібратські відносини між керівництвом і підлеглими;
- Нездорова конкуренція;
- Конфлікт поколінь тощо.

Рівень володіння навичками управлінської діяльності керівника закладу надає можливість відчутти розрив між дійсним та бажаним рівнем сприйняття корпоративної культури серед співробітників, що дозволяє вчасно вносити корективи та зміни у процеси для подолання негативних внутрішніх проявів та зовнішніх викликів.

В умовах сьогодення діяльність навчального закладу під час війни має особливі виклики в організації діяльності: змішана форма навчання, розосередженість співробітників, технологічне та енергетичне забезпечення, інфляційні процеси, постійне відчуття стресу, нові моделі комунікації-все це потребує внесення коректив у прийняття управлінських рішень, що безумовно вплине на формування нових типів корпоративної культури, вибудує нові підходи до комунікаційних процесів, надасть нового досвіду управлінської діяльності, прийняття рішень та сформує нові стратегії розвитку навчального закладу.

Спостереження за діяльністю навчальних закладів в умовах війни свідчить про важливість фактору впливу корпоративної культури на стабілізацію процесів у швидко змінних реаліях.

Список використаних джерел

1. Васильченко Л. В. *Формування управлінської культури керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти* : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 [Рукопис] / Л. В. Васильченко ; Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка.-Т., 2006
2. Маслов В. І., Боднар О. С., Гораши К. В. *Наукові основи та технології компетентного управління загальноосвітнім навчальним закладом*: монографія. Тернопіль: Крок, 2012. 320 с
3. *Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами* : зб. наукових праць / за заг. ред. Л. А. Мартинець.-Вип. 1. Ч. 2.-Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018.-140 с.

Чинники впливу на формування життєвих перспектив комбатантів

Сідненко Л. М.

*магістранта ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SidnienkoLM@krok.edu.ua*

Склярова Г. О.

*кандидат психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Протягом усього часу, починаючи з моменту коли первісна людина вийшла на арену історії і до теперішнього часу, одним з головних супутників нашого життя був і залишається конфлікт, тобто, зіткнення протилежних інтересів і поглядів, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями.

Важко переоцінити значення конфлікту, як одного з механізмів розвитку людства, але, на превеликий жаль, не рідко конфлікти переходять у більш «гарячу» фазу і як наслідок-виникає необхідність залучення до них військової сили.

Лише зараз у світі нараховується майже чотири десятки збройних конфліктів та війн, безпосередню участь у яких бере 28 держав, з них 13 країн мають затягнуті конфлікти-такі, що тривають понад 10 років (за даними Американського Центру всеохопного миру (SCP) [10].

У 2014 році, після анексії Криму та захоплення частини територій Донецької та Луганської областей, Україна поповнила цей список, а після неприхованого збройного нападу 24 лютого 2022 року з боку Російської Федерації, взагалі була втягнута у війну.

За офіційними заявами посадових осіб, наразі до лав Збройних Сил України та інших військових формувань було залучено понад 1 мільйон осіб задля забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони [11].

Перед обличчям війни ці люди відчувають вкрай інтенсивні емоції. Відчуття неспокою, гніву та смутку, характерні для більшості людей, є здоровою і нормальною реакцією на бойові події. Але частина військових, окрім зазначеного, можуть мати значно глибші порушення їх психологічного здоров'я внаслідок бойових дій.

У багатьох військовослужбовців після першого перебування в зоні бойових дій можуть спостерігатися симптоми депресії, тривоги або гострої реакції на бойовий стрес або бойову травму, депресивні реакції, генералізований тривожний розлад. Багато з них потребують допомоги фахівців-психологів, психіатрів, психотерапевтів, оскільки мають ризик розвитку ПТСР.

Як зазначає статистика Центру громадського здоров'я МОЗ України, від 20% до 40% військовослужбовців потребують психологічної допомоги. Симптоми гострої травми виявляють у 60-80% військовослужбовців, які були очевидцями загибелі побратимів чи мирного населення або бачили тіла померлих. Ризик появи симптомів порушення психіки стосується більш молодих військовослужбовців, віком 18-24 років, у яких виявлено симптоми депресії або у яких були проблеми з алкоголем. Симптоми ПТСР розвиваються приблизно у 12-20% військовослужбовців, які перенесли бойову травму, але не звернулися за психологічною допомогою через побоювання зневаги за прояви слабкості, боягузтва, загрозу військовій кар'єрі тощо [12].

Такі непрості обставини, вимагають від свідомої людини вибрати правильний життєвий шлях, щоб в майбутньому мати змогу реалізувати свої життєві плани. У зв'язку з цим, в сучасних психологічних дослідженнях на перший план виходить “життєва” проблематика-аналіз розвитку та чинники, які впливають на життєву перспективу особистості.

Перспектива (лат. *Perspectus*-ясно побачений)-це плани на майбутнє. Під перспективою життя розуміється система цінностей і цілей, реалізація яких, згідно з уявленнями людини, дозволяє зробити її життя найбільш ефективним [3, с.26].

Наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних психологів, дозволили сформулювати поняття “життєва перспектива”-реальний потенціал, можливості особистості, що базуються на минулому досвіді, є об'єктивно наявними в теперішньому і мають проявитися в майбутньому. Це не тільки майбутні цілі, цінності, а й темп життєвого руху, оптимальність розвитку, зростання активності особистості [9].

Дослідження життєвої перспективи особистості спрямовані на вивчення різних аспектів даного феномену: механізмів життєвого планування, параметрів оцінки картини майбутнього, динаміки уявлень про майбутні етапи життя та ін., що включає різні рівні особистісної організації. Центральне значення відводиться ціннісно-смысловому рівню регулювання життєдіяльності, зазначається, що ціннісні орієнтації становлять змістовну сторону життєвої перспективи. Так, Є. І. Головаха та А. А. Кронік вважають, що, плануючи своє майбутнє, намічаючи конкретні події, цілі та плани, людина виходить насамперед із певної ієрархії ціннісних орієнтацій, представленої у її свідомості [2;7].

Військова психологія також має у своєму розпорядженні деяку кількість робіт учених, у яких вивчалася проблема самовизначення комбатантів (яке неодмінно впливає на формування їх життєвої перспективи). У тому числі праці В. Н. Батищева, А. В. Самарец, А. В. Кокурина, І. С. Родних, Р. Р. Шаріпова, А. Н. Янюк, А. В. Ірпінь [5].

Комбатанти у Женевській конвенції міжнародного гуманітарного права розглядаються як «Особи, що входять до складу будь-яких організованих збройних сил, які знаходяться під командуванням особи, відповідальної за поведінку своїх підлеглих; підкоряються внутрішній дисциплінарній системі, яка, серед іншого, забезпечує дотримання норм міжнародного права, що застосовуються в період збройних конфліктів відповідно до положень Женевських конвенцій з міжнародного гуманітарного права [4].

Комбатанти-особи, які можуть брати безпосередню участь у воєнних діях та входять до складу збройних сил сторін [8]. Термін «комбатант» застосовується під час міжнародного збройного конфлікту й поширюється на особовий склад ополчень і добровільних загонів, якщо вони відповідають таким умовам: знаходяться під командуванням особи, відповідальної за своїх підлеглих; мають закріплену відмітну емблему, яка може бути розпізнана на відстані; відкрито носять зброю; ведуть бойові дії відповідно до законів і звичаїв війни [1, с. 161].

У соціально-психологічному вивченні життєвої перспективи комбатантів можна виокремити такі етапи: призов і підготовка в навчальних центрах; перед відбуттям у район виконання завдань за призначенням; під час виконання завдань за призначенням; після виконання завдань (участі у бойових діях); після повернення з району виконання завдань [6].

На формування життєвих перспектив комбатантів істотно впливають різні зовнішні та внутрішні чинники.

До зовнішніх чинників належать:

- Соціально-економічна й політична стабільність військової служби.
- Службово-функціональні взаємини між суб'єктами й об'єктами професійної діяльності (лінійні й функціональні зв'язки).
- Психологічний клімат у військовому підрозділі.
- Умови праці (звичайні й екстремальні) та побуту тощо.

Як внутрішні чинники можна виділити:

- Рівень професійної підготовленості комбатанта (набуті знання, уміння й навички).
- Сформованість професійно важливих якостей і акмеологічних інваріантів, що дозволяють досягти оптимального рівня професійного розвитку, самовдосконалення і самореалізації фахівця, забезпечення високого рівня мотивації досягнень у професійній діяльності.

Отже, специфіка формування життєвих перспектив комбатанта зумовлена взаємозв'язком об'єктивних і суб'єктивних характеристик діяльності; вимогами, які пред'являються до певних індивідуально-психологічних якостей військовослужбовців і є професійно важливими для конкретного виду діяльності; необхідністю здійснення професійної діяльності в екстремальних умовах.

Ключові слова: життєва перспектива, вплив на формування життєвої перспективи, комбатанти, життєва перспектива комбатанта.

Список використаних джерел

1. Абаніна Г. В. Психологічні особливості життєвої перспективи комбатантів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2(66).-С. 157-164.
2. Головаха Е. И. *Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи*. К.: Наукова думка, 1988. 143 с.
3. Головаха Е. И., Кроник А. А. *Психологическое время личности*. Київ: Наукова думка, 1988. 207 с.
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року / п. 1 ст. 43 1-го Додаткового протоколу. 1977.
5. Єрмаков І. Г. *Життєвий проект особистості: від теорії до практики: практико зорієнтований посібник*. К.: Освіта України, 2007. 212 с.
6. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Корня Л. В. *Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України. Методичний посібник*. К.: ФОП Маслаков, 2019. — 288 с.
7. Крутько С. В. Психологічні особливості життєвих стратегій особистості. *II Вісник Одеського національного університету*. 2011. Т.16. Вип.7: Психологія.-С.126-131
8. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164 (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства оборони України № 514 від 10.10.2018 року).
9. Титаренко Т. М. *Сучасна психологія особистості*. Серія «Психологічний інструментарій». К.: Марич, 2009. 232 с.
10. https://espreso.tv/article/2017/07/24/khto_z_kym_i_za_scho_voyuye_sogodni_v_sviti
11. <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/08/novyna/bezpeka/reznikov-nazvav-kilkist-mobilizovanyx-ukrayincziv>
12. <https://phc.org.ua/news/dopomoga-viyskovim-z-posttravmatichnim-stresovim-rozladom>

СЕКЦІЯ 5. УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Концептульні підходи до формування стратегій та стратегічного розвитку підприємств

Алькема Віктор Григорович

*доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: alkema@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5997-7076*

Діденко Валерій Васильович

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DidenkoVV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-5755-2397*

Обґрунтування та представлення в сучасних наукових дослідженнях різних підходів до стратегічного управління підприємством потребують чіткого уявлення загальної сутності цього процесу та мети стратегічного управління. Відповідно до провідних концепції метою стратегічного управління є створення такої динамічної системи управління, яка в умовах нестабільності і швидких змін середовища за допомогою розробки і впровадження ефективних стратегій забезпечила б високу конкурентоспроможність і досягнення підприємством довгострокових, стратегічних цілей.

В сучасних економічних умовах для вітчизняних господарюючих суб'єктів завдання підтримки конкурентоспроможності та розвитку стає особливо актуальним в зв'язку з тим, що негативні наслідки в значній мірі ослабили їхні позиції на внутрішньому і зарубіжному ринках. Практичне вирішення проблем, пов'язаних з необхідністю забезпечення існування підприємства не тільки сьогодні, а і у перспективі залежить від ступеня засвоєння керівниками і персоналу методології і методів стратегічного управління.

Об'єктом дослідження є процеси стратегічного розвитку сучасних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти формування стратегій розвитку сучасних підприємств.

Метою дослідження є аналіз існуючих підходів до формування стратегій розвитку сучасних підприємств та ідентифікація чинників які впливають на вибір стратегії його розвитку.

В сучасних умовах господарювання виділяють декілька основних підходів до формування стратегій розвитку організацій. Це стратегії контролювання витрат, стратегії диференціювання та стратегії фокусування. Стратегія контролювання витрат базуються на зниженні власних витрат в порівнянні із затратами конкурентів шляхом обов'язкового контролю над затратами, або шляхом регулювання розміру підприємства і обсягу продукції, завдяки чому досягається вища ефективність виробництва [1-2]. Сутність стратегії фокусування полягає в концентрації організацією своїх зусиль на декількох пріоритетних напрямках, які забезпечують більше переваг над іншими. Ці

напрями можуть бути різними, тому варіантів стратегії на практиці існує дуже багато. Відповідно до стратегії фокусування підприємство цілеспрямовано орієнтується на якусь групу споживачів, або на обмежену частину асортименту продукції, або на специфічний географічний ринок то б то наявність ніші ринку.

Розробка ефективної стратегії залежить від постійного аналізу таких елементів підприємства як:

- фінансовий стан організації, який визначає, яку стратегію вибере керівництво в майбутньому [3];

- виробництво-має велике значення для своєчасної адаптації внутрішньої структури організації до змін зовнішнього оточення і її виживання в конкурентному середовищі;

- персонал; організаційна культура та імідж організації.

Умовами успіху реалізації стратегії вважаються:

- забезпечення відповідності стратегії середовища;

- впевненість персоналу й менеджерів у своїх здібностях;

- готовність фірми до змін [4].

Загалом, стратегічне управління будується на єдності наступних принципів:

- Спрямованості на досягнення визначених цілей – тобто стратегічне управління має бути спрямоване на досягнення стратегічних цілей.

- Системності-елементи середовища і потенціалу підприємства оцінюються і управляються комплексно, у взаємозв'язку і взаємообумовленості.

- Ситуативності-систематично відслідковується зміни середовища і проводиться адекватне коригування стратегічних планів і рішень залежно від динамічних змін ситуації.

- Інтегральності-об'єднання зусиль, можливостей і сильних сторін на подолання загроз і слабкостей потенціалу та на досягнення в кінцевому підсумку стратегічних цілей [5].

- Інноваційності-лише систематичне впровадження досягнення науково-технічного прогресу забезпечить високу конкурентоспроможність та стійкість підприємства і успішне досягнення ним стратегічних цілей [6].

- Когнітивності-як передумова стратегічних змін до осмислення змін середовища, реконструкція, асоціативність [7].

Теорія і практика впровадження стратегічного планування об'єктивно викликала необхідність стратегічного управління, в першу чергу для подолання опору стратегічним змінам, які є способом реалізації стратегічних планів.

Поняття стратегічного управління виникло давно, адже кожне підприємство в процесі своєї діяльності дотримувалось певної стратегії поведінки [8]. І тільки на початку минулого століття у зв'язку із суттєвими змінами у зовнішньому середовищі виникла необхідність ввести термін-стратегічне управління, щоб підкреслити різницю між поточним і стратегічним управлінням [9-10].

Таким чином, встановлено що стратегічне управління, як вид управління підприємством, характеризується наступними сутнісними, концептуальними особливостями: орієнтацією переважно на зовнішнє середовище у тісному взаємозв'язку із внутрішнім станом, підприємство існує як відкрита система; врахуванням динаміки і взаємодії елементів середовища, перед усім зовнішнього, для формування і коректування довгострокових цілей та набору стратегій їх досягнення; систематичного контролю за

зміною ситуації в навколишньому оточенні і ходом реалізації стратегій та адекватне гнучке і своєчасного регулятивного реагування на такі зміни, тобто, постійної адаптації до змін зовнішнього середовища як спосіб досягнення цілей [8]. Не менш важливого значення має розподіл управлінських зусиль на два напрямки: систематичні дії відповідно до стратегічного плану по досягненню стратегічних цілей; та реакції на непередбачений розвиток подій, на несподіванки, зв'язані із загостренням конкурентної боротьби [9]. Стратегічне управління виступає обов'язковим контекстом в загальній структурі менеджменту підприємства, тобто поряд з оперативним управлінням, направленим на поточну прибутковість, приймаються рішення направлені на майбутню прибутковість і стійкість. Головною метою стратегічного управління є висока конкурентоспроможність, досягнення стратегічних цілей, майбутня прибутковість, наявність стратегічного планування, як бази для тактичних і поточних планів. Важливого значення для стратегічного управління підприємством має створення адекватних організаційних структур управління, базування на трудовому потенціалі як основі підприємства, формування результативної організаційної культури на підприємстві. Ефективність стратегічного управління оцінюється швидкістю реакції на запити ринку та адаптації до різких змін зовнішнього середовища і, як результат, високою конкурентностійкістю, майбутньою прибутковістю, досягненням стратегічних цілей.

Список використаних джерел

1. Алькема В. Г. *Операційна стратегія як чинник економічної безпеки розвитку виробничого підприємства. Науково-інформаційний вісник «Економіка». 2011. №3. С. 106-113.*
2. Блюмгардт А. *Моделі корпоративного управління. Київ: Наук. думка, 2010. 160 с.*
3. Довгань Л. Є. *Стратегічна стійкість у системі стратегічного управління підприємством. Актуальні проблеми економіки. 2010. №11. С.118.*
4. Кашуба Я. М. *Вибір методів та підходів стратегічного управління розвитком підприємництва. Економіка та держава. 2011. №9. С.16.*
5. Козаченко А. В. *Корпоративне керування. К.: Либра, 2012. 368 с.*
6. Осовська Г. В. *Менеджмент організацій. К.: Кондор. 2005. 860 с.*
7. Пузирьова В. П. *Матриця ключових стратегій в управлінні фінансовим потенціалом промислових підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2010. №6. С. 152.*
8. Семенов Г. А. *Стратегія розвитку підприємства в сучасних умовах на прикладі КП «НВК «Іскра» (м. Запоріжжя). Держава та регіони. 2009. № 2. С.187-189.*
9. Немцов В. Д. *Стратегічний менеджмент. К.: Лібра, 2011.-267 с.*
10. Новицький В. Д. *Корпоративний менеджмент. К.: УВПК ЕксОб, 2012. 560 с.*

Інноваційний логістичний інструментарій для ефективного ведення бізнесу

Сумець О. М.

*доктор економічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Sumets.alexander@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-7116-3857*

На сьогодні бізнес виконує дві важливі ролі. Перша-це те, що бізнес на цей момент часу є рушійною силою розвитку територій і країни в цілому. Друга-це те, що бізнес став потужним фундаментом економіки. З огляду на це для бізнесу важливим завданням стає пошук і запровадження дієвого інструментарію для подальшого розвитку. Нинішній етап розвитку економік розвинених країн світу чітко вказує на такий інструментарій. У якості останнього виступає інноваційний логістичний інструментарій (ІЛІ). Основна сутність ІЛІ у поточних реаліях-це відхід від класичної моделі сприйняття та передачі інформації в логістичній системі.

Донедавна у якості логістичного інструментарію, що забезпечував потреби управління логістичними потоками, досить широко застосувалися метод Парето (Pareto) та метод АВС-аналізу для диференціації асортименту і номенклатури матеріальних ресурсів, диференціація асортименту з використанням XYZ-аналізу, система постачання «точно в строк» (just in time), запланована система доставки (SDP-System Delivery Planning)-вдосконалена система «точно в строк», система LRP (Logistic Requirements Planning), а також метод швидкого реагування QRM (Quick Response Method). Проте не можна сказати, що вони на сьогодні не використовуються. Ні, навпаки, ці інструменти використовуються, але вже як стандартні, як незаперечні атрибути логістики. А для розвитку бізнесу необхідно щось інноваційне, щось таке, що підвищить і ефективність, і результативність ведення бізнесу. На даний момент часу до цього «щось» можна віднести SMART-розробки для сфери логістики, які є, без перебільшення, важливим фактором зростання продажів та одержання значних прибутків. Більш того, експерти відзначають, що саме SMART-розробки сьогодні здатні сформувати досить високий рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в різних секторах економіки, а саме в торгівлі, сільському господарстві, промисловості, охороні здоров'я, доставці пошти та ін.

Якщо взяти до уваги вищевказане, то до таких SMART-розробок слід віднести GRID-технології, технологію Blockchain, сенсорні технології (СТ), технологію 3D-друку, цифровізацію транспорту, адже саме вони й відображають рівень інноваційності логістичної технології та рівень розвитку логістики загалом. До SMART-розробок слід також віднести WMS-системи управління складом, уберізацію, «розумні системи» та «інтернет-речей», великі дані (Big Data), дрони, безпілотний транспорт.

Особливу актуальність для вітчизняного бізнесу набувають такі SMART-розробки як GRID-технології, технологія Blockchain, сенсорні технології (СТ), технологія 3D-друку, дрони, доповнена реальність (Augmentedreality, AR).

Ефективність застосування інноваційних логістичних розробок доказують такі приклади.

Американський стартап Cambridge Consultants-використання дронів для швидкої доставки легких та малогабаритних вантажів особисто «в руки замовнику», а не за

адресою. Компанія Kernel перевела всю логістику на діджитал-рейки. Компанія Business Logic втілила в життя концепцію SMART-логістики: штучний інтелект розраховує весь ланцюжок транспортування врожаю, починаючи від поля та закінчуючи навантаженням у порту. Компанія Amazon розвиває проект розвезення посилок повітрям з використанням дронів. Нова Пошта тестує можливість доставки пошти між містами за допомогою повноцінних безпілотних літальних апаратів. Китайська компанія SF Express вже освоїла оригінальний спосіб доставки посилок за допомогою дронів (на даний період компанія розробила власний безпілотний літальний апарат, який може підніматися на висоту 100 метрів і автоматично доставляти посылку в зазначену точку з похибкою ± 2 метри). Корпорація Apple проголосила доповнену реальність трендом найближчого та віддаленого майбутнього. За прогнозами, обсяг ринку доповненої та віртуальної реальності разом узятих збільшиться у 2023 році до \$200 млрд. Сьогодні вже відомі технічні пристрої-представники доповненої реальності. Наприклад, компанія DHL вже провела успішні випробування з окулярами доповненої реальності. Такі окуляри можуть сканувати штрих-коди та списки, в яких зазначено місцезнаходження та місце доставки товарів. Більше того, компанія DHL вже заявила про запуск смарт-окулярів для товарних складів у Європі, США та Азії. І це лише початок нової ери доповненої реальності (Augmentedreality) у логістиці.

Доповнена реальність (Augmentedreality) здатна забезпечити пряме або непряме представлення у реальному світі з допомогою доповнених елементів сприйняття реальності комп'ютером, включаючи звук та відео. Augmentedreality дає розширене уявлення про навколишній світ у режимі реального часу і робить логістичного оператора більш обізнаним щодо зовнішнього середовища. У майбутньому співробітники компаній, особливо логістичних операторів, зможуть використовувати технологію Augmentedreality у вигляді пристроїв, що носяться логістичним персоналом для отримання важливої інформації про вантажі, які вони обробляють, наприклад, про зміст, вагу та місцезнаходження. Така видимість за допомогою технології Augmentedreality покращить обробку вантажів, збільшить швидкість доставки та скоротить загальні витрати.

У висновку можна констатувати, що вищеописаний логістичний інструментарій є великою можливістю для вітчизняного бізнесу щодо подальшого його розвитку, підвищення ефективності й результативності.

Список використаних джерел

1. Сумец А. М. *Smart-продукты для логистики. Логистика : проблемы и решения : междунар. науч.-практ. журн.* 2018. № 3 (76) : Май–июнь. С. 42-51.
2. Сумец А. М. *SMART-решения в логистике, розничной торговле, сельском хозяйстве, здравоохранении. Логистика : проблемы и решения : междунар. науч.-практ. журн.* 2020. № 2 (87) : март-апрель. С. 40-47.
3. Сумець О. М. *Технологія blockchain у медицині: як визначити економічний ефект від її використання. Логистика : проблемы и решения : междунар. науч.-практ. журн.* 2020. № 4 (89) : июль-август. С. 24- 27.

Концептульні засади забезпечення економічної безпеки підприємства

Кириченко Оксана Сергіївна

доктор економічних наук,
доцент, доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oksanaKS@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5244-8323

Кобільник Микола Мар'янович

аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KobilnykMM@krok.edu.ua

Сучасний розвиток держави, суспільства та економіки загально-державного, регіонального та мікроекономічного рівнів потребує опрацювання, визначення та багаторівневого всебічного усвідомлення загроз та небезпек національного, регіонального і глобального масштабу, в тому числі і економічних, пов'язаних із процесами життєдіяльності та існування економічної системи на її макро та мікро рівнях.

Обґрунтування та представлення в сучасних наукових дослідженнях концептуальних засад забезпечення економічної безпеки потребують аналізу теоретичних праць та наукових підходів до питання безпеки.

Для якісного економічного розвитку країни, як незалежної держави, сьогодні одним із найбільш важливих є питання впровадження ефективного механізму протидії небезпекам та загрозам, забезпечення стабільності та реалізації економічних інтересів держави та підприємництва.

Об'єктом дослідження є процес концептуалізації засад забезпечення економічної безпеки підприємств.

Предметом дослідження є концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємств.

Метою дослідження є аналіз концептуальних засад забезпечення економічної безпеки підприємств.

Численні наукові дослідження визначають поняття «безпеки», «економічної безпеки» та «економічної безпеки підприємства» в різних аспектах. Так, категорія «безпеки», що з грецької перекладається як «володіння ситуацією» і несе у собі певне змістовне трактування цього поняття, оскільки сукупність безпекових завдань пов'язаних із появою та дією загроз потребує управління змінами як на оперативному так на стратегічному рівні [1]. Економічна безпека є однією із основних визначальних складових системи національної безпеки [2]. На думку науковців у забезпеченні економічної безпеки держави провідним є оцінка життєдіяльності економіки та її міцності під впливом внутрішніх та зовнішніх загроз. Здатність економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників визначають як основну умову досягнення макроекономічних цілей розвитку постіндустріальних держав [3]. Економічна безпека — стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективне задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях, складова частина національної безпеки, її фундамент і матеріальна основа. Об'єктом економічної безпеки виступає як економічна

система, узята в цілому, так і її складові елементи: природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, людські ресурси, господарські структури, сім'я, особа [5,6].

Показниками економічної безпеки прийнято вважати найбільш значущі параметри, що дають загальне уявлення про стан економічної системи в цілому, її стійкості і мобільності: зростання ВВП, рівень і якість життя більшості населення, темпи інфляції, рівень безробіття, структура економіки, майнове розшарування населення, криміналізація економіки, стан технічної бази господарства, витрати на НІОКР, конкурентоспроможність, імпортна залежність, відкритість економіки, внутрішній і зовнішній борг держави [7].

Водночас, під національною економічною безпекою розуміється такий стан національної економіки за якого зберігається стійкість та здатність до несприятливих умов внутрішніх та зовнішніх процесів [4]. Визначаючи сутність категорії «економічної безпеки держави» зазначено, що це стан економічної системи який характеризується стійкістю до впливу ендогенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, що створюють загрози суспільству [5]. Узагальнюючим є визначення економічної безпеки - як стану національної економіки, що дає змогу зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатен задовольнити потреби особи, суспільства та держави [5]. Науковцями акцентовано увагу на комплексності заходів спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, механізми протидії загрозам в забезпеченні економічної безпеки [6]. На макроекономічних аспектах економічного відтворення та розвитку, як підгрунтя економічної безпеки держави наголошує Я. Жаліло [7], оскільки стійкий збалансований розвиток країни є основою її економічної безпеки. За іншою інтерпретацією, економічна безпека є сукупністю вимог та факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення [8]. Не менш важливого значення на думку науковців мають інституційні аспекти забезпечення економічної безпеки, адже економічна безпека є таким станом економіки та інститутів влади за яких забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціально направлений розвиток країни та достатній оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих умов розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

Загалом у працях науковців визначається шість основних підходів до визначення поняття «економічної безпеки підприємства» [9]. Першим є твердження що економічна безпека підприємства-це захист проти економічних злочинів. Часто забезпечення економічної безпеки підприємства зводять до протистояння, захисту від різного роду економічних злочинів (шахрайства, фальсифікації, крадіжки, промислового шпигунства і т.д.). Другий підхід-економічна безпека підприємства, як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Підприємство-це в першу чергу-об'єкт економічних відносин. Власник підприємства, в першу чергу ставить результатом діяльності підприємства-досягнення поставленої ним мети, яка як правило, носить економічний характер. Третій підхід-економічна безпека, як стан ефективного використання потенціалу та повного обсягу ресурсів підприємства. Підхід, що базується на використанні економічних понять досягнення мети, функціонування підприємства, уникання вживання слова «загроза», тобто є ресурсно-функціональним підходом. Четвертий підхід-економічна безпека підприємства-як наявність конкурентних переваг. Підхід, прихильники якого

вважають, що наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням забезпечать йому певний рівень економічної безпеки [9]. П'ятий підхід-економічна безпека підприємства-як реалізація і захист економічних інтересів. Ключовим елементом забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства є його інтереси, а саме їх реалізація шляхом гармонізації з інтересами суб'єктів зовнішнього та внутрішнього середовища. Соціально-економічних інтересів не тільки безліч: вони є дуже змінними, що обумовлено, по –перше суб'єктивною стороною-розвитком самого підприємства, а по –друге, об'єктивізмом-постійними змінами зовнішнього середовища. За шостим підходом під економічною безпекою підприємства розуміють міру гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища та їх часткової захищеності від загроз. Узагальнюючи зазначимо, що науковцями визначається шість основних підходів що визначають економічну безпеку підприємств: як захист проти економічних злочинів; як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз; як стан ефективного використання потенціалу та повного обсягу ресурсів підприємства; як наявність конкурентних переваг; як реалізація та захист власних інтересів та міра їх гармонізації; як процес та функція. Позитивним є той факт, що жодне з приведених визначень не суперечить іншому, а отже може бути поєднаним та синтезованим в загальну комплексну оцінку економічної безпеки, як складної багатофакторної системи, що спрямована на захист підприємства від небезпек та загроз, ефективного використання його потенціалу та ресурсів та спрямована на проактивний інноваційний розвиток.

На думку багатьох вчених, проблеми економічної безпеки підприємств в умовах глобалізації та жорсткої конкуренції повинні вирішуватися як на рівні держави, так і всіма суб'єктами господарської діяльності складовими національної економіки. Забезпечення економічної безпеки підприємств є важливою складовою інноваційно-інвестиційного розвитку економіки та вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел

1. Баженова О. Економічна безпека України: сучасний етап. Банківська справа. 2008. №1. С. 52- 61
2. Власюк О. С. Аналітична оцінка стратегічних напрямків та заходів щодо реалізації програми стабілізації економіки України. НІСД. К. : Вид-во НІСД, 1998. С. 13-15.
3. Гончарова В. О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави: монографія. Х.: ХНУ, 2001. 195 с.
4. Григор`єва С. В. Структурна політика та деякі суперечності сучасних форм її реалізації. Економіка та управління . 2013. №2. С. 136-139
5. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобалізаційної конкуренції. Львів : Центр Європи, 2006. 160 с.
6. Варналій З. С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія. К.: НІСД, 2007. 768 с.
7. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К.: Сатсанга, 2001. 224 с.
8. Ковтун О. І. Державне регулювання економіки. Львів : Новий світ, 2006. 432 с.
9. Алькема В. Г., Літвін Н. М., Кириченко О. С. Економічна безпека інноваційного підприємства. Київ.; ВНЗ Університет економіки та права КРОК. 2015. 320 с.

Концептуальні засади науково-технічного оновлення та інноваційного розвитку підприємств

Кириченко Оксана Сергіївна

доктор економічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oksanaKS@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5244-8323

Баля Олександр Анатолійович

аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права, м. Київ, Україна,
e-mail: BaliaOA@krok.edu.ua

За сучасних умов інформаційного, технологічного розвитку у провідних технологічно-розвинених країнах світу здійснюється процес стрімкого техніко-технологічного розвитку, розбудови цифрової економіки якісно нового рівня із розбудовою процесів виробництва продукції, функціонування інфраструктури, сфери послуг, соціальної сфери та державного управління із впровадженням технологій Четвертої промислової революції [1, 2]. Новизна, революційність технологій, якість та масштабність впровадження змін та швидкість з якою вони відбуваються, їх концентрація активують та пришвидшують перехід економічних систем цих країн на новий, більш високий рівень розвитку та ще більше поглиблюють відстань техніко-технологічного розвитку та технологічного відставання менш технологічно розвинених країн.

Об'єктом дослідження є концептуальні засади науково-технічного оновлення та інноваційного розвитку підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, концептуальні засади науково-технічного оновлення та інноваційного розвитку підприємств.

Метою дослідження є аналіз концептуальних засад науково-технічного оновлення та інноваційного розвитку підприємств.

Метою оновленої науково-технічної, інноваційної політики є створення необхідних сприятливих умов для інноваційного технологічного розвитку, здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень створення та подальшого промислового впровадження інновацій з надання пріоритетів та особливої уваги інноваційним та технологіям Індустрії 4.0. та сучасним технологіям з метою високотехнологічного розвитку вітчизняної промисловості зростання її конкурентоспроможності.

Здійснення оновленої інноваційної політики спрямоване на: сприяння розвитку інновацій, проведенню фундаментальних прикладних досліджень та дослідно-конструкторських робіт та створення нових наукових знань в сфері нових технологій Четвертої промислової революції; підтримку й стимулювання розробки нових інноваційних продуктів та процесів, розробки нових революційних технологій та їх промислового впровадження; забезпечення всебічної організаційної, інвестиційної підтримки діяльності науково-дослідних організацій, що здійснюють розробку нових технологій та інновацій для промисловості [2]. Ефективними інструментами стимулювання інноваційного розвитку за цим напрямом повинно стати пряме державне фінансування виконання фундаментальних, прикладних досліджень, науково-

дослідних робіт за державним замовленням за стратегічними для країни визначеними пріоритетними напрямками, з подальшим державним супроводом та впровадженням розроблених інновацій та технологій в промислове виробництво.

В сьогоdnішніх умовах значної уваги потребує розбудова інфраструктури необхідної для інноваційного розвитку: науково-дослідних організацій; техноцентрів; технопарків; бізнес-інкубаторів; центрів інноваційної діяльності; організацій, що здійснюють тестування, адаптацію технологій та інновацій; центрів експертиз; центрів сприяння трансферу технологій; центрів сертифікацій; патентних бюро; центрів сприяння та розвитку інновацій; та інших організацій та структур діяльність яких спрямована на розвиток підтримку інновацій та просування технологій від їх створення до промислового впровадження [3]. Необхідним завданням державної інноваційної та техніко-технологічної політики є налагодження та розбудова тісної співпраці науки, освіти, компаній інтеграторів технології та промислових підприємств інтеграторів нових інноваційних технологій Індустрії 4.0. та Четвертої промислової революції [4]. Важливим завданням як інноваційної так і інвестиційної політики промислового розвитку є створення нової системи інвестиційно-інноваційного забезпечення створення та впровадження інновацій, що забезпечувала б інвестиційну активність в ефективно динамічне впровадження інновацій, модернізацію промисловості із застосуванням нових революційних технологій [5]. Створення та ефективно функціонування такої системи потребує впровадження, застосування фінансових стимулів інструментів податкового, митного регулювання та стимулювання, надання податкових знижок, податкових канікул.

Визначна увага в новій інноваційній політиці повинна приділятися розвитку ІТ сектора, розвитку цифрових технологій як фундаментальної основи створення та впровадження нових технологій. Відтак, розвиток ІТ сектора, фінансова, організаційна, інформаційна, підтримка діяльності та здійснених розробок є одним із першочергових завдань оновленої державної інноваційної політики в промисловості.

Важливим завданням оновленої інноваційної політики що успішно реалізується в таких розвинених країнах світу як США, ЄС, Японія є розвиток інноваційної активності малого та середнього бізнесу та стимулювання виконання ними прикладних, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, у частині як створення інновацій, так і забезпечення робіт компаній з інтеграції технічних розробок, технологій в промислове виробництво та стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу в ІТ секторі [5]. Інструментарієм державної політики в цьому аспекті може виступати як пряме державне фінансування стимулювання, субсидювання впроваджених розробок та робіт через надання пільгових кредитів для розвитку МСП, компенсаційних програм стимулювання та залучення фондів та грантів [6]; інформаційна, консультаційна підтримка, сприяння інтеграції та залученню цих підприємств в вертикально та горизонтально інтегровані промислові комплекси кластери, з чітким визначенням функцій і зобов'язань та забезпеченням цільовими контрактами на виконання робіт.

Державного забезпечення та контролю потребують захист інтелектуальної власності і результатів техніко-технологічних розробок, створення й забезпечення повноцінного функціонування вітчизняного ринку інновацій і сприяння у подальшому освоєнні вітчизняними підприємствами ринків технологій, інтелектуальної власності із забезпечення безпечного, економічно ефективного трансферу інновацій [7]. Важливим для подальшого інноваційного розвитку є створення умов функціонування

позабюджетних джерел фінансування наукових науково-дослідних робіт, діяльності інноваційних компаній та промислового впровадження інновацій через механізми венчурного фінансування, діяльність фондів комерційних, фінансових, інвестиційних організацій та інших структур.

Важливим джерелом фінансування створення та впровадження інновацій є функціонування спеціальних фондів венчурного капіталу і завданням державної інноваційної та інвестиційної політики є подальша розбудова цих структур для фінансування інноваційної діяльності із забезпеченням прозорості та державного контролю над їх фінансуванням, з метою ефективного та прозорого використання коштів інвесторів і забезпечення ефективності та повноти функціонування цього провідного інвестиційного механізму.

Завданнями державної інвестиційної політики є: інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку та модернізації промисловості країни із впровадженням нових технологій Четвертої промислової революції; створення якісно нових правових економічних, організаційних умов для діяльності інвесторів; впровадження механізмів державного гарантування безпеки інвестицій і їх страхування від ризиків за стратегічними для країни цільовими державними програмами та в їх межах цільовими проектами модернізації промисловості, розбудови нових високотехнологічних галузей промисловості; розвиток ринку страхування та механізмів страхування інвестицій, для зменшення інвестиційних ризиків; зростання частки інвестування в основний капітал промислових підприємств; удосконалення бази нормативно-правового забезпечення прав інвесторів, захисту прав приватної власності; розбудову інститутів спільного інвестування інвестиційних, пенсійних, страхових фондів та активізація їх залучення до програм фінансування модернізації промисловості; збільшення державного контролю в сфері якості та безпеки інвестиційних проектів та прозорості інвестицій з метою зростання безпеки інвестиційної діяльності. Необхідним є впровадження комплексу інструментів удосконалення державної податкової, митної політики, амортизаційної політики щодо впровадження змін зменшення податкового навантаження та надання пільг і преференцій спрямованих на стимулювання здійснення як внутрішніх інвестицій в придбання нових технологій, нового обладнання, здійснення НДДКР так і здійснення зовнішніх інвестицій; впровадження дій щодо зниження ризиковості інвестицій в інновації та модернізацію промисловості через зростання вимог до якості проектної та технічної документації та впровадження механізмів експертизи та відбору проектів та провадження програм з цільовим проектним фінансуванням та інноваційно-інвестиційної діяльності; та іншими заходами державного регулювання та контролю.

Першочерговим завданнями державної промислової інвестиційної політики є покращення в країні інвестиційного клімату, що значною мірою залежить як від внутрішнього правового, інституційного, економічного, соціального, середовища в країні так і від позицій країни за міжнародними рейтингами конкурентоспроможності. Покращення інвестиційного клімату в країні сприятиме розвитку іноземних зовнішніх інвестицій, сприятиме впровадженню цільових державних програм де держава виступатиме учасником процесу інноваційного оновлення модернізації промисловості розробки, впровадження нових технологій, що забезпечить зростання ваги та значення процесів модернізації промисловості та стане сигналом і додатковими гарантіями для інвесторів про настання в країні позитивних економічних змін та зростання економічної

динаміки.

Список використаних джерел

1. *Drucker Peter. Innovation and Entrepreneurship: Practict and Principles. Nev York: Harper and Row Publishes, 1985. 445 p.*
2. *Кириченко О. С. Інвестиційно-інноваційне забезпечення промисловості України в умовах Четвертої промислової революції: монографія. К.; Університет економіки та права КРОК. 2021. 368 с*
3. *Череп А. Теоретичні аспекти формування інноваційно-інвестиційної діяльності. Інноваційна економіка. 2010. № 17. С. 154-158*
4. *Крупка М. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів: Вид. ЛНУ імені Івана Франка, 2001. 608 с.*
5. *Кравченко Н. Інвестиційна складова інноваційного розвитку. Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2011. № 12. С. 23-27*
6. *Кисіль М. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного виробництва та сільських територій. Менеджмент. 2009. №11. С. 225-230*
7. *Капітанець Ю. Інвестиційне забезпечення фермерських господарств. Інноваційна економіка. 2010. №5. С. 141-144*

Програмний підхід до інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції

Кириченко Оксана Сергіївна

*доктор економічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oksanaKS@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5244-8323*

Демидов Сергій Іванович

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DemydovSV@krok.edu.ua*

Сучасний підходом до забезпечення сталого постійного розвитку підприємств є комплексний підхід до роботи всього підприємства, а не окремих підсистем, базуючись на кон'юнктурі оточуючого ринкового середовища та фінансово-інвестиційних та виробничих можливостях самого підприємства. Такою основою може бути програма розвитку, що складається з переліку інноваційних проектів поєднаних єдиною стратегією, цінностями, місією та метою, сформована на засадах проектного та програмного підходів.

Об'єктом дослідження є процес застосування програмного підходу до інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти застосування програмного підходу до інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції.

Метою дослідження є аналіз застосування програмного підходу до інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції.

За визначенням провідних науковців «Програма-це діяльність, в якій органічно об'єднані група проектів для досягнення місії програми. Зараз програмою називають складну групу проектів життєві цикли яких вписані в життєвий цикл програми. З позицій P2M управління програмою визначається як це додаткові дії, метою яких є створення цінностей [1].

Так, наковці зазначають, що існує певний набір функцій операційної діяльності, що повинен оновлюватися для створення чи вдосконалення нових систем з новою метою кожні декілька років через постійні зміни в вимогах до операційної діяльності [2].

Науковою, методологічною основою, що дає можливість застосування програмного та проектного наукових підходів та розробки прикладних методик впровадження, моделювання проектів розвитку підприємств, є моделі та методи планування проектів та програм, матричні технології проактивного управління [3] збалансована матрична технологія та дослідження технологічної зрілості підприємств [4]. Відповідно до їх концептуальної сутності проактивне управління є управлінням на основі передбачення розвитку організацій, що базується на системних організаційних підходах [6]. Збалансована матрична технологія є технологією управління проектами та програмами організаційного розвитку, яка здійснюється в управлінських організаційних структурах та забезпечує одночасне досягнення мети портфелів проектів (програм) та мети організації [3].

За економічною теорією, в основі процесів виробництва є попит з одного боку та бажання примножити отримані цінності чи капітал з іншого боку. Таким чином,

починаючи з натурального господарства та процесів обміну та закінчуючи сучасним виробництвом, рушійними силами що рухали економічний розвиток суспільства були і є попит та пропозиція. Результатом втілення будь якого проекту чи програми є створення не тільки додаткової вартості, але й додаткової цінності на яку очікує ринок (оточення, зовнішнє середовище проекту) що являє собою попит на продукт, чи результат реалізації проекту. Тому розглядаючи перспективи розвитку підприємств можна визначити, що як результат проекту діє на оточуюче середовище, так і середовище в свою чергу формує доцільність випуску продукту чи реалізації проекту, за певний час, певну вартість та з певною якістю та цінністю.

Кожне підприємство знаходиться на певному етапі свого життєвого циклу, при цьому товари що випускає підприємство знаходяться на етапах власних життєвих циклів, що мають різну довжину в часі та фази.

Суть програмного розвитку підприємств посягає у доцільності планування та управління циклічністю економічного розвитку та здійснення інноваційної діяльності, що полягає у можливості розробити та втілити на підприємствах які випускають продукцію 3-х, 5-ти річних програм планового розвитку сформованих з групи окремих проектів абсолютно послідовних та взаємопов'язаних в умовах економіки виробничого підприємства, взявши за основу абсолютно визначені економічні закономірності виробничого характеру.

Економічна циклічність полягає у послідовності та повторюваності, вирішення завдань розвитку підприємств, що виникають в процесі його виробничо-комерційної діяльності [6]. Цикл виробництва та відтворення на підприємстві, при впровадженні на підприємстві програм економічного розвитку, включає перелік проектів, послідовне впровадження яких забезпечить сталий, системний розвиток.

Програмний підхід передбачає застосування комплексу взаємопов'язаних проектів і відповідно застосування проектного підходу, що разом формують комплекс взаємопов'язаних системних дій [6]. Одним із перших завдань, в межах застосування проектного підходу є дослідження стану та розвитку ринку з подальшою розробкою стратегії росту. Таке дослідження являє собою глибинне дослідження ринку на якому планує працювати дане підприємство, а також аналіз існуючих та розробка та підготовка до прийняття стратегій розвитку підприємства, що будуть формувати подальшу політику та поведінку підприємства на ринку, під час та після виконання програми [7]. Результатом реалізації цього завдання є план стратегічного розвитку підприємства з урахуванням проведених досліджень, сегментація ринку, позиціонування товару, визначення попиту на найближчий програмний період, об'єми очікуваного попиту та об'єму потенційного ринку.

Наступним важливим завданням є технологічна розробка нового товару, чи вдосконалення існуючих видів продукції що випускає підприємство відповідно до проведених досліджень та існуючому та прогнозованому попиту споживачів. Результатом вирішення цього завдання є розроблені опротестовані товари готові до запуску в серійне виробництво.

Наступним завданням для впровадження проектного розвитку є підготовка виробництва та розробка карти виробничого процесу, відповідно до визначених товарів, та їх процентному відношенні до потужностей виробництва визначених проведеним дослідженням та попитом споживачів, проведені підготовки основних

фондів, приміщень, складів, обладнання, проведення необхідних закупівель по проекту. Результатом реалізації цього завдання є підготовка до початку виробництва продукції.

В межах впровадження програмно проектного підходу функціонування та розвитку підприємства розглядаються як програма яка включає комплекс інноваційно-інвестиційних проектів розробки та впровадження нових інноваційних проектів, проектів модернізації виробництва, проектів впровадження інформаційних інтегрованих систем, впровадження систем управління якістю та інших проектів. Кожний проект в межах програми дає можливість акумулювати та спрямувати фінансові, матеріальні, кадрові та інші ресурси забезпечити надання та спрямування інвестиційних ресурсів. Таким чином, програмно-проектний підхід та програмно-цільовий підхід є провідними підходами в управлінні та забезпеченні розвитку підприємств.

На етапах переходу до програмного розвитку підприємство має пройти ряд послідовних кроків включаючи відпрацювання та підписання ряду необхідних рішень, та узгоджень:

- визначення мети діяльності підприємства;
- здійснення аналізу стану підприємства та етапу його життєвого циклу на сьогоднішній день;
- визначення наявних ресурсів та інвестиційних можливостей; визначення послідовності етапів в досягненні мети за визначний період часу;
- прийняття рішення про розробку програми розвитку підприємства;
- формування команди по розробці та впровадженню програми;
- розробка програми розвитку; впровадження програми розвитку.

Таке бачення програми розвитку відповідає визначенню збалансованості оскільки сама програма і створюється для досягнення мети підприємства прийнятої за основу розвитку на певний час.

Проактивність запропонованого бачення програмного розвитку на основі економічних циклів полягає в плановості та визначеності прийнятих дій та заходів по розвитку підприємства не тільки з точки зору програми чи проектів що входять до її складу. В певному розумінні, в моделі економічних циклів програма як така, повною мірою інтегрована з виробничою діяльністю підприємства, тому повністю реагує на будь які зміни в середовищах, та в той же час дозволяє на основі отриманих даних абсолютно чітко прогнозувати та планувати наступну діяльність з урахуванням своєчасно внесених змін. Системний характер економічних циклів програм розвитку полягає в тому, що підприємство самостійно, послідовно може інвестувати ресурси в програми та проекти розвитку підприємства, на наступних за першим рівнях економічного циклу.

Список використаних джерел

1. Р2М. Керівництво з управління інноваційними проектами і програмами організації. К.: Новий друк, 2010. 160 с.
- Бушувєва Н. С. Модели и методы проактивного управления программами организационного развития: монографія. К: Наук. Світ, 2007. 199 с.
2. Бушувєв С. Д. Морозов В.В. Динамічне лідерство в управлінні проектами: монографія. К.: Ділова Україна, 2000. 312 с.

3. Бушуєв С. Д. *Руководство по управлению инновационными проектами и программами*. К.: Науковий світ, 2009. 173 с
4. Гонорська А. В. Використання проектно-програмного менеджменту у міжнародному бізнесі. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. №4, 2012, 28-32 С.
5. Ентоні Е. Боардмен. *Аналіз вигід і витрат. Концепції і практика*. К.: АртЕк, 2003. 568 с.
6. Алькема В. Г., Літвін Н. М., Кириченко О. С. *Економічна безпека інноваційного підприємства*. Київ.; ВНЗ Університет економіки та права КРОК. 2015. 320 с.
7. Бушуєв С. Д. *Креативные технологии управления проектами и программами: Монография*. К.: Саммит-Книга, 2010. 768 с.

Перспективи впровадження проектного підходу до забезпечення інноваційного розвитку підприємств

Кириченко Оксана Сергіївна

*доктор економічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oksanaKS@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5244-8323*

Ретинський Андрій Володимирович

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: retynskiyav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1978-2415*

В сучасних умовах турбулентного зовнішнього середовища та недостатності ресурсного забезпечення самих підприємств ефективне управління та забезпечення зростання конкурентоспроможності та розвитку підприємств значною мірою залежить від здатності та готовності керівників використовувати нові підходи та розбудовувати нові механізми управління які знатні забезпечити значні а іноді і революційні зміни в діяльності підприємств та забезпечити перехід їх економічних систем на новий, більш потужний і продуктивний рівень економічного розвитку.

Об'єктом дослідження є перспективи впровадження проектного підходу до забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти впровадження проектного підходу до забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

Метою дослідження є аналіз впровадження проектного підходу до забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

Якість менеджменту визначається здатністю управлінців здійснити планування та забезпечити успішну реалізацію стратегії розвитку підприємства в динамічних умовах високого рівня ризиків та невизначеності.

Проектний підхід до управління є тим сучасним базовим підходом який забезпечує можливість здійснення значних радикальних змін в короткий визначений період часу, а проектне управління є методологією яка забезпечує можливість для розбудови та реалізації механізмів впровадження на підприємстві інвестиційно-інноваційних проектів та досягнення рівня їх ефективної реалізації забезпечуючи цим не лише розвиток підприємств, але й отримання загального соціально-економічного ефекту.

Розробкам та впровадження стратегії планування сучасними підприємствами здійснюється із застосуванням різних підходів таких як системний, структурний, процесний, функціональний комплексний, динамічний підходи які ефективно забезпечують розбудову та провадження управлінських механізмів та виконання інструментарію менеджменту на різних рівнях управління суб'єктами господарювання всіх форм власності та видів економічної діяльності. Проте в аспекті забезпечення інвестиційного інноваційного розвитку, що реалізується із розробкою та впровадженням інноваційно-інвестиційних проектів та програм найбільш ефективними та відповідними поставленим перед підприємствами завданнями є застосування програмного та проектного підходів до планування та впровадження інноваційних змін.

В сьогоденних умовах сучасної економіки України вагому частину валового національного продукту та внеску до державного бюджету країни складають українські підприємства товаровиробники. На відміну від потужних промислових підприємств вони належать до класу середнього бізнесу, не маючи значних власних ресурсів, і не маючи достатнього забезпечення інвестиційними ресурсами, вони все ж забезпечують населення країни товарами харчової промисловості та народного споживання.

Економічна криза та її негативні наслідки показали неготовність вітчизняних підприємств до роботи у нестабільному економічному середовищі, умовах жорсткої конкуренції за ринки збуту що постійно звужуються та зменшуються, відсутність на переважній більшості підприємств знань та впроваджень інноваційних технологій, що базуються на системній методології та концептуальній основі знань проектного менеджменту, а також характеризуються частковим, хаотично вихопленим впровадженням знань з бенчмаркінгу.

Питання перспектив впровадження проектного підходу до управління розвитком підприємств в сучасних умовах досліджували у своїх працях провідні вітчизняні та зарубіжні науковці: Бушуєва Н. [1], Бушуєв С. [2, 3, 6], Морозов В. [2], Гонорська А. [4], Ентоні Е. Боардмен [5], Макконнел К., Мартин П., Рассел Д. Арчибальд, Тейт К. та інші.

Як зазначають науковці проектний підхід це підхід до управління який оперує значним обсягом інструментів, технологій та знань з застосуванням яких здійснюється управління проектами та проектний менеджмент та і досягаються найкращі результати планування та провадження проектів [1, 2].

Поняття впровадження проектного підходу до управління та забезпечення розвитку підприємств невід'ємно пов'язано з поняттями проектного менеджменту як комплексу базових управлінських знань концепцій та технологій управління проектами, що досліджено в працях провідних науковців.

Вагоме значення в розумінні проектного менеджменту посідають безпосередньо методологія, технології та інструментарій проектного управління і в першу чергу сітьове планування, методологія планування та управління ресурсами, управління часом, вартістю, якістю, ризиками проектів. З впровадженням цих технологій та інструментів проектного управління на підприємстві відбуваються інноваційні зміни, впроваджуються нові види продукції та послуг, нові технології та процеси виробництва.

Це є особливо актуальним в наш час, час глобальних технологічних змін, коли переважна більшість вітчизняних підприємств знаходиться в стані затяжної кризи та значного техніко технологічного відставання від своїх провідних конкурентів і цей технологічний розрив збільшує ризики діяльності та унеможливорює подальшу конкурентоспроможність та ефективний розвиток. Подолання технічного, технологічного відставання підприємств потребує впровадження в управління підходів здатних по новому планувати та здійснювати власну виробничу комерційну та загально управлінську діяльність відтак програмно-проектний підхід до управління стає не лише підходом до впровадження проектів на підприємствах, а має розглядатися як новий інноваційний підхід до управління підприємством загалом, в тому числі і його операційною діяльністю, управління його життєвим циклом та циклічністю оновлення продукції та управління всіма ключовими підсистемами підприємства такими як постачання, виробництво, збут.

За визначенням С. Д. Бушуєва проектний менеджмент є використанням знань, навичок, методів і засобів до управління, виконання робіт проекту для задоволення потреб

і бажань зацікавлених осіб [3]. Загалом, проектний менеджмент не обмежується рамками конкретного проекту, а виступає сукупністю управлінських завдань, організаційних дій, методів і засобів, спрямованих на досягнення поставленої мети усієї проектної діяльності.

Проектизація бізнесів та перехід до проектно-керуючих організацій є глобальною тенденцією розвитку світового співтовариства [5]. Проектизація бізнесу ініціюється глобальним ринковим трендом внаслідок того, що технічна та технологічна складність нової продукції значно зростає, вимоги до життєвих циклів підвищуються, а очікувана вартість повинна зберігатися, така тенденція актуалізує застосування нових науково-практичних підходів до управління здатних вирішити поставлені завдання. Програмний та проектний підходи є тими новими креативними, теоретико-практичними підходами, що є особливо актуальними. ця актуальність визначається та підкреслюється в працях провідних науковців [2, 4,]. Світовий досвід показує, що дієвим універсальним методом до вирішення таких завдань розвитку виробництва є проекти та управління ними [6]. Так, впровадження одного чи декількох проектів з модернізації, реконструкції виробництва, чи випуску нової продукції на підприємствах, лише на деякий час (час виконання проекту та його реалізації) вирішують проблему розвитку підприємства [6]. Після закінчення проекту, за 2-3 роки оточуюче середовище підприємств змінюється, ринок видозмінюється, технології рухаються вперед, і процес зменшення темпів росту, втрата конкурентних переваг на ринках, та закінчення життєвого циклу товарів та послуг є незмінним та невідворотним [6].

Важливими завданнями необхідними для поданого запровадження проектного підходу та забезпечення сталого ефективного розвитку є; планування та реалізація діяльності підбір, навчання , підготовка тренінгів персоналу; виведення товару на ринок; розвиток системи збуту; комплекс маркетингових заходів; введення стандартів якості; підвищення кваліфікаційного рівня персоналу; введення інтегрованої інформаційної системи управління. Водночас, система програмного управління підприємством потребує єдиної системи управління інформацією, адміністрування документообігу підприємства, створення оперативного механізму отримання інформації, їх обробки та управління змінами до проектної програмної документації, також створення системи інтегрованого інформаційного управління підприємством як основної складової ланки підготовки до прийняття програмного розвитку на наступний період.

Список використаних джерел

1. Бушуєва Н. С. *Модели и методы проактивного управления программами организационного развития: монографія. К: Наук. Світ, 2007. 199 с.*
2. Бушуєв С. Д. Морозов В. В. *Динамічне лідерство в управлінні проектами: монографія. К.: Ділова Україна, 2000. 312 с.*
3. Бушуєв С. Д. *Руководство по управлению инновационными проектами и программами. К.: Науковий світ, 2009. 173 с.*
4. Гонорська А. В. *Використання проектно-програмного менеджменту у міжнародному бізнесі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. №4, 2012, 28-32 С.*
5. Ентоні Е. Боардмен. *Аналіз вигід і витрат. Концепції і практика. К.: АртЕк, 2003. 568с.*
6. Бушуєв С. Д. *Креативные технологии управления проектами и программами: Монография. К.: Саммит-Книга, 2010. 768 с.*

Напрямки підвищення конкурентоспроможності послуг приватних медичних закладів

Фролов Владислав Валерійович

здобувач гр. МЕН-АМ-маг-21-дст,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: FrolovVV@krok.edu.ua

Кириченко Оксана Сергіївна

доктор економічних наук,

доцент кафедри управлінських технологій,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: oksanaKS@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-5244-8323

Становлення вітчизняного ринку медичних послуг перебуває під впливом глобальних тенденцій: вдосконалення контролю їх якості, стандартизації, уніфікації лікувальних протоколів, поширення новітніх діагностичних, лікувальних, інформаційних технологій тощо. Тому актуальним є питання теоретичного формування еволюції стратегічного бачення, переосмислення науково-теоретичних положень і практичних аспектів формування маркетингових конкурентних стратегій ЗОЗ. Сьогодні практично відсутні теоретико-методологічні розробки, щодо розвитку конкурентного середовища у медичній сфері, оскільки в національній СОЗ не створено реальні умови розвитку конкурентного середовища.

Проблематиці конкурентоспроможності присвячені наукові роботи: А. Сміт, Д. Рікардо, Е. Чемберлін, Ф. Еджоурт, А. Лернер та багато ін. Серед українських фахівців проблеми забезпечення конкурентоспроможності у галузі охорони здоров'я досліджували: В. Лехан, Г. Слабкий, О. Літвінов, Д. Сотніков та ін.

Питання конкурентоспроможності у медичній сфері нами було досліджено на прикладі лікувально-діагностичного центру «Форманта», діяльність якого орієнтована на споживача із середнім рівнем доходів. Клініка використовує нові технічні досягнення ультразвукової діагностики, має сучасну медичну лабораторію, що дозволяє виконувати широкий спектр аналізів в короткі терміни і з максимальною точністю [1]. Дотримання європейських стандартів якості з урахуванням інноваційного обладнання надає фахівцям можливість призначення оптимальної та ефективної схеми лікування. Якість наданих медичних послуг медичного центру відповідає Міжнародним стандартам якості ISO 9001:2015 та вимогам законодавства України у сфері медичної практики.

Питання конкурентної позиції медичного закладу має важливе значення [2]. Аналізуючи конкурентний стан на ринку медичних послуг, було розраховано індекс концентрації, який показав, що найбільшими клініками є ЛДЦ «Медіком Кривбас», МДЦ «Мрія» і ЛДЦ «Медітон», вони займають 54,0% ринку у місті Кривий Ріг. Розрахункове значення індексу Герфіндаля-Гіршмана підтвердило помірну концентрацію ринку лабораторних досліджень і послуг ультразвукового дослідження.

Для оцінки конкурентних стратегій основних учасників ринку медичних послуг було створено карту стратегічних груп, за якою найближчими конкурентами Медичного центру «Форманта» (МЦ) є компанії «Мрія», «Медітон», «Медістім», які мають майже однаковий рівень конкурентних переваг, асортимент послуг та рівень обслуговування. SNW-аналіз МЦ визнав, що головними перевагами компанії є рівень сервісу, асортимент

послуг та компетентність персоналу. За SWOT-аналізом, основні фактори успіху «Форманта»-використання сучасного медичного устаткування, досвідченість та професійність медичного персоналу, запровадження нових стандартів якості в медицині.

Аналіз фінансово-господарської діяльності медцентру за 2019-2021 рр. показав позитивну динаміку чистого прибутку, зростання продуктивності праці, фондоозброєності та зарплатомісткості медичного продукту, рентабельності продажу послуг.

SWOT-аналіз ринку медичних послуг м. Кривого Рогу висвітлив, що регіональний ринок вимагає впровадження стратегії розвитку і маркетингових конкурентних стратегій. Для підвищення конкурентоздатності медцентру нами було запропоновано ряд варіабельних маркетингових конкурентних стратегій.

Для клініки «Форманта», яка конкурує у площині надання лабораторно-діагностичних послуг, важливою є стратегія вдосконалення якості послуги із її максимізацією. Для вирішення завдань маркетингової стратегії МЦ запропоновано: діджитал-інструменти (контекстна реклама, seo, соцмережі, Таргетинг реклама, SMM просування, крауд-маркетинг, UGC); встановлення call-tracking; диверсифікація послуг, впровадженням діагностики ФГС та високотехнологічного діагностичного методу еластографії з придбанням ультразвукової діагностичної системи понадвисокої діагностичної точності всіх режимів. Для підвищення ефективності лікування алергічних захворювань пропонується впровадження АСІТ-терапії [2]; сучасної високоточної технології лабораторної діагностики Алергочіп ISAC. Цільовим підходом для пацієнтів, які перебувають на обліку у лікаря-алерголога стане організація школи на сайті медцентру, в якій пацієнти матимуть консультативну допомогу за певних обставин (періоди сезонної алергії, спалах вірусних захворювань, профілактичні поради і т. п.).

Медцентру запропоновано підписання контракту із НСЗУ за окремими медичними послугами, що збільшить кількість пацієнтів безкоштовних медичних послуг. Для підвищення інформаційної ефективності МЦ пропонуємо до впровадження ефективну платформу Helsi, яка містить пацієнтський портал і медичну інформаційну систему для ЗОЗ, забезпечує зв'язок із eHealth. Особливо важливим сьогодні є питання із надання допомоги цивільним людям, які постраждали від війни, тому пропонується ввести у практику медичного центру надання фахової допомоги інструментами психокорекції та психотерапії.

Таким чином, впровадження пропозицій МЦ «Форманта» матимуть позитивний вплив на показники його економічної діяльності, підвищення якості послуг, збільшення кола прихильників компанії.

Список використаних джерел

1. Медичний центр «Форманта». URL.: <https://klinikaformanta.com/uk/>
2. Рогачевський О. П. Забезпечення конкурентоспроможності у галузі охорони здоров'я з урахуванням стратегічного потенціалу. Вісник Хмельницького нац. ун-ту. Економічні науки. 2020. № 6, С. 236-242.
3. Місце алергенспецифічної імунотерапії серед сучасних світових тенденцій лікування алергії. URL.: <https://health-ua.com/article/63398-mstce-alergenspetcifchno-munoterap--sered-suchasnih-svtovih-tendencij-lkuva3>

Наукові підходи до обґрунтування стратегії розвитку підприємств

Кириченко Оксана Сергіївна

доктор економічних наук,
доцент, доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oksanaKS@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5244-8323

Діденко Валерій Васильович

аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DidenkoVV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-5755-2397

В сучасних економічних умовах ефективного функціонування та розвитку вітчизняних підприємств значною мірою залежать від ефективності управління і застосування сучасних актуальних підходів та технологій управління. Саме тому питання зростання ефективності управління та своєчасності, повноти і адекватності управлінських дій, стратегічне планування діяльності та високий рівень здійснення як стратегічного так і тактичного, оперативного менеджменту залишаються одними із найбільш актуальних в дослідженнях науковців і користуються значним попитом серед підприємств з метою подальшої практичної реалізації та впровадження.

Об'єктом дослідження є процеси застосування наукових підходів до обґрунтування стратегії розвитку підприємств.

Предметом дослідження є розгляд наукових підходів до обґрунтування стратегії розвитку підприємств.

Метою дослідження є аналіз існуючих наукових підходів до обґрунтування стратегії розвитку підприємств.

Розвиток та впровадження нових досягнень науково-технологічного процесу, технологій та інновацій, потужний ресурсний вплив економічних криз, значна турбулентність, активність зовнішнього середовища здійснюють потужний активний вплив на функціонування підприємств у всіх галузях та видах економічної діяльності та призводять до значної динамічності, турбулентності внутрішніх економічних процесів на самих підприємствах, адже підприємства як відкриті економічні системи постійно та безпосередньо взаємодіють з контрагентами зовнішнього середовища та знаходяться під впливом дії зовнішніх факторів [1]. Ці фактори на сьогодні не можна розглядати як виключно негативні та загрозливі, адже водночас цей зовнішній вплив має і прогресивний характер, надаючи підприємствам можливості до ефективного економічного розвитку та відкриваючи нові вектори та горизонти зростання. Проте, для того щоб адаптуватися до динамічних зовнішніх змін та визначати в них не лише загрози, але й потенційні приховані можливості підприємства повинні мати гнучку та активну систему менеджменту, що матиме високий рівень чутливості до сприйняття змін зовнішніх факторів і водночас добре поставлену роботу інформаційних служб, фахівців-аналітиків, які зможуть об'єктивно аналізувати, оцінювати зовнішні фактори, знаходити кореляції і взаємозалежності та визначати й моделювати вектори зростання та потенційні можливості для підприємства [2]. Так, з розвитком науково-технічного прогресу зростає роль та значення інновацій як основного рушія розвитку,

а впровадження в виробництво нових продуктів та нових технологій їх виробництва забезпечує вітчизняним підприємствам більш високі ринкові позиції та зростання обсягів реалізації продукції. Проте інноваційні впровадження та розробки є не єдиним можливим істинним ключем до економічних змін, вони безперечно є важливими, проте це дасть результат лише за умови комплексного застосування й інших інструментів і заходів з забезпечення розвитку, в тому числі із застосуванням технологій маркетингу, операційного менеджменту та управління виробництвом, впровадження систем якості, впровадження ефективних технологій управління всіма ресурсами підприємства, і нарешті, завдяки впровадженню систем управління внутрішніми управлінськими комунікаціями, налагодження цих систем та ефективного управління ними. Таким чином, комплексне застосування всіх вище зазначених сучасних методів, інструментів та формування сучасних управлінських механізмів дає можливість переходу системи на новий більш високий рівень економічного розвитку, внаслідок накопичення за певний період часу значної кількості вагомих системних змін, які як наслідок, дають нову якість функціонування існуючої на підприємстві економічної системи. Кожний новий виток розвитку підприємства загалом по суті може забезпечуватися двома шляхами: економічним інвестиційним-коли кожного разу в підприємство інвестується певна кількість фінансових інвестиційних ресурсів і це забезпечує можливість придбання нового обладнання, технологій, випуску нового продукту і таким чином завдяки зовнішнім надходженням стимулюється активна діяльність всередині підприємства та його перехід на більший рівень реалізації та рівень отримання доходу та прибутку.

Інший напрямок, що може забезпечити розвиток-це еволюційний напрямок [3]. Його суть у впровадженні комплексу дій з охопленням всієї діяльності функціональних складових підприємства та з оптимізацією, консолідацією всіх наявних та прихованих потенційних ресурсів підприємства. Таким чином, виникає необхідність стратегування в управлінні ресурсним забезпеченням та оптимізації організації роботи підприємства і всіх його працівників та структурних підрозділів [4]. Це забезпечує можливість розвитку за рахунок внутрішнього потенціалу та резервів. Такий шлях є єдино можливим та об'єктивно доцільним за умови відсутності можливостей для зовнішніх запозичень, є особливо цінним в умовах необхідності впровадження дій з антикризового управління організацією [5,6,7]. Це шлях радикальних та непопулярних внутрішніх змін, проте змін, що здатні забезпечити саме функціонування та перехід системи на новий рівень розвитку не в кількісному, а в якісному виді. В свою чергу якісно сформована система здатна дати значно вищий результат розвитку за меншого надходження ресурсів, а отже здатна забезпечити подальший розвиток, в тому числі і в кількісних одиницях зростання обсягів доходу від реалізації продукції та прибутку за умови використання та перерозподілу для цього внутрішніх фінансових ресурсів тобто отриманого самим підприємством прибутку як ресурсу відтворення так і зовні запозичених інвестицій. Така значно вища продуктивність функціонування є результатом внутрішнього організаційного еволюціонування пов'язана із тим, що всі підсистеми та елементи цієї системи є максимально адаптованими та синхронізованими, а отже кожна така підсистема, чи елемент вже має визначені та закладені механізми тих чи інших дій чи то реагування на виникнення будь яких внутрішніх та зовнішніх впливів, збоїв в роботі системи.

Таким чином, розвиток економічних систем підприємств переходить до нового

рівня розуміння та формування нових наукових підходів до розуміння забезпечення економічного розвитку через науковий підхід програмування розвитку підприємств. В основі наукового підходу програмування розвитку лежить розуміння процесів функціонування розвитку підприємств як певного алгоритму із закладеною програмою дій. Застосування програмного підходу активно використовується в управлінні проектами та програмами, проектному менеджменті, а також має своє значне застосування як проектно-цільовий підхід у макроекономічному плануванні та державному регулюванні процесів економічного розвитку країни. Застосування програмного підходу до управління та розвитку підприємств є новим підходом до управління сучасними організаційними процесами в менеджменті підприємств. Суть програмного підходу до управління та розвитку підприємств полягає у розумінні підприємства як системи, яка має бути запрограмованою, тобто мати передбачені, визначені та затверджені внутрішні алгоритми дій на стратегічному, тактичному та операційному рівні управління, які будуть знаходитися в межах компетенції відповідного управлінського персоналу, проте поза межами суб'єктивної оцінки в прийнятті управлінських рішень. Для цього всі управлінські процеси на різних рівнях управління повинні бути логарифмізованими та визначеними, що знизить ризик непередбачуваності в прийнятті рішень на всіх ланках управлінських процесів, а отже забезпечить зниження рівня помилок в прийнятті управлінських рішень і знизить рівень реалізації ризиків в діяльності підприємств, пов'язаний з прийняттям невірних, не виправдано ризикових рішень на всіх ланках та рівнях управління організацією. Наступною складовою програмного підходу є його орієнтація на майбутній розвиток з визначенням мети, завдань та конкретних дій, заходів, спрямованих на розвиток розширення підприємства. Відповідно це потребуватиме застосування стратегічного планування, формування та впровадження стратегії розвитку, що виступає однією із складових у застосуванні програмного підходу. Таким чином, верхнім рівнем впровадження цього підходу є стратегічне планування та реалізація стратегії розвитку з впровадженням проектних елементів та технологій, а на нижньому рівні впровадження цього підходу логарифмізація процесів та функцій у всіх функціональних підсистемах, з визначенням функціональних параметрів всіх бізнес-процесів та логарифмізацією можливих варіантів рішень, дій виконавців.

Список використаних джерел

1. Блумгардт А. *Моделі корпоративного управління*. Київ: Наук. думка, 2010. 160 с.
2. Довгань Л. Є. *Стратегічна стійкість у системі стратегічного управління підприємством*. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. №11. С.118.
3. Кашуба Я. М. *Вибір методів та підходів стратегічного управління розвитком підприємництва*. *Економіка та держава*. 2011. №9. С.16.
4. Козаченко А. В. *Корпоративне керування*. К.: Либра, 2012. 368 с.
5. Пузирьова В. П. *Матриця ключових стратегій в управлінні фінансовим потенціалом промислових підприємств*. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. №6. С. 152.
6. Семенов Г. А. *Стратегія розвитку підприємства в сучасних умовах на прикладі КП «НВК «Іскра» (м. Запоріжжя)*. *Держава та регіони*. 2009. № 2. С.187-189.
7. Немцов В. Д. *Стратегічний менеджмент*. К.: Лібра, 2011. 267 с.

Особливості управління релігійними організаціями

Зіскінд Євген Юхимович

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: yevgeniyziskind@gmail.com,

ORCID: 0000-0003-3309-5627

Мережа релігійних організацій в Україні є однією з найчисельніших на континенті, що відображає вагому присутність релігійного інституту в суспільстві. Релігійні організації виконують важливі функції з точки зору формування громадянського суспільства та є активними учасниками освітньої, соціальної, фінансово-економічної та гуманітарної сфери життя суспільства.

Релігійні організації, як неприбуткові, мають свої особливості:

- існують задля духовної, соціальної, благодійної місії;
- відокремлені від державних структур і не залежать від держави;
- повторно інвестують фінансові результати отримані від основної діяльності.

Ці особливості обумовлюють специфічні риси менеджменту релігійних організацій:

- зв'язок між донорами й набувачами послуг ледь помітний;
- існує ризик сформувати нечіткі цілі;
- вплив важко виміряти;
- підзвітність різним партнерам;
- складна структура управління;
- добровільність є невід'ємною складовою;
- мета суттєво впливає на підходи у менеджменті;
- необхідність берегти цінності;
- фінансові межі не завжди визначають пріоритети.

Менеджмент ускладнюється тим, що люди, які роблять свій внесок у діяльність релігійних організацій, керуються комбінацією мотивів, що можуть бути одночасно альтруїстичними і корисливими [1]. В дослідженні К. МакАллума [2] одними з ключових проблем управління релігійними організаціями є:

- інтеграція волонтерської робочої сили з оплачуванним персоналом;
- непрофесіоналізм на робочому місці, конфлікти між робочою силою та

невиправдані очікування волонтерів.

Окрім того, релігійним організаціям менш притаманна наявність конкурентного середовища, а тому більш визначальним фактором є наявність ресурсів, або започаткування окремих проектів з фандрайзингу. Також особливістю менеджменту є використання внутрішнього ресурсу для управління проектами, відсутність окремого підрозділу/окремих працівників відповідальних за проекти, мінімізація внутрішніх взаємозв'язків (в умовах обмеженості управлінських ресурсів).

Як некомерційні організації, релігійні установи або релігійні організації демонструють відмінну динаміку лідерства від корпоративних компаній та комерційних організацій. Сформована культура залучення до управління певним видом діяльності випускників профільних (релігійних вузів) або найбільш активних учасників громад, формує дефіцит ефективних рішень, що обмежують потенціал виконання громадами своїх функцій. Окремим аспектом є недостатній рівень сучасних фінансових знань,

навичок і здібностей у релігійних лідерів, що може призводити до шахрайства та марнотратної діяльності в релігійних установах.

Суттєвою проблемою є також особливості постановки цілей та обрання проєктної методології в умовах з одного боку дефіциту кількісно вимірюваних цілей, з іншого – часовими обмеженнями що накладають релігійні календарі і визначають необхідність отримання мінімального необхідного результату на певну дату [3].

Масштабування та розвиток релігійних організацій та їх проєктів, вимагає пошуку ефективних рішень для управління окремими видами діяльності. В цих умовах, використання інструментарію та моделей сучасного менеджменту в управлінні діяльністю релігійних організацій є одним з основних засобів забезпечення ефективності. У той же час, природні особливості функціонування релігійних організацій не дають можливості повного застосування інструментарію і методів менеджменту і обумовлюють необхідність подальших досліджень у контексті адаптації методології менеджменту до специфіки функціонування релігійних організацій.

Ключові слова: проєктний менеджмент, проєктне управління, управління релігійними організаціями.

Список використаних джерел

1. Кузьмінський В. О. *Управління неприбутковою організацією: навчальний посібник*/ Київ Видавництво «Логос», 2016. —350 с.
2. McAllum, K. (2018). *Volunteers as Boundary Workers: Negotiating Tensions Between Volunteerism and Professionalism in Nonprofit Organizations*. *Management Communication Quarterly*, 32(4), 534–564. <https://doi.org/10.1177/0893318918792094>
3. PMI. *A guide to the project management body of knowledge (PMBOK Guides)*. Project Management Institute. 2017.

Competitive management in post-war conditions

Bielov O. E.

*Postgraduate student of the
Department of Management Technologies,
University of Economics and Law «KROK», Kyiv, Ukraine,
e-mail: bielovoy@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4976-5501*

Bielova O. I.

*PhD in Economic, associate professor of the
Department of Marketing and Behavioral Economics
University of Economics and Law «KROK», Kyiv, Ukraine,
e-mail: bielovaoi@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9359-6947*

Danchenko O. B.

*Doctor of technical sciences,
Professor of the Department of
Computer Science and System Analysis,
Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine,
e-mail: elen_danchenko@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-5657-9144*

In the conditions of the introduction of martial law, Ukrainian business faced new challenges, which led to the reduction of production, loss of human resources and partners, disruption of logistics routes, destruction of energy capacities, reduction of real incomes of the population. All this has led to the restraint of the recovery of the economy and caused the deterioration of the expectations of enterprises of all sectors. At the same time, industrial enterprises worsened assessments of economic prospects due to the loss of production and energy capacities. Trade enterprises worsened estimates for the volume of merchandise turnover, but somewhat reduced pessimism in expectations regarding the growth of purchase prices and the value of goods. Enterprises in the service sector have lowered their own expectations, despite further damage to the transport and energy infrastructure and a decrease in the incomes of the population: in particular, a decrease in the volume of services provided and new orders, at the same time they have lowered their expectations regarding the increase in tariffs for their own services [1].

In pre-war times and in today's conditions, the project management methodology, which is successfully implemented in many areas of the economy, proved to be an effective tool for increasing the efficiency of business management [2]. During the martial law, special attention should be paid to the correct selection and formation of the project portfolio, in particular from the point of view of the possibility of achieving the set goal in the shortest possible time, with minimal costs, with minimal risks and to meet the expectations of all stakeholders.

The comprehensive energy strategy of Ukraine in the post-war period for industrial enterprises should cover such areas as: development of its own energy base; development and improvement of the energy resource accounting system; increasing the efficiency of the use of energy resources by the consumer, reducing losses during the transportation of energy resources; full involvement of secondary energy resources in the company's fuel balance; monitoring of energy resource consumption; modernization of technological processes and units; improvement of the energy balance of the enterprise; involvement of personnel in

energy-saving activities.

In today's conditions, during the implementation of measures that contribute to the restoration of the country's economy and business competitiveness, a correctly defined development strategy, which is based on the integration of the business's own resource potential with the external environment in which it operates, requires special attention. At the same time, it becomes clear that changes should be made to the management system, since the existing one is not adapted to modern conditions and requirements of the economy.

An effective tool for improving management efficiency is the implementation of a project approach, which allows to implement business development directions through the implementation of projects, programs and project portfolios [2, 3, 5].

An approach that allows you to increase the efficiency of business operation is a process approach that most adequately reflects the production structure of the enterprise as a structure of business processes, contains a systemic vision of the management object, its structural construction, the functional orientation of barriers that prevent the optimal promotion of business processes. The essence of which is that each employee ensures the functioning of specific business processes. Duties, responsibilities, criteria for successful activity for each employee are formulated and make sense only in the context of a specific task or process. The horizontal connection between structural units is much stronger. The unconditional priority of the vertical relationship «manager-subordinate» is weakening due to the increasing importance of horizontal cooperation of the company's divisions.

Thus, the competitiveness of business in post-war conditions largely depends on the efficiency of business processes operating in a certain organizational structure, therefore the synergy between project and process approaches will improve the efficiency of business management.

Список використаних джерел

1. *Ukrainians were told how the war hit business: UNIAN. Information agency [Electronic resource]. Access mode: <https://www.unian.ua/economics/finance/ukrajincyam-rozpovili-yak-viy-na-vdarila-po-biznesu-12031098.html>.*
2. *A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide). Seventh Edition. USA: PMI, 2021.*
3. *Danchenko O.B., Lepskiy V.V. Modern models and methods of managing projects, project portfolios and programs. Management of complex systems development. 2017. Vol.29. pp. 46-54.*
4. *Teslenko P., Polshakov I. & Bedrii D. Strategic management of evolving project-oriented organization. Science and Education a New Dimension, Economics. Budapest, 2016. IV (2), Issue 94. pp. 33-35.*
5. *Teslenko P., Antoshchuk S., Bedrii D. & Lytvynchenko H. 3-Level Approach to the Projects Planning. Proceeding of "Computer Sciences and Information Technologies (CSIT 2018)". Lviv, 2018. pp. 195-198. DOI: 10.1109/STC-CSIT.2018.8526643.*

Практична цінність поєднання Scrum техніки розробки програмного забезпечення з методами Six Sigma

Карун О. В.

*аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olegkarun@krok.edu.ua*

Протягом останніх років використання гібридних методологій стало пріоритетним для компаній так команд з розробки програмних продуктів. Згідно з дослідженнями Project Management Institute однією з основних переваг стає використання гібридних методологій управління проєктами [1]. Завдяки своїй природі, гнучкі методології мають потенціал для інтеграції з іншими методологіями або конкретними управлінськими підходами. Огляд літератури показує, що поєднання методологій розробки програмного забезпечення у більшості випадків мають за ціль досягти конкретних цілей [1]. Разом з тим, на практиці команди поєднують переваги окремих методологій, щоб використовувати свої сильні сторони та отримувати переваги різних методів. Поєднання сталих методологій з новими стандартами та ідеями щодо продуктивності та управління, можуть призвести до підвищення ефективності команди, рівня задоволення клієнтів та покращення процесу розробки програмного забезпечення [2]. Гнучкі методології мають низку переваг, але відсутність формалізації процесів, структурованого збору та обробки інформації, часто, призводять до великої кількості дефектів у програмному коді, та, як наслідок, вимагають повторну ітерацію для усунення фрагментів коду з критично низькою якістю [3]. У дослідженні пропонується розглянути Six Sigma для зменшення дефектів програмного продукту, удосконалення процесів та мінімізації циклів розробки, що слугують переробленню неякісних фрагментів. Для цього будуть запропоновані та проаналізовані ключові інтеграції Six Sigma в підхід управління проєктами Scrum, як найпоширенішого представника гнучкої методології Agile. Фреймворки Scrum і Six Sigma були об'єднані, щоб дослідити ефективність використання мислення та стратегії Six Sigma під час виконання програмних проєктів.

Фреймворк Scrum побудований на ітераційній розробці продукту протягом короткочасних інтервалів, які називаються спринтами. У цій техніці під час розробки програмного продукту розглядаються три ключові ролі: майстер Scrum, власник продукту та члени команди розробників. Функції в команді розробників програмного забезпечення розподіляються на ці ролі [2]. Завдяки належній гнучкості методології та її головній ролі в управлінні проєктом, багато аспектів розробки продукту не визначені і команди можуть вільно визначати їх на основі своїх потреб і можливостей. Тому цей підхід має високий потенціал для поєднання з іншими методологіями, стандартами та підходами до управління [3].

Процес Scrum умовно можна розділити на три етапи, де перший етап-підготовка середовища реалізації проєкту, збір вимог і опис початкової архітектури продукту. Друга фаза присвячена ітераційному процесу розробки продукту. У кожній ітерації частина продукту готується і може бути доставлена. Третій крок наголошує на інтеграції розроблених частин і тестуванні кінцевого продукту та доставлення замовнику [3].

Six Sigma-це дисциплінована методологія управління якістю, керована даними, яка використовується для усунення та зменшення дефектів у виконавчих процесах

та є однією з успішних стратегій в галузі, яка приділяє особливу увагу досягненню конкретних цілей, таких як продуктивність процесу, задоволеність споживачів, зниження витрат і підвищення якості [4]. Six Sigma розглядається як стратегія організаційної трансформації, що веде до розширення та розвитку методів управління в організації. У цій стратегії вимірювання та оцінка рівня покращення є необхідністю, щоб допомогти менеджерам приймати рішення щодо вдосконалення процесу. Кінцевою метою Six Sigma є реалізація стратегії, заснованої на вимірюванні, яка зосереджена на вдосконаленні процесу та зменшенні якісних відхилень шляхом впровадження механізмів відновлення Six Sigma [5].

Цілі та цінності, на основі яких була визначена та розроблена Six Sigma, узгоджуються з цінностями та цілями, які переслідуються в процесах гнучкої методології Scrum. Поєднання цих двох підходів може мати позитивний ефект вирішенні поставлених завдань [6]. Негативним аспектом впровадження запропонованих інструкції із Six Sigma може бути додаткове навантаження на гнучкі процеси розробки програмного забезпечення та віддалити їх від ідеалу.

Оскільки основою Six Sigma є вимірювання та вдосконалення на основі вимірювань, цю вимогу запропоновано реалізувати відповідно до етапів техніки Scrum.

Першим кроком Six Sigma є визначення початкових вимог до реалізації проєкту, цілях проєкту, оцінці фінансових ефектів та продуктивності членів команди та легко інтегрується у підготовку середовища реалізації проєкту процесу Scrum.

Другий крок-вимірювання дозволяє використати діаграму SIPOC для визначення відповідних елементів проєкту, які потребують вдосконалення [2]. Причинно-наслідкову діаграму та аналіз рекомендується використовувати для визначення проблем, що виникають під час спринту. Такі дані можна отримати із практик Scrum: щоденної, оглядової та ретроспективної зустрічі [3]. Рекомендується використовувати відповідні матриці для аналізу досягнень та затрат, а також пріоритетів, які визначає замовник. Нарешті, для забезпечення точності процесу збору даних необхідно визначити систему вимірювання та перевірки, що може базуватися на визначених завданнях.

Третій крок Six Sigma-фаза аналізу. Аналіз «дерева відмов» можна використати для визначення першопричин проблеми, щоб знайти першопричину дефекту. Крім того, регресійний аналіз дозволяє моделювати зв'язки між вхідними та вихідними змінними процесу та їх залежністю. Це може бути використано для аналізу позитивних чи негативних подій, що відбулися в процесі розробки, і дозволяє виявити недоліки та усунути їх [5].

На етапі покращення Six Sigma створюється виконавчий план, у якому визначено заходи, які необхідно вжити під час щоденної, оглядової та ретроспективної зустрічі. Оновлення карти SIPOC і початкової карти процесу з урахуванням реалізації виконавчого плану дозволить покращити процеси та знизити кількість дефектів, разом з тим зменшити необхідність повторних ітерацій розробки. Також на цьому етапі має бути оцінена та проаналізована ефективність вжитих заходів з покращення [6].

На етапі контролю рекомендується створити план контролю на основі аналізу критичних вхідних даних. Такий план може бути використаний як інструмент контролю та моніторингу ймовірних покращень, що відбулися в процесах та в роботі окремих членів команди.

Для інтеграції Six Sigma в процес розробки пропонується використовувати такі

інструкції:

- впровадження DMAIC в рамках спринта;
- використання карт процесу для створення беклогу;
- визначення причин дефектів або помилок під час ревію та ретроспективних зустрічей;
- пріоритезація беклогу продукту з огляду на очікувані замовником покращення.

Виходячи зі сказаного вище, можемо зробити висновок, що використання гібридних методологій у розробці програмного забезпечення є одним із рішень досягнення більшої конкурентоспроможності та вищої якості програмних продуктів. Ця комбінація може включати методології, підходи, стандарти якості та управління. Scrum є однією з найпопулярніших технік методології Agile, та в силу високої гнучкості має ряд недоліків, одна з яких висока кількість дефектів та повторних ітерацій розробки. Методологія Six Sigma є одним з управлінських підходів, які допомагають компаніям досягти вищої якості та більшої задоволеності споживачів шляхом удосконалення процесів виробництва та обслуговування. У цьому дослідженні було запропоновано та проаналізовано поєднання технік Scrum і Six Sigma. Наведені приклади гібридизації можуть призвести до підвищення продуктивності команди та рівня задоволення замовника. Однак кількість виявлених дефектів, доробок і тривалість реалізації проєкту можуть збільшитися з огляду на ресурси, необхідні для впровадження запропонованих інструментів. Кількість дефектів та доробок будуть рости на початку проєкту, проте, аналіз і робота над процесами мають поступово знижувати їх кількість. Такі недоліки будуть виправданими у досягненні критеріїв якості та забезпеченні високого рівня задоволення замовника. Загалом використання методів Six Sigma в процесі Scrum є органічними та злагодженими, а синергія цих двох підходів веде до кращого досягнення цілей цих технік.

Список використаних джерел

1. *Project Management Institute. Industrial management. The Future of Work: Leading the Way with PMTQ. 2019, P. 4-5.*
2. *Abrahamsson P., Salo O., Ronkainen J., Warsta J., Agile software development methods: Review and analysis. 2017, P. 145-178*
3. *Kuhrmann M., Hybrid Software Development Approaches in Practice: A European Perspective. 2019. Vol. 36, No 4, P. 20-38*
4. *T. Pyzdek and P. Keller. Estados Unidos: Mcgraw-hill. The Six Sigma. 2003. P 480-794*
5. *Grant D., Mergen A. E., Total Quality Management. Towards the use of Six Sigma in software development. 2009. Vol. 20, No 7, P. 705-712*
6. *A. M. E. Hamid. 2018 International Conference on Computer, Control, Electrical, and Electronics Engineering (ICCCEEE). Application of Six Sigma Methodology in Software Development». 2018. P. 1-5.*

Фінансова безпека підприємства в ринкових умовах

Кириліченко Аліна Вікторівна

*магістрант Фінанси, банківська справа та страхування,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна*

Поняття фінансової безпеки компанії залежить від ефективної фінансової діяльності підприємства. Під забезпеченням фінансової безпеки підприємства розуміють захист від можливих фінансових втрат, попередження банкрутства, досягнення найбільш ефективного використання ресурсів підприємств. На сучасному етапі ринкової економіки України питання це питання є досі актуальним.

Проблематика фінансової безпеки України розглядається в контексті економічного стану підприємств України. На фінансову безпеку підприємств впливають зовнішні та внутрішні загрози. Внутрішні загрози включають такі: помилки в управлінні (вибір стратегії, управління активами та зобов'язаннями, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, вибір інвестиційних проектів та джерела фінансування).

Зовнішні загрози включають такі: ненадійні акціонери, які купують акції, корпоративний борг, великий обсяг позикових коштів, малорозвинений ринок капіталу, недосконалий захист інвесторів, фінансова криза, економічна нестабільність, недосконалий механізм формування економічної політики.

Питання фінансової безпеки завжди цікавило багатьох вчених і є актуальним для будь-якої країни. Тому їм приділяється багато уваги з боку науковців у сучасних економічних публікаціях. Забезпечення фінансової безпеки підприємства розглядалися у роботах багатьох авторів, серед яких можна відмітити таких, як: О. І. Абакуменко, Б. В. Єгоров, Р. О. Костирко, Л. А. Костирко, Н. Ю. Подольчак, А. В. Череп та інші.

Серед загроз фінансовій та економічній безпеці компанії можна виділити такі явища, як конкурентну розвідку, гринмейл, рейдерство, кардерство.

Конкурентна розвідка має на меті захоплення влади великих акціонерних товариств і бере дані для аналізу з публічної інформації, а промислове шпигунство може збирати інформацію незаконно.

Гринмейл. Шантаж шляхом скуповування значної частки акцій компанії з пропозицією продати їх за умови, що інші акціонери підписують угоду про невторчання».

Рейдерство. Є три підходи рейдерських атак: за одним підходом новий власник скуповує контрольні акції, за другим підходом доводить компанію до банкрутства, за третім підходом підроблення документів, підписів, вимагання, погрози і навіть вбивства.

Кардерство-це діяльність, пов'язана з підробкою документів.

Внутрішні небезпеки та загрози, що впливають на фінансову безпеку, включають навмисні або ненавмисні помилки управління, пов'язані з корпоративним фінансовим управлінням, які включають: вибір корпоративної стратегії, управління та оптимізацію корпоративних активів та зобов'язань, розробку та впровадження управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, а також контроль, вибір інвестиційних проектів та джерела фінансування, амортизація та оптимізація податкової політики.

Зовнішні загрози включають такі: небажані партнери, які купують акції, корпоративний борг, значні фінансові зобов'язання перед компанією (великі обсяги позикових коштів та величезний корпоративний борг), недорозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури, недосконалий захист інвесторів та застосування правових

систем, валютно-фінансова криза, економічна нестабільність, недосконалі механізми формування національної економічної політики.

Для покращення фінансової безпеки компаній необхідно:

- створити необхідні умови для більшої ефективності через підтримання його достатнього рівня фінансової стійкості і ліквідності;
- постійна оптимізація та скорочення витрат;
- впровадження нових інформаційних технологій, досягнень науки і техніки;
- пошук висококваліфікованих працівників та підтримка їх кваліфікації;
- моніторинг порогових значень фінансової безпеки підприємства;
- досягнення високого захисту комерційних таємниць а також належного рівня взаємодії всіх структурних підрозділів компанії;

Експерти з фінансової безпеки вважають, що у 85% випадків комерційну таємницю викрадають самі працівники, решта 15% випадки, коли неможливо встановити зв'язок затриманих з працівниками компанії.

Список використаних джерел

1. Абакуменко О. І., Базилінська О. Я., Бурденко І. М., Гавриленко Н. І., Горишнова І. В. *Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки: колект. монографія; ред.: С. М. Шкарлет; Черніг. нац. технол. ун-т. Ніжин: Лук'яненко В. В.: Орхідея, 2015. 440 с.*
2. Глуценко В. В., Носова О. В., Маковоз О. С., Ткаченко С. О., Жукова Л. М. *Розвиток фінансового потенціалу суб'єктів господарювання як основа досягнення фінансово-економічної безпеки: колект. Монографія; ред.: В. В. Глуценко; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 383 с.*
3. Гросул В. А., Антонова О. В. *Оцінка фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі: монографія; Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків: Вид-во Іванченка І.С., 2015. 248 с.*
4. Єгоров Б. В., Немченко В. В., Аверіхіна Т. В., Агінська І. О., Антонюк О. П. *Управління фінансово-економічною безпекою підприємств харчової промисловості України: аналіз і синтез методів : монографія /; ред.: В. В. Немченко; Одес. нац. акад. харч. технологій. Одеса: Фенікс, 2013. 446 с.*
5. Костирко Р. О., Темнікова Н. В. *Аналіз і діагностика фінансової спроможності підприємств в управлінні фінансовою безпекою держави: монографія; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ : Ноулідж, 2013. 191 с.*
6. Костирко Л. А. *Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія. [2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Фактор, 2008. 336 с.*

Фактори впливу на конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу

Баля О. А.

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: balya.aleksandr@gmail.com,

ORCID: 0000-0003-1524-8060

Актуальність теми. Конкуренція-один з найважливіших факторів впливу на економіку. Конкуренція змушує підприємства постійно шукати можливості покращення свого стану на ринку, збільшення обсягу продажу товарів та послуг, мінімізації затрат, підвищення ефективності управління. Можливість та ефективність адаптації підприємства до умов ринкового середовища, здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах ринку визначається конкурентоспроможністю підприємства. Конкурентоспроможність- це результат конкурентних переваг підприємства.

На даний момент малий та середній бізнес в Україні переживає суттєві труднощі розвитку. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств передбачає аналіз факторів впливу.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Проблематика визначення підвищення конкурентоспроможності підприємств та факторів впливу знайшла своє відображення у працях таких вітчизняних та закордонних вчених, як :

А. Бутенко, З. Варналія, Є. Діденко, В. Гельмана, І. Кадируса, Л. Чумака, О. Янкового, О. Драган, І. Ансоффа, А. Сміта та інших. Аналіз економічної літератури показує, що питання забезпечення конкурентоспроможності підприємств потребує більш поглибленого дослідження.

Метою роботи є дослідження зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Кожне підприємство, яке виходить на ринок з власною продукцією, намагається досягти переваги над іншими підприємствами-конкурентами. Можливості підприємства у досягненні такої переваги визначаються таким поняттям, як конкурентоспроможність. Дослідження конкурентоспроможності підприємства передбачає ретельний розгляд всіх складових, елементів, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища діяльності підприємства [1, с.31,32]. Ключовими факторами забезпечення конкурентоспроможності національної економіки замість традиційних, таких як наявність робочої сили, природних ресурсів, капіталу, стають інноваційні чинники, що сприяють безперервності інноваційних процесів та ефективному функціонуванню інноваційної системи [2, с.9].

Усі фактори впливу на конкурентоспроможність можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні (рис.1). В якості зовнішніх факторів виступають:

- діяльність держави по сприянню організації та підтримці підприємств малого та середнього бізнесу, законодавча база;
- розвинутість системи економічних зв'язків з партнерами, сітка дилерів;
- наявна кількість підприємств-конкурентів, товарів-конкурентів на ринку;

- наявність достатньо кваліфікованого виробничого персоналу підприємства;
- доступ до сировинних ресурсів з мінімальними затратами на логістику;
- рівень розвитку техніки, можливість використання високотехнологічного обладнання, інноваційні технології виробництва;
- концентроване розміщення підрозділів виробництва, яке б дозволяло суттєво зменшити витрати на переміщення продукції та матеріалів.

Для аналізу факторів макросередовища частіше використовують PEST-аналіз (політичні економічні, соціальні, технологічні фактори), SWOT-аналіз, який допомагає визначити погрози й можливості, з якими зіштовхується підприємство, і встановити несприятливі фактори, які можуть знизити рівень ефективності потенціалу підприємства [4, с.62-69].

Зовнішні	Внутрішні
1. Політична обстановка в державі	1. Система та методи управління
2. Економічні зв'язки	2. Рівень відповідності технологій процесу виробництва
3. Наявність конкурентів	3. Орієнтація на маркетингову концепцію
4. Розміщення виробничих сил	4. Інноваційний характер виробництва
5. Наявність сировинних ресурсів	5. Ступінь задоволення додаткових потреб конкретного споживача
6. Рівень техніки та технологій	6. Якість розробки нових товарів з точки зору оптимальності показників
7. Система управління промисловістю	
8. Концентрація виробництва	
9. Законодавча база	

Рис.1 Фактори впливу на конкурентоспроможність підприємства [3, с.17]

Аналіз факторів впливу зовнішнього середовища на конкурентоспроможність підприємства дає можливість розробити заходи по всьому спектру управління підприємством, які сприяють досягненню конкурентних переваг на ринку.

Внутрішні фактори-це більш контрольовані процеси діяльності підприємства, такі як:

- організація управління підприємством та виробничими процесами, яка б дозволяла швидко реагувати на зміну ринкового середовища, забезпечувала ефективний менеджмент;
- стратегічне планування розвитку підприємства та випуску продукції на основі аналізу мінливого ринкового середовища;
- забезпечення виробництва інноваційними технологіями;
- клієнт орієнтований сервіс, спрямований на максимальне задоволення потреб споживача від якості продукції, обслуговування, термінів, тощо;
- оптимальний підхід до формування співвідношення “ ціна-якість”.

Висновки. На стан конкурентоспроможності підприємств впливають ряд зовнішніх та внутрішніх факторів. Під час оцінювання, прогнозування та управління конкурентоспроможністю підприємства необхідно враховувати усю сукупність внутрішніх та зовнішніх чинників, що вплинули чи потенційно можуть вплинути на її формування.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємств полягає в оптимальному поєднанні політичних, економічних, технологічних, соціально-правових факторів.

Аналіз факторів впливу на конкурентоспроможність дає змогу оцінити можливості підприємств успішно функціонувати в умовах ринкового середовища, знизити ризики

та виробити стратегію подальшого розвитку, активізувати інноваційну діяльність.

Список використаних джерел

1. Драган О. І. *Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти. Монографія*/О. І. Драган. К.: ДАКККіМ, 2006. 160с.
2. Варналій З. С., Гармашова О. П. *Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення. Монографія. Знання України 2013. 387с.*
3. *Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: Монографія/ за заг. Ред.. О. Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2013. 470с.*
4. Чумак Л. Ф. *Фактори впливу на формування конкурентоспроможного потенціалу підприємств/ Л. Ф. Чумак// Економіка и управление. №1.2013. с.62-69*

Аспекти управління проектами в умовах циклічної економіки в Україні

Османов Сархан Темразович

аспірант (073 «Менеджмент»),

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: OsmanovST@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-6180-0250

У контексті євроінтеграційної політики, яку обрала Україна, стратегічні пріоритети інноваційного розвитку держави мають формуватися на основі сучасних світових тенденцій, пов'язаних із посиленням процесів глобалізації, стрімкого розвитку мережевої економіки, інноваційних екосистем та впровадження нових технологій у всі сфери економіки та суспільного життя.

На жаль, професійне управління проектами в українській економіці застосовується рідко. Піонерами в цьому плані є транснаціональні компанії, які приносять до України досвід, накопичений у діяльності за кордоном. Як наслідок, складніші проекти в нашій країні зазвичай затягуються та виявляються дорожчими, ніж очікувалося.

Проекологічні проекти майже за визначенням є складними та характеризуються ризиками. Це пояснюється тим, що ці проекти пропонують рішення, розроблені для конкретних клієнтів, потреби яких відрізняються залежно від місцевих ресурсів і законодавчої влади, що змінюється. Таким чином, цей тип проектів уже визнано такими, що вимагають професійного управління проектами.

У результаті зростаючого інтересу до бізнес-можливостей, створених циклічною економікою, його практичне застосування в сучасних економічних системах і промислових процесах набуло обертів серед компаній і урядів, тому перехід до циклічної економіки є актуальним питанням на сьогоднішній день.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні актуальності питання переходу до циклічної економіки та висвітленні існуючих пов'язаних з цим проблем, у тому числі з боку управління проектами, які використовують циклічну економіку.

Основна мета циклічної економіки — зробити економічні системи та промислові процеси більш екологічно чистими та сталими. Перехід до циклічної економіки не є прямим процесом і вимагає суттєвих змін у ланцюгу створення вартості, таких як скорочення необхідних ресурсів, більша переробка, повторне використання продуктів, краще управління відходами, повітрям і водою. Проекти циклічної економіки за своєю суттю є проєкологічними та еко-інноваційними. Вони зменшують вплив промислової діяльності на навколишнє середовище та споживання природних невідновлюваних ресурсів [1]. Серед іншого, підхід циклічної економіки спрямований на вдосконалення промислових процесів з точки зору використання перероблених матеріалів.

Тиск на навколишнє середовище на планеті та її обмежені можливості призвели до потреби в нових методах будівництва, які б враховували цю обмежену здатність. Методи будівництва, засновані на принципах циклічної економіки, можуть дати відповідь на цю проблему. Однак доступні знання та інструменти для реалізації цього на практиці є обмеженими. Ефективність використання ресурсів і циклічна економіка мають вирішальне значення для майбутнього з більшим глобальним процвітанням.

Для досягнення більш ефективного використання ресурсів необхідне загальносистемне бачення потоків ресурсів у суспільстві. Підвищення ефективності

управління матеріалами та пошук нових комерційних можливостей вимагає переходу від лінійного матеріального потоку до кругового. Необхідний комплексний підхід, коли як виробник, так і користувач, переробник та новий виробник-усі включені у виробничий ланцюг. Потрібна співпраця між різними суб'єктами, а також нормативні зміни для створення стимулів і належних ринкових умов, посилення цифровізації та створення інновацій і нових бізнес-моделей, зосереджених на ресурсоефективності [2].

До проектів часто ставляться з критикою, якщо вони порушують поточний процес. Співробітники бізнесу розподіляються за проектами, процеси змінюються та мають бути налагоджені, залучаються нові партнери, змінюються технології-і багато людей мають бути адекватно залучені до комунікації. Досягнення стійкості насамперед означає забезпечення того, щоб організація слідувала новими шляхами, пропонувала та представляла нові рішення після завершення проекту. Особливо це стосується циклічної економіки, яка вимагає переосмислення всередині компанії та викликає багато змін. Саме тут гнучкі підходи до подальшого розвитку стають особливо корисними. Впровадження крок за кроком гарантує, що співробітники та існуючі партнери матимуть можливість слідувати за змінами та спільно створювати їх. Гнучке мислення також гарантує, що всі усвідомлюють, що не все веде безпосередньо до успіху, але це потребує постійного навчання на практиці, перевірки та адаптації [3].

Успішний економічний розвиток України можливий за умови динамічної трансформаційної моделі економіки, реального інноваційного прориву та наявності конкурентоспроможного підприємництва. Підприємство функціонує в ринковому бізнес-середовищі, яке складається з безлічі споживачів, конкурентів і контрагентів, а також інших зацікавлених сторін, що надає цьому середовищу статус кумулятивного суб'єкта ринку. Інтереси на ринку досить суперечливі та мінливі, тому створюють невизначену, непередбачувану та ризиковану атмосферу.

Список використаних джерел

1. *The Landfill Transition Towards a Circular Economy. The Case of Latvia: монографія / Dzintra Atstaja; Green Economics Institute, UK: 2019. С. 30-34.*
2. *Project Management for Circular Economy projects in 7 steps: монографія. Informatics and Econometrics Cardinal Stefan Wyszyński University. 2017. 3-5 с.*
3. *Системи економічної безпеки держави: монографія / О. С. Власюк; за ред.: А. І. Сухорукова, Б. М. Данилишина; Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2020. 40 с.*

Теоретико-методологічні основи системи управління якістю послуг в організаціях

Пазєєва Ганна Михайлівна

*к. е. н., доцент, доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PazeevaA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6557-6890*

Актуальність дослідження. Одна з найперспективніших галузей економіки що швидко розвивається це сфера послуг. Вона охоплює комунальне господарство, фінанси і страхування, торгівлю і транспорт, освітні та медичні установи, тощо. У розвинутих країнах сфера послуг є найбільшим сектором економіки. В середньому в ній працює 75-80% зайнятого населення, на неї припадає 55% обсягів капіталовкладень, 65-76% ВВП. Активно розвивається сфера послуг і в Україні. Але на сьогоднішній день, військовий стан країни та проблеми в економіці України вимагають від організацій та сучасних підприємств розуміння сутності ринкових процесів та економіко-організаційного механізму функціонування сфери обслуговування. І тому першочерговим завданням будь-якої організації є надання якісних послуг. У силу своєї природи послуги не мають гарантованих стандартів якості. Можна стверджувати, що послугам характерний високий ступінь невизначеності. Саме споживач послуги зможе оцінити результат послуги, лише після її надання, а виробникам у цих умовах складно просувати послугу.

Розглянемо на прикладі медичної галузі систему управління якістю послуг в організаціях. Забезпечення якості під час надання медичної допомоги в більшості країн розглядається як основа національної політики у сфері охорони здоров'я. Водночас застосування лише прогресивних методів лікування не може істотно вплинути на здоров'я людей: необхідна ще зацікавленість суспільства у розвитку цієї технології, певні політичні рішення і соціальні програми, достатнє фінансування, зміцнення матеріально-технічної бази сфери охорони здоров'я, підготовки, постійне навчання кадрів, а також відповідна організація процесу надання медичної допомоги.

Теоретичні та практичні аспекти системи якості в установах охорони здоров'я знайшли відображення в роботах таких науковців: А. С. Акопяна, М. Вахрушина, І. Ю. Гарнова, Т. М. Жигулін, В. М. Матарова, Е. Н. Синяви, В. Я. Соколова та ін. [1,2, 3, 4]. У ряді зарубіжних країн на основі системного підходу до вирішення цих проблем розроблені національні програми по поліпшенню якості медичної допомоги. Але так і залишається не вирішеним питання системи управління якістю медичних послуг в закладах охорони здоров'я та потребують подальшого дослідження.

Об'єктом дослідження є процес системи управління якістю медичних послуг.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти розробки та впровадження комплексу заходів з управління якістю надання медичної допомоги закладами охорони здоров'я.

Метою роботи є дослідження сучасного стану та процесу системи управління якістю медичних послуг в Україні, а також розробка заходів щодо ефективного управління якістю та надання медичних послуг.

Відповідно до мети було поставлено та виконано такі завдання:

- проаналізовано теоретико-методологічні основи поняття системи якості медичних

послуг в закладах охорони здоров'я;

- встановлено складові системи управління якості медичних послуг в закладах охорони здоров'я;

- запропоновано шляхи удосконалення системи управління якістю медичних послуг в закладах охорони здоров'я;

На сьогодні охорона здоров'я-одна з провідних галузей сфери виробництва послуг. Відповідно до Ст. 49 Конституції України [5] яка закріплює право кожної людини на охорону здоров'я та медичну допомогу, зміст яких, зокрема, становить право на медичні послуги. Першочергове значення сутності медичних послуг залежить від того наскільки ці послуги є ефективними. Відповідно від отриманого ефекту буде залежати загальний рівень задоволеності якістю життя в нашому суспільстві. Проблема якості є важливим чинником підвищення рівня життя, економічної, соціальної і екологічної безпеки. Згідно із сучасними ідеями в сфері забезпечення якості кінцевої продукції, менеджмент якості виступає фактично наскрізним аспектом управління підприємством поряд із витратами, часом тощо.

Розглянемо поняття терміну «якість» який широко використовувався в міжнародних стандартах. Більшість визначень, що надавалися науковцями (як філософами, так і економістами), існують як альтернативна спроба уточнити дане поняття та розкрити його зміст, виходячи із загальних тенденцій розвитку науки управління на певному історичному етапі. У деяких теоретичних джерелах «якість» визначають як «придатність для використання» чи «відповідність меті», чи «задоволення потреб споживача», чи «відповідність вимогам» [6, 7]. Але це розкриває тільки окремі аспекти якості. Якість є однією зі складних категорій, з якими людина стикається в процесі своєї діяльності. Багатозначність трактувань даного поняття визначається тим, що під терміном «якість» розуміється велика кількість специфічних властивостей предметів і явищ.

Так під «якістю» часто розуміють оцінку досягнутого результату, проте «якісний» результат неможливо досягнути без «якісного» процесу його досягнення, який, в свою чергу, має бути «якісно» керованим, і тому є сенс вбачати у кінцевому результаті просто один з моментів всього процесу в цілому [8]. Все більша насиченість сучасних ринків, постійно зростаюча конкуренція призвели до необхідності переглянути традиційні уявлення про якість як жорстко заданий перелік «споживчих характеристик» і значно розширити тлумачення цього поняття. Справжню «революцію» у напрямку зміни підходів у розумінні того, що є «якість», зробили японці: широко застосувавши в 60-ті роки в управлінських процедурах статистичні методи, вони відійшли від уявлення про якість як про те, що «зроблено у межах допусків», та перейшли до принципу «мінімізації відхилень» [9]. Причому останній принцип було застосовано не тільки з точки зору кінцевої продукції, а на всіх стадіях, пов'язаних із її «життєвим циклом». Завдяки цьому їм вдалося буквально за декілька років не тільки наздогнати за якісними показниками своїх товарів найкращі взірці європейської та американської промисловості, але й на багато років, аж поки їх конкуренти не застосували у себе те ж саме, стати світовим лідером у номінації «якість», захопивши значну долю світового ринку. Розглядаючи поняття «якість» з точки зору ринкової економіки можна спостерігати що проблема якості є важливим чинником підвищення рівня життя, економічної, соціальної і екологічної безпеки. Відповідно можна стверджувати що якість-це комплексне поняття, що характеризує ефективність всіх аспектів діяльності організації: від розроблення

стратегії до організації виробництва [10].

Міжнародна організація зі стандартизації визначає якість як сукупність властивостей і характеристик, які надають здатності продукту (послуги) задовольняти потреби споживача. Сучасне трактування якості, надане в стандарті ISO 9000-2000 вказує на те, що, по-перше, не можна при визначенні якості зосереджуватися виключно на характеристиках продукції, по-друге, об'єктом якості підприємства є не тільки продукція, а й процеси, в межах яких вона виробляється, а також система управління, яка має певні цільові орієнтири щодо виробництва продукції та задоволення споживача. Стандартами якості введені поняття «забезпечення якості», «управління якістю», «спіраль (петля) якості» [11, 12, 13]. Слід також зауважити, що розуміння якості знаходиться в області суб'єктивних оцінок кожної зацікавленої сторони і має тенденцію до постійних змін. Отже, якість є динамічною характеристикою, що відображає ступінь задоволення вимог конкретного споживача в умовах конкретної компанії на визначеному ринку.

Якщо поняття «якість» трансформувати на сферу медичних послуг, воно прийме інший характер. Якість медичної допомоги завжди перебувала в центрі уваги сфери охорони здоров'я. Але до певного часу вона була темою лише поодиноких наукових досліджень, котрі стосувались окремих її аспектів. Якість медичної допомоги (health care quality) – це сукупність характеристик, що підтверджують відповідність наданої медичної допомоги наявним потребам пацієнта (населення), його очікуванням, сучасному рівню медичної науки і технології [14].

Якість медичної допомоги — це надання медичної допомоги та проведення інших заходів щодо організації надання закладами охорони здоров'я медичної допомоги відповідно до стандартів у сфері охорони здоров'я [15].

Сьогодні поняття «якість медичної допомоги» та «управління якістю» стали науковими, тож і її планка набула реальних і цілком керованих обрисів. Так професор Аведіс Донабедіан [16] вперше зробив теоретичну розробку системного оцінювання якості. Він опублікував фундаментальні статті про визначення якості медичної допомоги, взаємовідносини між процесом і результатом, ефективність програм якості, взаємозв'язок між якістю й ціною послуг тощо. Впродовж останніх двадцяти років наукові роботи на цю тему з'явилися й у вітчизняних авторів, опубліковано методичні рекомендації, монографії. Також в Україні розроблено відповідні нормативно-правові акти, накази МОЗ [15]. Однак система управління якістю медичної допомоги у нашій державі так і не набула широкого розповсюдження на національному та на госпітальному рівнях.

Поняття «медична послуга» з'явилося у законодавстві України ще на початку 90-х років минулого сторіччя, однак до цього часу у більшості актів чинного законодавства це поняття використовується набагато рідше, ніж поняття «медична допомога» [17].

Виходячи з вищесказаного можемо побачити, що серед критеріїв розмежування понять «медична допомога» та «медична послуга» виділяють місце надання послуг та механізм фінансування оплати за їх надання. Згідно з ч. 3 ст. 49 Конституції України [5] у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична послуга надається безоплатно. Відповідно, у приватних суб'єктів здійснення медичної діяльності медичні послуги надаються, як правило, на платній основі. За переконанням Н. Гайдай [18] ще одним критерієм може бути стан, у якому пацієнту необхідно надати медичну допомогу або послугу. Однак, зазначені критерії розмежування є досить умовними. Адже невідкладна допомога, що надаватиметься у приватній клініці може також вважатися

медичною допомогою. Разом з тим стан, у якому пацієнту може надаватись медична допомога також є неоднозначним критерієм. Однак, в правовому розумінні «медичну допомогу» і «медичні послуги» можна розрізнити за режимом правового регулювання. Так, надання медичної допомоги регулюється нормами публічного права, в той час як надання медичних послуг-нормами приватного права.

Отже, проведене дослідження дає змогу визначити поняття медичної послуги як професійну діяльність медичних закладів (організацій) чи фізичних осіб-підприємців, які займаються приватною медичною практикою, відповідно до існуючих медичних стандартів, що включає застосування спеціальних заходів стосовно здоров'я у вигляді медичного втручання, потенційним результатом якого є поліпшення загального стану чи функціонування окремих органів або систем організму людини, а також (або) досягнення певних естетичних змін зовнішності.

Ключові слова: послуга, якість, управління, медична послуга.

Список використаних джерел

1. Вороненко Ю. В., Горачук В. В. *Методичні підходи до впровадження стандартизації організаційних технологій у систему управління якістю медичної допомоги. Оригінальные исследования, 2012. №5(91) IX/X. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.umj.com.ua/article/42096/metodichni_pidxodi_do_vprovadzhennya_standartizacii_organizacijnih_tehnologij_u_sistemi_upravlinnya_yakisty_medichnoi_dopomogi.*
2. Вороненко Ю. В., Сердюк А. М., Мінцер О. П., Вдовиченко Ю. П., Вернер О. М., Краснов В. В., Коблянська А. В. *ін. Визначення компетенції в оцінці якості підготовки фахівців у системі безперервного професійного розвитку лікарів. Україна. Здоров'я нації. 2007. №1. С. 37-41.*
3. Гойда Н. Г., Горачук В. В. *Медико-соціологічна інформація як інструмент управління якістю медичної допомоги: тези доповідей конференції з міжнародною участю «Медична та біологічна інформатика та кібернетика: віхи розвитку». Київ, 2011. С. 27-32.*
4. Голубчиков М. В. Орлова Н. М., Кравчук Н. Г. *Технологія заповнення основних первинних облікових документів та контролю вірогідності статистичних даних у лікарняних закладах. Практика управління закладом охорони здоров'я. 2013. № 9. С. 88-95.*
5. *Медичне право України: правові засади забезпечення медичного страхування: монографія. / С. Г. Стеценко; за заг. ред. С. Г. Стеценка. Київ: Атіка, 2010. 208 с.*
6. *Автоматизированная технология экспертизы качества медицинской помощи и правила ее применения в учреждениях здравоохранения: пособие для врачей / В. Ф. Чавпецов и др. С.Пб., 1998. 30 с.*
7. Горачук В. В. *Управління якістю медичної допомоги в закладі охорони здоров'я: монографія. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2012. 333 с.*
8. *Якість медичної допомоги: вимоги українського законодавства. Практика управління медичним закладом. 2015. №1 спецвипуск. С.11-29.*
9. Жуков А. Є., Тіунів В. К., Девяткова Г. І., Нелюбін В. В. *Показники та оцінка якості надання екстреної медичної допомоги на догоспітальному етапі. URL: <http://doctor.wponline.com/article.php?sid=22109> (дата звернення 12.05.2020).*
10. *Економіка охорони здоров'я / В.Ф. Москаленко та ін. Нова Книга, 2008. 354с.*
11. *ДСТУ ISO 9001:2009. Системи управління якістю. Вимоги. (ISO 9001:2008, IDT). На заміну ДСТУ ISO 9001:2001; надано чинності 2009 09 01. Київ: Держспоживстандарт України, 2009. 26 с.*
12. *ДСТУ IWA 1:2007. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшування процесів в організаціях охорони здоров'я. (IWA 1:2005, IDT); надано чинності 2008 01 01. Київ: Держспоживстандарт України, 2008. 83 с.*
13. Дудіна О. О., Валієв О. А. *Впровадження клінічних протоколів в діяльність закладів охорони здоров'я матері та дитини. Підвищення якості медичної допомоги: наукові засади та практичні результати : Всеукр. наук. практ. конф. МОЗ України, ДУС, ДНУ «Науково-практичний центр профілактичної та*

клінічної медицини» ДУС, ДУ «УІСД МОЗ України», 22 жовтня 2010 р. : тези доп. Київ, 2010. С. 184 – 196.

14. Сліпота та слабкозорість. Шляхи профілактики в Україні. // Науково-методичне видання / Риков С. О., Вітовська О. П., Обухова Н. А. [та ін.].-Київ, 2012.-268 с.

15 Голубчиков М. В., Орлова Н. М., Белікова І. В. Актуальні проблеми та напрями реформування служби мед статистики. Практика управління медичним закладом. 2018. №11. С.27-32.

16. Здоров'я-2020: Основи Європейської політики и стратегия для XXI века / ЕРК ВОЗ.-Копенгаген, 2013.-224 с.

17. Зюков О. Л. Сучасні підходи до визначення змісту поняття «Якість медичної допомоги». Охорона здоров'я України. 2007. № 3– 4.

18. Бобришева О. В. Ефективний розвиток та функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації економіки та інтеграційних процесів в охороні здоров'я. Вісник Дніпропетровського університету. Серія “Економіка”. 2014. Вип. 8 2. С. 54-68.

Управління персоналом логістичної компанії

Філатов С. А.

*к. т. н., доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: filatovy@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-9831-7051*

Патерикіна А. К.

*студент кафедри маркетингу,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PaterykinaAK@krok.edu.ua*

Актуальність цієї роботи обумовлена тим, що найефективніша робота підприємства в Україні в умовах розвитку ринкової економіки знаходиться у прямій залежності від забезпечення високої якості його кадрів, сучасні вимоги роботи з персоналом, міцний науковий фундамент діяльності компаній з урахуванням тих тенденцій, які сьогодні існують у даній сфері. Управління персоналом-це одна з головних функцій будь-якої організації, підприємства у майбутньому.

Персонал-найбільш складний об'єкт управління в організації, оскільки, на відміну від речових факторів виробництва, є живим, має можливість самостійно ухвалювати рішення, діяти, критично висунуті пред'явлені до нього вимоги, має суб'єктивні інтереси тощо [1]. Персонал є мотором будь-якої організації. Часто керівники основну увагу приділяють фінансовим, виробничим питанням, проблемам матеріально-технічного забезпечення чи збуту готової продукції, не приділяючи при цьому достатньої уваги людям, які забезпечують роботу організації в усіх напрямках. Ці помилки занадто дорого коштують. Без людей немає організації. Без потрібних людей жодна організація не зможе досягти своєї мети і вижити [2,с.52].

Робота з персоналом передбачає правильний добір і розстановку кадрів, вивчення й аналіз їх просування по службі, формування резерву кадрів, створення системи навчання та підвищення кваліфікації, вибір методів мотивації .

Об'єктом дослідження є процес управління персоналом логістичної компанії.

Предметом дослідження є рекомендації щодо вдосконалення управління персоналом в компанії ТОВ “Логістик-Плюс”.

Метою цієї роботи є обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо ефективного управління персоналом логістичної компанії ТОВ “Логістик-Плюс”.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішувались наступні завдання:

- розглянуто сутність процесів управління персоналом на підприємстві;
- досліджено теоретичні засади управління на підприємстві;
- зроблено загальну характеристика підприємства ТОВ “Логістик-Плюс”;
- проаналізовано аналіз зовнішнього середовища функціонування ТОВ “Логістик-Плюс”;
- розроблено рекомендації для підвищення ефективності роботи в управлінні персоналом компанії.

Система управління персоналом потрібна як для суб'єктів господарської діяльності, що були створені так і для вже працюючих. Саме це робить діяльність з управління персоналом об'єктом підвищеної уваги з боку таких учених, як, Бортнік С.,

Криворучко О., Немцов В., Рудь Н., Марр Р., Фліастер А., Деслер Г. та інші.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний, синтезу, аналізу, SWOT-аналіз, аналіз конкуренції в галузі за методом п'яти сил М. Портера, порівняння, метод експертних оцінок.

Інформаційною базою для написання роботи стали:

- первинна документація та звітність ТОВ “Логістик-Плюс”;
- матеріали періодичної преси та навчально-методична література з управління персоналом;
- наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених.

Перший етап дослідження зосереджений в розгляданні з теоретичної точки зору основної концепції управління персоналом підприємства. Управління персоналом є ефективним настільки, наскільки успішно персонал підприємства використовує свій потенціал для реалізації цілей, що стоять перед ним. Критерієм її оцінки служить кінцевий результат праці всього колективу, в якому органічно сполучені результати праці керівника і виконавців.

На другому етапі дослідження зроблено аналіз господарської діяльності та кадрового потенціалу підприємства ТОВ “Логістик-Плюс”. Було з'ясовано, що для утримання своєї конкурентної позиції підприємству потрібно працювати над своїми слабкими сторонами, це-система управління персоналом, а саме велика плинність кадрів. Для вирішення цієї проблеми треба створення системи матеріального та нематеріального заохочення співробітників [3].

На завершальному етапі дослідження розглянуті проблеми управління персоналом та розроблені рекомендації для підвищення ефективності роботи в управлінні персоналом компанії ТОВ «Логістик-Плюс».

Найважливішими напрямками для покращення системи управління персоналом ТОВ “Логістик-Плюс” є вдосконалення системи набору персоналу, системи мотивації та впровадження атестації персоналу.

У системі набору персоналу запроваджено вимоги по групах параметрів (здатності, властивості, мотиваційні настанови). Вони дозволять стандартизувати та структурувати процес найму нових працівників. Тепер кожна з вакансій буде описуватись на основі цих вимог.

В системі мотивації персоналу основним впровадженням буде соціальний пакет. Чим вище продуктивність праці кожного працівника, активної участі в доходах компанії, тим більша можливість створення додаткового фонду для соціального пакета. Атестація персоналу надає можливість визначати ті сфери діяльності працівників, у яких необхідно поліпшувати трудові показники.

Отже, для вдалої роботи підприємства має бути налагоджено ефективне управління персоналом. Всебічне стимулювання працівників, створення сприятливих умов праці, розвиток в кожному працівникові партнерського ставлення до організації сприяє об'єднанню їх навколо головної ідеї, яку вирішує організація.

Ключові слова: логістична компанія, персонал, стратегія управління, методи управління, кадровий потенціал.

Список використаних джерел

1. Соколовська В. В., Бабчинська О. І., Іванченко Г. В. *Методи оцінки персоналу: роль та значення в управлінні. Агросвіт. 2019 № 20 С. 93–98.*
2. Нємцов В. Д. *Стратегічний менеджмент: навч. Посібник / В.Д. Нємцов, Л. Є. Довгань.-К. : ТОВ «УВПК”ЕксОб», 2001.-560с*
3. Бортнік С. *Стратегічне управління розвитком персоналу підприємства та сучасні підходи до оцінювання його рівня/С. Бортнік. // –2015.–№2.–С.33*
4. *Вісник студентського наукового товариства торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2020 Вип.82. С.244*

Управління закладом неформально освіти дорослих: сутність та особливості

Наконечна О. А.

аспірантка,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: olganakonetchnaja@gmail.com

Ляшенко О. М.

науковий керівник, д. е. н., професор,

ORCID: 0000-0001-8261-1136

Дане дослідження присвячено визначенню сутності дефініції «управління закладом освіти дорослих». Розглянуто його особливості та характеристики.

Сучасний світ в умовах нестабільної реальності потребує швидкого реагування на зміни, що відбуваються, на всіх рівнях: державному, громадському, комерційному, соціальному, освітньому, тощо. Структурованість та послідовність дій в ситуаціях політичного хаосу, військових дій, глобальних пандемій втрачає свою сутність. Така мінливість стає передумовою народження нової хвилі «управлінської революції», зокрема в світній діяльності. Актуальність нових систем управління зумовлена гнучкістю прийняття рішень, мобільністю, набуттям та адаптацією нових знань і компетенцій до стрімкої зміни потреб ринку.

Управлінська діяльність виникла з появою суспільства та на сьогодні є предметом досліджень науковців у різних сферах. Саме тому дефініція «управління» розглядається в літературі в контексті різних наук, що є свідченням багатогранності та складності цього явища [Казанджі А. В., 2016].

Управління установою (або будь-якою юридичною особою) являє собою циклічний цілеспрямований процес, який дозволяє керівнику координувати діяльність організації задля досягнення нею встановленої мети та базується на плануванні, організації, мотивації та контролі.

Говорячи про управління в сфері неформальної освіти дорослих, зазначимо, що у відповідності до Закону України «Про освіту» заклад освіти- це юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність. Неформальна освіта передбачає освіту яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Стаття 18 цього закону говорить, що освіта дорослих, є складовою освіти впродовж життя, та спрямовується на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки [2]. Відповідно до Проекту Закону України «Про освіту дорослих» надавачем послуг у сфері освіти дорослих є юридична особа, відокремлений підрозділ юридичної особи, або фізична особа-підприємець, яка провадить освітню діяльність у сфері освіти дорослих відповідно [3]. Таким чином, заклад неформальної освіти має наступні характеристики:

- має статус юридичної особи;
- основний вид діяльності- діяльність у сфері освіти дорослих;
- не потребує часових та матеріальних витрат на акредитаційні процедури для

отримання ліцензій та інших дозволів для здійснення діяльності;

- має короткострокові освітні програми, що сприяють швидкому отриманню знань в рамках перепідготовки фахівців або підвищенні кваліфікації;
- освітні програми мають соціально значиму функцію, відповідають пріоритетам розвитку суспільства та економіки;
- цільовою аудиторією є дорослі, які мають базову освіту та/або кваліфікацію, та реалізують своє право на безперервне навчання протягом життя.

Такі особливості закладу неформальної освіти дорослих дозволяють керівнику здійснювати планування та організацію діяльності, мотивацію співробітників та контроль за виконанням планових показників більш ефективно. Це досягається за рахунок необтяженої організаційної структури, гнучкості, адаптивності та мобільності короткотермінових освітніх програм, цільової аудиторії, актуальністю ринкових потреб.

Отже, дослідивши різносторонні аспекти управління та особливостей закладів неформальної освіти дорослих, можна визначити, що управління закладом неформальної освіти дорослих являє собою циклічний цілеспрямований процес координації діяльності закладу неформальної освіти дорослих задля досягнення встановленої мети, що базується на плануванні, організації, мотивації та контролі, є одним з видів соціального управління, здійснюється в сучасних умовах та у відповідності до потреб та пріоритетів суспільного розвитку.

Ключові слова: управління; заклад освіти дорослих; неформальна освіта; управління закладом неформальної освіти дорослих.

Список використаних джерел

1. *Сутність дефініцій «управління», «менеджмент», «керівництво» та діалектика їх зв'язку / А. В. Казанджі // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.-2016.-№ 1.-С. 254-259/ Режим доступу: <http://hdl.handle.net/123456789/2167>*
2. *Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, «Про освіту» [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>*
3. *Проект Закону України від 10.02.2022 № 7039 «Про освіту дорослих» [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JI06948A?an=9>*

Алькама В. Г.

*д. е. н., професор, професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: viktor.alkema@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5997-7076*

Вища освіта будь якої держави є важливим інструментом забезпечення глобальної конкурентоспроможності національної економіки, розвитку суспільства і професійного середовища та вдосконалення державних інституцій. Цей інструмент є дієвим та ефективним, якщо мова йде про вищу освіту належної якості. Лише в системі якісної освіти є можливості проводити наукові дослідження та генерувати інновації, що сприяють постійному зростанню економіки держави та процвітанню суспільства. З метою вдосконалення вітчизняної системи вищої освіти наша держава у травні 2005 року доєдналась до Болонського процесу та постійно поглиблює інтеграцію до європейського освітнього простору. Зростання вимог до вищої освіти України вимагало здійснення фундаментальних змін. В питаннях удосконалення якості освіти було імplementовано положення стандартів та рекомендацій європейського простору вищої освіти які сформовано шляхом аналізу кращих практик європейських інституцій сфери вищої освіти [1]. За останнє десятиліття суттєво удосконалено нормативно-правову базу національної системи вищої освіти [2-3]. Створено нову інституцію для формування та реалізації стратегії та політики забезпечення якості у сфері вищої освіти-Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти [4]. На сьогодні система забезпечення якості вищої освіти України є комплексом взаємодіючих між собою трьох систем різного рівня. Кожна з яких є частиною цілого та важливою з точки зору досягнення мети спрямованої на постійне удосконалення якості у сфері вищої освіти. Фундаментальною системою в якій формується якість основного продукту є внутрішня система забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності конкретного закладу вищої освіти. Ця система повинна забезпечити якість освітньої програми яка оцінюється шляхом визначення ступеню відповідності нормативно встановленим критеріям [5]. Освітня програма як соціально-економічна та організаційно-технічна система генерує продукт, який є багатокомпонентним за своєю природою. Якість цього продукту оцінюється за комплексом критеріїв, які відображають досягнуті результати освітнього процесу та освітнього та іншого середовища діяльності здобувача в певний проміжок часу. Під результатом освітнього процесу ми, в першу чергу, розуміємо комплекс компетентностей випускника, який діагностується шляхом оцінки ступеня досягнення визначених освітньою програмою результатів навчання. Особливістю профілю сформованих компетентностей, при такому підході, є їх адекватність сучасним та перспективним потребам держави, суспільства, ділового, професійного та інших складових середовища діяльності майбутнього фахівця. Важливими показниками якості освітнього та іншого середовища здобувача в першу чергу розуміємо його безпечність, суб'єктність щодо власних прав та можливостей їх реалізації, комфортність умов навчання та іншої діяльності, достатню прозорість та інформативність діяльності, інформаційну визначеність, досконалість комунікаційної взаємодії між учасниками діяльності, культуру взаємовідносин між ними та інші властивості середовища у сфері вищої освіти. Цю складову якості слід оцінювати через

ступінь відповідності нормативним вимогам і стан задоволення умовами, процесами та сервісом самого здобувача в процесі навчання на підставі його суджень. В новій парадигмі функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти та освітньої діяльності до процесів та процедур моніторингу і оцінювання і забезпечення якості долучаються усі учасники освітнього середовища, партнери майбутнього професійного середовища діяльності випускника, провідні науковці та практики, академічні та освітні партнери, експерти відповідної сфери діяльності та інші стейкхолдери. Для визначення рівня відповідності нормативним вимогам якості освітніх програм різного рівня та галузевого спрямування шляхом їх періодичного моніторингу та оцінки створено систему зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти. В рамках цієї системи здійснюються програмна та інституційна акредитації закладів вищої освіти зовнішніми інституціями. Відповідно до існуючої нормативно-правової бази освіти такими інституціями можуть бути Національне агентство із забезпечення якості, іноземні акредитаційні агентства, і незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Насьогодні основною інституцією яка здійснює програмну акредитацію є Національне агентство. Ця система передбачає три рівні експертного оцінювання, а саме на рівні експертної групи, яка безпосередньо здійснює акредитаційну експертизу в закладі вищої освіти (польові експерти), рівні галузевої експертної ради та на рівні засідання членів Національного агентства. Експерти та учасники зазначених експертних груп різних рівнів є національним експертним середовищем яке в даний час знаходиться на рівні свого удосконалення і з часом може бути розвинуте в освітнє партнерське середовище експертів. З метою розвитку партнерського середовища в останній час до його складу на рівні галузевих експертних рад долучаються міжнародні експерти які відповідають визначеним Національним агентством критеріям. Крім того підвищено вимоги до статусу експерта та удосконалено процедуру оцінювання і відбору кандидатів до складу експертів з акредитації освітніх програм. Для реалізації на рівні держави стратегії та політики забезпечення якості вищої освіти створена системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Система забезпечення якості Національного агентства-це сукупність умов, процесів, процедур та заходів, яка забезпечує ефективність та результативність його діяльності. Вона є динамічною системою внутрішніх дій Національного агентства, які реалізуються у взаємодії із двома іншими системами, відповідно до запитів, що впливають із зовнішніх та внутрішніх умов.

Таким чином, управління процесами забезпечення якості вищої освіти України реалізується суб'єктами різного рівня. Найважливішим є рівень якості, що забезпечується закладом вищої освіти. Для забезпечення належного ступеню відповідності освітньої програми ЗВО визначеним критеріям необхідно сформувати підсистему моніторингу та оцінки і управління забезпеченням її якості, яка охоплює такі основні фази її циклу як: проектування (розробка), оприлюднення та удосконалення змісту, реалізація, періодичний перегляд та оптимізація, модифікація та елімінація.

Список використаних джерел

1. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. -К.: CS Ltd., 2015.-32 p.
2. Закон України «Про освіту».-К.: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380
3. Закон України «Про вищу освіту».-К.: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004
4. Статут Національного агентства.-[Електронний ресурс].-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2019-%D0%BF#Text>
5. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти– [Електронний ресурс].-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>

Роль логістичного каналу у діяльності підприємств

Пазєєва Г. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PazeevaA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6557-6890*

Осколок Є. В.

*студент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OskolokYV@krok.edu.ua*

Актуальність теми полягає у тому, що сьогодні одну з ключових ролей у забезпеченні продукцією споживачів відіграє логістика. Саме вона займається управлінням матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками підприємства. У зв'язку із постійною трансформацією логістики поглиблюється її розуміння та з'являються нові логістичні утворення, які потребують досліджень. Одним із таких утворень є логістичний канал.

Об'єктом дослідження є функціонування логістичного каналу у діяльності підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти функціонування логістичного каналу у діяльності підприємств.

Метою цієї роботи є аналіз функціонування логістичного каналу у науково-практичному середовищі та пропозиції для його покращення.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішили наступні завдання:

- проаналізували основні підходи до визначення поняття «логістичний канал»;
- визначили роль логістичного каналу у розрізі діяльності підприємств;
- сформулювали принципи та пропозиції для покращення функціонування логістичного каналу.

В процесі дослідження використовували такі наукові методи: порівняльного та системного аналізу для тлумачення поняття «логістичний канал», вміннями та навичками, мисленевого моделювання та аналогії для формування принципів та пропозицій для покращення функціонування логістичного каналу.

Інформаційна база досліджень. Вагомий внесок у дослідження сфери функціонування логістичного каналу зробили такі вітчизняні вчені як Алькема В. Г., Волошин Р. В., Горбенко О. В., Григор'єв М. Н., Дудар Т. Г., Кириченко О. С., Ларіна Р. Р., а також зарубіжний вчений – Гаджинский А. М. У їхніх наукових роботах розглянуто сутність та роль логістичного каналу у діяльності підприємств. Джерелами дослідження є нормативно-правові акти, публічні монографії, статистичні дані державних органів та підприємств, наукові фахові публікації, які стосуються сфери досліджень функціонування логістичних каналів.

На першому етапі дослідження аналізували основні підходи до визначення поняття «логістичний канал» та його сутність у науковій літературі. Розглянемо основні підходи до визначення логістичного каналу у табл. 1.

Таблиця 1 Визначення терміну «логістичний канал»

Автор	Визначення	Джерело
Григор'єв М. Н.	Логістичний канал-це частково впорядкована множина, складовими якого виступають виробники (постачальники), споживачі, посередники, перевізники та інші учасники, що забезпечують процес товароруху.	[3, с. 177]
Ларіна Р. Р.	Логістичний канал-це частково впорядкована множина різних посередників, які реалізують доведення матеріального потоку від конкретного виробника до його споживачів.	[5, с. 14]
Дудар Т. Г., Волошин Р. В.	Логістичний канал-це частково впорядкована множина різних організацій і окремих осіб, які здійснюють чи сприяють доведенню товарів від конкретного виробника до кінцевого споживача.	[4, с. 95]
Гаджинский А. М.	Логістичний канал-впорядкована множина різноманітних посередників, які здійснюють доведення матеріального потоку від конкретного виробника до споживача.	[2, с. 141]

Можемо бачити із таблиці 1, що є безліч різних визначень цього поняття. Велика кількість тлумачень вказує на процес дослідження цієї сфери фахівцями, що репрезентують різні функціональні напрями діяльності. Проте у науці сформовано єдине розуміння того, що логістичний канал-це певна упорядкована множина, складовими якої є виробники, постачальники, споживачі, посередники, перевізники та інші учасники, що забезпечують рух, доведення матеріального, від виробника до кінцевого споживача. Множина є частково впорядкованою до тих пір, поки не обрано конкретних учасників процесу просування матеріального потоку від виробника до споживача. Можливість вибору логістичного каналу є суттєвим резервом підвищення ефективності логістичних процесів. Функції, що виконують логістичні канали передбачають всі функції логістики, а також функції інформаційного, фінансового та правового забезпечення, необхідні для формування господарських зв'язків і ділових відносин з суб'єктами логістичного каналу та з кінцевими споживачами. Логістичний канал може бути забезпечений різними учасниками [3, с. 177-178; 2, с. 141-142; 1, с. 54-55].

На другому етапі дослідження визначили роль логістичного каналу у розрізі діяльності підприємств. Після того як зроблено вибір конкретних учасників процесу просування матеріального потоку від постачальника початкового рівня до кінцевого споживача відповідно формується лінійно упорядкована чисельність фізичних і юридичних осіб, які виконують логістичні операції, що спрямовані на доведення зовнішнього логістичного потоку від однієї логістичної системи до іншої чи до кінцевого споживача. Таким чином, логістичний канал перетворюється на логістичний ланцюг [5, с. 14-17]. Так як логістичний канал є складовою логістичного ланцюга, він функціонально забезпечує рух матеріального, фінансового та інформаційного потоків між двома суб'єктами господарювання на певній ланці логістичного ланцюга. Логістичний канал є різноманітним і може відображати зв'язок між: постачальниками, постачальником-виробником, виробником-посередником, посередниками, посередником-споживачем. Існує й прямий логістичний канал, або канал нульового рівня, який характеризується відсутністю посередників і пов'язує виробника безпосередньо зі споживачами. Кожний із таких видів каналів має особисті відмінності і відповідно процеси, які проходять в рамках даного каналу. Розглядаючи логістичний канал між виробником та посередниками

на прикладі логістичного ланцюга можна спостерігати, що даний логістичний канал складається із виробника та двох посередників. Відповідно цей канал передбачає інформації зв'язки між виробником та посередниками щодо обсягів виробництва, постачання та інших контрактних умов. Обмін інформацією, як правило, здійснюється за допомогою електронної пошти, онлайн та офлайн зустрічей та програмними забезпеченнями, якими користуються підприємства. У процесі обміну інформацією та відповідно до закріплених договором умов підприємство-посередник має здійснити оплату на рахунок виробника. У свою чергу виробник поставляє продукцію за допомогою власного транспорту виробника або посередника, або уклавши контракт із транспортно-експедиційним підприємством, дані умови також чітко відображаються у договорі між виробником та посередником. Після чого здійснюється транспортування та приймання посередником продукції від виробника. Як можемо бачити на прикладі, процеси в рамках логістичного каналу мають сильну залежність від тої діяльності яке провадить підприємство. Виходячи із функцій логістичного каналу можна зауважити, що він вкрай сильно впливає на загальну діяльність підприємства і у випадку, якщо на якомусь етапі підприємства не виконали функцій покладених на них в рамках логістичного каналу він буде вважатись порушеним, а ланцюг поставок фактично є паралізованим і не може функціонувати, або функціонує із помилками, що негативно перекладається на діяльність підприємств у ланцюзі поставок та кінцевого споживача [1, с. 54-57].

На завершальному етапі дослідження сформувавши принципи та пропозиції для покращення функціонування логістичного каналу. Для цього варто притримуватись принципів зображених у табл. 2.

Таблиця 2 Принципи для покращення логістичного каналу у діяльності підприємств

Принцип	Сутність
Взаємодія	Визначення та підтримання зв'язку між суб'єктами логістичних каналів за їхніми функціями у спільно-діючих процесах.
Відкритість	Суб'єктам логістичного каналу варто будувати партнерські відносини для тісної міжособистісної взаємодії при безпосередньому усвідомленні їх спільної мети.
Відповідальність	Відповідальність учасників логістичного каналу згідно домовленостей та їх дотримання відповідно до підписаного договору та діючого нормативного законодавства.
Розвиток	Забезпечує перетворення структури логістичного каналу, зокрема його адаптація до змін зовнішнього середовища, в результаті чого відбувається перехід до нового, прогресивнішого його стану.
Управління	Управління керівниками своїх підлеглих має забезпечити узгодженість дій учасників логістичного каналу під час досягнення загальної мети суб'єктів госопдарювання, а відповідно й виконання всіх функцій передбачених даним логістичним каналом.
Контроль	Кожна виконана операція в рамках логістичного каналу має контролюватись та у разі проблем або форс-мажорних обставин докладатись керівникам відповідних підрозділів для їх вирішення.

Джерело: складено автором на підставі [1, с. 54-57; 5, с. 14]

При дотриманні принципів у табл. 2 учасниками логістичного каналу має бути забезпечене ефективне функціонування каналу, також варто дотримуватись основних принципів логістики. У разі, якщо виникають проблеми або форс-мажорні обставини вони мають вирішуватись на етапі виникнення і у подальшому контролюватись. При довгостроковій проблемі необхідно організувати зустрічі між керівниками відділів та

домовлятися про конкретні дії співробітників та загалом процесу для узгодженості дій між учасниками логістичного каналу. У випадку, якщо підприємство не може знайти конкретну причину, яка викликає певні проблеми, варто здійснити аудит дотримання обома сторонами всіх принципів та операцій у рамках процесу [4, с. 95-97].

Отже, логістичний канал є важливим логістичним утворенням, яке забезпечує процес товароруку та передбачає такі складові як: матеріальний, інформаційний та фінансовий потік. Його роль є критичним, тому що у разі перебоїв у логістичному каналі, ланцюг поставок фактично буде паралізований, розірваний і не може функціонувати, або функціонує із помилками, що негативно перекладається на діяльність підприємств у ланцюзі поставок та кінцевого споживача. Для ефективного функціонування логістичного каналу учасникам варто дотримуватись наступних принципів: взаємодія, відкритість, відповідальність, розвиток, управління та контроль. У випадку довгострокових проблем необхідно провести аудит та/або зустріч із іншим учасником логістичного каналу.

Ключові слова: логістичний канал, підприємство, логістичне утворення.

Список використаних джерел

1. Алькема В. Г., Кириченко О. С. Економічна безпека суб'єктів логістичної діяльності: Навчальний посібник.-К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2016.-350 с.
2. Гаджинский А. М. Логістика: Підручник.-11-е вид., перероб. та доп.-М.: Видавництво-торгова корпорація «Дашков та К», 2005.-432с.
3. Григор'єв М. Н. Логістика: підручник / М. Н. Григор'єв. — Москва: Видавництво Юрайт, 2012. — 782 с.
4. Дудар Т. Г., Волошин Р. В. Основи логістики. Навч. посіб. -К.: Центр учбової літератури, 2012.-176 с.
5. Ларіна Р. Р. Логістика : навчальний посібник / Р. Р. Ларіна.-Д. : ВІК, 2005.-335 с.

Пазєєва Г. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PazeevaA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6557-6890*

Одноколова О. В.

*здобувач освітньої програми «Управління закладом освіти»
спеціальності 073 «Менеджмент» групи МЕН/УЗО-21м,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: odnokolovaov@krok.edu.ua*

Останнім часом система управління закладами освіти потребує вдосконалення, а керівники мають пристосовуватися до сучасних суспільних змін і активно працювати у нових соціально-економічних умовах. Вирішення стратегічних завдань закладів освіти залежить від кваліфікованих керівників та якісного виконання ними своїх обов'язків, від їх професійної компетентності та здібностей, готовності швидко навчатися і успішно реалізувати власний потенціал в управлінській діяльності.

Одним із стратегічних напрямів вдосконалення системи менеджменту дошкільної освіти є розвиток управлінської компетентності та забезпечення творчої самореалізації керівників у процесі професійної діяльності. Особливої значущості останнім часом набуває творча складова процесу самореалізації керівників закладів дошкільної освіти, що передбачає інноваційні перетворення у ході їх професійної підготовки та під час здійснення управлінської діяльності в освітньому закладі.

У працях О. Артемової, Л. Коростильової, Л. Сердюк та ін. висвітлюються психологічні засади процесу самореалізації особистості. Особливості професійної самореалізації керівників представлені у дослідженнях О. Карпової, У. Косар, та ін. Особливості управлінської діяльності менеджерів закладів освіти розглядаються багатьма науковцями, зокрема О. Карповою, У. Косар, О. Кравчук, В. Купрієвич, О. Онаць.

При цьому успішність самореалізації менеджера закладу дошкільної освіти вивчається недостатньо, мало уваги приділяється шляхам творчої самореалізації менеджерів у процесі професійної діяльності, ознайомленню менеджерів із сучасними інноваційними технологіями роботи, що сприяє підвищенню їх кваліфікації та успішності управління закладом освіти. Тому доцільно приділити увагу вивченню особливостей самореалізації менеджерів закладів дошкільної освіти в управлінській діяльності.

Професійна діяльність менеджера закладу освіти є складною багатокомпонентною динамічною системою і сутнісно виступає як управлінська діяльність. «Сучасний менеджер є ключовою фігурою в управлінні, соціальним лідером, який має володіти відповідними знаннями, уміннями, бути здатним і готовим керувати закладом освіти як відкритою соціальною системою. Він має успішно здійснювати інноваційну діяльність, організовувати і стимулювати діяльність педагогічних працівників, сприяти розвитку культури закладу, вивчати попит на освітні послуги, організовувати їх реалізацію та забезпечувати якість» [6, с. 25].

Важливою якістю управлінської діяльності менеджера закладу освіти, за даними У. Косар, є «здатність керівника до самоуправління, що розуміється як довільна

самоорганізація діяльності і включає формулювання значимих цілей, врахування умов діяльності та об'єктивних критеріїв успішної діяльності, реалізацію послідовної програми дій, та об'єктивну оцінку отриманих результатів» [3, с. 341]. За результатами дослідження науковець зробив висновок, що здатність менеджера до самоуправління є чинником успішності його управлінської діяльності, а його особистість як «самокерована система, може здійснювати контроль за діяльністю завдяки порівнянню наміченої програми та виконаних дій; узгодження спонукань, переключення психічної активності, координації дій; посилення або послаблення активності» [3, с. 347].

Крім того, важливим аспектом успішності менеджерів закладів освіти є їх високе прагнення до самореалізації в управлінській діяльності. При цьому особливості самореалізації керівників закладів освіти тісно пов'язані із професійною сферою, необхідним комплексом знань, вмінь, навичок управлінської діяльності, розвиненими особистісними якостями, що надають змогу успішно виконувати професійні обов'язки.

За Л. Сердюк, «самореалізація є безпосереднім переходом можливостей особистості у дійсність. Прагнення до самореалізації є основним мотивом, що являє собою синергію актуальних потреб людини, що спонукають її до саморозвитку власного потенціалу» [7, с. 155].

В. Купрієвич розглядає самореалізацію менеджера як складову його професійного самовдосконалення. Він вказує, що «характерним атрибутом професійної самореалізації керівника закладу освіти є його потреба ставати більш компетентним, наскільки це можливо, просуватися професійним шляхом та виконувати складнішу і більш відповідальну роботу внаслідок розвитку та вдосконалення професіоналізму» [5, с. 13]. Відтак «професійна самореалізація керівників закладів освіти-це розкриття якостей, можливостей, здібностей та досягнення максимуму потенціалу в професійній діяльності» [5, с. 14].

О. Карпова вважає, що «самореалізація керівників визначається їх особистісними якостями, вмінням спілкуватися з людьми, будувати систему взаємовідносин, виробляти оптимальний стиль керівництва» [2, с. 236].

Описуючи високо розвинені здібності менеджерів закладів освіти до професійної самореалізації, О. Онаць зазначає, що вони мають володіти «такими рисами характеру: відкритість, чуйність, емоційна врівноваженість і стресостійкість, сміливість і наполегливість, асертивність, вміння спонтанно й творчо реагувати на виникаючу ситуацію, знаходити нові рішення, прагнути до саморозвитку і самовдосконалення» [6, с. 26-27].

Погоджуємося із думкою О. Артемової про те, що в процесі професійної самореалізації керівника важливе місце займає особистісне ставлення до виконуваної діяльності та професійної самореалізації у ході соціалізації [1, с. 99]. Тобто доки менеджер сам не розуміє, і не буде докладати зусиль для підвищення кваліфікації, залишатиметься на попередньому рівні розвитку-заклад освіти гальмуватиме в розвитку, і не буде відповідати сучасним вимогам і суспільним запитам.

За ствердженням О. Кравчук, «сучасному керівнику закладу освіти потрібно постійно стежити за змінами, що відбуваються в суспільстві, орієнтуватися у новітніх методах управління, впроваджувати свої ідеї та професійно керувати закладом і колективом. Своєчасне вивчення і впровадження інноваційних та науково-практичних досягнень є запорукою не тільки підвищення професійної компетенції керівника, а

успіху всього освітнього закладу» [4, с. 146].

При цьому, на думку О. Карпової, «одним з найбільш значущих показників управлінського потенціалу керівників освітніх установ є творчий підхід, який має досить велику кількість позитивних взаємозв'язків з показниками самореалізації керівників. Розвиток творчого підходу при вирішенні управлінських завдань, постійний пошук нових ідей і нестандартних рішень буде значно сприяти процесу самореалізації керівників» [2, с. 238].

Отже, менеджер закладу дошкільної освіти має бути високо кваліфікованим управлінцем, здатним до реалізації цілого ряду функцій, мати міцні знання і професійні вміння, прагнути до саморозвитку і самоосвіти, бути лідером, активно докладати зусиль для повної реалізації своїх здібностей і можливостей в управлінській діяльності. Він має уважно стежити за інноваціями в професійній сфері, бути готовим до впровадження творчих ідей як в освітній процес, так і в тактику управлінської діяльності в закладі освіти.

Ключові слова: менеджер, заклад дошкільної освіти, самореалізація особистості, управлінської діяльності.

Список використаних джерел

1. Артемова О. І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2010. № 1. С. 97–101.
2. Карпова Е. А. Актуальные проблемы самореализации руководителей социально-культурной сферы. *Психологические проблемы самореализации личности / Под ред. Л. А. Коростылевой*. СПб. : Изд-во С.-Петербурга, ун-та, 2006. С. 235–244.
3. Косар У. Б. Вплив здатності керівника до самоуправління на успішність його професійної діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2009. Вип. 6. Ч. 1. С. 340–348.
4. Кравчук О. Управлінська культура керівника навчального закладу як чинник ефективного функціонування освітньої установи. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 15. С. 144–148.
5. Купрієвич В. О. Професійне самовдосконалення керівників професійно-технічних навчальних закладів. Київ : ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2017. 39 с.
6. Онаць О. М. Самореалізація інноваційного управлінського потенціалу керівника ЗНЗ. *Шлях освіти*. 2012. № 3. С. 24–29.
7. Сердюк Л. З., Шамич О. М. Психологічні основи самореалізації особистості. *Актуальні проблеми психології. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія*. 2016. Вип. 16. С. 150–157.

Теоретичні аспекти деструктивних конфліктів в компанії

Федоріненко В. В.

*здобувачка освітньої програми «МО» групи МЕН/ОРГ-223,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vlada.fedorinenko@outlook.com*

Основним джерелом конфліктних стосунків, що виникають у колективі, є невідповідність переконань і поведінки індивіда моральним принципам та очікуванням інших його членів. Вчинки людини, що суперечать переконанням, цінностям, нормам, правилам поведінки та традиціям колективу часто призводять до конфліктів, що носять деструктивний характер. Чим більш згуртований колектив, тим гостріше й інтенсивніше розвивається протистояння при таких конфліктах [1]. Деструктивний конфлікт, особливостями якого є тенденція до розширення, загострення, зростання емоційної напруги, неприязні й агресії відносно іншої сторони конфлікту, погіршення комунікації, використання неприпустимих дій, що суперечать моральним нормам та правилам поведінки, застосування психологічного або фізичного насилля, є дуже небезпечним явищем через свої негативні наслідки [3]. А. Анцупов і А. Шипілов визначають наступні наслідки деструктивних конфліктів: негативний вплив на психіку їх учасників; посилення деструкції в міжособистісних стосунках, що породжує почуття ненависті та ворожості; формування негативного образу опонента; можливе переростання існуючого конфлікту в більш деструктивні; обмеження або припинення комунікації та міжособистісної взаємодії [2].

Особливу проблему становлять деструктивні конфлікти в колективі, тому що вони здатні викликати порушення соціально-психологічного клімату; зниження ефективності та погіршення якості індивідуальної та колективної трудової діяльності, негативний вплив на розвиток особистості.

Однак сучасна школа менеджменту дійшла до висновку, що конфлікт, попри негативні риси, відіграє і позитивну роль-сприяє рухові організації вперед. Також, зазначимо, що представники ранніх шкіл управління, у тому числі прихильники школи людських відносин, вважали, що конфлікт — це ознака неефективної діяльності організації і поганого управління [4]. У наш час теоретики і практики управління все частіше схиляються до тієї точки зору, що деякі конфлікти навіть в самій ефективній організації за найкращих взаєминах не тільки можливі, але і бажані. Треба тільки вміло управляти конфліктом. Роль конфліктів і їх регулювання в сучасному суспільстві настільки велика, що в другій половині ХХ століття виділилася спеціальна область знання — конфліктологія. Великий внесок у її розвиток внесли соціологія, філософія, політологія і, психологія.

Слід зазначити, що термін «конфлікт» походить від латинського слова «conflictus», що у точному перекладі означає «зіткнення», а в довільному-«протидія», «протиборство». Сьогодні виокремлюють різні визначення конфлікту, але всі вони підкреслюють наявність протиріччя, яке приймає форму розбіжностей, якщо мова йде про взаємодію людей.[5] Конфлікти можуть бути прихованими або явними, але в основі їх лежить відсутність згоди. Тому визначимо конфлікт як відсутність згоди між двома або більше сторонами — особами або групами. Відсутність згоди обумовлена наявністю різноманітних думок, поглядів, ідей, інтересів, точок зору і т.д. Однак вона, як вже зазначалося, не

завжди виражається у формі явного зіткнення, конфлікту. Це відбувається тільки тоді, коли існуючі суперечності, розбіжності порушують нормальну взаємодію людей, перешкоджають досягненню поставлених цілей. В цьому випадку люди просто змушені будь-яким чином подолати розбіжності і вступають у відкриту конфліктну взаємодію. У процесі конфліктної взаємодії його учасники отримують можливість висловлювати різні думки, виявляти більше альтернатив при ухваленні рішення, і саме в цьому полягає важливий позитивний сенс конфлікту.

Таким чином, термін «конфлікт» можна визначити як джерело творчої енергії, якою слід управляти, тобто спрямовувати її у бажане русло. В цілому конфлікт можна розглядати як природний процес, який виникає в середині людської спільноти, будь то сім'я, навчальний заклад чи організація. Часто це допомагає виявити раціональне зерно в вирішенні ситуації, якщо конфлікт не виходить за рамки розумного в способах з'ясування істини. Такі розбіжності навіть є стимулом і до особистісного зростання, і до об'єднання колективу, і до зміцнення взаємин [8]. Тобто, при такому конфлікті ділового характеру стикаються різні, протилежні точки зору, що, в кінцевому підсумку, сприяє появі найбільш оптимальної думки і рішення, що об'єднує всіх. Це за умови, якщо керівник поведе себе мудро і зуміє зберегти ділові контакти, вчасно зробивши координуючі дії [7]. Першоджерелом конфлікту або умовою його виникнення вважається конфліктна ситуація-тобто, ситуація, у якій одна із складових змінює свої кількісні чи якісні значення, що призводить до загострення стосунків між конфліктуючими сторонами. Отже, конфлікт не виявляється доти, поки існуюча ситуація або влаштовує усі задіяні чи зацікавлені сторони, або ж ці сторони ще не в змозі вплинути на розвиток ситуації, не володіють достатнім потенціалом.

Також, слід розрізняти поняття учасника та суб'єкта конфлікту. Учасником конфлікту може бути будь-яка людина, організація або група осіб, які приймають участь в конфлікті, але не розуміють цілей конфліктного протиріччя. Учасником може бути стороння особа, що випадково опинилась в зоні конфлікту і не має свого інтересу. Суб'єктом ж конфлікту є окрема людина або група, здатна створювати конфліктну ситуацію, тобто відносно самостійно впливати на перебіг конфлікту у відповідності зі своїми інтересами, чинити вплив на поведінку та положення інших, викликати ті чи інші зміни у суспільних відносинах [9]. Будь-який конфлікт виникає не миттєво, причини його накопичуються і зростають іноді протягом досить довгого часу. Розвиток особи неможливий без подолання внутрішніх суперечностей, розв'язання психологічних конфліктів. Стратегія вирішення конфлікту залежить від суб'єктивного визначення ситуації. Конфлікт може сприйматись як підстава для вирішення протиріччя і в цьому випадку ведеться пошук конструктивної поведінки, направленої на вирішення конфлікту [11]. Якщо ж конфлікт сприймається і оцінюється як загроза тоді людина веде пошук зняття емоційної напруженості, що виникає при конфлікті по типу психологічного захисту.

Виходячи з цього пропонується чимало практичних рекомендацій і щодо попередження конфлікту, і стосовно його профілактики чи послаблення. При цьому вибір способів і методів подолання конфліктів залежить як від об'єктивної ситуації, психічного стану опонентів, так і від спрямованості конфлікту, тобто чи сприятиме він глибшому розумінню проблеми, а отже й розвитку елементів кооперативної взаємодії всередині конфлікту, чи, навпаки, призведе до розхитування й неузгодженості взаємодії.[10] В улагоджуванні конфліктів, при управлінні поведінкою персоналу в

конфліктних ситуаціях вирішальною є роль керівника. Керівник це особа в силу свого службового становища зацікавлена в підтримці конфліктів функціонально-позитивної спрямованості, і в попередженні та найшвидшому подоланні деструктивних конфліктів, що наносять своїми негативними наслідками збиток спільній роботі. Керівник наділений повноваженнями, має владу і має можливість впливати на своїх підлеглих, на їхню поведінку в конкретному конфлікті. Керівник в умовах конфлікту може виявитися в двох положеннях: суб'єкта (прямий учасник конфлікту); посередник-арбітр (примиритель конфлікуючих сторін).

Як суб'єкт конфлікту керівник виявляється в ролі одного з опонентів, який відстоює свою точку зору, певні інтереси і займану позицію у відносинах з підлеглими йому людьми чи партнерами по ділових зв'язках з інших підрозділів (організації). Діяльність керівника як посередника включає аналіз ситуації та врегулювання конфлікту. Аналіз конфліктної ситуації полягає в одержанні інформації про конфлікт, збиранні даних про нього; аналізі отриманої інформації, перевірці її вірогідності, оцінюванні конфліктної ситуації [13]. Процес урегулювання включає вибір способу врегулювання конфлікту та типу медіаторства, реалізацію обраного способу, уточнення інформації та прийнятих рішень, зняття після конфліктної напруги у стосунках опонентів, аналіз досвіду врегулювання конфлікту. Керівник одержує інформацію про конфлікт із різних каналів. Якщо отримана інформація вказує на небезпечний розвиток конфлікту, то керівник припиняє протиборство опонентів чи обмежує їхню взаємодію.

Збір даних про конфлікт відбувається у процесі всієї аналітичної роботи. Це інформація про суперечності, що є основою конфлікту, про його причини, позиції учасників, що відстоюються, про цілі, про їхні стосунки [12].

Джерелами інформації є опоненти, їхні керівники чи підлегли, неформальні лідери колективу, їхні друзі, свідки конфлікту, члени їхніх родин. Під час аналізу конфліктної ситуації керівникові потрібно усвідомити суть проблеми, у чому полягають суперечності між опонентами, що є об'єктом конфлікту. Керівник оцінює, на якій стадії розвитку знаходиться конфлікт, якої шкоди завдано опонентами один одному. Важливо визначити причини конфлікту. Зазвичай конфлікти виникають під дією декількох причин, однадві з яких домінують. Важливо виявити всі причини і привід конфлікту.

Аналізуючи позиції учасників конфлікту, необхідно визначити мету й інтереси сторін, які їхні потреби не задоволено і тому генерують конфліктну поведінку. Важливо оцінити можливості опонентів щодо заволодіння об'єктом конфлікту. Іноді одному з опонентів краще відразу відмовитися від намірів, тому що об'єкт для нього недосяжний. Необхідно з'ясувати також, де конфліктні відносини опонентів і їх актуальний стан, оцінити, хто підтримує кожну зі сторін, та проаналізувати ставлення інших людей до конфлікту. Потрібно уточнити соціально-демографічні дані, індивідуально-психологічні особливості опонентів, їхній формальний і неформальний статус у колективі. Паралельно з аналізом конфліктної ситуації керівник проводить її оцінювання. Оцінюється ступінь правоти опонентів, можливі результати конфлікту та його наслідки за різних варіантів розвитку. Керівник оцінює свої можливості щодо врегулювання конфлікту. Визначаються можливості опонентів і громадськості [14].

На ефективність врегулювання конфлікту впливає вибір керівником способу його розв'язання. Володіючи владою стосовно підлеглих, керівник може реалізувати кожний із типів медіаторства (третейський суддя, арбітр, посередник, помічник, спостерігач).

Існує два підходи до розуміння ролі керівника в урегулюванні конфлікту. Перший полягає в тому, що керівникові доцільно орієнтуватися в конфлікті на роль посередника, а не арбітра. Другий підхід полягає в тому, що керівникові необхідно вміти застосовувати всі типи медіаторства [15]. Основними для керівника є ролі арбітра й посередника, а додатковими — ролі третейського судді, помічника та спостерігача. Реалізація обраного способу включає окремі бесіди з опонентами, підготовку до спільного обговорення проблеми, спільну роботу з опонентами та фіксацію закінчення конфлікту. За згодою опонентів керівник може винести проблему на збори колективу чи на нараду експертів, залучити до посередництва неформальних лідерів або друзів опонентів. Після конфліктний період характеризується переживаннями учасників, осмисленням ними своєї поведінки. Відбувається корекція самооцінок, домагань, ставлення до партнера. Керівникові з метою зняття після конфліктної напруги доцільно допомогти опонентам здійснити самокритичний аналіз того, що мало місце, щоб не допустити виникнення негативних моментів у стосунках, упередженості. Необхідний щирий, об'єктивний і конструктивний аналіз конфлікту з визначенням перспектив подальшого розвитку взаємодії. Також, важливо контролювати поведінку опонентів і коригувати їхні вчинки з метою нормалізації відносин.

Негативна установка, що сформувалася, може зберігатися певний час, і людина буде мимоволі відчувати антипатію до свого колишнього опонента, мимоволі висловлювати про нього негативні думки і навіть діяти на шкоду йому. Аналіз отриманого досвіду дозволяє керівникові осмислити свої дії в конфлікті, оптимізувати алгоритм діяльності з урегулювання конфліктів серед підлеглих.

Таким чином, головне завдання керівника полягає в тому, щоб уміти регулювати-визначити і «увійти» в конфлікт на початковій стадії. Установлено, що, якщо керівник «входить і управляє конфліктом» у початковій фазі, цей конфлікт розв'язується на 92 %, на фазі підйому-на 46 %, а на стадії «загострення», коли пристрасті загострилися до межі,-на 5 %, тобто конфлікти практично не розв'язуються чи розв'язуються дуже рідко. Коли всі сили віддано боротьбі (стадія «загострення»), настає спад. І якщо конфлікт не розв'язано в наступному періоді, він розростається з новою силою, тому що в період спаду може бути притягнуто для боротьби нові способи та сили. Також, зазначимо, що розв'язання конфлікту сприяє стабілізації соціальної системи, тому що при цьому ліквідуються джерела незадоволення. Сторони конфлікту, навчені «гірким досвідом», у майбутньому будуть більше налаштованими на співробітництво, ніж до конфлікту. Крім цього, розв'язання конфлікту може запобігти виникненню більш серйозних конфліктів, що могли б виникнути, якби не було цього. Після завершення конфліктів підвищується якість індивідуальної діяльності керівників та працівників.

Ключові слова: конфлікти, компанія, розв'язання конфлікту.

Список використаних джерел

1. Багунц О. С. Сутність та зміст поняття «управління персоналом» у системі менеджменту організації. URL:https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/32.pdf
2. Боковець В.В. Управління конфліктними ситуаціями у роботі з персоналом. URL:http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2020/6.pdf
3. Вітомський Ю. Л. Організаційні конфлікти та їх особливості розв'язання. URL:https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/nakonechna_0004.pdf

4. Данченко О. Б. Управління конфліктами наукового проєкту. URL:https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/danchenco_0013.pdf
5. Зачосова Н. В. Проблематика запобігання конфліктам і дотримання професійної етики засобами HR-менеджменту в системі забезпечення надійності персоналу. URL:http://bses.in.ua/journals/2018/25_2018/18.pdf
6. Краснова Н. П. Види конфліктів у діловому спілкуванні. URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/571/1>
7. Масло І. Особливості управління конфліктами в організації. URL:http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/ekonomika
8. Т. Л. Основні причини виникнення конфліктів в організаціях та шляхи їх подолання. URL:http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8819/1/Zb21_25.pdf
9. Павленко М. С. Менеджмент персоналу в системі ефективної діяльності підприємства. URL:https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_2/31_70_2_2/5.pdf
10. Селіхов С. В. Впровадження «матриці конфліктності персоналу» для підвищення продуктивності праці на підприємстві. URL:http://apie.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/apie_2018_r02_09.pdf
11. Стрельнік С. В. Стратегії управління персоналом підприємства. URL:<http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream>
12. Хавронюк В. Ю. Управління конфліктами як важливий елемент організаційної культури сучасної організації. URL:http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/47_2020_ukr/21.pdf
13. Хмурова В. В. Управління конфліктами на підприємствах сфери послуг. URL:https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Hmurova2015060405.pdf
14. Чала О. А. Сутність та детермінанти деструктивної конфліктності особистості. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1290/1/E_CHALA_NC_NPU_12_IS_IPSP.pdf
15. Чмир М. М. Управління конфліктами в організації. URL:<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19325/1/741-743.pdf>

Особливості планування доставки фреш-продукції від складу до пунктів реалізації торговельної мережі

Сумець О. М.

*доктор економічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sumets@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-7116-3857*

Хваль С. О.

*здобувач МЕН/УЛД-22м,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: khvalso@krok.edu.ua*

Актуальність дослідження. Сфера роздрібної торгівлі (ритейлу) належить до числа найважливіших галузей економіки України, завдяки якій дотримується баланс між виробництвом і споживанням та формується суттєва частка валової доданої вартості в Україні. За підсумками 2021 року обсяги роздрібного товарообігу підприємств роздрібною торгівлі в Україні склали 1044516,5 млн. грн, що становить 19 % від ВВП держави [1]. То ж з огляду на вказане розкриття сутності планування фреш-перевезень пояснюється прагненням ритейлерів забезпечити наявність свіжих та якісних продуктів на полицях своїх магазинів та при цьому надати споживачу найкращу цінову пропозицію, яка напряму залежить і від логістичних витрат на транспортування фреш-продукції. Ритейлери, які інтегрують систему управління транспортом з досконалою функцією планування перевезень матимуть конкурентну перевагу в сегменті фреш-продукції.

Постановка проблеми. Ефективність функціонування підприємства роздрібною торгівлі прямо залежить від якості логістичного забезпечення. Найчастіше торговельні мережі створюють певну кількість складів з продукцією. Кожен склад облаштовується під певний тип продукції, такої як Dry (склад товарів, що потребує сухого тривалого зберігання), Fresh (склад продукції категорії фреш-свіже м'ясо, риба, молочна продукція, фрукти, овочі), Frozen (склад замороженої продукції). Доставка вантажів від складів до магазинів торговельної мережі, як правило, виконується автотранспортом. У такий спосіб виникають задачі підвищення ефективності розподілу замовлень між наявними вантажівками та розрахунку оптимального маршруту. А при перевезенні продукції з коротким терміном зберігання (фреш-продукції) виникають особливі вимоги щодо вчасної доставки таких товарів до пунктів реалізації з дотриманням температурного режиму, оскільки клієнти торговельної мережі вимагають якісного та свіжого продукту. І якщо задача дотримання температурного режиму при перевезенні вирішується за рахунок використання особливих типів кузовів, в яких підтримується оптимальна температура (це рефрижератори та ізотерми), то прорахунки в плануванні таких відвантажень призводять до відсутності якісного товару на полицях магазинів торговельної мережі. Планування фреш-логістики для ритейлерів є одним з найскладніших бізнес-процесів. Додаткових складнощів вносить низька дисциплінованість постачальників товару. Машини з товаром можуть приходити на розвантаження із значним відхиленнями від запланованого часу приймання, що спричинює нерівномірність завантаження складу. Існує і проблема неуніфікованої тари- використання піддонів різних форматів призводить до ускладнення обробки товару на складі.

Об'єктом дослідження є процес доставки продукції, що має короткий термін

зберігання в пунктах реалізації торговельної мережі «Ріал Хайпермаркет».

Предметом дослідження є практичні аспекти планування доставки продукції від складу до магазинів мережі.

Метою дослідження є аналіз існуючих практик управління автотранспортом та розробка заходів щодо переходу від де-факто ручного планування відвантажень до автоматичного розрахунку обсягу відвантажень на певну дату, вибору місткості та кількості вантажівок, знаходження оптимальних маршрутів за допомогою інтегрованої системи управління транспортом.

Для досягнення поставленої мети в роботі були вирішені наступні завдання:

- здійснено вивчення та аналіз наукових публікацій з управління транспортування фреш-продукції;
- проведено аналіз існуючих бізнес процесів з планування відвантажень та вибору автотранспорту складом фреш-продукції ТОВ «Ріал Хайпермаркет»;
- проаналізовано методи знаходження оптимального маршруту із врахуванням довжини маршруту та пов'язаних із ним експлуатаційних витрат;
- сформовано пропозиції щодо удосконалення управління транспортом ТОВ «Ріал Хайпермаркет».

Основна частина. Дослідженню питань управління транспортуванням продукції із коротким терміном зберігання свого часу присвятили такі вітчизняні дослідники як Москвітіна Т. Д., Крикавський Є. В., Наконечна Т. В. У публікаціях цих науковців висвітлені різноманітні аспекти управління холодним ланцюгом поставок, специфіка перевезень швидкопсувних продуктів, тенденції та перспективи розвитку фреш-логістики.

У науковій літературі на цей момент часу значна частина матеріалів присвячена аналізу практичного досвіду провідних логістичних операторів, які спеціалізуються на наданні послуг фреш-логістики. Водночас, слід констатувати, що комплексне рішення з планування відвантажень та транспортування фреш-продукції зі складів торговельних мереж, яке б дозволяло виконувати умови зберігання та транспортування такої продукції з одночасною економією коштів, на сьогодні ще не достатньо опрацьовано та досліджено.

Процес організації перевезення фреш-продукції від складу до пунктів реалізації торговельної мережі можна поділити на 6 етапів.

На 1-му етапі здійснюється підтримка актуального каталогу транспортних компаній, водіїв, вантажівок (тягачів та причепів). Цей етап є постійно діючим та є пререквизитом для організації перевезень.

На 2-му етапі формується обсяг відвантажень на певну дату. Обсяг розраховується за спеціальним алгоритмом, базуючись на обсягах замовлень магазинів торговельної мережі і запланованим на відповідну зміну поставкам на склад. Обсяги відвантажень розраховуються в палетах і групуються за групами товарів (м'ясо, риба, ковбаса, молочна продукція, яйця, кулінарія, овочі, фрукти).

Базуючись на отриманих обсягах відвантажень, на 3-му етапі склад вибирає відповідну місткість вантажівок та створює маршрути до магазинів. На виході цього етапу отримуються так звані транспортні потреби: дати та години подачі транспортних засобів, маршрути від складу, місткість в тонах, місткість в палетах.

Наступним, 4-м організаційним етапом є призначення водіїв та вантажівок, що відповідають сформованим транспортним потребам, а також вимогам транспортування

тієї чи іншої групи товарів.

5-й етап-завантаження продукції. Перед виїздом автомобіля до складу необхідною умовою є увімкнення холодильної установки (рефрижератора) та охолодження кузова вантажівки до необхідної температури перед завантаженням товару. На цьому етапі склад фіксує фактичний час прибуття машини на склад, час початку та закінчення завантаження, температуру на початок та закінчення завантаження, інформацію про опломбування, формує місію для експедиції, прив'язує її до транспортного маршруту та друкує супровідні документи для перевезення продукції до магазинів.

Фінальним етапом (шостим) є доставка вантажу до магазинів. Обов'язковою умовою на цьому етапі є дотримання температурного режиму під час транспортування фреш-продукції [5].

Слід зауважити, що двома основними проблемами фреш-логістики є нестача спеціалізованих транспортних засобів та відсутність достатнього контролю за якістю перевезень. Саме тому для якісного виконання процесів фреш-логістики вкрай важливими є ефективні операційні та управлінські процедури, зокрема планування транспорту та контроль за температурою транспорту. Інтеграція таких процедур в автоматизовану систему управління транспортом значно підвищує ефективність розподілу продукції, вибору транспортного засобу, що задовольняє транспортним потребам, дозволяє невілювати людський фактор, що може призводити до відправки напівпорожніх вантажівок або, навпаки, до відсутності транспортних засобів для забезпечення транспортних потреб.

Висновки. Система управління транспортом є незамінною частиною фреш-логістики оскільки ефективне планування відвантажень та контроль «холодного» ланцюга поставок надає можливість якнайкраще та якнайповніше задовільнити потреби споживачів у якісних і свіжих продуктах за сприятливими цінами, що, в свою чергу, надасть змогу ритейлеру отримати вищі позиції на ринку.

Результативність фреш-логістики торговельної мережі можлива лише за умови впровадження інформаційних систем, використання інноваційних технологій та об'єднання всіх учасників «холодного» ланцюга поставок. Відхилення від зпланованого часу прибуття вантажівок постачальника, невчасне відвантаження фреш-продукції зі складу ритейлера, неоптимальний маршрут руху та недотримання температурних показників під час зберігання, транспортування і реалізації товарів-все це приводить щонайменше до невідповідності продуктів їх органолептичним показникам та як наслідок-до списання товарів. В гірших випадках-може нести загрозу здоров'ю кінцевого споживача.

Проаналізувавши ситуацію, що склалася в торговельній мережі, можна дійти висновку, що компанії необхідна активізація роботи над вирішенням проблем планування відвантажень та скороченням часу їх підготовки через розробку інтегрованої системи управління транспортом із забезпеченням автоматичного планування обсягу відвантажень на певну дату, вибору місткості та кількості вантажівок, знаходження оптимальних маршрутів та друку супровідних документів. Тільки за таких умов ритейл підприємства зможе підвищити якість послуг фреш-логістики з одночасним зменшенням їхньої вартості.

Ключові слова: ритейл, фреш-логістика, торговельна мережа.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL :<https://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення 20.11.2022).
2. Московітіна Т. Д. Логістичні рішення на ринку швидкоконсумних товарів. URL :<http://tr.knute.edu.ua/files/2012/13/3.pdf>(дата звернення 20.11.2022).
3. Крикавський Є. В., Чорнописька Н. В. Логістичні системи : навч. посіб. Львів : Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. 264 с
4. Крикавський Є. В., Наконечна Т. В. Від холодної логістики до ланцюгів холодних поставок. URL :<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4182/krykavskyyunakonechbat.pdf> (дата звернення 20.11.2022).
5. Вимоги щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1704-12#n13>(дата звернення 20.11.2022).

Основні положення стандарту М-7 ММОГ/ЛЕ в оцінюванні логістичної діяльності організації

Сумець О. М.

*доктор економічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sumets@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-7116-3857*

Романюк О. М.

*здобувач МЕН/УЛД-22м,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: romaniukom@krok.edu.ua*

Актуальність дослідження обумовлена тим, що логістичний аудит можна використовувати як інструмент оцінки логістичної діяльності (ЛД). Це, у свою чергу, надає можливість організації провести оцінку власної ЛД у конкретний момент часу у найбільш повному та розширеному вигляді. Крім того, проведення логістичного аудиту дозволяє узагальнювати результат перевірки про стан логістичної системи підприємства або окремої її ланки, такої як дистрибуція, склад, виробництво.

Об'єктом дослідження є система аудиту ЛД суб'єктів господарювання.

Предметом дослідження є методичні та практичні аспекти організації аудиту ЛД суб'єктів господарювання.

Мета дослідження полягає в аналізі змісту нормативно-методичної бази виконання аудиту ЛД європейських і американських компанії.

Для досягнення мети дослідження нами було сформульовано і вирішено таке ключове завдання: формалізовано алгоритм здійснення аудиту ЛД компаній з використанням стандартів ISO 28000 2007 Supply chain security audittool і М-7 ММОГ/ЛЕ.

Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних і закордонних науковців Алькеми В. Г, Сумця О. М. та ін. [1-6].

У роботі використано такий метод дослідження як аналіз.

Основна частина. У ході виконання дослідження нами вирішено сформульоване вище наукове завдання: формалізовано алгоритм здійснення аудиту ЛД компаній з використанням стандартів ISO 28000 2007 Supply chain security audittool і М-7 ММОГ/ЛЕ, що включає в себе три етапи.

На першому етапі дослідження здійснено аналіз місця і ролі аудиту в системі логістичного контролінгу (ЛК) суб'єктів господарювання. Встановлено, що використання аудиту дозволяє об'єктивно оцінювати стан та перебіг логістичних процесів на підприємстві, а також сприяє підготовці та обґрунтуванню актуальних управлінських рішень. У західній практиці цінність аудиту в сфері ЛК обумовлена діагностикою усіх життєво важливих ланок логістичної системи.

Другим етапом дослідження стала оцінка існуючих стандартів проведення аудиту, які прийняті у міжнародній практиці ЛК, а саме аудит управління ризиками руху матеріальних потоків у ланцюгах постачання (стандарт ISO 28000 2007 Supply chain security audittool).

На третьому етапі було досліджено діагностичну карту для комплексної оцінки стану логістичної системи підприємства М-7 Material Management Operations Guideline/Logistics Evaluation (ММОГ/ЛЕ М-7), яку було розроблено фахівцями Automotive Industry

Action Group та Odette International Limited. Відповідно до стандарту M-7 MMOG/LE такі компанії, як Chrysler Group, LLC, Ford Motor Company, General Motors Company та інші підлягають регулярному аудиту. Як система оцінювання планування матеріальних потоків та логістики може використано і в будь-якій галузі.

Цей стандарт підпорядковується всім основним принципам проведення логістичного аудиту, включаючи обов'язкове дотримання принципу руху від загального до часткового, вивчення узгодженості загальної стратегії компанії та її логістичної стратегії.

Для отримання якісної оцінки логістичної системи аудитор повинен відповісти на більше, ніж 200 питань із 6 розділів на підставі інформації про поточний стан справ в організації. Кожне питання є критерієм певної характеристики логістичної системи та дозволяє визначити, наскільки злагоджено та надійно працює система. Питання поділяються на три типи: критичні (F3), важливі (F2), звичайні (F1). Невідповідність критеріям F3 має на увазі високий ризик порушення роботи з клієнтами з додатковими витратами в короткостроковій перспективі. Невідповідність критеріям F2 вплине на роботу організації та задоволеність клієнтів. Невідповідність критеріям F1 позначиться на конкурентоспроможності організації.

Остаточна оцінка логістичної системи підприємства чи фірми надається після закінчення аудиту:

- оцінка «А»: організація суттєво перевищує мінімальні вимоги і може вважатися такою, що повністю або майже відповідає стандартам світового рівня;
- оцінка «В»: організація має недоліки в окремих галузях, що може негативно вплинути на задоволеність клієнтів. Для ліквідації цих недоліків необхідно розробити план дій щодо коригування ситуації, за період, який не перевищує 3-х місяців;
- оцінка «С»: організація має недоліки за одним або більш важливими критеріями. За такої умови необхідно розробити план дій для запобігання серйозним або тривалим проблемам для клієнтів.

Процес аудиту складається з трьох основних блоків:

1. Анкетування персоналу за допомогою анкет заздалегідь визначеної форми, що включає питання, які мають бути адресовані фахівцям конкретних сфер діяльності (стратегічний менеджмент, постачання, збут, транспорт та склад, ІТ-забезпечення, управління людськими ресурсами, управління якістю та виробництвом).

2. Інтерв'ювання персоналу для уточнення будь-яких аспектів діяльності організації, труднощі щодо яких з'явилися на етапі анкетування.

3. Аудит «на місці», тобто дослідження локальних нормативно-правових актів, спостереження за найважливішими бізнес-процесами, аудит інформаційних систем та вивчення їхнього функціоналу.

У ході цієї роботи бажано проводити анкетування керівників середньої ланки управління організацією, використовуючи питання з першого розділу опитувального листа MMOG/LE M-7 «Бачення та стратегія». Якщо оцінка системи стратегічного планування та бачення логістики підприємства на основі методики MMOG/LE M-7 складає «С», це означає досить низький рівень ефективності здійснення процесів планування та контролінгу. А з огляду на це керівництву необхідно виконати відповідні дії, що описані вище.

Висновки. Дослідження показують, що наведена методика MMOG/LE M-7 є дієвим інструментом для загального оцінювання організацій і, зокрема для здійснення

аудиту їхньої ЛД. Проте, це євроамериканська практика. На вітчизняних підприємствах така методика не використовується. Однак на неї слід звернути увагу вітчизняним топ-менеджерам, бо на її ефективність вказує позитивний досвід у зарубіжних країнах. Останній засвідчує необхідність запровадження використання даної методики при проведенні логістичного аудиту на українських підприємствах.

Ключові слова: методика ММОГ/LE М-7, стандарти, логістична діяльність.

Список використаних джерел

1. Алькема В. Г., Кириченко О. С., Філатов С. А. *Логістичний консалтинг : навч. посіб.* Київ: ВНЗ «Університет економіки та прав «КРОК», 2020. 360 с.
2. Сумець О. М. *Теоретико-методологічні засади логістичної діяльності підприємства агропродовольчого комплексу : монографія.* Харків : Друкарня Мадрид, 2015. 544 с.
3. Сумець О. М. *Логістичні витрати підприємств оліє-жирової галузі : формування та оцінювання : монографія.* Харків : Вид-во НУА, 2017. 243 с.
4. Чухрай Н. І., Гірна О. Б. *Основні аспекти аудиту логістики в системі менеджменту.* URL: http://vlp.com.ua/files/17_27.pdf (дата звернення 20.11.2022).
5. *Antologiya BCG. [Anthology of BCG. Controlling multi-divisional business].* URL: <https://www.bcgperspectives.com/> (дата звернення 20.11.2022).
6. *Boston Konsalting Group [The Boston Consulting Group].* URL: <https://www.bcgperspectives.com/9> (дата звернення 20.11.2022).

Особливості створення веб-ресурсу агентства з нерухомості

Алькама В. Г.

*д. е. н., професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Vitkin@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5997-7076*

Шаров Я. О.

*здобувачка освітньої програми МЕН/ОРГ-22дм,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sharovio@krok.edu.ua*

Актуальність дослідження полягає в тому, що міста поступово розширюються і на фоні цього пошук житла без спеціальних сервісів стає складнішим. А знайти житло за межами України ще складніше, адже компаній, які займаються такими проектами, дуже мало. Саме тому беззаперечним є факт необхідності створення веб-ресурсу для агентства з нерухомості на підставі розширення потреб населення в сфері пошуку житла в Україні та за її межами. Веб-ресурс надає змогу витратити менше часу та сил людей на пошуки. У сучасному світі веб-сайт вже не здається чимось новим та незнайомим, а навпаки, став невід'ємною частиною нашого життя. З популяризацією Інтернету з'явилися розважальні сайти, інформаційні портали, інтернет-магазини і, звичайно, сайти компаній. Можна вважати, що компанія, яка не має власного веб-ресурсу навряд чи зможе досягти власних цілей на ринку. Саме веб-сайт стає візитівкою компанії та сприяє її розвитку.

Об'єкт дослідження-зміст веб-сайт агентства з нерухомості та його складові елементи.

Предмет дослідження-теоретико-методичні та організаційні особливості створення веб-сайту з продажу та оренди нерухомості.

Метою дослідження є аналіз етапів створення веб-сайту агентства з нерухомості та розробка пропозиції щодо удосконалення цього процесу.

Теоретичною і методологічною базою дослідження послужили праці вчених і практиків, які опублікували праці в області розробки веб-сайтів. Зокрема, дослідженням особливостей створення веб-сайтів, дизайну веб-сайтів та створенням веб-ресурсу агентства з нерухомості висвітлювалися у роботах Ю. П. Бурило, Н. О. Котенко, Т. О. Жирової, В. І. Чубаєвського, А. М. Десятко, О. Б. Вовк, В. М. Антоненко, І. А. Терейковського, Л. О. Терейковської. У процесі дослідження були використані такі методи: бібліографічний аналіз фахових джерел з проблематики дослідження, порівняльний аналіз для оцінки кращих практик створення веб-сайтів та синтез для узагальнення та формулювання висновків.

На першому етапі досліджувались базові принципи роботи веб-сайту та особливості його створення [1-2]. Було виявлено, що створення веб-сайту для продажу та оренди нерухомості є трудомістким та креативним процесом, адже включає в себе розробку дизайну та верстку сторінок, адміністрування, запуск, оптимізацію для пошукових систем і передбачає наявність маркетингових опцій. Веб-сайт компанії, як правило, є одним з традиційних інструментів інтернет-маркетингу. Він виконує завдання із збільшення фінансової та репутаційної привабливості бізнесу.

Є багато варіантів, створення власної веб-сторінки компанії. Можна обрати

більш складний варіант написати код вручну, проте далеко не кожна людина володіє необхідними навичками та достатнім часом, щоб розробити веб-ресурс таким чином. На допомогу приходять сучасні системи керування вмістом, які значно спрощують процес створення, а також містять досить багато функцій, що зазвичай повністю задовольняють усі потреби користувача. Серед таких систем можна виокремити WordPress, Joomla!, Drupal, OpenCart та інші.

Менеджери за допомогою веб-сайту компанії вирішують низку важливих бізнес-завдань. За допомогою веб-сайту здійснюється реклама продукції, послуг, ідей. Саме веб-сайт, якщо він зроблений вірно, вмотивує користувача купити товар чи замовити послугу, що пропонується на даному ресурсі. Все це зумовлює зручність у використанні, тому що суттєво знижує затрати часу для пошуку та покупки необхідної комерційної та житлової нерухомості.

На другому етапі проводилось дослідження особливостей сайтів агентств нерухомості. Агентство з нерухомості-це спеціалізована комерційна організація, яка здійснює посередницькі послуги між продавцем і кінцевим покупцем на ринку нерухомості. З метою максимізації прибутку деякі агентства займаються інвестуванням на первинному ринку нерухомості. Як правило, сайт агентства нерухомості-це або багатосторінкова візитівка, або лендінг (односторінковий сайт). Інколи це просто свого роду візитна картка агентства чи одного ріелтора, в інших випадках на таких сайтах може створюватися форми для зв'язку безпосередньо з клієнтами.

Дизайн сторінки грає велику роль-він повинен справляти належний вигляд та бути сучасним. Важливим є головний екран та заголовок сайту-вони повинні привернути одразу увагу та дати мотивацію користувачу продовжити гортати сторінку. Дуже велике значення має безпосередньо фотографії-завдяки ним клієнти швидко усвідомлюють з яким рівнем професіоналізму будуть мати справу.

На завершальному етапі досліджувались основні елементи сайту агентства з нерухомості [3-4]. Першочергове місце тут посідає чітка та зрозуміла навігація по сайту. Для будь-якого сайту навігація по ньому є важливим елементом дизайну, проте для сайту нерухомості вона може відігравати вирішальну роль. Клієнт зазвичай знає тільки приблизно, що він хоче, та який має бюджет. Отже сайт повинен дати можливість швидко знайти варіанти, які будуть йому підходити чи можуть потенційно зацікавити. Але весь функціонал повинен бути легко доступним та зрозумілим. Контент на сайті нерухомості повинен зацікавити користувача. Це є основою для ефективності майбутніх продаж. Такий підхід до розміщення та створення контенту буде доказувати потенційним клієнтам, що вони мають справу з професіоналами, а отже, завоюють довіру. Користувач повинен одразу розуміти, з ким має справу та які можливості дасть йому співпраця саме з цією компанією.

Отже, за рахунок розвитку мережі Інтернет та збільшення попиту на нерухомість, можемо стверджувати, що для менеджерів сучасних компаній створення веб-сайту є необхідною складовою та інструментом управління успішним функціонуванням не тільки агентства з нерухомості, а й будь-якої компанії. У ході дослідження був проведений аналіз веб-сайтів загалом та особливості їх проектування, а також розглянуті особливості сайтів, що спеціалізуються на продажі та оренді нерухомості. Було досліджено основні складові, що створюють веб-сайт: дизайн, контент та програмний код і хостинг. В результаті дослідження отримуємо основні знання для менеджерів компаній щодо

базових принципів створення та функціонування веб-сайтів агентства з нерухомості як інструменту успішного управління їх комерційною діяльністю.

Ключові слова: веб-ресурс, агентство з нерухомості, управління.

Список використаних джерел

1. *Веб-сайт: визначення й застосування [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.webtec.com.ua/uk/articles/index/view/2011-05-05/web-site>*
2. *Бурило Ю. П. Веб-сайт як інформаційний ресурс та об'єкт права інтелектуальної власності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право-2015. Вип. 34(2). С. 67- 70*
3. *Сайт як засіб підтримки і розвитку підприємства: [Електронний ресурс]-Режим доступу: https://pidru4niki.com/1331090747799/informatika/sayt_zasib_pidtrimki_rozvitku_pidpriyemstva*
4. *Котенко Н. О., Жирова Т. О., Чубаєвський В. І., Десятко А. М. Дослідження основних тенденцій сучасної розробки веб-сайтів. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2019. № 1. С. 6-15.*

Організація проведення оцінки відповідності РН-метрів в органі сертифікації

Віткін Л. М.

доктор технічних наук,
професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Vitkin@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0731-1333

Шмигльова О. В.

здобувачка освітньої програми МЕН/ЯСС-21 м-з,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShmyhlovaOV@krok.edu.ua

Актуальність дослідження. Глобалізація світового ринку обумовила необхідність вирішення проблеми взаємного визнання результатів оцінювання відповідності продукції та послуг. Вільне переміщення товарів можливе за умови гармонізації технічної документації, яку Україна мала здійснити відповідно до європейської та міжнародної систем. Саме технічні регламенти спрямовані на досягнення захисту людей, тварин і довкілля від ризиків негативного впливу всіх видів.

Поточне співробітництво України та ЄС у сфері технічного регулювання проводиться в рамках чинного Порядку денного асоціації Україна-ЄС, спільних проектів причетних відомств України та окремих держав ЄС. Загальною метою цього співробітництва є зближення законодавчої бази України у сфері технічного регулювання до вимог ЄС та СОТ.

Оцінка відповідності засобів вимірювань це процес доведення того, що визначені вимоги, які стосуються засобів вимірювальної техніки, були виконані. Метою оцінки відповідності є гарантування якості та безпеки ЗВТ її кінцевим споживачам, а також допомога у здійсненні свідомого вибору.

Процедури оцінки відповідності повинні бути пропорційні рівню ризиків, які виникають у результаті невідповідності продукції встановленим вимогам.

Об'єктом дослідження є процедури оцінки відповідності РН-метрів лабораторних в органі сертифікації.

Предметом дослідження є процеси та методи діяльності органу сертифікації у сфері оцінки відповідності РН-метрів лабораторних та шляхи її вдосконалення.

Метою дослідження є аналіз діяльності органу сертифікації з оцінки відповідності РН-метрів лабораторних та розробка заходів, спрямованих на її вдосконалення.

Для досягнення мети дослідження в роботі ставилися такі завдання:

- провести аналіз законодавчої та нормативної бази оцінки відповідності законодавчо регульованих ЗВТ;
- провести аналіз фінансово-господарської діяльності органу сертифікації, організаційної структури та її елементів; аналіз системи якості в аспекті надання послуг з оцінки відповідності РН-метрів лабораторних;
- провести аналіз діяльності органу сертифікації з оцінки відповідності РН-метрів лабораторних;
- вивчити заходи та напрями вдосконалення діяльності органу сертифікації з оцінки відповідності РН-метрів лабораторних.

Інформаційна база досліджень. Актуальні проблеми в напрямку аналізу проведення

оцінки відповідності законодавчо регульованих ЗВТ в організаціях розглядалися в працях: Б. П. Громовика, Т. Г. Groшового, О. П. Гудзенка, С. М. Коваленка, К. Л. Косяченка, Л. М. Віткіна, З. М., О. М. Величка, К. Исикава, та ін.

Методологія дослідження. При вирішенні завдань у роботі використовували загальногалузеві та специфічні методи дослідження. Використано такі наукові методи як системний підхід, процесний підхід, організаційно-управлінський аналіз. Під час аналізу діяльності органу сертифікації використовувались специфічні методи, а саме: метод SWOT- аналізу, методи факторного аналізу, методи імітації інформаційного моделювання при розробленні управлінських процесів на підприємстві.

Етапи та результати дослідження. На першому етапі досліджували законодавчу та нормативно-правову базу оцінки відповідності законодавчо регульованих ЗВТ в Україні.

Оцінка відповідності ЗВТ ґрунтується на принципах «Глобального підходу», який передбачає:

- введення модулів для окремих фаз оцінки відповідності;
- всеохоплююче застосування стандартів ISO EN серії 9000, EN серії 45000 і ISO/ IEC 17000;
- дослідження засобів для зменшення відмінностей в розвитку інфраструктури забезпечення якості в Співтоваристві.

На другому етапі досліджували діяльність органу сертифікації з оцінки відповідності законодавчо регульованих ЗВТ.

РН-метри лабораторні належать до законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки. Тому ця схема застосовується і до РН-метрів лабораторних.

Технічними регламентами визначено процедури або частини процедури оцінки відповідності ЗВТ у вигляді певних модулів.

Вибір процедури (модуля, або комбінації модулів) здійснює замовник.

При виборі процедури необхідно усвідомлювати, що деякі модулі (наприклад модуль D або F) є частиною процедури і проведенню робіт за цими модулями повинно передувати проведення оцінки відповідності РН-метрів лабораторних за модулем В та одержання сертифікату перевірки типу ЗВТ.

Відповідність РН-метрів лабораторних вимогам технічного регламенту може бути забезпечена шляхом застосування гармонізованих стандартів або технічних специфікацій, посилення на які містяться у відповідному технічному регламенті.

Завершальний етап дослідження був присвячений основним напрямкам вдосконалення процедур оцінки відповідності РН-метрів лабораторних в органі сертифікації.

Необхідні дії для підвищення ефективності діяльності у сфері оцінки відповідності РН-метрів лабораторних включають: визначення форми організації роботи (як окремого процесу або вдосконалення для кожного процесу); створення експертної групи, яка проаналізує необхідну інформацію та розробить відповідні висновки; визначення послідовності дій щодо вдосконалення процесів; постановка цілей для вдосконалення; розробка коригувальних та попереджувальних дій щодо процесів, що підлягають удосконаленню; подання до Координаційної ради розроблених пропозицій щодо коригувальних та попереджувальних дій для вдосконалення; організація та здійснення цих дій; оцінка ефективності реалізованих дій; підготовка звітів про результати проведених дій.

Процес оцінки відповідності РН-метрів лабораторних постійно вдосконалюється. План заходів щодо вдосконалення процесу оцінки відповідності може включати:

1. Розробку низки документів системи управління, що використовуються для організації робіт з оцінки відповідності РН-метрів лабораторних.
2. Вдосконалення переліку вимог до ТД РН-метрів лабораторних, що подаються на ОВ.
3. Вдосконалення процедури експертизи документації, що подається замовником на ОВ.
4. Вдосконалення процедури відбору та ідентифікації зразків ЗВТ для випробувань.

Теоретична значущість дослідження полягає у аналізі законодавчої та нормативно-правової бази оцінки відповідності ЗР ЗВТ в Україні та за кордоном, а також аналіз діяльності органу сертифікації з оцінки відповідності РН-метрів лабораторних.

Практична значущість результатів дослідження. Метою оцінки відповідності є гарантування безпеки та якості ЗВТ її кінцевим споживачам, а також допомога їм у здійсненні свідомого вибору. Таким чином, ринок накладає на виробників зобов'язання завірення покупця в якості його продукції за допомогою третьої сторони. Практичне значення результатів дослідження полягає у визначенні напрямків та шляхів щодо удосконалення процедур оцінки відповідності РН-метрів лабораторних в органі сертифікації та напрацюванні практичних рекомендацій щодо цього удосконалення. Розроблені методики забезпечення якості на етапах проектування та розробки процесів обслуговування лабораторних РН-метрів, статистичного контролю якості, форм і методів роботи із замовниками призведуть до позитивної динаміки роботи органу сертифікації з оцінки відповідності РН-метрів лабораторних, а також обумовлять позитивну динаміку виконання обсягів робіт органу сертифікації з оцінки відповідності РН-метрів лабораторних та динаміку їх продуктивності праці.

Ключові слова: оцінка відповідності, законодавчо регульовані ЗВТ, РН-метри лабораторні, органи сертифікації.

Список використаних джерел

1. Віткін Л. М., *Світовий досвід та стратегія розвитку систем технічного регулювання. // Стандартизація, сертифікація, якість.*-2013.-№ 4.-С. 3-11.
2. Державне підприємство «Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів» (ДП «Укрметртестстандарт»). Режим доступу: <http://www.ukrscsm.kiev.ua/>
3. ДСТУ ISO/IEC 17000:2007 *Оцінювання відповідності. Словник термінів і загальні принципи (ISO/IEC 17000:2004, IDT).*
4. ДСТУ ISO/IEC 17065:2012 *Оцінка відповідності-Вимоги до органів, що сертифікують продукцію, процеси та послуги (ISO/IEC 17065:2012, IDT).*
5. Європейський комітет з стандартизації. Режим доступу: <https://www.cen.eu/>
6. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність». Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1314-18/>
7. Технічний регламент законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/94-2016-n/>

Виклики та діяльність громадських організацій України під час війни

Пазєєва Г. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PazeevaA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6557-6890*

Атамась Л. В.

*здобувач освітньої програми «МО» групи МЕН/ОРГ-22мдст,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AtamasLV@krok.edu.ua*

Актуальність дослідження обумовлена викликами, з яким зіштовхнулись громадські організації з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Соціально-економічні виклики та зміна пріоритетів громадських організацій ставлять під загрозу реалізації їх проектів та діяльність організацій загалом. Як результат, зростає потреба в фандрейзингу і залученню іноземних донорів та інвесторів для підтримки роботи організацій з урахуванням складності політичної ситуації в країні.

Об’єктом дослідження є зміна діяльності громадських організацій під час війни.

Предметом дослідження є виклики, з якими зіштовхнулись громадські організації.

Метою дослідження є аналіз викликів громадських організацій України під час війни, розробка рекомендацій щодо сприяння та посилення роботи громадських організацій в проектній діяльності.

Для досягнення мети дослідження в роботі ставилися такі завдання:

- проаналізували зміну діяльності громадських організацій;
- ідентифікували виклики та їх наслідки на реалізацію проектів громадських організацій;
- сформували пропозиції щодо розробки стратегії сприяння та посилення роботи громадських організацій;

Роль громадських організацій в розвитку громадянського суспільства завжди викликала зацікавленість як в українських, так і в закордонних дослідників. Теоретико-методологічні основи вивчення громадських організацій представлено в працях таких вчених, як П. Геррман, Г. Доманські, Дж. Лавілл, Д. Льюїс, Ш. Фелдман, Дж. Фішер, Р. Хейя та інших. Вітчизняними вченими досліджуються роль громадських організацій у становленні та розвитку громадянського суспільства а саме В. Коваленко, А. Лясота, А. Матвійчук, М. Шевченко, О. Юлдашев та інші. Однак, зміни в суспільстві вимагають постійного аналізу роботи громадських організацій для актуального дослідження їх особливостей та тенденцій розвитку [1].

Згідно з опитуванням громадських організацій “Освітньо-аналітичним центром розвитку громад”, з початком війни основними викликами для продовження роботи громадських організацій є соціально-економічні виклики [2]. Організація-це перш за все люди, тому матеріальне, психологічне та безпекове становища грають ключову роль в можливості подальшої реалізації проектів. Разом з цим, організації, що вели свою діяльність на територіях, які наразі окуповані, мають проблеми з організацією безпечної роботи, втратою матеріально-технічного забезпечення та зіштовхуються з питанням переведення діяльності у більш безпечні регіони країни. Викликом для більшості

громадських організацій також стала зміна напрямку діяльності відповідно до потреб сьогодення. Відбудова та відновлення повоєнної України розглядається наразі основним напрямом проектної діяльності на рівні з волонтерством, гуманітарною допомогою та евакуацією населення, на що спрямували зараз свій фокус більшість громадських організацій. Як результат зміни діяльності, організації призупиняють діючі проекти та змінюють стратегії розвитку, що в свою чергу потребує збільшення або перенаправлення фінансування, отримання нових знань та ресурсів.

Вищеописані виклики потребують швидкого реагування для налагодження роботи і підтримки громадських організацій. Як і раніше, основним напрямом підтримки роботи громадських організацій залишається фандрейзинг. Фандрейзинг-це процес залучення коштів й інших ресурсів для реалізації конкретних задач або проєктів, а також для підтримання діяльності та існування організації загалом [3]. Надання грантової допомоги з залученням донорів є основною складовою в матеріально-технічному та ресурсному забезпеченні організацій. З урахуванням зовнішнього середовища сьогодення, грантові програми мають надаватися за спрощеною системою подачі заявок та оперативним їх розглядом. Разом з цим, важливим фактором є обізнаність, громадські організації потребують актуальний перелік донорів та наявність постійних відкритих конкурсів. Окрім надання фінансової допомоги для посилення технічного аспекту роботи, мають також розглядатись впровадження освітніх заходів для посилення організацій в питаннях охорони прав людини (фіксації та моніторингу порушень прав людини), безпеки (перша невідкладна допомога, протимінна безпека), комунікації та обізнаність в наданні першої психологічної допомоги.

Отже, надання грантової допомоги безумовно сприятиме реалізації поточних проєктів організацій, але маємо зазначити, що основною метою грантів має бути саме посилення організацій, тобто після завершення гранту організація повина мати змогу працювати самостійно і набути стійкості у зв'язку зі зміною своєї стратегії розвитку.

Ключові слова: громадські організації, виклики, напрям діяльності, фандрейзинг.

Список використаних джерел

1. Євдокимова І. «Тенденції розвитку громадських організацій у сучасній Україні»-Харків: «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи», 2018-42-48с.
2. Освітньо-аналітичний центр розвитку громад «Громадські організації та активісти під час війни: стан та перспективи»– Тернопіль, 2022
3. Інтернет ресурс [Електронний ресурс]: [Веб-сайт].-2022.-Режим доступу URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%B3>

Optimization of the logistics processes through cross docking operations

Klymovych Roman

Student masterat the faculty of logistics management,

University «KROK»,

e-mail: KlymovychRV@krok.edu.ua

The relevance of the research topic is explained by the critical necessity for the business to find the ways to optimize their supply chain organization by reducing the cost of renting warehouses, maintaining storage space with minimal staff involvement, and reducing the delivery time of products that is supported by implementing cross docking process at the warehouses. Traditionally, Supply chain management begins from the production, then transportation to the warehouse for the storage, assembly and shipment to the retailers or final consumer. But this standard approach requires quite significant investments in the transportation to each single shop and consumer and as well, it increases the delivery time that decreases the Service Level. That's why more and more businesses return to the logistics providers for the services of cross docking.

Object of the study is the logistics process of goods delivery from the supplier to the consumer through transportation and warehousing, with the focus on the logistics costs and delivery time. Subject of the study is the optimization of the logistics process by applying cross docking processes at the warehouses. Aim of the study is the analysis of the main forms and streams of cross docking operations, distribution center organizations and best practices research of the leading companies. In order to achieve the defined aim this study has been focused on solving the following tasks:

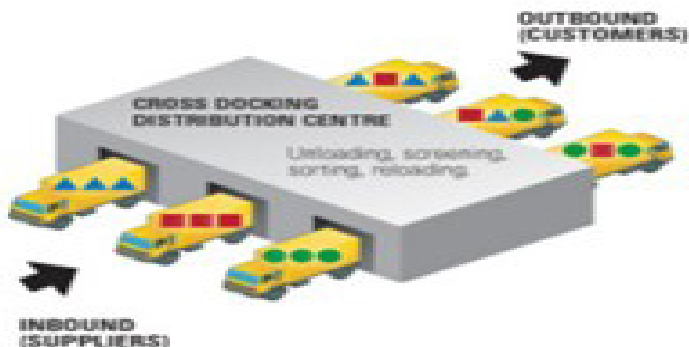
- to conduce the analysis of the warehousing organization through cross docking distribution centers;
- to compare the different forms of cross docking operations;
- to investigate the best practices of cross docking implementation using the experiences of the leading companies;
- to conclude the benefits and attention points for implementing cross docking process.

The research of cross docking in the way of Supply Chain management optimization were reflected in the many works of foreign scientists such as Bowersox D. [2], Christopher M. [3], but as well in our native scientists, among them Sumets A. M. [1], Krykavskiy E. V. [4] that helped to adapt the foreign experience closer to our domestic requirements in order to support the effectiveness of the local business. At the same time, despite the sufficient developments in this area, the issue of cross-docking remains insufficiently researched, because due to the growth of the new technologies and businesses it requires more advanced metrics to support the business. Informational base of the study contains text and electronic materials and experience of the companies that have already implemented cross dock operations. The research methodology includes systematic approach, which implements the application of logistics methods in the form of logistics systems, complexity which allows the use of logistics methods primarily in the complex way, modularity, the implementation of which implies the formation of functional modules for the processes of flows, substances, information base.

In logistics, processes are constantly being developed to improve the efficiency of the supply chain. Cross-docking became one of the main drivers of supply chain optimization. Overall, we can define cross docking as the process of receiving and shipping goods without

long-term storage. The cargo is placed in the warehouse as a kind of transshipment point. There, it is collected from various suppliers, assembled as necessary and shipped to the machines. The shipment of the product and its delivery are coordinated in time, so there is no need for storage.

It helps to improve the efficiency of the logistics of the enterprise, also it allows to avoid significant costs for product storage. The warehouse for cross-docking is built in such a way as to organize the processing inbound and outbound flows as efficiently as possible, with a large number of gates for IN and OUT deliveries[5]. Example is shown on the picture 1. Cross docking distribution center

Picture 1. Example of cross docking distribution centre [6]

It’s important to highlight that the usage of cross-docking is effective if the product is delivered not only in the small batches, but as well in the wide ranges. Also it’s possible to organize a repacking at the cross-docking terminal: small batches are consolidated into one large batch and sent to one recipient. This method is also used when cargo from several suppliers needs to be sent to different recipients. This allows you to save time when processing a large number of orders, which is especially relevant during the peak sales season.

The following different modifications of cross docking forms are defined based on the requirements from the business [5]:

Forms	Area	Condition	Specifics
Cross docking	B2B	Mono or mix pallets	Inbound is equal to outbound with the same pallets size and condition
Break Bulk Cross docking (BBXD)	B2B	Mono or mix boxes, mono or mix pallets	Inbound is different from outbound, as pallets and boxes from different suppliers are mixed into one shipment per retailer
Flow Through	B2C, eCommerce	Mono or mix boxes, mono or mix pallets	This types is dedicated for end consumers, goods are picked up individually from different suppliers and sent as single orders to end consumers (Internet shop customers)

To fulfill the theoretical basis of the analysis let’s analyze the best practice of the companies that have implemented cross-docking:

Wal-Mart has been one of the first that has implemented a cross-docking system in the early 1980s to keep the focus on their strategy EDLP (Everyday Low Prices). Using a Radio Frequency Network, the Wal-Mart workers make a track of the stock movements in the stores, within transportation and backup inventory in the distribution centers. All systems are synchronized in real-time that helps them in their cross-docking strategy [8].

Amazon, its retail model lends to using a cross docking system that ensures delays are minimized and customers are delivered goods within a short time frame after they're ordered. The centre receives products directly from suppliers and distributes them across Europe within a day. Inside the facility, huge robotic operators work alongside humans to maximize the facility's efficiency [9].

And one example from the local business: Ukrainian retailer by implementing cross-docking and Break Bulk cross docking has received the following gains: optimization of logistics staff engaged in reception for 50% to activities which brings more add value, effectiveness increase of logistics surface in the stores for 40% for other activities, higher availability of products + 2ptc.

To conclude we can summarize the significance of the study in the way of the following advantages of cross-docking operations: easy material handling, reduction of the warehouse rental or property costs, reduction of the staff costs, products get on the road faster, reduces transport and fuel costs. But also we have to take into consideration that on the first step of the implementation this process will require more capital investments and careful choice of trustful logistics provider. Overall, cross-docking will be a great investment into effective simplification of the steps in the distribution chain. It will help significantly save on labour and costs, since goods are transferred in a rapid inward-outward system, with minimal time at the distribution hub.

Список використаних джерел

1. Sumets A. M. *Cross-docking is an effective technology in warehousing logistics. Logistics: problems and solutions.* 2018. No. 1(74). 30–33 p
2. Bowersox D., Closs D., Cooper B. (2013) *Supply Chain Logistics Management: 4-th edition.* London: McGraw Hill
3. Christopher M. *Logistics & Supply Chain management. Financial Times/ Prentice Hall; 5th edition (26th Feb 2016)*
4. Krykavskiy E., Pokhylchenko O., Fertch M. *Logistics and management of supply chains: teaching. manual.* Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic, 2017. 844 p.
5. *Cross docking: what's the service and why it's important.* URL: <https://wareteka.com.ua/uk/blog/shcho-take-kros-doking/>
6. *Cross-docking is not as complicated as you think.* URL: <https://www.chainalytics.com/cross-docking-advantages/>
7. *Embracing cross-docking: 3 success stories.* URL: <https://www.interlakemecalux.com/blog/cross-docking-examples-companies>
8. *What is cross docking? Advantages, disadvantages and example.* URL: <https://magenest.com/en/cross-docking/>
9. *Cross Docking Explained: Meaning, Pros & Cons [w case studies].* URL: <https://www.unleashedsoftware.com/blog/cross-docking-101-what-why-and-how-with-case-studies>

Управління персоналом банківської установи

Мельніченко Михайло Ігорович

здобувач МЕН/ОРГ-22м,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: melnichenkomi@krok.edu.ua

Кириченко Оксана Сергіївна

доктор економічних наук,

доцент кафедри управлінських технологій,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: oksanaKS@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-5244-8323

Банки виконують широкий спектр функцій, пов'язаних з розвитком національної грошової та фінансово-кредитної системи. Цим визначається їх роль у цій системі та в розвитку економіки країни. Від розвиненості та ефективності функціонування банків та ринку банківських послуг значною мірою залежить стабільність грошово-фінансової системи і динаміка економічного зростання.

Основним джерелом і визначальним фактором підвищення ефективності діяльності банку є працівники-керівники, спеціалісти, фахівці, робітники. Продуктивність їх праці багато в чому визначається методами, технікою, особистою майстерністю, знаннями, відношенням до роботи й здатністю виконувати ту або іншу роботу. Продуктивність праці буде зростати тоді, коли керівництво матеріально й морально стимулює використання творчих здібностей усіх категорій працівників, виявляє цікавість до їхніх особистих проблем, сприяє створенню й підтримці сприятливого соціального мікроклімату, у границях своїх повноважень і можливостей комерційного банку, здійснює соціальний захист людей, гарантує їхню зайнятість і т. п. Сьогодні світова банківська система зазнає істотних змін. Екстенсивні методи її розвитку вичерпані, що вимагає переходу до інтенсивних методів щодо вдосконалення системи управління банками в умовах загострення конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому (міжнародному) ринках. У той же час, на думку практиків-менеджерів банківської сфери, криза, що розвивається на сучасному етапі, загострила проблему в діяльності кадрового менеджменту українських банків, що стало однією з основних причин банкрутства та погіршення діяльності окремих банків. При цьому практичними проблемами є помилки банківських менеджерів банки виконують широкий спектр функцій, пов'язаних з розвитком національної грошової та фінансово-кредитної системи.

Цим визначається їх роль у цій системі та в розвитку економіки країни. Від розвиненості та ефективності функціонування банків та ринку банківських послуг значною мірою залежить стабільність грошово-фінансової системи і динаміка економічного зростання.

Основним джерелом і визначальним фактором підвищення ефективності діяльності банку є працівники-керівники, спеціалісти, фахівці, робітники. Продуктивність їх праці багато в чому визначається методами, технікою, особистою майстерністю, знаннями, відношенням до роботи й здатністю виконувати ту або іншу роботу. Продуктивність праці буде зростати тоді, коли керівництво матеріально й морально стимулює використання творчих здібностей усіх категорій працівників, виявляє цікавість до їхніх особистих проблем, сприяє створенню й підтримці сприятливого соціального мікроклімату, у

границях своїх повноважень і можливостей комерційного банку, здійснює соціальний захист людей, гарантує їхню зайнятість і т. п.

Сьогодні світова банківська система зазнає істотних змін. Екстенсивні методи її розвитку вичерпані, що вимагає переходу до інтенсивних методів щодо вдосконалення системи управління банками в умовах загострення конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому (міжнародному) ринках. У той же час, на думку практиків-менеджерів банківської сфери, криза, що розвивається на сучасному етапі, загострила проблему в діяльності кадрового менеджменту українських банків, що стало однією з основних причин банкрутства та погіршення діяльності окремих банків. При цьому практичними проблемами є помилки банківських менеджерів.

Актуальність удосконалення системи управління персоналом обумовлена необхідністю приведення її у відповідність до сучасних вимог розвитку. Організаційно-економічні умови функціонування сучасних підприємств відрізняються зростаючою потребою в кваліфікованих і компетентних фахівцях, посиленням ролі людського фактора, як необхідних умов ефективності виробництва та впровадження інновацій.

Управління персоналом організації-це цілеспрямована діяльність керівників організації, спеціалістів системи управління персоналом, що включає вивчення концепції та стратегій кадрової політики, принципів і методів управління персоналом.

В даний час система управління персоналом зазнає ґрунтовних трансформацій як в нашій країні, так і в країнах з добре розвиненою ринковою економікою. Варто відмітити, що в різних країнах системи управління персоналом різні. В нашій країні система управління людськими ресурсами почала організовуватися як важливий напрям економіки порівняно недавно. Для держав з розвинутим ринком, економіка в системі управління людськими ресурсами розвинула стійку орієнтацію на гуманістичні цінності, широко використовуючи практику залучення працівників до справ компанії та активізацію їх творчого потенціалу. На даному етапі розвитку вітчизняним компаніям необхідно засвоїти та запровадити інноваційні форми та технології в системі управління людськими ресурсами, що широко використовуються в розвинених країнах.

Управління людськими ресурсами все більше визнається однією з найбільш фундаментальних сфер життя організації (підприємства), здатної підвищувати рентабельність інвестицій, а вираз-«управління людськими ресурсами», розглядається в більш широкому спектрі, від економічного, економічностатистичного до філософсько-емоційного.

Найбільш прогресивні в даний час методи та технології системи управління персоналом зведені до трьох підгруп: методи формування складу персоналу, можливості посилення працездатності персоналу та можливості оптимізації кадрового потенціалу й реорганізації. Досвідчений працівник, а тим більш хороший менеджер, повинен використовувати наведені методи в повній мірі.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування, аналіз та розробка методичних підходів і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення організації управління персоналом комерційного банку.

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі задачі: дослідити сутність, класифікацію та функціонування персоналу банку, методи управління персоналом банку, оцінити ефективність праці персоналу банку; дослідити організаційно-економічну характеристику АТ «Банк», стратегію розвитку трудових ресурсів в АТ «Банк»,

проаналізувати методи залучення банківського персоналу АТ «Банк»; узагальнити зарубіжний досвід організації системи управління персоналом банку з метою розробки пропозицій щодо можливості його адаптації до умов України; запропонувати заходи з підвищення ефективності системи управління, планування та професійного відбору на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес управління персоналом банківської установи.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні та практичні аспекти вдосконалення організації системи управління персоналом АТ «Банк».

Теоретичною і методологічною основою дослідження є положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців у сфері організації управління персоналом в умовах ринкових відносин.

Наукова новизна роботи полягає у розробці рекомендацій щодо розвитку системи управління персоналом комерційного банку шляхом впровадження та адаптації до умов господарювання систем управління персоналу та компетентних методів оцінки персоналу:

- понятійно-категоріальний апарат дослідження, що використовується під час розкриття сутності менеджменту персоналу, а саме: уточнено зміст таких понять, як «персонал», «персонал організації», що уточнює завдання й функції менеджменту персоналу в контексті управління організацією та запропоновано напрями їх удосконалення, що сприяє в сучасних умовах господарювання підвищенню ефективності системи управління, планування та професійного відбору на підприємстві;

- узагальнення зарубіжного досвіду щодо організації системи управління персоналом банку й обґрунтування шляхів його адаптації в Україні. Впровадження пропозицій і рекомендацій, наданих у роботі, дозволить вдосконалити процес управління за допомогою підвищення кваліфікації співробітників та вдосконалення системи оцінки персоналу вітчизняних банків.

Список використаних джерел

1. Бадзим О. С. Мотивація професійної діяльності банківського персоналу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2016. Вип. 6 (1). С. 30- 33.
2. Версаль Н. І. *Основи банківського менеджменту: практикум.* К.: Фітосоціоцентр, 2013. 184 с
3. Гузенко О. П., Шокало Т. П. *Управління персоналом комерційного банку: проблематичний та інноваційний аспект.* Молодий вчений. 2015. № 2 (2). С. 41–44.

Методи заповнення кадрового дефіциту в ІТ-компаніях

Мартиненко В. І.

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: martynenkovi@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-7278-9459

В сьогоденні умовах кількість охочих потрапити в ІТ сферу стрімко збільшується. Згідно аналітичним даним сервісу Djinni за останні півроку спостерігається значне зростання попиту на ІТ вакансії з одночасним зменшенням кількості унікальних пропозицій [1]. Також спостерігається цікавий феноменом-кількість відгуків на вакансії та успішних наймів аж ніяк не пропорційна кількості кандидатів за поточний період, що свідчить про те, що рекрутери не в змозі знайти необхідних спеціалістів. Сервіс Djinni також надає статистику за окремими позиціями, згідно до якої, бачимо, що ринок кандидатів рівня Junior за останні півроку вкрай перенасичений. З огляду на ці факти можна прийти до висновку, що кадрова «яма» на вакансії середнього (Middle) та продвинутого (Senior) рівней за цей період зросла, через що компанії зазнають кадрового дефіциту та економічних витрат за рахунок безперервного пошуку та розгляду нових кандидатів. З іншої сторони питання дефіциту кадрів завжди було актуальним в ІТ сфері, однак через поточні виклики перед Україною ситуація на ринку інформаційних технологій істотно погіршилась. ІТ-компанії мусять обирати різні шляхи вирішення нагальної проблеми кадрового дефіциту в найбільш короткі терміни.

З теоретичної точки зору великими ІТ компаніями проблема пошуку кваліфікованих спеціалістів була часткова вирішена за допомогою впровадження та розвитку ідеї створення шкіл для майбутніх ІТ фахівців. Дані комплекси представляють собою інкубатори в середині ІТ компаній, в яких відбувається практичне навчання на окремі дефіцитні напрямки під наглядом висококваліфікованих спеціалістів. До переваг такого підходу можна додати те, що компанія може отримувати прибуток вже на перших кроках навчання. Недолік-безпека, конфіденційність даних, відсутність гарантій вірності підготовленого працівника.

Іншою альтернативою є внутрішній рекрутинг-шлях рекрутингу, коли підприємство намагається заповнити вакантну позицію, вибираючи із вже наявних працівників, не вдаючись до зовнішніх ресурсів [2]. Такий вид заповнення кадрової нестачі не є занадто ефективним, оскільки в більшості випадків створюється додаткове навантаження на ряд працівників. До того ж, обираючи даний метод пошуку, компанія втрачає потенційні можливості для розвитку та інновацій, які можуть запропонувати нові працівники. Іншим важливим недоліком є наявність соціально-моральних ризиків в силу прихованих проблем у відносинах працівників.

Одні з найефективніших на сьогодні способів заповнення дефіциту робочих кадрів є аутстафінг та аутсорсинг. Аутстафінг-діяльність із надання персоналу та виведення співробітників за штат працівників компанії-замовника з наступним його оформленням в штаті підприємства-виконавця, при цьому останній бере на себе повну юридичну й фінансову відповідальність за працівників [3]. До недоліків такого методу відносять: соціальну незахищеність працівників, складний механізм впливу на співробітників, проблема щодо відповідальності працівника за завдану шкоду підприємству,

незацікавленість працівників в результатах праці в місцях фактичного виконання роботи [4]. Однак дані недоліки нівелюються за рахунок швидкості заповнення дефіциту кадрів. Аутсорсинг передбачає таку форму економічної кооперації, що полягає у передачі основних чи обслуговуючих функцій компанією-замовником іншому суб'єкту (аутсорсеру), як правило на договірній основі, та використовується компанією-замовником з метою оптимізації витрат, а також підвищення якості кінцевого результату [5]. Недоліками є тривалий період для введення аутсорсингового працівника у стан справ компанії, можливі ситуації ухилення роботодавця від виконання своїх обов'язків, зокрема, щодо забезпечення належних умов праці, можливі проблеми в мікрокліматі компанії, постійні зміни місця роботи для працівника, що має наслідком неможливість закріпитися у конкретному колективі.

Всі перераховані шляхи вирішення проблеми нестачі кадрового резерву тягнуть за собою величезні фінансові або часові втрати для ІТ-компаній, через що існує безліч сумнівів щодо доцільності використання того чи іншого методу. Тому в подальшому слід досконально вивчити переваги та недоліки кожного з існуючих сьогодні підходів, з результуючими показниками прибутку, рентабельності та кількістю залученого персоналу, що задовольняє всім необхідним критеріям найму.

Список використаних джерел

1. Аналітика Джина. *Djinni.co*. URL: <https://djinni.co/analytics/supply-demand> (дата звернення: 01.12.2022).
2. RECRUITMENT AS AN INNOVATIVE TECHNOLOGY OF PERSONNEL FORMATION AT AN INDUSTRIAL ENTERPRISE IN MODERN BUSINESS CONDITIONS. *Herald of Khmelnytskyi National University*. 2020. ISSUE 4. P. 22–31. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?p=3439> (date of access: 01.12.2022).
3. Писарчук О. В., Марачевська А. В. Аутстафінг як один з засобів спрощення кадрового діловиробництва. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2011. № 19. С. 285–291. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2011_19_50.
4. Кухта К. О., Пономаренко В. О. Аутстафінг, аутсорсинг та крауд-технології у контексті трансформації бізнес-процесів. *ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО*. 2017. № 13. С. 554–557. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/91.pdf.
5. Косінова К. С. Аутсорсинг як засіб розвитку та зміцнення національної економіки України. *Економічна теорія та право*. 2017. № 2. С. 193–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2017_2_32.

Управління логістичними ризиками підприємства

Філатов С. А.

*к. т. н., доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: filatovy@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5997-707*

Клименко Н. В.

*здобувач освітньої програми
«Управління логістичною діяльністю» групи УЛД-22,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KlymenkoNV@krok.edu.ua*

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що діяльність будь-якого виробничого підприємства пов'язана з певними ризиками-фінансовими, природними, екологічними, політичними, транспортними, майновими і т.д. Наявність такої величезної кількості різновидів ризиків, які є специфічними для кожного окремого підприємства, обумовлює необхідність їх аналізу, обліку та управління. Ризик є невід'ємною частиною будь-якої підприємницької діяльності, у тому числі і логістичної [1].

Логістична система за будь-якої практичної реалізації-від процесу переміщення вантажів до процесів руху товару в ринковому просторі-включає безліч різнорідних елементів, функціонування яких знаходиться під впливом різних факторів і пов'язане з певним ризиком [2]. Управління ризиками логістичної діяльності підприємства включає в коло своїх проблем аналіз, оцінювання та мінімізацію ризиків та наслідків їх реалізації для цієї сфери діяльності в цілому.

Об'єктом дослідження є процес управління ризиками у логістичній діяльності підприємства ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт».

Предмет дослідження-теоретико-методичні основи і практичні аспекти удосконалення управління ризиками у логістичній діяльності підприємства ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт».

Метою дослідження стало обґрунтування теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму управління ризиками у логістичній діяльності ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт».

Для досягнення поставленої мети при дослідженні вирішені наступні практичні завдання:

- визначено класифікацію та чинники формування ризиків у логістичній діяльності підприємства;
- проведено оцінку ризиків логістичної діяльності ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт»;
- визначено шляхи зниження ризиків у логістичній діяльності підприємства;
- запропоновано методику оцінки ризиків у логістичній діяльності ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт» та обґрунтовано результати її використання;
- розроблено напрями удосконалення системи управління ризиками логістичної діяльності підприємства.

Мінімізація логістичних ризиків підприємства-одна з найважливіших задач будь-якого підприємства зорієнтованого на успіх. Ці питання знаходяться у фокусі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Р. К. Аюпов, А. П. Альгин,

В. П. Буянов, В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, В. М. Гранатуров, Л. Севідж, Г. В. Чернова, О. Л. Устенко, Н. В. Хохлов, М. Фрідмен, Й. Шумпетер та ін. Незважаючи на значну кількість публікацій, які присвячені проблематиці економічних ризиків, у науковій літературі не отримали належного висвітлення питання управління ризиками в логістиці.

На першому етапі дослідження проаналізовано наукові публікації вчених сучасності щодо управління ризиками логістичної системи підприємства. Управління ризиками це цілеспрямований процес впливу суб'єкта логістичної системи підприємства на можливість виникнення небезпеки в роботі ланок логістичного ланцюга з метою недопущення зміни параметрів потоків від заданих [3]. Таким чином, управління ризиками логістичної системи підприємства повинно базуватись на принципах, що відповідають міжнародним стандартам, визначених методах і засобах їх аналізування, які необхідно застосовувати в процесі оцінювання ризику логістичної системи підприємства.

На другому етапі зроблено аналіз господарської діяльності та оцінку ризиків логістичної діяльності ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт», який показав, що логістику у функціональній структурі ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт» забезпечує окремий функціональний підрозділ, який виконує відповідний комплекс завдань з управління логістичними процесами. Управління логістичною діяльністю ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт» передбачає поєднання двох важливих функцій: постачання матеріальних ресурсів та збут товарів визначеним контрагентам (суб'єктам ринку).

Цей аналіз також показав недостатню ефективність існуючих на підприємстві методів управління ризиками логістичної системи. Доведено, що основною проблемою розробки ефективної системи управління логістичними ризиками підприємства слід вважати необхідність впровадження дієвих методик оцінки ризиків та формування ефективної системи заходів їх нейтралізації та усунення.

На завершальному етапі розроблені рекомендації щодо шляхів управління ризиками логістичної системи ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт», критеріїв виділення ризиків і можливих стратегій їх мінімізації, що дозволить уникнути значних втрат в процесі функціонування логістичної системи підприємства. А також, запропоновано методику оцінки ризиків у логістичній діяльності ПрАТ «МХП Миронівський хлібопродукт» та обґрунтовано результати її використання.

Отже, врахування ризиків при управлінні логістичними системами підприємств дозволяє забезпечити гнучкість цих систем, їх адаптацію до мінливості ринкової ситуації та використання новітніх методів та технологій логістичного управління.

Подальші дослідження слід спрямувати в напрямку удосконалення роботи логістичних підрозділів підприємства на основі покращення їх інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з іншими підрозділами.

Ключові слова: логістична система, ризики, оцінка ризиків, методика управління ризиками.

Список використаних джерел

1. Амбросов В. Я. Механізм ефективного функціонування підприємств /В. Я. Амбросов, Т. О. Маренич // *Економіка України*.-2014.-№ 6.-С. 60-66.
2. Башнянин Г. І. Мікроекономічні ринкові системи: метрологічні проблеми аналізу ефективності функціонування / Г. І. Башнянин.-Львів, 2012.-183с.
3. Афанасьєв М. В. Економіка підприємства: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни /За ред. М. В. Афанасьєва.-Х.: ВД «ІНЖЕК», 2014.-410 с.

Пазєєва Г. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PazeevaA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6557-6890*

Дем'яненко О. М.

*здобувач освітньої програми «Управління закладом освіти»
спеціальності 073 «Менеджмент» групи МЕН/УЗО-21м,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: demianenkoom@krok.edu.ua*

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження полягає в тому, що дошкільна освіта направлена на забезпечення різнопланового розвитку дитини дошкільного віку у відповідності до її здібностей, нахилів, задатків, культурних потреб, індивідуальних, фізичних та психічних особливостей. Вона направлена на формування у дітей моральних норм та набуття життєвого досвіду.

На сучасному етапі розвитку у вітчизняній освітній системі, в тому числі в дошкільній освіті, відбувається процес реформування, який зорієнтований на формування та реалізацію нової системи управління з врахуванням зарубіжного досвіду, специфіки економічних, соціальних та культурних умов, що вимагає значних структурних та організаційних змін. Змістом сучасної парадигми управління дошкільною освітою є її орієнтація на дитину і її потреби, формування необхідних умов для забезпечення всебічного розвитку особистості, орієнтація педагогів на ефективну колективну та індивідуальну діяльність у освітній системі закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження. Процес управління педагогічним персоналом в дошкільному закладі освіти.

Предмет дослідження. Теоретико-методичні аспекти управління педагогічним потенціалом в закладі дошкільної освіти.

Мета дослідження. Аналіз процесу управління педагогічним потенціалом в закладі дошкільної освіти, з урахуванням впливу вимог сьогодення.

Інформаційна база досліджень. Дослідженням особливостей управління педагогічним потенціалом закладу дошкільної освіти займалися такі українські науковці, як Н. В. Гавриш, О. А. Горчакова, О. П. Кошіль, К. Л. Крутій, Л. М. Ліхницька, О. В. Малихіна, О. І. Мармаза, І. Л. Паласевич, Т. Шоутен та ін.

В процесі дослідження використовували наступні наукові методи: метод узагальнення, логічний метод, метод аналізу та синтезу-для визначення сутності педагогічного потенціалу закладу дошкільної освіти; метод дедукції та індукції, метод формалізації-для визначення особливостей управління педагогічним потенціалом закладу дошкільної освіти; системний метод-для дослідження організаційно-педагогічних умов управління педагогічним потенціалом закладу дошкільної освіти.

Етапи та результати дослідження. Якість дошкільної освіти залежить від якості створених у закладі дошкільної освіти освітніх та організаційно-педагогічних умов, основними серед яких є його освітнє середовище, яке забезпечує оптимальний розвиток особистості та його педагогічний потенціал.

Освітнє середовище закладу дошкільної освіти-це багаторівнева система умов, обставин, факторів, можливостей, яка забезпечує оптимальні параметри його освітньої діяльності в усіх аспектах-змістовому, цільовому, результативному, процесуальному, ресурсному [3, с. 95]. Стратегія розвитку дошкільного навчального закладу визначає основні напрями, пріоритети, завдання та їх реалізацію засобами кадрової, соціальної політики, управлінням і фінансуванням.

Проте, можна створити унікальну програму розвитку, придумати нову концепцію, розробити перспективну стратегію діяльності навчального закладу, але реалізувати їх за відсутності висококваліфікованих працівників навряд чи вдасться. Тому будувати кадрову політику навчального закладу слід так, щоб допомогти кожному працівнику активізувати його професійні якості, задовольнити усі запити й прагнення до саморозвитку [1].

На формування пріоритетів кадрової політики впливають внутрішні й зовнішні чинники. До внутрішніх належать, зокрема, мета, стратегія діяльності й імідж навчального закладу, стиль управління, розподілення фінансових ресурсів, умови роботи, рівень та якість мотивування працівників тощо. Адміністрація закладу освіти впливає на них своїм стилем керівництва [2].

На сьогодні, під час роботи у воєнний стан, керівник відчуває сильний вплив зовнішніх чинників, які виокремлюють змінтенденцій економічного розвитку, особливості та зміни трудового законодавства й оновлення нормативно-правового середовища, ситуацію на ринку праці, стан сфери освіти тощо. Урахування внутрішніх і зовнішніх чинників дає змогу вдосконалити кадрову політику. А це впливає на ефективність роботи навчального закладу, його конкурентоздатність і якість освітнього процесу.

Завдяки продуманій кадровій політиці, яку проводить адміністрація, формується педагогічний колектив. Всі керівники прагнуть, щоб педагогічний колектив закладу дошкільної освіти був командою спеціалістів, майстрів і професіоналів, які об'єднані спільною педагогічною метою, вносять свій внесок в освітній процес, проявляючи свою творчість, де кожний педагог збагачується духовно завдяки творчості співдружності однодумців.

Керівник веде кадрову політику за різними рівнями впливу. Під час роботи закладу дошкільної освіти у воєнний час, керівнику краще обирати активну раціональну політику. Вона передбачає обґрунтований прогноз розвитку кадрової ситуації й керується коротко-, середньо- й довгостроковими планами роботи із забезпечення кадрами. Використовують гнучкі форми залучення тих фахівців, які можуть максимально ефективно виконувати завдання, характерні для певної ситуації реалізації проекту.

Ефективна кадрова політика — важлива складова повноцінного розвитку навчального закладу, формування його іміджу, що безпосередньо впливає на якість навчально-виховного процесу [3].

Дуже ефективно, коли співпрацюють адміністрація й психологічна служба закладу, постійно вивчають мотивацію працівників, що допомагає визначити як загальні (на рівні колективу), так й індивідуальні мотиви їхньої діяльності. Для цього використовуються прямі й опосередковані методи, тісно пов'язані один з одним.

Питання управління педагогічним потенціалом в цілому набирає специфічну проблематику під час роботи закладу дошкільної освіти у воєнний стан. На сьогодні керівники навчальних закладів повинні вирішувати проблему забезпечення роботи

навчальних закладів, тому що в перші місяці війни відбувся значний переїзд по Україні та до інших країн багатьох працівників освіти вихованців. Із відновленням роботи закладу дошкільної освіти час повертатись всім працівникам до виконання своїх обов'язків.

На контролі директора стоять питання забезпечення освітнього процесу формою он-лайн або оф-лайн; організація педагогічного та технічного персоналу для забезпечення освітнього процесу. Проте, відчувається недостатність кадрів, тому необхідно приділити значну увагу кадровій політиці навчального закладу. В разі недостатності кадрів, з'явилась можливість залучати відповідний персонал із числа внутрішньопереміщених осіб з окупованих територій, які потребують роботи.

Як бачимо, вирішення питання кадрової політики та керівництва педагогічним потенціалом виходять на новий рівень. Зміцнюється індивідуальна комунікація адміністрації з членами колективу, надається більше уваги особистим проблемами кожного. Для задоволення індивідуальних потреб, необхідно забезпечити їх танадати соціальні гарантії, за допомогою наступних заходів [2]:

- своєчасна виплата заробітної плати;
- проходження перепідготовки та підвищення кваліфікації у нових формах;
- проходження атестації;
- використання матеріальних засобів стимулювання;
- створення умов для роботи за сумісництвом (у разі успішного виконання основної роботи);
- гарантія стабільності роботи, для чого укладаються з працівниками контракти довгострокової дії;
- забезпечення функціонування органів врегулювання конфліктних ситуацій.

В реаліях сьогодення, робота закладу дошкільної освіти вимагає від кожного працівника, а особливо педагога, розширення кола діяльності, привнесення ще більшої особистої відповідальності за виконання правил безпеки в освітньому процесі. Проводяться інструктажі, консультації, тренінги з педагогами щодо їх роботи з вихованцями під час воєнного стану. Вихователі багато уваги приділяють оснащенню та упорядкуванню приміщень, майданчиків відповідно до вимог Санітарного регламенту та з метою створення розвивального безпечного середовища для дошкільників. В освітній діяльності все активніше використовуються технічні засоби навчання, індивідуальні форми роботи.

Під впливом останніх подій, змінилось сприйняття дітьми змісту освітнього матеріалу. Тому педагоги використовують весь свій досвід та професіоналізм, досвід інших колег щоб донести до розуміння дітьми важливих завдань та тем. На заняттях широко використовуються різні освітні онлайн-платформи. Основними стали питання безпеки життєдіяльності дошкільників, мінної безпеки, вивчення з вихованцями алгоритму дій підчас сигналу «повітряна тривога», вибору безпечної дороги додому тощо. Поряд з тим продовжується опанування програмових завдань, зросла важливість національного та патріотичного виховання дошкільників, виховання духовності і моральних чеснот.

З метою підвищення кваліфікації для педагогів широко пропонуються відео-семінари, відеоконференції, навчальні модулі та інші форми дистанційного навчання. Відповідно до умов роботи закладу освіти, проводиться атестація педагогічних працівників.

Актуальна робота вихователів з батьками та вихованцями. З боку педагогів іде постійна інформативно-консультативна робота щодо можливості організувати освітній процес вдома, зробити його цікавим та пізнавальним для дошкільнят.

Для забезпечення ефективного функціонування всього колективу та успішного стратегічного розвитку закладу, керівник залучає різні online платформи. Zoom-наради, обговорення у вайбер-групах, google-анкети, тощо. Дуже велике значення в сьогоденні умовах роботи закладу дошкільної освіти має авторитет керівника, його вміння приймати управлінські рішення в межах короткого проміжку часу, в непередбачуваних умовах, враховуючи вимоги чинного законодавства, вміння згуртувати колектив та організувати роботу закладу під час воєнного стану.

Практична значущість результатів дослідження. Таким чином, для успішного управління педагогічним потенціалом закладу дошкільної освіти в цілому, а особливо в умовах роботи під час воєнного стану, необхідно проводити ефективну та раціональну кадрову політику, розширювати та поглиблювати форми взаємодії керівника і педагогічного колективу. Провідною умовою досягнення результатів є індивідуальна робота з кожним педагогом, з урахуванням їх індивідуальних потреб та можливостей та викликів сучасності.

Ключові слова: управлінням педагогічним потенціалом, кадрова політика, педагогічний колектив, керівник.

Список використаних джерел

1. Мартинець Л. А. *Управлінська діяльність керівника навчального закладу: навч. посібник.* Вінниця, 2018. 196с.
2. Тамара Ільченко «Кадрова політика навчального закладу», *e-журнал Практика управління закладом освіти №5, 2017.*
3. Кошіль О. П. *Педагогічний потенціал освітнього середовища дошкільного навчального закладу.* О. П. Кошіль. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Збірник наукових праць № 27. 2017. С. 95-99*

Розробка стратегії просування бренду ТМ «ETNODIM» з використанням інструментів івент-маркетингу

Шевкун Софія Олександрівна

здобувачка III курсу, гр. МА-20-дст,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ShevkunSO@krok.edu.ua

Мала Ірина Борисівна

науковий керівник,

старший викладач кафедри управлінських технологій,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: IrynaMB@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-00030773-5336

Актуальність дослідження полягає в тому, що за останні 30 років івент-маркетинг вийшов на новий рівень просування компаній. Захід є самостійним видом діяльності, спрямованим на постійну роботу з громадськістю та клієнтами. Вплив івент-маркетингу на емоції споживача є найбільшим серед інструментів брендингової комунікації, а саме це дозволяє донести цінності і основні атрибути бренду безпосередньо до покупця.

Об'єктом дослідження є розробка стратегії просування бренду з використанням інструментів івент-маркетингу.

Предметом дослідження є стратегії просування бренду ТМ «ETNODIM» з використанням інструментів івент-маркетингу.

Мета дослідження: розробка практичних рекомендацій щодо стратегії просування бренду ТМ «ETNODIM» з використанням інструментів івент-маркетингу.

Для досягнення мети поставлено та вирішено такі **завдання:**

1. Аналіз наукових джерел щодо сутності і змісту стратегії просування бренду з використанням інструментів івент-маркетингу.

2. Збір та систематизація інформації щодо стратегії просування бренду ТМ «ETNODIM».

3. Визначення шляхів покращення стратегії управління бренду ТМ «ETNODIM».

Інформаційна база досліджень: Значний внесок в дослідження івент-маркетингу внесли Ю. О. Макаревич, А. Н. Романцов, С. М. Сакович, У. Хальцбаур, А. Шумович. Дану тему також досліджували такі вчені як: Н. М. Пономарьова, Г. Л. Тульчинский, Т. О. Примак, П. А. Шагайда, Ю. А. Бичун, Т. Е. Лохина та інші. Є. Каверіна в низці публікацій досліджує спеціальні івенти як прикладну комунікаційну технологію; Л. Шморгун та А. Мідляр визначають івент-маркетинг як економічну складову [1].

Методологія дослідження: У роботі використовуються методи та засоби економіко-статистичного та логістичного аналізу, економічного прогнозування, узагальнення, групування та порівняння.

Етапи та результати дослідження. На першому етапі дослідження було здійснено аналіз наукових джерел щодо змісту стратегії просування бренду з використанням інструментів івент-маркетингу. За словами П. А. Столипіної, А. Н. Романцова, «івент-маркетинг-це комплекс заходів, спрямований на просування бренду у внутрішньому або зовнішньому маркетингову середовищі за допомогою організації соціальних подій». При розробці стратегії просування бренду визначаються методи, за допомогою яких буде сформульована виняткова пропозиція для споживачів.

На другому етапі була проаналізована інформація про стратегію просування бренду ТМ «ETNODIM». Компанія була відкрита в 2009 році Андрієм Черухою, на даний момент вона спеціалізується на виробництві сучасних вишиванок і торгівлі ними. В 2016 році компанія провела акцію до Дня незалежності України, умови якої передбачали отримання безкоштовної вишиванки за певну кількість лайків під репостом їхнього допису в Facebook, ETNODIM подарувала понад 650 вишиванок. Також компанія провела рекламну фотозйомку в Нью-Йорку з відомою африканською моделлю Роксі Монро.

В 2022 році з першого дня повномасштабного вторгнення, компанія «ETNODIM» спільними зусиллями зібрала понад 1 млн гривень на допомогу армії.

Компанія регулярно проводить різні проєкти, один з яких називається DRABYNA-це платформа для реалізації ідей молодих дизайнерів. Також ETNODIM проводить фотопроєкт «Вдосвіта» і проєкт, де дарять квитки в музеї [2].

Однією з найважливіших умов підвищення нецінової конкурентоспроможності товарів і послуг вітчизняного виробництва на внутрішньому і зовнішньому ринках являється підвищення оцінки їх якості і престижності споживання. Для кращого просування бренду слід проводити різні за напрямком заходи для залучення клієнтів.

Важлива група заходів-це Trade events-заходи для партнерів, клієнтів, дилерів і дистриб'юторів. Це ділові заходи, хоча що не виключають родзинки та розважальної складової. У цю групу входять конференції, презентації, прийоми, семінари, форуми, конгреси, саміти, рг-акції, спеціальні заходи на виставках-ярмарках, креативний промоушен і т.д.

Компанія «ETNODIM» може використовувати такі методи для розробки стратегії, як проведення презентацій нових груп товарів, семінари для охочих про сам процес створення сучасних вишиванок, проведення виставок робіт, залучених із проєкту DRABYNA, різні рг-акції.

Мета організації подібних заходів-представити товар, наочно продемонструвавши його гідності. Також заходи цієї категорії зазвичай організуються з метою презентації нових послуг, обміну досвідом, пошуку нових стратегічних партнерів і т.д. Саме ця складова стратегії просування бренду допоможе компанії вийти на новий рівень продажів, оскільки вона здійснює прямий вплив на цільову аудиторію [3].

Практична значущість результатів дослідження. В результаті дослідження було запропоновано ряд стратегічних подій для розробки дієвої стратегії просування бренду, а саме: проведення презентацій нових груп товарів, семінари для охочих про сам процес створення сучасних вишиванок, проведення виставок робіт, залучених із проєкту DRABYNA, різні рг-акції. Запропоновані заходи, як результат дослідження мають практичне значення і можуть бути впроваджені в компанії «ETNODIM».

Список використаних джерел

1. Ковальов А. И. *Маркетинговий аналіз: монографія*, Київ: Центр економіки і маркетингу, 2020. 256 с.
2. Офіційний сайт ETNODIM. URL: <https://etnodim.com.ua/> (дата звернення: 28.10.2022)
3. Ковтун Д. С. *Розробка стратегії просування бренду з використанням інструментів івент-маркетингу*. Харків, 2021.

Планування та контроль діяльності персоналу закладу дошкільної освіти

Яценко С. П.

здобувач освітньої програми
«Управління закладом освіти», групи УЗО -21мз,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yatsenkosp@krok.edu.ua

Пазєєва Г. М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PazeevaA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6557-6890

Планування потреб організації у персоналі потрібно розглядати як складовий елемент системи стратегічного планування його діяльності [1]. Сучасне комплектування закладу дошкільної освіти персоналом та реалізація його кадрової політики неможливе без налагодженого процесу планування. Від ефективності процесів планування та контролю діяльності персоналу закладу дошкільної освіти залежить результативність діяльності закладу дошкільної освіти та його конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Все це обумовлює *актуальність* даної проблематики та наголошує на необхідності подальшого дослідження.

Метою дослідження є аналіз особливостей організації процесів планування та контролю діяльності персоналу закладу дошкільної освіти.

Основними завданнями є:

- з'ясувати сутність процесів планування персоналу в загальній системі планування закладу дошкільної освіти;
- виокремити основні цілі процесів планування персоналу;
- дослідити поняття контролю діяльності персоналу закладу дошкільної освіти та окреслити основні завдання контрольних процесів.

Об'єктом дослідження є система управління закладом дошкільної освіти.

Предметом дослідження: є процес планування та контролю діяльності персоналу закладу дошкільної освіти.

Оскільки планування персоналу є складовою частиною планування організації в цілому то, коли при такому плануванні не враховуються інші види планування, то воно буде малоефективним, адже на ефективність управлінських рішень з питань управління персоналом впливає ефективність інших планів освітнього закладу: річний навчальний план, план завантаження персоналу, фінансовий план. Інші плани закладу дошкільної освіти, якщо вони не враховують рішення у сфері кадрів, можуть призвести до небажаних наслідків.

Ключове призначення планування персоналу освітнього закладу полягає у забезпеченні реалізації його планів щодо людських ресурсів, необхідних для надання якісних освітніх послуг, тобто працівників – їх кваліфікації, продуктивності праці, ефективності діяльності, чисельності, витрат на пошук, навчання та підвищення кваліфікації персоналу тощо.

Планування персоналу-це комплексна система рішень та заходів по реалізації цілей закладу дошкільної освіти і кожного його співробітника, яка дозволяє[1, с. 194]:

- забезпечити заклад персоналом у відповідності з кількістю і вимогами штатного розпису;
- підібрати таких фахівців, які зможуть вирішувати поставлені завдання як в поточному, так і в майбутньому періодах;
- забезпечити високий рівень кваліфікації персоналу;
- забезпечити участь співробітників в управлінні закладом дошкільної освіти.

Планування персоналу закладу дошкільної освіти повинно дати відповіді на такі питання: якими знаннями, здібностями, та навичками повинні володіти вихователі-педагоги; скільки співробітників та якої кваліфікації потрібно та скільки є в наявності; за допомогою чого можна залучити необхідний персонал, або скоротити зайвий; як забезпечити розвиток персоналу для підвищення кваліфікації і підтримки рівня їх знань відповідно до сучасних вимог ринку освітніх послуг тощо.

Потрібно пам'ятати, що планування персоналу ефективно лише тоді, коли воно інтегроване в загальний процес планування закладу дошкільної освіти. Планування персоналу здійснюється за допомогою цілого комплексу взаємозалежних заходів, які об'єднані в оперативний план роботи з персоналом. Ступінь деталізації планування персоналу залежить від типу освітнього закладу: чим різноманітніші професії чи кваліфікація співробітників, необхідних для надання якісних освітніх послуг, тим детальніше слід визначати показники ефективності їх діяльності. Недосконале планування чисельності персоналу може призвести до збільшення витрат закладу та спричинити зниження якості освітніх послуг [2, с. 58].

Планування персоналу без контролю не може бути ефективним. Контроль як функція управління завжди націлений на конкретні задачі і завжди є складовою частиною процесу прийняття управлінських рішень.

Найголовнішим завданням контролю є фіксація результатів порушень в процесах планування персоналу. При порівнянні запланованого та отриманого результатів відбувається аналіз відхилень та розробка заходів відносно коригування. Згідно з такою інтерпретацією контроль в сфері управління персоналом є заключною фазою процесу прийняття рішень в сфері персоналу, яка відбувається на регулярній основі. Разом із завданням інформаційної підтримки планування персоналу контроль у межах загального організаційного контролю направлений на оптимізацію використання персоналу в освітньому закладі. Контроль є джерелом інформації для звітності і дає можливість документувати дотримання трудових та соціально-правових норм [2, с. 59].

Потрібно диференціювати різноманітні аспекти контролю в сфері управління персоналом. Він, з одного боку, може відноситися до самих кадрових процесів, а з іншого-до їх результатів. Тут до уваги необхідно приймати не лише глобальний процес прийняття управлінських рішень, що виходить за межі окремих функцій, але й процеси прийняття рішень у рамках окремих кадрових підсистем та їх результатів.

Таким чином, планування персоналу є системою різноманітних форм і методів роботи, направлених на своєчасне та високоякісне компонування освітнього закладу персоналом, що створює усі необхідні умови для успішного надання ними освітніх послуг високої якості і соціального розвитку співробітників. Управління плануванням персоналу в організаційній структурі закладу освіти є складним процесом, який вимагає задіяння значних ресурсів та не гарантує усім співробітникам реалізацію їх професійних амбіцій. Проте його відсутність в організації може викликати невдоволення

співробітників, підвищену плинність кадрів та обмеження можливостей ефективного заповнення вакантних посад закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: планування, контроль, управління, персонал, заклад дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Пушкар З., Мацькова Г. Кадрове планування як елемент реалізації кадрової політики. *Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. Випуск 14–15. 2010. с. 193-198*
2. Сич. Т. В. *Управління людськими ресурсами закладу освіти [навч. посібник для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Управління навчальним закладом» спеціальності 073 «Менеджмент»]* Держ. закл «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2021. 283 с.

SWOT-аналіз української системи технічного регулювання

Віткін Л. М.

*доктор технічних наук,
професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Vitkin@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0731-1333*

Для дослідження стану української системи технічного регулювання (інфраструктури якості) варто використати відому методологію SWOT-аналізу (від англійських слів-сила (strength), слабкість (weakness), можливості (opportunities) і загрози (threats), яка дозволяє провести вивчення внутрішнього (сильні і слабкі сторони) і зовнішнього (можливості та загрози) середовища вітчизняної інфраструктури якості. Методологія SWOT-аналізу на основі виявлених сильних і слабких сторін, загроз і можливостей, дозволить сформулювати відповідні плани заходів для «швидкої» і «повної» європейської інтеграції у сфері технічного регулювання.

Методологію SWOT-аналізу можна також застосувати не лише для оцінки цієї сфери в цілому, а й для дослідження окремих напрямків діяльності таких як, стандартизація, оцінка відповідності, акредитація, метрологія, державний ринковий нагляд.

Для аналізу будемо використовувати рекомендації міжнародних та європейських експертів, надані в рамках проектів технічної допомоги та попереднього оцінювання української інфраструктури якості та її складових у період з 2015 по 2022 роки.

Сильні сторони (S)-внутрішні:

1. Багаторічна результативна діяльність щодо розроблення та впровадження горизонтального та вертикального законодавства, наближеного до європейського і створення інфраструктури органів у сфері технічного регулювання; прийняття Урядом Плану заходів, спрямованих на розвиток системи технічного регулювання на період до 2025 року та виконання розділу «Технічні бар'єри в торгівлі» Угоди про Асоціацію.

2. Досвід та належний рівень компетентності частини співробітників, які формують оновлену законодавчу та нормативну базу у сфері технічного регулювання, адаптовану до європейських норм і стандартів і працюють в органах стандартизації, оцінки відповідності, акредитації, метрології, ринкового нагляду та пройшли відповідну підготовку за програмами технічної допомоги ЄС.

3. Сучасне випробувальне та метрологічне обладнання окремих українських органів, поставлене за рахунок європейської технічної допомоги.

4. У сфері стандартизації створено національний орган стандартизації, який не є органом виконавчої влади, який функціонує за міжнародними та європейськими нормами; рівень гармонізації національних стандартів досяг 72,5%.

5. У сфері оцінки відповідності введено в дію 25 з 27 технічних регламентів з Додатку III Угоди про Асоціацію, апроксимованих до європейських аналогів та створено розгалужену мережу акредитованих та призначених органів оцінки відповідності.

6. У сфері акредитації українська система акредитації побудована на міжнародних принципах та правилах та визнана на міжнародному та європейському рівні, зокрема національний орган акредитації є членом IAF, ILAC, EA.

7. У сфері метрології українська система метрології визнана на міжнародному та європейському рівні, зокрема Україна приєдналася до Метричної Конвенції та стала повноправним членом Міжнародної організації законодавчої метрології.

8. У сфері ринкового нагляду створено сучасну законодавчу базу та систему органів державного ринкового нагляду, подібну до європейської системи.

Слабкі сторони (W)-внутрішні:

1. Недостатнє фінансування з боку держави сфери технічного регулювання.

2. Використання застарілого випробувального та метрологічного обладнання і застарілих методів тестування у частині регіональних органів оцінки відповідності та метрології.

3. Недостатній рівень компетентності персоналу, здатного працювати за оновленим законодавством і сучасними стандартами та висока плинність кадрів, пов'язана з війною.

4. Низький рівень співпраці з бізнесом та відповідно недостатнє фінансування бізнесом потреб сфери технічного регулювання.

5. У сфері стандартизації рівень гармонізації національних стандартів з європейськими (39%) недостатній для набуття Україною повноправного членства в ЄС, також потребує активізації участь українських фахівців у європейських організаціях стандартизації та поліпшення застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесах стандартизації.

6. У сфері оцінки відповідності окремі технічні регламенти не актуалізовані до чинних європейських директив з Додатку III Угоди про Асоціацію, а також потребують поліпшення процедури акредитації та нагляду за діяльністю органів оцінки відповідності.

7. У сфері метрології рівень звірень національних еталонів з міжнародними є недостатнім та існує потреба в оптимізації структури наукових метрологічних установ і посиленні зв'язків наукової і прикладної метрології з потребами промисловості, зокрема застосування сучасних інноваційних технологій.

8. У сфері ринкового нагляду потребує зміна законодавства відповідно чинного технічного регламенту ЄС № 2019/1020 та посилення інституційної спроможності органів державного ринкового нагляду, зокрема метрологічного нагляду.

9. Існує потреба у швидкому усуненні окремих недоліків системи технічного регулювання за результатами попереднього оцінювання щодо готовності до підписання Угоди АСАА експертами ЄС.

10. У період воєнного стану тимчасово відмінено окремі процедури оцінки відповідності, метрології та ринкового нагляду, що зменшило обсяги робіт у цих сферах.

Можливості (O)-зовнішні:

1. У червні 2022 року Україна отримала статус країни-кандидата в члени ЄС.

2. Під час попереднього оцінювання української системи технічного регулювання щодо готовності до підписання Угоди АСАА у 2020-2022 роках європейськими експертами було позитивно оцінено стан адаптації горизонтального та вертикального законодавства, системи стандартизації та метрології.

3. Протягом останніх понад двох десятиліть ЄС надавав і продовжить надавати Україні різнобічну технічну допомогу, спрямовану на швидке подолання негативних наслідків війни у сфері технічного регулювання та побудову сучасної інфраструктури

якості, сумісної з європейською.

4. Укладання Угоди АСАА у секторах промисловості відповідно до Додатку III Угоди про Асоціацію за умови прискореного виконання Україною зобов'язань, передбачених Угодою про Асоціацію в частині технічних бар'єрів в торгівлі, а також швидкого відновлення відповідних постраждалих внаслідок війни галузей української економіки за міжнародної та європейської допомоги і нагальної потреби виробників у спрощенні доступу української продукції на європейський ринок.

5. Відносно швидка повна адаптація усього технічного законодавства ЄС зі зводу правил та норм ЄС (*acquis communautaire*) на основі досвіду країн-кандидатів в члени ЄС, які набули членства в ЄС, та за відповідної технічної допомоги з боку Європейського Союзу.

Загрози (Т)-зовнішні:

1. Падіння рівня попиту на проведення робіт з технічного регулювання внаслідок повномасштабної військової агресії РФ, суттєвого погіршення економічної ситуації в країні та через укладання Угоди АСАА з ЄС, тобто переходу до режиму одностороннього визнання Україною сертифікатів, виданих органами ЄС за відсутності або значного падіння експорту української промислової продукції.

2. Вища конкурентоспроможність європейської інфраструктури якості у порівнянні з українською системою технічного регулювання, що зазнала значної шкоди.

3. Обмеженість можливостей України для швидкого відновлення втраченого потенціалу в умовах війни та подальшого післявоєнного розвитку вітчизняної системи технічного регулювання без потужної технічної допомоги з боку ЄС та інших партнерів України.

Висновки та пропозиції: протягом 2014-2022 років після підписання Угоди про асоціацію з ЄС Україна здійснила та продовжує масштабне реформування системи технічного регулювання відповідно до європейських норм та правил. Фактично розділ Угоди щодо технічних бар'єрів в торгівлі та Додаток III до неї стали дороговказом для проведення реформи, основною метою якої стало поступове досягнення відповідності з технічними регламентами та системами стандартизації, оцінки відповідності, акредитації, метрології та ринкового нагляду Європейського Союзу [1]. Менш із тим, потрібно взяти до уваги руйнівні наслідки для української економіки та інфраструктури якості, пов'язані з війною Росії проти України, зокрема за оцінками Мінекономіки України очікується, що падіння ВВП до кінця 2022 року складе не менше 32-33,5% у порівнянні з 2021 роком. За інформацією народного депутата, заступника голови комітету ВРУ з економічного розвитку у 2021 році до початку повномасштабної агресії РФ частка переробної промисловості у ВВП України складала лише 10%, а частка переробної промисловості в експорті-37%. Ця статистика суттєво погіршилася, оскільки фактично частину потужних промислових підприємств сходу та півдня України, що знаходилися в зоні активних бойових дій, знищено або серйозно пошкоджено. Це також стосується підприємств сфери технічного регулювання. При цьому, слід врахувати, що стан сфери технічного регулювання є похідною від стану переробної промисловості, оскільки основне завдання інфраструктури якості-інструментами стандартизації, оцінки відповідності, акредитації, метрології, ринкового нагляду сприяти випуску безпечної конкурентоспроможної промислової продукції та просуванню її на світові ринки. Тобто наразі, запити промисловості на послуги сфери технічного регулювання значно

знизилися. До цього додалася відміна Урядом певних процедур оцінки відповідності, метрології та ринкового нагляду на час воєнного стану для спрощення ведення бізнесу.

Водночас, за оптимістичними прогнозами ряду європейських і вітчизняних посадовців та аналітиків Україні може знадобитися від 3 до 10 років для набуття повноправного членства в ЄС.

Для «швидкої» інтеграції до ринку окремих видів промислової продукції ЄС Україна має прискорено протягом двох-трьох наступних років повністю виконати план заходів стосовно подальшого розвитку системи технічного регулювання, передбачений відповідним розпорядженням Уряду [2], за умови потужної технічної і фінансової підтримки з боку ЄС та інших країн-партнерів щодо відновлення вітчизняного виробництва та експортного потенціалу, а також інфраструктури якості, які зазнали суттєвої шкоди внаслідок повномасштабної агресії РФ.

Для «повної» економічної інтеграції до ринку ЄС Україна має протягом наступних 6-7 років затвердити та реалізувати національну програму щодо прийняття та запровадження усього зводу правил та норм ЄС (*acquis Communautaire*), зокрема і у сфері технічного регулювання, з урахуванням поточної ситуації в країні, пов'язаної з війною, масштабами спаду в економіці, руйнацією виробничої та цивільної інфраструктури, браком кваліфікованих кадрів та фінансів, а також обсягів надання міжнародної та європейської допомоги Україні на відновлення та розвиток.

Список використаних джерел

- 1. Віткін Л. М. На шляху досягнення відповідності української системи технічного регулювання з європейською / V Міжнародна науково-практична конференція «Мехатронні системи: інновації та інжиніринг-«MSIE-2021». Тези доповідей».- КНУТД, м. Київ, 04.11.2021.-С. 15-18.*
- 2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо розвитку системи технічного регулювання на період до 2025 року» від 22.09.2021 року № 1145-р*

Використання методології Scrum для управління проектами в умовах віддаленої роботи

Боголій О. М.

*аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bogoliy@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-0253-667X*

В останні роки дуже популярною стала розподілена розробка програмного забезпечення. Серед очевидних причин можна виділити бажання компаній заощадити виробничі витрати та скоротити час виходу на ринок. Крім того, пандемія COVID-19 змусила багато компаній, що розробляють програмне забезпечення перейти на віддалений режим роботи. Значного поширення в організаціях набуло використання Agile підходів для розробки програмного забезпечення. Домінуючою, наразі, є Agile методологія Scrum. В цих тезах ми обговоримо виклики, з якими стикаються організації, що використовують Scrum для розподіленої розробки програмного забезпечення в умовах віддаленої роботи членів команди, і перевірені практики вирішення цих проблем.

У грудні 2019 року світом поширився новий коронавірус (COVID-19). У результаті пандемії COVID-19 багато організацій були змушені реорганізувати свою поточну модель роботи та перенести свій бізнес з офісів додому співробітників.

Робота з дому та звичайна віддалена робота не є чимось новим в розробці програмного забезпечення. В останні десятиліття були покладені значні зусилля для інтеграції національних розробників програмного забезпечення на світовий ринок. Щоб зменшити витрати та отримати доступ до кваліфікованих ресурсів за значно нижчими ставками, багато світових компаній практикують географічно розподілену розробку програмного забезпечення (Distributed Software Development).

В останні десятиліття спільнота розробників програмного забезпечення широко використовує Agile методи розробки програмного забезпечення. Agile розробка програмного забезпечення відноситься до групи методологій розробки програмного забезпечення, заснованих на ітераційній розробці, де вимоги та рішення розвиваються завдяки співпраці між самоорганізованими міжфункціональними командами. Методологія Scrum наразі є найбільш часто використовуваним підходом для Agile організацій [1].

Особливістю роботи команд по методології Scrum, є їх самоорганізованість, що сприяє багатій комунікації між членами команди. Зазвичай, це невеликі за розмірами команди, що працюють над спільними проектами. Розподілена розробка програмного забезпечення у поєднанні з Scrum практиками пропонують додаткові переваги, такі як цілодобова розробка, швидший час виходу на ринок, зменшення вартості розробки тощо [2].

Варто зауважити, що застосування методології Scrum для віддаленої розподіленої розробки має також певні недоліки, які можуть призвести до провалу проектів. Найбільш значимими є проблеми викликані фізичним розділенням членів команди розробників, різницею в часових поясах та наявністю певних соціально-культурних відмінностей у географічно розподілених командах. Не останню роль відіграють режим співпраці, персонал проекту, розмір команди та труднощі за обміном знаннями [3-5]. Ці та інші

недоліки можуть призвести до слабкої комунікації в команді та можуть стати причиною невдачі проекту. Крім того, деякі дослідження вказують на можливі проблеми з психічним здоров'ям віддалених працівників, що часто впливає на їх продуктивність [6-7].

Враховуючи вищезгадані проблеми, в розподілених Scrum командах, де члени команди практикують віддалену роботу, часто експериментують з різними практиками, що мають за мету підвищити ефективність та продуктивність роботи команди. Серед них виділяють практики націлені на:

- **Налагодження ефективної комунікації.** Задля покращення комунікації часто практикують розділення команди на підкоманди меншого розміру (2-4 чоловіки) [3]. Члени підкоманд можуть перебувати в більш тісному контакті на протязі дня. Таким чином, набагато легше організувати дзвінки, наради без попереднього узгодження. У віддалених командах в залежності від цілей комунікації важливо підбирати правильні канали зв'язку[8]-синхронні (відеоконференція, телефонний дзвінок) чи асинхронні (email, чат). Створення загального чату, де члени команди можуть вільно комунікувати на протязі дня, також значно спрощує комунікацію.

- **Підтримка здорового морального стану працівників.** Тут, популярними практиками є організація віртуальних зустрічей “на каву” [5], заохочення перерв на фізичні активності в робочий час, тощо[4]. Також варто, змінити культуру організації віртуальних нарад, щоб між ними був певний проміжок для відпочинку.

- **Організація обміну знаннями.** В цьому значною мірою може допомогти використання онлайн сервісів для планування роботи і більш прозорого моніторингу активних задач. Також, цікавою практикою є визначення хто з членів команди є носієм знань в тій чи іншій області та призначення відповідальних за поширення цих знань всередині команди та в компанії в цілому [3]. Крім цього, не зайвою буде організація між-командних зустрічей для обміну знаннями.

Як бачимо, організація роботи віддаленої розподіленої Scrum команди вимагає додаткових зусиль та вивчення нових підходів зі сторони менеджменту.

Список використаних джерел

1. VersionOne. (2021). 15th annual state of agile report. <https://digital.ai/resource-center/analyst-reports/state-of-agile-report#ufh-c-473508-state-of-agile-report>.
2. Shrivastava, Suprika Vasudeva, and Hema Date. Distributed Agile Software Development: A Review. arXiv, 10 June 2010. arXiv.org, <http://arxiv.org/abs/1006.1955>.
3. Reunamäki, Riku, and Carl F. Fey. “Remote Agile: Problems, Solutions, and Pitfalls to Avoid.” *Business Horizons*, Oct. 2022, p. S000768132200129X. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2022.10.003>.
4. Rometsch, Lisa, et al. When is Good Good Enough? Context Factors for Good Remote Work of Agile Software Development Teams. *The Otto Case*. 2022. <https://doi.org/10.48550/ARXIV.2204.05093>.
5. Brodnicki, K. (2021). Remote communication in Scrum teams-a COVID-19 preventive measure or work time optimisation? *e-mentor*, 5(92), 81–90. <https://doi.org/10.15219/em92.1546>
6. Ralph, P., Baltes, S., Adisaputri, G. et al. Pandemic programming. *Empir Software Eng* 25, 4927–4961 (2020). <https://doi.org/10.1007/s10664-020-09875-y>
7. Russo, D., Hanel, P. H. P., Altnickel, S., & van Berkel, N. (2021). Predictors of well-being and productivity among software professionals during the COVID-19 pandemic-a longitudinal study. *Empirical software engineering*, 26(4), 62. <https://doi.org/10.1007/s10664-021-09945-9>
8. Alzoubi, Yehia Ibrahim, and Asif Qumer Gill. “An Empirical Investigation of Geographically Distributed Agile Development: The Agile Enterprise Architecture Is a Communication Enabler.” *IEEE Access*, vol. 8, 2020, pp. 80269–89. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2990389>.

Новітні виклики управлінських рішень IT-аутсорсинг компаній

Сивицький Є. Ю.

*аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sivizkiyey@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8844-9301*

На сьогоднішній день IT-індустрія, як і багато інших, проходить через етап стрімкої трансформації та адаптації під нові реалії. Процеси, які ще недавно вважались обов'язковими та важливими для адімістрування робочого процесу, зараз можуть лише ускладнювати роботу або навіть заважати розвитку бізнесу, а нові концепції лідерства та ефективного управління IT-бізнесом лише починають набувати певної форми, бо ті, що лише недавно здавались ноу-хау, можуть втрачати свою актуальність, а інші навпаки набувають все більше значення.

Для IT-аутсорсингу в першу чергу постає питання забезпечення безперебійного робочого процесу та безпеки персоналу, оскільки для багатьох клієнтів, особливо якщо це компанії закордоном, безперебійність робочого процесу та надійність є більш важливим аспектом ніж темп виконання задач. В цьому контексті управлінські рішення які приймаються в дуже стислий термін та в крайне невизначеному середовищі є ключем до спроможності бізнесу бути конкурентноспроможним як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

На даний момент існує декілька найактуальніших питань які потребують нових і ефективних управлінських рішень. Перш за все, це питання безпеки персоналу та можливість працювати дистанційно. IT-аутсорсинг є одним з провідних видів діяльності який передбачає можливість працювати дистанційно, адже сама суть бізнесу полягає в тому що клієнт не має якихось обмежень щодо того де знаходиться робітник. Тому, в цьому аспекті вже існує багато напрацьованих рішень які вже пройшли іспит часом. Другий важливий аспект це перебудова як звичайної так і специфічної IT-інфраструктури під нові виклики. Наприклад, важливим питанням є забезпечення серверів та іншого критичного обладнання постійним живленням, адже без цього стабільний робочий процес неможливий. Для цього компанії повинні приймати іноді важкі та дорогі в фінансовому плані рішення щодо переносу обладнання наприклад у сусідні західні країни, або забезпечення дублюючих систем. Також, критичним постає питання забезпечення можливості робітників працювати в офісі, так як не всі мають змогу працювати ефективно з дому. Для цього потрібні рішення щодо забезпечення автономної системи електрики, інтернету та опалення. Такі проблеми ще недавно були не типовими для IT-аутсорсингу, оскільки основний фокус був якраз навпаки, на можливості забезпечення роботи поза офісом. Третім важливим аспектом є перерозподіл обов'язків всередині бізнесу, наприклад, наглядові ради які потребують багато уваги та ресурсів (менеджмент повинен виділяти час на підготовку до зібрань, фінансові витрати) можуть відходити на другий план, а менеджмент навпаки набувати ще більше повноважень задля забезпечення швидких рішень. Або можливий інший сценарій коли власники бізнесу відійшли від операційного управління зараз можуть повертатися і брати на себе якийсь напрям роботи оскільки мають досвід роботи в непередбачуванному середовищі.

На останок, потребуються рішення для виховання нових спеціалістів. Багато IT-

аутсорс компаній мають власні курси та “університети” звідки наймають найкращих студентів, ця практика повинна бути вдосконалена для врахування теперешніх викликів. Окремим питанням є виховання нових лідерів та менеджерів, оскільки середовище є дуже непередбачуване з великою кількістю факторів та ризиків, а для ефективного управління процесами в такому середовищі потрібен окремий “майндсет” та досвід.

Отже, в такий час ефективні управлінські рішення є ключовим аспектом для проходження найскладніших часів для компаній. ІТ-аутсорс компанії як і всі інші мають як загальні так і специфічні для індустрії виклики, а люди і співробітники є головним і найцінішим ресурсом який здатен забезпечити безпеку та навіть розвиток бізнесу.

Роль блокчейну в електронному урядуванні та прийнятті рішень

Османов Х. Т.

*аспірант «Менеджмент»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: osmanovkt@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8626-0839*

Із зростанням технологічних інновацій багато країн звернулися до електронного урядування для підвищення ефективності надання послуг, прозорості у прийнятті рішень. Електронне урядування, підкріплене технологією блокчейн, передбачає вдосконалення надання державних послуг шляхом впровадження структур інформаційно-комунікаційних технологій. Традиційний підхід до управління проектами пов'язаний із багатьма проблемами, які спричиняють витрати й час для організацій та зацікавлених сторін. Таким чином, запровадження блокчейну дало багатьом організаціям новий підхід для усунення проблем, пов'язаних із типовим підходом до управління проектами. Незважаючи на передову технологію блокчейну та її широке застосування в управлінні програмами та електронному урядуванні, все ще існує багато проблем, які стримують її впровадження в більш широкому масштабі.

Питання підвищення ефективності державного апарату є завжди актуальним. На сьогоднішній день, одним із способів є використання технології блокчейн у електронному урядуванні. Тема активно підіймається у сучасних економічних публікаціях. Можна виділити таких вітчизняних та іноземних науковців, які досліджували особливості імплементації технології блокчейн у своїх роботах: Н. Л. Шишкова, К. І. Радченко, В. С. Олійник, Р. О. Гартінгер, К. Лахані, М. Іансіті, М. Сван та ін.

Мета дослідження полягає в тому, щоб вирішити існуючі проблеми впровадження блокчейну в області управління проектами та підкреслити важливість технології, а також як вона допомагає процесу прийняття рішень у різних дисциплінах. Крім того, дослідження висвітлює осяжне майбутнє для технології та роль уряду та приватного секторів у цьому програмному менеджменті.

Як і впровадження будь-якої нової проривної технології, застосування блокчейну має певні проблеми, які необхідно розглянути та вирішити. Усі ці проблеми були теоретично та емпірично визначені, коли технологія була реалізована в багатьох дисциплінах. Занепокоєння зосереджені навколо правильного розгортання блокчейна в різних моделях управління та їх узгодження з різними правилами та законодавством [1]. Крім того, важливо зазначити, що зацікавлені сторони, будь то державні установи чи приватні компанії, не мають достатньої освіти (розуміння). Розрив у знаннях між приватними та державними організаціями великий, тому дуже важливо подолати цей розрив, об'єднавши обидві сторони через семінари, практикуми та конференції та посиливши співпрацю обох у майбутніх проектах. Крім того, важливо, щоб уряди та зацікавлені сторони були відкритими та гнучкими до змін своїх стандартів і правил з плином часу.

Естонія є одним із урядів-піонерів, які випробували блокчейн, коли він був представлений у 2008 році. Впровадження блокчейну відбулося у 2012 році, коли уряд закликав усі свої сектори максимізувати переваги використання блокчейну в своїх операціях та управлінні. Завдяки ефективності та правильному використанню блокчейну

естонська структура електронного врядування стала однією з найбільш ефективних та гнучких структур і допомогла уряду Естонії досягти цілей у своїх проектах. Однією з найбільших програм була підтримка всіх послуг, пропонованих урядом, за допомогою блокчейну. Уряд Естонії забезпечив свої послуги інфраструктурою блокчейну таким чином, щоб захищати та шифрувати дані кінцевих користувачів. Наприклад, для будь-якої заявки на будь-яку службу, що надається урядом, користувачам достатньо ввести свій ідентифікатор, і заявки будуть оброблені на основі технології, яка використовуватиме базу даних для всіх перевірок і обробки необхідних дій. Фінансові та державні послуги, а також медичні послуги були ефективно оброблені для заявників. У результаті уряд Естонії отримав багато фінансових та стратегічних переваг від впровадження блокчейну [2].

Стратегія Блокчейну Еміратів до 2021 року передбачала обробку 50% державних транзакцій через платформу блокчейну, заощадивши на цих транзакціях близько 11 мільярдів дірхамів (3 мільярди доларів). Ця ініціатива була розроблена спільно державними установами та приватним сектором, для чого уряд створив нормативну базу через Міністерство штучного інтелекту.

Smart Dubai — це державна організація в Дубай, яка відповідає за перетворення емірату Дубай на одне з найрозумніших міст у світі, яке підтримується потужною інфраструктурою. Крім того, Smart Dubai підтримує співпрацю між державним і приватним секторами, а також академічними колами для розробки та впровадження основи для будь-яких інноваційних і технологічних ідей [3].

Smart Dubai запустив свою централізовану платіжну систему в 2003 році, відому як Dubai Pay. Централізований платіжний шлюз залучив понад 40 організацій, що дозволило їм обробляти свої платежі онлайн. У 2018 році загальна сума транзакцій склала понад 10 мільйонів заявок на суму близько 16 мільярдів дірхамів. Незважаючи на те, що система вважалася розумною, оскільки всі транзакції оброблялися онлайн, існувала величезна проблема з узгодженням платежів. Кожна організація вручну фіксувала всі цифри у своїх бухгалтерських треках, забираючи додатковий час і несучи зайві витрати.

Впровадження блокчейну поставило перед Smart Dubai завдання вирішити проблему узгодження платежів, оскільки це тривалий і дорогий процес, з яким стикається кожна організація. Розробка програми компанією Smart Dubai мала на меті звернення до звірки платежів шляхом увімкнення миттєвої звірки для всіх організацій, вирішення суперечок і претензій, автоматизації та покращення фінансового процесу та забезпечення прозорості фінансових записів.

Smart Dubai успішно завершив розробку програми узгодження платежів разом з іншими зацікавленими сторонами, такими як Dubai Electricity and Water Authority (DEWA), Emirates NBD, Knowledge & Human Development Authority (KHDA) і Avanza (постачальник рішень для блокчейну), своєчасно досягнувши всіх поставлених цілей. Після завершення проекту Smart Dubai передала систему Департаменту фінансів, щоб усі зацікавлені сторони та користувачі мали чітке розуміння послуг, що надаються в новій платіжній системі. Тобто перед офіційним використанням продукт був протестований командою [4].

Безперервна співпраця між приватним і державним секторами є дуже важливою для подолання розриву та вирішення спільних проблем. Крім того, проведення кількох семінарів між представниками обох секторів спонукатиме більше організацій використовувати технологію блокчейну в управлінні своїми програмами та досягати

своїх стратегічних цілей. Організації повинні бути гнучкими, щоб впоратися з прогресом технологій.

Список використаних джерел

1. Khanna, A., Sah, A. and Bolshev, V. (2021) *Blockchain: Future of e-Governance in Smart Cities*. *Sustainability*, 13, Article No. 11840. <https://doi.org/10.3390/su132111840>
2. Martinson, P. (2019) *Estonia—the Digital Republic Secured by Blockchain*. PwC, PricewaterhouseCoopers AS, Estonia. <https://www.pwc.com/gx/en/services/legal/tech/assets/estonia-the-digital-republic-secured-by-blockchain.pdf>
3. Al Barghuthi, N., Ncube, C. and Said, H. (2019) *State of Art of the Effectiveness in Adopting Blockchain Technology-UAE Survey Study*. 2019 6th HCT Information Technology Trends (ITT), Khaimah, 20-21 November 2019, 54-59. <https://doi.org/10.1109/ITT48889.2019.9075108>
4. Al Muhair, M., Termanowski, M., Balovnev, M. and Hewett, N. (2020) *Inclusive Deployment of Blockchain: Case Studies and Learnings from the United Arab Emirates*. World Economic Forum, Cologny. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=3281069>

Державно-юридичні засади правового виховання здобувачів освіти в управлінні діяльністю закладів освіти у процесі формування громадянських і соціальних компетентностей

Помінчук В. І.

*магістр історії, вчитель історії,
правознавства та громадянської освіти,
Київського ліцею бізнесу м. Київ, Україна,
e-mail: volodymyr.pominchuk@lecos.org*

В процесі активного розвитку демократизації української держави громадянська та соціальна освіта і виховання становлять одне із завдань в управлінні діяльністю закладом освіти. У становленні національної демократичної держави однією з передумов є формування соціуму свідомо активних громадян, які дотримуються демократичних цінностей у своїй поведінці, а також продукують громадянські ініціативи та демократичну культуру.

Актуальність і важливість проблеми викликана недостатнім розробленням її в системі управління та освіти.

Проблему управління діяльністю закладів освіти в контексті формування громадянських і соціальних компетентностей здобувачів освіти досліджують та розкривають у своїй працях українські науковці-Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, С. Є. Трубачова, А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, В. Я. Тацій.

Відповідно до Закону України (Далі-ЗУ) «Про освіту» і ЗУ «Про повну загальну середню освіту» це освітній результат-сформовані компетентності [2, 3]. Зокрема, громадянські та соціальні компетентності пов'язані з ідеями демократії, моралі, справедливості, рівності, свободи, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

- спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському й суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння духовно-моральних, соціальних, економічних і політичних понять і сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини й верховенства права, поцінювання культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України;

- виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального й фізичного добробуту та здоров'я; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки й спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та базуються на загальноприйнятих моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності [2, 3].

Формування громадянських та соціальних компетентностей здійснюється також через реалізацію правового виховання в закладах освіти. Правова освіта-це цілеспрямований, організований, систематичний процес оволодіння правовими знаннями і навичками правової поведінки. Правове виховання тісно пов'язане з правовою освітою: виховання не може обходитися без освіти, а освіта в тому чи іншому ступені дає і виховний ефект. У

зв'язку з цим особливий упор у справі формування правової культури в сучасній Україні має бути зроблений на правову освіту.

Система правового виховання й освіти має бути безперервною. Починаючи з дошкільного закладу, вона повинна продовжуватися у школі, а потім у ВНЗ, в тому числі й у системі підвищення кваліфікації кадрів. Людина часто припускається помилок у поведінці, вчиняє протиправні діяння лише тому, що не знає, як правильно поводитися у тій чи іншій ситуації [7, С. 379].

Формування високого рівня правосвідомості і правової культури неможливе без науково обґрунтованої державної правової політики, яка в Україні перебуває ще в стані формування. Правова політика держави, на думку багатьох правознавців, повинна здійснюватися у трьох основних формах: правотворчості, правозастосуванні і правовому вихованні. Кожній з форм реалізації правової політики повинен бути притаманний свій інструментарій.

Правове виховання і правове навчання органічно взаємопов'язані, оскільки припускають безперервний взаємозв'язок процесів цілеспрямованого формування свідомості особи законослухняного громадянина і правника-професіонала, включаючи етичні ідеали, правові настанови та ціннісні орієнтації, спеціальні, професійно необхідні характеристики. Украй важливо сформуванню відповідну мотивацію-позитивне ставлення до пізнаваного змісту і потребу до постійного розширення та поглиблення правових знань [7, С. 381].

Для підняття рівня правової культури молоді України перш за все необхідні чітка державна правова політика, у тому числі у сфері правового виховання, системний, науковий підхід до проведення правових заходів, скоординованість усіх зусиль державних органів, закладів освіти у цьому процесі.

На основі збалансованої державної правової політики в українській системі освіти створена та направлена атмосфера на виховання поваги до Конституції України, її правової системи в цілому, засудження порушень норм права, розгорнена активна боротьба за утвердження принципу соціальної справедливості і відродження етичних норм.

Держава повинна не тільки мати у своєму розпорядженні ефективні засоби підтримки правопорядку в суспільстві, а й саме своїми діями демонструвати позитивний приклад високої правової культури, дотримання законів, прав і свобод громадян також через виховання здобувачів освіти.

Завдання правової освіти в Україні визначені Конституцією України, яка виходить з того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека повинні стати щонайвищою соціальною цінністю. Як наслідок формування правової культури населення і перш за все підростаючого покоління має бути сьогодні однією з провідних складових діяльності всіх гілок влади України [7, С. 382].

Керівними документами, що визначають правову освіту в Україні, є: Національна програма правової освіти населення, Закон України «Про освіту», Програма розвитку юридичної освіти, Концепція національнопатріотичного виховання молоді та ін. Відповідно до цих документів і повинен здійснюватися процес правової освіти, спрямований на формування правової культури населення.

Основним органом, який повинен виконувати координаційну функцію з питань правової освіти в країні, відповідно до положень Програми розвитку правової освіти є

Всеукраїнська міжвідомча координаційно-методична рада з правової освіти населення. Метою роботи даної Ради є розроблення пропозицій щодо координації діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних та культурних закладів, наукових установ, видавництва тощо у сфері правової освіти, а також надання методичної допомоги в проведенні цієї діяльності. Важливим напрямком оптимізації правового виховання в сучасній Україні є створення багатоступеневої системи правової освіти, яка повинна забезпечити безперервність правовиховних дій на населення [7. С, 384].

Варто зазначити, що правова освіта в демократичному суспільстві повинна здійснюватися на всіх етапах життя особи: у сім'ї, дошкільних закладах, загальноосвітніх середніх школах, професійно-технічних навчальних закладах, у вищих навчальних закладах, установах післядипломної освіти, державних установах, на підприємствах, у фірмах різних форм власності, громадських організаціях, а також самостійно. Тільки така багатоступенева система правової освіти може забезпечити ефективність та формування необхідного рівня правосвідомості і правової культури. Кожний із таких етапів правової освіти повинен відповідати рівню розвитку людини і сприяти не тільки засвоєнню правових знань, а й формуванню чітких та сталих переконань щодо необхідності правомірної поведінки.

Отже, необхідність дослідження проблеми правового виховання здобувачів освіти безпосередньо впливає на формування та розвиток громадянської та соціальної компетентностей. Це обумовлює потребу в неухильному розвитку і досягненні високого рівня правової освіти та правової культури кожного громадянина, а це можна зробити шляхом вдосконалення навчальних програм освітніх закладів.

Список використаних джерел

1. Гетьман А. П. Основні засади та напрями оптимізації правового виховання в сучасній Україні / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Секція: Філософія права.-№ 3, 2010.-С. 86-96.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР).-2020.-№ 31.-С. 226.
3. Закону України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР).-2017.-№ 38-39.-С. 380.
4. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локишина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, С. Є. Трубочова.-К.: Вид-во «К.І.С», 2004.-112 с.
5. Концепція громадянського виховання//Інформаційний збірник Міністерства освіти України.-2000.-№ 22.-С. 7–20.
6. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів.-2005.-№ 23.-С. 18.
7. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна.-2-ге вид., переробл. і допов.-Х. : Право, 2013.-440 с.
8. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / [Укладач Наталія Степанова.]-Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014.-44 с.

Дятко Р. І.

*здобувач, вищої освіти «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: diatkori@krok.edu.ua*

Організація системи державної служби в Україні на сьогодні має багато недоліків, і в першу чергу, в питаннях найму, просування по службі, досягнення необхідного рівня кваліфікації, рівня корупції та мотивації державних службовців. Тому оцінка діючих фахівців на посадах, є необхідною для виявлення резервів підвищення такої ефективності.

За словами Г. Саймона «діяти ефективно означає використовувати найдешевші засоби для досягнення бажаних цілей» [1, с. 12]. Це положення розвинуто і в праці М. Лесечка «Основи системного підходу: теорія, методологія, практика». Він визначає ефективність як нормативний до затрат ресурсів результат дії або діяльності системи на певному інтервалі часу. Зокрема вчений досліджує два основні напрями ефективності: телеологічний та природно-науковий [2, с. 222].

С. Кодль відмічала: «керівник повинен мати бюджетні стимули або надбавки за перевищення встановленого рівня ефективності своєї діяльності; тим самим аби заохочувалось зростання продуктивності в плані ефективності, якості та строків виконання робіт» [3, с. 39].

Отже, ефективність з позиції її трактування в системі державного управління визначається науковцями як співвідношення результатів управління із задекларованими цілями.

Як зазначає Ф. Шамхалов: «Діяльність організації вважається ефективною, якщо за допомогою засобів та ресурсів, якими вона розпоряджається, забезпечується більш високий рівень продуктивності, або якщо ті самі результати діяльності досягаються при вкладанні меншого обсягу ресурсів» [4, с. 468].

Ефективність діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування характеризується прямою залежністю від їх керівних кадрів, їх кваліфікації та професіоналізму.

Країнах Європейського Союзу державні службовці працюють на основі чіткого опису своїх повноважень та функцій, профілів компетенції та угод щодо виконання конкретних професійних завдань діяльності, саме тому державні службовці зацікавлені в адекватному оцінюванні результатів службової діяльності та досягненні очікуваних результатів [5].

Шведський дослідник Е. Ведунг [6] розробив модель оцінювання ефективності державних службовців з наступними напрямками:

- оцінювання за цілями (досягнення мети та оцінка впливу);
- оцінювання за результатами (моніторинг результатів);
- оцінювання за системними компонентами (модель всебічної оцінки);
- оцінювання за інтересами клієнтів (оцінка якості наданих державних послуг);
- оцінювання за інтересами стейкхолдерів (задоволення інтересів усіх зацікавлених сторін).

Також цікава сучасну модель оцінки системи державного менеджменту в США,

яка базується на Урядовому Акті виконання і результатів та Національного аналізу ефективності. Акт наголошує на стратегічних результатах, тобто визначає лише два види оцінювання-результатів і наслідків. [7].

Оцінка ефективності діяльності державних службовців-це процес , спрямований на визначення внеску цих службовців відповідно до їхньої компетенції у досягнення Цілей і завдань органу державної влади.

Результат діяльності державного службовця об'єкт оцінки може виступати в таких формах , що дуже складно оцінити у співвідношенні з витраченими ресурсами, оскільки результат може мати не тільки економічні наслідки, але й певне соціальне , політичне, соціально-психологічне значення для суспільства.

Список використаних джерел

1. Саймон Г. А. *Адміністративна поведінка: дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції: Пер. з англ.* — К.: АртЕк, 2001. — 392 с.
2. Лесечко М. Д. *Основи системного підходу: теорія, методологія, практика.* — Львів: УАДУ, 2002. — 300 с.
3. Caudle S. L. *Productivity politics: Gilding the farthing / S.L. Caudle // Productivity review.* — 1985. — Vol.44. — P. 39
4. Шамхалов Ф. *Теория государственного управления / Ф. Шамхалов.* — М: Экономист, 2003. — 638 с.
5. *Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. В.П. Тимощука, А. М. Школика.* Київ : Конус-Ю, 2007. 735 с. С. 427–454
6. Ведунг Е. *Оцінювання державної політики та програм / Е. Ведунг ; пер. з англ. В. Шульга.-К. : ВСЕУВИТО, 2003.-350 с.*
7. *Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт. ; наук. кер. В. В. Цветков.-К. : Оріяни, 1998.-364 с*

Удосконалення методичних основ оцінки діяльності державних службовців

Маков А. В.

*здобувач, вищої освіти «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: makovav@krok.edu.ua*

Сучасний процес реформування системи державної служби в Україні пов'язаний з адаптацією даного інституту до європейських стандартів. Для України надзвичайно важливим є впровадження ефективного інструментарію оцінювання результатів службової діяльності державних службовців. Тому розробка комплексної оцінки діяльності державних службовців є одним із дієвих способів управління даною сферою діяльності.

1 травня 2016 року набрав чинності Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу» [1]. Законом встановлено, що для визначення якості виконання державними службовцями поставлених завдань, а також з метою прийняття рішення щодо преміювання, планування професійного та особистісного розвитку, виявлення потреби у професійному навчанні щороку проводиться оцінювання результатів службової діяльності державних службовців.

З точки зору науковців під оцінкою персоналу розуміють процес визначення ефективності діяльності співробітників в реалізації стратегічних задач організації з метою послідовного накопичення інформації, необхідної для прийняття подальших управлінських рішень [2, с.91].

Метою оцінювання результатів службової діяльності українських державних службовців стало визначення якості виконання поставлених завдань, а також прийняття рішення щодо його преміювання, планування службової кар'єри, визначення потреби у професійному навчанні.

В Україні щорічно згідно Типового порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців від 27 листопада 2019 р. № 81-р/з [3], оцінювання проводиться на підставі показників результативності, ефективності та якості, визначених з урахуванням посадових обов'язків державного службовця. Однак необхідно вдосконалити дану систему.

До причин, що зумовлюють недієвість оцінювання діяльності державних службовців, слід віднести такі: брак коштів для належного матеріального заохочення (збільшення розмірів премій, надбавок) у зв'язку з тим, що в Україні заробітна плата державних службовців є низькою, а премія є складовою заробітної плати; низька заробітна плата є причиною численної плинності кадрів державних службовців; відсутність єдиних підходів до щорічного оцінювання діяльності державних службовців та ін.

Важливість удосконалення в Україні системи оцінки діяльності державних службовців обумовлена, по-перше, виявленими у законодавстві недопрацьованими механізмами проведення такої оцінки, зокрема, відсутністю чітких критеріїв для її проведення, по-друге, неврахуванням у більшості процедур оцінки професійних якостей, що притаманні фахівцям соціальних професій (працюють з населенням), по-третє, наявністю передового зарубіжного досвіду, що стосується оцінки благонадійності персоналу, який можна було б використати у даному напрямі.

Світовий досвід управління персоналом створив ефективну систему оцінювання

праці державних службовців з точки зору благонадійності.

У цьому контексті вважаємо корисним використання в діючому Типовому порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців розробити відповідні показники оцінки за даним критерієм з подальшим уточненням результатів оцінки.

Ураховуючи вищенаведене, можемо запропонувати включити до складу Типового порядку [3] у складі соціального критерію-оцінку благонадійності персоналу за методикою компанії Midot. Компанія Midot використовує два тести для оцінки персоналу [4]:

1. оцінка благонадійності кандидата на посаду –Integritest;
2. оцінка лояльності персоналу –Trustee.

Методиці компанії Midot оцінки роботи персоналу організації зібрані такі важливі для нашої оцінки показники, як: відвертість, розкрадання, хабар, норми, толерантність, лояльність, безпека, справедливість тощо.

Благонадійність як система моральних цінностей і стандартів поведінки претендента на державну посаду є найважливішим елементом. Оцінка благонадійності з подальшою особистою співбесідою та оцінкою професійних і ділових якостей-це надійна основа прийняття правильного кадрового рішення. Неякісна оцінка благонадійності –це головна причина нелояльності майбутніх державних службовців, зловживань і порушень на роботі.

Список використаних джерел

1. Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
2. С. В. Селіванов Оцінювання діяльності персоналу органів державної влади як компонент особистісного розвитку державного службовця для планування кар'єри /Інвестиції: практика та досвід No 19/2017 –с.90-95 URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2017/19.pdf
3. Типовий порядок проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців від 27 листопада 2019 р. № 81-п/з URL : <https://nads.gov.ua/npas/shchodo-zastosuvannya-polozhen-tipovogo-poryadku-provedennya-ocinyuvannya-rezultativ-sluzhbovoyi-diyalnosti-derzhavnih-sluzhbovciv>
4. Мігус І. П., Черненко С. А. Сучасні методики оцінки стану кадрової безпеки суб'єктів господарської діяльності / Ефективна економіка. –2013.–No 4.-URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=192>

Організаційно-правові проблеми управління відомчою адміністративною звітністю в системі освіти

Паращенко Л. І.

*д. наук з держ. управ., професор,
професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: LudmilaPI@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-0613-2998*

Дебюрократизація в системі управління національною системою освіти декларувалася в концептуальних документах освітньої політики з часу проголошення незалежності України [1]. Однак і досі існує неузгодженість дій органів управління освітою, наявні надлишкові вимоги до звітування про діяльність закладів освіти та дублювання запитів на однакові дані чи інформацію різними органами влади. На розв'язання цієї актуальної проблеми спрямовані організаційно-правові механізми управління освітою.

В грудні 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив постановою № 1255 Положення про програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (далі-АІКОМ). Запровадження АІКОМ мало на меті вирішення актуальної проблеми запровадження електронного документообігу в системі освіти, зокрема подання обов'язкової статистичної звітності, проведення оперативного збору даних, опитувань, голосувань тощо, а також оптимізацію ключових бізнес-процесів у сфері дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійної (професійно-технічної) освіти та діяльності управлінь освітою місцевого й обласного рівнів [2]. Ключовим завданням АІКОМ визначалось суттєве підвищення достовірності освітньої статистичної та адміністративної інформації для прийняття управлінських рішень, базованих на достовірних даних, спрощене завдяки автоматизації подання звітності. Зауважимо, що цифровізація процесів зарахування, відрахування та переведення учнів, точні дані про контингент здобувачів освіти вкрай важливі для розподілу коштів освітньої субвенції та інших бюджетних коштів для фінансування освіти, а також для формування в автоматичному режимі звітності, необхідної для Державної служби статистики України.

Міністерство освіти і науки України 6 вересня 2022 р. видало наказ №795 «Про збір відомчої адміністративної звітності дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти у 2022/2023 н.р.», яким визначило подання звітності у сфері дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти за формами та у визначені терміни через завантаження даних в програмно-апаратний комплекс АІКОМ та його складової інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» (далі-«ДІСО») з підтвердженням достовірності поданої інформації за допомогою накладання КЕП [3].

Виконання цього наказу спричиняє суперечність положенням чинних правових актів, зокрема положенням Закону України «Про освіту», та викликає низку труднощів практичного характеру і двозначностей при роботі з АІКОМ.

Метою даної роботи є виявлення неузгоджень в нормативних актах щодо освітньої статистики та вироблення рекомендацій органам управління освітою в контексті запровадження системи електронної освітньої звітності. Інформаційною базою дослідження слугують нормативно-правові акти щодо освітньої звітності та управління

освітою, звіти міжнародних організацій, праці вітчизняних науковців з цієї проблематики, зокрема Л. Гриневич, Л. Калініної, В. Кременя, Е. Лібанової, Т. Лукіної та ін.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про державну статистику» (чинного) [4], частини 1 статті 18 Закону України «Про інформацію»: «Статистична інформація-документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства» [5]. Закон України «Про офіційну статистику» визначає як задокументовану кількісну та якісну, агреговану та репрезентативну інформацію, отриману за результатами державних статистичних спостережень або сформовану на основі адміністративних даних, що характеризує масові явища і процеси, які відбуваються в економічній, соціальній, демографічній, екологічній, культурній та інших сферах життя суспільства в Україні та її регіонах (пункт 15 частини 1 статті 1) [6]. Оскільки Закон України «Про офіційну статистику» набере чинності тільки 1 січня 2023 р., виникає питання на яких підставах МОН України вимагає від закладів освіти як обов'язкову інформацію, що містить якісні показники? Водночас, у визначення статистичної інформації в Законі України «Про інформацію» змін не передбачено. Таким чином постає наступне питання, як після 1 січня 2023р. будуть узгоджуватися два різних за змістом визначення щодо того, що є статистичною інформацією?

У керівників закладів освіти залишається питання, чим керувалося МОН України при укладанні наказу №795 про збір відомчої адміністративної звітності, зокрема, на яких нормативно-правових підставах заклади освіти зобов'язані вносити інформацію про власну діяльність до АІКОМ в усі його розділи? У якому нормативно-правовому документі наведено визначення «відомча адміністративна звітність», з аргументацією її обов'язковості, обсягу та якості і кореляцією з процесами демократизації та децентралізації в освіті, автономними правами закладу освіти, яким скористалося МОН України?

При ухваленні статті 74-1 Закону України «Про освіту» закладалась концепція АІКОМ як комплексу державного консалтингу освітньої діяльності, яким можуть користуватися заклади освіти в частині обов'язкової державної звітності і за власним рішенням та/або рішенням їх засновника/ів для надання інформації про особливості організації освітнього процесу чи його результатів [7]. На разі, немає розділення, де опції АІКОМ, що формують обов'язкову за законом звітність і передбачають облік, а де запропонований інструмент менеджменту, що можна використовувати за бажанням. Не визначено, в якому обсязі АІКОМ є ресурсом системи управління, а в якому-допомога закладам освіти в управлінській діяльності та оперативному провадженні освітньої діяльності, у тому числі здійсненні освітнього процесу. Яким чином узгоджується обсяг інформації, яку заклад освіти зобов'язаний публічно надавати відповідно до статті 30 Закону України «Про освіту», з обсягом інформації, що вимагає АІКОМ? У статті 30 чинною є частина 4, яка поважає право закладу освіти не публікувати інформацію з обмеженим доступом [7]. Де передбачений такий запобіжник в системі АІКОМ, адже до інформації з обмеженим доступом заклад освіти відповідно до ЦКУ може віднести не тільки персональні дані учасників освітнього процесу, а й власні напрацювання, зокрема комерційну таємницю?

Відтак наказ №795 суперечить положенням Закону України «Про освіту», а саме: «Підзаконні нормативно-правові акти не можуть збувати ... визначених законом

автономії суб'єктів освітньої діяльності...» (частина 2 статті 2) [7].

Для зняття цієї суперечності необхідно чітко визначити оптимальний обсяг обов'язкової державної звітності, що надають заклади освіти, та обсягу даних щодо обліку здобувачів освіти, педагогічних працівників, суб'єктів освітньої діяльності для ухвалення вмотивованих управлінських рішень, приміром щодо розподілу субвенції, і розмежувати його з іншими можливостями АІКОМ, що можуть бути використані як додаткова інформація органам влади як засновкам та закладам освіти безпосередньо в управлінській діяльності та оперативному провадженні освітньої діяльності, у тому числі здійсненні освітнього процесу на засадах автономії. Важливо врахувати можливості вибору подання інформації з боку закладів освіти в залежності від бажання отримати певні гарантії з боку органів влади, у тому числі за рахунок публічних коштів.

Необхідне оприлюднення і широке громадське обговорення та затвердження методології збору, переліку адміністративної відомчої звітності, зокрема переліку та формування звітної документації, що пов'язані з розробленням, збиранням, обробленням і використанням статистичної інформації у сфері освіти, яку розробляє та затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики (частина 2 статті 72 Закону України «Про освіту») [7]. Адже неподання органам державної статистики даних для проведення державних статистичних спостережень або подання їх недостовірними, не в повному обсязі, не за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, чи із запізненням; незабезпечення належного стану первинного обліку передбачає покарання відповідно до статті 1863 Кодексу України про адміністративні правопорушення [8].

Висновок. Однією з основних проблем програмно-апаратного комплексу АІКОМ є концептуальна розбіжність засад його формування і засад державної політики та принципів освітньої діяльності, визначених Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Концепція збору даних АІКОМ суперечить таким процесам освітньої реформи як дерегуляція, дебіюрократизація та децентралізація в сфері освіти. Для достовірного збору відомчої адміністративної звітності в системі освіти через АІКОМ цей програмно-апаратний комплекс потребує суттєвого доопрацювання та узгодження з основними положеннями оновленого освітнього законодавства та Законів України «Про інформацію» і «Про державну статистику».

Потребують подальших досліджень питання запровадження кількісних та якісних показників діяльності закладів освіти для відомчої адміністративної звітності.

Ключові слова: АІКОМ, електронний документообіг, освітня статистика, відомча адміністративна звітність, система освіти, заклади освіти.

Список використаних джерел

1. Система управління загальною середньою освітою в Україні на рівні району та області: якість, прозорість, взаємодія. Аналітичний звіт.// авт. кол., за ред. Паращенко Л.І., Київ-2014 / [Електронний ресурс]-Режим доступу: https://edudevelop.org.ua/images/files/analitichniy_zvit_2014.pdf
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» від 02.12.2021 № 1255 / [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-2021-%D0%BF#Text>
3. Наказ Міністерства освіти і науки України №795 «Про збір відомчої адміністративної

звітності дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти у 2022/2023 н.р.» від 06 вересня 2022р. / [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zbir-vidomchoyi-administrativnoyi-zvitnosti-doshkilnoyi-zagalnoyi-serednoyi-ta-pozashkilnoyi-osviti-u-20222023-nr>

4. Закон України «Про державну статистику» / [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-12#Text>

5. Закон України «Про інформацію» / [Електронний ресурс]-Режим доступу:

6. Закон України «Про офіційну статистику» / [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text>

7. Закон України «Про освіту» / [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення/ [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

Салій Б. В.

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: SaliibV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-1012-7959

Актуальність вивчення енергоефективності та енергоменджменту в управлінні закладами освіти як освітніми підприємствами в умовах військового часу зумовлена гострим дефіцитом енергоносіїв, ризиками блекаутів, що негативно впливає на організацію життєдіяльності закладів освіти та якість освітніх послуг. У системі освіти переважна більшість закладів освіти є бюджетними установами державної чи комунальної форми власності, що вимагає дієвих механізмів державного регулювання. План заходів із впровадження систем енергетичного менеджменту в бюджетних установах був прийнятий Урядом ще в квітні 2017 р., оскільки Україна належала до енергодефіцитних країн і покривала власні паливо-енергетичні потреби менш, ніж на 50% за рахунок внутрішнього добування. При цьому енергоспоживання на виробництво умовної одиниці продукції в 2-3 більше, ніж в країнах Євросоюзу або США [1]. Однак до початку війни в лютому 2022 р. більшість пунктів цього плану не були реалізовані. Зважаючи на колосальну руйнацію інфраструктури України, зокрема знищення об'єктів енергетичної галузі та закладів системи освіти, післявоєнне відновлення України має ґрунтуватися на енергетичній незалежності країни. У плані повоєнної відбудови України, що був представлений в місті Луганно, який розрахований на 10 років та оцінюється у 750 млрд. доларів, чільне місце займає національна програма «Енергетична незалежність та Зелений Курс» вартістю 130 млрд. доларів [2]. Успішна його реалізація для стійкого економічного зростання країни та розвитку національної освіти потребує відповідального лідерства та ефективного енергетичного менеджменту в освітній галузі зокрема.

Метою даної роботи є дослідження сучасних тенденцій на світовому ринку енергетики для виокремлення сутності енергоменджменту в закладах освіти в умовах війни та повоєнного відновлення України.

Інформаційну базу дослідження склали міжнародні аналітичні звіти, План відновлення України [2], дослідження, які здійснювали вітчизняні науковці, зокрема В. Базилевич, В. Вербинський, М. Земляний, П. Курмаєв, П. Макаренко, В. Мочерний, А. Шевцов та ін. [3-4].

У загальному розумінні енергоменеджмент-це напрямок управління соціо-економічними системи, головним завданням якого є оптимізація енергоспоживання (на мікро та макро рівнях, приміром на підприємстві, домогосподарстві, в регіоні чи країні), що передбачає забезпечення раціонального розподілу і ощадливого використання паливно-енергетичних ресурсів.

Війна, яку розпочала Російська Федерація в Україні, міжнародні санкції проти РФ та подальше значне скорочення торгівлі енергоресурсами з країною-агресором різко підняли світову ціну на газ і, відповідно, ціну на електроенергію, що посилюється відновленням глобального попиту на газ після пандемії COVID-19. Оптові ціни на електроенергію в Європі з лютого 2022р. вирости приблизно вдвічі порівняно з рівнем, на якому вони були з 1999 р. (Ember, 2022) [5]. Очікується, що високі ціни на енергоресурси

збережуться щонайменше 2,5 роки на форвардних ринках, зокрема форвардна ціна на електроенергію у 2025 р. двічі перевищить звичайний рівень, а форвардна ціна на газ в чотири рази перевищить звичайний рівень (Centre for European Policy Studies, 2022) [6].

Ми перебуваємо у стані війни-війни, яку Україна повинна виграти-з ворогом, який має намір завдати довгострокової економічної та політичної шкоди не лише нашій країні, але й європейським демократіям. Збитки, які завдаються через війну, величезні. У Німеччині оцінені втрати ВВП через стабільно високі ціни на енергоносії становлять до 12%, тоді як у Великобританії інфляція досягла піку в 13% після оголошеного підвищення цін на електроенергію та газ для домогосподарств 1 жовтня 2022 р., з яких газ, електроенергія паливо складає 6,5% (Brookings Institution, 2022) [7].

У воєнний час звичайні ринкові механізми для основних товарів і послуг призупиняються на користь адміністративних механізмів, призначених для збалансування потреби в ефективному виробництві товарів і послуг і необхідності досягнення справедливого розподілу цих товарів і послуг. У воєнний час усіх користувачів заохочують економити на використанні обмежених ресурсів (особливо, якщо вони можуть дозволити собі цього не робити), виробляти власні там, де це можливо і погоджуватися на незручні (і іноді обов'язкові) обмеження такі як планові відключення світла [8-9]. Сподівання, що російсько-українська війна закінчиться скоро й обмеження які діють на час війни можна буде зняти, можуть не здійснитися. Однак цілком ймовірно, що кризова енергетична ситуація триватиме невизначений період, тому потрібне втручання в систему управління, яке було б ефективним і справедливим.

Якими є уроки, які можемо винести з енергетичних криз, що траплялися в історії раніше?

У 1939 р. Велика Британія почала нормувати використання побутового вугілля (основне джерело палива для опалення) через кілька днів після вступу в Другу світову війну. Це успішно зменшило споживання вугілля домогосподарствами та дозволило уникнути кризи.

Економісти воєнного часу, які невтомно працювали над встановленням цін і лімітів у воєнний час у країнах-союзниках під час Другої світової війни, допомагали виробляти та розподіляти обмежені ресурси, підтримували моральний дух населення та, у свою чергу, допомагали виграти війну (Carincross, 1995) [10].

У 2003 р. Нова Зеландія провела публічну рекламну кампанію «Ціль 10», щоб скоротити споживання електроенергії на 10% за кілька тижнів у зв'язку з необхідністю задовольнити дефіцит води на своїх гідроелектростанціях. Показово, що ця ціль була досягнута за 6 тижнів.

Влітку 2011 р. Токіо скоротив попит на електроенергію на 18% після кризи на Фукусімі в березні 2011 р.

З квітня 2011 р. по березень 2012 р. Велика Британія встановила 270 000 сонячних систем на дахах після введення пільгового тарифу (National Statistic of United Kingdom, 2014) [11].

У системі освітою необхідно застосовувати адміністративні механізми військового часу та негайно запроваджувати енергоменеджмент управлінні закладами освіти.

Система енергоменеджменту відповідно до стандарту ISO 50001 ґрунтується на методології, відомої як цикл постійного покращення (PDCA або plan-do-check-act):

- Планування-проведення енергетичного аналізу і визначення базових енергетичних

показників, постановка цілей, завдань і розробка планів заходів, необхідних для досягнення результатів з енергоефективності відповідно до енергетичної політики організації;

- Впровадження-реалізація планів-заходів в області енергетичного менеджменту;
- Перевірка-моніторинг та вимірювання процесів і ключових характеристик операцій, що визначають енергетичну результативність, щодо реалізації енергетичної політики і досягнення цілей в галузі енергетики, і повідомлення про результати;
- Дії-прийняття дій щодо постійного покращення результативності діяльності в галузі енергетики та системи енергетичного менеджменту [12]. Отже, енергоаудит і системи енергоменеджменту є важливими елементами впровадження енергоефективності в усіх будівлях закладів освіти в Україні.

Висновок. Впровадження енергоменеджменту в системі освіти в умовах військового часу та повоєнного відновлення України є невідкладним завданням для управління як окремим закладом освіти, так і освітньою галуззю зокрема. Забезпечення високої енергоефективності, використання енергозберігаючих маловідходних і безвідходних технологій, запровадження системного енергоменеджменту постають як основні напрямки зміцнення енергетичної незалежності країни. Це вимагає від керівників, передусім, переосмислення економічної поведінки та організаційної культури в освітніх інституціях, реалізації нових концепцій використання енергоносіїв, зокрема перехід до енергоощадних технологій та альтернативних джерел енергії.

Потребують подальших досліджень питання взаємозв'язку концепцій лідерства в освіті з концепцією енергоменеджменту в закладах освіти як освітніх підприємствах.

Ключові слова: енергоменеджмент, система освіти, ринок енергоресурсів, енергетична незалежність, лідерство.

Список використаних джерел

1. Про затвердження плану заходів із впровадження систем енергетичного менеджменту в бюджетних установах. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 732-р.- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2017-%D1%80#Text>
2. План відновлення України [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://recovery.gov.ua/>
3. Ринок електроенергії в Україні. Проблеми вдосконалення [Електронний ресурс]/ А. Шевцов, М. Земляний, В. Вербинський.-Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/april08/14.htm>
4. Курмаєв П. Ю. Теоретичні основи функціонування ринку електроенергії в Україні / П. Ю. Курмаєв, Л. О. Франченко, С. О. Стойка // Глобальні та національні проблеми економіки.-2016.-№ 13.-Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-13-2016/21-vipusk-13-zhovten-2016-r/2394-kurmaev-p-yu-stojka-s-ofranchenko-l-o-teoretichni-osnovi-funktsionuvannya-rinku-elektroenergiji-v-ukrajini>
5. Ember, 2022. European power price tracker.-Режим доступу: <https://ember-climate.org/data/data-tools/europe-power-prices/>
6. Centre for European Policy Studies, 2022. Why gas price caps and consumer subsidies are both extremely costly and ultimately futile [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://www.ceps.eu/why-gas-price-caps-and-consumer-subsidies-are-both-extremely-costly-and-ultimately-futile/>
7. Brookings Institution, 2022. A German gas crisis will cause jitters across Europe [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2022/07/18/a-german-gas-crisis-will-cause-jitters-across-europe/>
8. Centre on Regulation in Europe, 2022. Retail Energy Markets Under Stress [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://cerre.eu/publications/retail-energy-markets-under-stress/>
9. Institute of International and European Affairs, 2022. Europe's Long Winter: Escaping the Energy Crisis

[Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://www.iaea.com/publications/europes-long-winter-escaping-the-energy-crisis>

10. Carincross, A. 1995. *Economists in Wartime*. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/20081540>

11. National Statistic of United Kingdom, 2014. *Solar photovoltaics deployment* [Електронний ресурс]– Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/statistics/solar-photovoltaics-deployment>

12. ДСТУ ISO 50001:2020 Системи енергетичного менеджменту. Вимоги та настанова щодо використання (ISO 50001:2018, IDT) [Електронний ресурс]-Режим доступу: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_iso_50001_2020.pdf

Особливості оцінювання правильності методик аналізу в діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості

Сингаївська О. О.

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: osinhaivska@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-9545-8684

Віткін Л. М.

д. т. н., професор кафедри управлінських технологій,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

У тезах представлено особливості оцінювання правильності методик аналізу в діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості.

Об'єктом дослідження є система управління випробувальної лабораторії легкої промисловості.

Предметом дослідження є взаємозв'язок між процесами в діяльності випробувальної лабораторії легкої промисловості.

Метою цієї роботи є визначення оцінювання правильності методик аналізу в діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості.

Акредитація на оновлену версію стандарту ДСТУ ISO /IEC 17025:2019 [1] вимагає від випробувальних лабораторій здійснювати свою діяльність з поглибленою доказовою базою щодо достовірності результатів випробувань. Введення ризик-орієнтованого підходу зобов'язує керівництво випробувальної лабораторії виявляти ризики та зменшувати ризикові ситуації. Оцінювання правильності методик аналізу є важливим кроком, бо безпосередньо впливає на результати випробувань та застосовується в декількох процесах діяльності випробувальної лабораторії.

На сьогодні недостатньо розроблені методичні засади, які б оцінювали правильність методик аналізу у діяльності випробувальної лабораторії легкої промисловості.

Достовірність результатів випробувань є основною метою випробувальних лабораторій. Досягнення цієї мети в діяльності випробувальної лабораторії легкої промисловості створюється за допомогою підходів, процесів та програм, що існують. ДСТУ EN ISO/ ДСТУ ISO /IEC 17025:2019 [1] регламентує загальні вимоги щодо діяльності лабораторії, а саме: до організації, до структури, до ресурсів, до процесів, до системи менеджменту. Одним з доказів щодо достовірності результатів в цьому ланцюжку є правильність методик аналізу.

При виборі методики щодо правильності результату ми повинні чітко уявляти яка потрібна нам збіжність та проміжний розкид. Тобто при виборі методики мають виконуватися дві вимоги: правильність і прецизійність методів та результатів вимірювання. Стандарт ДСТУ ГОСТ ИСО 5725-1:2005 [2] описує основні положення та визначення.

Правильність це наближення великої кількості отриманих результатів до опорного значення. Бажано проводити більшу кількість вимірювань, тому що при двох-трьох вимірюваннях можна не отримати достовірні результати. Тобто правильність-це близькість середнього арифметичного великої кількості отриманих результатів до опорного значення. Велика кількість результатів потрібна для того, щоб мінімізувати

ризика або виключити фактор випадковості. Виконання методики має бути і правильним, і забезпечувати потрібний рівень.

Для оцінювання правильності методики потрібно мати або стандартний зразок, або зразок, значення результату якого вже було оцінено та доведено. В якості прийнятого опорного значення можемо приймати: атестоване значення CRM; атестоване значення референтного матеріалу (RM); атестоване значення СО лабораторії; значення концентрації зразка, що був приготовлений з реактивів з визначеною чистотою; значення концентрації зразка, що виміряний за «точною» методикою. Але віддати перевагу слід сертифікованому зразку (CRM). Атестоване значення отримане в лабораторії, що акредитована по стандарту [1], а виробник стандартного зразка акредитований по стандарту ISO 17034:2016 [3] надає нам гарантовану впевненість у значенні, яке ми приймаємо як опорне. Випробувальна лабораторія може застосовувати атестоване значення СО лабораторії, але дана процедура є більш вимогливою та затратною. Бо потрібно застосувати додаткові процедури та розрахунки, які доводять, що СО може бути прийнятий, як атестований.

Наступним кроком є випробовування експериментального зразка різними серіями, тобто різними операторами, в різні дні, за можливості, різними лабораторіями.

Оцінити повторювальність, проміжну прецизійність та відтворюваність можна на будь-якому зразку, якщо він стабільний, однорідний та в достатній кількості. Оцінювання правильності відбувається тільки, якщо маємо стандартний зразок або зразок, значення результату вже було оцінено та доведено.

Стандарт ДСТУ ГОСТ ИСО 5725-1:2005 [2] п. 6.3.3. надає формули для розрахунку зміщення.

Далі потрібно дати оцінку значущості зміщення відносно випадкового розкиду. Документ РМГ 61-2010 [4] п. 5. 3 приведений спосіб оцінювання значущості або не значущості зміщення відносно випадкового розкиду по критерію Стьюдента. Тобто порівнюємо отримане значення зміщення зі значенням випадкового розкиду та вираховуємо. Отримане значення порівнюємо зі значеннями у таблиці та приймаємо рішення.

Далі ми можемо оцінити наше отримане значення, наскільки воно є достовірне. Тобто оцінити з яким довірчим інтервалом ми оцінили зміщення.

Застосування в оцінці показників точності, правильності та прецизійності методик аналізу кількісного аналізу використовують при контролі якості результатів аналізу.

Таким чином, реалізація методики у випробувальній лабораторії легкої промисловості має здійснюватися з урахуванням аналізу правильності методики. Цей крок зменшує ризики щодо отримання недостовірних результатів, та є важливою складовою при прийнятті рішення стосовно результату випробувань.

Список використаних джерел

1. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT) *Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій*. Київ, 2020. 31 с.
URL: <http://www.karantin.te.ua/userfiles/file/untitled2019.pdf> (дата звернення: 30.11.2022)
2. ДСТУ ГОСТ ИСО 5725-1:2005 *Точність (правильність і прецизійність) методів та результатів вимірювання. Частина 1. Основні положення та визначення (ГОСТ ИСО 5725-1-2003, IDT)*. Київ,

2005. 33 с. (Інформація та документація)

3. ISO 17034:2016 *General requirements for the competence of reference material producers*. URL: <https://www.iso.org/obp/ui#iso:std:iso:17034:ed-1:v1:ru> (дата звернення: 03.12.2022)

4. РМГ 61-2010 Державна система забезпечення єдності вимірів. Показники точності, правильності, прецизійності методик кількісного хімічного аналізу. Методи оцінки. Київ, 2012. 60 с. URL: <https://metrology.com.ua/ntd/skachat-drugie-nd/rmg/rmg-61-2010/> (дата звернення: 04.12.2022).

Аутсорсинг як інструмент підвищення економічної ефективності суб'єкта господарювання

Железняк Л. О.

*здобувач вищої освіти «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: zhelezniaklo@krok.edu.ua*

В умовах постійних економічних змін суб'єктам господарювання слід звертати значну увагу на розширення та поглиблення досліджень підвищенню економічної ефективності своєї діяльності.

До основних інструментів підвищення економічної ефективності та управління результатами діяльності суб'єктів господарювання відносяться наступні: бюджетування, стратегічне планування, бенчмаркінг, контролінг, моніторинг, діагностика, реінжиніринг, факторний аналіз, ключові компетенції, скорочення, менеджмент тотальної якості, краудсорсинг, спільні інновації, управління лояльністю, інструменти прийняття рішень, стратегічні альянси та ін.

Одним з інструментів підвищення економічної ефективності підприємства може стати використання аутсорсинг. Він широко застосовується у західній практиці ведення бізнесу.

Сутність аутсорсингу полягає у підвищенні ефективності роботи суб'єкта господарювання за рахунок передачі деяких функцій на виконання зовнішнім організаціям з метою оптимізації всіх видів ресурсів і концентрації на основному виді діяльності.

Однією з причин поширення аутсорсинга є ускладнення бізнес-процесів, що створюють надзвичайну перевантаженість компаній, викликану необхідністю подальшого просування зростаючого потоку товарів або послуг на ринок при обмежених ресурсах в умовах динамічних змін ринкової кон'юнктури.

Найважливішими аргументами на користь розвитку аутсорсинга є економія коштів, гарантія надійності і високої якості послуг, що надаються. Це обумовлено тим, що аутсорсер має можливість спеціалізуватися у вузькій області виробництва або послуг, зосередивши у себе кращих фахівців, використовуючи найбільш сучасне обладнання, застосовуючи передові технології і постійно накопичуючи досвід обслуговування безлічі клієнтів. Поєднуючи власний і запозичений досвід, аутсорсер поступово покращує якість послуг, які він надає, і завжди пропонує готове до застосування рішення.

До ризиків, що супроводжують передачу окремих бізнес-процесів стороннім виконавцям, відноситься загроза розголошення спеціальних технічних знань та іншої інформації про підприємство, недостатній контроль та координація виконання завдань аутсорсинговою компанією, взаємозалежність підприємства-замовника та підрядника.

Основні мотиви, що спонукають підприємства до прийняття рішення щодо використання нової стратегії управління з використанням аутсорсингу, полягають у можливості сфокусувати увагу на основному бізнесі, знизити інвестування в неосновні фонди, гнучко реагувати на зміни на ринку та усередині компанії; поліпшити обслуговування клієнтів; знизити загальні витрати; підвищити гнучкість діяльності та зосередитись на основних її видах; уникнути додаткових інвестицій; обійтися без розширення штату і скоротити накладні витрати на навчання персоналу, інформаційну

підтримку, зниженні певних ризиків тощо [1].

В сучасних умовах господарювання скорочується потреба великих підприємств мати широкий спектр власних виробничих, допоміжних і функціональних підрозділів.

На підприємствах корпорації Метінвест для підвищення економічної ефективності здійснюється їх реструктуризація з виведенням зі складу ряду непрофільних підрозділів (транспортних, ремонтних, будівельних, інструментальних та ряду інших цехів, включаючи безліч допоміжних служб). Їх функції на умовах аутсорсинга ефективніше можуть виконувати ряд сторонніх малих спеціалізованих підприємств. Аутсорсинг дозволяє здійснити комплексне залучення досвіду висококваліфікованих фахівців для якісної розробки і швидкої реалізації проектів (технологічних, інформаційних, адміністративних, управлінських та ін.), а також для придбання послуг (бухгалтерський облік, логістика, маркетингові дослідження, ремонт устаткування та ін.).

Підприємства гірничої галузі України мають значний інноваційний потенціал, великі можливості для формування нових і посилення наявних конкурентних переваг як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Тому використання такого інструменту як промисловий аутсорсинг дуже актуально для криворізького регіону.

Промисловий аутсорсинг-це виконання деяких допоміжних функцій і операцій по забезпеченню виробництва продукції (облік, складування, ремонт і обслуговування обладнання, логістика та ін.). Одним з факторів, які сприяють розвитку аутсорсинга на підприємствах корпорації Метінвест, є наявність сучасного високоефективного комунікаційного середовища (зв'язок, комп'ютеризація і транспорт), що забезпечує швидкий і надійний обмін фінансовими, матеріальними та інформаційними потоками, разом з високим рівнем спеціалізації різних підприємств у сфері виробництва і послуг.

Таким чином сучасний аутсорсинг є формою співпраці між різними суб'єктами ринку, що дає змогу отримати взаємовигідні результати як у короткотерміновому, так і довготерміновому періоді.

Список використаних джерел

1. Дідух О. В. Сутність аутсорсингу та перспективи його застосування в Україні // Економічний простір. –2011.–№ 54. –С. 173–182.

Interconnection between functions of public administration and business management

George Arthur

*Masters Student of Faculty of International Economic Relations, Global Business, «KROK» University, Kyiv,
e-mail: arthurg@krok.edu.ua*

Iryna Petrova

*Doctor of Economic Sciences, Prof.,
«KROK» University, Kyiv,
e-mail: IrynaPL@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4206-5403*

Public Administration is the determination of policies, setting of major objectives, the identification of general purposes and laying down of broad programs and projects.

It then spans towards guidance, leadership and control of the efforts of the groups towards certain common goals.

The objective of public administration is different from businesses that only need administration; public administration embarks mostly on non-economic, socio-political objective.

With faster top-notch topological advancement people never agree on the same thing all the time and this makes the work of public administrator more than business administration. Because of the existence of many alternative views, the external socio-political environment exerts greater pressure on public administration than it does on business administration [1]. Public administration gives one the clear chance to hold important government positions, which the person could use to make impact and better the lives of others by develop your superb leadership skills with the option to work and manage People either working in a Private or public sector.

Business entity management cuts across conceiving, initiating and bringing together the various elements; coordinating, actuating, integrating the diverse organizational components while sustaining the viability of the organization towards some pre-determined goals formally. The main objectives for business management focus on productivity for the profitability of a particular business [2].

Entity management is necessary and, the practice of managing a company's vital information and documents in an orderly system which makes it possible for the organization to track and view, with the goal of keeping entities in compliance making it discipline that requires the right modernized technology.

With a business entity management, the organization can create a central vault of information to manage its data and documents. And such data includes records of where entities are registered to do business, lists of officers and directors, and ownership records among other core vital information.

Business entity management enhance managers by having a clear overview of how to run a business, fully comprehending to the value of a team member and focusing their projects, gives more insight on learning more-rounded approaches to managing people by developing, collaborating and communication skills that you'd never have before when constantly learning on the job [3].

In practically terms, there is no difference between management & administration. Every manager is concerned with both administrative management function and operative

management function targeting mainly the survivable of their individual company. However, some similarities can be assessed depending on the position of the manager. A manager at a higher position organization structure or hierarchy denotes more time on administrative function & the lower level denote more time on directing and controlling worker's performance which is management.

Management in nature is an executing function while, administration is a decision-making function. Under business entity management, activities are get done under predetermined rules because managers work done under certain form of supervision but public administration is a thinking function because plans & policies are determined under it. Business entity management is concerned with formulation of broad objectives, plans & policies, and public administration models for top level managers and whiles business entity centers on middle and lower managers.

The process of interaction of Public Administration and Business Management is by virtue of the fact that Public administrators today play and pay more attention to the delivery of quality services for the people, it is governed by public law while business operating administration is regulated by private, mercantile law, public administration embarks on non-economic, socio-political objective, while the businesses administration embarks on economic objectives and is most especially interested in profit making. Public administration implements public policies because of who they serve. On the other end, business administration implements private policies and ministers to private corporate interests. Public administration pursues non-quantifiable objectives such as law and order, political stability, and national prosperity. It is impossible to measure its efficiency directly. While in business administration, the height of profitability of a business enterprise can be measured [4].

To conclude, both public and business administration rely on common techniques relating to planning, organization, budgeting, delegation, control and the like. Both of them are oriented on clients' needs. However their focus and goals are to some extent different.

Список використаних джерел

1. Kleiman, Lawrence S. «Management and Executive Development. «Reference for Business: Encyclopaedia of Business (2010): n.p. (25 Mar 2011)
What is Entity Management URL:<https://blog.cscglobal.com/what-is-entity-management> (July 17, 2019)
2. Management and Administration. URL: https://www.managementstudyguide.com/management_administration.htm
3. The benefits of business management (22nd March 2022)
URL:<https://masterstart.com/blog/business-leadership-and-management/the-benefits-of-business-management/>

Методика аналізу логістичних витрат виробничого підприємства та механізм його управління

Туряниця М. Є.

*студент групи МЕН/УЛД-21М,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TurianytsiaMY@krok.edu.ua*

Філатов С. А.

*к. т. н., доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: FilatovyS@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9831-7051*

Актуальність дослідження. У сучасних умовах ринкової економіки для більшої конкурентно спроможності кожна компанія намагається зменшити витрати. Логістичні витрати є найбільшими витратами в середовищі функціональних областей промислового підприємства є витрати на транспорт і складування. Вони складають 46% і 26% від загальних витрат логістичної діяльності тому аналіз даних витрат та методів які впливають на них є актуальним в даний момент.

Об'єктом дослідження є методики аналізу логістичних витрат виробничого підприємства та механізм його управління.

Предметом дослідження є механізм управління логістичними витратами.

Метою дослідження є аналіз існуючих методів аналізу логістичних витрат та механізм його управління.

Для досягнення мети дослідження в роботі поставлено та вирішено наступні завдання:

- аналіз наукових джерел щодо методів аналізу логістичних витрат;
- збір та систематизація інформації стосовно існуючих методів аналізу логістичних витрат;
- аналіз механізмів управління логістичними витратами на виробничому підприємстві.

Інформаційна база досліджень. Вагомий внесок у управління логістичними витратами внесли вчені такі як, Б. І. Холод, Дж. Браун, Дж. Говінд, Л. Голубовський, Л. І. Дороженко, А. Г. Кальченко, Д. В. Курочкін, Б. І. Холод. В їхніх наукових роботах розглянуто шляхи, методи, засоби, які допомагають аналізувати логістичні витрати, а також їхні переваги та недоліки.

Джерелами дослідження наукові фахові публікації, статистична звітність діяльності торговельних підприємств, данні фактичної діяльності торговельних компаній, та нормативно-правові акти, які стосуються сфери торгівлі та продажу.

Методологія дослідження. Для збору інформації використовувались методи спостереження, порівняння, систематизації даних та опитування. Аналіз зібраної інформації здійснювався з використанням методів порівняльного та системного аналізу, а для узагальнення інформації використовувався метод синтезу. Діагностика та оцінка існуючих методів з використанням методів формалізації та моделювання.

Результати дослідження. Як і будь-який аналіз, так і аналіз витрат на логістику поводить за певними показниками, які поділяються на групи показників ефективності: економічної ефективності, технічної ефективності, ринкові індикатори.

Можна стверджувати, що логістика має вплив на більшість аспектів розрахунку прибутків та збитків підприємства. Тому зміни в логістичній стратегії мають вплив на фінансову сторону діяльності підприємств та приймають участь в забезпеченні довгострокової діяльності.

Ефективний аналіз витрат логістики підприємства можливий лише за окремими елементами таких витрат. Структуризація логістичних витрат виявила, що функціональними сферами логістики є закупівля, виробництво та збут [1].

Оптимальна логістична система на підприємстві є основою конкурентних переваг. Ефективна структуризація витрат логістики дозволяє оцінити та оптимізувати витрати пов'язані з доставкою сировини, виробництвом і зберіганням запасів готової продукції на складах, оптимізувати управлінські рішення, направлені на їх мінімізацію, забезпечити ефективність логістичної політики підприємства

Для підвищення рівня ефективності діяльності і забезпечення конкурентоспроможності промислового підприємства застосовують традиційні методи управління логістичними витратами.

Проаналізовані методи управління витратами самі по-собі не є однорідними і, як правило, можливі в застосуванні лише без врахування всієї їх специфіки і способі взаємозалежності суміжних фінансово-управлінських дисциплін.

Частина методів засновані на обліку витрат і стосуються бухгалтерської сфери управління витратами, іншу частину розглядають витрати як об'єкт управління в економічній сфері діяльності. При тому, що в перерахованих методах управління витратами акцентується увага на залежності поведінки витрат від операційних факторів. Це можна пояснити тим, що системи обліку є доволі консервативними, що створюють інформаційну базу управління витратами, аналітики надають перевагу традиційним методам фінансової оцінки [2].

Можна зробити висновок, що управління витратами логістики необхідно сприймати як процес отримання логістичних рішень на базі існуючих даних обліку усіх аспектів діяльності логістичної системи для отримання необхідного рівня витрат.

Практична значущість результатів дослідження. Наявність ефективної логістичної системи на підприємстві є однією з його конкурентних переваг. Наведена у роботі структуризація логістичних витрат і методи їх розподілу дозволяють ідентифікувати та оцінити витрати, пов'язані з закупкою та поставкою сировини, виробництвом та зберіганням запасів готової продукції на складах, обґрунтувати управлінські рішення, спрямовані на їх мінімізацію, і, як наслідок, забезпечити ефективність логістичної політики підприємства. У зв'язку з вищенаведеним подальші дослідження мають бути спрямовані на формування ефективного механізму управління логістичними витратами, що враховує підвищення рентабельності від кожної логістичної функції та зменшує ризики суб'єктів логістичної системи.

Ключові слова: методи аналізу, логістичні витрати, логістична система, управління витратами, ефективність.

Список використаних джерел

1. *Сумець О. М. Логістичні витрати підприємства: теоретичний аспект [Текст] : монографія / О. М. Сумець; Харк. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. Петра Василенка.-Х. : Міська друкарня, 2013.-223 с.*
2. *Шевців Л. Ю. Логістичні витрати підприємства: формування та оцінювання [Текст] : монографія / Л. Ю. Шевців, І. Петецький; Львів. держ. фін. акад.-Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2011.-244 с.*

Управління маркетинговою діяльністю закладу дошкільної освіти

Єрзіна Ольга Олегівна

здобувачка освітньої програми МЕН/УЗО-21,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yerhinaoo@krok.edu.ua

Алькама Віктор Григорович

д. е. н., професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: alkema@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5997-7076

Розвиток ринкових відносин в Україні зумовив той факт, що дошкільна освіта з безкоштовного привілею, який оплачується державою, стала послугою нематеріального характеру. За досить короткий період часу в Україні розпочав функціонувати ринок освітніх послуг, пропозиція яких за останні п'ять-сім років зробила великий стрибок: у багатьох випадках пропозиція навіть перевищує попит. Тому в системі дошкільної освіти актуалізувались такі економічні явища, як менеджмент, маркетинг, маркетингова діяльність. Донедавна система освіти та комерційна діяльність розглядалися суспільством як несумісні категорії. Тому в сфері освіти маркетингові та ринкові інструменти управління використовуються ще недостатньо. Проте, проблема актуальності застосування маркетингу в галузі освіти викликає величезний практичний інтерес. У даний час відзначається розвиток маркетингової діяльності в системі дошкільної освіти, який зумовлений пріоритетами державної політики у сфері дошкільної освіти (збереження соціальних гарантій на отримання дітьми якісних освітніх послуг; надання суб'єктам освітнього процесу свободи) вибору освітньої організації, освітніх програм, індивідуального освітнього маршруту), зміною демографічної ситуації в країні (збільшення демографічного зростання збільшує попит на дошкільні організації, тому більшість керівників прагне активного використання маркетингових заходів для залучення батьків дітей дошкільного віку), зниження державних обсягів фінансування освітніх організацій змушує адміністрацію дошкільних установ і залучати додаткові джерела фінансування, оскільки можливості державного та регіональних бюджетів досить обмежені.

Об'єктом цього дослідження є процес впровадження сучасної концепції управління маркетинговою діяльністю закладу дошкільної освіти.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти впровадження сучасної концепції управління маркетинговою діяльністю закладу дошкільної освіти.

Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних засад і методичного інструментарію управління маркетинговою діяльністю закладу дошкільної освіти та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення цих процесів.

Для досягнення мети вирішено такі основні завдання:

- досліджено сутність маркетингового менеджменту в закладах дошкільної освіти та його сутність і складові;
- визначено методи та методики управлінського впливу на маркетингове середовище закладу дошкільної освіти;
- надано приклади успішної практики ефективного управління маркетинговою діяльністю закладів освіти;

- обґрунтовано загальну характеристику фінансово-господарської діяльності ТОВ ДНЗ «Дивомісто» м. Бровари;
- проведено аналіз організаційно-економічного механізму ТОВ ДНЗ «Дивомісто» м. Бровари;
- здійснено діагностику процесів маркетингового менеджменту діяльності ТОВ ДНЗ «Дивомісто» м. Бровари;
- обґрунтовано шляхи та напрямки удосконалення маркетингової діяльності ТОВ ДНЗ «Дивомісто»;
- розроблено алгоритм удосконалення маркетингової стратегії ТОВ ДНЗ «Дивомісто» та тактику її здійснення;
- визначено напрями удосконалення комунікаційної складової маркетингової стратегії та тактики ТОВ ДНЗ «Дивомісто».

Інформаційну базу дослідження становлять матеріали державної статистичної звітності, законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність закладів дошкільної освіти в Україні, фахова література з проблем теорії і практики управління маркетинговою діяльністю закладів дошкільної освіти, звітність та матеріали, надані ТОВ ДНЗ «Дивомісто», відкриті джерела мережі Internet.

Теоретичну й методичну основу дослідження з питань управління маркетинговою діяльністю закладу дошкільної освіти становлять роботи таких авторів як: Бабаченко Л. В., Бобир В. Г., Божкова В. В., Григорчук Т. В., Зернюк О. В., Куденко Н. В., Оксентюк Б. А., Старостіна А. О., Ткач О. В., Язвінська Н. В., Ярош-Дмитренко Л. О. та ін. Кожен з вчених у своїх працях висвітлює власне бачення щодо вирішення цієї проблеми, проте питання щодо ефективних методів впровадження сучасної діагностики маркетингової підсистеми управління в закладі дошкільної освіти потребують подальшого, глибшого дослідження.

У процесі дослідження застосовували наступні методи вивчення: теоретико-методологічний, абстрактно-логічний, статистично-економічний, системного аналізу, методи діагностики маркетингової підсистеми управління в закладі дошкільної освіти.

На першому етапі дослідження досліджували використання маркетингового менеджменту в закладах дошкільної освіти, його сутність та складові. Розглянули методи та методики управлінського впливу на маркетингове середовище закладу дошкільної освіти та опрацювали приклади успішної практики ефективного управління маркетинговою діяльністю закладу дошкільної освіти.

Другий етап дослідження було присвячено аналізу організаційно-економічного забезпечення діяльності ТОВ ДНЗ «Дивомісто» та діагностиці процесів реалізації маркетингового менеджменту в діяльності цього закладу.

На завершальному етапі дослідження розробляли шляхи та напрямки удосконалення маркетингової діяльності ТОВ ДНЗ «Дивомісто». На основі узагальнення результатів проведеного дослідження та аналізу специфіки завдань, пов'язаних з механізмами маркетингового просування освітніх послуг ТОВ ДНЗ «Дивомісто» в мережі Інтернет в науковій роботі розроблено алгоритм просування освітніх послуг в глобальній мережі Інтернет який наведено на рисунку.

Визначено напрями удосконалення комунікаційної складової маркетингової стратегії та тактики ТОВ ДНЗ «Дивомісто». Важливим методом оптимізації витрат на маркетингову діяльність ТОВ ДНЗ «Дивомісто» у зв'язку з впровадженням нових інформаційних

технологій для дослідження ринку є запропонована «Пошукова оптимізація» (Search Engine Optimization) спрямована на просування веб-сторінки закладу дошкільної освіти в ТОП-3 пошукових систем (що знаходиться під контекстною рекламою). Її можна охарактеризувати як комплекс заходів для підняття позицій сайту в результатах видачі пошукових систем за певними запитами користувачів з метою просування сайту. Процес пошукової оптимізації вимагає значних витрат часу, зусиль і грошей. Також, для її реалізації необхідна наявність потрібної компетенції у співробітників.

Рис. Маркетингове просування освітніх послуг ТОВ ДНЗ «Дивомісто» в мережі Інтернет

У зв'язку з цим, рекомендується залучати SEO-фахівців для виконання даної роботи. В процесі дослідження було розраховано показники ефективності вдосконалення програми маркетингових комунікацій ТОВ ДНЗ «Дивомісто» в мережі Інтернет.

Отже, формування організаційно-економічного механізму оптимізації витрат на маркетингову діяльність ТОВ ДНЗ «Дивомісто» у зв'язку з впровадженням нових інформаційних технологій для дослідження ринку є важливою умовою успішного залучення споживачів, задоволення розмаїття їхніх потреб і стимулювання повторних звернень. Розвиток комунікаційних технологій сприяє більш раціональному функціонуванню ТОВ ДНЗ «Дивомісто» в мережі Інтернет. Однак самі потоки інформації ще не досить досконалі та вимагають оптимізації на основі застосування сучасних інструментів контекстної рекламної кампанії.

Теоретична значущість наукового дослідження полягає у можливості глибшого уявлення про теоретичні засади управління маркетинговою діяльністю закладу

дошкільної освіти. Практична значущість наукового дослідження полягає у вдосконаленні маркетингової діяльності ТОВ ДНЗ «Дивомісто».

Ключові слова: управління, маркетингова діяльність, заклад дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Про дошкільну освіту: Закон України № 2628-ІІІ 11 липня 2001 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
2. Бурдонос Л. І., Малишко В. В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я. М., 2019. 90 с.
3. Безугла Л. С., Ільченко Т. В., Юрченко Н. І. та ін.. Маркетингові дослідження: навчальний посібник. Дніпро. Біла К. О., 2019. 300 с.
4. Ковшова І. О. Маркетинговий менеджмент: теорія, методологія, практика. Київ, 2018. 72 с.
5. Пісоцька Л. С. Маркетинг, як напрям управлінської діяльності в дошкільній освіті, Педагогічний дискурс, 2014. №3 <https://core.ac.uk/download/pdf/230565014.pdf>

Застосування методу кластерної оцінки схожості/розбіжності цінностей для задачі формування проєктних команд

Медведєва О. М.

*д. т. н, професор,
професор кафедри математичних методів та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: medvedieva@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-8873-8100*

Россошанська О. В.

*професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgar@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6831-6998*

Ключовою причиною виникнення конфліктів у спільнотах (колективах, командах) є суперечливість базових цінностей їх учасників, що виступає джерелом суб'єктивного неблагополуччя їх членів. Цінність є основою корпоративної культури, під якою будемо розуміти сукупність неписаних правил (цінностей), які усі члени спільноти приймають, розділяють, виконують добровільно та комфортно (визначення обґрунтовано авторами у [1, с. 5-6]). Розбіжність цінностей дуже яскраво проявляється в проєктних командах, робота яких, на відміну від колективів, обмежена в часі. Особливо гостро ця проблема стоїть для команд у проєктах в галузі культури та мистецтва, а також для творчих колективів. В період драматичних потрясінь, напруги в суспільстві, яка сьогодні пов'язана з COVIDом та війною Росії проти України, проблема виявлення розбіжності цінностей загострюється.

Методи, спрямовані на виявлення та оцінювання однорідності/неоднорідності за певними критеріями взаємодіючих членів проєктних команд, розроблялись і раніше (зокрема, [2, 3]). Разом з тим, врахування фактору узгодженості членів команд за критерієм схожості/розбіжності цінностей, який все частіше проголошують одним з ключових, залишається актуальним теоретичним й прикладним завданням, пошук продовжується різними дослідниками в різних аспектах. На додаток до цього, сучасна управлінська концепція різноманітності та інклюзивності [4], яка наразі набирає великого розповсюдження, актуалізує розробку більш дієвих методів оцінювання команд за критерієм схожості/розбіжності цінностей.

Описаний нижче метод кластерної оцінки схожості/розбіжності цінностей, який пропонується, належить до змішаного (кількісно-якісного) підходу. Його сутність полягає в реалізації наступних кроків.

Кожний претендент до команди анонімно по відношенню до інших претендентів артикулює 7+-2 базових цінностей (позицій), при цьому ці цінності розглядаються агрегатно як кластер, всередині якого немає поділу за пріоритетами. На другому кроці складається загальний перелік з цінностей, отриманих від усіх претендентів. Зі списку не вилучаються протилежні цінності-антагоністи (за їх наявності). Вони маркуються для приділення уваги при подальшому аналізі. Далі проводиться опитування претендентів, в якому кожний з них має вибрати по 7 цінностей. На підставі отриманих відповідей проводиться ранжирування цінностей за частотою їх вибору. У ранжируемому ряду виділяються кластери, між якими з'являється достатньо великий

розрив у частоті застосування (приблизно 20%). Цінності, які потрапили до першого кластеру, вважаються соціально декларативними, тому в подальшому не враховуються при аналізі. На основі аналізу персонального вибору кожного з респондентів другого кластеру, виявляються особи, які вказали не менше 80% цінностей з цього кластеру. Саме ці особи є претендентами на роботу в одній команді, яка буде мати високе значення критерію схожості/розбіжності цінностей за умови, що у списку цього кластеру не було цінностей-антагоністів.

Даний метод може застосовуватись і для з'ясування схожості/розбіжності вже сформованих корпоративних цінностей, і для виявлення ставлення до цінностей, які, наприклад, артикулюють різні філософії щастя. На рис.1 наведені результати застосування методу для виявлення ставлення до філософії щастя «ікігай» [5], «хюгге» [6] та власне розуміння філософії щастя декого з майбутніх респондентів, виявлене до проведення експерименту.

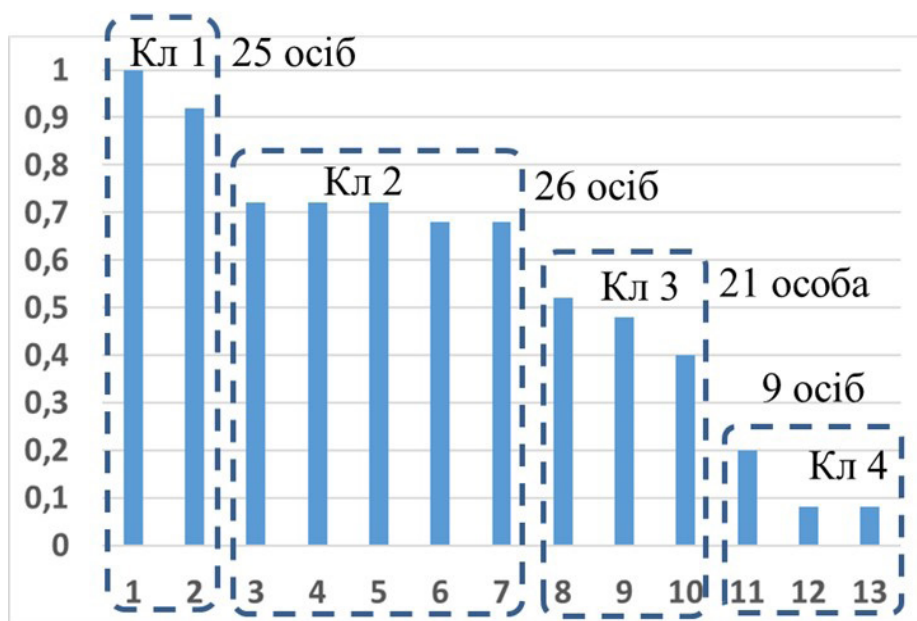

Рис. 1 Частота розподілу параметрів щастя та їх групування за кластерами

Було опитано 26 респондентів, яких об'єднувала спільна діяльність-навчання на магістерській освітній програмі. Кожний з респондентів вибрав 7 з 13-ти найважливіших для нього цінностей. За результатами опитування респонденти поділилися на чотири кластера. Перепад між першим та другим кластерами склав 5, а між другим та третім-4. До другого кластеру потрапили всі 26 осіб, які вибрали наступні цінності: робити те, що є важливим на теперішній час (цінність 3); вмю робити краще всього (цінність 4); веде для досягнення стратегічних цілей (цінність 5); робити те, у що я вірю (цінність 6); що бажаю робити (цінність 7). З усіх респондентів тільки один вибрав усі п'ять цінностей, а 10-чотири цінності. З цих 10 респондентів по два не вибрали 3-тю, 4-ту та 5-ту цінності, три-6-ту, і тільки один-7-му. Слід відзначити, що тільки одна з чотирьох цінностей філософії щастя «ікігай» «робити те, що вмю робити краще всього» потрапила до другого кластеру. Це може свідчити про те, що ментально поняття цінностей японського (ікігай) та скандинавського (хюгге) розуміння щастя не поділяються нашими здобувачами.

Проведені після цього індивідуальні інтерв'ю з шістьма претендентами довели, що їм достатньо комфортно співпрацювати з іншими з десяти претендентів, з якими

їм вже вдалося працювати разом. Незважаючи на перші позитивні пілотні результати, метод потребує подальшої повномасштабної експериментальної апробації.

Список використаних джерел

1. Медведєва О. М. Корпоративна культура та культурний контекст проекту розвитку організації. Частина 1. Основні визначення. Управління проектами та розвиток виробництва. Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2008. № 3 (27). С. 96-103.
2. Россошанська О. В., Медведєва О. М. Опис невідповідності станів інформованих елементів середовища діяльності для задач оцінки безпеки та взаємодії з позиції теорій нечітких множин та несилової взаємодії. Управління проектами та розвиток виробництва. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. № 4(40). С. 35-45.
3. Rach V., Medvedieva O., Rossoshanska O., Borulko N., Osakwe I. Method for configuring the composition of a project team based on the criteria of subjective well-being. Східно-Європейський журнал передових технологій, Т. 2, № 3(98), 2019. С. 48-59. DOI: 10.15587/1729-4061.2019.160651. URL: <http://journals.urau.ua/ejet/article/view/160651/164988>.
4. O'Donovan D. (2018). Diversity and Inclusion in the Workplace. In book: Organizational Behaviour and Human Resource Management, pp.73-108. DOI:10.1007/978-3-319-66864-2_4. URL: https://www.researchgate.net/publication/320674512_Diversity_and_Inclusion_in_the_Workplace.
5. Mitsuhashi Yu. (2018). Ikigai. Giving every day meaning and joy. Kyle books. 112 p.
6. Wiking M. (2017). The Little Book of Hygge: Danish Secrets to Happy Living. Harper Collins Publishers. 190 p.

СЕКЦІЯ 6. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Зовнішньоекономічна стратегія України в умовах воєнного стану

Терехов В. І.

*д. е. н., професор, професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: victorT@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3400-6833*

Філатов С. А.

*к. т. н., доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: filatovy@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-9831-7051*

Відповідно до положень ст. 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (Закон «Про ЗЕД») Верховна Рада України є найвищим органом, що здійснює державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, і саме до її повноважень належить прийняття рішень про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та / або не дружні дії інших держав шляхом встановлення повного / часткового ембарго на торгівлю, позбавлення РНС або пільгового спеціального режиму. Водночас, статтею 29 Закону про ЗЕД також передбачено, що у разі якщо дискримінаційні та/або недружні дії щодо України застосовуються державою, визнаною ВРУ державою-агресором та / або державою-окупантом, заходи у відповідь можуть застосовуватися за рішенням Кабінету Міністрів України за спрощеною процедурою [1].

Протягом 9 місяців 2022 року підготовка проектів регуляторних актів Мінекономіки здійснювалася відповідно до вимог, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності») в умовах правового режиму воєнного стану на всій території України, відповідно до Указу Президента України 24.02.2022 № 64/2022 та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Згідно із частиною другою статті 3 Закону при прийнятті регуляторних актів з питань запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану регуляторні процедури, визначені Законом не застосовуються. Зокрема це стосується питань організації оборони важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміна режиму їх роботи, а також створення умов праці відповідно до законодавства про працю тощо, визначених Планом запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 181-р. [3].

Серед загальних факторів, що на фоні війни в центрі Європи на території України, впливають на формування показників експорту, слід виділити такі:

- зміни у життєдіяльності багатьох держав, в попередні два роки через пандемію Covid-19 (посилено роль державного управління у надзвичайних умовах; запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи; встановлено обмеження пересування громадян та їх трудової діяльності; введено дистанційні форми освіти та праці);

- зниження ділової активності промислових підприємств та скорочення виробництва в усіх країнах, що призвело до глобального зменшення попиту та, як наслідок, падіння цін на світових товарних ринках; сировинна спрямованість українського експорту та суттєва залежність вітчизняних підприємств від зовнішнього ринку збуту, враховуючи існуючу волатильність кон'юнктури світових ринків, що обумовлює залежність обсягу надходження валютних ресурсів від зовнішніх цінових коливань.

Специфічними для України факторами на фоні розгорнутої повномасштабної війни РФ стали:

- падіння на 35 відсотків ВВП через неможливість повноцінного товаровиробництва;
- руйнування інфраструктури національного виробництва та соціальної сфери;
- неможливість повноцінного товарного обміну, в першу чергу експорту, через блокування портів (металопрокат на сході, зернових-з боку заблокованих портів чорноморського регіону, мінування ворогом його акваторії).

На початок року Україна продовжувала відставати в розвитку з точки зору продуктивності праці, енергоефективності, доданої вартості в промисловості та в сільському господарстві. Причинами такої стагнації є відсутність інвестицій, поступова зношеність та відсутність модернізації обладнання, повільні темпи запозичення та розвитку передових технологій та інновацій у виробництві.

В цих умовах відправною точкою під час прийняття послідовних рішень щодо зовнішньоекономічної стратегії має стати проведення комплексного аудиту національної економіки у післявоєнний період.

Стратегія повинна визначати довгострокову економічну візію, принципи і цінності, “червоні лінії” (неприпустимі напрями руху), ключові напрями (вектори) економічного розвитку, а також основні завдання державної економічної політики та цільові індикатори.

Зокрема, Україна прагне стати впливовим учасником міжнародних економічних відносин, надійним економічним партнером у світі, завдяки реалізації наступних цілей:

- забезпечення взаємовигідної торгівлі з країнами світу та досягнення розширеного доступу до зовнішніх ринків;
- підвищення конкурентоспроможності українських товарів та послуг, створення позитивного іміджу країни та забезпечення присутності українських виробників на міжнародних ринках;
- модернізація прикордонної інфраструктури та забезпечення ефективного митного регулювання;
- впровадження збалансованої імпоротної політики з комплексною оцінкою потенційного впливу, яка стимулюватиме переважно інвестиційний, а не споживчий імпорт.

Досягнення стратегічних цілей дасть змогу збільшити обсяги українського експорту та розширити його географічну структуру шляхом:

- поглиблення торговельної співпраці з ЄС;
- виходу на ключові ринки Азії, Африки та Латинської Америки;
- підтримки та просування українського експорту у світі;
- вирішення питання асиметричності торговельних угод;
- спрощення проходження митних процедур на українському митному кордоні;
- захисту виробничого та експортного потенціалу національних виробників;
- збереження доступу українських товарів на зовнішні ринки;

- фінансова підтримка зарубіжних партнерів.

Проведене дослідження показало і визначило, що економіка України має бути сконцентрована на двох напрямках зовнішньоекономічної діяльності: адаптації діяльності в умовах воєнного стану (періоду внутрішніх та зовнішніх економічних шоків) та використання нових переваг, пов'язаних з гармонізацією законодавства України до вимог ЄС, створенням регіонального спільного ринку, використанням нових іноземних технологій, політикою Міжнародного валютного фонду.

Ключові слова: Україна, зовнішньоекономічна стратегія, воєнний стан, законодавство.

Список використаних джерел

1. Закон України від 16.04.1991 «Про зовнішньоекономічну діяльність».
2. Указ Президента України 24.02.2022 № 64/2022 та Закону України «Про правовий режим воєнного стану»]
3. Прогноз розвитку світової економіки до 2030 // Український інститут майбутнього. Електронний ресурс <https://strategy.uifuture.org/prognoz-rozvitku-sv%96tovoї-om%96ki-do-2030e.html>

Розвиток та становлення держави на міжнародній арені через призму громадянської освіченості

Троц І. В.

*доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
голова Ради молодих вчених,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IrynaTV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9608-0591*

Кондратюк В. Р.

*студентка 4 курсу спеціальності «Комп'ютерні науки»,
Коледжу економіки, права та інформаційних технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kondratiukVR@krok.edu.ua*

Посилаючись на сьогоденні реалії, події, за якими Україна дедалі тісніше просувається як високо оцінюваний учасник сучасної історії не тільки Європи, а й більшості розвинених країн світу, постає питання, як український народ буде представляти країну загалом на міжнародному рівні в майбутньому, якими нас запам'ятають іноземці та світові лідери. У цьому контексті, на нашу думку, одним з основних механізмів успішного закріплення України як держави та українців як народу стануть базові принципи громадянської відповідальності та освіченості. Освічені громадяни є лицем країни, вони представляють свою державу на міжнародній арені, що підтверджує відомий вислів Аристотеля: «Між людиною освіченою та неосвіченою така сама різниця, як між живим і мертвим». Існування держави, успішної політично та економічно, неможливе без обізнаного та зацікавленого в житті країни населення. Тож, актуальність громадянського виховання в наші часи складно переоцінити.

Громадянська освіта та сприйняття держави і його народу в світі тісно пов'язані між собою. Обґрунтувати це твердження досить просто, і, насамперед, це базується на простому визначенні поняття «громадянська освіта». Простою мовою-громадянська освіта навчає людей комфортно жити в громаді та ефективно взаємодіяти з іншими її членами. Але це не єдине змістовне визначення, оскільки це поняття також включає в себе обізнаність у правах та обов'язках громадян держави, норми поведінки в суспільстві, розуміння свого місця, можливостей та ролей в ньому. Дисципліна «громадянська освіта» базується на таких науках: історія, культурологія, економіка, політика та право. Метою вивчення цієї дисципліни є залученість громадян у суспільство та пряма участь у політичних процесах.

Якщо ж говорити про компоненти громадянської освіти, найголовнішим є: фінансова грамотність, критичне мислення та медійна грамотність. Базова обізнаність населення у даних сферах суттєво допоможе закріпити на державному рівні такі важливі цінності демократичного соціуму, як свобода слова, знання та виконання своїх прав та обов'язків, доступ до інформації з альтернативних джерел, а також її якісна оцінка. Ці основні складники були значно послаблені та деформовані за часи радянського минулого.

Основні проблеми у розвитку громадянської освіти в Україні: невизначеність її змісту, незацікавленість громадян у вивченні громадянства та нерозуміння його глобального значення, небажання людей приймати участь у політичних питаннях своєї держави. На нашу думку, одним з ефективних способів для підлітків стати обізнаними-

це наявність батьків як хорошого прикладу. Саме від батьків діти переймають такі важливі життєві навички та знання, як фінансова грамотність, обізнаність у своїх правах та обов'язках, повага до Батьківщини, національної культури і традицій. Додатковими джерелами інформації для молоді, але не менш ефективними, стануть освітні програми в навчальних закладах. У 2022 році було затверджено вивчення громадянської освіти як інтегрованого курсу в закладах загальної середньої освіти [1]. Окрім обов'язкового шкільного курсу, підлітки можуть спробувати себе в якості учасника у волонтерських проєктах, які направлені на вдосконалення лідерських якостей як особистості і як активного учасника соціуму. Одним з таких проєктів є школа «Агенти змін» [2]. Очевидним є також те, що для дорослих найкращий спосіб оволодіти необхідними навичками-це практична і регулярна участь у житті демократичного соціуму.

Яким чином освіченість населення впливає на сприйняття та розвиток держави на міжнародному рівні? Конкретно в даному питанні ми будемо розглядати громадянську обізнаність як визнання своєї культури, звідки ти походиш та якою була твоя історія, а особливо-яку роль вона відіграє, як культурна та історична спадщина.

Держава-це в першу чергу суспільство, що проживає на її території. Жодна держава, незалежно від свого початкового потенціалу у вигляді природних ресурсів або кліматичної зони, не може існувати без народу. А народ-найблискучіше та найправдивіше дзеркало цієї держави.

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України частина населення були змушені залишити власні домівки. Одні це зробили вимушено, через зруйноване війною помешкання, інші-щоб захистити те, що в них залишилося: свою сім'ю. Частині біженців вдалося знайти притулок за межами свого міста чи в іншій області, в той час як інші не знайшли безпечне місце на території України-довелося шукати тимчасового притулку за кордоном. Сучасні реалії такі, що українці розкидані по віддаленим куточкам світу. Так чи інакше, саме зараз ми найбільше стикаємося напряду з навколишнім світом, а саме-з людьми інших країн та їх культурою: від Польщі та Німеччини до США та Канади. Кожного дня, хочемо ми цього чи ні, українці по всьому світу транслюють нинішні політичні настрої та економічне становище України через свої думки та слова, а особливо-поведінку та конкретні вчинки.

Перед тим, як говорити про те, якими світ запам'ятає українців після завершення війни, яку роль Україна буде відігравати на міжнародному рівні, а також які дії потрібно впровадити щоб покращити становище ситуації, необхідно коротко нагадати собі, якими нас знали до війни. Найперше, що відповість далека від української культури людина з Західної Європи чи Америки (як територіально, так і за складом менталітету), коли розмова зайде про Україну-це війна з росією, побори, Крим, невисокий рівень життя людей та борщ.

Але з початком війни все змінилося. Іноземці, від простих людей до світових лідерів, стають пліч-о-пліч з Україною: присвячують пісні та витвори мистецтва, гроші з яких йдуть на допомогу постраждалим та військовим, організують групові виїзди журналістів та волонтерів на місця, що зазнали страшних ушкоджень. І все це для того, щоб освітити, чим живе зараз Україна та українці, які наші проблеми, цілі, і навіть мрії. Звичайні люди відкривають свої серця та домівки для постраждалих-безоплатно надають житло, їжу та необхідні побутові речі. Вони зі щирим інтересом цікавляться нашою культурою, звичками, улюбленими стравами, деякі навіть роблять спроби щодо вивчення

мови. Значна частина українців безмежно щасливі та вдячні приймати допомогу з усього світу для втілення нашої спільної мети. Ми з великим задоволенням ділимося з цілим світом нашими традиціями та культурою, щоб залучити якомога більше людей відкрити очі та побачити справжню Україну, її душу, котрим являється українська спільнота. Зараз українців чи не по всьому світу визнають як сильний, могутній, незламний, хоробрий та вольовий народ.

Це наглядний приклад того, як працює громадянська освіта в глобальному плані. Як порівняно маленька за розмірами держава може вести за собою розвинений світ та протидіяти найбільшій за розміром країні світу. Ми самі-окремо кожен і всі разом можемо впливати на те, яким буде наше майбутнє. Тож, потрібно удосконалюватися у цьому напрямку, залучати більше людей, розширювати свою обізнаність та виховувати відповідальність як громадянина України.

Список використаних джерел

1. *Громадянська освіта: інтегрований курс* / Бакка Т., Беца Н., Вербицька П., Волошенюк О. та ін.; Київ: 2022, 22 с. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/588/58875/navchalna_programa_2022_hromadyanska_osv.pdf
2. *Громадянська освіта: мистецтво творити зміни* / Ключко К., Колесник Л.-Київ : Компринт, 2020.- 74 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30194>

Виключення Росії з ради безпеки ООН як одна з умов стабільності системи міжнародної безпеки

Маруховський О. О.

*канд. політ. наук, доцент кафедри,
міжнародних відносин та журналістики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlegM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0708-1603*

Сьогодні під час агресивного вторгнення Російської Федерації в Україну однією з найактуальніших проблем формування стабільної системи міжнародної безпеки є виключення Росії з Ради Безпеки ООН, що може стати також першим кроком щодо примушення її до миру та виведення своїх військ з території України.

Слід зауважити, що Президент України Володимир Зеленський, виступаючи на загальних дебатах 77-ї сесії Генеральної асамблеї ООН 22 вересня 2022 року, розкрив п'ять пунктів формули встановлення миру в Україні, які було їм запропоновано до якнайшвидшого виконання всіма членами Організації Об'єднаних Націй. Ці пункти української формули миру є досить зрозумілими й цілком відповідають інтересам України: 1) покарання Російської Федерації за злочинну агресію; 2) захист життя народу України від вбивств мирних жителів, від катувань та насильства; 3) відновлення глобальної безпеки й територіальної цілісності нашої держави; 4) майбутні гарантії безпеки, пропозиції юридично обов'язкових договорів; 5) а також рішучість українців захищатися, яка потребує спільної військової, матеріально-технічної та економічної допомоги [1].

Принагідно відзначимо, що необхідно окремо розглянути одну з тез, яку озвучив у своїй промові Президент України Володимир Зеленський: «...поки агресор є стороною ухвалення рішень у міжнародних організаціях, його треба ізолювати в них, принаймні на час агресії. Позбавити права голосу. Позбавити прав делегації. Позбавити права вето, якщо це член Радбезу ООН. Тобто покарати всередині інституцій» [1]. Це означає, що Україна планує стати ініціатором рішучих змін, а, можливо, й докорінних реформ Ради Безпеки ООН, аби забезпечити реальне дотримання міжнародної законності на території України, в європейському регіоні й у світі.

Загальновідомо, що Російська Федерація після дезінтеграції Радянського Союзу незаконно зайняла й до сих пір посідає місце в Раді Безпеки ООН. Варто почати з того, що *стаття 23 Статуту Організації Об'єднаних Націй в розділі V «Рада Безпеки. Склад»* чітко визначає п'ятьох постійних членів Ради Безпеки (які мають право вето), і це США, Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Китайська Республіка, Франція й СРСР [2], але не Російська Федерація у сьогоднішньому її вигляді. Фактично немає жодних статутних документів, які б регламентували легальність перебування РФ у складі постійних членів Радбезу ООН. Те, що Росія стала правонаступницею Радянського Союзу, потребує бодай формального, але законного затвердження РФ у складі як Ради Безпеки, так і безпосередньо в ООН. Сама Росія посилається на факт мовчазного прийняття ООН листа Президента Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки (РРФСР) від 24 грудня 1991 року, у якому Генерального секретаря ООН було поінформовано, що членство СРСР в ООН, зокрема в Раді Безпеки

та інших органах і установах організації нібито «продовжує» Російська Федерація «за підтримки країн СНД». Однак очевидно: задля того, аби РФ посіла місце СРСР в ООН і Раді Безпеки, необхідна чітко артикульована згода самої ООН та її держав-членів, яку має бути закріплено відповідними документами. Прикладом може бути ситуація із Союзною Федеративною Республікою Югославією, яка після виходу з її складу деяких республік втратила членство в ООН і заново проходила процедуру набуття членства в організації.

Сьогодні Російська Федерація де-юре не може вважатися членом ООН і постійним членом Ради Безпеки ООН, але де-факто вона користується усіма правами та можливостями цих статусів. І якщо після незаконної анексії Криму і гібридної агресії проти України міжнародна спільнота «закрила очі» на ці злочини Росії, то нині, на десятому місяці ведення агресивної війни, необхідно, нарешті, починати процедуру вигнання РФ із головних міжнародних організацій світу. Згідно зі статтею 34 *Статуту Організації Об'єднаних Націй в розділі VI «Мирне Розв'язання Спорів»* Рада Безпеки ООН «має повноваження розслідувати будь-який конфлікт або будь-яку ситуацію, що може призвести до міжнародних незгод або викликати суперечності, для визначення того, чи не може продовження цього конфлікту або ситуації загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки» [2]. Очевидно, що після оголошення мобілізації і ядерних погроз із боку Росії у світі не залишається сумнівів, що путінський режим веде повномасштабну війну проти України, а не міфічну «спецоперацію», під виглядом якої кремлівські еліти намагаються приховати свої воєнні злочини.

Президент Європейської Ради Шарль Мішель вже прямо закликав до виключення Росії, наголосивши водночас: «Якщо постійний член Ради Безпеки ООН розпочинає неспровоковану та невинуватену війну, йому більше не місце у Раді Безпеки» [3].

У будь-якому разі Україна та її союзники мають ухвалити в Раді Безпеки ООН обов'язкове до виконання рішення щодо російської агресії. Воно має містити щонайменше повне припинення вогню, виведення російських військ із території України на кордони 1991 року та скасування мобілізації в РФ, а також заборону на погрози та використання ядерної зброї проти неядерних країн. Для цього потрібно скасувати право вето або виключити Росію з Ради Безпеки, а в разі її відмови-вжити заходів згідно зі статтями 42-50 *Статуту Організації Об'єднаних Націй*, які передбачають проведення миротворчої операції або навіть застосування об'єднаних військових сил проти держави-агресора [2].

Раніше про необхідність реформування Ради Безпеки ООН як важливої міжнародної інституції вже заявили лідери США, Німеччини, Франції та Туреччини, тобто ідею виключення Росії вже озвучено публічно-тепер потрібні необхідні рішення. Так, міністр закордонних справ Туреччини Мевлют Чавушоглу наголосив, що «Туреччина виступає за реформування ООН, зокрема, за скасування права вето в Радбезі ООН та представлення в ньому країн на ротаційній основі», й головне, щоб рішення приймалися двома третинами голосів, тому що сьогодні, коли одна країна каже «ні», рішення не приймається» [4].

Широкомасштабна агресія Росії проти України усьому світу показала неієвність та виявила нездатність Ради Безпеки ООН-головного й найважливішого міжнародного органу ухвалення рішень щодо ліквідації серйозних загроз існуванню стабільної системи міжнародної безпеки, заснованої на принципах міжнародного права. Отже, весь демократичний світ сьогодні розуміє, що «виключення Росії зробить Раду Безпеки

ефективним органом, здатним ухвалювати вкрай необхідні рішення, спрямовані на збереження глобальної стабільності та безпеки. Щоб врятувати ООН від загрозованої екзистенційної кризи, необхідно піти на сміливі кроки. Ослабленій Лізі Націй вдалося вигнати Радянський Союз через його напад на Фінляндію лише за кілька місяців до того, як сама Ліга припинила своє існування» [5].

Список використаних джерел

1. Виступ Президента України на загальних дебатах 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. (22.09.2022). URL : <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zagalnih-debatah-77-yi-sesiyi-77905> (Дата звернення: 03.10.2022).
2. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL : https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (Дата звернення: 03.10.2022).
3. З Ради безпеки ООН потрібно виключати країни, які розпочинають агресивну війну-Шарль Мішель. (23.09.2022). URL : <https://news.liga.net> (Дата звернення: 05.10.2022).
4. Туреччина виступає за скасування права «вето» у Радбезі ООН. (24.09.2022). URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3578690-tureccina-vistupaє-za-skasuvanna-prava-veto-u-radbezi-oon.html> (Дата звернення: 04.10.2022).
5. Кудрін Ф. Викинути Росію з ООН можливо. Фахівці пояснюють, як це зробити. (04.11.2022). URL : <https://tyzhden.ua/vykynuty-rosiiu-z-oon-mozhlyvo-fakhivtsi-poyasniuiut-iaк-tse-zrobyty/> (Дата звернення: 05.10.2022).

Яка головна причина системного конфлікту ЄС та Угорщини

Ткач Дмитро Іванович

*доктор політичних наук, професор, проректор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ditkach2017@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-6947-2036*

28 лютого 2022 р. Президент Володимир Зеленський підписав заявку на вступ України в Європейський Союз [1]. 10 квітня ц. р. посол Європейського Союзу в Україні Матті Маасікас заявив, що Україна має шанс отримати позитивну відповідь на прохання про надання статусу кандидата в члени ЄС вже у червні. 8 квітня голова Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн під час візиту до Києва передала Президенту України Володимирі Зеленському опитувальник для набуття статусу країни-кандидата на членство в ЄС [2]. 10 квітня ц.р. посол Європейського Союзу в Україні Матті Маасікас заявив, що Україна має шанс отримати позитивну відповідь на прохання про надання статусу кандидата в члени ЄС вже у червні. У той же час заступник голови Офісу президента Ігор Жовква заявив, що вступ України до ЄС станеться у найближчі роки [3].

Ставши членом ЄС Україна стикнеться із труднощі та проблеми, з якими зіткнулися країни які у 2004 році стали членами Спільноти. Тому вивчити вісімнадцятирічний досвід цих держав є надзвичайно важливим та актуальним завданням для України.

У сьогоднішньому виступі ми спробуємо проаналізувати як Угорщина, яка на початку 90 років стала на шлях демократичних перетворень, з десятих років ХХІ сторіччя перетворилася на країну з неліберальною демократією у якій панує право-консервативна ідеологія. Прослідкувати, як багатопартійна система, яка прийшла на зміну комуністичній однопартійній, знову трансформувалася у диктатуру конституційної більшості в Державних зборах і вже на протязі дванадцяти років домінує в державі. Довести, що саме це дає можливість уряду В. Орбана приймати будь-які закони на підтримку свого курсу на утвердження в країні неліберальної демократії. Дослідити сутність моністичності суспільного політичного інтересу, який притаманний лише тоталітарним суспільствам, запанував в Угорщині та монізм підтримується тут силовим впливом держави на суспільство, громадську думку й політичне життя соціуму в цілому. Підтвердити, що не дивлячись на гостру критику з боку Брюсселю політики угорської урядової коаліції, Будапешт і далі проводить свою лінію на посилення державного управління інститутами демократії та реформу державного сектора у бік централізації, повернення до консервативних традицій угорської держави, згортання демократичних принципів правління та посилення авторитарних тенденцій. Показати, які санкції застосовує до Угорщини ЄС для того щоб спонукати угорців виконувати вимоги Брюсселю.

Наукова новизна даної статті є у тім, що вперше в Україні робиться спроба проаналізувати витоки конфлікту між ЄС та Угорщиною, при цьому до наукового обігу залучається угорські нормативно-правові акти, які раніше в українській науковій літературі не використовувалися.

Угорщині четвертий термін підряд на парламентських виборах перемагає коаліція ФІДЕС-УГС та ХДСП з результатом більшість у дві третини депутатів. Це дозволило парламентській більшості приймати будь-які закони і навіть затвердити нову

Конституцію. То чому ця право-консервативна коаліція має таку потужну підтримку угорського населення? Відповідь на це питання варто шукати в червні 1920 року коли був заключений Тріанонський мирний договір між союзними державами Антанти у Першій світовій війні та Королівством Угорщина. В результаті якого дві третини території країни відійшли сусіднім країнам, а населення зменшилося з 15 мільйонів до 10.

Першому прем'єр-міністру демократичної Угорщини Йозефу Анталу належать слова, що біль Тріанона стукає в серця кожного угорця. І це дійсно так. Посттріанонський больовий синдром і сьогодні присутній у свідомості угорської нації. Ним уміло користується прем'єр-міністр країни Віктор Орбан і тому вже 12 років знаходиться при владі. Хоч Угорщина на офіційному рівні не заявляє територіальні претензії сусіднім країнам, але Уряд В. Орбана досить активно працює на тим щоб зберегти в угорських спільнотах закордоном національну ідентичність: рідну мову, культуру, національні традиції.

З 2004 року Угорщина є членом ЄС. Вступаючи у цю Спільноту угорці зобов'язалися частину свого суверенітету передати Брюсселю, жити по законам Євроунії. Але ці засадничі нормативно-правові документи, як правило не відповідають праву – консервативній ідеології правлячої коаліції, саме у цьому криється причина тих скандалів, які час від часу виникають у стосунках Угорщини з ЄС.

11 червня 2010 року депутати Державних зборів Андраш Чер-Палковіч та Антал Роган подали до Державних зборів проект Закону про свободу преси та захист медіаконтенту, який отримав назву медіаконституція.

Закон був прийнятий Державними зборами 2 листопада 2010 року та замінив Закон про пресу, який діяв з 1986 року [4]. Він визначив, що означає медіаслужба, як здійснюється відстеження та пошук медіасервісів, як діє лінійний аудіальний медіасервіс, що таке медіаконтент та контент-провайдер. Це законодавство поширилося на весь медіаконтент, у тому числі й на Інтернет.

22 липня 2010 року Державні збори прийняли Закон, що регулює засоби масової інформації та комунікації, згідно з яким Національне радіо та телебачення і Національний орган зв'язку були перетворені у Національне відомство засобів масової інформації та комунікацій (НВЗМІК). НВЗМІК є автономним органом державного управління, який бере участь у керуванні сферою комунікацій та здійсненні державної політики у цій царині. Цю урядову інституцію очолила приближена до Прем'єр-міністра Віктора Орбана особа, Моніка Караш.

Найбільший медіадослідник Угорщини Петер Байомі-Лазар вважає, що влада сьогодні може безпосередньо впливати на контент ЗМІ. Крім того, його занепокоєння викликає і неточність низки визначень Закону, що дозволяє по-різному його трактувати [5].

Наглядний та керуючий урядовий орган, який опікується ЗМІ, також отримав право стягувати колосальні штрафи (доходять до \$ 900 000 для радіо і телебачення) з засобів масової інформації за «незбалансоване висвітлення подій».

Ці два Закони, про які йшла мова вище, викликали різку критику в Європейському Союзі, всі великі європейські періодичні видання вкрай суворо висловилися про них, вживаючи серед інших і такі визначення, як «шовіністичний». З моменту прийняття Закону своє занепокоєння висловили всі найбільші міжнародні інститути-ООН, Рада Європи, ОБСЄ. Ці нові Закони, які набули чинності 1 січня 2011 року, призвели до повного контролю ЗМІ Угорщини з боку уряду, а це, у свою чергу, підриває демократичні

цінності та авторитет Євросоюзу.

18 квітня 2011 року Державні збори 262 голосами представників коаліційної більшості ухвалили новий Основний Закон країни. 25 квітня 2011 року президент республіки Пал Шмідт підписав цей документ (який офіційно дістав назву Основного Закону Угорщини), що згідно з п. 1 Заключних положень набув чинності 1 січня 2012 року. Низка положень цього документу вступала в протиріччя з ліберальним основам Європейського Союзу. Він розпочинається із Національного Кредо у якому сказано про те, що ми визнаємо роль християнства у збереженні нації. У Стаття D говориться про те, що Угорщина, з урахуванням єдності всієї угорської нації, відповідає за долю угорців, які живуть за її межами, сприяє збереженню та розвитку їх спільнот, підтримує їх прагнення, спрямовані на збереження угорського ідентитету, здійснення індивідуальних та колективних прав, створення громадських органів самоврядування, благополуччя на батьківщині, а також сприяє їх співпраці один з одним та з Угорщиною. У Статті L сказано про те, що Угорщина захищає інститут шлюбу як добровільно встановлені подружні відносини між чоловіком та жінкою, а також сім'ю, як основу збереження нації. У Статті II право на захист життя з моменту зачаття[6].

Саме ці положення Основного Закону Угорщини, які закріплювали переважне положення однієї з релігій, прерогативу угорської національної меншини, яка проживає за кордоном вимагати надання їм колективних прав, нетерпимості до одностатевих шлюбів, сумнівів у праві на аборт, встановлювали контроль з боку уряду за Центробанком, посилення повноважень уряду під час призначення суддів Конституційного суду Угорщини викликали гостру критику з боку Брюсселю.

Новий Основний Закон суттєво збільшив роль держави у житті угорського суспільства, дозволив створити цілу низку конституційних законів. Проведені реформи значно скоротили повноваження Конституційного суду, який сьогодні має право відмінити або домагатися перегляду Основного закону або поправок до нього лише з точки зору відповідності процедурним нормам процесів їх створення, прийняття та оприлюднення. Що стосується змісту цього документу то ця функція виключена зі сфери компетенції КС [6. 24. cikk]. У той же час за КС залишилося право вето щодо законів про бюджет та податки, але з оговоркою, якщо вони порушують право на життя та людську гідність, право на захист персональних даних, свободу думки, совісті та релігії [6. 37. cikk].

Зразу після вступу у дію Конституції Євросоюз робив спроби переконати Будапешт у зміні тих її положень, які вступали у протиріччя із законодавством Спільноти. З цією метою були здійснені неодноразові візити до столиці Угорщини канцлера Німеччини Ангела Меркель, керівника Єврокомісії Жозе Мануел Баррозу. В. Орбан пішов на частину поступок, але головні положення про які вже йшла мова вище залишилися в силі.

З того часу протиріччя між Будапештом в Брюсселем тільки загострювалися. Особлива тема відношення уряду В. Orbana до проблеми біженців. У 2015 році угорці у категоричній формі відмовилися приймати біженців і навіть опоясали кордони Угорщини колючим дротом. Більш того в листопаді 21 року Орбан запропонував мігрантам і біженцям відкрити коридори до Європи через його країну, «якщо Захід того забажає» [7].

Угорщина уже сьогодні активно шукає альтернативу співпраці із ЄС та пішла на укріплення стосунків з Росією, Китаєм та Туреччиною. Чого варта лише відмова Угорщини від транзиту російського газу через Україну. Виступи Orbana проти антиросійських санкцій, а також його заяви про те, що Угорщина не планує допомагати

Україні зброєю та не дозволить транзит військової допомоги від інших союзників через свою територію, посилили недовіру щодо нього серед більшості країн Євроспільноти.

Такі дії Будапешта викликають гостру критику з боку керівництва провідних держав ЄС та й самого керівництва Співдружності. На початку вересня 2021 року у Євросоюзі було прийнято рішення не виділяти гроші Угорщині на відновлення економіки після COVID-19, а це 7,2 млрд. євро. За оцінкою ЄС, Будапешт не дотримується загальноєвропейських принципів і підриває ідею верховенства закону.

У самій Угорщині вже звучать заклики вийти із ЄС. Так в серпні цього року угорська проурядова газета Magyar Nemzet у своїй статті: «Настав час поговорити про Nuhit (Hungarn Exit-за аналогією з Brexit)-вихід Угорщини з Євросоюзу» написала: «Зараз ми повинні, нарешті, серйозно подумати про наш можливий вихід із союзу держав, який спливає кров'ю, маючи тисячі ран, але при цьому демонструє імперські симптоми і поводить зневажливо та зарозуміло зі своїми країнами-членами у Східній та Центральній Європі».

Висновки.

Підводячи підсумок вищенаведеному, можна стверджувати наступне, політичний курс В. Орбана направлений на збереження право-консервативних принципів, як всередині країни так і за її межами не відповідає ліберальній ідеології, яка панує в ЄС. Відмова Будапешту слідувати рекомендаціям офіційного Брюсселю, посилення державного управління інститутами демократії та реформу державного сектора у бік централізації, повернення до консервативних традицій угорської держави, згортання демократичних принципів правління та посилення авторитарних тенденцій викликають повне несприйняття у Євроспільноті. Чи приведе це до виключення Угорщини з ЄС покаже час, але одне зрозуміло провідні Європейські країни не дадуть В.Орбану впровадити політику «орбанізації» у діяльність цієї регіональної організації.

В Україні за часів президентства П. О. Порошенка на конституційному рівні було закріплено прагнення України стати членом НАТО та ЄС [8]. Ці новації палко підтримали політичних сил, які розділяють право-консервативну ідеологію, не розуміючи, що з вступом у ці регіональні організації державі прийдеться частину свого суверенітету передавати Брюсселю. А це значить розділяти ліберальні цінності, які панують у першу чергу в Європейському Союзі. Це і терпимість до будь-якої релігії, це і повага до прав національних меншин, це і толерантність до сексуальних меншин і т. п.

У разі, якщо Україна не буде виконувати вищенаведене, її чекає доля вигнанця в Спільноті і навіть припинення членства.

Список використаних джерел

1. Україна офіційно спрямувала у Брюссель заявку на членство в ЄС <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/28/682990/>
2. Україна може отримати статус кандидата на вступ в ЄС вже у червні-Маасікас <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3453905-ukraina-moze-otrimati-status-kandidata-na-vstup-v-es-vze-u-cervni-maasikas.html>
3. Україна вступить в ЄС найближчими роками — Жовква <https://zn.ua/ukr/POLITICS/ukrajina-vstupit-v-jes-najblizhchimi-rokami-ihor-zhovkva.html>
4. 2010. évi CIV. Törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000104.TV>
5. Bajomi- Lázár Péter *A patrónusi-kliensi médiarendszer Magyarországon 2010-2018* Napvilág Kiadó ,

Megjelenés: 2020. március 19

6. Magyarország Alaptörvénye. 24. cikk, (5) bekezdés. URL: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968#foot_41_place. (Accessed 18.08.2016). (In Hungarian)

7. «Якщо вам це потрібно»: Орбан запропонував біженцям коридор до ЄС через Угорщину <https://tsn.ua/svit/yakscho-zahid-cogo-hoche-orban-zaproponuvav-bizhencyam-koridor-u-yes-cherez-ugorschinu-1902991.html>

8. Закон про зміни до Конституції щодо курсу на вступ в ЄС і НАТО набув чинності eu-ua.kmi.gov.ua/novyny/zakon-pro-zminy-do-konstytuciyi-shchodo-kursu-na-vstup-v-yes-i-nato-nabuv-chynnosti

Як дизайн змінює бізнес. Зміни в структурі та процесах компаній

Ретинський А. В.

*аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: retynskiyav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1978-2415*

Важкі часи вказують на недоліки та потребують змін. COVID-19 змусив більше співробітників працювати вдома та змусив багато компаній пристосовуватися до дистанційної праці та відносин. Війна в Україні виявила недоліки корпоративного планування. Адаптивність дизайну в мінливому середовищі робить його практику актуальною в часи змін. Організації, включаючи колись консервативні консалтингові компанії з менеджменту, фінансові установи та банки, обирають «дизайнерське мислення» як керівний принцип і розвивають власні навички дизайну. Незмінна актуальність дизайну сприяє перегляду ролі та підвищенню статусу дизайнера в сучасному суспільстві. Сектор освіти також підтримує цю сферу, з постійним розвитком і впровадженням нових шкіл дизайну по всьому світу, пропонуючи програми на всіх рівнях від технічних сертифікатів до докторських ступенів. Це значно полегшує освоєння найпоширенішої сьогодні творчої професії-дизайнера.

Ще у 19 столітті дизайн використовувався, щоб задовольнити потреби індустріальної економіки. Ця співпраця дизайну і бізнесу зробила їх нерозривно пов'язаними. Так народився сучасний дизайн і відтоді дизайн і бізнес переплелися. Перші дизайнери познайомилися з професією завдяки своїй здатності художньо чи конструктивно сприяти розробці продуктів галузі та потребам рекламної комунікації. Згодом, коли бізнес-моделі почали розвиватися, змінилася й сфера дизайну: дизайнери перетворилися зі стилістів на професійних «вирішувачів проблем». Для багатьох провідних компаній проста розробка тих самих товарів і послуг перестала вважатися достатньою гарантією успіху на конкурентному світовому ринку. Результатом є нова фаза бізнес-інновацій, зосереджена на створенні досвіду та проектуванні систем для життя, роботи та ігор. Це вимагає нового способу мислення, щоб кинути виклик існуючим бізнес-моделям, використовуючи те, що зараз називається «проривними інноваціями»: замінивши складність і високу вартість (розробка продукту та управління ланцюгом постачання) на простоту, вплив існуючих ринків, продуктів або сектора на зробити революцію завдяки зручності, доступності та доступності. У гонитві за наступним великим руйнуванням багато компаній почали використовувати процес проектування як джерело натхнення. Після кількох успішних інновацій, пов'язаних із дизайном (таких як iPhone від Apple), дизайн швидко піднявся на вершину корпоративного порядку денного з однією важливою відмінністю: тепер дизайн розглядається як сфера думки, а не як інструмент розробки.

Методи проектування, які раніше використовувалися для проектування фізичних продуктів, тепер використовуються для проектування систем, процесів, послуг, цифрових інтерфейсів, розваг, комунікацій та інших видів діяльності, орієнтованих на людину. Оскільки дизайн все більше розглядається як стратегічний ресурс, сфера впливу дизайнерів на бізнес і суспільство змінюється. Територія, де колись домінували багато незалежних студій дизайну та великих дизайнерських агентств, тепер стає все більш корпоративною та централізованою. Оскільки великі корпорації починають розглядати

дизайн як свій найважливіший корпоративний актив, вони також розуміють, що дизайн не слід постійно довіряти стороннім дизайнерським фірмам. Зростаюча тенденція до інтеграції дизайну в загальну корпоративну стратегію, потреба в конфіденційності та зростаюче занепокоєння щодо права власності на інтелектуальну власність означають, що серйозні компанії більше не можуть віддавати на аутсорсинг те, що стало справді стратегічним ресурсом. Ось чому великі корпорації, включаючи багато компаній зі списку Fortune 500, почали інвестувати у власні дизайнерські можливості.

Все більше дизайнерів беруть участь у розвитку і зростанні бізнесу, що знаменує собою нову еру в дизайні та бізнесі. Окрім дизайну продуктів, простору та комунікацій, дизайнери виходять у нову сферу — комерційний дизайн. Оскільки репутація дизайну як катализатора бізнес-інновацій зростає, дизайнерів шукають на керівні посади. Джонатан Айв (Apple, Inc.), Марк Паркер (Nike, Inc.), Девід Батлер (The Coca-Cola Company) і Тодд Сіммонс (IBM Corporation) — найвидатніші прикладами цієї тенденції. Однак слід зазначити, що цих дизайнерів просувають на керівні посади не лише тому, що вони дизайнери, а тому, що вони здатні узгоджувати дизайн з інтересами бізнесу та повідомляти, як дизайн додає цінність з точки зору бізнесу.

Завдяки методології дизайн-мислення, в основі якої знаходиться емпатія до користувача, змінюються процеси розробки нових та модифікацій існуючих продуктів. Більше часу виділяється на перевірку гіпотез завдяки тестуванню користувачів. Замість питання розробників: “як вирішити проблему?”, все частіше, ставлять питання дизайнерів: “чому виникла проблема?”. Наукова складова дизайн-мислення — це поєднання дослідження неоднозначних елементів проблеми з раціонально-аналітичним дослідженням. Ця суміш розкриває нові параметри та сприяє відкриттю альтернативних стратегій, що ведуть до інноваційних рішень. Процес відбору раціонально підкріплюється винайденням деяких потенційних рішень. Дизайн-мислення використовується, щоб зрозуміти користувачів, оскаржити припущення, переосмислити проблеми та створити інноваційні рішення, які можна прототипувати та перевіряти. Загальна мета полягає в тому, щоб визначити альтернативні стратегії та рішення, які не є очевидними на початковому рівні розуміння. Дизайн-мислення — відкриває новий спосіб мислення та пропонує ряд практичних способів, які допоможуть застосувати це нове мислення.

Список використаних джерел

1. Brown T. *Change by Design, Revised and Updated: How Design Thinking Transforms Organizations and Inspires Innovation*. Harper Business, 2019. 304 с.
2. Clarkson J. Eckert C. (2005) *Design Process Improvement: A review of current practice*. Springer London.
3. Battles K., Black M., Malouf D., Whitehead C., Bernstein G. *DesignOps Handbook*. 119 с. URL: <https://www.designbetter.co/designops-handbook>
4. Stevens E. *What is design thinking, and how do we apply it?* URL: <https://www.invisionapp.com/inside-design/what-is-design-thinking/>
5. Raju S. *What Is Design Thinking And Why Is It Important?* URL: <https://www.mygreatlearning.com/blog/importance-of-design-thinking/>
6. Muratovski G. *Paradigm Shift: Report on the New Role of Design in Business and Society*. She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation.
7. Golden Krishna. *The Best Interface Is No Interface: The Simple Path to Brilliant Technology*. New Riders Pub, 2015. 242 с.
8. Gibbons S. *Design Thinking 101*. URL: <https://www.nngroup.com/articles/design-thinking/>
9. *What is Design Thinking?* Design Management Institute. URL: <https://www.dmi.org/page/WhatIsDesignThink>

Розвиток міжнародних відносин України в умовах повномасштабного вторгнення Росії

Пазєєва Г. М.

*к. е. н, доцент, заступник завідувача кафедри УТ,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: pazeevaa@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6557-6890*

Бабат О. І.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права, студент
навчально-наукового інституту менеджменту та освіти
дорослих, асистент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: babato@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0169-9330*

Стаття присвячена особливостям розвитку міжнародних відносин України в умовах повномасштабного вторгнення росії на суверенну територію України. Досліджуються особливості сучасних політичних трансформацій сучасності, анексії РФ Криму й військова агресія на Донбасі, а 24 лютого 2022 року і повномасштабне вторгнення до України. Звертається особлива увага на курс України до Європейського Союзу (ЄС) та Північноатлантичного альянсу (НАТО) в умовах тривалого російсько-українського протистояння на шляху формування української державності набуває особливої популярності.

Постановка проблеми. російська агресія в Україні та гібридна агресія РФ проти країн заходу суттєво вплинула на безпеку країн Східної та Центральної Європи. України є регіоном, який має не лише географічні дефініції, а й передусім, політичні, пов'язані з спільним тоталітарним минулим та московським пануванням. І тепер Кремль намагається розглядати Центральну і Східну Європу як сферу свого впливу за яку він готовий боротись всіма засобами, включно з військової агресією.

Стан наукової розробки. Сучасна Росія на міжнародній арені активно заявляє про свої амбіції, спрямовані на повноправне повернення до «вищої ліги» країн, що визначають міжнародний порядок денний. Зокрема, це знаходить відображення в ініціативах Москви щодо реформування європейської архітектури безпеки [1, с. 2].

При цьому закріплення за собою провідної ролі на пострадянському просторі можна віднести до «життєво важливих» інтересів Москви, нерозривно пов'язаних з її позиціонуванням на міжнародній арені [1, с. 2].

Виклад матеріалу. Україна, що історично і географічно завжди перебувала на перетині світових геополітичних інтересів, глобальних торговельно-економічних шляхів та цивілізаційних процесів, опинилася у фокусі кардинальних змін планетарного масштабу і є однією з гарячих точок на євразійському просторі, де перетворюється сучасність і зароджується нове майбуття світових взаємовідносин [2, с. 7].

Сучасне політичне українсько-російське протистояння розпочалося з моменту фактичного та формального розпаду СРСР і триває дотепер. Основна причина протистояння-прагнення України до незалежності та намагання Росії відновити світову гегемонію, втрачену з розпадом СРСР.

На початку 1990-х років в результаті антикомуністичних революцій у країнах Східної

та Центральної Європи соціалістичний табір зник. Через поразку в холодній війні із Заходом та внутрішньої дезінтеграції Радянський Союз припинив своє існування. Ця подія мала означати звільнення народів (і російського теж) від тоталітаризму. Проте для росіян це було не так. В. Путін чітко визначив відповідні народні почуття назвавши розпад СРСР «найбільшою геополітичною катастрофою 20 століття». Москва не змириться з тим, що країни Східної та Центральної Європи віддали перевагу ліберальній демократії [3, с. 139].

Виклик демократичному світові з боку Російської Федерації включають міжнародно-правові, економічні, політичні та інформаційні аспекти. Росія розглядає Україну, як і Захід, як свого екзистенційного ворога. В основі такої позиції знаходяться цінності розбіжності. Саме на несприйнятті та запереченні Росією таких цінностей як права людини, лібералізм, демократія, свобода особистості, право власності та свобода підприємництва, право народу на самовизначення, повага до суверенітету країн, ідеологічний плюралізм ґрунтується її агресивна політика. Російська Федерація не сприймає Україну як незалежну державу і переслідує стратегічну мету-повне знищення її як суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності. Також об'єктами російської агресивної політики є єдність ЄС та НАТО, бажання зруйнувати ці організації [3, с. 139].

На думку групи дослідників (В. П. Горбулін, О. С. Власюк, С. В. Кононенко), українсько-російське протистояння-результат владно-силової реструктуризації пострадянського простору, яка з різною інтенсивністю триває з часів розпаду Радянського Союзу. На їх думку, падіння будь-якої імперії (як континентальної, так і колоніальної) призводить до розбалансування владно-силових відносин на відповідних теренах, що неминуче викликає низку конфліктних ситуацій, якими більшою чи меншою мірою уражено всі постімперські простори [4, с. 72].

С. Кулицький стверджує, що головна мета російської агресії проти України полягає у фактичному перетворенні України на усталеного сателіта Росії за одночасного збереження формальної політичної незалежності України [5].

Війна РФ проти України, яка ведеться терористичними засобами про-ти цивільного населення, намаганням нав'язати свою парадигму світового устрою, риторика ядерного шантажу, фейків та наступальної пропаганди, кіберзлочини по всьому світу, фактична (само)ізоляція держави з ознаками тоталітаризму-Російської Федерації-від решти демократичного світу, не просто перевершила сукупність військових загроз часів «холодної війни»; геополітичні амбіції сучасного російського керівництва вийшли за межі амбіцій СРСР та торкнулись колоніальної історії Російської імперії часів Петра I, Катерини II, продажу Аляски Америці [6, с. 244-245].

Завдяки західним партнерам та злагожденій роботи нашої дипломатичної групи Україна отримує колосальну підтримку. Зокрема дуже багато країн та міжнародних організацій виділяють гроші на підтримку соціальних, політичних, фінансових та воєнних потреб нашої країни. Також, постачається велика кількість озброєння, різних видів, що зараз є критично важливим для нашої країни. Вважається, що саме дипломатія примусу, яку зараз застосовують більшість західних країн по відношенню до країни агресора, є найдієвішою у цьому випадку.

З боку нашої країни подальша дипломатична робота з партнерами допоможе нам розробити стратегію безпеки, за для того, щоб в майбутньому уникнути будь-яких воєнних конфліктів. Так наприклад, за допомогою досвіду ти підтримки Польщі ми

можемо досягти захисту кордонів по всій прикордонній території біля Росії та Білорусі. В подальшому, можна вважати цілком логічним навчання наших бійців в Американських, Британських та інших спеціалістів. Спільним розвиненням та фінансуванням нашого флоту та його оборони, аби запобігти ще одній продовольчій кризі [7]. Розроблення більшої кількості дипломатичних угод з країнами, які можуть стати гарантами нашої безпеки, аби в подальшому при повторенні такої ситуації ми могли отримати підтримку набагато швидше та впливовіше. На сьогоднішній день членство в міжнародних організаціях розглядається як один з головних засобів здійснення зовнішньої політики. Тому дуже важливим залишається питання про вступ нашої країни у такі організації та альянси як НАТО та ЄС.

Ключові слова: міжнародний розвиток, розвиток України, повномасштабне вторгнення, війна, агресія РФ, російсько-українське протистояння.

Список використаних джерел

1. Катерина Шинкарук *Україна-Росія: сценарії розвитку відносин. Компас 2020. 14 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07748.pdf>*
2. *Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К.: «МП Леся», 2016. 586 с.*
3. Тодоровч І.Я. *Безпечний вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. Політичне життя. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. № 1. 2022. С. 138-144.*
4. *Російсько-українська війна в термінах теорії реалізму / В. П. Горбулін, О. С. Власюк, С. В. Кононенко. Суспільно-політичні процеси. 2016. Вип. 2. С. 70-96.*
5. Кулицький С. *Гібридна війна Росії проти України: економічний вимір 2017 р. Україна: події, факти, коментарі. 2017. № 10. С. 43-54. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr10.pdf>*
6. Глебов С. *Перша гібридна світова війна: боротьба України, виклики для світу. Міжнародні та політичні дослідження. № 55. 2022. С. 244-245. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/261530/262787>*
7. Морозова І. В. *Розвиток міжнародних економічних відносин у стані війни. 2022. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/57984/1/Morozova_Rozvytok_2022.pdf*

Як українська влада мінімізує наслідки масованих атак росіян на енергосистему України

Ткач Д. І.

*доктор політичних наук, професор,
проректор з міжнародних питань,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ditkach2017gmailcom,
ORCID: 0000-0002-6947-2036*

Ткач Д. К.

*аспірант, спеціальність 051 «Економіка»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: dmitriyt@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0009-1856-5523*

Для України, яка знаходиться в стані гібридної війни з Російською Федерацією, питання ефективної протидії наслідкам масованих атак росіян на енергосистему України є життєво необхідним. І тому вивчення стану електроенергетичної галузі після терористичних нападів російських агресорів та дій влади по нейтралізації збитків нанесених ворогом є надзвичайно актуальним завданням.

Українсько-російська війна, яка триває вже вісім років нанесла великі збитки українській електроенергетичній галузі. По-перше відбулося різке падіння об'ємів використання електричної енергії щонайменше на 40%. По-друге ворог захопив частину електрогенеруючих потужностей, декілька десятків електростанцій різного типу зруйновані через обстріли ракетами, снарядами, бомбами. По-третє більшість ТЕЦ та ТЕС, які працюють на вугіллі залишилися без цієї енергетичної сировини, через те, що шахти опинилися на окупованій території.

Все це негативно впливає на українську економіку, веде до падіння ВВП, призводить до зубожіння українського народу.

Так, перед нашою державою виникає виклик не тільки в забезпеченні національної безпеки в протистоянні воєнній агресії з боку Росії, але й в спроможності гарантування стабільне функціонування електроенергетичної галузі в умовах війни.

Росія зазнавши болючих поразок на полі боя, підло і підступно, порушуючи всі можливі і неможливі правила ведення війни здійснює терористичні атаки по українським містам і селам, цивільній критичній інфраструктурі, енергетичним об'єктам, знищує централізоване господарсько-питне водопостачання. Ціль атак-винищування українців через створення непридатних для життя умов.

Енергетичні об'єкти попали під обстріли російських терористів з перших місяців війни.

Спочатку окупанти захоплювали генеруючі потужності та відключали їх від Об'єднаної енергосистеми України, били по ТЕЦ, що виробляють тепло та гарячу воду, і ТЕС у зоні активних бойових дій.

Ворог здійснив ракетну атаку проти енергосистеми у вересні, уразивши об'єкти високовольтної мережі на Харківщині.

У жовтні 2022 року Росія значно збільшила свої атаки на енергетичні об'єкти України, пошкодили близько 40% енергетичної інфраструктури країни.

10-11 жовтня 2022 року російський агресор став застосовувати нову тактику:

за головну ціль вони визначили критичні об'єкти енергетичної інфраструктури. Як відомо, енергетична система складається із двох частин електростанцій, які генерують електроенергію, та інфраструктури для її постачання. У жовтні агресор поставив за мету знищити і одну, і другу складові. Спочатку вони нанесли ракетно-бомбові удари по розподільчих пристроях, трансформаторах та перемикачах, щоб від'єднати електростанції від ОЕС України.

Так 10-11 жовтня рашисти здійснили потужну атаку на високовольтні підстанції «Укренерго», вони вразили ці об'єкти у західних областях, центральному регіоні, півдні та сході України. Російські терористи на цьому не зупинилися і щоденно бомбили об'єкти енергетики.

17 та 22 жовтня відбулися наступні дві масштабні атаки. Рашисти прагнули знищити електростанції та знову-таки високовольтні підстанції «Укренерго». Російські варвари з цією метою використовували не тільки крилаті ракетами, а й іранські дрони.

31 жовтня 2022 року через масовані обстріли критичної інфраструктури «Укренерго» вимушено було започаткувати екстрені аварійні відключення електроенергії. Другою хвилиною у цей же день російські терористи ракетами та дронами уразили 10 регіонів, де пошкоджено 18 об'єктів, більшість із яких енергетичні, в результаті знеструмлені сотні населених пунктів у семи областях України. Наслідки могли бути набагато гіршими але завдяки професійній роботі ППО з понад 50 російських ракет 44 збили[1].

З 24 лютого росіяни били по об'єктах енергетики 85 разів. Два з трьох ударів припали на останні два тижні війни. Ворог застосовує крилаті ракети повітряного, морського і наземного базування, балістичні ракети, зенітні керовані ракети та іранські безпілотники Shahed-136.

В умовах російського терору в електроенергетичній системі України надзвичайно важливим є те, що у березні енергосистема України була синхронізована з мережею континентальної Європи ENTSO-E. Це дало можливість з 30 червня розпочати комерційний експорт електроенергії до країн ЄС. Втім з 11 жовтня Україна була змушена призупинити експорт електроенергії до ЄС для стабілізації власної енергосистеми. Слід зазначити, що технічні можливості синхронізації мереж діють й в зворотному напрямку, якщо так станеться, що Україні знадобиться імпортувати електроенергію з ЄС[2].

Членство України в ENTSO-E створило умови для допомоги з боку операторів систем передачі Німеччини, Бельгії, Данії, Польщі, Словаччини, Литви. Українські енергетики отримують з цих країн обладнання, матеріали.

До Києва з візитом у вівторок, 1 листопада, прибула комісар Європейського Союзу з питань енергетики Кадрі Сімсон. У цей же день вона зустрілася з Президентом України Володимиром Зеленським та обговорила питання відновлення після російських ударів, української енергетичної інфраструктури та стабілізації роботи української енергомережі. Під час переговорів комісар ЄС заявила, що Брюссель надасть Україні 25,5 млн євро, щоб забезпечити нагальні потреби і відповідні постачання обладнання.

Водночас Зеленський звернув увагу на доцільність створення платформи для підтримки української економіки, зокрема енергетичної сфери, на зразок Контактної групи у форматі «Рамштайн»[3]. 4 листопада 2022 року держсекретар США Ентоні Блінкен повідомив, що країни G7 погодили новий формат допомоги Україні. Новий механізм координації буде схожий на «формат «Рамштайн», що забезпечує військову підтримку України.

У той же час в Україні є можливості для збільшення виробництва електроенергії. Мова йде у першу чергу про відновлювальні джерела енергії. Для цього Верховна Рада повинна прийняти закон про підтримку інвесторів, які бажають будувати вітроелектростанції, а також об'єкти малої гідроенергетики у західних областях.

Висновок. Енергетичний терор проти України та енергетичний тиск на Європейський Союз росія буде і далі продовжуватиме. Український народ і надалі буде страждати від перебоїв з постачання електроенергії, води та тепла. В умовах зими, яка незабаром прийде в країну ці труднощі будуть тільки наростати. Тож від виважених дій Верховної Ради, Кабінету Міністрів, стійкості та підготовленості українського народу залежить те, як усі ми перезимуємо цього року.

Список використаних джерел

1. Масований ракетний удар по всій Україні. Які наслідки для енергетики <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63453604>
2. Енергетичні виклики зими — чого очікувати Україні та ЄС? <https://eba.com.ua/energetychni-vyklyky-zymy-chogo-ochikuvaty-ukrayini-ta-yes/>
3. Росіяни пошкодили близько 40% енергетичної інфраструктури України-Зеленський. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3605632-rosiani-poskodili-blizko-40-energeticnoi-infrastrukturi-ukraini-zelenskij.html>

СЕКЦІЯ 7. ТУРИСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Сучасний стан і перспективи розвитку туристичного бізнесу в Україні

Гаврилюк С. П.

*канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: gavrylyuks@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-1001-4046*

Кравченко В. В.

*студентка 4 курсу спеціальності «Туризм»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kravchenkoVV@krok.edu.ua*

Розглядаючи сучасний стан розвитку туризму в Україні з початку збройної агресії в Україні, слід відмітити, що втрати вітчизняного туристичного сектору за цей період зазнали надзвичайних збитків. Фактично з 24 лютого Україна втратила в'їзний туристичний трафік, завмер діловий туризм, а локальний перетворився на міграцію внутрішньо переміщених осіб за невеликим винятком [2].

Теоретичні та методологічні аспекти туризму в Україні та світі викладені у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема Г. В. Балабанова, І. І. Винниченка, Л. В. Воротіної, Н. А. Гук, О. П. Корольчук, Т. І. Ткаченко та інших. Проте, враховуючи мінливість зовнішнього середовища, актуальним залишається питання дослідження сучасного стану туристичної галузі в Україні та перспектив її подальшого розвитку.

На зв'язок між економічним розвитком країни і характерними рисами розвитку туризму одним з перших звернув увагу американський економіст П. Ротоу ще в 1959 р. Гіпотеза П. Ротоу не тільки не застаріла, а й продовжує підтверджуватися сучасними тенденціями [1, с. 25]. Якщо оцінювати Україну виходячи з теорії П. Ротоу, то її варто віднести до мінливого суспільства, в якому соціально-економічні та політичні умови перешкоджають розвитку в'їзного та внутрішнього туризму. Розвиток МІСЕ (ділового сегменту туризму) у вигляді великих конференцій, тренінгів, семінарів тощо в умовах війни дуже проблематичний без авіасполучення й надто небезпечний як для локального бізнесу, так і для іноземних учасників. Ці ж фактори вплинули і на зупинку в'їзного туристичного потоку.

Сучасний розвиток туризму в Україні характеризується наявністю глибоких протиріч у його організаційній структурі, спрямованості розвитку, стані якісних і кількісних характеристик. З одного боку, сучасний стан туризму в Україні розцінюється як кризовий, пов'язаний з різким падінням досягнутих раніше обсягів надання туристичних послуг, скороченням матеріальної бази у сфері туризму й закриттям частини турфірм по всій території України. З другого боку, слід відзначити заміну внутрішнього туризму потоками внутрішньо переміщених осіб, які виїжджають вимушено, часто втративши домівки, рятуючи себе і родини.

Через російську агресію в Україні у 2022 р. значно скоротився туристичний потік до м. Києва. До 24 лютого 2022 р. відбувалося стабільне зростання кількості іноземних та внутрішніх туристів. Але зі вказаних причин кількість іноземних туристів, що

відвідали Київ, зменшилася у 3 рази: з понад 300 тис. осіб за 9 місяців 2021 р. до 98 тис. осіб за такий самий період 2022 р. [3]. Йдеться не про туристів у звичному розумінні, а іноземних журналістів, представників благодійних фондів та міжнародних структур, волонтерів і політиків різних країн. Суттєво скоротились й надходження до бюджету м. Києва від туристичного збору: за 9 місяців звітного року місто отримало 35,2 млн. грн. туристичного збору, для порівняння за 9 місяців 2021 р. цей показник становив 46,6 млн. грн. [3].

Україна має всі об'єктивні передумови для розвитку не тільки внутрішнього, але і в'їзного та виїзного туризму. Маючи вигідне геополітичне розміщення, країна володіє великим туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, багатю флорою і фауною, культурно-історичними пам'ятками світового рівня та розвинутою туристичною індустрією. Однак війна негативно вплинула на туристичну галузь, що в майбутньому приведе до необхідності її відновлення.

Негативний вплив на туристичну галузь, яка тільки почала набирати обертів після двох років протипандемічних обмежень, здійснили певні події ще до 24 лютого. Першим сигналом стала відмова західних перевізників від рейсів в Україну, далі — заборона авіаційних страховиків здійснювати польоти в українському небі. Це питання вдалося врегулювати на державному рівні, але незабаром почалась війна. Однак це не зупинило туристичну діяльність, а для фахівців скоріше змінився фокус уваги, адже потрібно було вирішувати нагальні питання. По-перше, критично важливо було допомогти тисячам туристів, що залишилися за кордоном, здійснювалися перемовини з іноземними партнерами щодо пільгових умов їх розміщення. По-друге, були запущені процеси всередині країни для забезпечення евакуації людей із зон бойових дій, багато працівників галузі теж вимушені були покинути постійне місце проживання.

Насьогодні постає питання відновлення туристичної галузі. Стало зрозумілим, що війна — це нова реальність, а економіка має працювати навіть у таких складних умовах. Програми майбутнього відновлення економіки, які зараз розглядає Уряд, мають також охоплювати туризм. Важливо вже сьогодні починати перемовини зі світовими готельними мережами й пропонувати їм входити в Україну, розробляти стратегію розвитку туристичного бізнесу та відбудови туристичної інфраструктури після закінчення війни. Вже зараз слід думати про суттєву модернізацію готелів з позиції безпеки. Відкладений попит на відпочинок ще більше стимулюватиме розвиток туризму. Тільки за умови попереднього планування ми зможемо дійсно скористатись моментом, коли бойові дії нарешті завершаться, а інтерес до нашої країни ще буде високим.

Список використаних джерел

1. Дядечко Л. П. *Економіка туристичного бізнесу: Навчальний посібник*. К.: ЦУЛ, 2007. 224 с.
2. Чорний А. *Найкращі часи-попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни.*// РБК-Україна. 13.07.2022. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samye-rkie-vremena-vpered-proishodit-turizmot-1657645856.html> (дата звернення: 29.11.2022).
3. *Цього року столицю відвідали близько 100 тисяч іноземців.*// *Вечірній Київ*. 22.11.2022. URL: <https://vchirniy.kyiv.ua/news/74683/>. (дата звернення: 30.11.2022).

Приклади застосування штучного інтелекту у діяльності підприємств туристичної індустрії

Музика О. Є.

студент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: muzykaou@krok.edu.ua

Чернозубкін І. О.

к. т. н, доцент, доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: igorh@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3243-4714

Ми живемо у 21му столітті, де цифрові технології, діджиталізація є основними трендами сучасної економіки. Одна з галузей, яку кардинально змінила діджиталізація – це індустрія туризму. Навіть найскладніші продукти (послуги) цієї індустрії тепер доступні в режимі *uber* [1]. Все більше і більше туристичних підприємств переходять на онлайн комерцію (сайти, канали в месенджерах, соціальних мережах тощо). Індустрія змінюється під дією глобальних технологічних трендів: персоналізації, використання великих даних та штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності, хмарних обчислень, інтернету речей тощо.

Час, коли індивідуальний підхід до запитів мандрівників міг забезпечити лише досвідчений кваліфікований туристичний агент, вже минув. Ще десять років тому досвід самостійного бронювання білетів при умовах нестандартних поїздок виливався в доволі складний організаційний процес: багато відкритих “вікон” та окремих транзакцій, спроб привести до спільного знаменника розрізнені дані (мова про авіа та залізничні квитки, внутрішні трансфери за кордоном, оренду авто, проживання, замовлення гідів тощо). Мандрівниками доводилось звертатися за допомогою до посередників.

Сьогодні, при використанні штучного інтелекту та нейромережі, лише три кліка мишки відділяють потенційного туриста від найбільш релевантної пропозиції по транспортуванню у рамках навіть найскладнішого маршруту-технології спростять вибір послуг перевізників, зекономлять час та сили планування, максимально реалізують вимоги щодо персоналізації послуг.

Не останню роль у використанні штучного інтелекту в туризмі відіграли месенджери. Перевізник з Нідерландів *KLM* був одним з перших, хто почав використовувати чат-боти для надсилання пасажирам посадкових талонів та всієї можливої інформації про авіаподорож (дата, час вильоту, час в польоті, термінал вильоту, тощо) по найбільш релевантних для них каналах зв'язку, таких як *Viber*, *Facebook Messenger*, *WeChat* тощо. В наш час більшість ботів вже можуть повноцінно проконсультувати клієнтів, відповівши на такі питання, як “На який переліт мені вистачить £900?” або “Куди можна піти у Лондоні?” [2].

Наприклад, бот може самостійно забронювати білет на наступний рейс, у випадку, коли з поточним рейсом стався форс-мажор. Система знайде найбільш актуальну пропозицію, згідно з параметрами попереднього вибору користувача [3].

Готелі також не стоять на місці і активно використовують штучний інтелект у своїх цілях: наприклад глобальна мережа *Hilton*, використовує штучний інтелект, аби підвищити рівень обслуговування. Їх чат-бот під назвою *Connie* допомагає гостям

готелю “зачекінитися”, минаючи черги на реєстрації, та надає поради по відвідуванню кращих місцин регіону [4].

На сьогоднішній день штучний інтелект, обробляючи величезні масиви інформації, готовий надати сфері туризму гнучкі інструменти бронювання: прокладати маршрути з точки А до точки Б літаком, а потім до точки В потягом або ж на орендованому автомобілі, здійснити переліт до третьої країни, а вже звідти повернутися в початкову точку. Тобто більшою стала варіативність маршрутів.

Розв’язати мовні проблеми під час подорожей допомагають різноманітні програми-перекладачі. Наприклад, завдяки перекладачу *Google translate*, туристи можуть швидко зрозуміти що написано на тій чи іншій вивісці закордоном.

Також на сьогодні багато музеїв і виставкових центрів стали інтегрувати технології доповненої та віртуальної реальності. У першу чергу, це пов’язано з небажанням молодих поколінь просто ходити по музею. Крім подібних інтеграцій, з’являються різні інтерактивні та ігрові експонати, що дозволяють відвідувачам взаємодіяти з виставкою. Такі музеї можуть бути як науковими, так і гуманітарними. Головна проблема, що постає нині перед музеями-це не перестаратися і не перетворити їх повністю на технологічні або віртуальні майданчики. Потрібно залишити ту комбінацію інновацій та консерватизму, за яких походи в музеї зацікавлять усі покоління [5].

Сьогоднішні туристи очікують досвіду, що відповідає їх особистим уподобанням, від місця призначення, до житла та розваг, які їм запропонують на відпочинку. Якщо туристичне підприємство враховує інтереси клієнтів, то клієнти, у свою чергу, звертаються до послуг підприємства частіше, довше та рекомендують іншим ці послуги. Тож, чим ближче досвід може бути пристосований до бажань та очікувань клієнта, тим більше шансів побудувати гарну комунікацію і отримати постійних клієнтів.

Таким чином, штучний інтелект набуває все більшого значення для туристичної індустрії, міцно закріпилася в маркетингу туристичних підприємств, забезпечуючи персоналізацію послуг та пропозицій для постійних клієнтів і допомагає керівництву підприємств досягнути одну зі своїх основних цілей-краще розуміти своїх клієнтів та взаємодіяти з ними, сприяти створенню єдиного інформаційного простору у сфері туризму, формуванню інноваційних принципів інформаційного забезпечення та управління.

Список використаних джерел

1. Фостолович В. А. Штучний інтелект в сучасному бізнесі: потенціал, сучасні тренди та перспективи інтегрування у різні сфери господарської діяльності і життєдіяльності людини // Електронний журнал “Ефективна економіка” № 7. 2022. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/34376/1/4%2BFostolovych%2B%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C%2B2022.pdf>
2. Рибальченко Н. П., Намлієва Н. В., Гарбар Г. А. Розвиток сучасних технологій індустрії гостинності в умовах цифровізації економіки // Електронне видання “Державне управління: удосконалення та розвиток”. № 2. 2022. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2022/32.pdf
3. Розгон О. В. Проблеми та перспективи впровадження штучного інтелекту у туристичній діяльності // Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0, 21 травня 2021 року. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 142-148. URL: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/17636>
4. Подольський Євгеній. Вплив штучного інтелекту у туризмі. URL: <https://dip.org.ua/turizm/vpliv->

shtuchnogo-intelektu-u-turizmi/

5. Савка О. В. Інноваційні технології в сфері гостинності // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції “Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні”. м. Львів, 25 січня 2022 р. Львів: Львівський торговельно-економічний університет, 2022. 536 с. С.332-335. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/savka.htm

Рекреаційна діяльність у Києві та його околицях

Уварова Г. Ш.

*к. пед. н., доцент, доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hannaus@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7867-6092*

Розвиток рекреаційної сфери, як пріоритетного напрямку суспільного життя, спирається насамперед на рекреаційні можливості конкретної території. Від них залежить обслуговування рекреаційних систем будь-якого рангу, формування потоку рекреантів, стимулювання розвитку різних видів рекреації та прибутковості рекреаційної діяльності.

Проблема розвитку рекреаційної діяльності відображена у дослідженнях багатьох науковців. Міській рекреації в Україні присвячені роботи Бейдика О. О., Любіцевої О. О., Мацоли В. І., Новікової Н. М. та інших вчених, в яких розкрито особливості рекреаційного природокористування у містах, визначені види рекреації та рекреаційні пріоритети урбанізованих територій.

На думку Бейдика О. О., рекреаційна діяльність-це система заходів, пов'язаних з використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, які розташовані поза межами їх постійного проживання; характеризується, в порівнянні з іншими напрямками діяльності, відносною різноманітністю поведінки людей і самоцінністю процесу [1].

За твердженням Поколодної М. М., рекреаційна діяльність-це діяльність у вільний час, спрямована на відновлення й розвиток психічних, фізичних і духовних сил людини; це система заходів, пов'язаних з використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, яка характеризується, у порівнянні з іншими видами діяльності, зміною, розмаїтістю, незвичністю поведінки людей і самоцінністю процесу [2].

На основі існуючих визначень, під рекреаційною діяльністю у межах урбанізованих територій (великих міст) слід вважати комплекс різнопланових заходів, спрямованих на відновлення фізичного, психічного, емоційного стану людей у вільний від роботи час. Рекреаційна діяльність може бути як організованою на спеціалізованих рекреаційних територіях чи в закладах рекреації, так і самодіяльною, що характеризується самоцінністю самого процесу рекреації.

Київ серед міст України належить до числа лідерів розвитку рекреаційної діяльності. Цьому сприяють природні умови, зокрема, кліматичні, численні водні об'єкти басейну Дніпра, парки, мальовничі ландшафти, цінні культурно-історичні ресурси, наявність збережених національних традицій, сформована інфраструктура [3].

Заданими Управління туризму та промоцій Київської міської державної адміністрації у місті є 100 музеїв, 32 з яких міського підпорядкування, 33 театри та театральні студії, 53 культові споруди, 141 бібліотека, 19 концертних організацій і самодіяльних музичних колективи, цирк. У місті функціонує 182 колективні заклади розміщення, з них 133-готелі (5,4 % готелів України). Туристичною діяльністю займаються понад 2500 підприємств (24 % від загальної кількості по Україні [4].

Використавши методику Бейдика О. О. щодо оцінювання рекреаційних ресурсів, можна говорити про високий рівень їх забезпечення у місті Києві (табл. 1).

Таблиця 1 Оцінка рекреаційних ресурсів Києва та його околиць, бали

Назва регіону	Кліматичні	Бальнеологічні	Водні	Ланд-шафтні	ПЗФ	Культурно-історичні	Інфраструктурні	Сума
Київ та околиці	3	1	5	4	5	5	4	27

Джерело: складено автором за методикою Бейдика О. О. [1]

На основі різноманітних природних і культурно-історичних рекреаційних ресурсів у Києві та його околицях (Пущі-Водиці, Пущі-Озерній, Конча-Заспі, Кончі-Озерній тощо) найбільш інтенсивно завжди розвивалася купально-пляжна та активно-відпочинкова рекреаційна діяльність. Значного розвитку набула пізнавальна та розважальна рекреація. Серед рекреаційних занять відпочинково-розважальної рекреації досить затребуваними у місті залишаються видовищні, емоційно насичені заняття, «споживання» різних видів мистецтва в театрах, концертних залах, клубах, за кількістю яких Київ є абсолютним лідером в Україні [5].

Прикладом комплексу розважальних установ, які надають можливість як для спокійного сімейного відпочинку, так і для активного відпочинку молоді є Гідропарк [6]. В ньому зосереджено багато різних пляжів, водних атракціонів та човнових станцій, що й забезпечує повноцінний відпочинок. Також на території Гідропарку відкрито безліч розважальних закладів. Ще однією перлинкою Гідропарку є картинг. Його трасу рекомендують початківцям цього виду розваг. Її довжина-350 м, ширина-6-8 м. Тому це місце стало улюбленим не лише для киян, але й гостей міста.

Найбільш вдалимими рекреаційними проєктами, реалізованими у Києві та його околицях в останні роки були такі як веломаршрут «Троєщина-Європейська площа», центральна дорога на Трухановому острові, електронна туристична карта зеленого Києва, реконструкція кількох міських парків. Наявність нових інформаційних ресурсів та розбудова інфраструктури (окремі доріжки для велосипедистів та відпочиваючих, світлодіодні освітлювачі, обмежувачі швидкості автотранспорту) сприяють підвищенню рівня відпочинку населення, а використання місцевих рекреаційних ресурсів і послуг на європейському рівні якості дають можливість нарощувати обсяги доходів суб'єктів господарювання і міського бюджету.

Розвиток рекреаційної діяльності, як зазначає Покогодна М. М., на всіх рівнях визначають рекреаційні потреби, принаймні вони впливають на два її основні аспекти: просторово-часову динаміку і територіальну організацію [2]. Задоволення рекреаційних потреб залежить від можливостей виробництва рекреаційних послуг, обумовлених рядом чинників, серед яких соціально-економічні, демографічні, ресурсно-екологічні, особистісно-поведінкові, геополітичні.

В сучасних умовах значний вплив на рекреаційні потреби людей та на організацію рекреаційної діяльності у цілому мають геополітичні чинники, при цьому на перший план виходить медико-біологічна функція рекреаційної діяльності, а відтак лікувально-оздоровча рекреація, спрямована на відновлення психологічного стану людей за для подолання надзвичайного стресу унаслідок війни. З цією метою у місті Києві та передмісті (за відсутності повітряної тривоги і військових дій) доцільно інтенсивніше використовувати різноманітні спеціалізовані заклади рекреації і сформовані на їх

базі рекреаційні комплекси: будинки і бази відпочинку, пансіонати, оздоровчі табори, санаторії-профілакторії, водолікарню, аквапарки тощо. Для повсякденного відпочинку найбільш ефективними можуть бути міські парки, бульвари, сквери.

Отже, рекреаційна діяльність в Києві та його околицях розвивається на основі достатніх рекреаційних ресурсів, відрізняється різноманітністю видів і рекреаційних занять. На найближчу перспективу найбільш актуальним видом рекреації може стати лікувально-оздоровча, спрямована на відновлення психологічного стану городян під час війни.

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2001. 395 с.
2. Поколотна М. М. Рекреаційна географія: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2012. 275 с.
3. Уварова Г. Ш. Стан розвитку рекреаційної діяльності та шляхи її оптимізації у місті Києві. Міський туризм: реалії, виклики, перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 20 травня 2020 р. Київ: Альфа-ПК, 2020. С.112-114.
4. Стратегічний план діяльності Управління туризму та промоцій виконавчого органу Київської міської ради на 2019-2022 рр. URL: https://kyivcity.gov.ua/_upravlinnya/upravlinnya_turizmu_ta_promotsiy/strategichniy_plan_upravlinnya/.
5. Уварова Г. Ш. Рекреаційний потенціал Києва. Географія та туризм: наук. зб. Київ: Альфа-ПК, 2019. Вип. 48. С.22-28.
6. Туристичний портал для тих, хто мандрує до Києва. URL: <http://www.kievtown.net/ukr/sights/gidropark.html>.

Застосування цифрових технологій у діяльності підприємств готельного та туристичного бізнесу

Бабутін Л. І.

студент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BabutinLI@krok.edu.ua

Чернозубкін І. О.

к. т. н, доцент, доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: igorch@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3243-4714

Цифрові технології (великі дані (*Big Data*), Інтернет речей (*IoT*), роботи та кіберсистеми, штучний інтелект (*AI*), віртуальна та доповнена реальності (*VR/AR*), адитивні технології (*3D-друк*), хмарні обчислення (*Cloud Computer*), безпілотні та мобільні технології, біометричні технології, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо [1]) стали базою для створення нових продуктів (сервісів, послуг), цінностей, властивостей та, відповідно, основою отримання конкурентних переваг на більшості ринків, у тому числі сфери діяльності підприємств готельного та туристичного бізнесу. Наприклад, світові витрати на розвиток штучного інтелекту у 2021 році досягли \$57,6 млрд. і прогнозується, що до 2030 року вклад у світову економіку від його використання сягне \$15,7 трлн. [2].

Основні переваги, які надає впровадження цифрових технологій у діяльність підприємств готельного та туристичного бізнесу, наведено на рисунку 1.

Туристичний і готельний бізнес успішно освоюють цифрові технології, зокрема штучного інтелекту, тому що їх клієнти в даний час мають досить великий досвід використання мобільних пристроїв [3]. Ці платформи стали одним з основних каналів комунікації, інструментом виконання завдань з безперервного збору, обробки, аналізу та агрегування даних, що дозволяє керівництву підприємств досягнути одну зі своїх основних цілей-краще розуміти своїх клієнтів та взаємодіяти з ними, сприяти створенню єдиного інформаційного простору у сфері туризму, формуванню інноваційних принципів інформаційного забезпечення та управління.

На рисунку 2 відображено ТОП-3 найбільш популярних застосувань штучного інтелекту, які бажають бачити сучасні мандрівники [4].

Застосунки, що побудовані на технологіях штучного інтелекту, дозволяють клієнту, за його вподобаннями, в режимі реального часу 24/7 та з будь-якого місця, запропонувати персоналізацію обслуговування щодо пошуку, бронювання турів і поїздок, індивідуальних потреб, підбору готельного номера, вибору варіантів дозвілля, гастрономічних та туристичних маршрутів тощо, забезпечити віддалене обслуговування за допомогою чат-ботів (віртуального помічника) (програма штучного інтелекту, яка імітує інтерактивну розмову людини).

Наприклад, в Україні чат-боти для туризму представлені в таких варіантах: *Telegram*-бот *iGov* при оформленні біометричного закордонного паспорта, *RailwayBot* для пошуку залізничних квитків, *Bussy* при організації подорожей на автобусі, *AirTrack* для підбору рейсу [5].

Рисунок 1-Переваги, які надає впровадження цифрових технологій у діяльність підприємств готельного та туристичного бізнесу

Джерело: Узагальнено авторами за матеріалами [1], [2]

У готелях *Marriott* встановлені маячки для навігації, які дозволяють визначити постійних відвідувачів (маячки роблять це, зв'язуючись зі смартфонами користувачів, якщо у них встановлено програму *Marriott*). Таким гостям надсилають знижки та спеціальні пропозиції. У готелі *Pengheng Space Capsules Hotel* в китайському Шеньчжень весь персонал на ресепшен та у ресторані замінили роботами [3].

В багатьох готелях вже впроваджено “розумні” номери: штучний інтелект налаштовує освітлення, температуру, включає клієнту його улюблені телепередачі, нагадує про найближчі заходи тощо.

Рисунок 2-ТОП-3 найбільш популярних застосувань штучного інтелекту, які бажають бачити сучасні мандрівники

Джерело: Узагальнено авторами з використанням [4]

Для стимулювання покупок подорожей використовують технології віртуальної та доповненої реальності, які дозволяють імітувати ефект присутності в номері готелю, а також демонстрації оточення та місцевих послуг, надають, наприклад, клієнту можливість плавання під водою або пройтися по туристичним маршрутам, які пропонуються [3]. У ресторанах така технологія надає можливість вивчити меню ресторану з інтерактивним переглядом кожної страви на 360 градусів, правильним розміром порції та інгредієнтами [7].

Штучний інтелект спроможний оптимізувати діяльність підприємств готельного та туристичного бізнесу, оскільки здатний вирішувати трудомісткі завдання, читати і розуміти сенс документів, аналізувати замовлення туристів із використанням автоматизованих засобів обслуговування, приймати раціональні обґрунтовані рішення, що дозволяє захистити споживачів від шахрайства, від ситуації, коли може бути допущена “людська помилка” при обслуговуванні клієнта, оперативно, в режимі он-лайн, здійснити визначені фінансові операції з клієнтом [7].

Таким чином, щоб встигнути за швидкоплинними потребами ринку і максимально використовувати можливості сучасного зовнішнього середовища, підприємствам готельного та туристичного бізнесу потрібна постійна робота над новими продуктами, послугами, сервісами, технологіями, відносинами з потенційними клієнтами і споживачами. Ключем до вирішення цих завдань є інноваційна діяльність на основі використання цифрових технологій, яка у сучасних умовах стає основою конкурентних стратегій. Зараз технічні інновації на основі цифрових технологій в готельному та туристичному бізнесі стикаються із багатьма викликами, проте активно впроваджуються і використовуються клієнтами. Індустрія туризму твердо стоїть на чотирьох китах: житло, транспорт, харчування та туристичні пам’ятки. Цифрові технології спроможні вдосконалити кожен із цих секторів.

Список використаних джерел

1. Україна 2030е-країна з розвинутою цифровою економікою. Український Інститут Майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>
2. Фостолович В. А. Штучний інтелект в сучасному бізнесі: потенціал, сучасні тренди та перспективи інтегрування у різні сфери господарської діяльності і життєдіяльності людини // Електронний журнал “Ефективна економіка” № 7. 2022. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/34376/1/4%2BFostolovych%2B%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C%2B2022.pdf>
3. Рибальченко Н. П., Намлієва Н. В., Гарбар Г. А. Розвиток сучасних технологій індустрії гостинності в умовах цифровізації економіки // Електронне видання “Державне управління: удосконалення та розвиток”. № 2. 2022. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/32.pdf
4. Artificial intelligence (AI) in hospitality: challenges & business opportunities. Офіційний сайт UNWTO. URL: <https://www.unwto-tourismacademy.ie.edu/product/artificial-intelligence-ai-in-hospitality-challenges-business-opportunities>
5. Розгон О. В. Проблеми та перспективи впровадження штучного інтелекту у туристичній діяльності // Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0, 21 травня 2021 року. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 142-148. URL: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/17636>
6. Подольський Євгеній. Вплив штучного інтелекту у туризмі. URL: <https://dip.org.ua/turizm/vpliv-shtuchnogo-intelektu-u-turizmi/>
7. Савка О. В. Інноваційні технології в сфері гостинності // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції “Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні”. м. Львів, 25 січня 2022 р. Львів: Львівський торговельно-економічний університет, 2022. 536 с. С.332-335. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/savka.htm

Унікальні природні ресурси регіонів України, використання їх в туризмі

Бахмацька Х. О.

*студентка 4 курсу спеціальності «Туризм»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bakhmatskaKO@krok.edu.ua*

Уварова Г. Ш.

*к. пед. н., доцент, доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hannaus@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7867-6092*

Одним з основних елементів туристичного потенціалу будь-якої території є туристичні ресурси. Ресурси-це не тільки основа для створення туристичного продукту, проектування маршрутів, а й мотиваційна підстава для їх вибору туристами. Складовими туристичної привабливості ресурсів є їх природно-рекреаційна, історико-культурна та інша цінність, а також естетичність, збереженість, унікальність.

Проблемі дослідження туристичних ресурсів, у тому числі й унікальних, присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених: Бейдика О. О., Любіцевої О. О., Мальської М. П., Матвійчук Л. Ю. та ін.). За твердженням Матвійчук Л. Ю. унікальність туристичних ресурсів-це їх надзвичайність, винятковість, рідкісність, неповторність [1].

До унікальних природних туристичних ресурсів слід віднести насамперед об'єкти природно-заповідного фонду України: національні природні парки (НПП), біосферні заповідники, заказники, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та ін. Крім того, унікальними природними ресурсами також є особливі за морфологією і будовою форми рельєфу, незвичні і рідкісні за походженням озера, живописні каньйони, печери та інші надзвичайні природні об'єкти [2].

У результаті проведеного аналізу встановлено, що області України насичені різноманітними природними унікальними ресурсами, які є основою для прокладання туристично-краєзнавчих маршрутів. Найбільш інтенсивно ці ресурси використовують у турах по Україні в областях Карпатського, Подільського, Столичного районів та у Північному Причорномор'ї (табл. 1) [3, 4]. Серед туристичних об'єктів, які є найбільш популярними, озеро Синевир, Кришталева печера, Дністровський і Бузький каньйони, Олешківські піски, водоспад Шипот та ін. [2].

Усі зазначені в таблиці та інші унікальні об'єкти, включені до туристичних маршрутів. Так, популярними маршрутами для туристів-любителів природи у Закарпатській області є маршрути «Природні парки Закарпаття» та «Чудеса Закарпаття». Туристи в Івано-Франківщині віддають перевагу маршрутам проекту «52 вікенди на Івано-Франківщині», серед яких: «Карпати-зелене серце України», «Карпатський трамвай і Скелі Довбуша», «Сходження до озера Несамовите» тощо [3]. У Львівській області діють близько 150 туристичних маршрутів [5]. Незважаючи на те, що найбільш традиційними є подорожі до Львова, значний інтерес у гостей області викликають й природно-екологічні маршрути, зокрема «Долина диких тюльпанів і слід снігової людини», «У гори до Тростяна», «Розточчя заповідне» та ін. Популярними маршрутами на Буковині є прогулянки до скель Протяті камені та Соколине око. Окрім відвідування цих унікальних пам'яток природи, туристам пропонують прогулянки до Смугарських водоспадів, випробувати себе у скелелазінні або дюльфері.

Значну кількість туристичних маршрутів Поділлям з відвідуванням унікальних природних об'єктів пропонує туроператор «Відвідай».

Таблиця 1. Унікальні природні об'єкти в областях України

Назва районів	Назва областей	Приклади унікальних природних об'єктів	Кількість внутрішніх туристів, осіб, 2021 р.
Карпатський	Закарпатська	Водоспад Шипіт Озеро Синевір Долина нарцисів	547
	Івано-Франківська	Скелі Довбуша, Озеро Несамовите	583
	Львівська	Долина диких тюльпанів, Сколівські Бескиди, Урицькі скелі	818
	Чернівецька	Протяті камені та Соколине око	114
Північне Причорномор'я	Миколаївська	Мигійські пороги, Бузький Гард Актовський каньйон	208
	Одеська	Тарутинський степ, Дунайський біосферний заповідник	929
	Херсонська	Асканія Нова, Озеро Сиваш Олешківські піски	489
Подільський	Вінницька	Іллінецька астроблема, Печерські пороги	155
	Тернопільська	Русилівський каскад, Гіпсові печера Дністровський каньйон	121
	Хмельницька	Подільські Товтри, Водоспад Бурбун Печера Атлантида	159
Столичний	Житомирська	Скелі у с. Дениші, Кам'яне село	63
	Київська та м. Київ	Голосіївський НПП, Васильківські Карпати, Богуславські граніти	130+656
	Чернігівська	Беремицьке, Мезинський НПП	66

Джерело: складено авторкою за [3, 4]

Реалізуючи проєкт «Мандруй Україною», розробники турів знайомлять туристів з печерами, найвищими рівнинними водоспадами України, Дністровським каньйоном, унікальними Подільськими Товтрами.

Дивують туристів природні уніками Миколаївщини: скелі, каньйони, Гранітно-Степового Побужжя та Бузький Гард. У Мигії до послуг туристів тролей над Радоновим озером, рафтинг Мигійськими порогами, сплави на байдарках, каяках і катамаранах, роул-джампінг та екологічні екскурсії [6].

У 2021 році у Херсонській області до вже відомих туристичних маршрутів природними об'єктами, додали маршрут «Здиваш Сиваш», який зайняв друге місце у номінації «Регіональний прорив року» престижної туристичної премії «Ukraine Tourism Awards 2021» [7]. Цей маршрут знайомить з унікальним озером Сиваш, самовиливним джерелом артезіанських вод та культурно-історичними об'єктами.

У Київській області у 2020 році сформовано 10 туристичних маршрутів, до яких увійшли усі найбільш цінні природні локації [8]. Унікальні природні об'єкти Житомирської і Чернігівської областей включені переважно у маршрути вихідного дня. Значна кількість туристично-краєзнавчих пішохідних і веломаршрутів пропонується для учнівської молоді.

Отже, в результаті проведеного дослідження з'ясовано, що на територіях більшості областей України є значна кількість природних унікальних об'єктів. Вони є своєрідними

туристичними магнітами не тільки регіонального, а й загальнодержавного і міжнародного рівня. Ці об'єкти відвідуються переважно внутрішніми туристами.

Унікальні природні ресурси перебувають на особливому режимі охорони, що певною мірою обмежує доступ до них. Обмеження доступності до таких ресурсів визначається їх реальною пропускнуою спроможністю, рівнем припустимого антропогенного навантаження, сезонними та іншими умовами. Тому, при організації турів до унікальних об'єктів, необхідно враховувати особливості доступності з метою збереження їх неповторності й для майбутніх поколінь туристів.

Список використаних джерел

1. Матвійчук Л. Ю. Теоретичні основи типології та специфіки туристичних ресурсів. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. №1 (5).
2. Таран В. В., Уварова Г. Ш. Унікальні туристичні ресурси України: оцінка і перспективи використання // *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: зб. матер. III Міжнародної конференції*. Київ: Університет «КРОК», 2021. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2021/paper/view/854>
3. Унікальні природні пам'ятки України: 33 перлини. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/article/1138_unikalnye-prirodnye-dostoprimechatelnosti-ukrainy.htm
4. Офіційний сайт ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/statistic>
5. На Львівщині діє 150 туристичних маршрутів. URL: <https://dyvys.info/2013/07/29/na-lvivschyni-dije-150-turystychnyh-marshrutiv/>
6. Найпопулярніші місця Миколаївщини. URL: <https://lowcost.ua/mykolaiv-region-guide/>
7. Туристичні маршрути та локації на Херсонщині. URL: <https://khersonci.com.ua/public/58636-turistichni-marshruti-ta-lokaciyi-na-hersonshini.html>
8. Топ-10 маршрутів: туристичні перлини Київщини від КОДА. URL: <https://poglyad.tv/top-10-marshrutiv-turystychni-perlyny-kyivshhyny-vid-koda-article>

Порівняльний аналіз програмного забезпечення для автоматизації підприємств готельного бізнесу

Чернозубкін І. О.

*к. т. н., доцент, доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: igorch@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3243-4714*

Троцько В. В.

*к. військ. н., доцент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: trotskovv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4656-06152*

Готельний бізнес сьогодні функціонує в умовах жорсткої конкуренції. Чим більш комфортні умови підприємство готельного бізнесу пропонує клієнту, і наскільки точно, чітко і швидко задовольняє його потреби (мрії, очікування), тим успішніше підприємство.

Сучасні інформаційні та цифрові технології є інструментом автоматизації діяльності підприємств готельного бізнесу, їх впровадження сприяє підвищенню рівня обслуговування і сервісу клієнтів, прискоренню процесу створення та продажу пакетів послуг споживачам, здійсненню маркетингового планування, фінансово-облікової та господарської діяльності, прозорості ведення бізнесу, спрощенню контролю за діями персоналу тощо.

У зв'язку з цим процес автоматизації підприємств готельного бізнесу є актуальним для будь-якого готелю незалежно від кількості номерів, його категорії та місця розташування. Активне впровадження сучасних інформаційних та цифрових технологій у діяльність готелів є необхідною умовою їх успішної роботи, оскільки точність, надійність, оперативність і висока швидкість обробки та передачі інформації визначає ефективність управлінських рішень у цій сфері.

На ринку сьогодні є більше десятка систем (комп'ютерних програм, програмного забезпечення) автоматизації управління готелями.

Представлені сьогодні на ринку інформаційних технологій комп'ютерні програми автоматизації роботи підприємств готельного бізнесу мають різні можливості. На українських підприємствах цієї сфери використовуються як зарубіжні програмні застосунки, наприклад американські Opera, Fidelio, Epitome, так і вітчизняні розробки (SuperHotel, B52 Готель, Intellect Style Hotel тощо) [1], [2], [3].

Як правило, в інструментарій типового програмного забезпечення для автоматизації підприємства готельного бізнесу входять інформаційне сховище (база даних), засоби аналітичної обробки даних, бібліотека стандартних форм звітності та аналізу, засоби інтеграції з глобальними системами бронювання та іншими системами (енергозабезпечення, інженерних мереж, електронного доступу, відеоспостереження тощо). Функціональні можливості різного програмного забезпечення у цілому схожі, відмінності лише у підході до вирішення однакових завдань.

У таблиці 1 наведено відомості про програмне забезпечення для автоматизації діяльності підприємств готельного бізнесу від вітчизняних розробників. Аналіз даних таблиці показує, що на українському ринку є широкий спектр програмного забезпечення.

Для проведення порівняльної оцінки можливостей наведеного у таблиці програмного

забезпечення, авторами пропонується використовувати показник з умовною назвою "маркетингова привабливість"-М.

Запропонований показник розраховується на основі експертного оцінювання інформації, яка розміщена на сайті розробника відповідно до програмного застосунку: наявність демоверсії, опису основних, функціональних можливостей з демонстрацією у вигляді скріншотів прикладів роботи програм або коротких відеороликів, прикладів впровадження та їх варіантів, можливість технічного та методичного супроводження, навчання тощо. У таблиці 2 наведено параметри, що досліджуються експертом для розрахунку показника.

Таблиця 1-Відомості про програмне забезпечення для автоматизації діяльності підприємств готельного бізнесу від вітчизняних розробників

№	Назва програмного забезпечення	Розробник програмного забезпечення	URL-адреса сайту розробника програмного забезпечення
1	UNISYSTEM Готель	ТОВ Центр сервісу ОМЕГА, м. Київ	http://esomega.com/
2	Intellect Style Hotel	ТОВ ККС-Україна, м. Київ	https://www.ccrs.com.ua/katalog/spec-sistemy/avtomatizatsiya-gostinits-i-sanatoriev/intellect-style-otel-dlya-avtomatizatsii-gostinitsy.html
3	B52 ГОТЕЛЬ	ТОВ Студія ПЛЮС, м.Одеса	https://www.b52.ua/hotel.html
4	MyHotel	ТОВ "Гамаюн Софт", м.Київ	https://triosoft.kiev.ua/index.html#rtriofront
5	jSolutions (система управління готелем)	Компанія jSolutions. м. Київ	https://jsolutions.ua/ua/programa-upravleniya-otelem
6	ULTRA Готель	Компанія ULTRA, м.Тернопіль, Хмельницький	https://ultra-company.com/hotel/
7	SERVIO HMS	Компанія Expert Solution, м.Київ, Дніпро, Львів	https://expertsolution.com.ua/uk/modul-servio-hms
8	SuperHotel	ТОВ "АЛЬТИНЕТ", м. Київ	http://altinet.ua/pages/hotels_ua
9	OtelMS (система автоматизації готелів)	Компанія OtelMS, м. Київ	https://otelms.com/uk/hotel-automation/
10	MySoft (програмне забезпечення для готелю)	Компанія MySoft, м. Київ	https://my-soft.com.ua/hotel
11	Логус HMS	Компанія "Прем'єр», м.Київ	http://xn--c1apjnj.xn--j1amh/logus-hms/

Таблиця 2-Параметри показника «маркетингова привабливість» програмного забезпечення

№	Назва параметра	Позначення параметра	Можливі значення
1	Наявність демоверсії	Мд	1 або 0
2	Наявність опису основних, функціональних можливостей з демонстрацією у вигляді: а) тексту, б) скріншотів прикладів роботи програми, в) відеороликів	Мт Мск Мвр	1 або 0
3	Наявність прикладів впровадження	Мпв	0...1
4	Наявність варіантів впровадження	Мвв	0...1
5	Можливість технічного, методичного супроводження	Мтс	1 або 0
6	Можливість навчання	Мн	0...1

Параметри показника можуть приймати значення:

0-при відсутності можливості оцінити параметр,

1-при реалізації параметру,

від 0 до 1-індивідуальна оцінка експерта повноти або якості реалізації параметру, де 0-відсутність можливості оцінити параметр, найнижча оцінка, 1-найвища оцінка.

Показник “маркетингова привабливість” М розраховується як середнє арифметичне значення всіх параметрів за формулою:

$$M = \frac{(M_d + M_t + M_{sk} + M_{vr} + M_{pv} + M_{vv} + M_{ts} + M_n)}{6}$$

Розрахунок показника М здійснюється за кожним із програмних застосунків, після чого здійснюється їх ранжування.

Як приклад, у таблиці 3 наведено параметри показника для трьох програмних застосунків із таблиці 1.

Таблиця 3-Приклад порівняльної оцінки програмних застосунків

№	Назва програмного забезпечення	Параметр								Показник М
		Мд	Мт	Мск	Мвр	Мпв	Мвв	Мтс	Мн	
1	UNISYSTEM Готель	1	1	1	1	0,5	0,5	1	0,5	6,5
2	Intellect Style Hotel	1	1	1	0	0,2	0,3	1	0,3	4,8
3	В52 ГОТЕЛЬ	1	1	1	1	1	0,8	1	0,8	7,6

Аналіз даних таблиці 3 дозволяє зробити висновок, що програмний застосунок *В52 ГОТЕЛЬ* має найвищий показник “маркетингова привабливість” і може бути рекомендований для впровадження на підприємствах готельного бізнесу.

Таким чином, за думкою авторів, використання запропонованого підходу для порівняльної оцінки програмного забезпечення для автоматизації діяльності підприємств готельного бізнесу дозволяє зробити попередні висновки, враховуючі інші характеристики (ціна, функціональність, масштабованість тощо), з прийняття рішення щодо остаточного вибору для його застосування (придбання).

Список використаних джерел

1. *Інформаційні системи і технології в готельно-ресторанному та туристичному бізнесі: підручник / За ред. М. К. Сукача, М. М. Скопеня. К.: Видавництво Ліра-К, 2017. 764 с.*
2. *Леміш К.М. Удосконалення управління готельним підприємством на основі інформаційних технологій. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/lemish.htm*
3. *Бабіна Н. І., Леміш К. М., Токаренко О. І. Віртуалізація діяльності підприємств туристичної та готельної сфери. Науковий журнал "Інтелект XXI". 2020. №6 URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2020/2020_5/4.pdf*

Греков К. В.

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: HrekovKV@krok.edu.ua

Актуальність теми дослідження. Розвиток зеленого туризму в Україні зумовлюється необхідністю невідкладного розв'язання сучасних соціально-економічних проблем, передусім сільських регіонів. На даному етапі розвитку економіки та культури України уряд проголошує туризм одним із пріоритетних та перспективних напрямів. Однак дотримання високої якості у наданні туристичних послуг постало гострою проблемою у сфері сільського туризму. Пандемія коронавірусної хвороби та тривалий національний карантин призвели до зменшення обсягів надання послуг суб'єктами господарювання в сфері зеленого туризму. Теперішній військовий стан, руйнування інфраструктури внаслідок російської агресії поставили нові виклики перед існуванням і розвитком зеленого туризму в Україні. Водночас в сучасних умовах суб'єктами господарювання в сфері зеленого туризму мають значний потенціал для розвитку як галузі, так і регіонів та України.

Мета дослідження і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз сучасних концепцій та кращих світових практик розвитку суб'єктів господарювання в сфері зеленого туризму і розробка пропозицій для підвищення ефективності управління туристичної галузі України.

Інформаційною базою дослідження слугують роботи міжнародних дослідників і вітчизняних учених. Внесок зеленого туризму у розвиток економіки країни, його тенденції та перспективи розвитку досліджували такі вчені, як І. В. Литвин, К. В. Мастюх, М. Бондаренко, Н. О. Передрій, В. Васильєв та ін. У працях цих науковців розглянуто основні теоретичні засади сільського туризму, можливі перспективи його розвитку, а також його вплив на конкурентні позиції України та її регіонів у туристичному бізнесі.

Зелений туризм є однією з високоприбуткових галузей світової економіки. Він посідає важливе місце серед факторів соціального і культурного розвитку, підтримання рівня й якості життя в країні. Активний розвиток туризму викликав жвавий інтерес до вимірювання впливу туризму на економічний розвиток країн та регіонів [1]. Надзвичайно популярні ідеї спільної охорони навколишнього середовища в усіх західних країнах були прийняті до уваги туристичною індустрією. Завдяки розвитку сільського туризму країни скорочують рівень безробіття серед сільського населення, залучаючи його не лише до виробничої сфери, але й до сфери послуг. Нині у більшості країн Європи пріоритетним напрямом розвитку сільських територій є переорієнтація сільського населення до несільськогосподарського підприємництва, одним з яких є зелений туризм.

В Україні розвиток сільського туризму розпочався тільки в 1996 р., однак він дуже швидко став популярним як для відпочиваючих, так і для господарів цих будинків. Велике розповсюдження сільський туризм одержав у Карпатському регіоні, Закарпатті, Слобожанщині, Поліссі, Поділлі та Буковині та на Закарпатті [2]. Цьому сприяють наявний приватний житловий фонд, природні рекреаційні ресурси та досить добре розвинута мережа підприємства туристично-рекреаційного обслуговування.

За оцінками Мінагрополітики, станом на 2015 р. у сфері зеленого туризму було

зайнято близько 2,5 тис. жителів сільських територій [2]. Точної кількості жителів/ суб'єктів господарювання, які задіяні у цій сфері, вказати точно неможливо, оскільки не всі офіційно реєструються. Ставлення до сільського туризму у пересічних українців досить різне-від цілковитого несприйняття цього виду відпочинку до величезного захоплення його екологічністю та економічністю. Проте значна частина населення залишається зовсім необізнаною з даною формою туризму, тому перед Україною стоїть надзвичайно важливе завдання-пропагувати ідеї сільського туризму в цілому та ознайомлювати громадян з основними його принципами. Основною метою повинно стати пропагування даного виду відпочинку та створення його позитивного образу в ЗМІ. Також варто залучити місцеву владу до підтримки розвитку сільського туризму у своїй місцевості. Кожен чиновник повинен розуміти, що розвинутий сектор зеленого туризму-це додаткові кошти та покращення інфраструктури району, створення нових робочих місць.

Ще одне із завдань моєї роботи це сформулювати рекомендації органам державної влади та місцевого самоврядування щодо шляхів розвитку зеленого туризму в умовах повоєнного відновлення України, і тут ми виходим до ще одного з видів туризму-воєнного. Такий різновид туризму як воєнний-відносно новий для України, проте поширений в Європі та в інших частинах світу, де користується значною популярністю. В європейських країнах приносить прибуток, зокрема й армії, при цьому популяризує саму державу. Так, в Ізраїлі щорічні доходи від воєнного туризму становили 115 млн. дол. США, у ФРН ця цифра не виокремлювалась з загального туристського доходу, проте не один рік становила 2% від усіх турпослуг. Щороку США лише на квитках за відвідування військових музеїв (найпопулярніший з-поміж яких Музей стратегічної авіації) заробляли 45 млн. дол. [3].

Військовий туризм (воєнний туризм, мілітарі-туризм)-це різновид туризму, метою якого є відвідування місцевості, пов'язаної з військовими та воєнними діями. Військовий туризм-це туризм на місцях боїв і історичних битв для всіх зацікавлених, а також для ветеранів і родичів загиблих воїнів.

Сьогодні, коли відбуваються жорсткі та жахливі військові дії на території України, які стали в результаті нападу російської федерації. Ми, українці, навіть в умовах війни дбати про розвиток економіки. На разі, тема підтримки Української армії є темою номер один не лише в Україні, а й в усьому світі. Іншими словами, допомагати армії та підтримувати військових стало не лише корисним, але й модним. Все це і навіть більше могли б забезпечити туроператори внутрішнього туризму в співпраці з відповідними структурами Міноборони, Нацгвардії та інших військових та воєнізованих утворень.

Висновок. Проведене дослідження, аналіз сучасних концепцій управління розвитком дозволить виділити чинники, що зумовлюють вимоги до менеджменту та організаційного розвитку суб'єктів господарювання, що сприятиме підвищенню якості надання туристичних послуг, конкурентоспроможності підприємств та розвитку сфери зеленого туризму в Україні.

Воєнний туризм в Україні може і повинен стати джерелом поповнення державного і місцевих бюджетів, одним із джерел фінансування армії та набуття нею престижу, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку, а також засобом ознайомлення з військово-історичною спадщиною народу та держави, що апріорі слугуватиме інструментом патріотичного виховання молоді.

Ключові слова: управління, розвиток, системний аналіз, суб'єкт господарювання, зелений туризм, повоєнне відновлення.

Список використаних джерел

1. Власенко І. В. Стан підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні та за кордоном / І. В. Власенко // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій.-2017.-№ 76.-С. 26-30.
2. Дідик Н. В. Розвиток зеленого туризму-пріоритетне завдання для України / Н. В. Дідик, О. В. Варшава // Економіка і суспільство.-2017.-№ 9.-С. 763-767.
3. Король М. М. Аналіз європейського досвіду організації зеленого туризму / М. М. Король, В. В. Атаманчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету.-2016.-Вип. 7.-Ч. 2.-С. 30-33.
4. Пітюлич М. М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн [Текст] / М. М. Пітюлич, І. І. Михайлюк // Науковий вісник Ужгородського університету.-2011. Серія «Економіка».-Спецвипуск 33.-Частина 3.-С. 154-158.
5. Степанов В. Ю. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи / В. Ю. Степанов // Актуальні проблеми державного управління.-2018.-№ 1(53).-С. 1-5.
6. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. / В. Ф. Кифяк.-Чернівці: Зелена Буковина. 2005.-312 с.
7. Паш В. В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України / В. В. Паш // Агросвіт.-2015.-№ 18.-С. 17-22.

Проблемні аспекти оцінки рівня привабливості туризму в Україні

Карюк В. І.

*к. е. н., доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VictoriyaKI@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2800-6565*

Серед методик оцінки привабливості туризму на макрорівні, розроблених українськими науковцями, найбільш комплексною є методика, запропонована Інститутом стратегічних досліджень НАН України. Вітчизняні економісти пропонують визначати індекс туристичної конкурентоспроможності України за двома групами показників, які оцінюють конкурентні переваги і недоліки країни. За підходами до змісту і переліку показників вітчизняна методика має багато особливостей та відмінностей порівняно з методикою розрахунку індексу конкурентоспроможності в сфері подорожей і туризму ТТСІ, а отже, є досить специфічною, оскільки спрямована на апробацію в країнах, що розвиваються і не підходить для оцінки країн з ринковою економікою, а також для порівняння України з економічно розвиненими країнами. Тому для аналізу рівнів конкурентоспроможності туризму з метою порівняння України та розвинених європейських держав, найпопулярнішою залишається міжнародна методика оцінки туристичної привабливості за допомогою індексу конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей (Travel and Tourism Competitiveness Index). Згідно з розрахунками за цією методикою, Україна у 2019 році займала 78 позицію за рівнем конкурентоспроможності туризму серед 140 країн світу, а у 2021 році взагалі не увійшла до рейтингу міжнародної оцінки (табл.1).

Для виходу із ситуації, що склалася в Україні, першочерговими заходами для підвищення привабливості туризму та зміцнення конкурентних позицій на ринку, вітчизняним туристичним підприємствам слід вдаватися до інноваційних змін. Розвиток саме нецінової конкуренції для підвищення привабливості туризму в країні особливо чітко повинен простежуватися у сегменті духовно-історичних та культурно-оздоровчих турів, а також індивідуального обслуговування туристів. Перехід до інноваційної концепції діючих в Україні туристичних підприємств здатен забезпечити їм достатньо стійкі конкурентні переваги (завдяки унікальній продуктивній пропозиції) та, як наслідок, змогу ефективно функціонувати на ринку навіть в умовах економічної кризи.

На нашу думку інновації в туристичному бізнесі-це новий продукт, процес або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом туристичного бізнесу у власну діяльність із метою підвищення його конкурентоспроможності. Під терміном «новий продукт» пропонуємо розглядати п'ять ознак туристичного продукту, які характеризують підвищення привабливості туризму:

- задоволення тих потреб споживачів, які раніше не задовольнялись (для України це можуть бути археологічні екскурсії городищем античного міста Херсонес чи давньоруського міста Звенигород з показом історичних розкопок);
- принципова новизна по відношенню до існуючих продуктів-аналогів, що задовольняли аналогічні потреби до появи нового продукту (для України-віртуальна екскурсія Музеєм археології в Батурині та відвідування інших музеїв в режимі «он-лайн»);

- нові організаційні форми подання продукту (створення та розвиток в Україні музеїв нових профілів, наприклад, музеїв хліба, горілки, льону, різних національних промислів; залежно від цільової аудиторії-дитячих музеїв, музеїв міського та сільського побуту, які включаються в старі екскурсії містом, що в результаті дозволяє оновити туристичні маршрути);

- більша адаптація до конкретного ринку (пропозиція в Україні турів, популярних за кордоном, зокрема водних видів екстремального туризму-дайвінг, каякінг, вейкбордінг, військовий туризм, SPA-туризм, маунтінбайкінг тощо).

- нова сфера використання (поширення в Україні використання QR-кодів: за допомогою QR-коду турфірма може сповіщати своїх постійних споживачів про акції, активізувати програми лояльності, влаштовувати голосування, інтерактивні опитування і отримувати відгуки від клієнтів).

Таблиця 1 Динаміка індексу конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей України та Європейських країн у 2009-2021 рр.

№ п/п	Назва країни	2009		2011		2013		2015		2017		2019		2021	
		знач. інд.	ранг	знач. інд.	ранг	знач. інд.	ранг	знач. інд.	ранг	знач. інд.	ранг	знач. інд.	ранг	знач. інд.	ранг
1	Австрія	5,5	2	5,4	4	5,4	3	4,8	12	4,9	12	5,1	7	4,9	11
2	Бельгія	4,9	22	4,9	23	5,0	18	4,5	21	4,5	21	4,5	24	4,6	22
3	Болгарія	-	-	4,4	48	4,4	50	4,1	49	4,1	45	4,2	45	4,3	41
4	Велика Британія	5,2	11	5,3	7	5,4	5	5,1	5	5,2	5	5,2	6	5,0	8
5	Греція	4,9	24	4,8	29	4,8	32	4,4	31	4,5	24	4,5	25	4,5	28
6	Данія	5,1	14	5,1	16	5,0	21	4,4	27	4,4	31	4,6	21	4,7	17
7	Естонія	4,8	27	4,9	25	4,8	30	4,2	38	4,2	37	4,2	46	4,4	29
8	Ірландія	5,0	18	5,0	21	5,0	19	4,5	19	4,5	23	4,5	26	4,5	24
9	Іспанія	5,3	6	5,3	8	5,4	4	5,3	1	5,4	1	5,4	1	5,2	3
10	Італія	4,8	28	4,9	27	4,9	26	5,0	8	5,0	8	5,1	8	4,9	10
11	Кіпр	4,9	21	4,9	24	4,8	29	4,3	36	4,0	52	4,2	44	4,4	31
12	Латвія	4,3	48	4,4	51	4,4	48	4,0	53	4,0	54	4,0	53	4,2	48
13	Литва	4,3	49	4,3	55	4,4	49	3,9	59	3,9	56	4,0	59	4,3	42
14	Люксембург	4,9	23	5,1	15	4,9	23	4,4	26	4,5	28	4,6	23	4,6	21
15	Мальта	4,8	29	4,9	26	4,9	24	4,2	40	4,3	36	4,4	35	4,3	35
16	Нідерланди	5,1	13	5,1	14	5,1	13	4,7	14	4,6	17	4,8	15	4,9	14
17	Німеччина	5,4	3	5,5	2	5,4	2	5,2	3	5,3	3	5,4	3	5,1	5
18	Польща	4,2	58	4,4	49	4,5	42	4,1	47	4,1	46	4,2	42	4,4	30
19	Португалія	5,0	17	5,0	18	5,0	20	4,6	15	4,7	14	4,9	12	4,8	16
20	Румунія	4,0	66	4,2	63	4,0	63	3,8	66	3,8	68	4,0	56	4,1	53
21	Словаччина	4,3	46	4,4	54	4,3	54	3,8	61	3,9	59	4,0	60	4,1	56
22	Словенія	4,5	35	4,6	33	4,6	36	4,2	39	4,2	41	4,3	36	4,3	39
23	Угорщина	4,5	38	4,5	38	4,5	39	4,1	41	4,1	49	4,2	48	4,3	37
24	Фінляндія	5,1	15	5,0	17	5,1	17	4,5	22	4,4	33	4,5	28	4,7	18
25	Франція	5,3	4	5,4	3	5,3	7	5,2	2	5,3	2	5,4	2	5,1	2
26	Хорватія	4,5	34	4,6	34	4,2	59	4,3	33	4,4	32	4,5	27	4,2	46
27	Чехія	4,9	26	4,8	31	4,8	31	4,2	37	4,2	39	4,3	38	4,5	26
28	Швеція	5,3	7	5,3	5	5,2	9	4,5	23	4,6	20	4,6	22	4,6	20
29	Україна	3,8	77	3,8	85	4,0	76	4,0	76	3,5	88	3,7	78	-	-

Джерело: складено авторами за даними [1]

Одночасно із впровадженням інноваційних змін в галузі, важливим елементом забезпечення розвитку туризму та курортів України має стати реалізація концепції сталого туризму, що сприятиме збалансованому розвитку територій, раціональному природокористуванню, враховуючи екологічні, економічні, соціальні, культурологічні аспекти на глобальному, регіональному та локальному рівнях, утверджуючи культуру миру та взаєморозуміння між народами [2].

Враховуючи те, що Україна молода держава, багата на рекреаційні ресурси, та відома на весь світ своїми лікувальними курортами та історико-культурними пам'ятками (7 з яких мають статус об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО), проблеми недостатнього притоку іноземних туристів лежать в інших площинах, які можливо виявити лише за умови використання раціональної методики оцінки привабливості туризму в країні.

З огляду на тенденції, що набувають в Україні негативного характеру, та розвитку методологічної бази оцінки привабливості туризму, що представлена або поодинокими дослідженнями, які стосуються фрагментарних аспектів, переважно аналізу фінансово-економічних показників функціонування туристичної галузі, необхідно розробити методику інтегральної оцінки привабливості туризму на макрорівні з використанням ряду відносних показників, що характеризують мотивацію іноземних туристів до відвідування нашої країни. Розробка даної методики сприятиме поєднанню в рамках одного підходу переваг оцінки привабливості туризму за допомогою методик визначення конкурентоспроможності туризму, та одночасного врахування у них цілого спектру елементів, що формують привабливість туризму, зокрема, таких як: економічні, політико-правові, соціальні, культурно-оздоровчі, інфраструктурні та екологічні.

Список використаних джерел

1. *Travel and Tourism Competitiveness Report 2009-2021*. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Travel_Tourism_Development_2021.pdf
2. Мелько Л. Ф. Туризм у контексті сталого розвитку. Вчені записки Університету «КРОК». ВІЗ «Університет економіки та права «КРОК». Вип. 1 (1997). Вип. 48. К., 2017. С. 190-197.
3. Bernd Frederik Reitsamer, Alexandra Brunner-Sperdin *Tourist destination perception and well-being: What makes a destination attractive?* *Journal of Vacation Marketin*. 2015. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1356766715615914>
4. An L.T., Markowski J., Bartos M., Rzenca A., Namiecinski P. *An evaluation of destination attractiveness for nature-based tourism: Recommendations for the management of national parks in Vietnam*. *Nature Conservation*, 2019, 32. P. 51–80.

Козійчук О. Г.

*канд. пед. н., доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Koziiichuk@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-8820-5208*

Актуальним на сьогодні в умовах викликів є збереження людського економічного потенціалу України та відновлення інвестиційного потенціалу для розвитку індустрії туризму. Згідно аналітичного прогнозу Всесвітньої асоціації медичного туризму наша країна є одним із перспективних регіонів для іноземних інвесторів, саме тому впродовж останніх років асоціацією було запропоновано низку інвестиційних проєктів розроблених для українських закладів охорони здоров'я та рекомендацій для переоформлення галузей індустрії туризму [1,2]. У контексті вищезначеного медичний туризм-це вид господарської діяльності, який є невід'ємною складовою туристичної діяльності, що передбачає особливу процедуру формування та реалізації туристичного продукту який включає в себе як пакет загальних туристичних послуг, так і медичних послуг або лікувально оздоровчих, що здійснюється не лише загальними суб'єктами туристичної діяльності, а і суб'єктами, що мають особливий статус-статус закладів охорони здоров'я, що передбачає наявність спеціальних дозвільних документів на здійснення медичної практики [3]. З основних компонентів, які забезпечують регіональний та національний розвиток ринку лікувального туризму в регіонах-лідерах глобального масштабу, перспективними є наявність принципу постійного функціонуванні закладів на регіональному ринку лікувального туризму, тобто: «неперервного їх розвитку як системи в процесі надання комплексу послуг і просуванні нових напрямів діяльності шляхом розширення і модернізації наявних послуг, їх інформаційного забезпечення та удосконалення» [4, с.43].

Разом з тим, управління індустрією туризму на сучасному етапі вимагає пошуку нетрадиційних підходів таких як-от: розробка економічної політики різних категорій туристичних підприємств, оцінка потенційних можливостей регіональних організаційно-управлінських ресурсів. У контексті вищезазначеного, важливо визначити регіональний організаційно-управлінський ресурс як організаційні інновації з позиції результативності керування ресурсами території для забезпечення життєдіяльності людей, які проживають на ній, а механізм дії даної категорії ресурсів-це соціальний простір, регіональне співтовариство і регіональні ресурси [5]. Конструктивна ефективність такого механізму визначається організаційним потенціалом, спрямованим на підвищення якості менеджменту індустрії туризму, а стан надання туристичних послуг залежить від ресурсного потенціалу і конкретних важелів управлінського впливу на ресурси.

Водночас нами аналізується роль організаційно-управлінських ресурсів у ефективній організації інноваційних процесів розвитку медичного туризму в поєднанні з етнічним туризмом Закарпаття і наголошується на необхідності визначення ефективності такої організації з погляду її ресурсозабезпеченості. Неоднозначно науковці поділяють туристичні ресурси на чотири основні групи (в дійсності їх може бути набагато більше): рекреаційні ресурси, історико-культурні, подієві ресурси, ШСР-штучно створені ресурси [6, с. 33].

Одним з провідних напрямів розвитку туризму Закарпатського регіону можна визнати медичний туризм на основі санаторно-курортного лікування. Санаторно-курортне лікування у Закарпатті має старовинні традиції і розвинену інфраструктуру. Значну кількість санаторіїв у регіоні, становлять ті, які розташовані на територіях з можливістю надання джерельних, мінеральних вод аналогів яких немає у світі в поєднанні з цілющими грязями. Медичний туризм Закарпаття за останні роки став прибутковим бізнесом в рамках транскордонного співробітництва у ньому з'являється все більша кількість нових учасників ринку, які пропонують свої послуги в жорстких умовах конкуренції шляхом якісного та комплексного сервісу з орієнтацією, як на VIP-туристів, так і на бюджетного туриста. Разом з тим, важливе місце у організаційно-управлінському аспекті розвитку медичного туризму належить етнокультурним рекреаційним ресурсам Закарпаття, складові яких можна поділити на матеріальні та нематеріальні. До складу нематеріальних етнокультурних ресурсів входять: етнопсихологічні особливості, засоби комунікації, вірування, звичаї, традиції, традиційні знання та досвід, фольклор. Познаючись з ними можна за допомогою різних інформаційних джерел, а відчути лише у середовищі проживання конкретного етносу [7]. Також, етнокультурні ресурси Закарпатського регіону представлені матеріальними об'єктами, які входять до складу музейних або виставкових експозицій та демонструють унікальність архітектури і побуту краю сприяючи просуванню національного туристичного продукту.

Цінність етнокультурної спадщини Закарпатського регіону для розвитку туризму зростає, регіон є цікавим не лише для іноземних туристів, але і для громадян нашої країни, між якими теж існують відмінності, тим більші, чим більша відстань між регіонами. Таким чином, мотиваційною підставою для вибору інвестором об'єктів, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації медичного туристичного продукту є значні природно-рекреаційні ресурси, етнокультурні рекреаційні ресурси Закарпаття. Регіон має потужний інвестиційний потенціал для розвитку в'їзного медичного туризму на основі курортів з мінеральними водами та лікувальними грязями, бальнеологічних курортів і все це в поєднанні з етнокультурним рекреаційним потенціалом.

Список використаних джерел

1. UNWTO (2019), *International Tourism Highlights, 2019 Edition*. 2020. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>
2. UNWTO *International Network of Sustainable Tourism Observatories*. URL: <http://insto.unwto.org/>
3. Гнедик Є. С. Медичний туризм як вид господарської діяльності: проблеми нормативно-правового визначення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Том 2. С. 18-22.
4. Вахович І. М., Малімов В. В. Фактори розвитку регіонального ринку медичного туризму в розвинених країнах світу. *Розвиток та формування економіки та соціологія праці*. 2012. №3(7) С. 39-43.
5. Яненко І. Г. Організаційний ресурс інноваційного розвитку регіонів. *Бизнес-информ : науч. информ. журнал*. 2008. № 11. С. 83–85.
6. Смирнов І. Г. *Маркетинг у туризмі: навч. посіб.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Київ. 2016. 251с.
7. Петрик Н. А., Олексійчук Т. В. *Етнічний туризм: зміст, особливості та форми. Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія*. 2010. Вип. 20

Теоретичні підходи до визначення сутності туристичної дестинації

Кудряшов Є. О.

*аспірант кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KudriashovYO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6394-8788*

Поняття терміну «дестинація» походить з латинської мови від слова *destino*, тобто «призначення, місцезнаходження» [1]. В англійській мові маємо слово *destination*, що перекладається як «місце призначення» чи «мета подорожі» [2]. Вперше цей термін з'явився у датського вченого Н. Лейпера, який в 1979 році використав його для ідентифікації певної географічної території, що є привабливою для мандрівників [3]. Він же розробив модель, де компонентами були:

- турист, що усвідомлює потребу у здійсненні подорожі та формує попит на туристичні послуги, створюючи необхідність в існуванні та розвитку туристичної інфраструктури;
- географічні елементи;
- туристична індустрія.

З того часу багато науковців досліджували цю тему: Купер С., Флетчер Д., Гилберт Д., Шеперд Р., Ванхилл С. Проводили дослідження і вітчизняні науковці: Є. Г. Аленова, В. С. Боголюбов, Н. П. Костяєв, М. Лисенко, М. А. Морозов, С. С. Ніколаєв, Г. Ю. Рябуха, Т. О. Себекіна, Т. І. Ткаченко.

Так, наприклад, сучасний Оксфордський туристичний словник визначає дестинацію як: «Країни, регіони, міста та інші території, які приваблюють туристів, є головними місцями локалізації туристичної діяльності, потоків туристів та їх витрат; місця максимальної концентрації визначних туристичних пам'яток, засобів розміщення, харчування, розваг, інших послуг та економічного, соціального і фізичного впливу туризму» [4].

Своє визначення приводить і Всесвітня туристична організація (ЮНВТО, UNWTO): «Дестинація-це фізичний простір, в якому відвідувач проводить не менше однієї доби. Він включає туристичні продукти, такі як послуги та атракції, а також туристичні ресурси в межах однієї доби подорожування. Цей простір має фізичні й адміністративні кордони, які визначають форму його управління, імідж і репутацію, що впливають на його конкурентоспроможність на туристичному ринку» [5].

Тож, узагальнюючі тлумачення терміну «туристична дестинація» можна пояснити його як місце, яке обирає турист, щоб задовольнити свої потреби і яке відповідає його вподобанням (наприклад, природно-кліматичні, культурно-історичні, лікувальні, розважальні та ін.), де він, разом із задоволенням потреб, отримує різні враження, досвід та емоції.

Завдяки наявності різноманітних туристично-рекреаційних ресурсів, багатих та унікальних історико-архітектурних споруд, культурного колориту і розвиненої інфраструктури багато країн світу мають стійку асоціацію з відпочинком, оздоровленням і розвагами, що робить їх туристично привабливими. На жаль, Україна, маючи не менш мальовничі краєвиди, сприятливий клімат, самобутню історико-культурну спадщину та доволі вигідне географічне положення для сприяння розвитку як внутрішнього,

так і іноземного туризму, виглядає досить скромно, порівняно зі світовим туризмом. Потенційні туристичні можливості країни великі, але туристична галузь, внаслідок ряду негативних чинників, насамперед, в правовому врегулюванні, політичній та економічній нестабільності, втрачає надходження від туристичної галузі в регіональні бюджети. Більшість українців, обираючи місце відпочинку, розваг та оздоровлення, поки що віддають перевагу зарубіжним країнам, інвестуючи в їх туристичну галузь, чим сприяють економічному розвитку як певного регіону, так, зокрема, і країни в цілому. Адже сфера туризму пов'язана та має безпосередній вплив на інші сектори економіки: транспортну, торгівельну, будівельну галузь, зв'язок тощо.

Вперше про розвиток туризму як важливої складової загальної економіки країни було зазначено в Гаазькій декларації з туризму, прийнятій в квітні 1989 року [6]. Вона дала поштовх для всебічного вивчення туристичної галузі з використанням терміну «туристична дестинація». До цього часу термін був уточнений та деталізований на складові елементи. Тому туристична дестинація як об'єкт дослідження розглядається з декількох сторін [7]:

- географічної (ресурсний потенціал території, яка може бути привабливою для туристів);
- соціально-культурної (вміщує в себе історико-культурні, мистецькі, релігійні, етнографічні пам'ятки, соціально-побутові традиції та звичаї мешканців певної території, що є туристичною дестинацією);
- економіко-управлінської (складається з вироблення та споживання туристичного продукту і об'єкту управління, який поєднує в собі різні суб'єкти туристичної діяльності);
- маркетингової (формує бренд місця та його імідж в свідомості потенційного клієнта (туриста)).

Тож, виходячи з вище наведених визначень, можна узагальнити, що туристична дестинація-це певна територія, яка має адміністративні кордони, приваблива для туристів з огляду задоволення їх потреб на відпочинок, розваги, оздоровлення тощо, вміщує в себе ряд ресурсів (атракція, доступність, комфорт та ін.), має доступність з боку транспортних комунікацій та достатньо розвинуту інфраструктуру для створення конкурентоспроможного туристичного продукту, без шкоди туристичним ресурсам та довкіллю.

Список використаних джерел

1. Загнітко А. П., Данілюк І. Г. Великий сучасний англо-український, україно-англійський. Донецьк: БАО, 2008. 1008 с.
2. Скорина Л. П., Скорина О. А. Латинсько-український, українсько-латинський словник. К.: Обереги, 2004. 448 с.
3. Leiper N. *Tourism Management*. 3d ed. Sidney: Pearson Education Australia, 2004. 326 p.
4. Medlik S. *Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality*. 3-d ed. Elsevier Science, 2003. 273 p.
5. *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations*. Publications of World Tourism Organization. Madrid: UNWTO, 2004. 514 p.
6. Межпарламентский, У. (1989). Гаазская декларация по туризму. *Новости ВТО, Всемирная туристская организация*, (апрель), 1-21.
7. Шкільняк В. М. Дослідження сучасних підходів до визначення поняття «туристична дестинація». *Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології. V Всеукраїнська наук.-практична інтернет-конференція*: зб. наук. пр. Вінниця: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2018. Ч. 1. 909 с., с. 775-781.

Туризм як інструмент створення регіональних брендів

Уварова Г. Ш.

*к. пед. н., доцент, доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hannaus@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7867-6092*

Брендинг територій-явище дуже популярне і сприймається як важлива необхідність. Конкуренція між регіонами суттєво проявляється у сфері туризму. На сьогодні досліджені різноманітні аспекти регіонального брендингу у сфері туризму, зокрема обґрунтована доцільність застосування комплексного підходу до туристичного брендингу destinations (Музиченко-Козловська О. В., 2016), розроблені рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності туристичної destinations через територіальний брендинг (Гарбера О. Є., 2016); розкриті територіальні особливості туристичного брендингу (Льїна О. В., Бояр Л. П., Ткачук Т. В., 2017); показана роль брендингу як інструменту підвищення туристичної привабливості території (Чорна Н. М., Мартинова Н. Б., 2020) та ін.

Роль туризму в економіці багатьох територій різного рівня постійно зростає. Саме тому проблема дослідження ролі туризму у створенні регіональних брендів, є особливо актуальною. Насамперед це стосується тих територій, які не мають значних сировинних ресурсів, оскільки бренд-це ресурс, який потенційно може працювати завжди. Ефективний бренд туристичного регіону, залучений у господарський обіг, може забезпечити доходи, які перевищать вартість сировинних ресурсів [1].

Концепція комплексного територіального брендингу передбачає формування цілісного уявлення про територію (місце) з її політичними, соціально-економічними, екологічними, культурологічними, ментальними особливостями [2]. Тому, процес формування регіональних брендів є досить тривалим та трудомістким. На відміну від бренду товару чи послуги, який може бути відносно легко змінений, бренд регіону є досить стабільним [3].

Основними інструментами брендингу регіону на основі його туристичних можливостей є:

- стратегічні (визначення місії і пріоритетних напрямів розвитку туризму на даній території);
- символічні (розробка основних атрибутів території; випуск туристичної рекламної інформаційної і сувенірної продукції; створення офіційного Інтернет-порталу);
- рекламні (наприклад, реклама в засобах масової інформації та в соціальних мережах);
- PR-інструменти (представлення найбільш цінних туристичних ресурсів, інформації про публічних постатей або історичних осіб, з якими територія асоціюється; організація різноманітних подій і заходів: конкурсів, виставок, фестивалів); вихід території на міжнародний рівень з представленням унікальних туристичних маршрутів; розвиток і просування брендів продукту регіональних туристичних підприємств тощо).

Отже, в розробці концепції бренду регіону, найчастіше, використовують основні цінності території, її цілі, місію в туризмі, а також туристичні ресурси, події, найбільш

дивовижні природні явища та актуальні суспільні процеси. Саме тому завданням брендингу регіону є виділення, позиціонування та посилення його туристичних переваг, найбільш цінних для туризму дестинацій, які в більшості випадків лягають в основу формування брендів [4].

Яскравим прикладом країн, які проводять успішну діяльність по брендингу регіонів через туризм, є сусідня з Україною Польща. В Польщі проводяться активні маркетингові кампанії для їх просування, які є одними з кращих європейських практик. Провідну роль у просуванні та розвитку польського туристичного продукту через його рекламування належить спеціальній державній установі-Польській організації туристичній [5]. Польською туристичною організацією реалізовано ряд проєктів створення туристичних регіонів-одиниць, що комплексно займаються розвитком та просуванням туризму на певній території, створенням умов для співпраці туристичних організацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів туристичної галузі [6].

В нашій країні процес брендингу територій розпочався після 2007 року, а найбільш активно здійснювався у 2016-2018 рр., коли більшість регіонів презентували свої концепції брендів, які спрямовані на активізацію внутрішнього і в'їзного туризму. Так, в основу бренду Львівської області було покладено такі туристичні ресурси як гори, мінеральні води, храми, а також активний туризм і традиції. Логотип Закарпатської області вміщує гори, річки, виноградну лозу і латинський напис ZAKARPATYA для кращого розуміння іноземними туристами. Використано жовтий, синій та зелений кольори. На думку експертів, такий вибір є доволі розумним, адже об'єднує основні асоціації з регіоном. Відомо, що 70% території Закарпаття займають гори, територія характеризується широкою мережею водних ресурсів, а вина Закарпатської області відомі не лише в Україні, але й за кордоном.

Цікавим досвідом у використанні подій, зокрема фестивалів, як регіональних брендів, відрізняється Сумська область [7]. На території області відбуваються фестивалі міжнародного, національного, обласного рівнів. Найбільш відомі заходи щорічно проводяться в м. Глухів («Льон-фест», «Путівльська історія», «Новослобідські горюни»), селі Могриця Сумського району («Могриця-МІЖНАРОДНИЙ ЛЕНД-АРТ СИМПОЗИУМ») та в м. Тростянець («Стара фортеця. Подорож крізь століття», «Схід-РОК», «Нескучний вело-fest» та ін.), який є фестивальною столицею Сумщини. Близько 20 тисяч туристів щорічно приїжджають в Тростянець взяти з метою відвідати фестивалі [7]. Отже, фестивальний туризм розглядають як чинник сталого розвитку Сумської області, а фестивалі можуть бути використані у створенні бренд-буку регіону.

Вдалим українсько-польським співробітництвом щодо використання унікальних водних ресурсів прикордоння в якості регіональних брендів стала презентація проєкту «Українсько-польське поозер'я-край легенд: відкрий та насолоджуйся незвіданим» (2021 р.) [8]. У рамках проєкту було розроблено спільний туристичний бренд Влодави (Польща) та Шацька (Україна). Концепція бренду передбачає співпрацю з туристичними компаніями, оскільки вони як учасники ринку зацікавлені в промоції і просуванні туристичного продукту, у тому числі, шляхом діджитал-реклами. Завдяки реалізації проєкту прогнозується збільшення надходження до бюджетів Шацької територіальної громади та гміни Влодави. В рамках проєкту створені умови для співпраці національних і регіональних туристичних організацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів туристичної галузі.

Незважаючи на позитивний досвід створення брендів на основі туристичних можливостей регіонів, існує і ряд проблем використання туризму у регіональному брендингу. Серед них: недостатнє включення туристичних конкурентних переваг регіону у концепцію бренду, слабка промоція бренду, обмеження реалізації концепції брендингу лише використанням логотипу та слогану, недостатнє врахування думки цільової аудиторії та місцевих жителів в ухваленні рішення про бренд. Тому регіонам, які сформували свою концепцію бренду, слід продовжувати її реалізацію, використовуючи увесь інструментарій формування та просування бренду, їх туристичні можливості. Необхідно включити брендинг території в стратегічні плани розвитку регіонів, окремих громад як найбільш дієвий інструмент підвищення конкурентоспроможності і матеріально-фінансової самодостатності території.

Список використаних джерел

1. *Малинка О. Я. Концепція формування бренду туристичного району. ISSN 1562-0905 Регіональна економіка 2018, №1. С. 40-47.*
2. *Гайворонська І. В. Брендинг дестинації у процесі відтворення регіонального турпродукту. БІЗНЕСІНФОРМ, 2019. № 2. С. 121-132.*
3. *Кучерява Г. Туристичний брендинг як інструмент управління туристичними дестинаціями. Часопис соціально-економічної географії. 2021. Вип. 30. С. 32–40.*
4. *Уварова Г. Ш. Роль туризму у просуванні національного і регіональних брендів України // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Київ, 2-3 грудня 2021 р.). Київ: Університет «КРОК», 2021. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2021/paper/view/854>*
5. *У Польщі немає лише джунглів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2257079-marek-olsevskij-golova-polskoi-turistichnoi-organizacii.html>*
6. *Польська туристична організація закликає відпочивати у Польщі. URL: <https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/2526097>*
7. *Фестивали і бренди міст як інструмент розвитку Сумської області. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9354>*
8. *Спільний туристичний бренд та ефективна промоція: на Волині підбили підсумки транскордонного проекту. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/spilnyy-turystychnyy-brend-ta-efektyvna-promotsiia-na-volyni-pidbyly-p/>*

Роль курсу «організація ресторанного господарства» у формуванні професійних компетентностей фахівців з туризму

Литвинова Т. С.

*старший викладач кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tsrevenko@krok.edu.ua*

Ресторанне господарство-невід'ємна складова індустрії гостинності, що відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку успішної туристичної діяльності.

Важливо, щоб майбутній фахівець туристичної сфери володів відповідними професійними компетентностями щодо організації діяльності закладів ресторанного господарства та організації обслуговування туристів, чому сприяє навчальний курс «Організація ресторанного господарства». Саме при вивченні даного курсу здобувачі вищої освіти за спеціальністю «Туризм» ознайомлюються із класифікацією та основними принципами діяльності закладів ресторанного господарства, з матеріально-технічною базою, з особливостями технологічних процесів виробництва продукції та обслуговування споживачів, вчаться розуміти специфіку обслуговування туристів на підприємствах харчування різних типів і класів, орієнтуватись у виборі ефективних форм і методів обслуговування, в організації бенкетів і прийомів, засвоюють принципи раціональної організації праці.

Майбутні фахівці з туризму мають орієнтуватися не тільки в особливостях обслуговування, але й розумітися на національних кухнях, їх специфіці, враховуючи не тільки смаки найвибагливішого клієнта, але й його релігійні та етнічні характеристики.

Як зазначають О. Завадинська, А. Кінчук, Є. Деревицький, в розвитку ресторанного бізнесу в Україні мають місце й інноваційні процеси: кейтеринг, креатив-напряма (авторська кухня), розробки холодильного обладнання (бласт-фрізери), автоматизація системи управління та ін. [1]. Майбутні фахівці також мають розумітися на впровадженні сучасних технологій.

Окрім цього, потрібно враховувати, що на сьогодні туристична індустрія зазнала потужних викликів, пов'язаних із світовою пандемією та війною на території України. Чимало проблем зазнав і ресторанний бізнес, який виявився надзвичайно вразливим. Змінилась не тільки специфіка обслуговування споживачів, але й типи закладів харчування. У нинішніх умовах важливо готувати фахівців, які спроможні зорієнтуватися у перипетіях зовнішнього середовища, і приймати найбільш виважені і доцільні рішення.

Для успішного формування відповідних професійних компетентностей є оптимальний вибір форм і методів навчання. Як показує власний досвід автора, особливо ефективними є інноваційні технології, які дозволяють організовувати процес навчання у малих групах з використанням мультимедійного обладнання та сучасних навчальних програм (моделювання життєвих, виробничих ситуацій, застосування рольових та ділових ігор, аналіз виробничих ситуацій, рішення ситуаційних задач тощо). Це посилює мотивацію до оволодіння професією і супроводжується високим рівнем мотивації.

Дієвим для формування професійних вмінь та навичок є організація та проведення тематичних заходів, майстер-класів, круглих столів із залученням спеціалістів-практиків. Тобто, важливою складовою підготовки майбутніх фахівців є практико-орієнтоване навчання, яке визначається групою науковців як обґрунтована система «практико-

орієнтованих заходів, організація і проведення яких сприятиме формуванню у здобувачів вищої освіти комплексу фахових компетентностей, які дозволять фахівцю з туризму у майбутньому реалізувати свої професійні здібності і виконувати обов'язки на достатньо високому рівні» [2].

Саме практико-орієнтоване навчання сприяє, на наш погляд, формуванню компетентності К20 як «розуміння процесів організації туристичних подорожей і комплексного туристичного обслуговування (готельного, ресторанного, транспортного, екскурсійного, рекреаційного)» [3].

В Університеті «КРОК» сформувалась система практико-орієнтованого навчання, яка дозволяє у процесі аудиторного і позааудиторного навчання формувати професійні компетентності, у т.ч. при вивченні дисципліни «Організація ресторанного господарства».

Л. Мелько виокремлює «професійні студії» у «широкому» та «вузькому» розумінні, де вони визначаються як загальні практико-орієнтовані заходи та більш конкретизовані, як заняття від професіонала-практика [4].

При вивченні дисципліни «Організація ресторанного господарства» широко проводяться майстер-класи по організації та захисту тематичних столів до різних свят, де студенти складають і оформлюють банкетне меню, підбирають відповідний декор та сервіровку, готують презентацію.

Окрім цього, важливою складовою формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців з туризму є проведення тематичних екскурсій, відвідування закладів ресторанного бізнесу, які максимально сприяють ознайомленню студентів зі сферою ресторанного господарства.

Отже, навчальний курс «Організація ресторанного господарства» є важливою складовою формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців з туризму, де дієвою формою є інноваційні форми та методи навчання.

Список використаних джерел

1. Завадинська О. Ю. та ін. Сучасні тенденції впровадження інноваційних форм обслуговування в закладах ресторанного господарства / Завадинська О.Ю., Кінчук А. А., Деревецький Є. В. Підприємництво і торгівля. 2019. Вип. 25. С. 54-59.
2. Practice-oriented education as a component of professional training of tourism specialists (example of professional disciplines) / L. Melko, G. Uvarova, T. Sokol, O. Mikho. Pedagogy and Education Management Review. 2022. № 2(8). Pp. 42-50. DOI <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2022-2-42>
3. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 242 «Туризм» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.10.2018 р. № 1068. К., МОН. 2018. 18 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/242-Turizm-bakalavr.21.01.22.pdf>
4. Мелько Л. Професійні студії як ефективна форма підготовки фахівців туристичної сфери. Актуальні питання туризмології та туристичної практики: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю Інституту туризму Федерації професійних спілок України (м. Київ, 18 квітня 2019 р.) [За ред.: Т. Сокол, Т. Семігіної]. Київ: АПСВТ, 2019. С.39-41

Просвітницька туристична експозиція «Спадщина ЮНЕСКО як скарб людства»: популяризація як виклик часу

Мелько Л. Ф.

*к. пед. н., доцент, завідувач кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ludmilam@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-5979-666X*

Спадщина ЮНЕСКО-надбання світової цивілізації, кращі зразки світової історії та культури, збереження та популяризація яких вимагає широкого залучення міжнародних інституцій та громадськості. Особливого значення охоронна діяльність набуває під час війни, коли знищується культурна спадщина, руйнуються природні ландшафти.

Туризм є тією сферою, де широко використовуються можливості спадщини ЮНЕСКО як туристичного ресурсу, сприяючи вивченню і популяризації її об'єктів та елементів. Важливо при цьому залучати до цієї діяльності студентів та молодь, у т.ч. майбутніх фахівців з туризму, як носіїв культури миру.

Просвітницька туристична експозиція «Спадщина ЮНЕСКО як скарб людства» створена з нагоди 30-річчя Університету «КРОК» [1]. Символічно, що її відкриття відбулось під час війни в режимі онлайн, як ще одне нагадування громадськості про неприпустимість знищення кращих здобутків світової цивілізації.

Експозиція складається із чотирьох тематичних стендів:

1. загальний;
2. Всесвітня спадщина ЮНЕСКО;
3. нематеріальна культурна спадщина;
4. спадщина ЮНЕСКО в Україні.

На загальному тематичному стенді представлена узагальнена інформація щодо спадщини ЮНЕСКО, її основні Конвенції, мережі, реєстри, історія їх прийняття, презентаційний ілюстративний ряд.

Важливо, що одними з перших документів, які стали основою для подальшої діяльності щодо охорони та збереження культурної і природної спадщини є: Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток (Вашингтонський пакт, Пакт Реріха, 1935 р.) [2], Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (Гаазька конвенція, 1954 р.) [3] та Протоколи до неї (1999 р.) [4].

Стенди Всесвітньої культурної і природної спадщини та нематеріальної культурної спадщини містять інформацію щодо відповідних Конвенцій, дати прийняття, мети, цілей, критеріїв, основних списків зі статистикою та органів управління [5, 6, 7, 8].

На стендах чітко висвітлено понятійний апарат «культурна спадщина», «природна спадщина», «нематеріальна культурна спадщина», їх складові, з посиланнями на статті Конвенцій. Ілюстрації підбиралися таким чином, щоб продемонструвати не тільки вдалі яскраві приклади об'єктів та елементів спадщини, але й їхнє географічне розмаїття. Наприклад, серед об'єктів Всесвітньої спадщини представлені: найстародавніша пам'ятка світу-піраміди Гізи (Єгипет) та найвеличніша природна пам'ятка-національний парк «Сагарматха» (Непал), а також Софійський собор (Київ, Україна), стародавнє місто Дженне (Малі), історичний ансамбль палацу Потала (Лхаса, Китай), замок Шамбор (долина Луари, Франція), національні парки Серенгеті (Танзанія), Плитвицькі озера

(Хорватія), Банф (Канада), гора Фудзіяма (Японія) та ін.

Серед елементів нематеріальної культурної спадщини представлені: Петриківський розпис (Україна), монгольська каліграфія (Монголія), танго (Аргентина-Уругвай), йога (Індія), Пекінська опера (Китай) та ін.

Слід зазначити, що на стендах представлені об'єкти та елементи, які користуються популярністю у туризмі. Глядачам пропонується перевірити себе на знання відомих пам'яток Всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО. Подано матеріал у вигляді міні-вікторини на самоперевірку. Нематеріальна культурна спадщина представлена популярними елементами у туризмі: кавова культура Туреччини, фламенко в Іспанії, грузинський поліфонічний спів, тайський масаж, традиційне азербайджанське килимарство, мексиканська кухня та ін.

Стенди «Спадщина ЮНЕСКО в Україні» висвітлюють дати ратифікації Конвенцій, перелік основних об'єктів та елементів відповідно до списків, органи управління спадщиною ЮНЕСКО в Україні.

Окремий стенд присвячено Національному заповіднику «Києво-Печерська лавра», з яким Університет «КРОК» має договір про співпрацю з 2014 р., де представлено основні об'єкти заповідника, фотоілюстрації щодо спільних проєктів, наукової діяльності кафедри туризму.

Родзинкою експозиції є те, що до всіх ілюстрацій додаються QR-коди, які надають можливість ознайомитись із інформацією, фото- та відеоматеріалами відповідно до об'єктів та елементів на офіційних сайтах.

Експозиція розроблена з екскурсійною складовою для студентів, де передбачається проведення студентами спеціальності «Туризм» просвітницької екскурсії для молоді та всіх бажаючих.

Отже, просвітницька туристична експозиція, з одного боку, слугує місії популяризації спадщини ЮНЕСКО, з іншого-дозволяє студентам спеціальності «Туризм» здобувати професійні компетентності у процесі проведення екскурсії. Туристи, тим паче туристично-популяризатори,-це носії просвітництва, громадяни миру.

У цілому, враховуючи потужну ціннісну складову спадщини ЮНЕСКО, доцільним, на наш погляд, є створення національної програми щодо охорони, збереження, популяризації спадщини ЮНЕСКО та використання у туризмі, яка б координувалась, наприклад, ДАРТ-Державним агентством розвитку туризму.

Особливої актуальності і значущості охорона і збереження нашої спадщини, її популяризація, набуває наразі, під час війни, яка загрожує не просто знищенню культурної і природної спадщини, але й самому існуванню державності. Тому, подібні проєкти є не просто засобом просвітництва, це нагальна необхідність-виклик часу!

Список використаних джерел

1. Просвітницька туристична експозиція «Спадщина ЮНЕСКО як скарб людства» в Університеті «КРОК». URL: <https://www.krok.edu.ua/ua/novini-ta-podiji/item/4755-prosvitnitska-turistichna-ekspozitsiya-spadshchina-yunesko-yak-skarb-lyudstva>
2. Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток (Пакт Періха). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_191#Text
3. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention?hub=66535>

4. Україна приєдналася до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року. URL: <https://unesco.mfa.gov.ua/news/ukrayina-priyednalasya-do-drugogo-protokolu-do-gaazkoyi-konvenciyi-pro-zahist-kulturnih-cinnostej-u-vipadku-zbrojnogo-konfliktu-1954-roku>
5. Конвенція про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини: від 04.10.1988 р. № 6673-XI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089
6. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини: від 06.03.2008 р. № 132-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text
7. Офіційний сайт Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. URL: <https://whc.unesco.org/>
8. Офіційний сайт нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. URL: <https://ich.unesco.org/en/home>

Світовий та вітчизняний туризм на сучасному етапі: стан та перспективи розвитку

Сокол Тетяна Георгіївна

*к. пед. н., доцент, доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: taniash@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6106-4911*

Пандемія COVID–19 та війна в Україні, яка вже набула масштабів світової загрози, корінним чином вплинули на умови розвитку туризму та його результати.

Так, за даними статистики ЮНВТО в 2021 р. обсяги світового туризму, хоча і зросли на 4% порівняно з 2020 р. (415 млн відносно 400 млн прибуттів відповідно), але були на 72% меншими, ніж в 2019 р. до пандемії. Всесвітня туристична організація визнала 2020 рік «найгіршим роком у світовому туризмі» [1].

Темпи відновлення залишилися повільними і нерівномірними у різних регіонах світу із-за різних обмежень на пересування та рівнів вакцинацій. Найвищі темпи продемонстрували Європа і Америка (+19% і +17% відповідно), але обидва показники є нижчими за допандемічний рівень на 63%.

Експерти туризму не дуже оптимістичні в своїх прогнозах щодо повернення показників розвитку туризму на рівень 2019 р.: тільки 3% вважають, що це може відбутися в 2022 р., натомість 48%-за те, що туризм може відновитися в 2023 р., і 44%-в 2024 р. або пізніше. Зважаючи на агресію росії, війну в Україні, обороноздатність якої підтримує світ, більш реальним представляється останній прогноз.

Економічний внесок туризму в 2021 р. оцінюється в 1,9 трлн дол. США, що вище показника 2020 р.-1,6 трлн, але все ще значно нижче 2019 р.-3,5 трлн дол. США [2].

Згідно останнього звіту Групи експертів ЮНВТО, більшість професіоналів в сфері туризму (61%) очікують кращі перспективи на 2022 рік.

У той час як міжнародний туризм приходить у норму, внутрішній туризм продовжує стимулювати відновлення сектора в дедалі більшій кількості країн, особливо в тих, які мають великий внутрішній ринок. На думку експертів, внутрішній туризм та подорожі поряд з місцем проживання, а також заходи на відкритому повітрі, природні продукти та сільський туризм стануть одними з основних туристичних тенденцій, які продовжуватимуть формувати туризм у 2022 р. [3]. Однією з таких країн є Україна.

За даними Всесвітнього економічного форуму Україна займала 78 місце зі 140 за конкурентоспроможністю в сфері туризму [4]. Хоча за перші два квартали 2020 р. втрати українського туристичного сектору склали майже 82% в наслідок пандемії COVID–19, вже в 2021 р. Україну відвідало більше іноземних туристів, ніж у доковідний період. Так в 2021 р. Україну відвідало 4 млн 271 тис. іноземних туристів, що перевищило аналогічний показник 2020 р. майже на 26%. Першу ТОП-десятку очолює Молдова-1 млн 054 тис., за нею росія-519 тис., Польща-311 тис., Білорусь-273 тис., Румунія-264 тис., Туреччина-247 тис., Угорщина-227 тис., Німеччина-154 тис., Ізраїль-133 тис., США-103 тис. іноземців. При цьому іноземні туристи в 2021 р. в середньому витрачали 929 \$ щодобово. Досить високим був також і рівень їх лояльності до України-60% [5].

Щодо українців, то в минулому році за кордон виїхало 14,7 млн наших співвітчизників. ТОП напрямків-мільйонників: Польща-4,49 млн, Туреччина-2,05 млн,

Угорщина-1,72 млн, Єгипет-1,46 млн. Також найактивніші євронапрямки: Румунія-825 тис., Словаччина-343 тис., Німеччина-267 тис., Греція-199 тис., Італія-194 тис. Загалом до Європейського Союзу з України протягом 2021 р. здійснили подорожі 8 832 616 наших громадян. Згідно з даними опитування, проведеного Державним агентством розвитку туризму України (ДАРТ), 56% українців, плануючи свій відпочинок за кордоном, звернулися до професіоналів-скористалися послугами туроператорів і турагентів. 44% планували свій відпочинок самостійно [5].

Дослідження Державного агентства розвитку туризму України показали зростання інтересу українців до внутрішнього туризму. За даними агентства, майже 38% українців подорожували Україною у 2021 р. Українські туристи виявилися більш вимогливими до рівня сервісу, ніж мандрівники—за кордону-показник рівня лояльності туристів до українських DESTИНАЦІЙ становив 37 балів.

Попри всі збитки, яких зазнала туристична сфера України, в 2021 р. відбулося відновлення та поступове зростання туристичного збору, про що свідчать статистичні дані. Так, за 2021 рік до бюджету країни надійшли 244 млн грн туристичного збору. Цей показник на 86,8% перевищує показник 2020 р., що склав 130,6 млн грн, а також на 20% вищий за аналогічний показник 2019 р.-тоді до бюджету надійшло 196 млн грн [5].

На жаль, через війну надходження до держбюджету від туристичної галузі в першому півріччі 2022 р. скоротилися на 26% порівняно з аналогічним періодом 2021 р. Частина території України або окупована, або перебуває в зоні активних бойових дій, і жодна туристична діяльність там просто неможлива. Інша частина-західні та центральні області-в основному функціонують як прихисток для тих українців, що були змушені покинути свої домівки через агресію РФ. Але українці потроху почали дозволяти собі короткі подорожі країною з метою фізичного та морального перезавантаження для того, щоби зберегти працездатність та психологічний спокій. І це дає поштовх до відновлення суміжних галузей-перевізників, готелів, ресторанів тощо.

В період післявоєнного відновлення України поряд з традиційними видами туризму, такими як рекреаційний, пізнавальний (екскурсійний), активний туризм, підвищеного значення набуватимуть туризм медичний та інклюзивний, для людей, які отримали фізичні і психологічні травми. Так званий «туризм катастроф» в Україні матиме нове звучання-«Країна нескорених». З'являться й інші види туризму, серед яких такі як волонтерський туризм і етичний туризм, абсолютно нові інноваційні види туризму, появу яких зумовила саме війна. Також Україна має відновити низку важливих історико-культурних та природних пам'яток, пошкоджених війною-а їх вже зараз майже 800. А нині одним з найважливіших наших завдань є допомагати українській армії та українській економіці, працювати задля перемоги.

Список використаних джерел

1. Туризм у світі повернеться на допандемічний рівень не раніше 2023 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3180164-turizm-u-sviti-povernetsa-do-dopandemichnogo>
2. Tourism Highlights. 2009 Edition. URL: www.unwto.org.
3. UNWTO. World Tourism Barometer. Committed to Tourism, Travel and the Millennium Development Goals. URL: www.world-tourism.org
4. The World Economic Forum. URL: www.weforum.org
5. Державне агентство розвитку туризму України. Офіційний сайт. URL: www.tourism.gov.ua

Особливості проведення позаміських екскурсій

Сагач Анна Олександрівна

*студентка 4 курсу спеціальності «Туризм»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sahachao@krok.edu.ua*

Сокол Тетяна Георгіївна

*к. пед. н., доцент, доцент кафедри туризму,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: taniash@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6106-4911*

Термін «екскурсія» має багато визначень. На нашу думку, це поняття найкоректніше визначив В. О. Герд. За його словами, екскурсія-це форма суспільно-освітньої роботи, коли група осіб (екскурсантів) під керівництвом більш знаючої особи (екскурсовода) вивчає предмет або явище в його природному оточенні, відправляючись з цією метою до об'єкту свого вивчення [1].

В контексті сервісного забезпечення турпродукту екскурсія покликана задовольнити духовні, естетичні, інформаційні потреби людини, реалізуючи пізнавальну функцію туризму: розширення кругозору, організації культурного дозвілля, відпочинку, спілкування.

Реалізацію функціонального змісту екскурсій забезпечує екскурсійна діяльність-специфічний вид діяльності людини з надання послуг організаційного, інформаційно-методичного і виробничого забезпечення проведення екскурсій-екскурсійного обслуговування.

Для правильного визначення мети й завдань екскурсії, вибору прийомів її проведення й використання в туристичній програмі їх прийнято класифікувати за різними ознаками. Основними з них є: зміст екскурсії, місце проведення, засіб пересування по маршруту, склад учасників і форма проведення. За місцем проведення виділяють екскурсії міські, позаміські, об'єктні та комплексні.

Заміські екскурсії проводяться за межами міста, де формується група і звідки й починається маршрут. Говорячи конкретно про позаміські екскурсії, слід зазначити, що цей вид екскурсій може мати декілька варіантів. В усіх варіантах передбачається виїзд за межі міста як початкового пункту в межах близько 100 км, але в одному випадку екскурсія проводиться тільки в кінцевому пункті призначення, в іншому має вигляд шляхової інформації, тобто інформація надається на шляху прямування, або екскурсія поєднує в собі ці два види.

Відстань, яку готові долати екскурсанти, залежить від самого об'єкта пізнання. Якщо він цікавий, то можна й потерпіти незручності тривалого переїзду та заплатити за це вищу ціну. Тут спрацьовує просте правило: чим далі розташований об'єкт, тим цікавіший він повинен бути. Наприклад, до залишків фортеці «Черн», що на західній околиці Чернівців, екскурсійні групи рідко коли добираються; натомість заради Хотинської фортеці вони залюбки долають 70 км, і це лише в один бік.

Заміські екскурсії за тематикою бувають як оглядові, так і тематичні. Цим екскурсіям властива велика кількість та різноманіття об'єктів показу і відповідно підтем. Зрозуміло, що у тематичних екскурсіях головна тема розкривається в кінцевому пункті тому, що під час переїзду об'єктів, пов'язаних із нею, може і не бути. Проте на шляху проходження

групи зустрічаються об'єкти, що викликають інтерес в екскурсантів, про які екскурсовод дає довідки, тому важливим під час підготовки цієї екскурсії є дбайливе вивчення і відбір необхідної шляхової інформації та ілюстративних матеріалів «портфеля екскурсовода» до неї. Оскільки переїзд до головного об'єкту маршруту може займати декілька годин рекомендується підібрати матеріали в різній формі: аудіозаписи, відеоматеріали, фотозображення (окремі або набори фотокарток), різноманітні колекції, для того щоб шлях до екскурсійного об'єкта був цікавим, але не перенасиченим.

Викладається шляхова інформація, якщо виникають паузи у висвітленні теми екскурсії. Її особливістю є відсутність постійних зорових вражень, виходів до об'єктів і відповідно розповідь екскурсовода має головне значення.

Зміст шляхової інформації не належить і здебільшого не пов'язаний із темою екскурсії, матеріал, що викладається в ній, має довідковий характер. Здебільшого матеріал шляхової інформації носить краєзнавчий характер – природа, сільське господарство, промисловість, розвиток культури й мистецтва, майбутнє краю, історія, розповідь про видатних особистостей. Головною вимогою до змісту шляхової інформації є те, що в ній не має повторюватися матеріал екскурсії, що буде проводитися в кінцевому пункті цього маршруту. Шляхова інформація не має методичної розробки, складається і затверджується тільки її текст. Кожен екскурсовод зобов'язаний мати індивідуальний текст шляхової інформації [2].

Замість екскурсії на один день з Києва-групові, сімейні, корпоративні-прекрасний спосіб відпочити від столиці, побувати в музеях, парках, замках рідного краю. Екскурсійний потенціал України нараховує 39 міст із тисячолітньою історією. Крім того, у Київській, Чернігівській, Сумській, Полтавській, Черкаській областях, у Поділлі і Галичині зосереджено найцінніші пам'ятки історії, культури, архітектури і ремесел. Тут збереглися культурні пам'ятки X–XII ст., які є унікальною історичною спадщиною [3].

Маса цікавих місць розташовані не далі 100 км від столиці (Чернечий ліс, стародавнє місто-фортеця у Вишгороді, історія подій II Світової війни у Нових Петрівцях, осетрова ферма у Києві, католицький костел в Фастові, ландшафтний парк села Буки, Покровська церква в Пархомівці та ін.).

Люди часто і не підозрюють, скільки цікавого і незвичайного знаходиться зовсім поруч. Щоб провести вихідні або святкові дні цікаво, варто відправитися хоча б в одноденну поїздку за межі свого міста.

Всього за один день можна відвідати три чудових куточка України: католицький костел в Фастові, неосяжний ландшафтний парк села Буки, Покровську церкву в Пархомівці, а крім того, прогулятися по новому парку “Острів сакури”.

У 100 кілометрах на північ від Києва розташовані відразу два унікальних природних парки: величезний Міжріччинський національний парк, який займає територію між Дніпром і Десною, і маленький парк “Беремицьке”, який став домівкою для нащадків диких коней, тарпанів.

Для того, щоб побачити середньовічний замок і зануритися в атмосферу XVII ст., зовсім не обов'язково їхати на Західну Україну. Всього в 100 км від Києва знаходиться дивовижний замок «Радомисль».

За 13 год. подорожі можна встигнути помилуватися архітектурними перлинами Бердичева, побачити один з найкрасивіших вокзалів країни і два старовинних палаци.

Також можна відвідати Буки. Буки-невеликий населений пункт Сквирського району Київської обл., який має давню історію. Про це свідчать знайдені під час розкопок поселення Трипільської та Черняхівської культур, залишки давнього городища, курганний комплекс, а також інші артефакти часів України-Русі.

Екскурсійний потенціал України невичерпний. Нині багато хто віддає перевагу екскурсійним подорожам Україною, що дозволяє пізнати свій рідний край та сприяє розвитку внутрішнього туризму у країні.

Список використаних джерел

1. Сокол Т. Г. *Основи туристичної діяльності Підручник / За заг. ред. В. Ф. Орлова. К.: Грамота, 2006. 264 с.*
2. Галасюк С. С., Нездоймінов С. Г. *Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 178 с.*
3. Любіцева О. О. *Туристичні ресурси України: навчальний посібник / О. О. Любіцева, В. Є. Панкова, Є. В. Стафійчук. К.:Альтерпрес, 2007. 369 с.*

СЕКЦІЯ 8. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Переосмислення призначення «філософії» у вищій школі України в контексті досвіду Оксфордського університету бакалаврської програми «Філософія, політика та економіка»

Маруховська-Картунова О. О.

*кандидат філософських наук, доцент,
зав. секції суспільних наук, доцент КІМЗД,*

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

email: OlgaM@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-5207-0671

Необхідність переосмислення призначення філософського знання у сучасній системі вищої освіти України у зв'язку з широкомасштабною агресією росії проти України, радикальними суспільно-політичними, економічними і євроінтеграційними перетвореннями в нашій країні актуалізує проблему визначення змісту, структури, функцій та спрямованості базового фундаментального курсу «Філософія».

Про велику значущість викладання «Філософії» у вищій освіті свідчить те, що 20 років тому з 2002 р. за регламентом ЮНЕСКО почав відзначатися *Міжнародний день філософії*, який на 33-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у 2005 р. перейменовано у *Всесвітній день філософії*, котрий щорічно відзначається по всьому світові більш ніж у 70-ти країнах-членах ЮНЕСКО. Цікаво, що актуальною темою XXIII *Всесвітнього філософського конгресу*, який проводиться Міжнародною федерацією філософських товариств (FISP) як найвищою неурядовою Всесвітньою організацією з філософії, була тема «*Філософія як запит та спосіб життя*». У своєму зверненні до учасників Конгресу його Президент, професор Вільям Л. Макбрайд, зазначив про необхідність переосмислення сучасного призначення «Філософії» та звернув увагу «на посилення її практичної функції-актуалізації як «наставниці життя», здатної допомагати людям формувати почуття спільності, глобального поняття «ми» і загалом вирішувати реальні життєві завдання» [1].

Дійсно, що «Філософія» завдяки своїй фундаментальності як найдавніша наука з часів Античності («усе пішло від давніх греків»-від філософії Піфагора як «любові до мудрості») визначає ціннісні орієнтири світогляду людини та здатна бути базовим елементом культури. Так, ще давньоримський філософ *Цицерон вважав філософію «матір'ю всіх наук», «царицею всіх наук»*. Саме з цієї причини всесвітньо відомий вчений, найвидатніший фізик ХХ століття, Лауреат Нобелівської премії Альберт Ейнштейн, коли його запитали про значення та роль філософії для науки, відповів, що філософія-це фундамент, «мати наукових шукань» [2].

Слід погодитися з твердженням відомого українського філософа Євгена Бистрицького, який слушно і справедливо проголошує про призначення філософії: «Філософія потрібна для розвитку здатності думати, тобто бути вченим та навченим щодо будь-якої наукової дисципліни. *Філософія* у цьому сенсі як дисципліна навчання-**універсальна, всезагальна**. Без викладання її ми матиме натаскано-навчених не дуже чи зовсім не здатних самостійно і творчо думати. Філософія, про що знають у розвинутих

країнах та про що свідчить сам історичний генезис наук, є **базовою дисципліною для всіх** наукових дисциплін. ... Відмовляючись від філософських дисциплін, ми кажемо-нам не дуже потрібна, або зовсім не потрібна, самосвідома, критично мисляча, вільна людина з розвинутим духовним світом» [3]. Виходячи з цих положень, треба зазначити, що підготовка вузькоспеціалізованих фахівців без базових знань з філософії як *універсальної та всезагальної науки* дає нам спеціалістів, які не здатні зрозуміти закони та закономірності всезагального розвитку природи, суспільства, мислення та духовної культури. «Орієнтація на вузьких професіоналів, характерна для минулого століття, поступово зникає... У ХХІ ст. потрібен спеціаліст, здатний гнучко перебудувати напрям та зміст своєї діяльності ... Вузькопрофесійна підготовка поступово вимивається із системи вищої освіти...».

В цьому зв'язку можна навести як приклад, універсальність вищої освіти нового британського прем'єр-міністра Ріші Сунака, який як і Ліз Трасс, здобув в Оксфордському університеті не вузькопрофільну, а фундаментальну вищу освіту за спеціальністю **«Філософія, політика та економіка»**, як і багато відомих представників сучасного британського істеблішменту. Відомо, що «У Британії-десятки прекрасних університетів. Однак п'ять із шести претендентів, які вийшли до другого туру перегонів на місце голови Консервативної партії й за сумісництвом прем'єра, включаючи головного фаворита Бориса Джонсона, вчилися в Оксфорді. З тих 11-ти політиків, які спочатку заявили про бажання балотуватися в лідери торі, вісім-колишні студенти Оксфорду. Ба більше, у п'яти з них-диплом з однієї й тієї ж спеціальності» [4]. І ця спеціальність в Оксфордському університеті називається **«Філософія, політика та економіка»** (англійська аббревіатура-як РРЕ), яка, по суті справи, є «путівкою у велику політику» [4]. Ця бакалаврська програма з переліком навчальних дисциплін в Оксфордському університеті, розрахована на три роки навчання і представлена у таблиці [5].

1-й рік навчання	2-й та 3-й роки навчання
<p>Навчальні курси, обов'язкові до вивчення за напрямками дисциплін:</p> <ol style="list-style-type: none"> Філософія <ul style="list-style-type: none"> Основи філософії. Філософія моралі. Елементарна логіка. Політичні науки <ul style="list-style-type: none"> Основи політичної теорії. Основи порівняльної політики. Політичний аналіз (використовуючи емпіричну методологію). Економіка <ul style="list-style-type: none"> Мікроекономіка: функціонування ринкової економіки. Макроекономіка: співпраця з національним виробництвом та зайнятістю населення, а також курс валют. Математичні техніки, використовувані в економіці. 	<p>Студенти продовжують навчання за трьома основними напрямками, як:</p> <ol style="list-style-type: none"> Філософія-етика; основи сучасної філософії; знання та реальність; «Держава» Платона; «Нікомахова етика» Арістотеля. Політичні науки-порівняльна політика; британська політика та уряд з 1900 р.; політичні теорії; міжнародні відносини; політична соціологія. Економіка-мікроекономіка; макроекономіка; кількісна економіка. <p>Дисципліни за вибором:</p> <ol style="list-style-type: none"> Філософія. Неокантіанство; філософія Людвіга Вітгенштайна; Політичні науки. Політика країн Центральної та Західної Африки; політика сучасного Китаю; Економіка. Міжнародна економіка; економіка країн, що розвиваються; філософія та економіка навколишнього середовища.
Підсумкове оцінювання	Підсумкове оцінювання
Три письмові екзамени	Вісім письмових екзаменів.

Враховуючи вищенаведене, на наш погляд, необхідно призначення у вищій школі

України як обов'язкових компонентів згідно загальних компетентностей Стандартів різних спеціальностей бакалаврського рівня вищої освіти наступних навчальних дисциплін:

1-й рік навчання	2-й та 3-й роки навчання
Навчальні курси, обов'язкові до вивчення: 1. Історія України та української культури 2. Економічні науки: • Мікроекономіка.	Навчальні курси, обов'язкові до вивчення: 1. Філософські науки: • Філософія. • Логіка. 2. Політичні науки: • Політологія. 3. Економічні науки: • Макроекономіка. • Міжнародна економіка.

Виконання такої мети неможливе без врахування стратегічних орієнтирів демократичної трансформації вищої освіти України в контексті «Рішення Національного Агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу», тому що відомо, що «наша зброя-освіта, яка без потужної історико-культурної складової не може виховати громадянина та патріота» [6]. В цьому зв'язку гідною відповіддю на руйнування росією шкіл та університетів, на геноцид українського народу є більш широке, глибоке та об'єктивне вивчення «Історії України та української культури» «в поєднанні з вивченням інших засадничих гуманітарних та соціальних наук, які формують громадянську ідентичність і патріотизм» [6]. У зв'язку з цим, в теперішній складний для України час НАЗЯВО «акцентує увагу на необхідності посилення історико-культурного компоненту як обов'язкової складової вищої освіти» та залишає за собою консультативний моніторинг та зовнішнє оцінювання якості забезпечення відповідної складової в освітніх програмах» [6].

Список використаних джерел

1. Предборська І. Філософія як запит та спосіб життя: Інформаційно-аналітичний огляд XXIII світового філософського Конгресу. Філософія освіти. 2013. № 2 (13). С. 7-23.
2. Чому філософія-наука всіх наук. URL: <https://ukrpublic.com/navchannia/chomu-filosofiya-nauka-vsikh-nauk> (Дата звернення: 01.12.2022)
3. Бистрицький Є. Чому філософія має бути обов'язковою дисципліною у вишах та академічних інститутах. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/54c84e4990b7f/page_5/ (Дата звернення: 03.12.2022)
4. Вендік Ю. Інкубатор еліти. Чому майже всі кандидати в прем'єри Британії-з одного університету. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48678402> (Дата звернення: 04.12.2022)
5. Навчальні програми провідних ВНЗ Великобританії. URL: <https://knote.edu.ua/file/MjgxNg==/9da6cb e25f0c5b60ff4e4e2b00cca5ab.pdf> (Дата звернення: 04.12.2022)
6. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06.pdf> (Дата перегляду: 05.12.2022).

Культурна спадщина Полісся в туристичних маршрутах чорнобильської зони відчуження

Васянович О. О.

канд. іст. наук, викладач,
Фаховий коледж Університету «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Vasianovych@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9360-6447

Активний інтерес до зони відчуження пов'язаний з виходом трилогії популярної комп'ютерної гри S.T.A.L.K.E.R (2007, 2008, 2009 рр.), серіалу «Чорнобиль» (2019 р.). Якщо на початку 2000-х років кількість відвідувачів зони відчуження не перевищила навіть одну тисячу, то в 2009 ця цифра майже досягла 7 тисяч, в 2018-63 тисяч, 2019 – понад 120 тисяч туристів (майже 80% відвідувачів приїхали з-за кордону). Серед іноземних держав рекордсменами стали Великобританія, Польща, Німеччина, США та Чехія. З 2020 р. через вплив пандемії COVID-19 хвиля популярності цього туристичного маршруту спала [1].

Приватні туристичні компанії під час екскурсії до зони відчуження акцентують увагу на об'єктах, які пов'язані з Чорнобильською катастрофою. Зокрема фірма «ЧОРНОБИЛЬ ТУР» у одноденному маршруті пропонує оглянути: уцілілі будівлі сіл Залісся і Копачі, м. Прип'ять («чортове колесо», дитячий садок і школу, стадіон, кінотеатр «Прометей», готель «Полісся» тощо), Чорнобильську АЕС, Саркофаг, гігантські антени радара «ДУГА-1» та ін. [2]. Проте відвідання зони відчуження можна використати і для ознайомлення з культурною спадщиною регіону, яка була притаманна краю протягом сотень попередніх років.

27 квітня 2016 р. до 30-их роковин Чорнобильської катастрофи Державним науковим центром захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (далі-ДНЦЗКСТК) (директор Ростислав Омеляшко) у м. Чорнобиль (вул. Радянська, 51) створено постійно діючу історико-етнографічну виставкову експозицію «Пам'ять про отчий край», присвячену народній культурі Чорнобильського Полісся.

У чотирьох експозиційних залах презентовано архівні та фотодокументи, археологічні артефакти, етнографічні експонати про традиційну культуру і побут поліщуків, які були виявлені в зоні Чорнобильської катастрофи, починаючи з 1994 року. За цей час у постраждалих районах Українського Полісся експедиціями Мінчорнобиля – МНС України, а з 2001 р. експедиціями спеціально створеного ДНЦЗКСТК було зібрано понад 45 тис. матеріальних пам'яток культури, утворено 7,5 тис. годин аудіо-і відеозаписів, відзнято 165 тис. фотографій, які відтворюють колишній культурно-історичний образ знищеного катастрофою краю; у результаті археологічних досліджень відкрито літописне місто Чорнобиль XI–XII ст. Невелика частина цих матеріалів лягла в основу історико-етнографічної виставки.

Перша експозиційна зала презентує фото, які розповідають про роботу історико-етнографічних експедицій у селах зони відчуження, наукові видання ДНЦЗКСТК та компакт-диски з традиційною музикою Полісся. На банерах, розташованих в центрі експозиції, зображення Свято-Воскресенської церкви XVIII ст. (с. Товстий Ліс Чорнобильського р-ну), яка згоріла 22 квітня 1996 р., Свято-Пантелеймонівська церкви 1901 р. (с. Журба Овруцького р-ну), яка згоріла 17 квітня 2020 р. Окрема

експозиція присвячена архівним фотографіям, виявленим у покинутих хатах. У двох експозиційних вітринах комплекси народного одягу та предмети побуту (сс. Машеве, Копачі Чорнобильського р-ну). Експозицію доповнюють картини народного художника Василя Скопича (м. Іванків).

Окрема експозиційна зала представляє стельмашню-майстерню з виготовлення коліс, возів, саней тощо. Банер, розташований в центрі експозиції, відтворює загальний вигляд стельмашні (с. Вільшанка Поліського р-ну). Серед виставлених експонатів: гнуті дерев'яні колеса; посудина для змазування коліс воза дьогтем (мазниця), кінська дуга та ярма для запрягання волів; сани, які робилися у таких майстернях; верстати для стругання дощок (*стельвага*) та для в'язання віників; а також низка традиційних інструментів столярів та бондарів: пила, утор, спуст тощо. У стельмашні показані також зразки дерев'яних жорн, характерні для Поліського району тощо. На стінах – фотографії мешканці із відселених сіл зони відчуження.

У третій виставковій залі окрему експозицію становлять археологічні артефакти, серед яких: фрагменти керамічних виробів X–XIII ст. (у т. ч. показові фрагменти денець з клеймами), реконструйований горщик; фрагменти візантійських амфор різних типів; низка реставрованих металевих виробів-ножі, скоби, цвяхи, замки, ключі, бойові наконечники стріл. Доповнюють експозицію кістяні вироби, серед котрих вирізняються гральні фігурки шахів. Вироби з кольорового металу представлені фрагментами натільних хрестиків, уламками браслетів тощо. В одній вітрині експонуються прикраси-фрагменти скляних браслетів, натільні пірофілітові хрестики, намистини (в тому числі із золотою фольгою в середині). Закінчує експозицію археологічних пам'яток подіум із законсервованою основою металургійного горна, виявленого на території городища Чорнобиль. Над експозиційними вітринами панорама м. Чорнобиль з прилеглими околицями.

Окрема експозиція третьої виставкової зали присвячена традиційному бджільництву. Відвідувачі можуть ознайомитися з такими експонатами: вулик видовбаний в стовбурі дерева (бортна колода); шкіряна мотузка для піднімання бортника на дерево (*лазиво*); бортне колесо для піднімання вулика на дерево; *воскодавка*; пристрої, якими витягали мед з колоди; ситечко; коробка, у яку складали медові соти (*лазбень*); стрітенські та весільні воскові свічки тощо.

Наступна експозиція складається із традиційних бондарних виробів: *носатка*, барило, маслобійка, сільнички, діжка з кришкою (*бодня*), пікна діжа, ступка для товчення сала (*ковганка*) тощо. Поруч-традиційні ступи найрізноманітніших форм і розмірів, а також плетені предмети господарського побуту-кошики, сільничка із берести, шкатулка, коробка з кореня сосни, дитячий кошачок. Окремо представлено колекцію риболовних знарядь: для вилову в'юнів взимку (*мара*); поплавки тощо.

Окремо представлено керамічні вироби з великого гончарного осередку (с. Луб'янка Поліського р-ну): високі посудини майже циліндричної форми зі звуженою верхньою частиною (*слоїки*); циліндричні посудини (*глек*, *банька*); чайник, маленькі банечки для зберігання свяченої води, гладішки, миски; маслобійка гончарного виробництва; пасківники, горщики, кухлі, макітри тощо. Цікавим експонатом є гончарний круг, на якому майстри-гончарі формували свої вироби.

В експозиційних вітринах комплексу жіночого та чоловічого одягу, а також архівні фотографії колишніх мешканців Чорнобильщини в традиційному вбранні. Експозиції

третьої виставкової зали доповнюють рушники-завески, народні картини на склі та банери із зображенням житла (сс. Машеве Чорнобильського, Луб'янка Поліського р-нів).

У четвертій залі виставки відтворено інтер'єр традиційної поліської хати. Тут експонується пристрій, яким у минулому освітлювали кімнату (*посвіт*); поличка з іконами; мережена одягова бодня; пічне начиння (рогачі, кочерги); мисник із посудом, жердка для одягу, ходун для дитини, колиска та інші традиційні меблі (дитячий стільчик, ліжко, стіл, лави). В центрі експозиції встановлено ткацький верстат та інше ткацьке приладдя (гребені, гребінки, сукала тощо). На банері-зображення печі стародавньої конструкції на штандарах (*на санях*) (с. Мешеве Чорнобильського р-ну). Експозицію доповнює рамка з колажем сімейних фотографій.

Серед відвідувачів постійно діючої виставкової експозиції-працівники установ і підприємств зони відчуження, колишні мешканці відселених чорнобильських сіл, які щорічно масово відвідують зону відчуження 9 травня-у день, коли за давніми традиціями вони приїжджають у рідні села на могили померлих родичів (*на гробки*). З виставковою експозицією ознайомилися туристичні групи з Республіки Польща, Федеративної Республіки Німеччина, Японії тощо. Високу оцінку етнографічній експозиції дала координатор системи ООН в Україні і Постійний представник Програми Розвитку ООН в Києві Оснат Лубрані, делегація з Ягеллонського університету в Кракові тощо.

У планах ДНЦЗКСТК модернізація виставкової експозиції-доповнення її мультимедійними пристроями для унаочнення культурної спадщини відеороликами про гончарство, бортництво, бортництво тощо; створення музейної експозиції під відкритим небом «Традиційне Чорнобильське Полісся» у м. Чорнобиль. Саме завдяки презентації знищеної, але не втраченої, культурної спадщини можна отримати всебічну інформацію про зону відчуження.

Список використаних джерел

1. Гладун Є. Чорнобильський туризм. Із зони відчуження-в зону відродження і навпаки URL: https://lb.ua/blog/ievhen_hladun/503236_chornobilskiy_turizm_iz_zoni.html
2. Одноденні планові екскурсії в Чорнобильську зону та Прип'ять URL: <https://chernobyl-tour.com/53-ekskursiyi-na-odin-povniy-den-u-chornobilsku-zonu-ta-pripyat.html>

Скуратівська М. О.

*доцент кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: marinaso@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6635-237*

Використання культурологічного підходу у викладанні іноземних мов має на меті формування у здобувачів освіти соціокультурної компетентності.

Напрямами формування соціокультурної компетентності є ознайомлення учнів, студентів з культурними цінностями країни, мова якої вивчається, вивченням ними засобами іноземної мови історичних та культурних подій країни, специфіки світосприйняття та національних відмінностей у способі життя народу і набуття ними відповідно і загальнолюдських аксіологічних принципів через знайомство з зразками іншомовного мистецтва: культури, літератури, кіномистецтва тощо.

Так шкільна програма з іноземних мов зазначає, що «зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на засадах оволодіння іноземною мовою у контексті міжкультурної парадигми, що передбачає навчання мови народу, який нею спілкується, та ознайомлення з його культурою» [1, с. 4].

Культурологічний підхід до мовної освіти в контексті вивчення іноземної мови в вищій школі науковці Тимченко-Міхайліді Н. С. та Пугач В. Б. визначають як «тісний взаємозв'язок комунікативно-орієнтованого навчання іноземної мови з інтенсивним використанням його як інструмента пізнання світової культури, національних культур країн, мова яких вивчається, їх відображення в способі й стилі життя людей, духовного надбання народів і способів досягнення міжкультурного розуміння» [2, с. 204].

Ми погоджуємося також з твердженням дослідниці Коваленко О. Ю., яка вважає, що культурологічний підхід у вивченні іноземних мов означає «урахування культурних і виховних інтересів різних національних і етнічних груп, адаптацію майбутнього фахівця до різних цінностей у ситуації існування безлічі різномірних культур; взаємодію між людьми з різними традиціями; орієнтацію на діалог культур» [3, с. 172].

Дослідники Тимченко-Міхайліді Н. С. та Пугач В. Б. у контексті реалізації культурологічного підходу у вивченні іноземних мов вбачають такі ефективні шляхи формування міжкультурної комунікації у студентів вишу: використання інформаційно-комунікативних технологій; застосування методу проєктів; здійснення міжпредметних зв'язків; співпраця з представниками інших культур у ході листування, зустрічей, організації прес-конференцій, Інтернет-зв'язку; участь у міжнародних проєктах, конкурсах, вікторинах; інтенсифікація когнітивної активності студентів; компаративний аналіз різних мов та культур [2, с. 205].

Здобувачі освіти, отже, мають вміти продемонструвати широкі знання життя та творчості, діяльності відомих представників сучасної культури та видатних особистостей минулого країни, мова якої вивчається.

Проте реальна освітня практика свідчить, що здобувачі освіти, і учні шкіл і студенти ЗВО, мають часто недостатні культурологічні знання.

Тому вчитель, викладач має постійно формувати засобами мови на заняттях та у

позаурочний час, у виховних заходах, у здобувачів освіти актуальні, новітні знання про культуру та реалії життя в країнах, мова яких вивчається, про поточні соціокультурні явища з життя цих країн.

Опанування даних знань має також здійснюватися у постійному порівнянні зі зразками власної культури, нормами поведінки у сучасному українському суспільстві тощо.

Педагог має заохотити здобувачів освіти до постійного навчання та власного розвитку, самовдосконалення.

Це можна також ефективно робити і засобами іноземної мови, використовуючи не лише під час навчання в школі або виші, але і в подальшому житті, різноманітні джерела інформації, ЗМІ, Інтернет-ресурси для навчання впродовж життя, розвитку критичного мислення, набуття толерантності до представників інших культур тощо.

Список використаних джерел

- 1. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 5-9 класи. Англійська мова. Німецька мова. Французька мова. Іспанська мова. (Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf>*
- 2. Тимченко-Міхайліді Н. С., Пугач В. Б. Культурологічний аспект підготовки фахівців у процесі вивчення іноземних мов. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2018. № 1 (15). с. 202-207.*
- 3. Коваленко О. Ю. Культурологічний підхід при формуванні міжкультурної компетентності в процесі вивчення іноземних мов студентами-економістами. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, 2015. № 15 том 1. с. 170-172.*

Role of media for nation building processes

Далявська Т. П.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та журналістики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: daliavskatp@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4473-0684*

Modern social transformations require the state to transform in all spheres and involve the active participation of the state in development information society and actualize the problem of scientific analysis of the state-building in the context management of the information sphere.

In any democratic country, mass media play an important role in creating and reflecting public opinion. Over the years, the media became so powerful that it soon acquired the status of the «4th power». This term describes media ability to significantly influence the system. There was a parliamentary debate in 1787. According to Thomas Carlyle, who in his book, *On Heroes and Hero Worship*, described the exact words: «Burke said there were Three Estates in Parliament; but, in the Reporters' Gallery yonder, there sat a Fourth Estate more important far than they all» [1].

Also, in some research and scientific works journalism termed as the 4th pillar of Democracy and it has a definite role to play in Nation Building [2].

Today's mass media has become so powerful that it can make or break governments. It is generally accepted that John F. Kennedy might never have become President of the United States if it were not for his brilliant performance on television. The same is true of Barack Obama, who led his Democratic Party to victory thanks to the dynamic credibility he conveyed through the Internet. President of Ukraine Volodymyr Zelensky communicates with the nation every day through the Internet and unites all people during russia-Ukrainian War. The role of mass media in nation building during the struggle for the country's freedom has its significance. Mass media are responsible for presenting events in their original form. Media efforts to inform people are important for nation building.

In the current era of information society, globalization, and liberalization of the world, the advent of the Internet and social media, the globe has shrunk to such an extent that the world can now be called a «global village».

It can be concluded that despite these deviations, mass media plays a huge role in nation building. Media owners and managers must be aware of their responsibility to society and strive to provide information that is clean, transparent, and reliable.

Ideally, mass media should play a communicative role means of society and be a connecting link between civil society and the state. The state is public power, the sphere of the general interests, civil society is the sphere of individual freedoms and private interests, and between them-mass media, the role of which in the development of democracy is decisive.

If mass media express the opinion of institutions of democracy, political parties, pressure groups and thus elevate civil society above the state, then there are reasons to talk about developed process of state building. If the mass media blindly fulfill their will power structures and subjugate civil society to the state, then this already a totalitarian regime. Availability of democratically organized mass media capable of objective to cover political events is one of the most important guarantees stabilities of a democratic state.

Defining the term nation building becomes obvious that the concept of it is a multi-dimensional process that deals with different components simultaneously. It considers the different historical and geographical perspectives of the country concerned, noting the peculiarities and diversity of its cultural ethos, including its social, economic, and political structures [3].

And one more very ponderable aspect is information and media influence. The informational aspect of social development acquires global importance, which gives grounds to state the existence of the information revolution phenomenon because of two parallel processes: constant growth of the role and volume of information necessary for ensuring the vital activities of society and improving the technologies of its accumulation and distribution [3].

As a result, the information sphere was transformed into a priority branch of social life and acquired the importance of one of the key objects state administrations.

So, in conclusion, it should be noted that the mass media is an integral component of the functioning mechanism democracy, its value, and regulatory foundations. It is mass media that can help an individual to go beyond the limits his direct life experience and get involved in political activity. To guarantee the possibility of freely obtaining information, it is necessary to limit the influence of government and business on means of mass communication, ensuring at the same time control over their activities by society.

Список використаних джерел

1. Sermahaj G. *Journalism and its Role as The Fourth Estate*. URL: <https://youth-time.eu/journalism-and-its-role-in-as-the-fourth-estate/> (дата звернення: 02.12.2022).
2. Ashok Kumar N. S. *Journalism for Nation Building with special reference to Media Education*, *Quest Journals, Journal of Research in Humanities and Social Science*. Volume 8. Issue 11. 2020. P. 09-12.
3. Mungiu-Pippidi A., *How media and politics shape each other in the New Europe*. *Romanian Journal of Political Science*. Vol. 8. Issue 1. 2008. 69 pp.

Культурологічні засади споживацької діяльності

Химченко О. М.

*к. пед. н, доцент кафедри іноземних мов та спеціальних дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: elena.khymchenko@gmail.com*

Громадські трансформації, викликані змінами у соціокультурній структурі, інформатизація та глобалізація культури, вплинули і на зміст споживання, на його форми та значення. В минулі часи люди споживали послуги та товари через життєво важливі потреби та необхідність, в сучасному суспільстві споживання стає формою дозвілля («шопінг»), своєрідним стилем життя, приємним проведенням часу, показником суспільного статусу та іміджем особистості. Людина не просто споживає, тобто задовольняє потреби. З'являються нові терміни-«економіка споживача», «культура споживання», «консьюмерізм-що відображають потяг людини через придбані товари та послуги показати приналежність до суспільної еліти, своє становище, успішність.

Під терміном «споживання» ми маємо на увазі поняття використання, потребу, необхідність, внутрішній голод і т.д. Вони пов'язані один з одним. Звичайно, використання чогось, по суті, є синонімом споживання. Часто ці два слова вживають як замітники. Але це не так. Або не зовсім так. Споживання у загальноприйнятому значенні постає як процес задоволення тих чи інших потреб. Поки що не має значення, яких саме. Сама потреба-це щось, що потребує задоволення. Постає питання: чим відрізняється потреба від бажання? І те, й інше змушує нас діяти. Припустимо, ми хочемо їсти. Це потреба, і бажання. Різниця виявляється в тому, що задоволення бажань менш суворо обов'язково, як задоволення потреб.

Сьогодні товари та послуги набувають символічного виміру, що дозволяє оцінити особу не за її заслугами, а за тими предметами та речами, які вона споживає. Переконавання, ідеали, ціннісна свідомість, інтелект-усе, що становить культурологічну складову людської діяльності і є показником «культурності» особистості, поступається місцем предметам і послугам, якими він користується. Та й сам процес споживання у суспільстві постмодерну стає символічним. Сучасне споживання, за Ж. Бодрійяром,-це споживання знаків та символів. «У споживання немає меж тому, що це цілком ідеальна практика. Отже, бажання «приборкати» споживання чи виробити норми системи потреб є найвним моралізмом» [1, с. 43].

Мета цієї роботи-розглянути феномен споживання, проаналізувати його культурологічні засади.

Споживання як соціокультурний процес почали активно вивчати з середини ХХ ст. Одним із перших мислителів, хто звернувся до цієї теми, був Жан Бодрійяр. Він детально проаналізував проблему споживання ще в 1970 р., що відбилося в його відомій роботі «Суспільство споживання: його міфи та структури».

Проблему поведінки споживачів в різні часи розглядали вчені різноманітних напрямів, зокрема: класики політичної економії, маржиналісти, представники кейнсіанства, монетаризму, інституціоналізму, раціоналізму, модернізму та інші.

Вчений Ф. Бродель у своїй концепції світосистемного підходу говорив про соціальну направленість, адже, на його думку, поведінка людини формується під впливом культури, традицій, цінностей, норм поведінки, що історично склалися, а також груп, соціальних

класів, статусу, який має людина [2, с. 50-58].

Розглядаючи культуру як зовнішній фактор споживчої поведінки, зазначимо такі її особливості: культура є надбанням, більшість елементів людської поведінки обумовлена навчанням. Процес навчання цінностям та нормам своєї культури з дитинства називається інкультурацією. Навчання цінностям та нормам іншої культури-акультурацією. Культурні цінності визначають і спрямовують поведінку людей у вигляді встановлення культурних норм. Люди освоюють норми шляхом наслідування або спостерігаючи процес винагороди або покарання суспільством своїх членів, які відповідають або відхиляються від норм групи.

Вплив культури часто не усвідомлюється. Людина поводиться, думає і відчуває у манері, узгодженій з іншими членами тієї культури, тому що це є природним або правильним. Культура адаптивна. Вона еволюціонує разом із розвитком спроможності суспільства функціонувати. Тому маркетинг виявляє і використовує споживацькі можливості, що з'являються.

Культурні цінності та споживча поведінка є взаємозалежними. Культура-значущий чинник успіху маркетингу одягу, продуктів харчування та напоїв, послуг готельно-туристичного та шоу-бізнесу, побутових приладів, санітарно-гігієнічних, парфумерних та багатьох інших товарів, послуг, ідей. Маркетингові стратегії можуть використовувати, тобто відбивати цінності споживчого сегмента, і змінювати ці цінності з метою розширення можливостей споживання свого продукту.

Приміром, глобальні компанії-виробники напоїв (газованої води, йогуртів тощо), жувальної гумки та закусок (чіпсів, шоколадних батончиків) зробили сучасне суспільство набагато більш терпимим до їжі та жування на ходу та в місцях, спеціально не відведених для цього (на вулиці, в офісах, на транспорті, у навчальних закладах).

Звернемо увагу на тісний зв'язок між культурою, специфікою поведінки споживачів та маркетинговими рішеннями. Маркетингові дії являють собою стимули, що впливають на учасників ринків та споживачів, зокрема.

Отже, маркетингові стимули (атрибути виробів, маркетингові комунікації, параметри ціни, засоби розповсюдження) повинні відображати культурні цінності, використовувати і враховувати їх. Так, наприклад, фотоапарат миттєвої зйомки Polaroid мав свого часу несподівано високий успіх в арабських країнах, оскільки дозволяв уникати проявів негативів у фотолабораторії. Культура мусульманських країн, де жінки займають специфічне становище у суспільстві, не допускала, щоб чужий чоловік, навіть фотограф, міг бачити обличчя чиєїсь дружини чи дочки. Разом з тим, маркетинг часто впливає на культуру суспільства, трансформуючи, змінюючи її.

Отже, споживацька діяльність базується на культурологічних засадах та проявляється у вигляді відбору товарів на основі культурних цінностей та норм. Поведінка споживача віддзеркалює його культурний рівень та національні, регіональні, релігійні традиції. В умовах постійної зміни споживчих поглядів, потреб і смаків є потреба постійно досліджувати культурологічний аспект споживчої діяльності як для розвитку виробництва так і для максимально задовольнити потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Бодрийяр Ж. *Общество потребления. Его мифы и структура* / пер. с фр. Е. Самарской. М.: Республика; *Культурная революция*. 2006. 269 с.
2. Маслоу А. *Мотивация и личность* / пер. с англ.-3-е изд.-СПб.: Питер, 2007.-352 с.

**ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ, ПІДПРИЄМНИЦТВО:
ІНФОРМАЦІЙНІ, СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ,
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ**

Всеукраїнська науково-практична
Інтернет-конференція
молодих учених та студентів

м. Київ, Україна, 07 грудня 2022 р.

Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.

Надруковано департаментом поліграфії
Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Табірна, 30-32
тел.: (044) 455-69-80
e-mail: Print@krok.edu.ua